

VETUS, ET NOVA ECCLESIÆ DISCIPLINA

CIRCA BENEFICIA, ET BENEFICIARIOS,

IN TRES PARTES DISTRIBUTA,

Variisque Animadversionibus locupletata;

AUCTORE, EODEMQUE INTERPRETE

LUDOVICO THOMASSINO

Oratorii Gallicani Presbytero;

EDITIO OMNIUM NOVISSIMA,

Et accurate emendata,

Cui adjectus est

TRACTATUS BENEFICIARIUS

FR. CÆSARII MARIÆ SGUANIN

Pro indemniter salvandis Juribus SANCTÆ MATRIS ECCLESIÆ quoad

BENEFICIA ECCLESIASTICA.

TOMUS NONUS.

UBI AGITUR

LIB. III. De bonorum Ecclesiæ Canonico, & pio usu.

OPUS EX SANCTIS PATRIBUS, EX CONCILIIS,

Ex quorumque temporum Historiis decerptum.

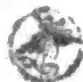
NEAPOLI MDCCLXXII.

EXPENSIS GREGORII P. & MICHAELIS F. STASI

EX TYPOGRAPHIA DE DOMINICIS

PUBLICA AUCTORITATE, ET PRIVILEGIO.

INDEX CAPITUM
HUJUS TOMI NONI.
In quo agitur, De usu Canonico & pio proventuum Ecclesiasticorum.

PAR-

PARTIS TERTIÆ
LIBER TERTIUS,
IN QUO AGITUR
DE USU CANONICO ET PIO
PROVENTUUM ECCLESIASTICORUM.

A Temporalibus Cupiditatibus alienissimi erant Clerici in usu & dispensatione rerum Ecclesiæ temporalium, & plerumque patrimonio nuntium remittebant.

CAPUT I. *P. 1. l. 3. c. 11.*

Opum Ecclesiæ temporalium copiam & dispensationem subiniquo animo & pene impatienter tulisse sanctos Patres, & sanctissimos quosque Episcopos, ac Beneficiarios.

I. Plebem suam Hipponensem invitabat Augustinus, ut fundos in se omnes Ecclesiæ reciperet, indueret & curam alendi Cleri, ac sustentandorum pauperum.

II. Tum fere laici studiosissimi erant amplificandæ rei temporalis Ecclesiarum.

III. Quam doleret Augustino, cura temporalium Ecclesiæ rerum se onerari.

IV. Mira Juliani Pomerii doctrina, de Clericorum alienissimo a carnalibus affectibus animo in copia rerum Ecclesiæ temporalium.

V. Quibus incumbit onus dispensandi res Ecclesiæ, eos non delectat nisi caritas & voluptas pluribus benefaciendi.

VI. Nonnulla adnotantur in Beneficiariorum voluntariam paupertatem, qui nil possidebant nisi in commune, solo necessario cibo & cultu contenti degebant.

VII. Dolet vehementer Chrysostomus vicem Episcoporum & aliorum Clericorum administrationi rei Ecclesiarum temporalis mancipatorum. Ecclesia fundos quos ante distrahebat, non retinuit, nisi ob inhumanitatem laicorum.

VIII. A laicis ipsis dispensanda non essent temporalia bona, nisi instinctu & amore æternorum.

IX. Optabile esset, ut Ecclesiastici temporalibus absoluti curis, uni incumberent procurationi salutis æternæ, sua & proximorum.

X. Pudet pigetque nomina & titulos Beneficiorum aliunde derivari quam a functionibus caritatis.

XI. Præsto se esse testabatur Chrysostomus, ut temporalia Ecclesiæ omnia abdicaret.

XII. Et acceptorum expensorumque rationes redderet.

I. INgentes Ecclesiæ opes longe alio spectabant animo Episcopi quique sanctissimi, ac laici carnales. Illi insanis sæculi præjudiciis fascinati, cupiditatumque terrenarum æstu abrepti, honorum inde ac voluptatum copiam, ac nescio quam vanissimam felicitatem scatere somniabant. At Episcopi contra Clericique pietate insignes, permolestos hos sibi objici obices experiebantur, ne tota libertate possent spirituales degustare contemplationis & caritatis delicias. Hinc Augustino in optatis erat, ut Hipponenses cives fundos omnes agrosque Ecclesiæ in se reciperent, atque una curam induerent sustentandorum pauperum, aliundique Cleri, cui opulentia hæc longe jucundissima foret, eleemosynis victitare, & nihil possidere, quo animi pax & tranquillitas turbatur. Votis Augustini Laici non acquievere, palamque fecere, quam immerito eas Clericis inviderent opes, quarum onera subire ipsi detrectarent. Audiendus de Augustino Possidius (1): *Pauperum semper memor erat, eisque inde erogabat, unde & sibi suisque omnibus secum habitantibus erogabatur; hoc est, vel ex reditibus possessionum Ecclesiæ, vel etiam ex oblationibus fidelium. Et dum forte, ut assolet, de possessionibus ipsis invidia Clericis fieret, alloquebatur plebem Dei, malle se ex collationibus plebis Dei vivere, quam illarum possessionum curam vel gubernationem pati, & paratum se esse illis cedere, ut eo modo omnes servi Dei & ministri viverent, quo in veteri Testamento leguntur altari deservientes de eodem comparticipari. Sed nunquam id laici suscipere voluerunt.*

II. Nec tamen necesse est ad majorem Cleri commendationem invidiam laicis omnibus conflari. Si erant enim in iis, qui Cleri divitiis & inviderent, & obtrectarent: erant & utilitatis Ecclesiarum amantiores, qui moleste ferrent Augustini pene nimiam animi a temporali Ecclesiæ re alienationem, & hæreditates, quæ Clero legatæ fuerant, ab eo repudiatas. Id ibidem refert Possidius, nec nos alibi siluimus, quibus luculentissimis Augustinus argumentis perhonorificam hanc dilueret criminationem. Quo rursum animorum æstu plebes quandoque ipsæ exardescerent ad res Ecclesiæ augendas, declarat alia Augustini Epistola, ubi demonstrat, si plebs Hipponensis tantum non vim attulerit Piniano, viro nobilissimo, ditissimoque, ut in Ecclesia præ ceteris Hipponensi Presbyteratu initiaretur; non eo illam stimulo studioque incensam fuisse, quod aliqua ex tantis ejus opibus ad se reditura esset utilitas; sed pura & casta ejus virtutum admiratione, & ejus maxime animi magnitudinis, qua ille terrena penitus omnia fastidiebat. Idque hoc documento approbat sanctus Pater, quod quantiscunque donis & largitionibus afficiatur Ecclesia, ad plebem non redundet nisi gaudium & admiratio insignis pietatis & operum bonorum (2): *Non habet nisi gaudium operis vestri boni*. Ab ea se primo in Presbyterum, postea in Episcopum electum fuisse, quod terrenis valedixisset omnibus, ut Evangelicam paupertatis opulentiam amplecteretur: *Si in me dilexerunt, quod audierant, paucis agellulis paternis contemptis, ad Dei libertam servitutem me fuisse conversum*. Denique ita affectos esse hujus plebis animos, ut quamquam ipsi quidem terrena omnia abjicere non possent, in pretio tamen & in oculis haberent eos, qui virtute & infimarum rerum contemptu præstantiores essent: *Bonum quod ipsi non habent, saltem in aliis diligere permittamus.* Sic animatæ persæpe erant Christianæ plebes, invidia & cupiditate procul. Hæc illis aspirabatur a Clericis virtutum aura, & fragrantia. Cum pauper & paupertatis amator esset Clerus, licet opibus circumfluentibus, ejus exemplis & documentis imbuta plebs, Evangelicam magni faciebat paupertatem, etsi non tanto, aut tam excelso animo, ut eam ipsa sectaretur.

III. Utque ne diutius a proposito meo deviem, sentiebat Augustinus criminationem illam sollicitati & propemodum compulsi ad Clericatum Hipponensis Ecclesiæ Piniani, in se & in Clerum suum resilire, quasi spe lactatus fuisset ingentium futurarum Piniani largitionum in Clericatu profitendo. Contra Augustinus ut maculam & sordes ejusmodi propulsaret, quæ ne cadere quidem in ipsum poterant, testificabatur adeo non optare se amplificatas suæ Ecclesiæ opes, terrasque, ut vehementissime cuperet molestissimam illam excutere sarcinam

(1) Cap. 23. (2) Epist. 225.

num cui non fuccefferit, quamque nec gestet, nisi hortatu & imperio caritatis, quæ jubeat, ut fese & rem longe carissimam ac suavissimam, otium sacrum veritatis saluti fratrum dependat (1). *Deus testis est, istam omnem rerum Ecclesiasticarum procurationem, quarum credimus amare dominatum, propter servitutem, quam debeo caritati fratrum, & timori Dei, tolerare me, non amare: ita ut si salvo officio possim, carere desiderem.*

IV. Non poterunt non videri pulcherrima, quæ in hanc eandem sententiam dispuravit Julianus Pomerius. Ut enim manifestaret dolere & ingemiscere sæpius Clericos, quam adgaudere terrenis possessionibus suis, observat in commune tantum ab eis possessas fuisse, & velut commune & promiscuum patrimonium Clericorum & pauperum, postquam ipsi proprio renunciassent patrimonio, illudque vel cognatis, vel pauperibus adsignassent, vel Ecclesiæ (2): *Expedit facultates Ecclesiæ possideri, & amore perfectionis proprias contemni. Non enim propriæ sunt, sed communes Ecclesiæ facultates: & ideo quisquis omnibus quæ habuit, dimissis, aut venditis fit rei suæ contemptor, cum Præpositus fuerit factus Ecclesiæ, omnium quæ habet Ecclesia, efficitur dispensator.* Qui paternis se propriisque exuit bonis omnibus, is certissimus est paupertatis Apostolicæ æmulator. Cum is ergo postea constituetur dispensator fundorum Ecclesiæ, ut olim ad pedes Apostolorum fidelis plebs opes suas comportabat, non ille vel tantillum ab amore paupertatis, adeoque nec a paupertate ipsa recedet sed voluntariæ paupertati thesauros adjiciet negotiosæ & laboriosissimæ caritatis. *Scientes nihil aliud esse res Ecclesiæ, nisi vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum, non eas vindicaverunt in usus suos, ut proprias, sed ut commendatas pauperibus diviserunt. Hoc est enim possidendo contemnere, non sibi, sed aliis possidere; nec habendi cupiditate facultates Ecclesiæ ambire; sed eas pietate subveniendi suscipere. Quod habet Ecclesia, cum omnibus nihil habentibus habet commune.* Ex quibus illud tandem efficit Pomerius, illum denique pie & religiose Beneficium quodvis possidere, qui dispensatorem se agit patrimonii pauperum; fundos reditusque religiosi Collegii, non sibi proprios, sed depositos & commendatos interpretatur; distributori futuro, non possessori, aut aliis possessuro, non sibi; ut patri pauperum & provisori, cum pauperibus pauperi, propriis omnibus repudiatis, ad vitam pauperem deinceps ex pauperum penu & patrimonio traducendam (3). *Itaque Sacerdos, cui dispensationis cura commissa est, non solum sine cupiditate, sed etiam cum laude pietatis accipit a populo dispensanda, & fideliter dispensat accepta, qui omnia sua aut parentibus relinquit, aut pauperibus distribuit, aut Ecclesiæ rebus adjungit, & se in numero pauperum amore paupertatis constituit; ita ut unde pauperibus subministrat, inde & ipse tanquam pauper voluntarius vivat.*

V. Hinc eodem teste & auctore Oeconomus instituitur, qui sollicitudines temporales unus ipse sustineat, quo interim alii otii sacri tranquillitate perfruantur (4). *Non explendis voluptatibus ac fovendis expedit facultates Ecclesiæ possidere, sed congregandis fratribus aut alendis, ut uno sollicitudines omnium in sua societate viventium sustinente, omnes qui sub eo sunt, fructuosa vacatione potiantur spiritualiter & quiete.* In eo sanctissimo sodalitio, qui omnibus præest, omniaque possidere videtur, reapse autem omnia ad Cleri & pauperum commodum dispensat: is curæ & præfecturæ fructum non alium capit, quam laborem & sollicitudinem; aut si quam voluptatem, non aliam certe, quam quod negotio suo fratribus otium, labore quietem, æstuatione tranquillitatem pariat: non tamen sine aliqua Beneficii vice, cum fratrum tranquillitas sibi gaudio sit, quies gloriæ, virtutum incrementa cumulo felicitatis venturæ (5). *Nunc autem quod Christiani temporis Sacerdotes magis sustinent, quam curant possessiones Ecclesiæ, etiam in hoc Deo serviunt: quia si Dei sunt ea, quæ conferuntur Ecclesiæ, Dei opus agit, qui res Deo consecratas, non alicujus cupiditatis, sed fidelissimæ dispensationis intentione non deserit, &c. Et quidquid omnibus occupationibus absoluti proficiunt, fructus illius, qui unus pro multis occupatus est, fiat; atque ita ille qui sollicitudines omnium sub se servientium portat, in congregatione sua proficiente proficiat; ut sicut illius*

(1) Ibidem. (2) De vita contempl. l. 2. c. 9. (3) Ib. c. 11. (4) Ibid. c. 16.
(5) Ibid. c. 16.

illius occupatio omnium suorum facta est fructuosa vacatio, ita omnium discipulorum perfectio gloriosa, magistri honor habeatur & gloria.

VI. Hi sunt gradus abdicationis & paupertatis, si fari licet, priscorum Episcoporum, qui in summa quadam opum abundantia, undique affluentium ex divitibus quocunque effluentium in pauperes, medias inter opes inopem, certe parcam agebant vitam 1. Complures eorum enim patrimonio se exuerant, & ita devoverant se ei paupertati, quæ nihil omnino suum: nihil proprie possidet. 2. Ubi postea ad Episcopale culmen adsciscebantur, vel ad alia Beneficia, inde sustentabantur uti pauperes, ex pauperum rebus. 3. Si locupletis Ecclesiæ fundos & reditus administrandos sortiti essent, ita eos habebant ut universæ Congregationi communes, nulli proprios; ita ut ditissimæ Ecclesiæ Clerici & Beneficiarii nihil proprie possiderent, quio ipsi pauperis Christi possessio essent. 4. Qui sacri hujus cujuslibet Collegii rerum Administrator erat, is nihilo ceteris ditior, sed multo occupatior & sollicitior erat; non illi quisquam fratrum invidebat, quin ipse eorum secessum & contemplationis otium concupiisset, si per leges Ecclesiæ licuisset & caritatis. 5. Ad id denique Clericorum omnium vota suspirabant, qui pietati studebant, ut fundis & hæreditatibus exonerati, quorum administratio curarum & sollicitudinum spinis implicata est, sportulis victitarent, & distributionibus, quæ ita corpus fovent, ut mentem non sollicitent, ne obnubilent quidem.

VII. Adeundi sunt nobis nunc Ecclesiæ Græcæ sacri Proceres, ut ab iis perdiscamus, & a Chrysostomo præ ceteris, quo demum animo, quo consilio & fructu sineret se Ecclesia gravari, ac pene obrui fundis ac possessionibus terrenis, cum ipsa ad id unum anhelet, & anhelare nos jubeat, ut a terrenis omnibus disjungamur. Testatur Chrysostomus Laicorum inclementiam & sordes illum Clericis injecisse metum, ne pauperes & orphani, virgines & viduæ necessario victu destituerentur, si solis oblationibus & eleemosynis fidelium victitarent: in causa id fuisse, ut terræ & hæreditates retinerentur, quas & satius & lætius fuisset distrahi ut olim, ne quid Clerici possiderent, quod eos ab æternorum contemplatione avocare & deponere posset. (1) *Nunc agros, domus, locationes ædificiorum, vehicula, equos, mulos, multaque alia hujusmodi propter vos & vestram crudelitatem Ecclesia possidet. Oportebat enim hunc Ecclesiæ thesaurum vos retinere, ac Ecclesiam non parvos ex vestra devotione consequi fructus. Modo autem duo quadam mala committuntur. Nam vos quasi nihil dare debeatis, nihil confertis: & Dei Sacerdotes a Sacerdotio aliena pertractant. An non poterant etiam tempore Apostolorum domus & agri ab Ecclesia possideri? Cujus igitur rei gratia vendentes pecuniam offerebant? Quia id multo melius erat profecto. Nunc vero sæcularium curam rerum vobis ferentibus, timor nostros invasit Patres; ne dum colligere ac nihil seminare studetis, viduarum, orphanorum & virginum multitudo fame depereat. Quare commoti, hoc sibi comparare coacti sunt.*

VIII. Specimen id erat sanctimoniæ longe pulcherrimum, ubi Laicos non agebat ad agrorum culturam, nisi pietatis & religionis instinctus, quo summo cœlorum, terrarumque, & æterno domino, cujus se servos profitebantur, tributum solverent, fructusque laborum suorum Sacerdotibus ejus alendis offerrent. Ubi similiter Clerici terrenis affectibus prorsus expediti & curis, æternæ eorum adlaborabant saluti, a quibus temporali cibo interim pascebantur. Ea erat beatissima priorum nascentis Ecclesiæ sæculorum sors & conditio, ac veluti aurea ætas. Fœdissimum contra est, Laicos ita terræ affigi, ut terrestres & ipsi fiant; terramque magis, quam animum excolere: Clericos cœlis refigi, illidi terris, & temporalibus fatigari negotiis, quibus unum opus, unum negotium esse debuerat, secum populos in cœlestem abripere patriam. Alendi essent Clerici non alio magis ex agro, quam ex fidelium pietate; occupandi vero essent sola populorum sempiternæ salutis sollicitudine (2). *Non libenter ad hanc se deformitatem immiserunt, qui desiderabant fructus ex vestra devotione sic acquirere, ut orationibus solum possent attendere. Nunc vero coegistis eos, eorum qui sæcularia gerunt negotia, curam & administrationem imitari: unde & universa commiscentur, atque turbantur. Cum enim & nos eadem qua vos sollicitudine teneamur, quis propitium faciet Deum? Propterea os aperire non possumus, quia non melius*

(1) In Matth. hom. 37. (2) Ibidem.

sius Ecclesiastica, quam saecularia gubernantur.

IX. Stupenda & dolenda vehementer ea perversitas est. Cum a Laicis tractanda essent temporalia, afflatu & æstro quodam pio religionis tanquam a Dei & Ecclesiæ vectigalibus, ex terræ cultu cœlestes demententibus fruges, terrenisque fructibus cœlestes sibi comparantibus mercedes: contra accidit, ut Clerici cœlestia tractent mente terrenis referta nugamentis, sæcularibus implicentur curis, quibus explicare ceteros debuerant. Apostoli ne dispensatores quidem se diutius esse voluerunt eleemosynarum, cum impræsentiarum Episcopi pene villicos se prædiorum Ecclesiæ agant (1). *Non audistis quia nec quidem hae pecunias, quæ absque labore fuerunt collectæ, distribuendae putaverunt Apostoli? Modo autem procuratores, dispensatores, caupones redacti sunt Episcopi, ob istarum rerum curam & sollicitudinem. Cumque oporteat eos animarum curam vestrarum habere, hoc prætermisso illa sollicite curant, quæ publicanis, quæstoribus atque villicis curanda sunt. De his quotidie cogitant & pervigilant.*

X. Pudebat pœnitebatque Chrysostomum, Clericorum functiones & munia iisdem designari nominibus, quibus sæcularium; cum ut Apostolicis temporibus, ita etiamnum derivanda eorum essent nomina, & insignia, ex alimonia pauperum, oppressorum tuitione, hospitum cura, viduarum & orphanorum defensione. Si res ita jam comparatæ essent, non ea in Cleri opes dicteria jactarentur; nec Clericis dici posset, quod sæculari Christus dicebat: Vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Nec enim sequitur Christum, nisi sæcularibus sarcinis expeditus quis sit (2). *Oportet hæc mutari, & inde Presbyteros nominari, unde Apostoli leges sanciebant; a nutritione videlicet inopum ab eorum qui lædebantur protectione, ac diligenti erga peregrinos cura, a patrocinio eorum qui opprimuntur, a cura in orbos parentibus, a protegendis viduis, a defendendis virginibus. Hæc officia loco villarum & domorum curæ, Presbyteris distribuere decet: hæc ornamenta Ecclesiæ sunt, isti convenientes thesauri, &c. Nec tot probra & convitia sustineremus, quod nimium ad possessiones simus attenti. Illud enim Evangelicum, Vade & vende universa quæ habes, & da pauperibus, & veni ac sequere me, opportune nunc ad Ecclesiæ Præsides, propter latas Ecclesiarum possessiones, ac merito dici potest. Non enim sequi Christum aliter possumus, nisi omnis crassioris & sæcularis curæ simus expertes. Nunc vero, proh dolor! vindemiæ ac messi Dei Sacerdotes, & venditioni ac emptioni fructuum assistunt, &c.*

XI. Ne id vero totum imputes eloquentiæ Chrysostomi quasi exæstuanti. Ex animo ille & toto pectore flagrabat, cupiebatque, ut Laici succederent in curam agrorum Ecclesiæ, pauperumque fovendorum & Clericorum temporalibus his præsidiis: ut his vinculis explicatus Clerus, totus in æterna vergeret, plebesque eodem secum raptaret. *Hoc non frustra deploro, sed ut harum rerum correctio & mutatio quædam in melius fiat; ut & nos qui gravem hanc servitutem patimur, misericordiam consequamur, & vos fructus & thesauros Ecclesiæ præparetis.*

XII. Rursus alio loco idem Chrysostomus fidem facit, quantumvis immensam quandam in struem exaggerata viderentur Ecclesiæ bona, haud tamen paria fuisse infinitæ pauperum & miserabilium multitudini: præstaturum se eorum omnium rationes ubi res flagitaverit: suis his ingemiscere Ecclesiam possessionibus, ut cui antiquius optabiliusque esset in pietate sola & caritate fidelium fundos suos omnes habere; denique immiti & a misericordiæ teneritudine alienissimæ Laicorum menti imputandum esse, quod & fundos & hæreditates sibi legatas Ecclesia retinuerit (3). *Ne hos proferamus prætextus, nec existimemus esse defensionem, quod Ecclesia multa possideat. Quando ejus facultatum videris magnitudinem, cogita etiam inscriptorum pauperum greges, ægrotantium multitudinem, &c. Sumus etiam parati reddere vobis rationem, & Ecclesia propter vestram parcitatem necesse habet habere, quæ nunc habet. Nam si omnia agerentur congruenter legibus Apostolicis, ejus proventum oportet esse vestrum animum, quod quidem & tutum esset penarium, & thesaurus qui non posset consumi. Nunc autem cum vos quidem thesaurizetis super terram, & omnia in vestris includatis penariis: ipsa autem necesse habet impendere viduarum cœtibus, choris virginum, hospitum adventibus, peregre proficiscentium afflictionibus, eorum qui sunt in vinculis calamitatibus,* eorum

(1) Ibidem. (2) Ibidem. (3) In Ep. 1. ad Corinth. hom. 21.

eorum qui sunt manci ac mutilè necessitatibus, & aliis hujusmodi causis: quid facere oportet?

CAPUT II. *P.1.l.3.c.12.*

Episcopos, Clericosque alios perfectionis amantiores patrimonia ejurasse, cum inscriberentur Clero, prioribus Ecclesiæ sæculis.

I. Clerici ac Beneficiarii terrenas res possidebant citra terrenorum affectuum contagium, cum eorum plerique patrimonio renuntiassent.

II. Ad eos eligendos sibi Episcopos gestiebat plebs, qui omnia temporalia abdicassent. Exemplum Augustini.

III. Idem sanctissimus Pater Clerum omnem suum eodem abdicationis vinculo volentem astrinxit.

IV. Presbyteri morientis successionem Ecclesiæ relictam repudiavit.

V. Semel eam abdicationem sponte professo, jam flagitiosum erat quidquam proprii possidere.

VI. Nullum primo ordinabat Augustinus, qui non eam paupertatem profiteretur: propositi desertores Clericatu exuebat. Postea hoc extremum mitigavit.

VII. Pauca aliqua advertuntur in hanc Augustini institutionem.

VIII. Semel tantum se continuit, ne propositi desertorem Clericatu abdicaret.

IX. Justissimis laudibus eos cumulat Julianus Pomerius, qui patrimonio retento famulantur Ecclesiæ, nec ejus rebus, redditibus, stipendiis quidquam delibant.

X. Ad perfectionem tamen accommodatius est, omnibus prorsus renuntiare, & solis Ecclesiæ vitam tolerare distributionibus.

I. Strictim illud attigimus Capite superiori insigne monumentum abdicationis ejus, qua Clerici res Ecclesiæ possidebant, in eo effulsisse, quod suo se ante patrimonio exuerent. Qui enim paupertatem Evangelicam antepoluerant paternis hæreditatibus & prædiis suis, non ii fere jam poterant patrimonio pauperum lascivire & locupletari velle. Hoc ergo Capite, quod superiori sumpsimus, approbandum est, priscos Episcopos ac Clericos perfectionis Evangelicæ studiosiores, non in dignitatem tantum, sed & in paupertatem etiam, ceterasque virtutes Apostolorum succedere se voluisse.

II. Id confirmat Augustinus ipse, rudem fidelium plebem, etsi minime sectatricem, at admiratricem tamen usque adeo fuisse Evangelicæ & Apostolicæ paupertatis, ut ad Clericatum fere eligeret, quos compertisset propriis omnibus renuntiasse. Proprio sui ipsius id ille declarat exemplo, ad quem eligendum concitata non fuisset civitas Hipponensis, nisi admiratione & amore spontaneæ paupertatis, quam ejurato patrimonio professus esset. Ex quo illud ab Augustino concluditur, si qua vis in speciem videatur allata fuisse Piniano ab eadem plebe, ut Clericatum Hippone maxime amplexari vellet: nihil ibi terrenæ cupiditatis intervenisse, sed admirationi potius fuisse plebi, Piniani a terrenis cupiditatibus alienationem (1). *Non ergo populus ut de tanto viro Ecclesiæ consuleret suæ ardentissime flagitans, suum pecuniarium quæsivit commodum a vobis, sed vestrum pecuniæ contemptum dilexit in vobis. Nam si in me dilexerunt, quod audierant, paucis agellulis paternis contemptis, ad Dei liberam servitutem me fuisse conversum; neque in hoc inviderunt Ecclesiæ Tagastensi, quæ carnalis patria mea est; sed cum illa Clericatum mihi non imposuisset, quando potuerunt, habendum invaserunt: quanto flagrantius in nostro Piniano amare potuerunt, tantam mundi hujus cupiditatem, tantas opes, tantam spem, tanta conversione superatam atque calcatam?*

Tradit alibi Augustinus ea se religiosæ paupertatis & Evangelicæ perfectionis pulchritudine ita incensum fuisse ad amorem cœlestium, ut sæculares abruperit compedes; nec a se abjecta esse amplissima quædam patrimonia, uti neque ab Apostolis; sed multum abjici, cum totum repudiatur; multum abjici, cum spes omnis, omnis cupiditas amputatur (2). *Ego qui hæc scribo, perfectionem de qua Dominus locutus est, quando ait diviti adolescenti, Vade, vende omnia quæ habes, & habebis thesaurum in cœlo & veni, sequere me: vehementer adamavi, & non meis viribus, sed gratia ipsius adju-*

(1) Ep. 225. (2) Epist. 89.

adjuvante sic feci. Neque enim quia dives non fui ideo minus mihi imputabitur. Nam neque ipsi Apostoli, qui priores hoc fecerunt, divites fuerunt. Sed totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere, dimittit. Addit denique sanctissimus Doctor, quo cœlitus dono muneratus sit, eo se pro virili sua ceteros impertiri, ut omnes cohortetur ad possessiones omnes terrenas conculcandas, quo Deum unum possideant, & ab eo possideantur; nec infructuosas penitus fuisse cohortationes suas, habere se sui propositi imitatores & socios locupletissimæ paupertatis; qui tamen non animi magnitudine, quam modestia commendatiores sint, & nequaquam eos aspernentur, qui ad idem perfectionis culmen non evolarunt. *Et ad hoc propositum, quantum possum viribus alios exhortor, & in nomine Domini habeo consortes, quibus hoc per meum ministerium persuasum est: sic tamen ut præcipue sana doctrina teneatur, nec eos qui ista non faciunt, vana contumacia judicemus.*

III. Postremis his verbis concerpit Augustinus Pelagianos, qui laicos ipsos compellebant ad Evangelicæ perfectionis consilia complectenda. At Clericos ille haud dubio designat suos, quibuscum in communis vitæ societatem coaluerat in Seminario suo, ex quo Presbyteratu initiatus fuit, cum ait habere se sui instituti æmulatores & alumnos (1). *Cœpi boni propositi fratres colligere, compares meos, nihil habentes, sicut nihil habebam, & imitantes me, ut quomodo ego tenuem paupertatulam meam vendidi, & pauperibus erogavi, sic fecerant & illi, qui mecum esse voluissent, ut de communi viveremus. Commune autem nobis esset magnum & uberrimum prædium ipse Deus.* Postquam vero Episcopatu auctus est, in Episcopales ædes suas Clericos ille suos omnes adgregavit, omnesque adduxit, ut communis vinculo vitæ constricti, proprias res omnes ejicerent. *Volui habere in ista domo Episcopi, mecum Monasterium Clericorum. Ecce quomodo vivimus. Nulli licet in societate nostra habere aliquid proprium. Sed forte aliqui habent, nulli licet. Si qui habent, faciunt quod non licet.* Indulgentiam & caritatem spirabat tota Augustini ratio & institutio, ideoque nec morosius ille suos scrutabatur, nequid furtim proprii retinerent; vel suspicari aliquid obliquius nefas sibi esse ducebat. *Bene autem sentio de fratribus meis, & semper bene credens ab hac inquisitione dissimulavi. Quia & ista quærere, quasi male sentire videbatur. Noveram enim & novi omnes qui mecum viverent, nosse propositum nostrum, nosse legem vitæ nostræ.*

IV. Inscriptus est tamen Seminario Augustini Januarius Presbyter. Omnia illum pauperibus distribuisse fama manavit, quanquam ab eo aliquid pecuniæ sepositum esset, ut quod vel proprium jam esset filiæ teneræ adhuc, quæ alebatur in Monasterio, vel illi destinaretur. Morbo paulo post oppressus Januarius, vita migravit, condito ante testamento, quo hæredem sibi scribebat Ecclesiam. Mirum quantum ex ea hæreditate ceperit dolorem Augustinus, iniquissime ferens, & puellam paterna frustrari hæreditate, & ea augeri Ecclesiam, non sine sacri propositi contumelia. Cum enim Januarius paupertatem in limine ipso Seminarii professus esset, jam testandi facultate orbatus erat; & siqua ei superfuisset facultas ejusmodi, frustrari paterna successione non poterunt filius & filia, qui valde immatura ætate in Monasteriis alebantur, ille virorum, hæc virginum. Nec Augustino tantum, sed & sanctissimo ejus Collegio gravissimum vulnus ea hæreditate inflictum est (2). *Testamentum fecit Presbyter socius noster, nobiscum manens, de Ecclesia vivens, communem vitam profitens, testamentum fecit, hæredem instituit. O dolor illius societatis! o fructus natus, non de arbore quam plantavit Dominus! Sed Ecclesiam scripsit hæredem. Nolo munera ista, non amo amaritudinis fructum. Ego illum Deo quærebam, societatem professus erat, hanc teneret, hanc exhiberet, nihil haberet, testamentum non faceret. Habebat aliquid, non se nostrum socium, quasi Dei pauperem fingeret. Magnus inde mihi dolor est, fratres. Dico caritati vestræ, propter hunc dolorem statui hæreditatem ipsam in Ecclesia non suscipere. Filiorum ipsius sit quod reliquit, ipsi inde faciant quod voluerint.*

V. Duplex ergo ibi ratio respuendæ hæreditatis. Primo quod paupertati addicti in ipso vestibulo sanctissimæ Societatis, nec possidere proprii quidquam jam possent, nec testamento largiri. Secundo quod in gratiam Ecclesiæ filios exhæredes facere, res fuerit omnium maxime præpostera, cum nihil

(1) De Diversis Serm. 49. (2) Ibidem.

nihil dulcius, nihil Ecclesiæ commendatius sit, quam ut inconvulsæ caritatis nexu filios parentibus devinciat. Unum illud hic adverto, quod nonnisi Seminarii sui Clericorum testamenta damnaret Augustinus, ut qui proprii aliquid recondidisse non potuissent, nisi voti & propositi sui manifesta transgressione. Ceteros autem Clericos qui se aureis illis non obligassent vinculis Evangelicæ perfectionis, eos sinebat ille tota infirmitatis suæ libertate uti in testando, si libertas ea, & non servitus dicenda est sub tanta mole sæcularium impedimentorum (1). *Modo quia placuit illis Deo propitio socialis hæc vita, quisquis cum hypocrisi vixerit, quisquis inventus fuerit habens proprium, non illi permitto, ut inde faciat testamentum, sed delebo eum de tabula Clericorum.*

VI. Asperior aliquanto fuerat prior Augustini disciplina. Nec enim quenquam ordinabat, quin societati se adglutinaret vitæ communis, & voluntariæ devoveret se paupertati: si qui animi levitate hinc descivissent, eos Clericatu spoliabat. Hujus exauctorationis formidine nonnulli simulata paupertatis professione fefellerunt, & res proprias clam habuerunt. Tanto id flagitiosius Augustino visum est, quanto occultius. Ad ejus mali procurationem remisit Augustinus de priori sua austeritate, nec Clericatum jam abstulit Seminarii sui desertoribus; non quo posse illos existimaret impune desponsam Deo fidem & paupertatem abjicere: sed quod satius jam duceret commonere illos tantum, quantum se ipsi conjicerent in baratrum damnationis, eosque divinis permittere judiciis, non paulo formidolosioribus, quam humanis (2). *Certe ego sum qui statueram sicut nostis, nullum ordinare Clericum, nisi qui vellet mecum manere, ut si vellet discedere a proposito, recte illi tollerem Clericatum; quia deserebat sanctæ Societatis Promissum, cœptumque consortium. Ecce in conspectu Dei & vestro, muto consilium. Qui volunt habere aliquid proprium, quibus non sufficit Deus & Ecclesia sua, maneant ubi volunt, & ubi possunt, non eis aufero Clericatum. Nolo habere hypocritas. Malum est cadere a proposito, sed pejus est simulare propositum. Ecce dico, audite: Qui Societatem communis vitæ jam susceptam, quæ laudatur in Actibus Apostolorum, deserit, a voto suo cadit, & a professione sancta cadit. Observet judicem, scilicet Deum, non me. Ego ei non aufero Clericatum. Quantum sit periculum, ante oculos ejus posui, faciat quod vult.* Duo quædam instituerat sanctus Pater. Alterum ut ne quem ordinaret, nisi qui communis secum vitæ societatem & paupertatem profiteretur in Seminario. Alterum ut Clericatu ejiceret tam sancti propositi transfugas. Hoc postremum inflexit ac revocavit, ut ne amplius desertores Clero exauctoraret; prius autem illud constantissime retinuit.

VII. Hinc observanda se ingerunt non pauca. 1. Quam persuasum esset Augustino, consentaneum in primis esse, ut Clericis non alia sit portio, non alia sors, quam Deus & Ecclesia, quod & nomine ipso suo profitentur; ut Evangelicæ vitæ consilia complectantur ipsi, cum ad ea sectanda hortandi subinde sint ipsi laici; ut Pastores ipsi, & Principes cum sint, ita vitam instituant, ut ovium, ut laicorum non pauci, ne Monachos, ne Moniales dicam: ut denique grex ipse totus primorum quondam fidelium. 2. Quam late pateret cujusque potestas Episcopi in administratione populi Clerique sui. Cum tametsi reliquus Christianus orbis more & jure contrario uteretur, fas esset tamen Episcopo Hipponensi Clericum ordinare neminem, qui non ante propriis rebus omnibus renuntiaret. 3. Ab Augustino Clericatu initiatum esse deinceps neminem, qui non ejus Seminario adgregaretur & vitæ communi in reliquum vitæ tempus, quod ut perfectius, ita & operosius erat, quam quod nunc a compluribus nostratium factitatur Episcoporum, ut non ante cuiquam Ordines conferant, quam vel semestre tempus, vel annum integrum institutionibus Seminarii imbuti sint. 4. Ex quo & illud nascitur, Augustinum non aliunde Parochos omnes suos, vel Diœceseos suæ Beneficiarios arcessisse, quam ex Seminario suo, cum non alios sacris initiaret Ordinibus.

VIII. Quod ad immutatum autem attinet illud caput prioris instituti beati Augustini, ut ne desertores vitæ communis Clericatu spoliaret, id semel tantummodo relaxatum ab eo est, ut Clericis suis permitteret, vel iterum explicite profiteri paupertatem in Seminario, vel & a professione priori & a Seminario discedere. Id semel ab eo indultum est. Nam qui tum priorem

(1) De diversis Serm. 50. (2) De diversis Serm. 46.

rem suam vitæ communis & paupertatis professionem confirmarunt, illis jam integrum non amplius fuit ab ea recedere, nisi ut omnibus Cleri gradibus & ordinibus dejicerentur (1). *Scio me dixisse quod si nollent suscipere vitam socialem mecum, non illis tollerem Clericatum, sed seorsum manerent, & seorsum viverent; quomodo possent, Deo viverent. Et tamen ante oculos posui quantum mali sit a proposito cadere. Malui enim habere cæcos vel claudos, quam plangere mortuos. Qui enim hypocrita est, mortuus est. Quomodo ergo quicunque voluisset extra manere, & de suo vivere, non tollerem ei Clericatum; ita modo quia placuit illis, Deo propitio, socialis hæc vita, quisquis cum hypocrisi vixerit, quisquis inventus fuerit habens proprium, non illi permitto ut inde faciat testamentum, sed delebo eum de tabula Clericorum. Interpellet contra me mille Concilia, naviget contra me, quo voluerit, sit certe ubi potuerit, adjuvabit me Deus, ut ubi ego Episcopus sum, illic Clericus esse non possit.* Hinc dilucidum fit, 1. Ordinatos ab Augustino Clericos fuisse nullos, nisi qui se vitæ communis in Seminario & paupertatis voto obligarent. 2. Si qui ab hoc proposito suo deficerent, eos Clericatu exutos fuisse. 3. Semel ab ejus instituti rigore deflexisse Augustinum, concesso semel, ut privatim sibi degerent, qui re non satis perpensa videbantur sibi prius illud propositum arripuisse. 4. Quanquam hos sineret sejunctim suo arbitratu vivere, nihilo segnius intentabat illis, in quantum se periculum salutis conjicerent, abjecto sanctioris vitæ proposito. 5. Ita existimasse Augustinum tolerabilius esse, a Congregatione & a professione quam semel amplexati essent, aperte discedere, quam in eâ præter propositum suum aliquid clam possidere, & simulatione cumulare facinus contaminati voti, quod Deo nuncupassent. 6. Qui semel pristinæ restituti libertati, communem rursus vitam professi sunt, eos deinceps non potuisse rursus proprie aliquid possidere, nisi ut sacro sodalitio, & Clericorum albo expungerentur. His adde damnatos nihilominus & hæreticis annumeratos ab Augustino in libro de Hæresibus fuisse eos, qui se Apostolicos dici volebant, & qui præcepti vi & lege urgebant, porrigebantque ad fideles omnes, quod consilii est, & proprium Monachorum decus, ac nonnullorum ex Clero. Non abhorrebant ab his ii, quos mox ait idem sanctus Pater, voluisse omnino, ut nudis omnes pedibus ingrederentur. Qua de re luculente alibi Augustinus (2), Virginitatem, Cælibatum, vitam communem, paupertatem in arbitrio & libera cujusque potestate esse demonstrat ante votum, post votum jam inexplicabiles indui necessitatis nexus.

IX. Utcunque indulgendum & clementer interpretandum existimat Julianus Pomerius, si quis Clericatu initiatus patrimonium retineat, dum interim de patrimonio etiam vivat, Ecclesiasticos proventus ne attingat vel primoribus labris, sed iis dimittat fruendos, qui patrimonio vel semel renuntiavere, vel caruere semper (3). *Illi autem qui tam infirmi sunt, ut possessionibus suis renuntiare non possint; si ea quæ accepturi erant, dispensatori relinquant, nihil habentibus conferenda, sine peccato possident sua. Quia & ipsi quodammodo sua relinquunt, quando propriis contenti rebus, nihil eorum, quæ labori vel ordini suo deberi arbitrantur, accipiunt.* Extremis his verbis gemina insinuatur ratio abdicandi proprii, utraque pietati accommodata. Primo si se quis familiari re prorsus exuat, & cum ceteris Ecclesiæ Clericis ac Beneficiariis vitam toleret sportulis & distributionibus contentus. Secundo, si retentis ad sui sustentationem patrimoniis, de Clericorum distributionibus, eleemosynis, proventibus ne tantillum quidem decerpat, nec segnius tamen Cleri functionibus & laboribus incumbat.

X. At vero si non pœnitendæ perfectionis gradus is est, retento patrimonio, Beneficiis & Ecclesiasticis proventibus sese prorsus abstinere; multo elimatioris illud erat perfectionis specimen, ut patrimonio funditus repudiato, jam non victitaret quis nisi eleemosynis, hoc est distributionibus, qui soli tum erant Beneficiorum proventus. Hæc enim abdicatio terrenarum possessionum omnium, brevissima est citra dubium & tutissima ad eam perfectionem via, qua quis nihil foris possidens, Deum possidet, & possidetur a Deo, qui Clericatus proprie genius est. Nihil Deo par, nihil secundum, unus ipse sine fine, sine modo beatissima possessio est. Possidere cumulate non potest, nisi unus possideatur.

(1) De diversis Serm. 50. (2) In Psal. 83. (3) L. 2. c. 12.

Non ea est mentis nostræ amplitudo, quæ illum, & quidvis aliud præter illum complectatur. Præstat ipsum audire Julianum Pomerium (1): *Proinde quem possidendi delectat ambitio, Deum qui possidet omnia quæ creavit, expedita mente possideat, & in eo habebit quæcunque habere sancte desiderat. Sed quoniam nemo possidet Deum, nisi qui possidetur a Deo, sit ipse primitus Dei possessio, ut & efficiatur ei Deus possessor & portio. Et quid potest esse eo felicius, cui efficitur suus conditor censue, & hæreditas ejus dignatur esse ipsa divinitas, si modo eum sanctis operibus colat, omnes fructus ex illa percipiat, in illo & de illo jugiter vivat, & nihil terrenum cum illa possideat? Quia omnium conditor, cui nihil eorum quæ fecit, valet æquari, non dignatur cum his quæ condidit, possideri. Denique quid ultra quærit, cui omnia suus conditor fit? aut quid ei sufficit, cui ipse non sufficit?* Si cujus in animi penetralia hæc altius descenderint, is facile confitebitur cum Pomerio, ægritudinis esse & infirmitatis non mediocris, non posse Deo uno contentum degere; non satis sibi esse possidere eum, qui continet & possidet omnia; pauperem sibi videri, cum Deum in mentis recessu reconditum habeat; terrenis possessionibus jejuniorem sibi videri Dei possessionem; & qui de eo in illo vivant, eos minus feliciter vivere. Procul erant ab ea hallucinatione Paullinus & Hilarius, de quibus mox ibidem agit Pomerius (2), qui primo statim ipso temporis puncto, quo ad Deum conversi sunt, immensas opes suas abjecerunt, postque ad Episcopatum provecti sunt, Nolanum ille, hic Arelatensem, ut mox a nobis referetur.

CAPUT III. *P. 1. l. 3. c. 13.*

De eodem, Episcopos & Clericos perfectionis cupidiores, patrimonio valedixisse, per quinque priora Ecclesiæ sæcula.

I. Vel eligebantur, qui terrena omnia abdicassent, vel ea abdicabant, cum primum electi fuerant. Exemplum beati Paulini.

II. III. Exempla Cypriani & Ambrosii.

IV. Ambrosii invitamenta ad Clericos omnes.

V. Exemplum B. Felicis Nolani Presbyteri.

VI. De iis qui patrimonio vel labore manuum victitabant, nec & reditus Ecclesiæ pauperibus dimittebant.

VII. Ex Hieronymo Clericos invitante, ut ne quid possideant.

VIII. Carpere de rebus Ecclesiæ eos non debere, nisi necessaria ad victum. Exemplum Nepotiani.

IX. Beati Martini sententia.

X. Exempla Basilii, Nazianzeni, Chrysostomi.

XI. Doctrina Nazianzeni.

XII. Exemplum Theodoreti.

XIII. Doctrina Epiphanii de iis qui in pauperes effundebant patrimonia, reditus Ecclesiasticos, partem aliquam pretii laboris manuum.

XIV. XV. Exempla Epiphanii, & Porphyrii Gazæ Episcopi.

I. Rei quam versamus illustrandæ adprime conducunt duo hæc capita, & terrenis plerosque se spoliasse rebus omnibus, quo purius Clero adscriberentur; & qui se his vinculis expedissent sua jam sponte, eos ad sacros Ordines arcessiri ac rapi solitos fuisse. Nec cogitatio inciderat B. Paulino sacrorum Ordinum, quando opulentissima patrimonia & avitas distraxit & pauperibus distribuit hæreditates. Unum ille hoc meditabatur, ut in religiosæ se vitæ secessum aliquem abderet. Audi quid de eo scripserit Ambrosius (3): *Paulinum splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli secundum, venditis facultatibus tam suis, quam etiam conjugalibus, in hos se induisse cultus ad fidem comperi; ut ea in pauperes conferat, quæ redegit in pecuniam, & ipse pauper ex divite factus, tanquam deoneratus gravi sarcina, domui, patriæ, cognationi quoque valedicat, quo impensius Deo serviat. Elegisse secretum dicitur Nolanæ urbis, ubi tumultum fugitans, ævum exigat.* Et infra (4): *Christianus vir acrior sancta Religioni vestem mutavit.* Illa, ut apparet, terrenarum opum & dignitatum despicientia Lampium Barcinonensem Episcopum adduxit, plebemque omnem ejus civitatis, ut fugitantem ac detrectantem cogerent Paulinum Presbytera-

(1) L. 2. c. 16. (2) Ibid. c. 9. (3) Epist. 36. (4) Epist. 35. apud Aug.

tu initiari, ut ab ipso Paulino narratur.

II. Cyprianus quoque vanas terrenarum opum præstigias conculcaverat & ejuraverat, cum sacro baptismatis fonte ablueretur, nec multo post Presbyter, mox Episcopus ordinatus est, uti refert Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. *Christianus factus omnem substantiam suam pauperibus erogavit, ac post non multum temporis electus in Presbyterum, etiam Episcopus Carthaginensis constitutus est.*

III. Contra Ambrosius ad Episcopatum primo electus est, & ne degener tam sancto accederet ministerio, res suas statim omnes Ecclesiæ contulit, usufructu earum sorori reservato, sibi reservata sola Christi paupertate, quæ orbem universum collocupletavit. *Prædia quæ habebat, reservato usufructu germanæ suæ, donavit Ecclesiæ: nihil sibi, quod hic suum diceret, derelinquens, ut nudus atque expeditus Christi miles, Dominum suum sequeretur, qui cum dives esset, propter nos pauper factus est, ut nos ejus inopia ditaremur.* Hæc Paulinus in ejus vita. Quod & ipsum testificatur Basilius in Epistola ad Ambrosium ipsum (1). *Qui projectis hujus vitæ opibus universis, proque damno habitis, ut Christum lucrifaceret, commissa sibi Ecclesiæ gubernacula accepit.*

IV. Quanquam vero ad illud Evangelicæ perfectionis culmen statim evectus esset Ambrosius, terrenorum omnium fastidio & renuntiatione, favere tamen & suffragari semper iis visus est, qui retenta patrimonii parte, ne oneri sint Ecclesiæ, gnaviter incumbunt excolendæ spiritali sementi, ex qua nihil unquam temporalis lucri demessuri sunt. Non hos ille in classem dejecit imperfectorum, quod omnia suo quodam modo abjiciat, qui nihil nisi necessariam sustentationem capit, sive ex patrimonio, sive ex fructibus Ecclesiæ (2). *Sed & si quis Ecclesiam nolens gravare in sacerdotio aliquo constitutus, aut ministerio, non totum quod habet conferat, sed operetur cum honestate, quantum officio satis est, non mihi imperfectus videtur.*

V. Nec secus forsan statuendum est de B. Felice Presbytero Nolano. Avita enim successione terræ illi domusque abunde obtigerant. Iis ille æstuante persecutione excussus est, at cum ea deromuisset, tum integrum illi erat eas jure repetere. Pii viri non pauci illum impellebant, ut jure suo uteretur, legibus ageret, nec sineret Gentiles incubare iis patrimoniis suis, quæ possent ab eo offerri Deo, & pauperibus erogari. Felix altius consulens, & potiori cœlorum luce perfusus, respondit, longe luculentius a Christo insusurrari consilium, ut ne repeteret, quæ ejus causa amisisset; hæc damna majoribus damnis, ruinas ruinis non sarciri; multa licere, quæ non expediant; non quod liceat, sed quod prosit, id anteponendum; cœlestes mercedes terrenis non postponendas; opibus sæcularibus posse se a Deo divelli, at Christiana paupertate certissime Christum possideri (3). *Maluit ille tamen verbum curare Magistri, Cuncta licent, non cuncta juvant, licito utile prefert. Horruit amissos in jura reposcere fundos, &c. Cogitic ut repetam terrenas, perennia perdam. Dives egebo Deo, nam Christum pauper habebo.* Ingentes opes suas ille hoc paupertatis amore percitus dispensaverat, *Nam prædia multa, domosque, divitiis locuples patriis, possederat hæres.* Inferius dicemus, ut defervescente persecutione, pepercerit ille & abstinuerit proventibus Ecclesiasticis, & suis se manibus transegerit.

VI. Idem præscribebat junioribus Clericis Ambrosius: si quid prædii haberent, ejus cultu, fructuque ali: si carerent, stipendio Ecclesiæ (4). *Agelluli sui contentus fructibus, si habet: si non habet, stipendiorum suorum fructu.* Paupertatis genus est, obscurius quidem illud, sed a perfectione non disjunctum, prædioli cultu & manuum opere sustentari, reditus Ecclesiasticos aliis utendos concedere. Quomodocunque enim paupertas excolatur, ad eam invitantur Clerici omnes a Christo, ea ipsa qua ipse illos constrinxit necessitate, suadendæ fidelibus paupertatis, nec exemplis dissuadendæ (5). *Quod si Evangelio Domini etiam populus ipse ad despicientiam opum informatus, atque institutus est, quanto magis vos Levitas oportet terrenis non teneri cupiditatibus, quorum Deus portio est?* Commendantur tamen ab Ambrosio cumulo quodam laudum Clerici ii, qui prædiis nuntium remittunt omnibus, quo toti sint in ministerii sui functionibus, & Ecclesiasticis victitent stipendiis; vituperata eorum levitate, qui Clero abire meditabantur, quo sui se patri-

(1) Epist. 55. (2) Offic. l. 25. c. 30. (3) Paulinus Natal. 5. (4) Offic. l. 1. c. 36.
(5) Ib. c. 50. Et in Ps. 118. Oct. 8.

trimonii curis involverent (1). *Sunt quibus obstrepere studet inimicus his cogitationibus, quid mihi prodest in Clero manere, subire injurias, labores perpeti, quasi non possit ager meus me pascere? aut si ager desit, quasi aliter exercere sumptum non possim? Itaque hujusmodi cogitationibus etiam boni mores ab officio retrahuntur; quasi vero hoc solum sit in Clerico, ut sumptum expediat suum, & non ut divinum sibi post mortem potius subsidium locet.*

VII. Quanquam totus fuerit Hieronymus in admiratione & in amore Monasticæ perfectionis, non perfunctorie tamen ille Clericos excitare solebat ad ejusdem perfectionis & consiliorum Evangelicorum pulchritudinem complectendam. Datis ad Nepotianum Epistolis Clericos admonet, non Monachos tantum, sed & ipsos sæculo renuntiasse. *Qui sæculi militia derelicta, vel Monachus cœperis esse, vel Clericus.* Portionem Clericorum esse Deum, & vicissim Clericos Dei, quod difficillime sociari possit cum ingentium prædiorum possessionibus. *Clericus qui servit Ecclesiæ, interpretetur vocabulum suum, & esse nitatur, quod dicitur. Si enim Cleros Græce, sors Latine dicitur, propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet, talem se exhibere debet, ut & ipse possideat Dominum, & possideatur a Domino. Qui Dominum possidet, nihil extra Dominum habere potest. Quod si quippiam habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus. Verbi gratia, si aurum, si argentum, si possessiones, si variam supellectilem, cum istis partibus Dominus pars ejus fieri non dignabitur.*

VIII. Primæ istæ sunt ex Hieronymo Clericorum partes, si nomini suo consentire, si munere fungi velint; ita secum statuere, eas esse mentis suæ & cordis angustias, eam Dei amplitudinem, ut non possint Deum & aliud quidvis simul amplecti: adeoque & quidvis aliud expuendum, quo Deo uni affigantur. Aliud addit idem sanctissimus Pater, in quo non minora sint ad Clericatus sanctitudinem præsidia. Ex opibus & reditibus Ecclesiæ tantum decerpere, quantum ad cibum necesse sit, & ad vestitum necessarium. Nec enim vel fœdius esse quidquam, vel exitialius, quam Clericos ditari Clericatu, quo professio continetur vel abjiciendi, vel contemnendi terrenas divitias, & tum maxime alienari a paupertate, cum paupertatem & crucem Christi amplexantur. *Si autem pars Domini sum, & funiculus hæreditatis ejus, nec accipio partem inter ceteras Tribus, sed quasi Levita & Sacerdos vivo de Decimis, & altari serviens, altaris oblatione sustentor; habens victum & vestitum, his contentus ero, & nudam crucem nudus sequar. Obsecro itaque te, & repetens iterum iterumque monebo, ne officium Clericatus genus antiquæ militiæ putes, id est ne lucra sæculi in Christi militia quæras: ne plus habeas, quam quando Clericus esse cœpisti; nonnulli enim sunt ditiores Monachi, quam fuerant sæculares: & Clerici qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete & fallace diabolo non habuerant, ut suspiret eos Ecclesia divites, quos mundus tenuit ante mendicos.*

In Epitaphio vero Nepotiani, ab eo confirmat Hieronymus idem pauperibus statim erogata fuisse sua omnia, cum primum sarcinam subiit Clericatus. *Baltheo posito, habituque mutato, quidquid castrensis peculii fuit, in pauperes erogavit. Legerat enim, Qui vult perfectus esse, vendat omnia, &c. Et iterum, Non potestis duobus Dominis servire, Deo & Mammonæ.* Denique adversus Vigilantium decertans idem Hieronymus, ex ipsissimis Christi verbis demonstrat, illum esse primum perfectionis gradum, omnia dare pauperibus: secundas obtineri partes ab iis qui fundos sibi servent, & proventus eorum pauperibus largiantur. *Si vis perfectus esse, vade, vende, & da.*

IX. Forma ea est Clericalis perfectionis. Eam nobis ita delineat Hieronymus, ut non dissimulet complures ævi sui Clericos ab ea deviare longius, quam ipsa eorum professio ostenderet. Beatus Martinus, auctore Severo Sulpitio, Paulinum fere solum ajebat perfectionis Evangelicæ præceptis cumulatissime satisfecisse, & sæculo commonstrasse, quæ Christus præciperet, quæ verarentur, ardua illa & præcelsa esse, non impossibilia, non inaccessa (2). *Paulini exemplum ingerebat, qui solus pene suis temporibus Evangelica præcepta complesset, illum sequendum, illum imitandum, qui quod erat facto impossibile, possibile fecit exemplo.*

X. Ad-

(1) In Cap. 4. Eccles.

(2) De Vita B. Mart. c. 26.

X. Addocebit nos tamen Basilius Magnus, non solum Paulinum Christi paupertatis fidissimum imitatorem fuisse, cum non ante Ambrosius Episcopali sessitare Cathedra assensus sit, quam saeculi opes & honores omnes repudiasset. Qua in laude fuere illi & Nazianzenus & Chrysostomus consortes. Longa illa in desertis commoratio & macerationum Monasticarum curriculum aperte declarant abrupisse eos omnia prorsus vincula, quibus saeculo innectebantur. A Palladio litteris mandatum est, Chrysostomum a sacro fonte recentem, & Lectorem ordinatum, mox aufugisse in invias solitudines, & sex annos ibi consumpsisse, dum perdomitas haberet omnes carnis cupiditates. Perlustratis Basilius Monasteriis Ægypti, Palaestinae, Syriae & Mesopotamiae, religiosissima eadem instituta transtulisse in patriam memoratur (1); cumque Presbyteratu ibi auctus esset, rursus in solitudines Ponti cum Nazianzeno secessisse, quem ipsum paulo ante proprius parens Episcopus Nazianzi Presbyterum ordinaverat (2). *Nobiscum hic in Pontum profugit, ac pietatis Gymnasia, quae illic erant, moderatur, atque cum Joanne & Elia summis Philosophis solitudinem amplexatur.* Si Nazianzenus dum vita superavit, praediola quaepiam & domunculam retinuit in necessarios vitae usus, in eo quidem argumenti satis est, nec ipsum, nec Basilium, nec Chrysostomum professione vere Monachos fuisse, quamvis per annos plures institutionibus & laboribus iisdem omnibus perfuncti sint; sed non ibi sauciata videri debet Evangelica paupertas, & hoc & superiori Capite satis superque patefecimus, gradus hos fuisse varios, sed non multum dissimiles paupertatis Clericalis & perfectionis, sive de patrimonio quis vivat, & Ecclesiae stipendia quasi desponsa pauperibus dimittat, sive distributo pauperibus patrimonio, de Altari victitet: dum ne quid usurpet suos in usus, nisi necessarium victum cultumque. Pauper est enim, qui nihil habet, nisi quo carere non potest. Non multum refert, patrias opes pauperibus largiaris, & Ecclesiae sumptu vivas; an de patrimonio decerpas, quo victites, & proventus Ecclesiae pauperibus dimittas. Laudatissima utrobique & fere aequa, & in pauperes largitas, & ipsius paupertas Clerici, qui superflua omnia sibi circumcidit.

XI. Inde est quod testatum facit Nazianzenus ipse, se quidem a parentibus jam inde ab ortu consecratum Deo fuisse: sua vero se omnia, honores, res, calamum Deo consecrasse, nec fructum se ex his omnibus alium cepisse, nisi voluptatis suavissimae sensum, de omnibus pro Christo contemptis & disperditis (3). *Ex quibus hunc duntaxat fructum cepi, quod ea contempsi & quadam habui quibus Christum anteponerem.* Et alibi (4): *Cetera volentibus reliqui, opes, generis nobilitatem; sermones solos complector.* Erant conciones summi viri, summique Theologi, opes inexhaustae. Et alibi idem (5): *Ut qui omnia reliquissem, ut ab omni negotio feriatus, tranquille philosopharer; Heliae Carmelum animo agitabam, & Joannis desertum.* Et rursus alibi (6): *Omnibus donatis Deo, a quo sunt omnia, Deum pro omnibus accepimus.* Et alibi rursum (7): *Sermones Deo offero, appendo, ac consecro, quod unum mihi reliqui feci, quo uno dives sum.* Nec minus illustri testimonio Nazianzenus sanctissimam Basilii paupertatem prosequitur, cujus possessio crux, cujus opes opum contemptus. Nec enim omnia possideri, sed omnia contemni & conculcari possunt, & ea insignior opulentia (8). *Illi vero quid unquam fuit praeter corpus, & necessaria carnis integumenta? Divitiae illi erant nihil habere, & crux. Neque enim quenquam, etiamsi maxime cupiat, omnia adipisci posse: at omnia contemnere posse, sicque omnibus rebus praestantiorem & sublimiorem se praebere, &c. Omnibus facultatibus quas unquam habuerat, aequo animo projectis, leviter facileque vitae pelagus transmittebat.*

Ageus Gregorius Nyssenus de eodem Basilio, omnia illum sua ait impendisse in pauperum necessitates, cum adhuc Presbyterum ageret: at Episcopatus Cathedra evectum, multo excelsiorem ex paupertate gloriam aucupatum esse (9). *Paternas facultates etiam antequam sacerdotio initiaretur, liberaliter egenis distribuit, maxime tunc quando magna annonae penuria existebat: quo tempore Ecclesiae praeerat; numero Presbyterorum adhuc accensitus; quippe post hae etiam nihil reliquum sibi fecit.*

Mirum non est Basilium res suas dimisisse, cum se in solitudines, & in exercitationem vitae Monasticae contulit; easdemque

(1) Basilius ep. 79. (2) Naz. Ep. 11. & Orat. 20. (3) Orat. 1. (4) Orat. 3.
(5) Orat. 3. (6) Orat. 10. (7) Orat. 12. (8) Orat. 20. (9) Contra Eunom. l. 1.

que distribuisse pauperibus aliquantis post annis, cum Presbyter ordinatus fuit. Nec enim exercitationes Monasticæ Monasticam semper professionem continebant. Utque id largiamur etiam Monachum aliquando fuisse Basilium, hac ipsa lucubratione nostra abunde patefactum est, hæreditates patrias & aditas fuisse a Monachis, & in pauperes dispensatas.

XII. Gratiæ habendæ sunt Theodoreti obtrectatoribus, quod illum compulerint, ut abstergendis ineptis criminationibus pulcherrimas ipse proderet virtutes suas. Ita ergo ille confirmat jam Deo se dicatum a parentibus, antequam natum, antequam conceptum, mox ita educatum institutumque, ut victimam decebat Deo sacram; vitam se in Cœnobio traduxisse usque ad Episcopatum, quo invitus abreptus est; in pauperes se disseminasse, quidquid ad se parentes transmisissent: nihil se possedisse unquam: vestem mensamque suam eo semper nituisse splendore, quem munda paupertas conciliat (1). *Priusquam me conciperent, oblaturos se Deo polliciti sunt parentes, atque ab incunabulis, ut promiserant, devoverunt, & hoc modo educarunt. In Monasterio tempus quod Episcopatum præcessit, cum exegissem, invitus Episcopus ordinatus sum. Præter panniculos quibus amictus sum, nihil volui possidere.* Et in Epistola ad Leonem Papam: *Quod Episcopatu tot annis gesto, non domum acquisierim, non agrum, non obolum, non sepulcrum, sed spontaneam paupertatem amplexus sim, & ea quæ a parentibus ad nos pervenerant, post illorum mortem statim distribuerim, ut sciunt omnes, qui habitant in Oriente.*

XIII. Episcopos, Presbyteros, Diaconos hæc cœlestium functionum fastigia merito voluntariæ paupertatis, & terrenorum omnium contemptu affectos fuisse, insinuat certe Epiphanius: & ultra eum etiam virtutis gradum illos provehit, cum ait, plerosque eorum labore manuum se ipsos sustentasse, sublevasse etiam pauperes, in quos ipsos erogarent præterea Ecclesiasticos proventus suos, quibus foveri, fruique ipsi potuissent. Ardentissimi nimirum perfectionis amatores, non patrimonia tantum, sed & Beneficiorum suorum proventus pauperibus dilargiebantur, quin & illos operis & laboris sui fructibus impartiebant (2). *Primitias, oblationes & reliqua id genus cum in potestate habeant, quibus regendorum a Deo populorum commissa est provincia, horum tamen usui plene penitusque non indulgent, qui Deo perfecte placere se velle profitentur. Illi enim tametsi e Sacerdotum numero sint, ad Apostoli Pauli imitationem, non omnes quidem, sed plerique tamen ad susceptam divini verbi prædicationem, externam manuum operam adjungunt, &c. Ut tam primitias & oblationes; quam quod manuum suarum opera lucelli quæsierit, cum proximis suis ultro pro Dei amore communicent.*

XIV. Auctor vitæ B. Epiphanii ipsius, illum narrat omnia vendidisse post baptismum, & donasse pauperibus (3): *Cum omnia vendidisset, dedit indigentibus:* servatis sibi tantummodo nummis quadraginta ad Scriptorarum Codices coemendos. Tum vitam Monasticam professum esse anno ætatis decimo sexto, unde ad sacros Ordines, denique ad Episcopatum ascitus est. Ante suas res eum omnes pauperibus erogasse affirmat Sozomenus, quam Ecclesiasticos proventus in eos effunderet (4). *Postquam jam olim suas ipsius facultates insumpserat, exigente necessitate, etiam pecunias Ecclesiæ erogabat.*

XV. Præsul sanctissimus Porphyrius Gazæ, abdicatione temporalium omnium splendidissimum initiavit curriculum illud, tot Monasticis clarum, tot Episcopalibus ornatum virtutibus (5): *Divinus amor subtit relinquendi patriam, & splendorem generis, & opes infinitas, & vitam amplectendi Monasticam.* Paucis post annis quantumvis reluctaretur, illisa est ei Presbyteratus & Episcopatus sarcina.

An

(1) Ep. 81. 113. (2) Hæresi 80. c. 5. 6. (3) Sur. die 12. Maji. (4) Sozom. l. 7. c. 26.
(5) Surius die 26. Febr.

An quibus aliquid est patrimonii, ii fructibus Beneficii sui gaudere possint?

CAPUT IV. *P. 1. l. 4. c. 1.*

An Beneficiarii, quibus abundabat patrimonium, Beneficii sui fructus percipere possent, per priora quinque Ecclesiæ sæcula.

I. Definit Julianus Pomerius non posse, quod res Ecclesiæ pauperibus consecratæ sint.
II. Quod quidquid dives capit patrimonii pauperum, id pauperibus auferat.
III. Ex eodem pauperes ipsi qui valent, eleemosynas attingere non possunt.
IV. Merces Clericorum laboris & industriæ, æterna & cœlestis est, non ex corruptibilibus alimentis.
V. Mercenarii sunt, si qui divites in partem veniant rerum Ecclesiæ.
VI. Nec secus est in iis, qui religiosis se Congregationibus adglutinant.
VII. Erant & olim complures Congregationes meræ Clericales.
VIII. Iis adscripti qui erant, Beneficiarii non injuria videri poterant.
IX. Non omnes his assentiebantur rationibus quantumvis validis.
X. Id urget Pomerius, ut qui nomina dant his Congregationibus, vel patrimonio renuntient, vel sua rerum Ecclesiæ portioni.
XI. Non præcepit Christus, sumptu & stipe fidelium ali, nisi divendito patrimonio.
XII. Ultra nitebatur Paulus, opere manuum se transigebat.
XIII. Juliani Pomerii doctrinæ accedit Hieronymus.
XIV. Si qua in his pugna, ea sedatur, dummodo invariabilis ea retineatur lex, necessario ut sint contenti, superfluum præterea omne, sive ex patrimonio, sive ex proventibus sacris, largiantur pauperibus.
XV. XVI. XVII. XVIII. Exempla Paulini, Chrysostomi, Nazianzeni & Teodoreti.
XIX. Animadversiones aliquæ in hæc sive exempla, sive præcepta.
XX. Canon Concilii Antiocheni.
XXI. Augustinus astipulari videtur Juliano Pomerio.

I. Quæ supra obiter delibata est quæstio sane gravis & luculenta, an Clerici quibus abunde est patrimonii, Beneficiorum proventibus gaudere possint, ea nunc nobis paulo accuratius excutienda est. Rem diserte definit Julianus Pomerius, bona Ecclesiæ patrimonia esse pauperum, nec posse a divitibus sine flagitio ea obtineri, vel consumi; quod enim locupleti datur, id egeno subtrahi; perdique, quidquid abundanti adjicitur. Esse res Ecclesiæ vota fidelium pretia peccatorum, ideoque non divitum deliciis, sed pauperum necessitatibus sacras. *Scientes, nihil aliud esse res Ecclesiæ, nisi vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum.* Peccata fideles eleemosynis redimunt; Christo largiuntur sua in pauperibus hospitanti. At abundantibus nemo eleemosynam erogat, nec divitum personam induit & aptavit sibi Christus quorum vicem ex adverso doluit (1): *Quod habet Ecclesia, cum omnibus nihil habentibus habet commune, nec aliquid inde eis, qui sibi de suo sufficiunt, debet erogare. Quando nihil aliud sit habentibus dare, quam perdere.*

II. Qui dives est Clericus, citra culpam accipere non potest ex rebus egentium, quo ipse non eget: quod enim accipit, egentem eo fraudat. *Nec illi qui sua possidentes dari sibi aliquid inde volunt, sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipiunt.* Ceterorum se peccatis onerat, qui oblationes eorum percipit, ut avaritiæ & luxui impendat, quæ pauperum necessitatibus suffusatur (2). *De Clericis quidem dicit Spiritus sanctus, peccata populi mei comedunt. Sed sicut nihil habentes proprium, non peccata, sed alimenta, quibus abundare videntur, accipiunt: ita possessores nec alimenta, quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt.*

III. Nec vero ipsi pauperes egent, si corpore valent: nec enim eleemosynis victitare illis fas est, si labore manuum queant. Stipe privant invalidos validi, si eam percipiant, qua carere & abstinere possunt, cum hi non possint. Vere egent, qui viribus egent ad laborem & opus necessariis. His ergo ex eleemosynis vitam sustentare fas

(1) De vita contempl. l. 2. c. 9. (2) Ibid. c. 10.

fas est. At quibus firma & vegeta constat valetudo, hoc illis satis idoneum patrimonium est. Hinc conjice de Clericis, qui non viribus tantum corporis, sed & opibus hæreditariis pollent. Si enim pauperes validi citra nefas non possunt eleemosynas intercipere invalidis debitas, quid Clerici non validi tantum, sed bene nummati (1)? *Ipsi quoque pauperes si se possunt suis artificiis aut laboribus expedire, non præsumant, quod debet debilis aut infirmus accipere: ne forte Ecclesia, quæ potest omni solatio destitutis necessaria ministrare, si omnes etiam nihil indigentes accipiant, gravata, illis quibus debet subvenire non valeat.*

IV. Video laborem & operam quam Clerici Ecclesiis navant, justa mercede affici debere, at ea non ad sportulas, non ad corruptibiles cibos, sed ad beatam cœlestis patriæ immortalitatem referenda est. Alit Ecclesia Ministros suos, non remuneratur. Nec enim mercenarios ministeriis illa dignatur divinis. Si egeant, necessitatibus eorum ipsa succurrit, gnara certaque dignam justamque mercedem illis desponsam Deum ipsum esse (2). *Qui autem Ecclesiæ serviunt, & labore suo velut debita reddi oportere credentes, ea quibus opus non habent, aut accipiunt libenter, aut exigunt, nimis carnaliter sapiunt, si putant, quod Ecclesiæ fideliter servientes, terrena stipendia, ac non potius præmia æterna percipiant. Sæcularis quippe militia, quia cœlestia non habet, terrena strenue militantibus præstat. Unde satis indignum est, si fidelis & operosa devotio Clericorum, propter stipendium temporale præmia sempiterna contemnat. Quod si quilibet minister Ecclesiæ non habet unde vivat, non ei præmium reddit hic, sed necessaria præstat Ecclesia, ut in futuro præmium laboris sui recipiat, quod in hac vita jam spe Dominicæ promissionis certus expectat.*

V. Quæ impertit pauperes Clericos Ecclesia, non ea merces est, non laborum finis, sed necessarium interim subsidium ac levamentum, ne a sacris avocentur functionibus, aut ne in illis fatiscant. Finis illis, scopus, merces e cœlis affulget, illinc suspensa spes est. At quibus res abundat familiaris, ii si proventibus Ecclesiæ vescantur, illorum merces & scopus in his ipsis proventibus temporalibus est. Priores illi aluntur, ut laborent & ministrent, nec enim aliter possent. At hi laborant & ministrant, ut alantur sumptu Ecclesiæ, patrimonio parcant, & hinc opes sibi congerunt luteas & male perituras. Itaque vilissimæ mercedulæ cupiditate æternis renuntiatur gaudiis: *Propter stipendium temporale, præmia sempiterna contemnit.* Quod grande prorsus piaculum est: *Non sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipiunt.*

VI. Qui Ecclesiasticis se Congregationibus mancipant, & inde aluntur, spe & cupiditate præterea qualicunque amputata: iis reformidandum non immerito est, ne in laqueos se induant flagitii & damnationis, si alimenta egenorum non egentes accipiant; & secessu suo id perfecisse videantur, ut illibata & auctiora sibi sua reserventur patrimonia, in ea sodalitia subductis, ubi nec hospites excipere cogantur, nec pauperibus subvenire (3). *Illi quoque qui velut idonei, nihil quidem sibi dari velut debitum poscunt, sed tamen Ecclesiæ sumptibus vivunt, non est meum dicere, quali peccato cibos pauperum præsumenda suscipiant; qui Ecclesiam quam juvare de propriis facultatibus debuerunt, suis expensis insuper gravant: propter hoc fortassis in Congregatione viventes, ne aliquos pauperes pascant, ne advenientes suscipiant, aut ne suum censum expensis quotidianis imminuant.*

VII. Ex his posterioribus verbis Pomerii illud omnino elucet, duplicis generis fuisse tum Congregationes mere Clericales. Alias ei finitimas, quam instituerat Augustinus, in quas admittebatur nemo, quin ante res & spes omnes sæculi abjecisset. Alias ubi privato cuique integrum erat patrimonia sua retinere; sed ubi decori honestique lux, forsan & æterna Dei, internaque conscientiæ lex jubebat ad sui sustentationem aliquid patrimonii erogari. Nec verendum erat, ne annua hac largitione inflarentur, & supra alios intumescerent, cum perfectioni & pietatis sinceritati longe accommodatius sit, nihil possidere, nihil concupiscere, quam quidvis possidere, & largiri quidem, sed ipsa largitate inflari (4). *Quod si aliquid de fructibus suis Ecclesiæ, velut pro expensa sua contulerint, non se præferant inani jactantia illis, quos nihil habentes pascit & vestit Ecclesia. Quia perfectior est ille, qui se mundi rebus expoliat, aut qui cum nihil habuerit, nec habere desiderat,*

(1) Ibidem. (2) Ibid. c. 10. (3) Ibid. c. 10. (4) Ibidem.

siderat, quam illa qui ex multis quæ possidet, Ecclesiæ aliquid præstat, ac se de eo quod præstiterit, forsitan jactat. Ex quibus planum est in has posteriores Congregationes tres hominum classes confluxisse. Alii terrenis omnibus abdicatis illis se addixerant. Alii cum nihil unquam possedissent, spes & cupidines omnes in earum vestibulo abdicarant. Postremi, extremo sane virtutis gradu locati, annuas pensiones ex patrimonio persolvebant, reliquas res suas in potestate habituri.

VIII. Id quoque juvabit hic adnotasse, ab elegantissimo hoc Scriptore, Conventuum horum Clericalium socios & gregales omnes pro Beneficiatiis haberi, qui communibus subsint Beneficiariorum legibus. Ut enim cui suppetit patrimonium, non debet de Beneficii proventibus vesci, usui & necessitati pauperum ab ipsa sui origine dicatis: ita ne substentationem quidem suam debet quisquam dives ab ea Congregatione emungere cujus res omnes sacræ sunt pauperum & infirmorum necessariis usibus. Diximus jam hos Cœtuum Clericalium alumnos in Beneficiariorum album referre non cunctaturum, qui semel & serio pensitarit, per mille amplius annos Ecclesias rem omnem suam temporalem in commune possedisse, & quanquam non una omnes domo, non una mensa exciperentur, vere tamen communis erat omnium possessio bonorum, quorum administrationi Diaconi præerant, & Oeconomi, sub imperio Episcopi, qui pro cujusque Ordinis gradu & laboris modo omnia dispensabat.

IX. Quamvis invicta videri possent hæc argumenta, fatetur tamen Pomerius, non omnes iis expugnatos, non omnes assensos fuisse. Plures erant, qui dura hæc esse reclamarent, nec omnino in usum & in mores induci posse. At reponebat scitissime Pomerius, non esse hæc difficilia, nisi quibus essent nova; usu ea & assuetudine mollitum iri; proclive profecto esse, eo te abstinere, quo non egeas; superflua contemnere; onus detrectare earum rerum, quibus & facillime careas, & aliquando crucieris, rationibus earum reddendis (1). *Dura sunt, quæ dico, nec ego diffiteor. Dura sunt, sed observare nolentibus. Ceterum si fiant, ista quæ difficilia non facientibus sunt, statim facientibus facilia fiunt. Non ergo ea quæ nolumus observare, impossibilitas nobis facit dura, sed novitas. In usum veniant, neminem frequentata conturbant. Nam quæro, quid eorum sit quæ dixi, difficile? Ut homo id quod opus non habet, ab Ecclesia non accipiat? An ut quod habet sine causa, contemnat? Si propter hoc non vult sua relinquere, ut habeat unde vivat; ut quid accipit, unde rationem reddat? Ut quid de peccatis alienis sua multiplicat?* Quo patet permagno eos fuisse numero, qui & paterna retinebant prædia, & rerum Ecclesiæ congruam portionem extundebant (2). *Ne portionem eorum, quæ conferuntur Ecclesiæ, abjicere videantur.* Non erant tum Beneficia nisi congruæ *portiones*, quod jam tum vocabulum a Pomerio usurpatum est.

X. Diximus jam ab hoc Scriptore perfectionis Clericorum cupidissimo, infirmorum & imperfectorum gregi sociari eos, qui imperare sibi non possunt, ut terrenis omnibus renuntient. At mox tamen ab eodem delinimenti aliquid eis adhiberi, hoc fixo & statuto, renuntiantibus quodammodo æquari eos, qui patrimonio contenti sacris stipendiis & distributionibus abstinent (3). *Qui tam infirmi sunt, ut possessionibus suis renuntiare non possint, &c. Et ipsi quodammodo sua relinquunt, quando propriis contenti rebus, nihil eorum quæ labori vel ordini suo deberi arbitrantur, accipiunt.*

XI. Supersunt vero quæ magis rem premere videantur argumenta. Docet Apostolus, qui Evangelium prædicant, eos divinitus permissos de Evangelio vivere. Atqui non ante eam legem promulgaverat Christus, quam Apostolos addixisset, ut omnibus valedicerent, essentque prius exempla, quam præcones Evangelicæ paupertatis. Quin & ipse Moyses Levitas ante partibus suis spoliaverat inter Israelitas, quam sanciret, ut de altari viverent (4). *De Evangelio vivunt, qui nihil habere proprium volunt, qui nec habent, nec habere aliquid concupiscunt, non suorum, sed communium possessores.*

XII. Si Apostolus ne de Evangelio quidem victitare volebat, & abdicato semel patrimonio, abdicabat & diebus singulis fructus spiritales agri quem excolebat, ut labore manuum panem sibi pararet: quid illis oris, quid frontis esse potest, qui Clericatum ipsum suum augendo patrimonio ser-

(1) Ibid. c. 10. (2) Ibid. c. 12. (3) Ibidem. (4) Ibid. c. 14.

servire volunt, & pauperum ex rebus locupletantur (1)? *Si ergo ille, qui nihil habebat, noluit de Evangelio, ubi laborabat, sed suis manibus vivere, ne gloriam suæ mercedis amitteret: quid nos, qui & propria nolumus, amore possidendi, non vivendi necessitate relinquere, & accipere insuper volumus, non unde vivamus, sed unde censum nostrum incrementis damnabilibus augeamus?*

XIII. Tam splendida veritatis & purissimæ disciplinæ lumina reliquos sanctos Patres latere non potuere. Jam Clericos admonuit Hieronymus, non solum explicare se eos debere rerum & curarum temporalium vinculis; sed ne de rebus quidem Ecclesiæ posse eos præsumere, ac degustare, nisi ut famem arcerent & nuditatem, victu frugali & modico cultu (2): *Si ego pars Domini sum, & funiculus hæreditatis ejus, nec accipio partem inter ceteras Tribus, sed quasi Levita & Sacerdos, vivo de decimis, & Altaris oblatione sustentor: habens victum & vestitum, his contentus ero, & nudam crucem nudus sequar.* Non potui non hæc rursus hoc loco inculcare verba, quibus radiat veritas illa & lex præstantissima, & præ ceteris necessaria rei illuminandæ, qualem hic agimus. Possunt enim Clerici patrimonium & dimittere, & retinere; possunt Beneficii reditus percipere, & iis abstinere. Media sunt hæc & per se versatilia, quæ ad bonum vel ad malum detorqueantur, perinde ut eorum usus fuerit. Sed illa incommutabilis & incorrupta regnat lex, non posse Clericos nisi necessaria decerpere ad victum & vestitum suum, sive ex Ecclesiæ, sive ex paternis suis & hæreditatiis bonis; tum cetera enim omnia superflua sunt ipsis quidem, pauperibus & debita & necessaria, *Habens victum & vestitum his contentus ero*, ait Hieronymus, Apostolo succinens, a quo ea lex Christianis omnibus promulgatur, & multo æquius Clericis omnibus promulganda præcipitur.

XIV. Ea mollissima concordia est plurium supra propositionum. Nunc enim cogebantur Clerici patrimonio nuntium remittere, nunc eo sinebantur gaudere. Nunc Beneficio illis interdicebatur, si suppeterent res propriæ: nunc sinebantur Beneficiariorum instar in Ecclesiasticis Sodalitiis vitam ducere, non abjecto patrimonio. Hi usus omnes vel probati, vel tolerati sunt, quod omnibus iis convenire possit cum regula illa inconcussa, quam Apostolus ob oculos posuit, ut ne in nostros convertamus usus nisi necessaria, reliqua dilargiamur iis, quorum ea sunt, non nostra, si egeant illi, non nos. Qui de patrimonio suo vescitur, aut ne contrectare quidem debet proventus Ecclesiæ, aut in egenos statim profundere. Qui res Ecclesiæ in suas convertit necessitates, is patrimonium vel jam exuisse debet, vel ejus proventus quotidie in pauperes dispensare. Hi proventus omnes eodem contendunt, in unam eandemque conspirant observantiam, de terrenis & temporalibus bonis necessaria libare, cetera reliquis dimittere: omnia necessitati, nihil vanitati & superfluitati dare; pauperum jacturis non ditescere, Ecclesiæ bonis ne iis parcendo quidem augere patrimonium. Quid enim tam perfrictæ frontis est, quam Cleri professione velle opes aggerare, quæ cruci & paupertati dicata est, quam Christus, quam secundum eum Apostoli initiarunt omnium prorsus terrenorum abdicatione? Lubet hic prorsus illa repetere aurea plane verba Hieronymi: *Obsecro itaque te, & repetens iterumque monebo, ne officium Clericatus genus antiquæ militiæ putes, id est, ne lucra sæculi in Christi militia quæras: ne plus habeas, quam quando Clericus esse cœpisti; & dicatur tibi, Cleri eorum non proderunt eis. Nonnulli enim sunt ditiores Monachi, quam fuerant sæculares: & Clerici qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete & fallace diabolo non habuerant; ut suspiret eos Ecclesia divites, quos mundus tenuit ante mendicos.*

XV. Parvi faciebat Paulinus, quod a se præstitum erat, abjectis ingentibus patrimoniis, quæ in ipsum avi atavique transfudissent; ulterius eluctatum fuisse intellexit Paulum Apostolum, qui ipsis se abdicasset Evangelicæ prædicationis fructibus: in Pauli vestigia ingressos esse complures Episcopos pietate eximios, ac præ ceteris Victricium Rothomagensem Episcopum, cui per Epistolas congratulatus est, de egregia hac laude, paupertatis Evangelicæ opibus accumulata. (3) *Peccatorum præcipui sumus, sicut infimi servorum Christi, qui nec ea quæ debemus, facere possumus; cum & supra debitum legis, aliquod voluntarium munus adjicere debeamus de affectu nostro, ut* Ma-

(1) Ibidem. (2) Epist. ad Nepot. (3) Epist. ad Victric.

Magister ipse fecit, cujus tu imitator es, qui potestatem habens de Evangelio vivendi, noluit tamen uti potestate sua, & ebutens licito hanc occasionem sibi cumulandæ apud Christum mercedis invenit, ut Evangelium sine sumptu poneret. Tua vero senectitas non solum de abusione licitorum & abstinentia commodorum visibilium, Christiana paupertatis divitem gloriam tenet.

XVI. In hæc exempla ibat etiam Chrysostomus, & cum familiarem rem omnem dimisisset, ipsius Ecclesiæ proventibus abstinebat, ut Clerum puriori informaret disciplina, ejusque contumaciam exemplis magis frangeret, quam sermonibus; atque luxatis sæculi moribus formam objiceret accuratissimam Apostolicæ pietatis & paupertatis. *Joannes, quoniam ut ita dixerim, formam se venturis Episcopis missum existimabet, quo pacto vivere debeant, & juxta B. Paulum propria mercede prædicare pœnitentiam, nihil de Ecclesiasticis attingens, solius disi cepiebat cibaria, devitans semper hujusmodi curas.* (1) Hæc ex Palladio, qui longius progreditur, ut evincat, mediocribus virrutibus immorandum non esse, si quos Deus vocat, ut Ecclesiæ insignia & futuris ætatibus exempla condant. Idem vero alicubi Chrysostomus eorum sugillat inanes rationes, qui eos ad Episcopatum propellebant, qui tantum fastigium sustinere non possent. Eas inter rationes hæc ad rem nunc nostram facit, eligendos ad Episcopatum esse, qui patrimonio affluerent, ut eo se sustentarent, & Ecclesiasticos proventus Ecclesiæ pauperum nutrici dimitterent. (2) *Hic quod claro genere natus sit, in Episcopatus, inquit, ordinem coopteiur; ille quod opibus abundet, neque indigeat alimentis ex Ecclesiæ proventibus quæsitis.* Quibus aperte innuitur, locupletes ad Episcopatum semel provectos patrimonio se sustentasse, reditibus abstinuisse se Ecclesiæ.

XVII. Nec a Pauli imitatione longius recessit Gregorius Nazianzenus. Cum laboribus suis Ecclesiam Constantinopolitanam rigaret, spiritales tantum ex ea fructus sibi colligendos proposuit; sed & eos tanto uberiores colligebat, quanto hæc ejus rerum terrestrium contemprio auditores ejus dictis & præceptis obsequentiores præstabat (3). *Labor hominis Dei tantus erat, tantæque multitudinis salutem sibi proponebat; ceterum fructus nequaquam labori respondebat. Non enim agricolæ modo fructus percipiebat, sed gratuito benignus erat, labores quidem ferens, verum sine sumptibus Evangelium sibi constituens. Ex quo hoc assequebatur, ut ardentius amaretur, atque ex ardentiori amore libentius audiretur, pluresque ad Deum adduceret.*

XVIII. Jam certiores nos fecit Theodoretus, totum per vitæ curriculum ante Episcopatum versatum se fuisse in Monasterio: & eo in apice collocatum tam præter voluntatem, quam præter spem, nihil unquam proprie possedisse, & ex rebus Ecclesiæ suæ, præter panniculos, quibus amiciebatur, nihil se decerpsisse. (4) *Non obolum, non vestem a quoquam accepi: præter panniculos, quibus amictus sum, nihil volui possidere.*

XIX. Ejusmodi sunt & præcepta & exempla purissimæ Episcoporum olim & Clericorum disciplinæ & perfectionis. Alii patrimonio renuntiabant, quo eleemosynis viverent cum Ecclesia; alii proventibus se abstinebant Ecclesiæ, cujus ministerio sese dedicaverant, & patrimonii impendiis alebantur. Alii patrimonio abdicato, etiam stipendiis Ecclesiæ abstinebant, pari fervore, successu majore. Infirmi denique & patrimonio fruebantur, & reditus non abnuebant, seu distributiones Beneficiorum, ut supra a Juliano Pomerio & Hieronymo proditum est, & ab Augustino ipso, qui eo se ab aliis disjunxit Episcopis, quod Clerum suum noluerit quidquam proprie possidere, eumque communis secum vitæ & societatis vinculo constrinxerit. Nec tamen unquam Augustinus ea compede dixit Clericos obligari debere, quamvis tanto deinceps vehementius Clero suo instare potuisset. At si ignavi & imperfectiores Clerici hæc perfectionis præcepta detrectabant, non poterant tamen illi tergiversari, quin inconcussæ Evangelii legi obiequerentur, quæ edicit, Necessario ut contenti omnes sint, superflua egentibus erogent. Itaque accumulatis ad patrimonium suum superfluis Ecclesiæ reditibus, & ipsa jam pœnas dabant fatigatione accumulandi, & sollicitudine dispensandi, & formidine extremi examinis in reddendis rationibus subeundi.

XX. Concilium Antiochenum innovato Apostolico Canone constituit, ut Episcopus res Ecclesiæ omnes administraret, & pauperibus succurreret, ipsique sibi, si quo ege-

(1) Cap. 17. 18. (2) De Sacerd. L. 3. c. 15. (3) Vita ejus per Gregor. (4) Epist. 81.

egeret. Cum perſpicuum ſit debere Eccleſiaſticos omnes, & ipſos vertices omnium Epiſcopos, præceptis inhærere Apoſtoli, & cibis veſtibuſque contentos eſſe, quibus natura carere non poteſt. (1) *Epiſcopus habet rerum Eccleſiæ poteſtatem: ut eas in omnes egentes diſpenſet, cum multa cautione & timore Dei. Ipſe autem eorum ſit particeps, quibus indiget, ſi tamen indiget, ad ſuas neceſſarias expenſas, & fratrum qui apud eum hoſpitalitatis gratia commorantur, ut nulla ex parte per inopiam defraudentur, ſecundum Apoſtolum, qui dicit: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus.* Non ſinitur eo Canone Epiſcopus de Eccleſiæ bonis ac reditibus quantulumcunque libare ad ſuos uſus, niſi vere egeat. *εἴγε δέοιτο. Si indigeat.* Chryſanti Epiſcopi Novatianorum Conſtantinopoli encomium exaravit Socrates, qui venditis & diſtributis in Pauperes rebus ſuis omnibus, ad ſuos uſus non percipiebat niſi duos unaquaque hebdomada panes. (2) *Ille de ſuis fortunis aurum pauperibus diſtribuit. Ab Eccleſiis nihil omnino accepit, niſi duos panes benedictionis ſingulis Dominicis diebus; δύο ἄρτυς τῶν εὐλογιῶν.*

XXI. Videtur quoque Auguſtinus non dubitaſſe, quin tum Clerici alii, tum Epiſcopi ipſi, pauperes eſſe debeant, ſi patrimonii pauperum participes ſint, hoc eſt, redituum Eccleſiæ; cumque penes illos ſit tantummodo depoſitum & adminiſtratio rei pauperum, ejus participes eos eſſe non poſſe, niſi & ipſi vere ſint pauperes (3). *Si pauperum compauperes ſumus, & noſtra ſunt, & illorum. Si autem privatim quæ nobis ſufficiant, poſſidemus, non ſunt illa noſtra, ſed pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis uſurpatione damnabili vindicamus.*

CAPUT V. *P.2.l.4.c.1.*

An quibus patrimonium ſuppetebat, ii Beneficiorum reditus percipere poſſent, ſæculo VI. VII. & VIII.

I. Lex Juſtiniani, qua Epiſcopus & Oeconomi indemnem præſtare coguntur Eccleſiam, ſi Clerici ordinarentur ultra numerum præſtitutum.

II. Fruebantur ergo communibus ſtipendiis Clerici ſupernumerarii.

III. Pauperes ergo ii erant. Sub patrimonii ergo titulo ordinabatur nemo.

IV. Cum res Eccleſiæ omnes pauperibus ſint addictæ, iis abſtinendi eſſent divites. Id contra fuiſſe declarat hæc ipſa lex.

V. Uti & lex alia Codicis.

VI. VII. Epiſcopi & Adminiſtratores Xenodochiorum ſua perſæpe pauperibus largiebantur patrimonia, nulla tamen lege ad id urgebantur.

VIII. Presbyteri & Clerici arbitratu ſuo teſtabantur. Non ergo poſſeſſionum expertes erant.

IX. Caſſiodorus milites opulentos præmiis arcet pauperum, ſed emeritos.

X. XI. XII. Varia exempla eorum qui rebus ſuis renuntiarunt, ſed ex quibus effici non poteſt, quin & patrimonium & Beneficium retinere potuerint.

I. HAc ſecunda jam Eccleſiæ ætate, quam inimus, non facile documenta occurrent, quibus id aſſequare, aut patrimonio, aut Beneficii fructibus abſtinendum fuiſſe. Juſtinianus certe Imperator definito Clericorum & Beneficiariorum cujuſque Eccleſiæ numero, præcepit, ut ſi Epiſcopus vel Oeconomi plures ordinarent, paſcerentque proventibus Eccleſiæ, ex propria re familiari eam labem ſarcirent rei Eccleſiaſticæ: Epiſcopi & Oeconomi qui ſuccederent, Imperatores interpellarent ad rem executioni invictius mandandam (4). *Si ultra menſuram definitam ordinet Epiſcopus, & ejuſdem Eccleſiæ Oeconomi erogationem ex Eccleſiaſticis præbuerint reditibus, ipſi quoque de ſua & propria facultate præbeant expenſam, & qui hæc expendere eos permiſerit beatiſſimus Patriarcha.* Sed non inde a quoquam rite concludi poteſt, ordinatos fuiſſe Clericos quoſvis ſub titulo patrimonii, vel ſemel ordinatos fraudatos eſſe ſtipendiis Eccleſiaſticis.

II. Quin ex adverſo cum jubeat Imperator adjectitios Clericos ali ſumptu Epiſcopi, vel Oeconomorum, hinc conjicitur nihil eis fuiſſe rei familiaris. Sed ut eam miſſam faciamus conjectationem, eadem Conſtitutio quenquam ordinari vetat ultra numerum, qui particeps non fiat communium ſtipendiorum; quod is alioqui Clerus futu-

(1) Can. 25. (2) L. 7. c. 12. (3) Epiſt. 50. (4) Nov. 3. c. 2.

futurus esset inutilis & mendicans, declinaturus forsan ad artes indecoras, & ad dehonestamenta quædam ac lucra alienissima a Cleri majestate (1). *Non enim illud patimur omnino fieri, ut dicatur, quia licentia erit ordinare quidem, non tamen emolumenta præbere. Hoc enim est rursus confusionem efficientium, & immensa adjectione secunda collegia constituentium. Deinde etiam plurimas habebit ea res circumventiones, ut alias sibimet vias avaritia inveniant, pro alimentorum expensis,*

III. Perspicuum inde fit Clericos fuisse Beneficiarios omnes, nec ordinatum quenquam esse titulo patrimonii. Sed viderit Lector, an Clerici inferiores ii plerumque ordinarentur, qui omnibus fere vitæ præsidiis essent destituti. Si enim novis his Clericis copia fuisset rei familiatis, quorsum attinuisset, Episcopos & Oeconomos cogere, ut suis illos alerent impendiis? Quo illa formido, ne ita semel ordinati sordidiori negotio, vel probrosa arte vitam tolerarent? At cum ex alia parte oculos conjicio in innumerabiles priscæ Ecclesiæ Clericos ingenuos, nobiles, summo loco natos, non video qui hæc constare sibi, ac cohærere possint, nisi ut dicamus, non agi hac Novella nisi de infima illa Clericorum turba, quæ in Clericatum irrumpebat, ut temporali subsidio quopiam recrearetur, & ne tamdiu quidem opperiri poterat, dum vacuæ sedes essent. Contra enim honoratiores quique tum Clero adscribi se volebant, cum vacabant loca, aut si præter numerum admitterentur, de iis hic non agitur, quod eorum ordinatione nihil loci erat ei periculo, quod tantopere extimescebant.

IV. Sed ut ad propositum redeam, eadem ipsa Justiniani Constitutione mens ejus & voluntas manifeste declaratur, legibus Ecclesiæ admodum consentanea, qua Ecclesiasticos reditus sancitur pauperibus distribuendos, & iis qui necessariis vitæ adminiculis destituuntur (2). *Ut aliæ expensæ quæ fiunt ex Ecclesiasticis reditibus, circa pios erogentur usus, & Deo placentes, & illis hæc ministrentur, qui pro veritate egent, & non habent aliunde alimentorum occasionem. Hoc enim Dominum Deum placat, & non patrociniis & studiis hominum Ecclesiasticas expensas hominibus locupletibus distribuant, ita ut inde inopes necessariis non mereantur.* Si hoc legis Capite continerentur Clerici & Beneficiarii, manifestissima ea foret quæstionis definitio quam hic vexamus. Sed dilucidum est de aliis agi, in quos Ecclesia reliquos effundit reditus suos, post distributiones Clero persolutas. Hinc nonnulli ferunt, quibus Clericis abundat patrimonium, nil posse eos attingere de rebus in pauperum alimenta destinatis. Sed longe aliud est aliquid lege sanciri, vel illud idem argumentando ex lege exprimi. Quin ex adverso ex ea liquet Oeconomis, qui utique Clerici erant, res fuisse proprias, & quidem satis uberes, cum ut supra diximus, indemnem præstare Ecclesiam ibidem jubeantur. *Ex sua substantia indemnitatem sanctissimæ procurabunt Ecclesiæ.*

V. Suæ Canonum Collectioni, necnon & Nomocanoni intexuit Joannes Antiochenus duos tresve Apostolicos Canones, & Antiochenum, (3) quibus nec Episcopis, nec Clericis ullis conceditur sumptu Ecclesiæ ali, nisi vere egeant. Sed dum leges allegat his Canonibus consentientes, nulla ab eo depromitur, quæ ejusmodi quid de Beneficiariis iisdem sanciat. Quin & Codicis legem profert, ubi siquid detrimenti Ecclesiis per Oeconomos allatum sit, id præstare ipsi, vel hæredes eorum compelluntur. *Si quid damni rebus Ecclesiasticis attulerint, aut si quid lucrati fuerint ex ipsis, id non solum ab ipsis superstitibus, verum etiam ab ipsorum hæredibus repeti.* Oeconomi ergo cum Clerici essent, annumerari pauperibus non poterant, ut quibus & patrimonia essent & hæredes.

V. Constat illud quidem sæpius usuvenisse, ut qui Episcopi, Oeconomi, & Xenodochi creabantur, propriis rebus renuntiarent; sed nec sacra erat ulla, nec Imperatoria lex, quæ id præscriberet. Lege quadam declarat Justinianus, Ecclesiæ donari, quidquid Episcopo post ordinationem donatur: quod præsumptum illud compertumque sit omnibus fidelibus, Episcopum non hæc dona solum omnia, sed & suas ipsius res pauperibus erogare (4). *Cogitantes quia non solum ab ipsis relicta pie insument, sed & suas ipsorum res adjicient.* Hæc de Episcopis. Jam de Xenodochiorum Administratoribus: *Quis enim tali curæ præpositum non existimet idcirco eam suscepisse, ut non solum quæ extrinsecus ad eum pervenient, sed etiam omnia quæ*

(1) Ibidem. (2) Ibid. c. 3. (3) Can. Apost. 38. 41. 59.
(4) Cod. 1. De Episc. & Cler. Leg. 41.

quæ habere eum contigerit, in eam rem impendat? Non eam legem condit Imperator, sed caritatis & largitatis in pauperes exempla ostendit.

VII. Sed & apertius alibi mentem suam declarat, ubi tanto prolixius laudat Episcopos, qui mox electi res suas omnes suis consignabant Ecclesiis, quod nullo ad id necessitatis vinculo obligarentur (1): *Si quis Episcoporum sive ante suam ordinationem, sive post, voluerint proprias res, aut partem Ecclesiæ offerre, cujus Sacerdotium accepit, non prohibemus: etiam omni laude dignum judicamus. Quoniam hoc non est emptio, sed oblatio.* Mox ibidem Clericos omnes & Administratores hortatur, non cogit, non præcipit, ut his tam præclaris sese exemplis accommodent (2): *Non solum non prohibemus hæc fieri, sed etiam magis invitamus eos talia pro salute animæ suæ facere.*

VIII. Idem postremo Imperator Presbyteros & Clericos omnes inferiores sancit testari, & sua dare ac legare posse quibus volent, quamquam sub paterna sint adhuc potestate. Non ergo omnes ea paupertatis professione tenebantur, quæ si minus libera esset, minus forsan & in laude esset (3). *Presbyteros & Diaconos & Subdiaconos, Cantores & Lectores, quos omnes Clericos appellamus, res quomodolibet ad eorum dominium venientes, habere sub sua potestate præcipimus, ad similitudinem castrensium peculiorum, & donare secundum leges, & in his testari, licet sub parentum sint potestate.* Id distare censebantur Episcopi, Oeconomi, & Xenodochi a ceteris Beneficiariis, quod cum illi in potestate haberent Communes res & proventus totius Congregationis, integrum eis esse non poterat dare, vel legare cui vellent. At hi sua tantum & peculiaria obtinentes bona, sive ex Beneficii reditibus, sive ex donis, de iis testari suo nutu sinebantur, & ea in quos vellent transferre. Sed de his plura superius.

IX. Veteranum militem, & jam confectum ac militiæ imparem missione donari & solvi fecit Cassiodorus; sed una illum stipendiis, largitionibus & congiariis militum spoliavit, propterea quod opibus afflueret, nec fas esset otiosum præmiis gaudere laborantium (4): *Sicut tibi remissam vitam concedimus, ita te donativo privamus, quia non est æquum, ut cum de tuo cognoscaris idoneus, rem laborantium accipere debeas otiosus.* Facile intelligis, ut hic quidem sacra militia profanæ consentiat. At hic miles tametsi locuples, quamdiu militavit, stipendia quoque militum accepit.

X. Non siluit Gregorius Turonensis nobilissimi Artemii virtutum specimen, qui Arverno iter agens, ibique exitiali recreatus morbo a sanctissimo Episcopo Nepotiano, Dei obsequiis se jam tum devovit, & tum sponsæ, tum patrimonio nuntium remittens, Clericatu initiatus est, & suo post tempore Episcopatu etiam exornatus (5): *Oblitus tam sponsam terrenam, quam facultates proprias, sanctæ copulatur Ecclesiæ, factusque Clericus, &c.*

XI. In Monasticam potius, quam Clericalem professionem propendebat Fulgentius; cum bona omnia sua matri contulit, non fratri, ut hunc ea spe & illecebra obsequentiorem faceret matri: *Portionem substantiæ propriæ, quamvis haberet fratrem juniorem nomine Claudium, per donationem soli contulit matri, ut a matre postmodum, si bene servivisset, donaretur & fratri.* Addit Ferrandus non potuisse Fulgentium sua omnia pauperibus erogare, ne matris animum exulceraret (6): *Quantas tunc ibi universi laudes & gratias Domino retulerunt, cum viderent beatum Fulgentium sæculari cupiditate calcata, rebus quas distrahere & donare pauperibus non poterat, ne offenderet bonam matrem, renunciasse penitus, ut Christum invenire mereretur doctorem.*

XII. Statuit quidem Gregorius Magnus, ut Presbyteri, ceterique Clerici, quibus Canonica infligitur pœnitentia, bona sua Ecclesiis legent, servata sibi pensione, ne oneri sint Monasterio, in quod compingentur. Sed non agit ille nisi de Presbyteris & Clericis, qui origine servi erant Ecclesiæ, nec manumissi fuerant, nisi ut hac necessitate semet constringerent, Ecclesiæ hæredis instituendæ (7): *Si qui vero ex familia Ecclesiastica Sacerdotes, vel Levitæ, vel Monachi, vel Clerici, vel quilibet alii lapsi fuerint, dari eos in pœnitentiam volumus, sed res eorum Ecclesiastico juri non subtrahi. Ad usum tamen accipiant, unde ad pœnitentiam subsistant; ne si nudentur, locis in quibus dati fuerint, onerosi sint.* Hinc ergo intelligis, crebrum illud quidem & familiare fuisse, ut Clericatu initiati patrimonia

(1) Novel 123. c. 3. (2) Ibid. c. 16. (3) Ibid. c. 19. (4) L. 5. c. 36. (5) L. 1. c. 46.
(6) Ferrand. in ejus vita c. 7. (7) L. 1. Ep. 42.

nia abjicerent, aut iis rententi Ecslesiastico se stipendio & proventu abstinerent: sed nullo legis vinculo eos ad id constrictos fuisse.

CAPUT VI. *P. 3. l. 4. c. 1.*

An quibus essent patrimonia, ii possent & Beneficia eorumque fructus percipere, ab anno octingentesimo ad millesimum.

I. An Concilio Verno displicuerit a Canonicis proprii aliquid possideri.

II. Per Concilium Aquisgranense fas erat Canonicie communis vitæ societati adscriptie, ut & patrimonium & Beneficii Ecclesiastici fundos obtinerent, præter cibum & vestitum a Cœnobio suppeditatum.

III. Percupiebat tamen Concilium, ut necessario contenti, reliqua pauperibus dimitterent, quibus nihil patrimonii esset, nihil Beneficii.

IV. Observationes aliæ ex eodem Concilio.

V. Canonicarum eadem erat in his quidem ratio, & disciplina eadem atque Canonicorum.

VI. Non sinunt Capitularia, ut de distributionibus Ecclesiæ ii quidquam decerpant, qui Præbenda gaudent, vel Beneficio.

VII. Observationes in hæc Capitularia.

VIII. Nec patrimonii compotes sinuntur ibi attingere Ecclesiæ distributiones.

IX. Discrimen Capitularium & Concilii Aquisgranensis.

I. Clericos videntur Concilii Verni Patres anno 755. sub Pipino Rege patrimonii cura & sollicitudine interdixisse, jussos ab his avocamentis expeditos ita vitam agere sub Episcopo, velnti Monachos sub Abbate; aut eos certe Clericatu dejecisse, si se his extricare vinculis abnuerent (1): *De illis hominibus qui dicunt quod se propter Deum tonsuraſſent, & modo res eorum vel pecunias habent, & nec sub manu Episcopi sunt, nec in Monasterio regulariter vivunt: placuit, ut in Monasterio sint sub ordine regulari, aut sub manu Episcopi, sub ordine canonico. Et si aliter fecerint, & correpti ab Episcopo suo se emendare noluerint, excommunicentur. Ut de ancillis Dei velatis eadem forma servetur.* Duplicis culpæ rei aguntur hic Monachi Clericique degeneres; primum quod ad terrenas redierint possessiones, quibus tonsura ipsa sua valedixisse videbantur: *Qui dicunt quod se propter Deum tonsuraſſent, & modo res eorum vel pecunias habent.* Et rursum, quod non communem cum Episcopo, vel cum Abbate suo vitam agant.

Sed bona fide confitendum est, non hic sermonem haberi, nisi de Monachis Apostaticis, qui quando postea ad prius revocabantur propositum suum, se contendebant nunquam Monastica, sed Clericali professione ligatos fuisse. Operosa fuisset ea indagatio; consultius ergo visum est ea supersederi, & hos desertores cogi, ut posthac vel cum Monachis in Cœnobio degerent, vel cum Episcopo communem Canonicorum vitam agitarent. Videmus & alibi Canones eam optionem facientes Monachis & Monialibus iis, quorum dubia & anceps nutabat professio, & de quibus ambigebatur, Monachi an Canonici, Moniales an Canonicæ fuissent. Denique Concilii hujus Verni Patres gravi objurgatione præmissa, vitam tantum communem his præcepere sub Episcopo, vel sub Abbate; de abdicatione autem rei propriæ verbum fecere nullum, quod ea non tenerentur Clerici, sive Canonici. Nec inficiari tamen quisquam potest, quin meditaretur Carolus Magnus Clericos ad id adducere, ut solo Beneficio contenti essent, cum illos in hunc modum percunctaretur anno 811. in Capitulari quodam suo (2): *Inquirendum est, si ille sæculum dimissum habeat, qui quotidie possessiones suas augere non cessat. Miramur unde accidisset, ut is qui se confitetur sæculum reliquisse, neque consentire vult ut sæcularis vocetur, cum propria velit retinere, hoc ad Ecclesiasticos quomodo jure pertineat, ignoramus.* Et multo probabilius tamen est tentata dumtaxat hæc tunc fuisse, nec ad exitum unquam perducta.

II. Nodum hunc omnino exsolvit Concilium Aquisgranense anno 816. ineunte Imperio Ludovicii Pii: statuto, quanquam omnium longe præstantissima esset professio Clericorum: *Quia evidenti auctoritate liquet, Canonicam institutionem ceteris præstare institutionibus.* Canonicis tamen institutionibus non prohiberi Canonicos, seu Clericos in communem vitam consociatos, quin vel lino utantur, vel vescantur carnibus, vel terrenas retineant possessiones, etsi his omnibus Monachis interdicatur (3): *Quamquam enim Canonicis, quia in sacris* Con-

(1) Can. 11. (2) Baluz. Capitul. tom. 1. p. 1. p. 480. (3) Can. 115.

Canonibus illic prohibitum non legitur, liceat linum induere, carnibus vesci: dare & accipere proprias res, & Ecclesiæ cum humilitate & justitia habere, quod Monachis penitus inhibitum est. Concluditur demum eo Canone, Monachos proventibus sacris largius fovendos, cum terrenas ipsi res omnes exuerint, quam Canonicos, quibus & patrimonia retinere, & proventus Ecclesiasticos obtinere jus fasque est: *Et quia nihil sibi proprium Monachi reliquerunt, manifestum est illos copiosioribus Ecclesiæ sumptibus, quam Canonicos, qui suis & Ecclesiæ licite utuntur, rebus, indigere. Unusquisque enim, ut ait Apostolus, proprium donum habet a Deo.*

Concinnata est ab eo Concilio Regula Canonicorum, a qua is Canon excerptus est. Non est ergo quod quisquam cavilletur; res in aperto posita est. Canonici Congregationum Clericalium poterant tum & terrenis hæreditatibus suis gaudere, & Ecclesiasticis sive proventibus, sive distributionibus: *Licet dare & accipere proprias res & Ecclesiæ cum justitia habere &c. Suis & Ecclesiæ licite utuntur rebus.*

III. Sed cum monent ejus Concilii Patres, quod nihil proprii retinere fas sit Monachis, liberalius eos rebus Ecclesiæ sustentandos esse, quam Canonicos, quibus facultas est & patrimonii, & Beneficii cum reditibus suis retinendi: hinc forsan conjicere quis posset, 1. Canonicos quibus suppetit patrimonium, non ita large proventus Ecclesiasticos percipere posse. 2. Immo nec debere tam large eorum participes fieri, quam Monachos, quibus tamen inde non suppeditatur, nisi quo famem & nuditatem arceant. Idque confirmat proximus Canon ejusdem Concilii, quo admonentur Clerici, ne divitias fugaces consectentur, & ne participes se fieri velint distributionum Ecclesiasticarum, si iis non egeant (1): *Patrum sententiæ docent Clericos non esse sectatores divitiarum, nec res Ecclesiarum inofficiose accipere debere.* Sub nomine Prosperi eis proponuntur verba Juliani Pomerii, auctoris librorum elegantissimorum de Vita Contemplativa, ubi Clerici qui ab Ecclesia ea vitæ accipiunt adminicula, quæ habere aliunde possunt, in carnalium & mercenariorum classem conjiciuntur: *Qui Ecclesiæ serviunt, & ea quibus opus non habent, aut libenter accipiunt, aut exigunt, nimis carnaliter sapiunt.* Ex quo illud a Concilio concluditur, si quibus Clerici aliquid sit patrimonii, vel prædiorum Ecclesiæ in titulum Beneficii, eos nihil præterea percipere debere, nisi alimenta Cleri communia, ne superflua sibi accumulent ipsi quidem, pauperibus autem necessaria præripiant: *Qui & suas & Ecclesiæ habent facultates, accipiant in Congregatione cibum & potum, & eleemosynarum partes, ne plus accipiendo, pauperes gravare videantur.* Quibus vero nec prædia sunt ulla Ecclesiæ, nec hæreditariæ res, iis & cibus & vestis ab Ecclesia subministrari debet, & pecuniæ portio ejus, quæ in Clerum distribuitur: *Qui nec suis rebus abundant, nec Ecclesiæ habent possessiones, accipiant in canonica Congregatione victum & vestitum, & eleemosynarum partes.* Si denique hujusmodi sint Clerici, qui sponte sua suis se spoliarint patrimoniis, adeoque & Beneficiis renuntiarint, his certe largissime a Prælatis omnia vitæ præsidia subministranda sunt: *Porro si tales fuerint, qui nec suas, nec Ecclesiæ velint habere possessiones, horum necessitatibus providentissima gubernatione de facultatibus Ecclesiæ debent subvenire Prælati.*

IV. Multa in hunc Canonem serio animadvertenda sunt. 1. Indubitatissime copiam factam fuisse Clericis, adeoque & Canonicis in Congregatione degentibus, ut & patrimonii compotes essent, & præterea cum collegio Canonicorum alerentur. 2. Hoc illis insusurratum subinde fuisse, tanquam inconcussæ veritatis & æternæ legis placitum, præter alimenta sua non posse eos ab Ecclesia accipere, quæ superflua sibi forent, pauperibus vero necessaria. Verba enim hæc sunt Juliani Pomerii, & Concilii: *Qui sua possident & dari sibi aliquid volunt, sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, non accipiunt.* 3. Tres illæ Clericorum classes, quas Concilium discriminat, Ecclesiæ ministrabant: *Utilitatem Ecclesiæ, aut exterius, aut interius conferunt, &c. Magnam utilitatem Ecclesiæ conferunt, &c.* 4. Ipsimet Clericali Congregationi adscripti & mancipati Canonici, præter patrimonium etiam Beneficia retinebant. 5. Erant tamen, qui & patrimonia repudiarent, & Beneficia, & his ut virtutum præstantia insignibus ceteri assurgebant omnes. 6. Si quibus erant & patrimo-

(1) Can. 120.

trimonia & Beneficia, il praeterea & ali se & vestiri de Ecclesiae penu inculpate sinebant, id eo pertinebat, ut unius Congregationis socii unam tenerent ciborum vestiumque formam. 7. Mendi aliquid irrepserat in hunc Canonem Concilii Aquisgranensis, quod a nobis alibi expunctum & purgatum est, ex Regula nimirum Crodogangi, ex qua hausti sunt Canones isti potissimum Aquisgranenses. Nec enim ea Regula quidquam interponit discriminis, patrimonio, vel Beneficio fruentibus aliquo, aut nullo, nisi quod qui eo fruuntur, abstinere debeant pecuniariis distributionibus, quae *Eleemosynarum partes* dicuntur. In commune utrique aluntur & vestiuntur, postremi pecuniarias distributiones accipiunt, non priores (1): *Tam de suis, quam de Ecclesiae facultatibus, non plus accipiant, aut exigant, quam oportet: id est, accipient cibum, potum atque vestimentum, & his contenti sint; ne plus accipientes, pauperes gravare videantur. Hi vero qui nec suis rebus abundant, nec Ecclesiae habent possessiones, & magnam utilitatem Ecclesiae conferunt, accipient in canonica Congregatione victum & vestitum & eleemosynarum partes*. Ad haec regulae Crodogangi verba refingendus est Canon Aquisgranensis.

At Canone sequenti ejus Concilii cogimur paulo penitius accuratiusque rimari rationem potissimam, qua Clerici in sanctissimas hujusmodi Congregationes allegebantur. Utilitas ea erat nimirum ab illis ad Ecclesiam reditura. Canones superiores rem manifeste prodiderunt. Idem paulo ante affirmabat Crodogangus: *Magnam utilitatem Ecclesiae conferunt*. Canone sequenti praecipitur, ut eadem alimentorum quantitate donentur Canonici omnes, cum adsciti omnes sint, tanquam utiles Ecclesiae futuri. Si quorum vero ex iis major sit meritorum abundantia, & eorum praemianda sibi Episcopus existimet obsequia, auctius aliquid illis & opimius in reliquis distributionibus conferent, non in alimentis: (2) *Cibum & potum omnes aequaliter accipiant, hi videlicet qui propter aliquam utilitatem in numero Canonicorum fuerint admissi. Quamquam enim plerique subditorum a Praelatis, rebus quibuslibet aliis plus ceteris merito soleant honorari, in hac tamen societate, seclusa personarum acceptione, una debet cibi & potus aequalitas esse*. Sed ibidem mox sugillatur a Concilio Canonicorum quorundam protervia, qui cum aliunde opibus affluant, nec Ecclesiae aut ornamento valde sint, aut emolumento, majores tamen sibi arripiant distributiones, quam ceteri, qui pauperiores sint & Ecclesiae utiliores: *Solet in plerisque Canonicorum Congregationibus irrationabiliter atque indiscrete fieri, ut nonnulli Clerici, qui & divitiis affluunt, & aut parum, aut nihil utilitatis Ecclesiae conferunt, majorem ceteris, divinum strenue peragentibus officium, annonam accipiant*.

Jubetur proximo hic Canone, in omnibus ut Canonicorum Collegiis eadem omnibus distribuatur panis, pulmenti, & pecuniae quantitas; optabile quidem esse, ut & ubique vini quantitas eadem omnibus suppeditaretur; sed difficillime perfici id, aut vel superari posse, ob annorum & regionum discrepantiam, alias sterilium, alias fertilium & vino abundantium: (3) *Illud censuimus, ut panes & pulmentum & eleemosynarum partes aequaliter Canonici accipiant. Et quanquam decentissimum foret, ut similiter aeque potum acciperent, non tamen id aequaliter in omnibus locis, nec Ecclesiarum diversissimae facultates, nec terrarum qualitates, nec eventuum sinunt fieri posse varietates*. Optandae hujus aequalitatis inter Ecclesias, ratio subesse ea videbatur, quod de patrimonio pauperum attingere Canonicos non deceat, nisi pro modo necessitatis: ut quae redundant, in pauperes & calamitosos expendantur. Denique hoc eodem Canone extimulantur Canonici, patrimonio, vel Beneficio opulenti, non tantum ut distributionibus sese abstineant, sed suis ut ipsi copiis pauperibus opitulentur, quos annis sterilitate damnatis enutrit Ecclesia: *Qui vero & suis & Ecclesiae abundant rebus, instante sterilitatis tempore, eis quo pauperes pascit Ecclesia, suis facultatibus cum caritate & humilitate suffragari procurent*.

V. Ab hoc eodem Concilio diximus alibi, in Canonicarum Regula constituenda, in triplicem eas classem distributas fuisse; earum quippe alias, dum se primum Congregationi dicarent, praedia omnia sua & haereditates Ecclesiae contradidisse; alias ad Ecclesiam transtulisse rerum suarum proprietatem, & usumfructum sibi retinuisse; alias denique & proprietatem & usumfructum

(1) Cap. 4. (2) Can. 121. (3) Can. 122.

ctum sibi reservasse, ac Procuratorem designasse, qui earum & administrationem & in foro defensionem in se reciperet, & curam redituum Canonicæ ipsi inferendorum (1) : *Eas ad procurandum, sibique fideliter earum fructus administrandum commendent*. Atqui prioribus tantum, quæ omnibus prorsus semet exuerant, præceperat Concilium liberaliter subministrari necessaria quævis stipendia : *Huic sufficienter in Congregatione stipendia largiantur necessaria*. Ex quo elucet, eas quæ vel proprietate, vel usufructu patrimonii aliquid sibi integrum reservaverant, non eadem copia accepisse distributiones omnes, atque eas, quæ Evangelicam paupertatem sectabantur. Alio rursus Canone observatur, suas sibi vestes texere debere proprio labore Canonicas, præter infirmas, & eas quæ suis omnibus nuntium remisere, his enim omnia abunde sufficienda esse : (2) *Ex his qui nihil proprium habere velint, quibus misericorditer studeant necessaria quæque præbere*. Non satis exploratum habeo, an æmulatrices istæ arctioris Christi paupertatis, partes acciperent eleemosynarum, de quibus infra aliquid tangitur : *Eleemosynarum vero oblationes æqualiter accipiant*.

VI. Eadem placita in Capitularibus radiant, sed aliquanto explicatius, constantiusque. Ibi *Præbendæ* dicuntur distributiones illæ manuales, & illis abstinentur, quibuscumque aliquid est fundi, seu Beneficii, ex quo suppetere potest illis, quo vescantur & vestiantur. Transgressores hujus Statuti, Præbenda & Beneficio privantur; si in sacro sint Ordine constituti, eo excutiuntur. Huic Imperatoris Decreto accedit Conciliorum auctoritas : (3) *Volumus atque præcipimus, sicut synodali atque canonica auctoritate a Pastoribus sanctæ Ecclesiæ sæpissime admoniti sumus, ut Canonici Clerici, qui in civitatibus vel in Monasteriis degunt, qui Beneficia habent, unde victum & vestimentum habere possunt, ut his juxta Apostolum contenti sint, & stipendia fratrum, unde pauperiores, & hi qui assidue in prædictis locis Domino famulantes excubant, atque ibi assiduum divinum explentes officium, vitam sustinent, nequaquam assumant, aut in suis usibus convertant. Scimus enim quia absque periculo atque dispendio animarum suarum nullatenus facere possunt. Si quis hæc statuta contempserit, utrisque careat, id est, & Beneficio & Præbenda, atque si gradibus fruitur Ecclesiasticis, his privetur*.

VII. Præter annotatam jam distinctionem Præbendæ & Beneficii, observabimus hic, 1. porrigi hoc statutum & ad Cathedralium Canonicos, & ad eos qui in Cœnobiis ab Abbate regebantur, *Canonici Clerici qui in Civitatibus vel Monasteriis degunt*. 2. Potuisse eos & Cathedralis vel Collegialis Ecclesiæ Canonicos esse, & Beneficium una obtinere, hoc est, usumfructum alicujus prædioli Ecclesiæ. 3. Hoc frui non debuisse, nisi ad necessarium usum cibi & vestis. *Unde victum & vestitum habere possunt*. 4. Ita ex Beneficio affectos, quo ali, quo tegi possent, jam abstinere se debuisse rebus Congregationis, nec ullam sibi partem sumere distributionum, alios in Canonicos spargendarum. 5. Proventus Canonicorum plerique ex distributionibus existebant, quæ singulis præbebantur, unde Præbendarum nomen. 6. Non levis ea erat culpa, sed depositione, sed privatione Ordinum, & ipsius Beneficii vindicanda, si cum aliunde adsit victus & vestitus copia, participandis se quis ingerat reditibus Ecclesiæ, vel distributionibus. 7. Jam tum distributiones, hoc est, reditus omnes Canonicorum iis erant addicti, qui divinis Officiis religiosissime intererant. Non quo aliquid inde in divites, qui aderant, spargeretur, sed duo illa desiderabantur ad earum consortium adipiscendum, ut adesset quis sacræ Psalmodiæ, & ut egeret : *Pauperiores, & hi qui assidue divinum ibi explent officium*.

VIII. Nihil hic exprimitur de iis, quibus pingue est patrimonium. Eadem militat ratio. Divites cum sint, patrimonii pauperum exortes sunt. Sed quæ ibidem sequuntur, omnes dubitationis nubeculas diluunt : (4) *Quod habet Ecclesia, cum omnibus nihil habentibus habet commune; nec aliquid inde eis, qui sibi de suo sufficiunt, convenit erogare. Quando nihil aliud sit habentibus dare, quam perdere*. Hic certe nihil erat loci tergiversationibus. Et rursus tamen ibidem mox fax aliquanto splendidior infertur : *Nec illi qui sua possidentes, dari sibi aliquid volunt, sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipiunt*.

IX. Certum est ergo Clericos & Canonicos ipsos vitæ communis vinculo innexos, & patrimonia possidere potuisse, & Beneficia,

(1) Can. 9. (2) Can. 23. (3) Addit. 3. c. 76. (4) Ibid. cap. 77. 78.

ficia, seu tam fundos Ecclesiæ aliquos, & distributiones ad cibum & vestitum ex Concilii Aquisgranensis præscripto admensas, & harum distributionum expertes fuisse ex Capitularibus, si quo essent patrimonio freti, vel Beneficio. Ceterum jam singulorum intererat ad conscientiæ munditiem, & ad salutis suæ procurationem, ut intelligeret, & moribus suis approbaret, res Ecclesiæ pauperum usibus dicatas esse, frugalem ex iis cibum, cultumque, ac nihil præterea præsumi posse, denique quomodocumque dives quis sit, neminem sibi sumere debere, quod alendis pauperibus sacrum est.

CAPUT VII. *P.4.l.4.c.1.*

An quibus patrimonium suppetit, Beneficia iis conferri, ab iis retineri possint, post annum Christi millesimum.

I. Quando laboratum est sæculo undecimo in castigandis Cleri moribus, eo collimatum est, ut terrenorum abdicationi astringeretur.

II. In id totus connitebatur Petrus Damiani. De Regula B. Augustini.

III. Premebat Patris verba & auctoritatem maxime Hieronymi.

IV. Ut nec ab Hieronymo, nec a Petro Damiani ea illisa sit necessitas, ut Clerici proprio carerent, quamquam id consultissimum ipsis fore ostenderetur.

V. Canonici proprietarii, in quos calamum strinxerat Petrus Damiani, Concilii Aquisgranensis auctoritate abutebantur.

VI. Vehementer stomachatur Petrus Damiani, nec injuria, in eos, qui vel ex patrimonio, vel ex Beneficio grandes congerebant pecuniæ acervos.

VII. Qui tum insudabant reformando Clero, experti non omnes Clericos faciles & sequaces fore ad communem vitam, & ad temporalium abdicationem duas classes passi sunt esse Canonicorum, aliorum sub Regula B. Augustini, quæ tum demum cœpit ei proponi. Probatur de Regula Petri de Honestis.

VIII. In reformatione Cleri postremis his duobus sæculis nostris sæpius tentata, & non mediocriter perpolita, duæ quoque eædem istæ retentæ sunt Congregationum Clericalium classes.

IX. Alternantes in hoc negotio opiniones conciliat Bellarminus Cardinalis, eo constituto, nec debere, nec posse nisi necessarium a quoquam decerpi, superfluum enim & redundans omne pauperibus deberi, sive ex patrimonio, sive ex Beneficio, sive ex utroque.

XI. Idem confirmatur, dum pauperibus erogetur quidquid redundat, vel ex patrimonii proventibus, non magni interesse in quam se quisque partem det in his opinionum dissensionibus: quæ fuerit Gratiani sententia, quæ Dionysii Carthusiani. Exemplum sancti Caroli.

I. FUsius alibi jam diximus, ubi ex incontinentiæ voragine, in quam se demerserat Clerus Ecclesiæ Latinæ, & paulo ante, & paulo post, & toto ipso sæculo decimo; ubi ex ea, inquam, voragine abstrahendus fuit, unam tum melioris spei lucem affulgescere visam esse, si totus in Congregationes Clericales & in Canonicorum Collegia, a sæcularium contubernio sejuncta compelleretur. Ea certissime communis vitæ societas incontinentiam frænare poterat, & ad Clericalis institutionis castitatem constringere. Sed ea Clericos implicare videbatur communioni rerum temporalium, & hæc communio ad propriæ & hæreditariæ substantiæ abdicationem invitabat, atque ad redituum ipsorum possessionem in communi, sine cujusquam proprio. Id sequuti sunt Pontifices, Episcopi synodice congregati, summi quique viri amore purioris disciplinæ inflammati, ut Clericos omnes ad Canonicam vitam conciliarent; Canonicam eam interpretati vitam, quam in communi societate agerent, abdicata quacumque proprietate, quasi ea proprii abdicatio ipso Clericatus ingenio & instituto contineretur.

II. Prolixissime eam quæstionem versavit Petrus Damiani, datis ad Alexandrum II. Papam Epistolis, ubi illorum illacrymatur Canonicorum sorti infelicissimæ, qui res proprias possidebant, idque se posse confidebant illæsis Canonum regulis (1): *Dolemus nonnullos sanctos fratres, Canonici videlicet Ordinis, in tam effrænis prorupisse libertatis audaciam, ut non modo sibi jus haben-*

(1) Epist. 16.

habendæ pecuniæ vindicent, sed & hanc sibimet & Regulari auctoritate competere pertinaciter asseverent. Eam ille Canonicorum jactantiam mox oppugnat, congestis sanctorum Patrum testimoniis. Orditur porro ab Augustino, & a duabus ejus concionibus *de Moribus Clericorum*, ubi Evangelicam hanc paupertatem sanciebat Augustinus suo quidem Clero, ut legem posthac intaminatam futuram. Hæc alibi a nobis deprompta fuere. Unum id hoc loco annotabimus, in id conspirare Damianum, ut ad omnes prorsus Clericos exporrigat, quod Augustinus uni suæ Ecclesiæ indixerat Clero. Nec illud prætereundum nobis est, ubi Petrus Damiani Regulam beati Augustini, & paupertatem Evangelicam ab eo Clericis suis præscriptam proponit Clero imitandam, non aliunde eam arcessi, quam ex duabus Concionibus, nusquam commemorata Epistola ejus centesima una, quæ tunc temporis adhuc nonnisi ut Regula Monialium circumferebatur.

III. Hinc ad Hieronymum se confert Damianus, cujus tanto gravior videbatur imminere auctoritas, quanto illa Clericos omnes alloquebatur, nec nisi communia Clericorum omnium officia inculcabat, cum Augustinus ad solos intueretur Ecclesiæ suæ Clericos, nec aliud magis premeret, quam spontaneam paupertatis professionem, qua se illi semel illaqueassent, dum ordinarentur. Heliodoro illud statim abrupte intonat Hieronymus, nihil ab eo proprium possideri posse, si se Christi discipulum profiteri velit: *Animadverte, frater, non licet tibi quidquam de tuis habere rebus: Omnis, inquit Dominus, qui non renunciaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*. Oculis subjicit exemplum Christi & Apostolorum, qui reliquerunt omnia, ex quo idem efficit, aut sæculi, aut Christi renunciandum esse hæreditati: *Hæreditatem expectas sæculi? Cohæres Christi esse non potes*. Perfecti esse pronunciat terrena abjicere & despicari omnia, porro Clericatum quamdam esse perfectionis professionem: *Dominum ausculta dicentem. Si vis perfectus esse, vade, vende omnia tua, & da pauperibus, & veni sequere me. Tu autem perfectum te esse pollicitus es. Nam cum derelicta mundi militia te castrasti propter regnum cœlorum, quid aliud quam perfectam sectatus es vitam? Si perfectus es, cur paterna bona desideras? Si perfectus non es, Deum fefellisti*.

Ac rursus Hieronymus idem ad Nepotianum Presbyterum scribens, demonstrat nomine ipso & natura Clericatus quodammodo contineri terrenorum omnium despicientiam & ejurationem: *Clericus qui Christi servit Ecclesiæ, interpretetur prima nomen suum, & nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim κλῆρος græce, latine sors appellatur, propterea vocantur Clerici, quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Domini sors, id est, pars Clericorum est: & quia vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet, talem se exhibere debet, ut & ipse possideat Dominum, & ipse possideatur a Domino. Qui Dominum possidet, & cum Propheta dicit, Pars mea Dominus, nihil extra Dominum habere potest. Quod si quidpiam aliud habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus, verbi gratia, si aurum, si argentum, si possessiones; si variam supellectilem cum istis partibus Dominus pars ejus fieri non dignatur*. Illud denique pronunciat Hieronymus, si velit quis, uti Levitæ Mosaici, de altari vivere & de decimis, renunciandum cum ipsis esse terrenis hæreditatibus, hoc est, si proventu quis Beneficii vitam tolerare velit, patrimonia abjicienda esse, & vitam paupertati accommodandam: *Si autem ego pars Domini sum, & funiculus hæreditatis ejus, nec accipio partes inter ceteras Tribus, sed quasi Levita & Sacerdos, vivo de decimis, & altari serviens, altari oblatione sustentor, habens victum & vestitum, his contentus ero, & nudam crucem nudus sequar*. His addit Damianus Prosperum, qui negat Clericorum proprias res possidentium posse voluntates in unam perfecte coire societatem, & coalescere: *Quia non potest ibi esse unitas voluntatum, ubi fuerit diversitas facultatum*. Hoc triplici auctoritatis telo configit Damianus Canonicos proprii peculii cupidiores: *Ecce ad condemnandam & funditus abolendam Canonicorum pecuniam, tres non qualescumque, sed inexpugnabiles in testimonium Doctores adduximus, ut in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum*.

IV. Illud tamen præ se fert Petrus Damiani, quantumvis dulce & suave perfectionis jugum, non tamen omnium a se imponi Clericorum cervicibus, sed solis Canonicis communis vitæ societate devinctis: *Quod tamen non de Clericis omnibus dicimus, sed de his specialiter qui Canonico censentur nomine, & vivunt in Congregatione*.

rione. Perspicuum est tamen, quæ ab eo distringuntur validissima argumenta, cujusmodi sunt, quæ ab Hieronymi auctoritate petuntur, ad omnes omnino permanare Clericos, & Beneficiarios, ut quæ ex ipso Clericatus nomine & professione exprimantur. Ita latius patet argumentatio Damiani, quam conclusio. Nec tamen nimis probare dicendus est, ne eodem verberetur convitio Hieronymus; cujus non ea erat, ut existimo, mens, ut omnes Clericos peculio & patrimonio gaudentes gaudiis arceret cælestibus, quamvis ea videri possit verborum ejus esse vis & animi æstus. Bona ergo fide fateri cogimur, in fervidioribus adversus vitiorum corruptelas hortationibus, & in exaggeranda virtutum pulchritudine, ea quandoque & verba & argumenta adhiberi, quæ clementiores desiderent interpretes. Nec tamen elevanda est ejusmodi sermonum fides & auctoritas, quasi inconsiderati zeli ea esset effervescentia. Sapientiæ & veritati ibi consonant omnia, sed & illi consonant æstui ac flammæ caritatis, qua pro virtutibus Evangelicis adversus grassantia morum vitia decertandum est. Illos enim qui de Clericatu ipso negotiantur, & acervos accumulant, sive de Beneficii, sive de patrimonii sui proventibus sine modo congestis, illos, inquam, volens Hieronymus ab his cupiditatum dehonestamentis deterrere, declarat ipso Clericatus nomine & statu provocari eos ad amorem paupertatis, ad opum infimarum contemptum, & ad studia Consiliorum Evangelicorum. Itaque & verba & argumenta Hieronymi de Clericorum abdicatione proprii, retorquenda ad id sunt, quod unum ille moliebatur, ut suimet ipsos puderet Clericos, si Clericatu, quo ad amorem proliciuntur paupertatis, ditescerent in dies magis, magisque, sive patrimonii, sive Beneficii recondendis proventibus superfluis, qui fuerant in pauperes erogandi. Nemini nimius videri potest Hieronymus, qui non proponit, non commendat, non ostentat nisi Clericatum, sed tota sui Ordinis perfectione radiantem. Vere enim perfectio Clericatus, si ad suum apicem proveheretur, hanc secum inveheret terrenorum omnium renunciationem; quo certe modo repræsentata est a Christo, ab Apostolis, a longe plurimis ineuntis Ecclesiæ Clericis. Vere enim ea perfectionis erant aurea sæcula, ad quod & ipsæ persecutiones conducebant nonnihil. Nec tamen illi adhuc Monachi per tria illa priora sæcula effulserant. Soli ergo tum Clerici potissimum paupertatem Evangelicam & perfectionem sectabantur. Sed ut Evangelica perfectio fidelibus laicis proponitur, non imponitur, ita & Clericis; at his multo utique vehementius, instantiusque, pro gradu dignitatis quo eminent, nec tamen imponitur, sed proponitur. Denique ut omnis summoveatur ab Hieronymo invidia, non aliter ille ad Clericos, quam Christus ipse ad fideles laicos verba fecit de præceptis perfectionis. Nam & Christi Evangelica verba de renunciatione terrenorum omnium, speciem præ se ferre videntur præceptorum, etsi consilia tantummodo sint. Quod a summa utique & ineffabili profectum est Dei sapientia & indulgentia; qui cum posset quod perfectum est præcipere: quid enim tam arduum & operosum est, quod Deo non debeamus, quod præcepto caritatis rigidius inculcato non contineatur? indulgentius nobiscum agere maluit, & in hujus tamen clementiæ suæ dispensatione occultos sparsit aculeos, ut enitamur altius, & sponte nostra præcepta interpretemur, quæ consilia sunt sapientiæ & clementiæ ejus sempiternæ.

Quæ de Hieronymo dicta sunt, ea ipsa de Petro Damiani pari jure astrui possunt. Ut Canonicos in Congregatione degentes ad perfectionem voluntariæ paupertatis cohortetur, non priorem illis refricat professionis suæ memoriam: nec enim paupertatem ante profitebantur: sed rationes illis & auctoritates aggerat Patrum, quorum vehementissimus erat Hieronymus, a quo tamen ex æquo ad omnes Clericos sermo fit, & ipsa Clericatus professio exaggeratur. Si Clerici universim omnes ad perfectionem provocantur, perfectio autem abnegationem terrenarum opum flagitat: multo æquius est, ut Canonici in Congregationem coadunati, victu & vestitu contenti ab eadem suppeditato, caduca respuant patrimonia. Illud erat Hieronymo & Petro Damiani commune, quod uterque Clericos execrabatur, quorum inexhausta quædam avaritia opes sibi coacervabat ex Beneficii, vel patrimonii fructibus in futurum reconditis, qui impræsentiarum debuerant sepositis vitæ necessariis superflua omnia in pauperes effundere.

V. Quibus succensebat Petrus Damiani Canonicis, ii sordes suas & avaritiam obumbrabant auctoritate Regulæ Concilii Aquisgranensis sub Ludovico Pio. In ea enim Re-

Regula prolatis in medium contextibus iisdem omnibus Hieronymi & Prosperi, sive Juliani Pomerii, non aliud tamen concludebatur, quam ut Canonici victu & vestitu in commune suppeditando contenti essent, similiter & congrua parte eleemosynarum: *Accipiant in Congregatione Canonica victum & vestitum, & eleemosynarum partes*. Eam pecuniæ distributionem insectatur Damianus, velut prorsus exitialem: *Prius itaque dat victum & vestitum, deinde divisores constituit eleemosynarum. Illud scilicet ad necessarium vitæ subsidium, hoc ad inferciendam congeriem sæculorum. Illud ut corporaliter vivant, hoc ut æternæ mortis pabulum nutriant*. Nec illud inexorabilis Censor in præteritis reliquit, quod eadem Regula singulis Canonicis largiatur in singulos dies quatuor panis, quinqua vini pondo, ipsis jejunio dicatis diebus, quibus semel refici fas est: *Cum a maximo usque ad minimum, id est, etiamsi duorum vel trium annorum in Clero puerulus, quinque sibi libras vini & quatuor panis, ut non ad vomitum, sed ad exenterationem repleatur, accumulat. Etiamsi semel in die reficitur, hæc panis & vini mensura nullatenus minuatur*. Tum vero in eam Regulam impotentius bacchatur Petrus. Scilicet in illa temporum caligine, inexplorati & inauditi ei erant ejus auctores. Illis enim citra dubium honoris plusculum detulisset. Multo minus perspecta erat Petro necessitas, quæ Aquisgranensis Concilii Patribus eam indulgentiam extorserat.

Ei Regulæ nullam aliam adversariam excitat Regulam Damianus, nisi Evangelia & sanctos Patres. Ex quibus probabile fit, needum tunc Canonicis Regularibus Regulam ullam propositam fuisse, quæ nomine & auctoritate beati Augustini commendaretur. Id non multo post factitatum est, ut retunderetur auctoritas Regulæ Aquisgranensis Concilii, quæ proprietariis Canonicis patrocinio erat. Nec immerito id quidem, cum unus ex omnibus antiquis Ecclesiæ Patribus Augustinus Clericos Ecclesiæ suæ ad Evangelicam compulisset paupertatem.

VI. Ceterum sepositas & reconditas ex reditibus Ecclesiasticis opes apertissime damnat Damianus: *Si Ecclesiastica tibi liceat bona recondere, videris auxisse divitias, non sprevisse, ut magis pecuniæ quæstum, quam Religionis ambias institutum; & non tam sanctitatis culmen voluisse conscendere, quam acervos pecuniæ cumulare*. Quibus collibitum est, & patrimonio frui, & beneficio, & iis opibus vel parcere, vel in sæculares pompas abuti, aut delicias; inficias illi ire non possunt, quin quod Petrus exprobrat, Clericatum suum instrumentum habeant parandarum divitiarum corruptibilium, qui ad eas aspernandas eos sollicitat: avaritiæ artem, non professionem sanctitatis. Ulterius evehitur Damianus (1) in Epistola ad Canonicos Fanensis Ecclesiæ, quos inter fervebat molestissima dissensio, vergentibus aliis ad vitæ communis societatem, aliis propriis & privatis opibus abstinere se posse negantibus. In hos postremos magno impetu evectus est Damianus, quamquam neminem fallat, nullo eos necessitatis telo cogi potuisse ad vitam communem, vel ad rerum propriarum renunciationem. Clericis admonuit non solas Laicorum vestes fugiendas & indecoras esse, nec satis distare a Laicis Clericos eos, qui cum illis vescerentur, una habitarent, & æque ut illi corruptibilibus divitiis congerendis delectarentur: *Satis videtur absurdum, ut Clericus quis prætendat in ordine speciem, & sæcularium teneat in vivendo conversationem, & quem a laicorum turbis professionis conditio separat, turpe est vel domestica conversatio, vel peculii abominanda proprietas laicum esse convincat*. His subtexit placita eadem illa sua, de quibus ad Alexandrum II. Papam scripserat. Est autem non perfunctorie observandum, quod vir doctus & sanctitatis laude clarissimus, cum Fanenses Canonicos cohortaretur ad vitam communem, ad unius Congregationis vinculum, ut una habitarent domo, ut propriam omne abjicerent: turpe id quidem esse ait, Clericos vivere & versari cum Laicis; at proprietate bonorum temporalium fieri, ut abominationi sit Clericus, & in laicum ac sæcularem degeneret: *Vel peculii abominanda proprietas laicum esse convincat*. Hoc peculium Clericorum vel Beneficii, vel patrimonii proventibus turgebat. A Clerico patrimonium retineri, id equidem non facile persuadebor abominandum Damiano visum, aut ab habente patrimonium Beneficium obtineri. Unum est, quod in ea quidem re non improbandum tantum & prohibendum,

(1) L. 5. Ep. 9.

dum, sed & abominandum sit, coacervatio ingens opum & redituum, sive ex patrimonio, sive ex Beneficio per plures annos affluentium. Quamquam non paulo execrabilius fit, si quis sibi has opum strues accumularet ex solis Ecclesiasticis proventibus, qui alendis pauperibus sacri sunt. Quamquam & illud non injuria abominationi sit, si Clericus, parcat patrimonio, illudque sine modo, sine fine amplificet, sumptus interim sibi suisque faciens de rebus Ecclesiæ. Id detestabatur, in id detonabat Hieronymus, cum dolebat vicem Clericorum, & cæcitatem, qui opes exaggerant ex ipso Clericatu, hoc est, ex professione ipsa propius imitandi Christi pauperis, admirandæ & amandæ ejus paupertatis. Luculentissimum est quod advertit Petrus Damiani, Clericorum non aliter quam Levitarum consecratione Deo dicari ac devoveri, non ipsos tantum, sed & res ipsorum omnes (1): *Et notandum quod non solum Levitas, sed Levitarum etiam pecora Dominus sua esse testatur; ut perspicue doceat, quod ii qui Ecclesiasticis mancipantur obsequiis, Deo debent non modo suæ sedulitatis & laboris impendium, sed etiam proprietatem quoque earum quas possident facultatum, sciantque se simul & sua juris esse non proprii, sed divini.*

VII. Indubium ergo est, qui tunc omnes operam industriamque suam contulerunt ad Clericalis instituti & sanctitudinis instaurationem, illis omnibus propositum fuisse, ut Clericos omnes adducerent ad amplectendam vitam Canonicam, hoc est, Regularem. Quamquam enim necdum usitata esset illa appellatio Canonici Regularis, compertum tamen omnibus erat, unum idemque sonare vocem Canonis & Regulæ, sicut & Canonici ac Regularis (2): *Plane quo pacto quis valeat dici Canonicus, nisi sit Regularis; &c. Volunt siquidem Canonicum, hoc est, Regulare nomen habere, sed non regulariter vivere.* Cum non omnes Clerici ei acquieverint vitæ communis & abdicationis professioni, cœpere non multo post segregari Canonici sæculares & proprietarii, Regulæ Concilii Aquisgranensis addicti, a Canonicis abdicationem profitentibus, eoque Regularibus dictis, a Regula B. Augustini: tunc quidem minime nova, sed innovata: & jam non Monialibus, sed Canonicorum Collegiis aptata.

Concilium Romanum anno 1059. sub Nicolao II. Papa, ad hanc communis vitæ societatem, & paupertatis Evangelicæ professionem Clericos prorsus omnes invitavit (3). *Juxta Ecclesias sicut oportet Religiosos Clericos simul manducent & dormiant, præcipientes statuimus, & quidquid eis ab Ecclesiis venit, communiter habeant. Et rogantes monemus, ut ad Apostolicam vitam scilicet communem, summopere pervenire studeant.* In hoc Concilium convolaverant centum tredecim Episcopi, & hoc ejus Decretum Pontifex misit ad Galliæ & Aquitaniæ Episcopos. Itaque eo anhelabant Pontifices & Præsules omnes, Clerus ut universus ad Apostolicæ vitæ imitationem perduceretur. Mira tamen quadam sapientia & humanitate Canon iste conditus fuit. Nam unius domus, mensæ, & substantiæ Ecclesiasticæ communio (4), *quidquid eis ab Ecclesia venit*, Præcepti lege indicitur: *Præcipientes statuimus*. Idque tunc tanto erat proclivius, quanto rariores adhuc erant inter Beneficiarios fundorum partitiones, & eorum reditus fere ex distributionibus exurgebant. Sed quod ad patrimonium pertinet, non aliud Concilium, quam orat & hortatur Clericos, *Rogantes monemus:* ut contendant, incendantque seipsos, ad nascentis olim Ecclesiæ perfectionem æmulandam, cum venditarum rerum pretia ad Apostolorum pedes abjiciebantur, ut inde pauperes foverentur, & miserabiles quique.

Paulo concitatiores erant Petri Damiani Epistolæ, zelo servientis suo. Sed mirum in modum distat Concionator, aut Scriptor, qui eloquentiæ vel pietatis suæ æstu abripitur in inculcanda perfectionis caritate, a Concilio vel Pontifice decreta vel præcepta condente. Alexander ipse II. ad quem Petrus Damiani inflammatissimas illas dederat litteras, ad extundendum decretum ejusmodi aliquod, nihil ultra molitus est, quam ut hunc ipsum Canonem Concilii Romani sub Nicolao II. confirmaret (5), rursumque promulgaret in alio Concilio Romano anni 1063. a quo eadem ipsa usurpata sunt verba. Princeps & primus omnium, vel inter principes Petrus de Honestis novam concinnavit Regulam Canonicis iis, qui res omnes proprias ejurarent. Ravennæ erat, & in ejus Civitatis portu Cœnobium extruxit, ubi Regulæ suæ observantiam sanxit, Paschali II. Pon-

(1) Ibidem. (2) Ibidem. (3) Can. 4. (4) Ep. 8. (5) Can. 4.

Pontifici prius oblatæ. Terrenorum abdicatio disertis ibi verbis exprimitur (1): *Propriis rebus & voluntatibus renuntiastis*. Non hic ergo inquiram, an ante hæc Regula exarata sit, vel permanarit, quam Regula illa Augustini nomine apud Canonicos Regulares invalesceret. Sed apparet multas hoc eodem tempore emersisse Congregationes Canonicorum, qui Regulares dicebantur ab his Regulis spontaneam infimorum bonorum omnium abdicationem indicentibus: quas omnes tandem obscuravit & obruit ea, quæ nomine & majestate Augustini circumfulgebat Regula. Hinc illud jure concluditur, non fuisse vanos aut infrugiferos tot Pontificum & Conciliorum & ipsius Petri Damiani labores, ad Clericatus perfectionem redintegrandam. Etsi enim non Clericis, ac ne Canonicis quidem omnibus persuasum sit, ut ad eam se conformarent perfectionem, quam primigenia Hierosolymis Ecclesia initiaverat: plures saltem propagatæ sunt Congregationes Canonicorum Regularium, quæ Evangelicorum Consiliorum perfectioni, paupertati in primis se devoverent.

VIII. Res simillima contigit altero ab hinc sæculo, cum Adrianus VI. & mox Clemens VII. Petrum Caraffam Episcopum tum Theatinum, qui Paulus postea IV. Pontifex fuit, & Marcellum Cajetanum, virum sanctitate & innocentia vitæ præstantissimum, jussere graviter incumbere in Cleri mores ad novam quamdam & luculentam disciplinæ formam refingendos. Ab his duobus præstantissimis tum viris instituta est Congregatio Clericorum Regularium, quos Theatinos vocant, (2) triplici Religionis voto ositatissimo devinctorum, & quarto præterea eo singulari, ut eleemosynis spontaneis, nec mendicatis vivant, quo propius vestigia premant Apostolorum. Emersere postea magno numero Congregationes Clericorum, aliæ Regulares, usitata votorum solemnitate constrictæ, aliæ mere Clericales, sine votis, & ne abdicato quidem patrimonio. Hæ posteriores, quibus & Apostolicæ Sedis accessit confirmatio, manifeste produnt, nihil collidi aut confligari Clericatui, aut Beneficiis hæreditaria patrimonia. Harum enim posteriorum Congregationum socii, vere Beneficiarii sunt, si reviviscat stylus Ecclesiæ antiquior, cum cibos illis vestesque sufficiat Congregatio, quo uno subsidio ab Ecclesia fovebantur veteres olim plurium sæculorum Beneficiarii. Patrimonio non renuntiant, & exemplo utuntur antiquissimorum Clericorum, quin & Congregationum tunc Clericalium, unam si illam excipias Augustini, & paucissimas alias, quæ illius vestigiis insistere studuerunt. Multo manifestior illis conciliabatur auctoritas ex Concilio Aquisgranensi anni 816. quo finebantur Canonici patrimoniis Beneficia adjicere. Innituntur denique pulcherrimo temperamento Conciliorum & Patrum Concilii xi. qui Canonicos compulere, ut in communis vitæ societatem, in bonorum etiam communionem convenirent, ad patrimonii abdicationem invitavere tantum.

IX. Sed hæc mira & inevitabilis disciplinæ exterioris varietas, inconcussæ illi & invariabili legi officere non potest, aut derogare, quæ omnes jubet Clericos parco & modico, modestoque contentos esse victu & cultu, reliqua pauperibus dispensare, ut illis debita, sive ex Beneficii, sive ex patrimonii proventibus. Cum enim superflua jam sint, utique pauperum sunt. In ea versatur sententia vir omni exceptione major Bellarminus, atque ita demum augurattur ille concordare posse doctrinam Prosperi, sive Juliani Pomerii, cum ea quæ capitaliter diffidere videtur. Vetabat enim Pomerius participes esse proventuum Ecclesiæ, quibus esset par patrimonium. Ei ut duriusculæ doctrinæ obtrectabant jam tum non pauci. Earum duarum sententiarum auctor est Bellarminus, priorem esse tutiorem, secundam forsan veriorem: nisi altera alteri consentire ita jubeatur, ut Julianus Pomerius de iis agat, quibus alterutrum abunde sufficere potest, sive patrimonium, sive Beneficium: tum enim saltem alterum superfluum est, atque pauperibus debitum: ceteri de iis egerint, quibus nec patrimonium sejunctim, nec Beneficium satis copiosum fuerit, atque ita poterant utrumque retinere, dum ne sibi inde decerperent, nisi pro modo necessitatis & decoris. Caput enim illud est, quod in omnibus istiusmodi quæstionibus dominari decet, de quo inter Theologos fere convenit ex ipsomet Bellarmino: quidquid superfluum est, id deberi pauperibus (3): *Ex his opinionibus prima est tutior, etsi secunda fortasse est verior; nisi hoc modo concilien-*

(1) Cap. 5. (2) Spondan. 1524. n. 11. (3) Bellarmi. De Clericis l. 1. c. 27.

cilientur, ut dicamus Sanctum Prosperum loqui de illis, qui plane sufficientem habent sustentationem ex patrimonio aut Beneficio. Tunc enim alterum est superfluum, & proinde pauperibus debitum. Alios vero auctores loqui de illis, qui neque ex patrimonio, neque ex Beneficio sufficientem omnino sustentationem habent. Hi enim utrumque retinere possunt, modo ex utroque nihil accipiant ultra sustentationem decentem, juxta conditionem proprii status. Quod enim vere superfluum est, dandum esse pauperibus Theologi communiter docent.

Ei temperamento tanto lubentiores assentimur, quod moribus hodie receptissimis non adversatur, ubi opulento qui sunt patrimonio, Beneficia nihilominus obtinent: & tamen regulam præscribit usui harum omnium divitiarum, sive ex Ecclesiasticis, sive ex hæreditariis proventibus affluentium: & eam Regulam, qua nihil sanctius unquam antiqua præscripserint vel Conciliorum Pontificumque Decreta, vel monumenta sanctorum Patrum. In id enim sanctissimi Patres Theologique consentiunt, exteriores quidem alternare usus, & alios aliis temporibus inolescere & exolescere: at regulas & leges pietatis, innocentiæ morum, frugalitatis, modestiæ, abdicationis cupiditatum terrenarum, erogationis omnium superfluorum in egenos, qui rebus necessariis destituuntur: has, inquam, leges easdem semper & immutabiles, æternasque constare.

X. Lege, si lubet, aut si vacat, apud Fagnanum (1) varias Canonistarum responsiones ad contextus Hieronymi, & Prosperi, sive Juliani Pomerii, Decreto Gratiani intextos. Non satis video, an his interpretibus suis assentiatur Gratianus. Dilucide satis mentem ipse suam aperuit, ubi post Patrum hæc testimonia congesta, hæc subtexuit, quasi ad hæc referretur tota disputatio (2): *Verum his auctoritatibus prohibentur ab Ecclesia suscipi, non illi qui quondam fuerunt divites, postea vero omnia reliquerunt, ut Petrus, & Matthæus & Paulus; aut pauperibus distribuerunt, ut Zachæus; aut Ecclesiæ rebus adjunxerunt, sicut illi qui prædia sua vendentes, ponebant pretia ante pedes Apostolorum, ut omnia essent communia: sed illi qui in domibus parentum residentes, vel sua relinquere nolentes, Ecclesiasticis facultatibus pasci desiderant.* Et paulo post: *Ecce qui prohibentur ab Ecclesia suscipi. Illi vero qui omnia sua reliquerunt, vel pauperibus distribuunt, vel Ecclesiæ rebus adjungunt, & ab Ecclesia laudabiliter suscipiendi sunt, ejus opibus sustentandi.*

Hæc aperte doctrina Gratiani est, hæc sententia Hieronymi & Pomerii testimoniorum supra laudatorum. Sed nihil horum pugnat ei moderationi, cui suffragabatur Bellarminus. Nec enim magni refert, pingui dotatos patrimonio, illud pauperibus largiri, antequam Beneficium suscipiant, quo vitam deinceps sustentant: an eas erogationes faciant, statim impetrato Beneficio. Parvi refert, an de patrimonio se suo sustentantes, Ecclesiæ dimittant proventus Beneficii et Ecclesiæ cui ministrant: anne eos ut superfluos pauperibus ipsimet distribuant. Denique non magni refert, an superflua pauperibus erogentur ex Beneficio, vel ex patrimonio, et an simul et semel erogentur, an longa largiendi et consulendi caritate atque voluptate. Illud unum permagni omnino interest, ut Beneficiarii necessario, modico, parco victu contenti, reliqua omnia sibi redundantia, pauperibus necessaria, atque adeo debita, vel largiantur, vel restituant pauperibus: ea caritatis teneritudine, qua Christi membra, qua Christum ipsum pasci et vestiri par est.

Docet quidem Sanctus Thomas peccare Beneficiarium, si publicæ necessitatis tempore patrimonio, quo abundat, parcat, et Beneficii fructus ipse consumat (3): *Et in tali necessitate peccaret Clericus, si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodo haberet patrimonialia bona, de quibus vivere, posset.* Sed eodem ipso articulo ita censet toties peccare Beneficiarium, quoties immoderate ipse utitur fructibus, sive Beneficii, sive patrimonii sui; unde fit, ut jam pauperibus opitulari non possit: *De his autem bonis Ecclesiæ, quæ sunt specialiter suo usui deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis, ut scilicet propter immoderatum affectum & usum peccet quidem, si immoderata sibi retineat, & aliis non subveniat, sicut requirit debitum caritatis.*

Finem faciemus huic Capiti, si ante monuerimus, Gratianum manifestius adhuc suam explanatam nobis esse voluisse sententiam, ubi ait in Ecclesia Orientali Clericos majores, in Occidentali minores esse con-

(1) In l. 3. Dec. part. 1. p. 120. & seq. 306. & seq. (2) 1. q. 2. (3) 2. 2. q. 185. art. 7.

conjugatos, atque adeo utrisque integrum, ac pene necessarium fuisse, ut ad usus saltem suæ familiæ patrimonia possiderent; at eos qui jam inde a puero militiæ dicati sunt Ecclesiasticæ, jam nihil proprie et privatim possidere posse, nisi patrimonio contenti Ecclesiæ dimittant reditus Ecclesiasticos suos (1): *Sed notandum est Episcopos Orientales uxores habere & filios; quosdam autem ex nostris partibus, cum in laicatu, sive in minoribus Ordinibus constituti, habeant uxores & filios, sive morte uxoris interveniente, sive continentia pari voto servata ad sacros Ordines accedere. His omnibus conceditur habere propria ad suos & suorum usus. Qui autem ab infantia sacræ militiæ traditi sunt, nullo modo eis permittitur habere propria; quia nulla est eis excusatia proprietatis, nisi fortasse retinendo sua, a sumptibus Ecclesiæ abstineant. Quod fieri posse Prosper testatur.* Gratianum sugillavit beatus Antoninus Archiepiscopus Florentinus (2), quod Clericos omnino arceat patrimonio. Non vacaret sane culpa Gratianus, si ea ejus esset sententia. Sed illa ab eo cautio allata est, qua censuræ eximatur.

Hanc eandem quæstionem ventilavit Dionysius Carthusianus in Tractatu eo (3), quo pluralitatem insectatus est Beneficiorum. Ita autem statuit, qui patrimonii fructibus gaudere vult, eum Beneficii proventus in pauperes dispensare debere; ita consentire Hieronymum, Prosperum, Bernardum; et longe tutissimum esse ad horum Patrum doctrinam mores vitamque suam componere: *Et horum sanctorum Patrum sententiis securius atque salubrius statur, quam aliorum quorumdam, in quibus illuminatio tanta fuit.* Fatetur denique Dionysius, Beneficiarium patrimonio bene dotatum, fructus facere suos Beneficii et Ecclesiæ cui ministrat: *Faciunt ejusmodi bona esse sua:* sed ut ea pauperibus largiatur. Beatus Carolus ex Giossano (4) *volebat quotannis sui sibi patrimonii reditus persolvi, quo eos in opera pia expenderet; quin & illud pensionibus oneravit, potius quam Beneficia sua, ut solent multi hodie. Sic autem ille præmiari eos solebat, qui ipsi affuerant gnaviter & strenue in Ecclesiæ ministerio.*

De opere manuum Clericorum & Monachorum.

CAPUT VIII. *P. 1. l. 4. c. 2.*

De opere Monachorum & Clericorum per quinque priora Ecclesiæ sæcula.

I. Is demum cumulus est perfectissimæ paupertatis Evangelicæ, ubi suis quis in pauperes erogatis, opere manuum & ipse victitat, & eos juvat.

II. In Concilio IV. Carthaginensi Clericis præceptum non est, quod Evangelica veritas consilii esse voluit, cui ne Apostoli quidem ipsi semper servierunt.

III. IV. Elucidatur hic Canon *ex Canonibus mox sequentibus.*

V. Non agunt hi Canones *nisi de Clericis inferioribus, quorum complurimi uxorati erant.* Clerici *Seminarii Augustini ipsius manibus non operabantur.*

VI. Probationes ex libro Augustini de opere Monachorum.

VII. Fatetur se sanctus Pater litibus dirimendis fidelium ita detineri, ut quod mallet, manibus operari non posset. At iis judiciis intererant & Clerici *majores.*

VIII. Sopiendis potius fidelium dissidiis Apostolus Clericos *addixit, quam labori manuum.*

IX. Ne Monachos quidem omnes Augustinus labori manuum dicat. Eos ille enim eximit, qui clari natalibus sunt, qui sacro in Ordine, qui patria bona dimisere, qui molliuscule ab infantia enutriti fuere, &c.

X. Eos tantum eo compellit, qui a servili juga, vel ab agrorum cultu in Cœnobio confluebant.

XI. Ceteros etsi invitat, non cogit.

XII. XIII. De opere Monachorum & Monialium Ægypti ex eodem Augustino.

XIV. Monachi B. Martini non laborabant manibus, nisi juniores, in exscribendis libris.

XV. XVI. XVII. Varii usus Monachorum Orientis & Ægypti, ex Hieronymo; quorum alii

---

(1) Art. 4. post c. 24. (2) Tom. 4. tit. 11. c. 8. p. 187. (3) C. 34. (4) L. 8. c. 11.

alii aliis strenuiores ad opus manuum.

XVIII. XIX. Pluris faciebat Hieronymus studia & meditationem Scripturarum, quam opus manuum.

XX. XXI. XXII. Varia exempla laboris manuum. Ne in pompas sæculi laborent sacræ Deo manus.

XXIII. XXIV. Aliis argumentis evincitur, non omnibus omnino Monachis impactam fuisse laboris manuum necessitatem.

I. Superioribus Capitibus id assentiebantur Sancti Patres, eam esse cumulatissimam Evangelicæ paupertatis perfectionem in Clericis, si non patrimonii modo, sed & Beneficii reditibus nuntium remitterent, & Ecclesiæ ministrarent non alia mercede & gloria illecti, quam ipso ministerio. Exemplis se Pauli Apostoli accommodabant insignes pietate viri, & cum ipso, opere manuum vitam tolerabant. De hoc labore & opere Clericorum hoc Capite disseremus.

II. Tres in rem istam Canones a Concilio IV. Carthaginensi editi sunt, quo ad opus manuum Clerici omnes concitari videntur. Video viros pios juxta & doctos Concilii hujus verba immitius interpretatos, ut non hortari tantum videantur ad laborem, sed præcipere & cogere. Quamquam præstringatur statim mentis acies tanto zeli & pietatis fervore: re tamen tota diligentius ad calculos revocata, satis perspicue constat, nunquam hos Canones Clericis omnibus vel legem inflixisse, vel necessitatem operis manuum. Primus horum Canonum ejusmodi est (1): *Clericus quantumlibet verbo Dei eruditus, artificio victum quærat*. Hunc equidem Canonem suspicor eo consilio ita temperatum fuisse, ut difficultas levaretur, & scrupulus eximeretur iis, qui ambigebant, an Clericus doctrina pollens, & procurandæ animarum saluti idoneus, posset citra ministerii sui dehonestamentum, manibus operari. Declarat autem Concilium, quantalibet is eruditione floreat, non indecoram ei futuram Pauli Apostoli imitationem, qui opere manuum victitabat. Sed cum testatum faciat Apostolus, id se sponte sua facere, non præcepto; quia libet, non quia necesse est; nec se id semper fecisse, nec id facere ceteros Apostolos; cum hæc ita se habeant, non ii erant hujus Concilii Patres, ut Clericos prorsus omnes protrudere vellent ad perfectionis culmen ipsis Apostolis superius, Paulo ipso eminentius, & legis vim apud ipsos habere, quod Paulus perfectionis consilium esse prædicavit.

III. Alterius horum Canonum verba hanc corroborabunt nostram primi interpretationem (2): *Clericus victum & vestitum sibi artificiolo vel agricultura, absque officii sui detrimento quærat*. Perspicuum est hoc Canone unum id significari; opificum, vel agricolarum labore non dedecorari, nec irregularitate innodari Clericos; sed non iis verbis compelluntur Clerici ad ejusmodi opera & labores.

IV. Ex tertio plus etiam lucis affunditur in eamdem sententiam (3): *Omnes Clerici qui ad operandum validiores sunt, & artificiola & litteras discant*. Robustiores ergo tantum Clericorum jubebantur aliquo imbui artificiolo, nec non & litteris. Quorum valetudo languidior erat, ii ne ediscere quidem artes, vel opera jubebantur. Non ergo universim hinc ulla Clericis necessitas operis manuum imponitur. Qui viribus etiam magis valent pollentque, ii dum juventa floret, artem aliquam perdiscere hic præcipiuntur, non ei arti vacare urgentur. Conducibile quippe est non paucis e vulgo mortalibus aliquid artis, vel operis edidicisse, adversus irruentes inopinas calamitates, & varia vitæ diuturnioris infortunia.

V. Illud porro præ ceteris annotandum hic est, de Clericis solis agi, hoc est de Clericis inferioribus. Unde & Augustinus, fax Ecclesiæ Africanæ splendidissima, cum Clericos suos aggregasset in communis secum vitæ societatem in Episcopalibus ædibus suis, & ad omnem Africanorum Conciliorum disciplinam illos accuratissime elimasset, nullo unquam eos opere manuum exercuit. Nimirum solos ille Presbyteros, Diaconos & Subdiaconos in suam hoc sibi Seminarium adsciverat, quorum ea erant sacri Ordinis occupationes, quæ non facile cum labore manuum conjungi possent. Cum ex adverso Clericorum minorum nullæ essent ejusmodi functiones sacræ, quæ non eos vacare sinerent & operi manuum, & familiæ administrationi. Adde quod cum ex iis bene multi conjugati essent, & ii numerosa si fors prole gauderent, non tam pin-

E 2

(1) Can. 51. (2) Can. 52. (3) Can. 53.

pingues erant Ecclesiasticæ sportulæ, ut gregi huic alendo pares essent, nisi lucelli aliquid ex opere & labore manuum accederet. Quod autem nihil operis Augustinus indixerit sui Seminarii Clericis, jam supra demonstratum est, ubi aperuimus quibus illos occupationibus distentos haberet Sanctissimus Doctor, & quibus illos legibus subjecerit. Nec enim alias leges ipse se testificatur eis præscripsisse, quam ut terrenis omnibus sese exuerent, vitamque communem agitarent in Clericorum Cœnobio, veste, & mensa communi uterentur. De functionibus siluit Sanctus Pater, quod non aliæ quam sacrorum ipsorum Ordinum eis incumberent.

VI. Sed supersunt argumenta aliquanto etiam validiora. Scripsit enim Augustinus Tractatum *De Opere Monachorum*, adversus Pseudomonachos segnes & inertes, qui ignaviæ suæ prætexebant, fucum quemdam & simulationem pietatis, quasi abunde esset sibi cælestem contemplationis panem parare & degustare, abjecta sollicitudine ejus laboris & panis, quo terrenum corpus sustentatur. Nullas non machinas admovet Augustinus, ut hunc Monachorum torporem excutiat: exempla ingerit Apostolorum, Prophetarum, Patriarcharum, priscorum Monachorum: nec sane Clericorum exemplo urgere Monachos supersedisset Sanctus Pater, si qua Ecclesiæ lege, vel receptissima consuetudine Clerici operi manuum affixi fuissent.

VII. Quin ex adverso illud profitetur & præ se fert Augustinus, ei operi a se subjici Monachos; nec se tamen ipsum ei subesse posse, Episcopatus functionibus plus satis districtum, potissimum autem litibus dirimendis fidelium. Atqui Clerici saltem majores præsto aderant, his judiciis, & causarum disceptationibus juxta Canones Conciliorum Carthaginensium. Non ergo sejungit se Augustinus a Clero, quando functiones exponit sacri Ministerii sui, quibus distinetur, ne vacuas habere possit horas ad opus manuum. Nec rursus ab eo disjungit se, ubi declarat, quo capitaliter discrepent Monachi, Clericique, nempe Clericos proprio ex instituto suo addici pascendo gregi, & excolendæ Christi vineæ cujus proinde fructibus vesci jure suo possunt (1): *Non alligamus onera gravia, & vestris humeris imponimus, quæ nos digito attingere nolumus. Quærite & agnoscite labores occupationum nostrarum, & in aliquibus nostrorum etiam corporum infirmitates, & Ecclesiarum quibus servimus talem jam consuetudinem, ut nos ad illa opera, ad quæ vos hortamur, vacare non sinant. Quamquam enim dicere possemus, Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam & de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Tamen Dominum Jesum testem invoco, quoniam quantum attinet ad meum commodum, multo mallem per singulos dies certis horis, quantum in bene moderatis Monasteriis constitutum est, aliquid manibus operari, & ceteras horas habere ad legendum & orandum, aut aliquid de divinis litteris agendum liberas: quam tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati de negotiis sæcularibus, vel judicando dirimendis, vel interveniendo præcidendis, quibus nos molestiis affixit Apostolus, non utique suo, sed ejus qui in eo loquebatur, arbitrio: quas tamen ipsum perpessum fuisse non legimus.*

VIII. Quibus ex Augustini verbis hæc exsculpimus: 1. Etsi Apostolus & concionaretur, & operaretur manibus, non tamen id oneris Episcopis & Clericis aliis ab eo impositum fuisse; non modo quod nec ipse, nec ceteri Apostoli eidem se semper necessitati subjecerint: sed quod alias Clericis functiones assignaverit, non paulo molestiores & graviores opere manuum: ubi illis judicia delegavit & arbitria litium inter fideles pullulantium. Nusquam sacri Codices fidem faciunt, Apostolum litibus fidelium dirimendis tempus contrivisse. Vacabat ergo illi per tempus operari manibus. Hoc autem opere Episcopos absolvit & Clericos, quod illis componendas lites fidelium commendavit. Ita argumentabatur Augustinus 2. Qui rursus idem philosophatur in hunc modum. Si bene moratis in Cœnobiis Monachi aliquot horas dumtaxat operi manuum impendunt, reliquum tempus vel contemplationi, vel lectioni Scripturarum addicunt: quanto æquius est Clericos, cum die quolibet diutius procurationi salutis animarum vacaverint, quam Monachi operi manuum, suas sibi vacuas habere horas, quas vel orationi donent, vel lectioni? cum manifestum sit Clericos functionibus suis sæpius & molestius avocari ab orandi & con-

(1) De Opere Monac. c. 29.

contemplandi suavitate, eoque sæpius ad eam revocari & recolligi necesse habere. 3. Si familiare fuisset opus manuum Clericis Seminario Augustini adscriptis, hoc ille utique exemplo pigritantes excitasset & extimulasset Monachos.

IX. Adde quod ne Monachos quidem jubet Augustinus operi manuum astringi, nisi ubi Monachi sunt tantum, nullo Clericatus gradu aucti, quo de altari vivere se posse sperant: & ubi nascendi conditione pauperes erant, & agris colendis ante Monasticam professionem mancipati. Si rem enim familiarem habebant, eamque pro induenda veste Monastica in pauperes effuderant, hinc illis partum erat jus, reliquo vitæ tempore vescendi de patrimonio pauperum. Denique ne eos quidem urgeri sinit Augustinus ad opus manuum, quibus & natales, & opes aliquantæ valetudinem molliusculam, & laboris impatientem pepererunt. Quamquam hæc corporis mollitia & laboris impatientia, infirmitati tribui debeat jure tamen meritoque indulgendum illi est & humanius consulendum (1): *Isti autem fratres nostri temere sibi arrogant, quantum existimo quod ejusmodi habeant potestatem. Si enim Evangelistæ sunt, fateor, habent; si ministri altaris, dispensatores Sacramentorum, bene sibi istam non arrogant sed plane vindicant potestatem. Si saltem habent aliquid in hoc sæculo, quo facile sine opificio sustentarent istam vitam, quod conversi ad Deum, indigentibus dispertiti sunt, & credenda est eorum infirmitas, & ferenda. Solent enim tales, non melius, sicut meli putant, sed quod est verum, languidius educati, laborem operum corporalium sustinere non posse. Tales fortasse multi erant in Jerosolyma, &c.* Quæ Augustini non humanitas tantum erat, sed & æquitas. Quo enim jure, quo ore, qui modo hæreditates suas ad pedes Apostolorum contulerant, cogi illi mox potuissent, ut opere manuum vitam tolerarent? Certe Apostoli longe clementius illis consuluere. Ex illo enim caritatis penu omnibus omnia præcepere ad vitam necessaria suppeditari.

X. At Monachi, quos a necessitate laborandi manibus absolvere non potuit Augustinus, ii erant, qui vel servili conditione erant, vel opifices agricolæque fuerant, adeo ut eorum in Monasteriis commoratio, non exaggeratio, sed levamentum esse videretur laborum & angustiarum priorum. Faciles enim illis patebant aditus in Monasteria, necdum editis magnopere conversionis & resipiscentiæ documentis, sed rudimentis tantum levioribus, quod ejusmodi aliqui postea ad eximiæ cujusdam sanctitatis fastigia evolassent. Et hinc tanto plures adhibendæ erant cautiones adversus eos, qui ad portum vitæ Monasticæ confugere potuissent, tanquam ad paupertatis prioris levationem, laborum finem, otii & inertiæ stationem. Ea causa operi addicebantur manuum, cui a puero fuerant innutriti (2): *Nunc autem veniunt plerumque ad hanc professionem servitutis Dei, & ex conditione servili, vel etiam liberti, vel propter hoc a dominis liberati, sive liberandi, & ex vita rusticana, & ex opificum exercitatione, & plebeio labore tanto utique felicius, quanto fortius educati. Qui si non admittantur, greve peccatum est. Multi enim ex eo numero vere magni & imitandi extiterunt. Hæc itaque pia & sancta cogitatio facit, ut non tales admittantur, qui nullum afferant mutatæ in melius vitæ documentum. Neque enim apparet utrum ex proposito Dei servitutis venerint, an vitam inopem & laboriosam fugientes, vacui pasci atque vestiri voluerint, & insuper honorari ab eis, a quibus contemni conterique consueverant. Tales ergo quoniam se, quo minus operantur, de infirmitate corporis excusare non possunt, præteritæ quippe vitæ convincuntur, &c.* Tam expressa & dilucida sunt hæc, ut nemo jam in dubium vocare possit, quæ supra astruximus, ex Monachis eos tantummodo ad laborem compulsos fuisse, qui vel servi, vel opifices, vel agricolæ nascendi sorte & vitæ conditione fuerant, quibus otium Monasticum delitiarum videri potuisset, & ignaviæ receptaculum, si laboris immunes fuissent, cui ab incunabulis fuerant astricti.

XI. Non quo non ad opus & laborem cohortetur eos etiam Augustinus, qui hæreditariis bonis vel in pauperes effusis, vel in Monasteria, semetipsi, una in Monasteria abdidere. Sed his cautionibus illos invitat. 1. Si satis vegeta sint valetudine. 2. Si nullis Cleri functionibus sint implicati. 3. Ut invitentur, non ut pertrahantur ad opus, si ab eo abhorreant. 4. Tumque commendanda illis est administratio aliqua in Monasteriis, ut qui corpore minus valent,

(1) Cap. 21. (2) Cap. 22.

sent, ingenio laborem aliquem sustineant: *Quamobrem etiam illi, qui relicta vel distributa, sive ampla, sive qualicumque facultate opulenta, inter pauperes Christi pia & salubri humilitate numerari voluerunt; si corpore ita valent, & ab Ecclesiasticis occupationibus vacent; quamquam eis tam magnum animi sui documentum afferentibus, & ejusdem societatis indigentia de his rebus quas habebant, vel plurimum, vel non parum conferentibus, victum sustentanda vita eorum res ipsa communis, & fraterna caritas debeat; tamen si & ipsi aliquid manibus operentur, ut pigris ex vita humiliore, & ob hoc exercitatiore venientibus auferant excusationem, multo misericordius agunt, quam cum omnia sua indigentibus diviserunt. Quod quidem si nolunt, quis audeat cogere? Quibus tamen invenienda sunt opera in Monasterio, etiamsi a functione corporali liberiora, sed vigilanti administratione curanda, ut nec ipsi panem suum, quoniam jam communis factus est, gratis manducent.*

Quamquam vero dum sæculo hi valedicebant, alteri cuipiam Cœnobio ses suas omnes adjudicassent, non tamen ad opus manuum cogendi erant in eo Monasterio, in quod secesserant, & cui rerum suarum contulerant nihil. Una est enim Ecclesia, una & omnium ubique membrorum communio. Quo demum quisque loco sua quis erogarit, Christo & pauperibus contulit, & jus sibi quæsivit de Christi patrimonio vivendi, & pauperum: *Nec attendendum est in quibus Monasteriis, vel in quo loco indigentibus fratribus quisque id quod habebat impenderit. Et ideo quisquis Christianus necessaria ubique erogaverit, undecumque etiam ipse, quod sibi necessarium est, accipit, de Christi bonis accipit; quia & ubicumque ipse talibus dedit, quis nisi Christus accipit?* Porro si Augustinus labori Monachos subducit, qui sacris Altarium ministeriis utcumque funguntur, qui voluisset ille Clericos ei subjicere? 2. Si Monachos operari manibus jubet, quod & ante conversionem operarentur, non potest idem de Clericis existimari; nec enim ea institutio informandis Clericis apta fuisset. Hæc vero in viros honoratiores indulgentia, & condonatio laboris nil vetabat, quin se complures eorum eidem operi subjicerent, eoque pietatis exemplo ceteris vel calcaria subderent, vel incuterent pudorem: *Nullo modo enim decet, ut in ea vita, ubi fiunt Senatores laboriosi, ibi fiant opifices otiosi, & quo veniunt relictis divitiis suis qui fuerant prædiorum domini, ibi sint rustici delicati.* Et alibi rursus (1): *In illa vita communi fratrum, quæ est in Monasterio, magni viri sancti quotidie in hymnis, in orationibus, in laudibus Dei vivunt. Cum lectione illis res est, laborant manibus suis, inde se transigunt, non avare aliquid petunt.*

XII. Alibi vero rursum Augustinus de Cœnobiis Ægypti & Orientis instituto sermone, quamquam ibi fervere testetur studia & peritiam singularem Scripturarum, de immunitate tamen operis manuum litteram facit nullam. Ita enim ille in libro de Moribus Ecclesiæ Catholicæ (2): *Simul ætatem agunt, viventes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus. Nemo quidquam possidet proprium, nemo cuiquam onerosus est. Operantur manibus ea, quibus & corpus pasci possit, & a Deo mens impediri non possit.* Tam vili & tam modico utebantur cibo, ut de lucro laboris superfluo immensas quasdam opes in pauperes quoquoversum disseminarent; naves quandoque onerariæ eorum eleemosynas huc illucque comportabant: *Sane quidquid necessario victui redundat, nam redundat primum ex operibus manuum & epularum restrictione, egentibus distribuitur. Nullo modo namque satagunt, ut hæc sibi abundent, sed omni modo agunt, ut non apud se remaneat, quod abundaverit; usque adeo ut onerates etiam naves in ea loca mittant, quæ inopes incolunt.*

XIII. Suo quoque se lanificio Monialium Cœnobia sustentabant; pannos illæ texebant suis accommodatos vestimentis, & eorum Monachorum, a quibus & ipsæ vicissim cetera vitæ adminicula percipiebant (3): *Lanificio corpus exercent atque sustentant, vestesque ipsas fratribus tradunt, ab iis invicem quod victui opus est, resumentes.*

XIV. Pulcherrimis his exemplis eximia quidem effulgescit pœnitentiæ & pietatis imago, at nulla usquam lex, quæ omnes ad laborem adigeret, & ne litteratis quidem, nec nascendi sorte molliusculis parceret. Quin ex adverso confirmat Severus Sulpitius, in famoso illo Beati Martini Turonensis Cœnobio non alium usitatum fuisse,

(1) In Ps. 99. (2) L. 1. c. 31. (3) Ibidem.

se, quam exscribendorum Codicum laborem, & ne ei quidem operi nisi juniores Monachos fuisse addictos, cum ætate provectiores omnes uni sese totos immergerent orationi. Ita quippe ille in vita B. Martini (1): *Discipuli octoginta erant, qui ad exemplum beati Magistri instituebantur. Nemo ibi quidquam proprium habebat, omnia in medio conferebantur. Non emere, aut vendere, ut plerisque Monachis moris est, quidquam licebat. Ars ibi exceptis Scriptoribus nulla habebatur; cui tamen operi minor ætas deputabatur, majores orationi vacabant*: Hac Martinus, hac octoginta sub eo Monachi regula vitam traducebant. Addit Severus, unde hoc totum proficisci potuerit, quod in iis nempe multi essent natalibus clari, & tenerius pro nascendi sorte educati: *Multi inter eos nobiles habebantur, qui longe aliter edutati, ad hanc se humilitatem & patientiam coegerant*. A veri saltem similitudine non abhorret, reliqua Martini Cœnobia, sive in Gallia, sive alibi terrarum, non multum dispari modo temperata fuisse.

XV. Rustico Monacho laborem manuum præscripsit Hieronymus, non tam ut opere manuum victitaret, quam ut otium excluderet, tot sentinam vitiorum. At quot ille labores ei delineat, ejusmodi sunt, qui recreare magis possint, quam fatigare corpus, fiscellas junco texere, apum alvearia fabricare, horti rigare areolas, arbores conserere & inserere, lina & retia texere, libros scriptitare (2). *Facite aliquid operis, ut te semper Diabolus inveniat occupatum. Si Apostoli habentes potestatem vivendi ab Evangelio, laborant manibus, &c. Vel fiscellam texe junco, &c. Sarriatur humus, areolæ aquo limite dividantur, in quibus cum olerum jacta fuerint semina, vel plantæ per ordinem positæ, aquæ ducantur irriguæ, &c. Inserantur infructuosæ arbores, vel gemmis, vel surculis, &c. Apum fabricare alvearia, &c. Texantur & lina capiendis piscibus; scribantur libri, ut & manus operentur cibum, & animus lectione saturetur*.

XVI. Subdit quidem Hieronymus illam mordicus in Monasteriis Ægypti retineri legem, nullus ut laboris expers admittatur. At 1. vel hinc liquet eo rigore abstinuisse ceteras Christiani orbis Provincias Hieronymo non ignotas. 2. Ne in Ægypto quidem testatur ille eum morem vigere, nisi ad diluendum otium, & individuas otii comites carnis libidines. 3. Addit Sanctus Pater se quoque in ipso juventutis æstuantis fervore, deserta incolentem, voluisse carnales concupiscentias domitas habere; idque se assecutum esse opere cum primis duro, perdiscenda scilicet lingua Hebraica a Monacho quopiam alio: *Ægyptiorum Monasteria hunc morem tenent, non tam propter victus necessitatem, quam propter animæ salutem. Ne vagetur perniciosis cogitationibus mens. Dum essem juvenis, & solitudinis me deserta vallerent, incentiva vitiorum, ardoremque naturæ ferre non poteram. Ad quam edomandam cuidam fratri, qui ex Hebræis crediderat, me in disciplinam dedi. Quod ibi laboris insumpserim, quid sustinuerim difficultatis, &c.* Quo liquet Monachos sanctimoniæ studio percitos, commentatos ipsos sibi fuisse occupationes alias, frangendis ac debilitandis cupiditatibus accommodatas: liquet & acrioribus litterarum sacrarum studiis ac meditationibus macerari etiam corpus, ut labore manuum, dum pane interim cælesti anima saginatur. Qui libros exscribebant, hoc eodem cælestis interim panis usu delectabantur, ut paulo ante innuebat Hieronymus. Atqui cohæret studendi scriptitandique labor, & ipsa studendi ac meditandi, non minus quam scribendi defatigatio corpus exercet, atque debilitat carnis vitia.

XVII. Idem rursus Hieronymus in vita Hilarionis, manuum ejus laborem commemoratum voluit: *Psallens, & rastro humum fodiens, ut jejuniorum laborem labor operis duplicaret; simulque fiscellas junco texens æmulabatur Ægyptiorum Monachorum disciplinam*. Cum Monachorum Cellas perlustrantem mox Hieronymus Hilarionem exhibet, aliis eorum hortos, aliis villas commemorat fuisse, quas colerent, ita ut nec probri tamen, aut culpæ affines essent, tanquam Monasticæ paupertatis transgressores, dum ne quid in futurum reconderent: *Detestabatur, qui in futurum reservarent sua*. Labori instabant & Occidentales Monachi; cum idem Hieronymus de Joviniano verba faciens, nondum desertore, callosas ejus ostentet manus (3): *Et callosam opere gestitans manum*. Sed quantisvis sanctus Pater laudibus extollat laborem manuum, non dubitat tamen, quin ingenii labores majori

(1) Cap. 7. (2) Ad Rust. Monachum, de Vivendi forma. (3) Lib. 2. advers. Jov.

ri in pretio sint, ubi illis irascitur, jure profecto meritoque, qui Hebraicas Scripturas ab eo Latinæ linguæ consuetudine donatas concerpebant: fiscellas iidem junco textas, & palmarum complicata folia, corbes, nattasque, si iis vacasset, laudaturi. Sic ergo ille Præfatione in Job: *Si aut fiscellam junco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in sudore vultus mei comederem panem, & ventris opus sollicita mente pertractarem, nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem quia juxta sententiam Salvatoris, volo operari cibum qui non perit, & antiquam divinorum voluminum viam sentibus virgultisque purgare, falsarius dicor, & errores non auferre, sed serere*. Æquior fuit & amicior Hieronymo posteritas, hoc ejus labore & opere, non approbato dumtaxat, non justissimis tantum laudibus cumulato, sed quodammodo consecrato, cum versio Scripturarum Hieronymiana jam passim toto orbe Catholico celebretur. Sed & jam tum ei applaudebant viri docti, piique, & eos ille luculentissimis his versionum suarum munusculis prosequebatur: *Quapropter, o fratres dilectissimi, unicum nobilitatis & humilitatis exemplar, pro flabello, calathis sportellisque, munusculis Monachorum, spiritalia hæc & mansura dona suscipite*.

XVIII. Extremis his Hieronymi verbis, *munuscula Monachorum*, satis superque innuitur, Monachos ultro citroque operis sui minutias & delicias veluti aliquas missitare solitos fuisse: quo proclivius delabemur ad Monialium opera, plerumque elegantiora, nec tamen illaudata, si modo superfluitas & sæcularis quædam inanitas procul sit. Molestissime fert Hieronymus, si manus illæ suas pietati et religioni sacras iis contaminent operibus, quæ pascendæ & oblectandæ serviunt sæculari curiositati. Labores ille earum præcipit redolere paupertatem & simplicitatem, quam profitentur: & necessitati servire, non vanitati, atque lasciviæ male feriatorum. Ita quippe Hieronymus ad Lætam, de educatione filiæ: *Discat & lanam facere, tenere colum, rotare fusum, stamina pollice ducere. Spernat bombycum telas, serum vellera, & aurum in fila lentescens. Talia vestimenta paret, quibus pellatur frigus, non quibus vestita corpora nudentur*. Hæ quippe vestes, nudando, quam tegendo corpori accommodatiores, pari tam texentibus probro & pudori sunt, quam gestantibus.

XIX. Nec ab his sanctus Pater institutionibus recessit in Epistola ad Demetriadem de Virginitate servanda. Nec eam certe vetuit ille ex suis laboribus munuscula spargere aliqua, dum hinc uberes cum fœnore fructus in pauperes redundarent: *Habeto lanam semper in manibus, &c. Si tantis operum varietatibus fueris occupata, nunquam dies tibi longi erunt, &c. Quamvis omnem censum tuum in pauperes distribuas, nihil apud Christum erit pretiosius, nisi quod manibus tuis ipsa confeceris, vel in usus proprios, vel in exemplum virginum ceterarum, vel quod aviæ matrique offeras, majora ab eis in refectionem pauperum pretia receptura*. Piissimam Asellam idem alibi auctor est labore suo se sustentasse. Sic quippe ille ad Marcellam de laudibus Asellæ. *Operabatur manibus suis, sciens scriptum esse, Qui non operatur, non manducet*.

XX. Eodem auctore Hieronymo B. Paula tria Hierosolymis construxit Virginum Cœnobia, voluitque ut Sanctimoniales orarent, legerent, operarentur manibus, longe pulcherrima vicissitudine hæc interpungerent: *Instabant operi distributo, & vel sibi, vel ceteris vestimenta faciebant*: Sic ille in Epitaphio Paulæ. In hoc Virginum Collegio erant quædam nobilissimæ: *Tam nobiles, quam medii & infimi generis virgines congregarat*. Nec tamen illæ laborem detrectabant, sed exemplo magis Paulæ, quam præcepto adducebantur: *Pudore & exemplo ad laborem eas provocans, non terrore*.

XXI. Nec nos præterit, Theodosium illum, Eremi decus incomparabile, de opere manuum, veluti de præcepto & lege in Monachos inexorabili verba fecisse. Ita enim affirmat Theodoretus in Historia sua Religiosa, qui & alibi Monasteria Ægypti commemorat, ubi quinque amplius millia Monachorum sine intermissione orabant & laborabant, atque operum suorum quæstu hospites pauperesque alebant innumerabiles (1): *In Ægypto ferunt quadam esse Monasteria, quæ virorum habeant ad quinque millia opus facientium, Deumque interea laudantium; qui opificio suo non solum victum parant necessarium, sed peregrinis etiam agen-*

(1) Cap. 10. 30.

egentibusque subveniunt. Sanctissimum quemdam Monachum celebravit Socrates, qui dictitabat (1): *Monachum si non laboret, pro fraudatore habendum.* Verum hæc omnia ad Ægyptum rapienda sunt, & ad paucas forsan alias Provincias, ubi ea operis lex religiosissime vigebat, & ubi Cœnobia nullis aliis rivulis nisi ex labore voluerant ad se permanare res ad vitam necessarias. Ostensum est longe plurimas orbis Christiani Provincias, & complurima sane Monasteria ab ea necessitate abhorruisse. Quin paucas ei necessitati Provincias servire voluisse perspicuum est, ex iis quæ supra Severus Sulpicius de Galliis adducebat, Augustinus de Africa, de Syria Hieronymus, qui eam austeriorem legem videtur unius Ægypti finibus coarctasse.

XXII. Narrat quidem Sozomenus (2) Serapionem decem millia Monachorum habuisse, qui labore manuum sibi adessent, adessent autem & pauperibus innumeris quadam caritatis & abstinentiæ suæ redundatione. Messium tempore demetendis ipsi frumentis operas suas locabant, & hinc eam avehebant copiam tritici, qua & ipsi & alii Monachi alerentur. Narrat & idem Scriptor (3), laudatissimo illo Paulo, notissimoque, quingentos paruisse discipulos, cum manibus ipse nihil operaretur, sed trecentas diebus singulis ingeminaret precantiunculas, quas lapillis numerabat: *Nullum opus faciebat, neque a quoquam quidquam cibi accepit, præterquam id solum quod edebat. In precibus solum se defixit, & in dies singulos trecentas orationes Deo velut tributum quoddam reddidit. Ac ne per imprudentiam in numero erraret, trecentis lapillis in sinum conjectis, ad singulas preces singulos inde ejecit lapillos.*

XXIII. Id quoque memorat Epiphanius in Expositione fidei Catholicæ, si qui Monachi faciles & obvias artes perdidicissent, quo otium fallerent, & opere sibi suo victum pararent; longe plurimos tamen sola precatione occupatissimos fuisse, & psalmodia, & lectione Scripturarum; quas etiam memoriæ commendabant, recitabantque (4): *Nonnulli ita sæculo renunciarunt, ut leviores quasdam artes & minus negotiosas sibi ipsis excogitarent, ne ætatem in otio degerent, aut cibum cum cujusquam incommodo sumerent. Plures autem in decantandis Psalmis ac perpetuis orationibus & sanctarum Scripturarum lectionibus, iisdem memoriter pronunciandis seipsos exercent.*

XXIV. Versata est & in hoc elegantissimo argumento aurea Chrysostomi penna, ubi sui ævi Monachorum & Eremi incolarum sanctimoniam singularem singulari prosecutus est eloquentia. Accuratissime ab eo delineatæ sunt institutiones eorum omnes, nec prætermissus manuum labor, in scriptitandis potissimum sacris Codicibus. Sed vel omnes excepto nemine operatos esse, vel indeflexam omnibus eam incubuisse legem, nusquam ab eo affirmatum est. Sic quippe ille in Epistola ad Timotheum (5): *Hymnis peractis ad sanctarum Scripturarum studia se convertunt; sunt & qui libros scribere didicerunt.*

CAPUT IX. *P. 1. l. 4. c. 3.*

Episcopos & Clericos complures ultro manibus laborasse prioribus quinque sæculis.

I. Viderat Augustinus Romæ & Mediolani, Congregationes virorum ac mulierum, manibus suis operantium.

II. Nihil honestius, nihil liberalius artibus iis, quæ & utiles, & innocuæ sunt, quales Patriarcharum, B. Joseph, &c.

III. Quæ corpus exercent artes, animumque liberum & expeditum sibi interim, Deoque vacare sinunt, ea Clericis maxime consentiunt.

IV. An libellos elucubrare, is manuum labor sit.

V. Paulinus ille tot virtutum insignibus nobilissimus hortum colebat.

VI. Felix Presbyter & Martyr agricola fuit.

VII. Hilarius Archiepiscopus Arelatensis cum suo Clericorum sodalitio manibus operabatur.

VIII. Ne Julianus quidem Pomerius Clericis necessitatem inflixit manibus operandi.

IX. Clericos ad laborem hortantur Apostolicæ Constitutiones.

X. Epiphanii doctrina.

(1) L. 4. c. 18. (2) L. 6. c. 28. (3) Ib. c. 29. (4) Num. 23.
(5) Hom. 4. in Epist. ad Timoth.

XI. Beatus Spiridion Cypri Episcopus ovium gregi præerat.

XII. XIII. Basilii & Chrysostomi doctrina.

XIV. Prærogativa ea est Clericorum, ut Apostolicæ hujus virtutis & gloriæ consortes sint.

I. QUamquam nulla lege, nulloque necessitatis vinculo ad opus manuum Clerici obligarentur; plurimi tamen eorum in eam laudem incubuere sua sponte, tantoque majore gloriæ proventu. Si ex opere & labore manuum sibi quoque gloriam ingentem peperere Monachi, laicique fideles, id illi nec secuti, nec consecuti sunt, nisi exemplo & imitatione Apostolorum, hoc est, Principum Cleri. Itaque non exemplo Monachorum Clerici ad operandum manibus illecti sunt; sed exemplo potius Cleri diutius ante in eam laudem præeuntis, & Monachi, & laici eam perfectionis semitam arripuere. Confirmat Augustinus cognitos sibi Romæ & Mediolani fuisse plures Conventus, alios virorum, fœminarum alios, quibus vel Presbyter, vel fidelis laicus præerat ejusdem cœtus, qui communem agitabant vitam, & labore manuum se sustentabant, exemplo Orientalium, maxime autem Apostoli Pauli, laborem manuum duplici hoc condimento condulcantes, oratione & jejunio (1). *Vidi ego diversoria sanctorum Mediolani, non paucorum hominum, quibus unus Presbyter præerat, vir optimus & doctissimus. Romæ etiam plura cognovi, in quibus singuli gravitate atque prudentia & divina scientia præpollentes, ceteris secum habitantibus præsunt, Christiana caritate, sanctitate & libertate viventibus. Nec ipsi quidem cuiquam onerosi sunt, sed Orientis more & Pauli Apostoli auctoritate manibus suis se transigunt. Jejunia autem prorsus incredibilia multos exercere didici. Neque hoc in viris tantum, sed etiam in fœminis. Quibus multis, viduis & virginibus simul habitantibus, & lana ac tela victum quæritantibus, præsunt singulæ gravissimæ probatissimæque.*

II. Nemo sanus sibi persuaserit ad imitationem Apostolorum vehementius exæstuasse laicos, quam Clericos. Optime convenit dignitati & decori Clericatus, cum iis artibus omnibus, quæ tanto honestiores & liberaliores sunt, quanto earum & utilitas major est, & necessitas ad omnia vitæ præsidia. Si eas aspernabiles vilesque existimant, qui gloria sæculi superbiunt, quibus plerumque vilis virtus, in pretio & honore vitium est; eo argumento plus satis constat, quam nullum ii honesti, nullum decoris sinceri gustum habeant. Ceterum si greges ovium duxtarunt Patriarchæ, si sponsus Deiparæ Virginis lignarius faber fuit, non est quod Clericos pudeat in tam illustria ingredi vestigia. Audiendus hic rursum Augustinus (2): *Quid a me quærunt, vel quale opus faciebat, vel quando faciebat Paulus? Unum scio, quia nec furta faciebat, nec effractor aut latro erat, nec auriga aut venator, aut histrio aut turpilucrus; sed innocenter & honeste, quæ apta sunt humanis usibus operabatur, sicut sese habent opera fabrorum, structorum, sutorum, rusticorum, & his similia. Neque enim honestas ipsa reprehendit, quod reprehendit superbia eorum, qui vocari honesti amant, sed esse non amant. Non igitur dedignaretur Apostolus, sive rusticanum aliquod opus aggredi, sive in opificum labore versari. Qui enim ait, Sine offensione estote Judæis & Græcis & Ecclesiæ Dei, quos in hac causa revereri posset, ignoro. Si Judæos dixerint, Patriarchæ pecora paverunt. Si Græcos, quos etiam Paganos dicimus, etiam Philosophos multum sibi honorabiles, sutores habuerunt. Si Ecclesiam Dei, homo ille justus, & ad testimonium conjugalis semper mansuræ virginitatis electus, cui desponsata erat Virgo Maria, quæ peperit Christum, faber fuit.*

III. Postremo denique Augustinus lato sejungit intervallo occupationes eas, quæ corpus tantum distringunt, animo interim summa quadam libertate evolante ad meditandas, vel concinendas laudes Creatoris, ab illis, quæ corpus ipsum non fatigant, sed animum curis, cupiditatibusque variis cruciant. Prioribus illis vilis tantum paratur cibus temporali vitæ necessarius, sed tota libertas animæ permittitur spatiandi in cælestia Palatia, & ibi sempiternæ vitæ gaudia prægustandi. Cum posteriores ex adverso ab æternorum contemplatione mentem excutiant, illidantque terrenis cupiditatibus opum & voluptatum carnalium. Tanto priores illæ Clericis, Monachisque consentiunt, quanto hæ posteriores dedecori illis merito sunt & probro (3): *Aliud est*

(1) De Motib. Eccl. l. 1. c. 33. (2) De Opere Monach. c. 13. (3) Ibidem.

est enim corpore laborare animo libero, sicut opifex potest, si non sit fraudulentus, & avarus, & privatæ rei cupidus. Aliud autem ipsum animum occupare curis colligendæ sine corporis labore pecuniæ, sicut sunt vel negotiatores, vel procuratores, vel conductores. Cura enim præsunt, non manibus operantur; ideo ipsum animum suum occupant habendi sollicitudine.

IV. Haud satis scio, an dici possit Augustinus ipse manibus laborasse, cum divina illa scriptitabat opuscula, & gloriæ & admirationi posteris ætatibus usque futura. Ita sentire videtur Paulinus de beato Ambrosio Augustini Magistro, in ejus vita a se exarata (1): *Nec operam declinabat scribendi manu libros, nisi cum aliqua infirmitate corpus ejus attenuaretur.* Fateor tamen ne ipsi quidem sibi visum esse Augustinum, posse annumerari iis, qui manibus operabantur, ut capite superiori ostensum. Longe aliud enim est libros lucubrare ad fidelium ædificationem, aliud libros exscribere & distrahere, ut eorum pretio egeni alantur.

V. Si fides autem adjicienda sit Gregorio Magno, de beato Paulino Nolano Episcopo differenti, constabit jam nobis Paulinum non stemmata tantum & opes illustrissimæ toto imperio Romano familiæ conculcasse, sed & ad culturam agri hortique se dejecisse, ejus nimirum, cui se servum addixerat, ut viduæ filium absolveret servitute. Cum enim percontatas esset novus hic dominus, ecquid artis calleret, respondit (2), *Artem quidem aliquam nescio, sed hortum bene excolere scio. Quod vir Gentilis valde libenter accepit, cum in nutriendis oleribus, quia peritus esset, audivit.* Ita Gregorius in Dialogis.

VI. Idem vero ipse B. Paulinus Felicis sanctissimi Presbyteri alienissimum a terrenis affectibus animum jam nobis exhibuit, cum recuperare, etsi posset, abnuit, quæ Christi causa amiserat, certus ejusmodi jacturas lucro esse, lucra his adversa damno fore. Maluit ille tribus gaudere agri jugeribus, ea manibus excolere suis, & fructibus sudoris sui tum seipsum pascere, tum pauperes impertiri. Sic ergo beatus Paulinus carmine vitam ejusdem Felicis executus (3): *Hunc retinens animum, tria macri jugera ruris, nec proprio sub jure tenens, conducta colonus, ipse manu coluit, famulo sine, pauperis horti possessor. Sed & hac de cespite dives egeno in Dominum confudit opes. Cum paupere semper correctum divisit olus, cum paupere mensa, una dies illi curam consumpsit habendi.* Exemplo forsan beati Martini hortorum culturam didicerat Paulinus, ad quod videtur allusisse in Epistola ad Severum (4).

VII. Hilarius vero Arelatensis postea Archiepiscopus ipsa conversionis suæ exordia illuminavit ille quidem distributione pretii divenditorum bonorum suorum in pauperes & Monasteria; at postea Episcopali sede decoratus, exemplo suo Clerum omnem suum adduxit, nempe communis vitæ societate sibi devinctum, ut sacris Altarium functionibus laborem adjiceret manuum, & operis sui proventibus pauperes sustentaret (5): *Manum continuo missurus aratro Evangelii, ne retro vel cogitatione respiceret, ob id a taxatione omnium prædiorum totius substantiæ acceptas a germano pecunias, vel usibus pauperum, vel refrigeriis reputat Monachorum, &c. Cum primum speculatoris suscepit officium, in seipso primum monstravit, quemadmodum congregatio mundum contemneret, corpus despiceret, laboribus fatigaretur, manuum quoque operibus continuis veheretur, &c. Manducandi necessitas incumbit, semina jaciamus. Vini perceptio præsumenda est, vineas excolamus. Implevit illud Apostolicum, ne quem forte gravaret otiosus, victus proprii habita ratione, si quid operi superfuerat, deputabat usibus pauperum.* Miratur meritissimo quidem Gennadius pauperum & paupertatis amorem Hilarii incredibilem, qui vie natalium claritate conspicuus, & tenera cum primis ut tales solent valetudine, arduos nec suis viribus consentaneos agriculturæ labores aggressus est. Sic enim ille libro de Scriptoribus Ecclesiasticis; *Hilarius paupertatis amator, & erga inopum provisionem non solum mentis pietate, sed & corporis sui labore sollicitus fuit. Nam pro reficiendis pauperibus etiam rusticationem contra vires suas homo genere clarus & longe aliter educatus exercuit.*

VIII. Nec defuere quibus persuasum sit a Juliano Pomerio Clericos omnes ad opera manuum ablegari, si modo firma sint valetudine, ut fructus agrorum Ecclesiæ integri serventur pauperibus infirmis & debilibus (6): *Ipsi quoque pauperes, si se possunt*

(1) Cap. 10. (2) L. 3. c. 1. (3) Carm. 5. (4) Epist. 5. (5) Surius die 5. Maj. (6) De vita contempl. L. 2. c. 10.

sunt artificiis ac laboribus expedire, non præsumant quod debet debilis aut infirmus accipere. Sed hæc verba ad pauperes promiscue pertinent, non ad Clericos. Vide enim quid ille sentiat de Clericis, qui pauperes ab ortu fuere, & quibus sua tamen in Ecclesia functio, dignitasque jus peperit certissimum vivendi de altari (1): *Clerici quos pauperes aut voluntas aut necessitas facit, cum perfectione virtutis, vitæ necessaria, sive in domibus suis, sive in Congregatione viventes accipiunt: quia ad ea accipienda non eos habendi cupiditas ducit, sed cogit vivendi necessitas*.

IX. Adeunda jam nobis Ecclesia Græca est, nec enim frustra Augustinus ejus exemplo Latinos ad laborem acuere nitebatur (2): *Orientis more, & Pauli Apostoli auctoritate manibus suis se transigunt*. Juniores Clericos omnes ad opus inflammabat auctor Constitutionum Apostolicarum imitatione Apostolorum, qui piscabantur, qui tentoria texebant, qui terram proscindebant (3): *Vos vero in Ecclesia adolescentiores, studete ut in omnibus, quæ opus erunt, naviter ministretis & opera vestra cum omni honestate exercete, ut per universum vitæ tempus, tum vobis, tum egentibus necessaria suppetant, ne necesse sit vobis Ecclesiæ graves esse. Etenim & nos verbo Evangelii incumbimus, tamen exercere illa quasi adminicula operis hujus non negligimus. Partim enim nostrum sunt piscatores, partim tabernaculorum opifices, partim agricolæ, ne unquam otiosi simus*.

X. De Monachis ubi agit Epiphanius in Expositione fidei Catholicæ, complures eorum ait cum sæculo renunciarent, facillimas quasdam excoluisse artes, ut opere suo victitarent, nec oneri essent cuiquam (4): *Nonnulli sæculo ita renunciarunt, ut leviores quasdam artes ac minus negotiosas sibi ipsis excogitarent, ne ætatem in otio degerent aut cibum cum cujusdam incommodo sumerent*. Sed ubi Massalianos alibi Monachos exagitat idem sanctus Pater, non tam facile patitur, ut labori manuum se subducant. Quin exemplo eos lacessit Clericorum bene multorum, qui cum ipsa Christi auctoritate dici possint de altari vivere, eo tamen abstinent privilegio, & manus suas ei labori dicant, qui totus caritatis delinimentis condiatur, fiatque jucundissimus. Verba Epiphanii supra retuli. Hic addam, quæ ille alibi narrat de Audianis, in quorum castris Episcopi ipsi, Presbyteri, ceterique sacri Ministri manuum opere vitam tolerabant (5): *Et est reliquum illis vitæ institutum, sane quam egregium & admirandum: adeo ut non ipse modo, sed & qui illi adhæserunt, Episcopi, Presbyteri, ac reliqui omnes de manuum suarum labore victitent*.

XI. Tot inter sanctitate celeberrimos Episcopos, qui Concilio Nicæno affuere, memorat Socrates Spiridionem in insula Cypri Episcopum, qui & Episcopali fungebatur officio, & ovium gregis curam agebat (6). *Qui cum Episcopatus munere fungeretur, propter singularem animi modestiam oves etiam pavit*.

Narrat Sozomenus vidisse se sanctissimum Majumæ Episcopum Zenonem, centesimum jam agentem ætatis annum, qui laborem manuum nunquam intermisisset, suo pauperumque cibo parando, quamquam locupletissimæ Ecclesiæ clavum regeret (7): *Vidimus & nos cum Majumanam Ecclesiam gubernaret, natus plus minus annos centum, &c. Et cum in Philosophia Monasticam vitam traduceret, ex lino texebat vestes unica tela, atque hinc tum sibi necessaria acquirebat, tum aliis ministrabat. Atque hoc quidem opificium illud ad mortem usque exercere non cessavit, etiamsi propter senium reliquis ejus gentis Sacerdotibus esset superior, & populo, ac pecuniis maximæ Ecclesiæ præesset*.

XII. Meritissimis laudibus in cælum extulit beatus Basilius Presbyterum quemdam, Canonum in primis peritum, vitæ Monasticæ laboribus exercitatum, pauperem & paupertatis amatorem, cum Collegis suis operi manuum incumbentem (8): *Peritum Canonum, fide solidum Presbyterum: in ascetica & continenti vita ad hunc usque diem versatum; pauperem, neque reditus aliquos in hoc sæculo possidentem: immo adeo indigentem, ut nec panis ipsi copia suppetat, sed manuum labore, una cum fratribus qui cum illo sunt victum sibi extundat necessarium*. Fatetur idem Basilius, numerosum sibi esse Clerum, τὸ ἱερατεῖον, sed nullum sibi tamen Clericum esse, qui itinerum peritus sit, quod mercaturæ non vacent, sed artibus aliis, quibus victum quærant (9): *Mercaturam non exercent, artes autem*

(1) Ib. c. 11. (2) L. de Morib. Eccl. l. 1. c. 33. (3) L. 2. c. 63. (4) Cap. 23.
(5) Hæresi 70. n. 2. (6) L. 1. c. 8. (7) 7. c. 27. (8) Ep. 319. (9) Ep. 263.

tem coluut, maxime sedentarias, unde victum sibi suisque acquirunt quotidianum, &c.

XIII. Affirmat Chrysostomus, Ægypti Monachos vigilias & jejunia labore manuum cumulasse; noctes eos divinis Canticis traducere solitos, dies partim orationi, partim labori addicere, imitatione Pauli Apostoli, cui cum immineret sollicitudo omnium Ecclesiarum, manibus tamen laborabat, eoque demulcebat laborem eorum omnium, qui ejus exemplis se accommodaturi aliquando essent (1): *Neque enim quia jejunant & vigilant, idcirco otium sibi indulgent diurnum; sed noctes quidem sacris hymnis & vigiliis, dies vero orationibus manuumque operibus exercent, Apostolicæ cursum virtutis imitantes. Si enim ille, inquiunt, toto pene ad ipsum respiciente mundo, ut inopes pasceret, & opificem professus est, & usum pristinæ artis exercuit, idque faciens, ne nocturno quidem sopori indulsit; quanto magis nos, qui secreto eremi fruimur, &c.* Clerici non imitatores modo, sed & suo quisque modo & gradu successores sunt Apostolorum, unde & eos necesse est propius legere vestigia Apostolorum, quam fideles quosvis alios, qui possunt imitatione, non possunt successione Apostolica clarescere. Hoc stimulo incitabantur prisci illi Cleri Optimates, ne in Apostolicis consectandis virtutibus præire sibi ac præcellere Monachos paterentur.

XIV. Certissime tamen Apostolicæ vitæ & perfectionis formam soli possunt assequi Clerici. Ejus enim quatuor gradus constituit Chrysostomus, (2) alios aliis superiores, quorum soli in summo Clerici consistere possunt. Primus gradus est omnibus renunciare terrenis. Secundus est proprio victitare labore. Tertius est laboris sui fructibus pauperes etiam impertiri. At quartus Apostolorum proprius & eorum qui in Apostolica successere jura, muniaque, is demum est, ut sementem quis Evangelicam serat, nec tamen temporalem ab iis accipiat cibum, quibus ipse sempiternum & incorruptibilem subministrat. Rursus idem alibi præstantissime demonstrat, (3) quam insulsum & præposterum sit, quod earum nos suppudeat artium, ex quibus gloriæ & laudis non parum aucupatur Paulus, ille Orbis Magister, tot Ecclesiarum conditor, rectorque; non ille suffundebatur incidendis consuendisque pellibus, quia omnes Ecclesias id rescire, Id Epistolis suis recitandis celebrare, id imitari voluit, ille qui jam tertium raptus fuerat in cœlum, qui ineffabilia audierat, incomprehensibilia viderat; ille artem suam, & laborem, opusque ostentabat, & commendabat Epistolis quovis ære perennioribus, quo pudendum illum abstergeret nobis pudorem, qui a criminibus non abhorret, abhorret ab eorum expiatione.

CAPUT X. *P. 2. l. 4. c. 2.*

De Clericorum labore & opere manuum sæculo VI. VII. & VIII.

I. Nulla lex Clericos operi manuum addicebat, cui se tamen ipsi non raro sponte addicebant. Exempla Fulgentii & Nicetii.

II. De S. Paulino & Severo Presbytero.

III. De maxima parte Cleri Occidentalis calamitosis temporibus.

IV. Clerici inferiores, quibus uxor erat, & proles, non facile poterant nisi ex labore manuum sibi familiæque adesse.

V. VI. Ad illos etiam coarctandi sunt Canones Concilii Turonensis II. & Aurelianensis I.

I. Certum fixumque est nulla Clericos lege ligatos fuisse, vel Beneficiarios, ut manibus victum sibi quærerent; quamquam eorum complurimi perfectionis Evangelicæ amore inflammati, vestigia osculati sint, & exempla Apostoli imitati. Clericos suos B. Fulgentius insuefecerat hortum ut suum propriis manibus excolerent, teste & auctore Ferrando in ejus vita: (4) *Jubemus omnes non longe ab Ecclesia domos habere, manibus propriis hortum colere, psallendique suaviter aut pronunciandi curam maximam gerere.* Nemini non obvium est, eo labore id voluisse Fulgentium potius, ut otium declinaretur, atque una colluvies vitiorum ex otio fere promanantium, quam ut sumptibus Ecclesiæ parceretur. Nec secus sentiendum de B. Nicetio Episcopo postea Lugdunensi; suscepto enim Clericatu post patris obitum, paternis non recessit ab ædibus, nec a matre, ubi cum servis pari laborum operumque instantia corpus fatigabat, ut vel sic incentiva restingueret cupidita-

(1) In Matth. hom. 8. (2) Hom. 45. in Acta. (3) Tom. 5. serm. 17. (4) Cap. 29.

ditatum, juventæ comitum. Sic enim Gregorius Toronensis in Vitis Patrum (1): *Defuncto patre, hic cum genitrice jam Clericus, in domo paterna residens, cum reliquis famulis manu propria laborabat: intelligens commotiones corporeas non aliter nisi laboribus & ærumnis opprimi posse*. Anno ætatis trigesimo Presbyteratu exornatus, ab ea laboris consuetudine non refriguit, quo pauperes copiosius levare & recreare posset: *Ætate jam tricenaria Presbyterii honore præditus, nequaquam se a labore operis, quod prius gessit, abstinebat; sed semper manibus propriis operabatur cum famulis, ut Apostoli præcepta compleret dicentis: Laborate manibus, ut habeatis unde tribuere possitis necessitatem patientibus*.

II. Verba facit in Dialogis Gregorius Magnus de sanctissimo Presbytero Severo, qui tum vineam putabat, cum arcessitus est ad opem morienti cuidam afferendam (2): *Contigit ut ad putandam vineam esset occupatus*. Apud eundem Gregorium leguntur hæc B. Paulini Episcopi Nolani verba in Africa (3): *Artem quidem aliquam nescio, sed hortum bene excolere scio*. Agit idem alibi de Subdiacono, qui gregem pascebat (4): *Nostris temporibus Buxentinæ Ecclesiæ Subdiaconus fuit, qui ovium suarum gregem pascere solebat*.

III. Ubi difficilia & calamitosa incidebant Reipublicæ tempora, labore manuum Clericos simillimum veri est sibi & pauperibus affuisse, & imminentem propulsasse penuriam. Ita testificabatur Concilium Occidentale Romæ habitum sub Agathone Papa, Epistola ad Concilium VI. Oecumenicum perscripta: *Tota vita nostra sollicitudinibus plena est, quos gentium manus circumdat & de labore corporis victus est, eo quod pristina Ecclesiarum sustentatio paulatim per diversas calamitates deficiendo succubuit*.

IV. Ne illud quidem ambigere fas est, plerosque minores Clericos labore manuum quæstum facere compulsos fuisse, quo se & familiam alerent, cum Ecclesiastica stipendia tantis sumptibus haud essent paria. Probatio ejus rei valde perspicua elicitur ex vita B. Joannis Eleemosynarii Patriarchæ Alexandrini, in duobus Clericis, qui arte Cerdones erant, quorum alter Lector cum esset, opere & industria manuum suarum patrem alebat, matrem, conjugem, filios, quamquam assiduus & frequens esset in Officiis Ecclesiasticis. Inde est quod non multo post sanctissimus Patriarcha in Presbyterorum Collegium eum cooptavit (5): *Duobus Clericis calceamenta facientibus, & juxta se laborantibus: unus quidem habebat filios multos, & uxorem, & patrem & matrem. Vacabat vero Ecclesiæ sine intermissione, & omnes post Deum alebat de arte sua*.

V. De his quoque Clericis inferioribus & uxoribus, & non raro numerosa prole dotatis, apparet verba facere Concilii Turonensis II. Patres, cum eos vetant extraneas domi suæ habere mulieres, quæsito eo colore, quasi illis egeant ad regendam familiam. Posse enim ipsosmet eam sibi curam induere, cum Canonicis institutis præcipiantur manibus operari, & arte quadam honesta vitam tolerare (6): *Nullus ergo deinceps Clericorum, pro occasione necessitatis, aut causa ordinandæ domus, extraneam mulierem in domo sua habere præsumat. Et cum jubeamur victum & vestitum artificiolo quærere, & manibus propriis laborare, quid opus est in domo serpentem includere?*

VI. Ad hos quoque inferiores Clericos spectabat Concilium Aurelianense I. ubi sanciebat fructus & proventus agrorum, quos Clodovæus Rex Ecclesiis largitus fuerat, instaurandis Ecclesiis impendi, Clericis alendis et pauperibus, redimendis captivis: ceterum agros ipsos Clericorum maxime excolendos (7): *Et Clerici ad adjutorium Ecclesiastici operis constringantur*.

CAPUT XI. *P. 2. l. 4. c. 3.*

De opere manuum in Monasteriis per eadem sæcula VI. VII. & VIII.

I. II. Monachos manibus operatos fuisse, ad vitam tolerandam, ad alendos pauperes, ad macerandam pœnitentiæ laboribus carnem, ad excutiendam otii inertiam, multis probatur argumentis & exemplis.

III. Sed nulla id urgebat lex, nulla necessitas. Probatur ex Regula B. Benedicti.

IV. V. Item ex Regula sanctorum Aureliani & Ferreoli, Fructuosi & Magistri.

VI. Co-

(1) Cap. 8. (2) L. 8 c. 12. (3) L. 3. c. 1. (4) L. 3. c. 17. (5) Cap. 47.
(6) Can. 20. (7) Can. 5.

VI. Cogere videtur Isidorus Monachos ad laborem, sed iis temperamentis additis, quæ hic annotantur.

VII. Illos Gregorius Magnus ea necessitate penitus absolvebat.

VIII. Aliæ probationes ejus immunitatis.

IX. In Africa laborabant Monachi, at Fulgentio cariores erant qui lectione impensius delectabantur.

X. Libera erant ab ea necessitate etiam Cœnobia Monialium.

XI. XII. Nec in Orientis Monasteriis necesse erat operari manibus, cum copiose dotata essent. Erant tamen ubi labor is vigeret.

XIII. Labor potissimus Monachorum in exscribendis libris. Quanta hinc adjumenta existerent.

XIV. Satisfit objectioni ex Gregorio petitæ.

I. Tribus his sæculis, quibus nunc excutiendis insudamus, labore manuum, & agrorum maxime cultu distentos fuisse Monachos, in dubium vocare potest nemo. Ita enim disertissime Concilium Epaonense: *Injustum putamus, ut Monachis quotidianum rurale opus facientibus, servi eorum libertatis otio potiantur*. Hactenus incultos, situque & squallore horrentes agros, Monachi sibi datos plerumque suis manibus purgabant, arabant, colebant, hinc alimenta corpori, hinc pœnitentiæ exercitamenta aucupantes. Ejusmodi fuere exordia Fuldensis Abbatiæ, ut auctor idoneus narrat B. Bonifacius Moguntinæ Ecclesiæ Archiepiscopus, ejus Abbatiæ conditor, Epistolis ad Zachariam Papam datis (1): *Est præterea locus sylvaticus in eremo vastissimæ solitudinis, in medio nationum prædicationis nostræ, in quo Monasterium construentes, Monachos constituimus sub Regula sancti Patris Benedicti viventes, viros strictæ abstinentiæ, absque carne & vino, absque sicera & servis, proprio manuum suarum labore contentos.*

Commemorat vero Gregorius Turonensis in Vitis Patrum, Caluppanum Eremi incolam in Cœnobium Arvernæ Diœceseos secessisse, & jejuniis aliisque carnis afflictionibus ita debilitatum fuisse, ut jam non posset cum aliis labore fungi manuum, quo fiebat, ut crebris sociorum, & ipsius Superioris dicteriis incesseretur, exprobrantium: Qui non laboraret, eum nec vesci debere (2): *Erat summæ abstinentiæ, ita ut ab inedia nimium attritus, quotidianam cum reliquis fratribus operam explere nequiret. Unde, ut mos est Monachorum, magnum improperium inferebant, dicentes sibi præsertim Præposito, qui non deliberat laborare, indigne postulat manducare.*

Cœnobium ad Ligerim construxit Ursus Abbas, ubi & colendis agris instituit ita insudare alumnos suos, ut sese ipsi, & pauperes alere possent (3): *Statuit cum omni Congregatione manibus propriis operari, victum a terra in sudore vultus exigere*. Qui tamen advertens Monachos manualibus molis ad molendum triticum vexari, ad aquas Ligeris molas machinasque aptavit, quibus eos illa defatigatione levaret: *Exclusam fecit; atque aquam canale collegit, cujus impetu fabricæ rota in magna volubilitate vertere cœpit*. In Bancoriensi Angliæ Monasterio prodidit Beda septem fuisse Monachorum turmas, trecentorum capitum singulas, qui omnes laboribus se suis transigebant (4): *Cum in septem portiones esset Monasterium divisum, nulla harum minus quam trecentos homines habebat, qui omnes de labore manuum suarum vivere solebant*. In historia autem Viremuthensis Monasterii sui idem Beda omnes prorsus Monachos agrorum culturæ & difficillimis quibusque operibus vacasse narrat. Ipsum certe Bedam scimus uno eo opere ac labore perfunctum esse strenuissime, ut legeret, disceret, doceret, scriptitaret, & immortalibus monumentis his suis corporeos aliorum labores posteris commendaret.

II. In Dialogis suis Gregorius Magnus B. Equitium tot Monachorum parentem exhibet fœna secantem (5): *In valle quæ Monasterio subjacet, fœnum secat, &c. Ecce vir Dei calceatis calceatur caligis, falcem fœnariam in collo deferens veniebat*. Monachorum ejus nonnulli Antiquarii erant, & libros scribebant: *Absente illo Antiquarios scribentes reperit*. Qui rursus alibi (6) Abbatem quemdam memorat, cum olliveta ejus eo anno sterilitate damnata fuissent, statuisse Monachos suos ablegare, ut operas suas locarent aliorum olivis colligendis, & laboris sui mercede oleum, quo carere non poterant, Monasterio suo compararent; at restitisse Nonnosum, qui secun-dus

(1) Epist. 4. (2) Cap. 12. (3) Ibid. c. 18. (4) L. 2. c. 2. (5) L. 1. c. 4. (6) Cap. 7.

dus post ipsum ad puppem Monasterii sedebat, ne Cœnobio egressi Monachi, spe lucelli inanissimi perirent ipsimet: *Visum patri Monasterii fuerat, ut circumquaque fratres in colligendis olivis ad exhibenda extraneis opera pergerent, quatenus ex mercede sui operis aliquantulum Monasterio oleum deportarent. Quod vir Domini Nonnosus fieri cum magna humilitate prohibuit, ne exeuntes fratres ex Monasterio, dum lucra olei quærerent, animarum damna paterentur.* Abbas profecto Isaac magna animi constantia oblatos sibi fundos omnes repudiavit, & Monachis suis subinique id ferentibus, respondit, jam Monachi nomine excidisse, qui terrena prædia possidere velit (1): *Monachus qui in terra possessiones quærit, Monachus non est.* Sed hic tamen se suosque alebat cultu & leguminibus horti. Stephanus Abbas serebat, metebatque cum Monachis suis agros, quorum ex proventu alebantur (2): *Cum messem quam sua manu severat, decisam, ad arcam deduxisset, nihilque aliud cum Discipulis suis totius anni stipendium haberet, &c.*

III. Ex horum congerie exemplorum Monasteria fuisse patet, in quibus tam arcta esset laboris manuum observatio, ut omnes prorsus ei legi subessent. At non minor suppetit & argumentorum copia, & exemplorum, quibus id efficiatur, laborem hunc ablegandis potius otii vitiis serviisse, quam vel necessitati parandi victus, vel Monasticæ professionis explendæ. Id perspicue colligitur ex Regula beati Benedicti, ubi non proponitur opus manuum, nisi ut otiositati vitandæ, & interpungendæ divinæ psalmodiæ necessarium (3): *Otiositas inimica est animæ, & ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum, certis item horis in lectione divina.* Si inopia Cœnobium laboraret, paulo instantius incumbebatur operi, & ad id omnes impellebantur: sed per sanctissimum Regulæ Conditorem non stabat, quin tam optima esset omnium Monasteriorum dos, ut nunquam necesse esset eorum penuriæ recreandæ accedere doti manuum laborem: *Si autem necessitas loci aut paupertas exegerit, ut ad fruges colligendas per se occupentur, non contristentur, quia tunc vere Monachi sunt, si labore manuum suarum vivunt, sicut & Patres nostri, & Apostoli; omnia tamen mensurate fiant propter pusillanimes.*

IV. Præcipit beati Aureliani Regula, ut dum nocturna celebrantur Officia divina, dumque recitantur Scripturæ, ad abstergendum torporem & somnium, Monachi manibus operentur; Festis autem & Dominicis diebus, quibus operari manibus nefas est, stent, qui sibi sentient somnum obrepere (4): *Ad vigilias dum lectio legitur, aut de sparta, aut de canape, aut aliud hujusmodi manibus operamini, ut non somnus obrepat. Si vero Dominicus, aut Festi sunt dies, cui somnus venerit, aliis sedentibus jubeatur stare, ut possit a se somni marcorem repellere.* Beati Ferreoli Regula præcipit Monachis, ut jugi omnes Psalmorum meditationi, cantui, vel recitationi vacent; illi etiam qui ruri oviculas pascunt (5): *Similiter etiam his, qui Pastores pecorum, ut est moris, de Congregatione mittuntur cura erit vacare Psalmis, ut ceteri.* Et infra: *Unusquisque Monachus, sive intra Monasterium, seu foris, aliquid operis faciat, a lectione divina ne una quidem die se patiatur transire jejunum.* Sed aliquanto dilucidius alibi, ubi jubet ne quem sinat Monachus præterlabi diem, quo non aliquantulum saltem temporis labori donarit (6): *Monachum absque certis Solemnitatibus, vel manifesta ægritudine, diem sine operatione transigentem, a convivio decernimus excludendum.* Nec dissimulat tamen justas & graves esse quibusdam non laborandi causas: at illud interim pronunciat, si qui manibus operari non valeant, eos advertere animum debere lectioni, orationi, scriptitandis libris, retexendis retibus ad piscationem, & ministerio, ac solario qualicumque fratribus exhibendo. Unde perspicis ne in his quidem Cœnobiis tam strictam viguisse laboris manuum legem, ut non ei eximerentur aliqui, qui mallent legere & orare: denique nec illos animi corporisque labores displicuisse, ex quibus utilitatis nihil ad Monasterium rediret: *Qui non valet insistere operi, det promptius operam lectioni. Quicumque agrum non excolit, Deum dupliciter colat: & inter reliqua etiam bene gnarat artem, ut paginam pingat digito, qui terram non præscribit aratro. Nullus ergo si quominus opera faciat, putet causam justæ excusationis afferre, quia qui, ut supra diximus, agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus,* piscium

[1] L. 4. c. 14. [2] L. 4. c. 19. [3] Cap. 48. [4] Cap. 19. [5] Cap. 13. 19. [6] Cap. 25.

piscium etiam providere capturam, rete texere, calceamenta fratribus praeparare, vel reliqua quae similia sunt, facere atque implere potest. Quisquis ergo ex his omnibus non elegerit quo occupetur opere, famem cum improperio sustinere contentus sit.

V. In Regula sua beatus Fructuosus horas præfigit labori, otio, & psalmodiæ, ita tamen ut videatur inducias operis & missionem laboris annuere iis, quorum devexa jam ætas est, aut qui totos se possunt lectioni & orationi dedere, aut facillimo alicubi intra Monasterium operi (1): *Sin autem residentes taciti per cellulas suas, hi quorum jam ætas perfecta est & conscientia pura, meditentur eloquia Domini, vel opus quodlibet intra cellulam injunctum exercentes.* Regula Magistri laborem non præcipit, nisi ne officiat otium (2): *Dum cessant in die divina officia, intervalla ipsa cessantium a Psalmis horarum non otiosa volumus pertransiri, &c. Quia homo otiosus mortem operatur, & in desideriis est semper.* Cumque horas scitissime dispensasset in laborem & precem, res ita concluditur, constituto inter Monachos discrimine. Aliorum enim tenerior indoles animi, & imbecillior corporis valetudo, jure meritoque eos labori subducit. At alii rudes cum sint & illitterati, viribus autem corporis polleant, ii haud dubio gravioribus subjiciendi sunt laboribus: *Fratribus delicatis & infirmis talis labor injungatur, ut nutriantur ad servitium Dei, non occidantur: duricordes vero & simplices fratres, vel qui litteras discere nolunt, & non possunt, ipsi arduis operibus intricentur; tamen cum temperamento justitiæ, ne soli jugiter diversis opprimantur laboribus.* Et tamen silendum illud non est, ne Presbyteros quidem ex ea Regula relaxari ab opere, si diutius in Monasterio commorentur: (3) *Si diutissime otiosi labore manuum suarum quærere victum noluerint, Ecclesiis revertantur.*

VI. Ne illud quidem inficiabimur, Regula Isidori Hispalensis Episcopi, ad laborem amandari Monachos omnes, exemploque eos extimulari non Patriarcharum modo sed & Apostolorum (4): *Omnes Apostoli corporale opus faciebant, unde vitam corporis sustentabant.* Otio ille abutitur & lectione, qui hinc prætextus captat, ne operetur, cum ea vel maxime ad operandum cohortetur: *Qui si volunt lectioni vacare, ut non operentur, ipsi lectioni contumaces existunt, quia non faciunt quod ibi legunt: Operantes suum panem manducent.* Infirmos certe illa operi subtrahit: *Qui per infirmitatem corporis operari non possunt, humanius clementiusque tractandi sunt. Qui vero sani sunt & fallunt, procuIdubio dolendi atque lugendi sunt.* 2. Diurnas ut summum horas sex, aut septem labori addicit. 3. Laborem Monachorum horto colendo pene circumscribit, & officiis domesticis ruris operibus & ædium structuris in servos traductis: *Horti olera, vel apparatus ciborum propriis suis manibus fratres exerceant. Ædificiorum autem constructio vel cultus agrorum, ad opus servorum pertinebunt.* 4. Advertit porro idem alibi Isidorus innumerabiles illas Monachorum in Cœnobiis cohortes, servorum plerumque fuisse, libertorum Ecclesiæ, opificum & agricolarum, callosas jamdiu labore manus habentium, ut olim Augustinus testatum faciebat (5): *Ad cujus sanctæ militiæ propositum veniunt non solum liberi, sed etiam plerumque ex conditione servili, vel propter hoc potius liberandi. Veniunt quippe ex vita rustica, & ex opificum exercitatione, & ex plebejo labore; tanto utique felicius, quanto fortius educati.*

VII. Ne hæc quidem blandimenta Gregorio Magno satisfaciebant. Qui totos se in Scripturarum lectionem & orationem abdere poterant, ab iis ille nihil prorsus operis deposcebat. Apud Joannem Abbatem conquerebatur, quod Monachi ejus oblationibus victitarent fidelium, qui Monasteria extruxerant dotaverantque: ipsi interim lectioni non vacarent (6): *In ipsis fratribus Monasterii sui, quos video, non invenio eos ad lectionem vacare. Unde considerare necesse est, quantum peccatum est, ut ex aliena oblatione Deus vobis alimoniam transmiserit, & vos mandata Dei discere negligatis.* Ideo & cum in Sicilia Gregorius ipse Monasteria sex fundasset, agros illis & reditus tam copiose adjecit, ut ad opus manuum nunquam eos indigentia constringeret. *Sex Monasteria in Sicilia fabricans, sufficientibus fratribus cumulavit, quibus tantum prædiorum contulit, quantum posset ad victum quotidianum Deo illic militantium, sine indigentia suffragari.* Septimum Romæ exæ-

(1) Cap. 4. (2) Cap. 50. (3) Cap. 83. (4) Cap. 5. (5) De Offic. Eccl. l. 2. cap. 15.
(6) L. 2. Ep. 3.

exædificavit, ubi & ipse professus est, & ubi iis ipse distinebatur occupationibus, quas Joannes Diaconus in ejus vita consignavit, orare, legere, scribere, dictare (1): *Nullam corpori suo cupiebat commodari quietem, quo minus aut oraret, aut legeret, aut scriberet, aut dictaret*. Quibus gemina sunt, quæ habet Gregorius Turonensis (2).

VIII. At Lupicini Abbatis vitam ubi exaravit Gregorius idem Turonensis, satis superque prodidit suos non eum Monachos fructibus operis sui aluisse, cum statim ab exordio nudaverit illi Angelus in deserto thesauros, jamdiu terris abditos, quos etiam vir sanctissimus ditissime dispensavit in alimenta, suis his terrestribus Angelis necessaria. Sic ergo ille in Vitis Patrum (3): *Lupicinus Abbas cum minus haberet unde tantam substineret congregationem, revelavit ei Deus locum in eremo in quo antiquitus thesauri reconditi fuerant, ad quem locum accedens solus, aurum argentumque quantum levare poterat, Monasterio inferebat, & exinde coempto cibo reficiebat fratrum multitudines quos ad Dei officium congregaverat, sicque faciebat per singulos annos*. Nec est quod quisquam suspicari possit, hinc cæleste etiam quoddam patrocinium ignaviæ hominum conciliari posse. Sed eo ostento declaratum est, non solo opere manuum & vitiosum otium declinari posse, & inertiam. Inde est quod & hic ipse Abbas cum Monahos aluisset suos inusitatissimo illo ex penu, ætate demum jam ingravescente ad Chilpericum Regem in Burgundiam profectus est, a quo & fundos petiit eorum temporali vitæ fovendæ, qui dies noctesque toti essent in rerum cœlestium contemplatione: *Pater sum dominicarum ovium, quas cum Dominus spiritualibus cibis jugi administratione reficiat, corporalia eis interdum alimenta deficiunt*. Agros vineasque Rex obtulit, Abbas recusavit, tam splendidas possessiones, & ingentia latifundia, subveritus ne satis consentire possent paupertati & frugalitati Monasticæ: maluitque pensionibus se annuis donari, sive specierum, sive pecuniarum. Tribuit illi Rex trecentos annuos tritici modios, totidem vini, auri quantum satis esset ad indumenta: *Agros & vineas non accipiemus, sed si placet potestati vestræ, aliquid de fructibus delegate, quia non decet Monachos facultatibus mundanis extolli, sed in humilitate cordis Dei regnum justitiamque ejus exquirere. At Rex cum audisset hæc verba, dedit eis præceptionem, ut annis singulis trecentos modios tritici, ejusdemque mensuræ numero vinum accipiant, & centum aureos ad comparanda fratrum indumenta, quod usque nunc a Fisci ditionibus capere referuntur*.

IX. In Africæ Monasteriis erat certissime usitatissimus labor manuum, cum eo lenocinio in ea illectus sit B. Fulgentius: *Operantes manibus suis non adversantur utilitatibus alienis*, ut habet Ferrandus in ejus vita (4). Si quæras quo demum opere tam claro genere vir manus suas consecraret, idem prosequitur Scriptor (5): *Manibus etiam suis delectabiliter operabatur. Nam & scriptoris arte laudabiliter utebatur, & ex palmarum foliis flabellos sæpissime contexebat. Cui operi etiam cum fuisset Abbas, in suo Monasterio vacabat*. At ubi Episcopalibus auctus infulis Fulgentius Abbatis munia non intermisit in suo Monasterio, Monachos opere manuum strenuos, lectionis incuriosos fastidio sibi esse non dissimulavit; in pretio autem & honore habuit eos, qui cum viribus ad laborem non satis instructi essent, tanto flagrantius in lectionem & in alia pietatis officia incumbebant (6): *Laborantes fratres & opera carnalia indefessis viribus exercentes, lectionis autem studium non habentes minus diligebat, nec honore maximo dignos judicabat. In quo autem fuisset scientiæ spiritualis affectus, etiamsi virtute corporis destitutus operari manibus nunquam posset, ab eo peculiariter dilectus & gratus habebatur*.

X. Complurima extruxit B. Eligius, & dotavit Cœnobia, ac præ ceteris Solemniacense in Lemovicibus. Sed auctore B. ipso Audoeno in ejus vita a se conscripta, id illi primum curæ semper fuit, ut terrarum tantum & redituum adjiceret, quantum ad Monachorum sustentationem opus esset. Nec eo contentus, quidquid præterea exprimere potuit, vel ex Regum largitate, vel ex privatorum donis, vel industriæ suæ fructibus, in ea contulit. Si quid adhuc laboris superesset, satis magno numero servos adjecit, qui & in illis computabantur centum quinquaginta Monachis Cœnobii Solemniacensis (7): *Ubi Abbate constituto, multos ex suis*

---

(1) L. 4. c. 5. 8. (2) L. 1. c. 10 (3) Cap. 1. (4) Cap. 2. (5) Cap. 14. (6) Cap. 29.
(7) L. 1. c. 15.

suis vernaculis mancipavit, *plures quoque ex diversis Provinciis*, *usque ad centenarium*, *quem quinquagenarius supergreditur numerus*, *Monachos congregavit*, *reditus etiam terræ*, *qui affluentes sufficere possent*, *delegavit*. *Ipse vero tanta se devotione*, *tantoque amore in eodem loco diffudit*, *ut quidquid habere potuisset*, *quidquid Regi auferre*, *quidquid gratuito a potentibus largitum esset*, *cuncta prædicto loco destinaret*. Nec dispari largitate prosecutus est Monialium Cœnobium, quod Novioduni exædificavit (1): *Terræ quoque reditus sufficienter delegavit*, *& omnia quæ essent Monasterio necessaria solerti cura providit*. Perspicuum fit, tam pingui Monasteriorum constituta dote, minus necesse fuisse manibus operari. Regula B. Cæsarii Moniales deterrentur, ne manibus suis ea texant, vel acu pingant, quæ sæculi magis luxum redoleant, quam Monasticam pietatem: *Plumaria*, *aut acupicta*, *& omne polymitum*, *vel stragula*, *sive ornamenta*, *nunquam in Monasterio fiant*. Ejus præcepti ratio subjicitur in Regulæ Anacephaleosi: *Propter illud Apostoli*, *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*.

XI. Splendidissimæ erant & in Oriente Monasteriorum fundationes, unde & minus necessarium erat opus manuum. Duo Alexandriæ Monasteria extruxit hujus urbis Patriarcha Joannes, ab eleemosynis nomen immortale consecutus, & uberrime se illa dotaturum recepit, ea conditione, ut totus ille piarum & Monasticarum in duobus Oratoriis Dei Genitricis & Sancti Joannis exercitationum fructus ad se unum revocaretur, privatis in cellulis suis preces ipsis prodessent (2): *Congregans duos ordines Monachorum*, *statuit in eis omnem utilitatem tribui de villis suis in civitate sua dicens*, *Ego post Deum utilitatem vestram temporalem procurabo*, *vos autem spiritualis habetote mea curam salutis*; *vespertina & nocturna vigilia mihi apud Deum imputetur*: *quidquid vero in cellulis vestris officii feceritis*, *pro vestris sit animabus*.

XII. Cum denique frequentissimus ille esset in Monasteriis labor manuum, ut sacros Codices exscriberent, hinc enitescit occupationem eam magis fuisse, quam laborem: saginam potius mentis ibi quæsitam, quam escam corporis, & quamvis aliam rationem vitandæ inertiæ, & mentis ad Deum excitandæ, æque concinere scopo & perfectioni professionis Monasticæ. Hæc habet Gregorius Turonensis de Incluso quodam juxta Majus Monasterium (3): *Ibi se propriis manibus membranas faciens*, *aptavit ad scribendum*, *ut Scripturas sanctas intelligeret*, *&c. In cellula delectabatur jejuniis*, *oratione*, *lectione*, *scribebat interdum*, *ut se a cogitationibus noxiis discuteret*. Eadem ratione sanctus Eustasius Luxoviensis Abbas otium & negotium, orationem & laborem intertexebat, ut habet Jonas in ejus vita (4): *Nec operam declinabat scribendi propria manu libros*, *nisi cum aliqua infirmitate corpus ejus detineretur*. Iisdem præceptis imbuit & sanctus Cæsarius institutas a se Sanctimoniales, sub moderamine sanctæ Cæsariæ sororis ejus: *Cæsariæ matris opus cum sodalibus tam præcipuum viget*, *quod & inter psalmos atque jejunia*, *vigilias quoque & lectiones*, *libros divinos scripsissent Virgines Christi*, *ipsam matrem magistram habentes*. Ita in vita Cæsarii (5). Bonifacius sanctissimus ille Moguntinus Archiepiscopus per litteras interpellavit Abbatissam quamdam, ut aureis litteris Epistolas B. Petri Canonicas sibi describeret (6): *Ut mihi cum auro conscribas Epistolas Domini mei sancti Petri Apostoli*, *ad honorem & reverentiam sanctarum Scripturarum*, *ante oculos Carnalium in prædicando*.

XIII. Prisco huic Monachorum operi debemus Bibliothecas, & quidquid librorum, atque antiquitatis monumentorum ad nos usque propagatum est. Itaque hic eorum plerumque labor non alio spectabat, quam ut eorum Bibliotheca nova hac librorum supellectile in dies locupletaretur; pasceretur vero & interim eorum animus pabulo incommutabilis Veritatis, cujus hoc inexhaustum promptuarium est. Vendebantur tamen etiam nonnunquam elegantius exarati libri, ut eo pretio & vesceretur antiquarius, & pauperes reficerentur. Vide quid narretur in vita B. Stephani Junioris, clarissimo postea martyrio illustrati (7): *Artuosas ipse quoque Apostoli ritu manus habebat*, *conficiendorum scilicet retium*, *ut ille*, *artem colens*, *atque insuper etiam egregiam scribendi peritiam consecutus*, *describendis libris operam impendebat*. *Ut qui non modo*

(1) L. 2. c. 5. (2) Cap. 44. (3) Vitæ Patr. c. 20. (4) Cap. 1. (5) L. 1. c. 29.
(6) Epist. 28. (7) Sur. die 28, Nov. c. 9.

oneri nemini esse vellet, *sed etiam habere cuperet*, *unde egenti subsidium offerre posset*. Eruditione nescio, an pietate præstantior Cassiodorus, dum Monachos suos alloqueretur, ceteris manuum operibus illud demum sibi longe pulcherrimum & suavissimum videri profitebatur, Codices conscribendi: non quod plusculum lucri iis distrahendis emergeret, sed quod Amanuensis ipse in Prædicatorem exurgeret verbi divini, multiplicandis & per orbem spargendis mutis his & elinguibus, & facundissimis tamen Prædicatoribus: atque ut in consortium quoddam veniret Apostolorum laudis, quorum prædicatio orbem universum peragravit. Sic ergo ille in divinis Lectionibus (1): *Ego fateor votum meum inter vos; quæcumque possunt corporeo labore compleri, Antiquariorum mihi studia, si tamen veraciter scribant, non immerito forsitan plus placere; quod & mentem suam relegendo Scripturas divinas salubriter instruant, & Domini præcepta scribendo longe lateque disseminent. Felix intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitam dare, & contra diaboli surreptiones illicitas calamo atramentoque pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot Antiquarius Domini verba describit*.

XIV. Objicitur nobis Epistola Gregorii Magni, ubi illius irascitur inhumanitati, qui Monacho Virigantino nihil impartiebat bonorum matris ejus, quamquam oneri ille esset Monasterio, ubi orationi ita deditus erat, ut opera manuum nec primoribus digitis attingeret (2): *In Monasterio, in quo lectioni vacat, & laborare non potest, parum aliquid de substantia matris suæ dare debuisset*. Facilis & expedita responsio est, Monasterium illud casu quopiam tenue, & non satis large dotatum fuisse, ut necesse esset eam penuriam annuorum redituum farciri, vel opere manuum, vel agro dum admitterentur gratis dato, vel pensione annua. 2. Eo ipso Gregorii testimonio constat ad professionem Monasticam nihilominus admissos fuisse, qui cum manibus omnino operari non possent, nihil tamen pensionis annuæ afferebant, aut certæ spei, eam a cognatis persolutum iri. Admissus enim fuerat Virigantinus, quamvis operis & laboris impatiens ipse quidem esset, a cognatis autem prorsus destitueretur. 3. Potuit etiam Gregorius Indulgere, ut lectioni & orationi uni se dederent ii ex Monachis qui ita cuperent, quamquam satis idonei essent robore ad laborem: & tamen ipse proximos ejus, qui & labore abstinebat, & non carebat patrimonio, hortaretur, ut aliqua eum, vel ejus Cœnobium patrimonii parte recrearent. Nec negari tamen potest, quin haberent & Italiæ Monasteria complurimos labori manuum deditos, cum haberent & origine servos. Agit alicubi Gregorius (3) de Diacono, qui ex servis suis duos ea lege manumisit, ut in Monasterio profiterentur. Cumque eorum postea alter a tam sancto proposito descivisset, litteras dedit Gregorius ad Episcopum Spoletanum, tanquam piarum testantium voluntatum executorem, ut transfugam Monachum compelleret satisfacere Patroni sui voluntati.

CAPUT XII. *P.3.l.4.c.2.*

De Clericorum opere & labore manuum, sub Imperio Caroli Magni & ejus Regiæ stirpis.

I. Non cogebantur, sed invitabantur Clerici ad opus manuum, multis & justissimis de causis.

II. Explanatur Cabilonensis Concilii Canon, quo Episcopi ipsi eo adduci videntur.

III. Regula Canonicis sua aliquid operis indicebat.

IV. Quid Hincmarus de opere manuum quoad Episcopos & Parochos.

V. Mira aliqua sanctissimorum Præsulum exempla.

VI. In Oriente Synodus VII. Oecumenica ad laborem hortatur, si cujus Beneficium vitæ necessitatibus minus sufficiat.

I. ETsi laborem & opus manuum Clericis nulla lex universim unquam sanxerit: tam frequens tamen fuit ejus commendatio, & velut pulcherrimi ac saluberrimi consilii inculcatio, aut necessarii, aut certe maxime conducibilis ad frænandas carnis libidines, ad restinguenda vitia ex otio pullulantia, ad sufficienda necessaria vitæ subsidia, ad subveniendum pauperibus: ut complures semper ad eum Christianæ pietatis, & Ecclesiasticæ potissimum perfe- ctionis

(1) Cap. 30. (2) L. 7. c. 1. (3) L. 7. Ind. 2. Epist. 36.

ctionis apicem aspirare visi sint. Erat id Theodulpho Aurelianensi Episcopo persuasissimum, cum Parochis ille suis laborem hunc manuum commendabat, quo orationem & lectionem eo recrearent, & hæc sibi commoda pararent omnia, quæ hic perstrinximus. Unde ejus Capitulare ad Parochos (1): *Sed & si quando a lectione cessatur, debet manuum operatio subsequi, quia otiositas inimica est animæ, &c. Per manuum operationem & corporis macerationem, & vitiis alimenta negabitis, & vestris necessitatibus invenietis, & habebitis quod necessitatem patientibus porrigatis.*

II. Ne simile quidem tamen veri est invitatos ad id ipsos fuisse Episcopos a Concilio Cabilonensi II. illos ubi monet, ne Parochiis perlustrandis, oneri illis sint, ingeritque exemplum Apostoli Pauli, qui ne molestus iis esset, quibus Evangelicam lucem aspergebat, opere & arte cibum sibi parabat. Non quod dehonestari possint Episcopi eo, quod Apostolis ipsis laudi, & decori erat: sed quod ne omnes quidem Apostoli Paulum sint in eo imitati; nec Christus illos eo exemplo, aut præcepto imbuisset; nec ipse denique Paulus sui semper similis ea quidem in re fuerit; denique ipsa Evangelii prædicatio, & Episcopalis occupatio multiplex ministerii, plerumque cum labore manuum sociari & conjungi non potest, & laboris longe molestissimi instar habet. Cabilonensis Canonis verba hujusmodi sunt (2): *Tanta ergo discretio tenenda est, ut & verbi Prædicator, sumptus ubi proprii desunt, a fratribus accipiat, & iidem fratres illius potentia non graventur: exemplo Apostoli Pauli, qui ne quem gravaret, arte & manibus victum quærebat.* Argumentantur Patres Concilii a majori ad minus: Si ne gravis esset fidelibus Apostolus, manibus operabatur, multo æquius sane est, ut ne iis jam sint oneri Episcopi, & vel suo sumptu Parochias visitent, vel minimo sumptu visitent.

III. Quoad Canonicos communis vitæ vinculo consociatos, Concilium Aquisgranense hortos illis esse vult, ut & olerum aliquid ad cibum adhibeant; sed an ipsi manibus suis eos excolere debeant, id vero non exprimit (3): *Habeant Canonici hortos olerum, unde cum ceteris additamentis aliquod pulmentum quotidie in refectorio sibi vicissim ministrent.* At Crodogangus, cujus ex Regula Caput istud decerptum est, mox ibidem sancit, ut coquinæ officium per suas quisque vices singuli impleant (4): *Clerici Canonici sic sibi invicem servient, ut nullus excusetur a coquinæ officio.* Canonicas vero jubet idem Concilium Aquisgranense, ipsasmet vestimenta sibi lanea lineaque contexere: *Dent etiam eis annis singulis lanam & linum, e quibus sibi conficiant necessaria indumenta.* Illas denique invitat, ut aut orationi, aut lectioni, aut manuum operationi insistant. Ad illud idem & Canonici fuerant invitati, id illis consilii post Crodogangum insusurrante Concilio, ut varias artes ediscerent, scientiasque, ne otio torperent, utque ne inertes stipendiis Ecclesiæ potirentur (5): *Non otio vacent, non vaniloquiis inserviant, &c. Sed potius aut orationi, aut lectioni, aut quibuslibet Ecclesiæ, aut certe propriis utilitatibus vacent, aut etiam doctrinis sanis, & diversarum artium erudiantur disciplinis; ita videlicet, ut nullus in Congregatione inutilis aut otiosus existens, stipendia Ecclesiæ inofficiose accipiat.* Ubi perspicis id cordi, id curæ esse potissimum, ut ne otio langueseant, utque utilitatis aliquid Ecclesiæ præstent, quod aliquanto etiam facilius doctrina, quam arte quavis consequerentur, sicut & ipsius Concilii verbis innuitur.

IV. Non ita affluere otio posse Parochos suos augurabatur Hincmarus, ut operi manuum vacare possent, quando præcipiebat, ut mane recitatis Matutinis & Laudibus, decantatis quatuor minoribus Horis canonicis, celebratis Mysteriis, visitatis ægrotantibus, tum demum agros & opera invisere possent (6): *Ad opus rurale, & quod sibi competit, exeat jejunus;* ut mox redirent, & cum hospitibus vescerentur. Et tamen idem Hincmarus ita statuebat, consultius præstabilisque futurum fuisse, ut Actardus Nannetensis Episcopus a priore sua Ecclesia non recederet, quamquam ad eas adactus fuisset angustias, ut eleemosynis & opere manuum victitare cogeretur (7): *Nisi cum cupiditas & ambitio inde dejiceret, ibidem vel de operibus manuum, vel de decimis fidelium valeret manere, &c.* Indubium est grassante persecutione Episcopos sanctitate conspicuos cibum sibi opere manuum quæsisse. Testem profero Adalbertum Pragensem Episcopum & Mar-

(1) Cap. 3. (2) Can. 14. (3) Can 122. (4) Can. 13. 14.
(5) Can. 124. Crodog. Reg. c. 55. (6) Tom. 2. p. 712. (7) Tom. 2. p. 759.

& Martyrem; *Laborantes propriis manibus, victum quærebamus, instar Apostolorum*. Sic vitæ ejus Scriptor: a quo & illud insinuatur, nullo non die eum, ex quo Episcopatus infulas suscepit, aliquid operis perfecisse (1). *Post Missæ celebrationem opera manuum laborat, aut cum Capellanis sacræ lectionis cibaria degustat*.

V. Est quod impensius admiremur in B. Dunstano Archiepiscopo Cantuariensi. Cum enim juvenis floreret, & in minoribus adhuc esset Ordinibus, lateri affixus Athelmi Archiepiscopi Cantuariensis patruique sui: vidit in eo latitantes igniculos Athelmus, & quasi erumpentes gemmas earum virtutum, quæ gloriæ postea & ornamento fuere Ecclesiis Anglicanis. Eo illectus est Præsul, ut more tunc temporis usitatissimo, Regi eum Ethelstano offerret, Palatinis institutionibus informandum. Palatium incoluit Dunstanus, tanquam pietatis & virtutum domicilium; neque ne otio mollesceret, vitiisque inde manantibus inficeretur, varias ibi artes edidicit, libros exscribere, pingere, sculpere, scalpere quavis materia, canere, musica instrumenta tractare. Ita enim perantiquus ejus vitæ Scriptor sæpius a nobis laudatus (2): *Sciens otiositatem inimicam animæ esse, nunc istis, nunc illis operibus intendebat, & diversitate eorum subrepens fastidium tollebat. Peritia namque scribendi, pingendi, quidquid vellet, in cera, vel ligno, vel osse sculpendi, & ex auro, argento, ferro, vel ære fabricandi ita claruit, &c. Super hæc instrumentis musici generis, &c.* Postea vero quam Dunstanus ad Ecclesiæ Cantuariensis gubernacula sedere cœpit, laborem manuum non omnino intermisit, sed mutavit. Quas enim vacuas nactus erat horas, eas emendandis libris insumebat: *Librorum emendationi sedulus operam impendebat*.

Est & admirabilius nescio quid in beato Bernardo Hildesheimensi Episcopo, qui post inaugurationem etiam suam artium omnium elegantias excoluit, aliquando etiam amplificavit, rei pulcherrimæ hoc tantum temporis donans, quod otio dandum fuisset (3): *Ut breviter perstringam, nec punctum temporis in otio supersedebat, sed fidelis Dominicæ familiæ dispensator, conservis suis necessaria subsidia subministrabat*.

VI. Paucis Ecclesiam Græcam attingam, quæ Latinorum haud dubio in hac parte vigorem & austeritatem longo intervallo post se reliquit. Synodus enim VII. Oecumenica, cum vetuisset ne plura Clerici singuli Beneficia retinerent, & scrupulum illum eximere vellet de Beneficiis, quorum proventus tenuiores sunt, quam ut Clericum alere possint, quo necesse sit eo falsem casu duo indulgeri Beneficia: non tamen ei subscripsit temperamento, ut nostris temporibus Tridentinum Concilium, sed fidenter pronunciavit, labore manuum adjiciendum, si quid minus sit in Beneficii proventibus (4): *Ad vitæ vero hujus necessitatem studia sunt diversa; ex his vero qui voluerit, acquirat corporis opportuna. Ait enim Apostolus, Ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ*.

CAPUT XIII. *P. 3. l. 4. c. 3.*

De Monachorum opere, per eadem tempora Imperantis Carolinæ prosapiæ.

I. Nulla certa lex Moniales operi manuum astringebat, ad id tamen alliciebantur.

II. Urgebantur instantius Monachi ad laborem.

III. Frequentissime tunc servi & agricolæ ad Monasticam professionem convolabant, quibus gravis sane non erat hic labor.

IV. Ingenui tamen & nobiles ipsi professi a labore non abhorrebant.

V. Longe præclarissimus erat labor scribendi sacros Codices, vel testimonia sanctorum Patrum compilandi ad religionem illustrandam.

VI. At usitatissimus labor erat in domesticis Cœnobii ministeriis obeundis.

I. Moniales lege aliqua certa strictaque ad opus arctatas fuisse non apparet. Argumento est, quod superiori capite diximus de iis, quas Canonicas vocabant. Ut enim Canonicorum Regula ex Regula excerpta fuerat Crodogangi, qui Regulam beati Benedicti Clericis aptandam aggressus erat, ita & Canonicarum Regula ad Regulam Monialium proxime accedebat. Si ergo Canonicarum Regula non aliud præscribebat opus, quam ut vestes ipsæ sibi suas concinnarent, ex lana, linoque; quo ipso

(1) Sur. die 23. Apr. (2) Sur. die 19. Maii c. 4. (3) Sur. die 20. Nov. c. 6. (4) Can. 15

ipso onere levabantur infirmæ, & quæ terrenis possessionibus valedixerant, eoque effecerant, ut largius sibi omnia vitæ præsidia conferrentur, haud sane probabile est, durius Moniales ipsas ad opus coarctatas fuisse.

Inde est quod Concilium Vernum sub Pipino Rege, agens de Monialium Cœnobiis, ita tenuibus, ut Regula observari non possit, non ipsas Moniales cogit labori manuum incumbere strenuius, ut ita semetipsas transigere possint: sed ad uberrimos fontes Regiarum largitionum recurrit (1): *Si aliqua Monasteria sunt, quæ earum ordinem propter paupertatem adimplere non possunt, hoc Episcopus domno Regi innotescat, ut in sua eleemosyna hoc emendari faciat*. Simillimum tamen est veri Moniales omnes, ubi otii & laxamenti aliquid nactæ erant, his manus suas dicasse artibus liberalioribus & honestissimis, sexui & naturæ ipsi suæ accommodatis. Exemplo illis esse poterant ipsæ Caroli Magni filiæ, quas a pueritia ille voluerat, ut perhibet Eginardus, lanificio assuescere & inhærere: *Filias lanificio assuescere, coloque ac fuso, ne per otium torperent, operam impendere, atque ad omnem honestatem erudiri jussit*.

II. Monachi vero cum omnes tandem coierint ad Regulam beati Benedicti complectendam, indubium est eos orationi se & operi totos dedidisse. Conventus ille Abbatum famosissimus, qui anno 817. coaluit Aquisgrani, & a quo manarunt Constitutiones, secundum auctoritatis gradum postea post Regulam assecutæ, Conventus, inquam, ille operis manuum duo genera discriminavit. Primo loco erant ipsa Cœnobii ministeria (2): *Ut in coquina, in pristino, & in ceteris officinis, propriis operentur manibus, vestimenta sua opportuno tempore lavent*. Alterum genus erat operum extra Monasterium, colligere fruges, & id genus alia, quibus abduci non debebant Monachi a penso spiritualium lectionum, & a quiete circa meridiem, ac cessatione brevi: *Ut si necessitas fuerit eos occupari in fruges colligendo, constitutum legendi, & meridie pausandi tempus prætermittatur, & operantes non murmurent*. Denique ut labori manuum solatii aliquid indulgeretur, permissi sunt Monachi bibere, jejuniorum & Quadragesimæ etiam diebus, paulo ante Completorium, vel ante Lectionem Collationum Cassiani, quæ tunc fiebat. Unde & nostræ tandem duxerunt jejuniorum diebus Collationes: *Ut si necessitas poposcerit ob operis laborem, post refectionem vespertinam etiam, & in Quadragesima pari modo, & quando officium mortuorum celebratur, priusquam lectio Completorii legatur, bibant*.

III. Etsi duriusculus is erat in speciem labor, ejus tamen tanto major erat necessitas, immo & facilitas, quo sanctissimi tunc hi Monachorum Conventus fere frequentabantur servis, agricolis, opificibus, quorum saluti otiosior molliorque vita exitialis videri potuisset. Semel iterumque expostulavit Carolus Magnus de nimia hujusmodi hominum frequentia in Cœnobiis, qui ita catervatim eo confluebant, ut vicos agrosque vacuos & desolatos deseri jam plerique quererentur (3): *De servis vel ancillis, ut non amplius tondeantur, vel velentur, nisi secundum mensuram, & ut ibi satisfiat & villæ non sint desolatæ*. Spectat id quidem ad eos, qui origine servi Monasteriorum, vel Ecclesiarum erant, & qui ideo multo proclivius in hos Conventus admittebantur. At iisdem alibi in Capitularibus innovata est Constitutio Justiniani, Ne servi, liberti, agricolæ in Monasteria allegerentur, nisi triennio ante probati, & eo interstitio dominis concesso, ad eos repetendos (4): *Ut si intra tres annos, aut servus, aut libertus, aut colonus quæratur, domino suo reddatur, &c.* Carolus denique Magnus Episcopos percontatus est, an prævio & prælucente Apostolorum aliquo exemplo tantopere studerent amplificando numero suorum vel Monachorum, vel Canonicorum, compellendisque etiam servis in has Congregationes: *Quis Apostolus prædicasset, ut de nolentibus, & invitis, & vilibus personis Congregatio fieret in Ecclesia, vel Canonicorum, vel Monachorum?* In Concilio Aquisgranensi anni 816. crimini & probro datum est Episcopis nonnullis, qui Clericalibus suis Conventibus non aggregarent, nisi ejusdem Ecclesiæ servos, quibus impotentius imperitarent: statutumque admitti posthac non tantum servos, quos virtus nobilitasset, sed Nobiles ipsos & natalibus claros (5): *Nullus Prælatorum seclusis nobilibus, viles tantum in sua Congregatione admittat personas*.

IV. Vacabant tamen operi Nobiles ipsi, cum Caroli Magni consanguineus Adelardus

(1) Can. 6. (2) Can. 4. 19. 12. (3) Cap. L. 1. c. 125. (4) L. 5. c. 217. (5) Cap. 119.

dus hortum ipse excoleret Monasterii Corbiensis. Cum B. Dunstanus induta veste Monastica, in Cellula statim sit operatus (1). Cum discipuli beati Romualdi aureis, sericeisque abjectis vestibus, & vilissimis panniculis amicti, ad vilissimas quoque artes istiusmodi sese applicarent. *Quis non immutationem divinæ dextræ prædicaret, cum vidisset prius homines sericis, immo deauratis vestibus indutos, crebris obsequentium cuneis constipatos, omnium deliciarum affluentiis assuetos, nunc uno byrro contentos, inclusos, discalceatos, incultos? Faciebant autem omnes operam manuum, alii scilicet cochlearia, alii nebant, alii retea nectebant.*

V. Erat & id genus labor, quo non tantum non dedecorarentur Nobiles, sed & quo ignobiles ipsi possent nobilitari, libros scribendi, & immortalibus his opibus Bibliothecas locupletandi. Hoc occupatus plerumque fuerat Plato ille sanctissimus Constantinopoli Abbas, in Annalibus sacris celebratissimus (2): *Quis concinnius, aut rectius quam illius dextra litterarum figuras scribebat? Aut quis laboriosius, quam ille, id quod dixi, vel quodvis aliud opus tractabat? Quomodo posset aliquis eos enumerare, qui ejus labores, hoc est, libros, ex diversis sanctorum Patrum scriptis, tanquam flores quosdam collectos servant? Nostris autem Monasteriis undenam tanta librorum abundantia suppeditata est? An non ex illius sanctis manibus, & laboribus? Quos adeuntes & animo illustramus, & ejus manum admiramur.* Hæc Theodorus Studita in Platonis Magistri sui vita, qui & illud docet, viros natalibus clarissimos, cujusmodi erat Plato iste, a scribendis manu sua, ad lucubrandos suo marte libros facillime pervenisse; ea saltem ratione & via lucubrandos, quæ proclivior illa quidem est, & probabilior, nec pretio tamen forsan, aut utilitate inferior, excerpendis & consarcinandis luculentioribus quibusque Patrum testimoniis, de placitis fidei orthodoxæ, aut de regulis purioris Disciplinæ. Ex his Collectaneis Sententiarum sanctorum Patrum, effloruere non multo post Summæ Sententiarum in Orientis & Occidentis Ecclesiis, quibus non injuria accepta ferri potest ea, qua Scholæ deinceps personuere, Theologica Disciplina. Michael Studites Theodori hujus Studitæ vitæ Scriptor, viri sane fama doctrinæ & sanctitatis præstantissimi, illum confirmat complura Monachorum agmina, suæ disciplinæ obnoxia, (3) numero amplius mille, tum pluribus aliis operibus, tum vero maxime exscribendis libris occupari voluisse.

VI. Sed illud tamen ingenue fatemur, hunc sibi potissimum laborem sumpsisse Monachos, ut Cœnobii ipsius ministeria & famulandi munia obirent ipsimet omnia, ut religio esset laicos adhiberi. Hinc illa apud Carolum Magnum effusa Fuldensium Monachorum querela, quem admonebant, per Monachos, non per Laicos æquum & decorum esse obiri munia pistrini, coquinæ, horti, & id genus alia (4): *Ut ipsa Monasterii ministeria per fratres ordinentur, id est, pistrinum, hortus, braciarium, coquina, agricultura, & cetera ministeria, sicut apud decessores nostros fuerunt. Quia devotius & dignius per fratres omne exercebitur officium, quam per laicum aut servum malevolum.* Eo labore occupari potuisset non mediocris pars Monachorum, si eo omnia prorsus Cœnobiorum munia complecti placuisset, & per alternas vices ad ea venire, ut & singulis & universis abunde suppeteret otii, quo lectioni, & orationi incumberent. Consanguineus Caroli Magni Adelardus, mox ut Monachum Corbiæ professus est, hortorum culturæ & curæ præfectus fuit, ut narrat idoneus Scriptor Paschasius in ejus vita. Id ille sibi amplum duxit & honorificum, quod & Christus ipse aliquando speciem hortulani induisset. Unde & ita invitabat ac suspirabat Adelardus: *Veniat dilectus meus in hortum suum.*

CAPUT XIV. *P. 4. l. 4. c. 2.*

De labore manuum Clericorum, post annum Christi millesimum.

I. Exemplum sanctissimi Archiepiscopi, qui litteris aureis Evangelium exaravit.

II. Beati Dunstani juvenis adhuc labor varius, & pius.

III. Exempla sanctissimorum Episcoporum, qui opere manuum victitarunt.

IV. Congregatio fratrum Vitæ communis, mordicus semper laborem manuum retinuit.

V. Labor manuum præcipitur Clericis, quos aut

(1) Sur. die 2. Jan. c. 8. die 19. Maji c. 8. die 19. Jun. c. 27. (2) Sur. die 16. Dec. c. 20.
(3) Baron. an. 799. (4) Secul. Bened. tom. 4. pag. 262. 312.

aut egestas cruciat, aut corrumpit otiositas.

VI. Idem præcepere postrema hac ætate Concilia Germaniæ & Italiæ, nec non & Comitia Generalia Cleri Gallicani.

I. NE postrema quidem hac ætate prorsus exolescere potuit Clericorum ipsorum opus manuum. Insigni encomio prosecutus est Petrus Damiani Archiepiscopum Moguntinum, qui a parente suo Imperatore Otthone in carcerem contrusus, quod in ejus nuptias sacris legibus Ecclesiæ adversarias palam inveheretur, tempus ibi contrivit in describendo aureis litteris Psalterio; eaque pietatis teneritudine & suavitate in id incubuit, ut postquam etiam Pater carcere eximi præceperat (1), *Antequam Psalterium expleret, quod aureis exarabat apicibus, recusaverit exire*. Carcere absolutus sanctissimus Præsul Imperatorem nefarii conjugii laqueis se non explicantem, pari etiam posthæc constantia insectatus est.

II. Erat quod magnopere miraremur in supra laudato Dunstano, minorum tunc Ordinum Clerico, quem in ejus vita scribenda ait Osbertus Monachus, in Ethelstani Regis Palatio, cui ab Archiepiscopo Cantuariensi concreditus fuerat, artes omnes elegantissimas, & plerumque deliciarum architectas, & edidicisse, & perdiu exercuisse: non tantum ut otium falleret, non modo ut otiositatem effugeret; sed earum ut lenocinio quodam suavissimo alliceret ad pietatem, & ad cœlestes raperet delicias consectandas carnalium animas, hac sensuum voluptate velut inescatas, & præter opinionem suam ad castioris sursum voluptatis aucupium abreptas. Hæc non piguit hic refricare, quo qui nunc bene multi his Clerici artium elegantiis delectantur, habeant quem imitentur, quem sequantur a terrenis ad cœlestes delicias traducentem se, se, aliosque secum omnes: *Sciens otiositatem inimicam animæ esse, nunc istis, nunc illis operibus intendebat, & diversitate eorum surrepens, fastidium sibi tollebat. Peritia namque scribendi, pingendi quidquid vellet, in cera, ligno, vel asse sculpendi, & eu auro, argento, ferro, vel ære fabricandi ita claruit, ut a multis quam maxime admirationi haberetur. Super hæc instrumentis musici generis, quorum peritia non mediocriter fultus erat: non tantum se, sed & multorum animos a turbulentis mundi negotiis sæpe demulcere, & in meditationem cœlestis harmoniæ, tam per suavitatem verborum, quæ modo materna, modo alia lingua musicis modulis interserebat, quam & per concordem concentum, quem per eas exprimebat, concitare solebat.* Quæ mox ille subjicit de Dunstano sacras vestes acu pingente, & cœlestibus illuminante sacramentis, ex iis illud proditur, mentem manumque Dunstani in his uni sanctitati solitam famulari.

III. Anno 1207. (2) vivere desiit Conquensis Episcopus Julianus, sanctitatis opinione clarissimus, quem Annales Ecclesiastici referunt sua prorsus omnia pauperibus erogasse, se & socium aluisse pretio calathorum junceorum, quos texebat & distrahi curabat. Laudes cecinit Thomas Cantipratensis Willelmi de Marnis Episcopi Tornacensis sanctissimi, quem dies noctesque occupatissimum habebant preces, confessiones, litium terminandarum studia, lectio, opus manuum (3): *Aut meditabatur, aut legebat, aut confessionibus audiendis incumbebat, aut lites hominum dirimebat; horum si aliquid exercere tædebat, propriis manibus laborabat.*

IV. Video rarinscula esse hæc exempla, sed nec ita forsan superioribus sæculis frequentia fuere, in Episcopis quidem, quos tot aliunde & graves distendunt occupationes. Quod ad ceteros enim Clericos attinet, conquerebatur quidem Gersonius, quod inaudita jam fere & inusitata illa essent eorum egregia pietatis documenta, de quibus olim Concilium Carthaginense tam multa sanctissime præceperat (4): *Ubi est illud Concilii Carthaginensis IV. quod Clericus quemlibet verbo erudiat, & ne pauperes graventur, ut Paulus artificio victum quærat? Quod Clericus artificio vel agricultura sibi victum absque sui officii detrimento præparet?* Et hæc tamen virtutum lumina ævo ipso Gersonii reviviscere visa fuerant in Fratribus Vitæ communis, quorum sanctissimus institutor Gerardus anno 1284. (5) vivere desierat. Clerici illi erant nullo constricti voto, societate vitæ tamen communis devincti, & opere manuum victitantes: quamquam illud ad unum maxime instituti essent, & toto pectore fervereut, ut Evangelium prædicarent. Instituto-

(1) Petr. Dam. Opusc. 34. c. 7. (2) Rain. n. 18. (3) L. 1. c. 15. n. 2.
(4) Tom. 1. pag. 206. (5) Rain. n. 6.

tutoris vitam litteris mandavit Thomas a Kempis, ex quo pauca hæc libabo (1): *Operam dedit & consuluit, ut devoti quandoque in unam domum pro mutua exhortatione convenirent, & de Deo & caritate servanda tractarent. Et si qui simul stare vellent de labore manuum suarum victum quærerent, & communem vitam quantum possent, sub disciplina Ecclesiastica tenerent.* Contulit ille se mox ad extructionem Cœnobii Canonicorum, sudante Rusbrochio, qui ejusdem instituti Cœnobii Prior erat; at præclaros conatus mors intercepit. Ejus autem instituti Fratrum Vitæ communis fundamenta jacta sunt Daventriæ, eorum scilicet occasione, quos Gerardus occupatos retinebat conscribendis sanctorum Patrum monumentis, quibus & desinente qualibet hebdomada pretium persolvebat operæ industriæque suæ. Ex ea scriptione tanta perfundebatur eorum mens cælestis voluptatis cujusdam copia, ut hinc facillime adducti sint operis sui mercedes omnes in communem conferre ærarium, patrimonioli sui minutias Congregationi dicare, reliquum vitæ curriculum inter has sanctissimas delicias traducere, Superioris curæ & imperio obnoxios. Hæc in Chronico suo Buschius, a Miræo publicatus in Compilatione ab eo edita Regularum Canonicis & Clericis præscriptarum. Nec nos præterit aliquos hujusmodi Vitæ communis socios postea ita deviasse, ut in eos nonnihil sævitum sit in Concilio Constantiensi. Sed nihilo tamen segnius recentiora eorum extructa sunt in Belgio Cœnobia variis locis, quæ & Pontificum Rescriptis & confirmatione munita fuere, ut legere est in eadem Miræi Compilatione.

V. In congestis supra exemplis liberi erant & spontanei labores isti; vel si qua lex erat, quæ præciperentur, propria illa erat & peculiaris alicujus Conventus, cujus priores sectatores hanc sibi ipsis necessitatem indixerant. Sed Decretum jam promemus Legati Apostolici in Insula Cypro promulgatum anno 1313 quo jussi sunt omnes ejus Regni Clerici, honesta aliqua arte occupare manus, tum ad comites otii libidines declinandas, tum ad consulendum vitæ necessitatibus, si res familiaris deficeret (2): *Petrus miseratione divina Ruthenensis Episcopus, Apostolicæ Sedis Legatus in partibus cismarinis, ordinamus ad evitandum otium viris spiritualibus quam maxime inimicum, quod omnes Clerici regni Cypri se occupent in aliquo utili opere, quod Clericalem deceat honestatem, ut habeant maxime pauperes, unde possint commode vivere, nec non & divites cum ceteris occasionem validam quacumque animæ contraria evitandi. Quicumque vero his contrarians otiositati vacaverit, de malis omnibus & non immerito est suspectus & accusatus, ad probationem facilem tamquam culpabilis puniendus.* Complectitur hoc Decretum non tenuioris tantum fortunæ Clericos, sed & locupletes, quanquam eo arctius & speciali ratione constringantur pauperes. Tam his, quam illis fugienda otiositas. Nec tacenda pœna est, qua hic otiosi & inertes Clerici percelluntur. Cum enim merito suo obliquis suspicionibus pateat otiositas, si in otiosos legibus agatur, facillime damnabuntur, nec tam gravibus opus erit probationibus. Anno 1536. Concilium Coloniense Clericos hortabatur ad opus manuum, si egerent, dum ne ei se arti dederent, quæ Clero dedecori esset (3): *Quibus non suppetit ex Sacerdotio, honesto artificiolo victum quærant, secuti divi Pauli exemplum, sic tamen ne aliquam sordidam artem, sacerdotio ignominiosam exerceant.* Eadem prorsus moderatione Concilium I. Mediolanense opus manuum permisit, non præcepit, pauperes tantum ad id excitavit (4): *Artes vero honestas concedimus, ut aliquid manibus suis lucretur, quo sibi quæ ad victum necessaria sunt, comparare possit.* Non quo & divites quandoque invitati sint ad idem opus sed nonnisi ad inimicam virtutibus otiositatem vitandam, & inutilitatem, quæ ipsa per sese non mediocris vitiositas est; in Clericis potissimum. Itaque dum non otientur Clerici, dum vel negotio, vel otio pio distineantur, nunquam eos Canones ad opus manuum constrinxere, si modo suppetat ex Beneficio, quo se sustentent.

VI. Comitiis Cleri Gallicani Meloduni anni 1579. congregata, incredibili quadam perspicuitate quæstionem istam extricavere, ut pauperibus tantum Clericis Canones laborem indixerint, ubi non aliud honestum paupertatis succurrit solatium ut nihil affricandum huic labori sit ex sæcularium cupiditatum contagio & tumultu; quæ denique sine

(1) Cap. 15. (2) Conc. Gen. Tom. 11. part. 2. p. 2428. (3) Part. 2. cap. 40.
(4) Act. Eccl. Mediolan. pag. 20.

sint opera, Clericis maxime consentanea: *Et quamquam omne turpe lucrum indignum sit Sacerdote, ne ubi thesaurus, ibi sit & cor, tamen quibus ex sacerdotio non suppetit victus, honesto artificiolo, ut scriptura, pictura, arithmetica, musica, & decenti sutura, non sordida aut inhonesta, victum quærere liceat. Neque enim hoc puduit Apostolum ipsum.*

CAPUT XV. *P. 4. l. 4. c. 3.*

De Monachorum opere manuum ab anno millesimo ad ducentesimum supra millesimum.

I. An Monachis labor manuum res præcepti sit, an consilii? Fugandæ otiositati Petrus Damiani libros lucubrabat in Eremo, ne otio torperet. Ivo Carnotensis Moniales hortabatur ad opus vitanda otiositatis ergo.

II. Beatus Bernardus & totus Ordo Cisterciensis inter fervoris sui primordia quamdam hic sibi legem defixisse videbantur.

III. Aureæ mediocritatis est, ut aut laboretur, aut labor æqua piorum operum copia compensetur.

IV. Nec Cistercienses ipsi opere & labore victitabant sua, quamquam certas ei quotidie horas dedicarent.

V. Fatebatur & ipse Bernardus posse piis aliis exercitationibus compensari opus manuum.

VI. Petri Venerabilis Abbatis Cluniacensis mira & summa cujusdam sapientiæ luce perfusa doctrina.

VII. Non posse cogi Monachos ad laborem, argumenta & exempla ex eodem Petro Cluniacensi.

VIII. Nec tamen labores & opera penitus fastidiebant, vel Petrus, vel Ordo Cluniacensis. Denique nec Cistercienses, nec Carthusiani manuum labore & arte victum sibi quærebant.

IX. Probationes novæ nunquam Monachis inflictam necessitatem, ut opere victum quærerent. De Amanuensibus, sive Antiquariis, qui libros scriptitabant.

X. Placita & exempla Lanfranchi, & Anselmi, qui ad Archiepiscopatum postea Cantuariensem evecti sunt. De Abbate Ruperto & Hugone Victorino.

XI. De recentioribus Ordinibus Monasticis, in quibus labor manuum usitatissimus fuit.

I. ACrius semper de Monachis certatum est, consilii illis, an præcepti pondus habeat, opus manuum. Ac rursus si præceptum id foret, an detergendæ tantum otiositatis causa, an etiam parandi victus, ex parte saltem aliqua, ut tantumdem parceretur ærario Ecclesiæ, & eleemosynis fidelium, quibus pauperes foventur, ii scilicet, qui & re, & rei parandæ necessariis viribus destituuntur, afflicta corporis valetudine. Cum duobus Episcopis necessitudine sibi conjunctissimis commendaret Petrus Damiani Opusculorum suorum retractationem & censuram, testatum faciebat illis se operam & industriam impendisse suam, ut otium falleret, inertiamque atque inutilitatem effugeret, non ea virium copia fretus, qua posset aliquid operis moliri, utcumque fructuosi (1). *Præsumpsi quadam opuscula scribere, non tam videlicet ut legibus Ecclesiasticis, quod temerarium fuerat, aliquid adderem; quam ob hoc præcipue, quia sine quolibet exercitio, inertis otii & remotioris cellulæ tædia non perferrem; ut qui operibus manuum utiliter insudare non poteram, cor vacuum atque lascivum quodam meditationis loco restringerem: sicque cogitationum ingruentium strepitum, atque acediæ obrepentis instantiam facilius propulsarem.* Fatetur ille quidem ideo se his opellis suis manus admovisse, quod ad quodvis aliud opus accedere per vires prorsus exhaustas non liceret. Sed ejus operis necessitatem non ex alio ille capite arcessit, quam quod eremi & secessus tædia diluere, & inutilitatem effugere necesse esset.

Scripta est ab Ivone Carnotensi Episcopo Epistola pulcherrimis documentis referta ad Cœnobium Sanctimonialium Castri Dunensis; qua eas cohortatur, ut ne unquam ab illa orandi, legendi, & manibus operandi vicissitudine recedant, quam vehementer commendat Hieronymus in Monasteriis Ægypti, in quæ allegebatur nemo, quin manibus operaretur, non tam ad parandos corruptibiles cibos, quam ad abigendas tentationes, ex otio nostro & inertia invalescentes (2): *Oportet ut semper sitis intenta orationi, aut lectioni, aut ope-*

(1) L. 4. Ep. 11. (2) Epist. 10.

operi ; ut diabolus vos inveniat occupatas, nec mentes vestras novis & vagis cogitationibus expositas. Iste enim mos legitur fuisse in Monasteriis Ægyptiorum, ut neminem reciperent, qui nollet operi operam dare ; non propter necessitatem, sed propter evitandam otiositatem, quæ inimica est animæ.

II. His assentiebant doctissimi & sanctissimi viri ante exordia Ordinis Cisterciensis; cujus incredibilis tum fervor; summaque animorum ad religionem contentio, miris perfectionem Monastici status provexit incrementis. Beatus Bernardus æstu quodam abreptus animi ac zeli, & laborem manuum sancire visus est, & eam legem omnibus prorsus Monachis imponere, non quomodocunque, sed abrupta necessitate victus opere & labore quærendi. Ex quo enim decimæ & reliqui Ecclesiarum proventus Clero jam addicti sunt, unus superest manuum labor, quo Monachi sustententur. Vide ut ille una cum Abbate Pontiniacensi ad Abbatem scriberet Majoris Monasterii, id est, duo Cistercienses Abbates initiorum suorum flammas quaqua versum spargentes, ad Abbatem priscarum B. Benedicti Congregationum (1): *Clericorum est Altari deservire, & de Altari vivere. Nobis nostra professio, & antiquorum Monachorum exempla victum ex propriis præscribunt laboribus, & non ex sanctuario Dei. Quo pacto ibi exigitis, ubi nihil exhibetis? Certe si ita vultis, baptizate nascentes, sepelite morientes, &c. Et in medio denique Ecclesiæ aperiat os suum Monachus, cujus officium est sedere & tacere.* Inter Epistolas Ivonis Carnotensis hæc quoque legitur, qui tam præclare contentionis judex & arbiter futurus videbatur. Nec nescire se tamen fatetur ibidem Bernardus, esse decimas, esse Ecclesias, quas dono & investitura Episcoporum Monachi possiderent, ideoque hos saltem ad laborem jure cogi non posse: *Esto tamen, liceat & hoc ex dono Episcopi, nec ulla jam sequetur injuria, quam canonica excusat investitura.*

III. Et rursus idem alibi Bernardus sermonem concludens in Cantica, cogi se fatetur finem facere dicendi, hora data laboris & operis manuum, ex imminenti paupertatis lege, & institutionis Monasticæ (2): *Sed præterit hora, quæ nos exire urget ad opera manuum, & paupertas, & institutio regularis.* At alio loco idem testatur, eo se jussum a ceteris Ordinis Abbatibus frequentiores habere ad Monachos suos sermones, quod non satis valeret corporis viribus ad opus manuum (3): *Neque enim modo loquerer vobis, si possem operare vobiscum.* Bernardo vulgo tributitur Epistola de Vita Solitaria ad Fratres de Monte Dei, quæ profecta potius videtur a Monacho B. Benedicti Regulæ sectatore. Non improbabiliter is conjicitur fuisse Willelmus Abbas Sancti Theodorici. Miratur hic Scriptor Ægypti olim & Thebaidis Monachos, qui cellas ipsimet suas extruebant, nec se tantum, sed & pauperes, debilesque omnes suis operibus sustentabant, & ex eremi sui sterilitate eam fructuum abundantiam exprimebant, quæ in ipsas urbes redundaret: *Laborabant manibus suis, & de labore suo pauperes pascebant, esurientes ipsi, de vastitate eremi urbium carceres alebant, viventes de labore suo, & habitantes in labore manuum suarum.* Tum ille progreditur ad diluendas tergiversationes Monachorum Ordinis sui: sed non ulterius rem tamen premit, quam ut ingemiscant saltem ipsi de remissione hac sua, & operis meritum compensent pietatis & humilitatis incremento: *Ignosce, Domine, excusamus, tergiversamur, &c. Magnam hanc jacturam professionis nostræ suppleat pietas & devotio conscientiæ humilis.* Hinc elucet Bernardi non esse eam Epistolam; elucet & quæ mediocritas hic tenenda sit. Subiniquum est cogi Monachos omnes ad opus manuum, ad cibum sibi parandum. Perversum est contemptui & fastidio habere laborem, quem Apostoli & Apostolicæ sanctimoniæ imitatores gloriæ sibi & ornamento esse duxerunt. Inter hæc extrema medius est terendus limes, ut & in laude sit labor, nec molesti tamen simus non laborantibus Monachis, dum pietate, humilitate, & piis occupationibus aliis æquare nitantur pretium & decus laboris, quo Majores ipsorum inclaruerunt. Quanquam enim Paulus & his virtutibus præcelleret, & manibus operaretur: non tamen Deus omnes homines ad eundem perfectionis apicem vocat. Nec semper & ubique Paulus operatus est, sed locis & temporibus propriis quibusdam: nec ejus exemplo inhæsisse leguntur ceteri Apostoli; denique non ulla se Paulus ipse necessitate ad hunc laborem obligaverat, cum ejus gloriæ & mercedis

[1] Epist. 280. [2] Serm. 1. [3] In Ps. Qui habitat serm. 10.

cedis incrementum hinc non modicum augeretur accessurum, quod volens lubensque, nullo vinculo obligatus operetur.

IV. Id narrat ipse celeberrimus Cistercii conditor Stephanus (1), in eo opusculo quod inscriptum voluit, *Exordium Cœnobii Cisterciensis*; ut cum fratribus suis sedulo expenderit, ex Regula & vita Beati Benedicti constare, non Ecclesias illi, non Parochias, non jura fuisse dominica: atque ei exemplo ut se coaptarent, statuisse se agris excolendis incumbere, eoque laicos habere Conversos, qui villici & agricolæ essent, ita certe ut & Monachi ipsi præfinitis horis operi vacarent: *Suscepturos quoque terras ab habitatione hominum remotas, & vineas, & prata, & sylvas, aquasque ad facienda molendina, ad proprios tamen usus & piscationem & equos, pecoraque diversa necessitati hominum utilia. Et cum alicubi curtes ad agriculturas exercendas instituissent, decreverunt, ut prædicti Conversi domos illas regerent, non Monachi.* Hinc patet ne Cistercienses quidem Monachos laborum suorum quæstu victitasse, etsi quatuor diebus singulis horas operi addicerent. Agris ex his illi suis, villisque fructus metebant, quibus vescerentur, toto manuum suarum opere his addito, permodica sane accessione. Et tamen eo labore quantumvis brevi & modico, Regulæ Beati Benedicti, & legibus satisfiebat austerioris pœnitentiæ. Quando B. Thomas Cantuariensis Archiepiscopus Cisterciensis Ordinis habitu indutus fuit Pontiniaci a Papa accepto, arctissimam statim Regulæ observantiam amplexatus est, ut ne manuum quidem labore se abstineret. Ita enim Harsfeldius (2): *Quin & cum Fratribus rustici operis faciendi causa, in agros proficisci, & fœnum metere solebat.* Anno 1234. Capitulum Generale Cisterciense silentium observari præcepit iis locis, ubi exscribendis libris vacabant: *In omnibus Scriptoriis ubicumque ex consuetudine Monachi scribunt, silentium teneatur, sicut in claustro.*

V. Sparsis per orbem suspicionibus variis, rumoribusque, non crescere laudes Cisterciensis Ordinis, nisi obscurandis, obterendisque Cluniacensibus, eas calumnias abstergere scripta Apologia conatus est B. Bernardus. Ibi præstantissime docuit Sanctus Pater, non aspernandum, non prætereundum opus manuum, sed spiritalibus virtutibus, humilitati, & caritati posthabendum; denique non laborantem, sed medullitus sincera caritate & humilitate imbutum incomparabiliter præcellere ei, qui laboret manibus, & hinc animo superbiat, & non laborantes aspernetur (3): *Jam vero de labore manuum quid gloriamini? cum & Martha laborans increpata, & Maria quiescens laudata sit, &c. Illa oportet agere, & ista non amittere. Alioqui cum aut ista omitti necesse est, aut illa: ista potius omittenda sunt, quam illa. Quanto enim spiritus corpore melior est, tanto spiritualis quam corporalis exercitatio fructuosior. Si ille quem non laborantem dijudicas, modicum quidem habeat, de hac quæ ad modicum est utilis, corporali videlicet exercitatione, amplius autem quam tu de illa quæ ad omnia valet, idest pietate; quis quæso vestrum Regulam melius tenet? Annon melius, qui melior? Qui vero melior, humilior, an fatigatior? An non is qui a Domino didicit mitis esse & humilis corde, qui cum Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab eo?* Illud denique annuit, illud Petro Cluniacensi Abbati, de quo mox plura, assentitur Bernardus eadem ipsa Regula, qua labor præcipitur, permitti etiam providas & caritate temperatas Abbatum dispensationes, nec fere posse Regulam ita servari, ut non aliquid interveniat indulgentiæ: *Quod si Regulam ab omnibus qui eam professi sunt, sic ad litteram tenendam censet, ut nullam omnino dispensationem admitti patiaris, audacter dico, nec tu eam, nec ille tenetis.* Itaque non abnuebat Bernardus ipse, clementius interpretandam operis manuum legem, ejusque haud ægre acquiescendum esse dispensationibus, dum ea labes aliquo caritatis & humilitatis augmento sarciretur.

VI. Petrus Venerabilis Cluniacensis Abbas has obtrectationes, mollitiæque & inertiæ criminationes Ordini suo aspersas diluere & effricare aggressus, nec ipse tamen laudi & pretio invidebat operis manuum. Ita enim ille suadebat, ut se quis totum Deo mactaret, impenderetque contemplatione, & sacrorum codicum scriptione (4): *Debet is labor valde tibi esse jucundus, nec a tam fructuoso opere aliquatenus corpus cessare; ut dum mens divina meditando, ma-*

(1) Bibl. Cist. p. 7. (2) Annal. Cist. tom. 2. pag. 405. tom. 1. pag. 202. 263.
(3) Cap. 56. (4) L. 1. Ep. 13.

manus ſcribendo, oculi legendo, lingua loquendo, totus homo interior atque exterior cooperando laborat, holocauſtum medullatum Deo offerat; ut qui te totum ſæculo ſubduxiſti, integrum te ſacrificium Deo impendas. Erat is tum adhuc pervulgatiſſimus labor exſcribendi ſacros Codices, et Sanctorum Patrum Commentarios. Nec abhorreret a vero id holocauſti inſtar habuiſſe, quo totus homo divinis ignibus incenderetur, & in Deum totus iret, toto corde & animo in contemplationem & amorem demerſo incommutabilis ſurſum Veritatis, oculis divinæ legi legendæ addictis, manibus exſcribendæ, linguis recitandæ. At cum alibi Petrus idem Ordini ſuo patrocinatur, ex ipſiſmet Regulæ verbis luculente demonſtrat, non præcipi laborem, niſi ad inertis otii ignaviam diluendam, atque ex conſequenti eos apprime ſatisfacere Regulæ, qui ignavum illud otium diſpungunt prece, pſalmodia, piorum alias operum frequentia (1): *Otioſitatem ne nocere valeat, tam lectione, quam manuum labore excludere ſatagit. Dicite ergo, ſi aliis bonorum operum exercitiis idem poteſt fieri, non videtur vobis bene Regula ſervari? Ergo ſi ornando, legendo, pſallendo, injuncta religioſe implendo, vel alia qualibet hujuſmodi bona agendo animus occupatur, Regula, ut diximus, perfecte ſervatur; quoniam hæc operando Monachus non otioſus, ſed bene negotioſus in omnibus comprobatur.*

VII. Non alius locupletior, aut doctior, ex Petro Cluniacenſi, Regulæ B. Benedicti interpres & executor quiſquam fuit, quam B. Maurus, a B. Benedicto in Gallias ablegatus, ubi et illum ſui adhuc nominis Cœnobium excitavit in Andium finibus. Atqui fidiſſimus hic B. Benedicti diſcipulus, cum ea eſſet Monaſteriis ſuis Gallicanis proventuum copia, quæ alendis Monachis ſatis eſſet, non aliis eos quam ſpiritalibus occupationibus illigavit (2): *Ut quia eis ſine proprio labore cuncta neceſſaria ſuppeditabant, omiſſo manuum opere ſpiritualibus exercitiis exercitati, otioſi non eſſent, ſicque ſibi nuper a Sancto traditam regulam bona ſemper operando optime conſervarent.* Ex ipſamet B. Mauri vita approbat Petrus, a Rege Clotario ingentia illi tributa eſſe latifundia, large ſuſtentandis Monachis idonea. Addit porro & B. Gregorium Papam ſex Monaſteriis a ſe exædificatis, tantum agrorum redituumque aſſignaſſe, quantum alendis veſtiendiſque fratribus opus eſſet; B. Columbano fuiſſe etiam vaſtiſſima ejuſmodi prædia, a quibus tam alieno animo erant Ciſtercienſes; immundis & profanis immunda & profana eſſe omnia, mundis munda & ſacra, perinde ut uſus eorum eſt; Caſtrum ampliſſimum, jam non Caſtrum eſſe, ſed Oratorium, ex quo primum tempore dominos & incolas ſortiretur pios Monachos; denique ne poſſe quidem Monachos jejuniis & ſolo leguminum eſu marcidos, & viribus exhauſtos, aſperioribus ruris laboribus ferendis pares eſſe.

Quæ ab eodem Petro Cluniacenſi ad B. Bernardum ſuper his diſſenſiunculis ſcripta eſt Epiſtola, mirabili quadam ſcatet & ſapientiæ luce, & dulcedine caritatis. Illud præ ceteris ibi obſervatur, eo maxime præcellere B. Benedicti Regulam, quod caritate quadam ſingulari & infatigata, Abbates velit ſaluti maxime animarum conſulere, murmura & querelas prævertere, adjecta ad id conſequendum cumulatiſſima diſpenſandi facultate (3): *Ecce ipſe cui inniteris, Benedictus pater, Abbatem ſic omnia temperare jubet, ut animæ ſalventur, & murmur abſit.* Oculo Chriſtianæ caritatis, & religioſæ ſimplicitatis cenſet ille ſpectandos eſſe, nec ſine penitiori gaudii ſenſu, Monachos qui opere manuum ignaviam otii abigunt, ſanctos Patres imitantur, ſuo ſe labore tranſigunt: ac rurſus non aliter contuendos eos, qui iis laboribus abſoluti ſunt, quod medias incolant urbes, non ruri: quod agros non habeant, eo labore proſcindendos; quod denique piis aliis functionibus ignavi otii invidiam & pericula propulſent: *Simplici oculo & tu uteris, qui hoc opus manuum ex parte poſtpoſuiſti, quia non in ſylvis, nec in deſertis, ſed in medio urbium & caſtrorum conſtitutus, & undique populis circumſeptus, nec toties ire & redire horum operum cauſa per promiſcuam utriuſque ſexus multitudinem abſque aliquo vel plurimo periculo potes; nec inſuper opportuna loca, ubi talibus exerceri operibus poſſis, plerumque poſſides. Sed ne inimica Religioſis otioſitas te vacante locum tibi nocendi inveniat; aut ubi & quando potes, manibus operaris: aut ubi non potes, opus hoc manuum operibus divinis per vices variando compenſas.*

VIII.

(1) L. 1. Ep. 28. (2) Ibidem. (3) L. 8. Epiſt. 17.

VIII. Fatebatur & modo Petrus, suos quoque Cluniacenses manibus operari solitos, ubi fas erat, ad inertiam refellendam: *Ubi & quando potes, manibus operaris*. Id & ipse confirmavit Statuto edito in Capitulo Generali (1): *Statutum est, ut antiquum & sanctum opus manuum, vel in claustris ipsis, aut ubi honeste remoto conspectu sæcularium fieri poterit, ex parte saltem aliqua restauretur; ita ut omni tempore præter festivos dies, quibus operari non licet, quolibet semper fratres utili opere exerceantur*. Ejus statuti ratio paulo post subjicitur, quod ante cum tantum periculi immineat Monachis ab otio & supinitate, eorum, nec non & Conversorum, maxima pars, *præter paucos legentes, & raros scribentes*, dies totos contereret ignavis confabulationibus, nonnunquam & obtrectationibus.

Cum denique idem Petrus alibi in laudes effunditur Carthusianorum, & eorum obiter statuta commendat, fatetur quidem eos orationi & lectioni intertexuisse opera manuum, in scribendis maxime libris (2): *Ubi silentio, lectioni, orationi atque operi manuum, maxime in scribendis libris, irrequieti insistunt*. Sed illud præfatus fuerat, Cœnobiorum eos suorum fundamenta jecisse, comparandis adjacentibus agris, gregibus, armentis, quantum necesse esset ad sustentandos duodecim Monachos, Priorem, duodeviginti Conversos servosque paucos conductitios; certi tum quidem eo sese numero coarctare, ne cum agrorum incrementis, sollicitudines litesque augescerent: *Et ut non esset eis quandoque necessarium, vel plus terræ quam dictum est, possessioni suæ addere, aut numerum jumentorum suorum, vel pecorum augere, duodecim tantum Monachos cum decimotertio Priore, ac decem & octo Conversis, paucisque mercenariis, nullo prorsus superaddito, in sui ordinis Monasteriis perpetuo esse decreverunt*. Ad manum sunt variæ Collectiones Statutorum Carthusiensium, ubi operis, maxime scribendorum librorum, horæ definitæ sunt. Prioribus hujus Ordinis statutis, a Guigone quinto Generali compilatis, affirmatur, quot libri conscribuntur a Monachis, tot Evangelicos Prædicatores in orbem dissemi- nari, quorum omnium fructus spiritales ad Antiquarium & Exscriptorem redeant (3): *Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis præcones facere videmur: sperantes a Domino mercedem pro omnibus, qui per eos vel ab errore correcti fuerint, vel in Catholica veritate correcti profecerint: pro cunctis etiam, qui vel de suis peccatis & vitiis compuncti, vel ad desiderium fuerint patriæ cælestis accensi*. Unde & ipsos Scriptores consentaneum est, creberrimis ad Deum precatiunculis laborem suum interpungere, quo elinguibus his Concionatoribus largior benedictionum cælestium copia infundatur: *Quæ tamen opera brevibus volumus orationibus interrumpi, &c. Semperque in operando ad breves & quasi jaculatas licet orationes recurrere*.

Ex quibus omnibus illud emicat, nec Cluniacenses omnino ab opere cessasse, nec Cistercienses, vel Carthusianos labori incubuisse, ad vitam tolerandam, & ad dimittendos pauperibus reditus prorsus omnes, ex fidelium largitate manantes. Nec enim his Ordinibus labor manuum erat, nisi inertis otii & supinitatis medicamentum, aut nonnunquam qualecumque subsidium & levamentum ad vitæ necessitates.

IX. De Herluino fundatore & primo Abbate Beccensis Cœnobii disserens Willelmus Gemmeticensis, & de Anselmo ejus successore, illos ait expletis divinis Officiis, contulisse se ad agrorum colendorum labores asperrimos, solo pane, herbisque aqua & sale temperatis & coctis vitam tolerantes (4): *Videres peracto in Ecclesia officio Abbatem collo sementem, manu rastrum vel sarculum gestantem ad agriculturam praire; Monachos omnes ruris operi sub diei terminum insistere. Sentibus & spinis alii agrum emundabant, alii fimum scapulis comportantes spargebant; hi sarriebant, illi serebant, nemo panem absumebat in otio. Ad horam agendi officii in Ecclesia omnes ad unamquamque conveniebant. Victus quotidianus panis siligineus, & herba cum aqua & sale*. Hæc fuere admirabilia prorsus ejus Cœnobii exordia; cui postea tantum donorum ingestum, tantum opum accumulatum est, ut unus postea fuerit labor libros scriptitantium, ut auctor est Ordericus Vitalis de compluribus aliis Normanniæ Monasteriis ubi Antiquariorum istorum perdiu floruit memoria, & eorum quos illi effinxerant alumnorum (5): *Ex ejus schola excellentes librarii, id est, Berengarius, qui postmodum*

(1) Bib. Clun. pag. 1365. (2) De Mirac. L. 2. c. 28. (3) Cap. 28. 29.
(4) Spicil. t. 4. pag. 78. L. 1. c. 4. (5) Script. Norman. L. 6. an. 1035. p. 470. 480. 711. 720. 783.

dum ad Episcopatum Venusiæ provectus est, Goscelinus, &c. Et exemplis suis ad simile studium secuturam juventutem salubriter exhortati sunt. Refertur ab eodem Orderico paulo inferius sermo Roberti Abbatis Molismensis ad Monachos suos, quando inflammare illos voluit ad complectendam strictissimam B. Benedicti Regulæ observantiam, atque in primis diligentiam operis manuum. At mox ibidem ille subjicit Monachorum responsionem, cujus a me non hic promentur nisi paucissima hæc verba, ubi laboris detrectationi, & cessationi suæ patrocinium arcessunt ab exemplo Sancti Mauri, qui centum quadraginta Monachos alebat proventibus agrorum, quos ingenti ei copia Galliæ Reges & Optimates addiderant; uti a Carolo Magno & successoribus ejus optima dote instructæ fuerant Abbatiæ complures, ut Monachos occupatos & distentos haberet oratio & psalmodia, rusticos agricultura: *Dagobertus Rex & Theodoricus atque Carolus Magnus Imperator, atque alii Reges, & augusta Cœnobia devote condiderunt, de suis reditibus ad victum & vestitum servorum Dei ubertim erogaverunt, multitudinemque clientum ad exteriora ministeria pleniter explenda subjecerunt, Monachosque lectionibus & sacris orationibus pro cunctis benefactoribus suis, & cælestibus mysteriis intentos esse instituerunt. Exinde Principum institutione & divina consuetudine usitatum est in Gallia, ut rustici ruralia sicut decet opera exerceant, & servi servilia; Monachi autem qui sponte relictis hujus mundi vanitatibus Regi Regum militant, claustralibus septis ut Filii Regis quiete insideant, arcana sacræ Legis legendo perquirant, &c.* Vereor ut tam belle peroraverint in sui otii defensionem Monachi Molismenses. Certe duodecim tantum ex eis Robertus Abbas abducere potuit ad Cistercii ponenda fundamenta.

X. Ab Hermanno Monacho proditum est, usque adeo in opus & laborem efferbuisse primum Cistercienses ut cujusdam Cœnobii Sanctimoniales, robore supra sexum, animo supra fidem infatigato terram proscinderent, agros colerent (1): *Non solummodo & texendo, quod fœmineum opus esse constat, sed etiam in agris fodiendo, & cum securi & ligone silvam succisam extirpando, spinas & vepres evellendo, manibus propriis assidue laborantes cum silentio victum sibi quærunt, vitamque Clarevallensium Monachorum per omnia imitantes, in semetipsis ostendunt verum esse Domini sermonem, quia omnia possibilia sunt credenti.* Non facile quis hæc vel admiratione, vel laudibus æquaverit. Erat utique ardor ille in novis Cisterciensibus frequentior Monasteriis, quam in vetustis Cluniacensibus, ubi nunquam tamen penitus restinctus fuerat. Sed fere his persuasum erat, non tam strictæ necessitatis esse laborem manuum.

Ex adverso autem Lanfrancum narrat Willelmus Malmesburiensis, Monasticæ vitæ amore inflammatum fuisse conspecto Herluino Beccensi Abbate, dum ad coquendos panes succinctus esset & manus fimo oblitas haberet. Tunc ille in Beccensi quidem Cœnobio professus est, sed cum agresti operi par non esset, Scholam Dialecticæ aperuit, in quam non discipuli tantum confluxere, sed opes & dona, proventusque, quibus tenue prius Cœnobium valde locupletatum est (2): *Ex omni Abbatiarum copia Beccum elegit, paupertate loci & Monachorum religione motus. Siquidem eo forte adveniens Abbatem Herluinum ad coquendos panes succinctum & manus fimo oblitum conspicatus est. Factus est ergo ibi Monachus, homo qui nesciret agresti opere victum quærere, publicas scholas de Dialectica professus est, ut egestatem Monasterii scholarum liberalitate temperaret.* Anselmus qui ex Abbate Beccensi, in Ecclesia postea Cantuariensi Lanfranco suffectus est, nec ipse a natura factus ad laborem erat; at vero in cælestes disciplinas prorsus demersus, peræque ut Lanfrancus, ad summas Ecclesiæ dignitates grassatus est, non labore manuum, sed tum virtutibus Monasticis, tum Ecclesiasticarum disciplinarum peritia quadam singulari. Intererat ergo ad Ecclesiæ amplitudinem, & ad effingendos Præsules, Lanfranci & Anselmi similes, ut operis manuum immunes essent, quorum natura, indoles, ingenii proclivitas alio propendebant, & majus aliquid pollicebantur.

Operosius Rupertus Abbas quæstionem hanc pertractavit, ubi & id ab eo concluditur, permitti magis quam præcipi opus manuum in Regula Sancti Benedicti; quod a verisimili non abhorret, quoad ea saltem opera, quibus inopiæ Monasterii consuleretur.

(1) Inter Opera Guib. Abbatis pag. 551.

(2) De Gestis Pont. Angl. L. 1. pag. 205.

tur. In locis enim a Ruperto laudatis, non ablegat Regula ad laborem, nisi ubi urget necessitas (1): *De illo opere manuum, quo maxime victus acquiritur, quod est arare, seminare, & metere, silvasque succidere, perspicuum est, quia non est B. Benedicti praeceptum, sed tantummodo permissum, sive patientiae consilium*. Nec Rupertum latuere, quae a nobis superius dicta sunt de B. Gregorio & de Apostolis, nec non & de B. Mauro. Quae fuerit Petri Damiani sententia, jam diximus; elaborata ab eo cochlearia lignea, & ad summos ipsos Pontifices muneris instar missitata, satis declarant, labore illum manuum delectatum esse, ad fallendum otium, & eremi taedium diluendum. De his, si vacat, vide Annales Baronii (2). Fatetur Hugo Victorinus, quibus res aliunde ad vitam suppetit, iis fas esse ex Augustino, spirituales functiones operi manuum anteponere (3): *Non male agunt, qui opera exteriora pro spiritualibus postponunt, cum habeant unde vivant: quia Maria optimam partem elegit*.

XI. Mirabatur Stephanus Tornacensis, nec injuria, Grandimontensium paupertatem eximiam, & laboris manuum diligentiam ac fervorem (4): *Beata paupertas eorum, quae licet eos fame premat & frigore, non tamen aut medicare compellit, aut divitibus adulari. Suis ac suorum manibus victum exquirunt & vestitum*. Praemonstratenses certis ac definitis horis laborasse auctor est Jacobus de Vitriaco (5): *Temporibus determinatis & horis certis ad labores manuum egrediuntur*. Quod & affirmat similiter de Canonicis Sancti Victoris apud Parisios: *Certis temporibus & horis constitutis infra terminos suos manibus suis corporaliter laborant*. Praemonstratenses Constitutiones horas praefigunt laboris, tempore potissimum, sive intra, sive extra Monasterium. Ubi ager meteudus semotior erat, ibi prandebant, Vesperas decantabant, & advesperascente die domum redibant (6): *In tempore secationis & messis, quando necessitas operis exegerit, &c.* Soli infirmi eximebantur, & Officiales Claustri. Eo ipso porro tempore, quo messores in agro ipso Horarum canonicarum penso fungebantur, Amanuenses, Scriptores, aliique qui domi remanserant, easdem concinebant in Choro: *Scriptores & qui intus remanent, cursim in scapularibus horam cantent*. Constitutiones ejus Ordinis posteriores sub Alexandro VI. & Julio II. copiam fecere Abbati, ut veniam faceret laboris, dum suos tamen curaret interim operam navare scriptioni, lectioni, functioni denique honestae cuipiam & fructuosae.

CAPUT XVI. *P. 4. l. 4. c. 4.*

De Monachorum labore manuum post annum Christi millesimum ducentesimum.

I. Quod fuerit opus manuum Pauperum de Lugduno, Humiliatorum, Franciscanorum, Dominicanorum.

II. Quid laboris praecipiat Regula B. Francisci.

III. Luculentissima Beati Bonaventurae placita de labore manuum, & de iis qui ad eum compelli possunt.

IV. Doctrina B. Thomae in eandem rem.

V. De testamento B. Francisci, & de quibusdam Regulis Ordinum Religiosorum.

VI. Probatur ex Conciliis non posse mendicantes cogi ad laborem.

VII. Mira Ecclesiae consensio & constantia doctrinae ab initiis usque suis. Quid hinc universim inferri possit.

VIII. Graecorum doctrina & usus.

I. NOva concertatio in Ecclesia exarsit, cum primum nobilissima hinc & hinc Beati Francisci & Beati Dominici nova soboles orbi illuxit. Quibus necdum exploratum erat, quantum hi a vetustis Monachis toto instituto differrent, in id fere propendebant, ut eos labori subjicerent. At qui oculatiores erant, attendebantque horum jam propositum esse primarium, ut praedicarent, rudes imbuerent fidei elementis primis, procurationi animarum servirent, Pastoribus subsidio essent, unde nec Monachi, sed Fratres dicebantur: ii facile intelligebant, quanto illi intervallo disjungerentur. Ad annum 1212. refert Urspergensis Abbas pro duabus prioribus Congregationibus, sive Sectis, quae Hu-

(1) In Regul. S Bened L. 1. cap. 5. (2) Baron. ann. 1061. n. 54.
(3) Quaest in Epist 2 ad Thessal. (4) Epist. 1. (5) Hist. Or. c. 22. 24.
(6) Bibl. Praemonst. pag. 790. 791. 843. 844. 993.

Humiliatorum & Pauperum Lugdunensium dicebantur, quorum opinio ingens in orbem Christianum permanaverat, cum illi precatione, hi paupertate præcellerent, qui tamen postea ita in varios deviarunt errores, ut ab Ecclesia proscripti sint: duas emersisse in speciem quidem similes Congregationes, quod altera prædicationi, altera Evangelicæ paupertati se specialius dedicasset; at re dissimillimas, singulari potissimum fide, & observantia Sedis Apostolicæ. Pauperibus de Lugduno successisse visi sunt Franciscani, Dominicani Humiliatis. Prædicationi simul & operi manuum dediti erant Humiliati, sed imperitia orthodoxæ doctrinæ & contemptu Pastorum Ecclesiæ id assecuti sunt, ut fidelium albo expungerentur. Dominicani, qui & Prædicatores dicti, cum non possent munere fungi, nisi plurimum operæ in litteris librisque pervolutandis ponerent, uni potuere vacare operi & labori manuum, libris exscribendis: *Humiliati rudes & illitterati cum essent, operibus manuum instabant, & prædicabant, accipientes necessaria a suis credentibus. Isti vero Prædicatores, studio & lectioni sacræ Scripturæ jugiter insistentes, tantum in scribendo opus faciebant.*

II. Annalibus suis Intexuit Matthæus Paris Regulam Beati Francisci ad annum 1227. Quo Capite agitur de opere manuum, id sancitur, ut quibus cælitus dono datum erit ut laborent, ii pie fungantur eo officio, ad inertis otii pericula declinanda, ut ne suavitas orationis, quo condiendus est labor, dissipetur. Quod ad operis salarium attinet, nonnisi ad Cœnobii necessitates accipiant, & ne pecuniam unquam accipiant: *Fratres illi, quibus gratiam dedit Dominus laborandi, laborent fideliter & devote, ita scilicet ut excluso otio animæ inimico, sanctæ orationis & devotionis spiritum non extinguant, cui debent cetera temporalia deservire. De mercede vero laboris, pro se suisque fratribus corporis necessaria suscipiant, præter denarios vel pecuniam.* Hæc ad eos pertinent, qui operas suas aliis locant, & qui ejus operæ pretium ac mercedem accipiunt, sive agrum coluerint, sive aliquid artis exercuerint. At non omnibus Regularibus tantum industriæ aut roboris suppetit. Ideo nec omnes Regula ad laborem invitat; & qui invitantur, ii excutiendæ potissimum inertiæ excitantur necessitate. Itaque Regulæ satisfaciunt, si qua ratione alia decora ignaviam abigant. Vir denique cælestium amore inflammatissimus ipse, & alios omnes inflammandi cupidissimus, his Regulæ suæ verbis ita rem suspendit ac temperavit, ut nihil nimis urgeret, ne officeret labor ei cælestium Mysteriorum meditationi, & salutis animarum curæ, quam fratribus suis enixissime præ ceteris rebus omnibus commendabat.

III. Etsi nunquam calamum armassent Beatus Bonaventura & Sanctus Thomas in Ordinis quisque sui defensionem super quæstione tunc vexata laboris manuum, ipsa Theologica eorum monumenta litteris & æternitati commendata, invictissimi speciem propugnaculi præ se ferre potuissent. De iis Scholæ Theologicæ duobus luminibus hic dici potest, quod superiori Capite de Lanfranco & de Anselmo diximus. Non potest Ecclesia his carere luminibus citra ingens rerum suarum & gloriæ detrimentum. At ejusmodi lumina non parit labor manuum. Immortalia Thomæ & Bonaventuræ opera Ecclesiam usque ad exitum sæculi illustrabunt; & insaniat necesse est, qui contendat eos operi manuum operam potius suam & industriam manuque dicare debuisse. In commentando Capite suprapposito Regulæ Beati Francisci, contendit Bonaventura, ita suspendi & liberari verba ejus, ut eo non minus prædicatio verbi divini, quam labor manuum contineatur. Ita quidem ille *in Expositione in Regulam* (1). At quibusdam idem alibi satisfaciens *Quæstionibus circa Regulam*, cessationem laboris exprobrantibus, respondet fidentissime cessare neminem a labore, sed in opus gnaviter omnes incumbere, vel prædicatione, vel administratione Sacramentorum, vel oratione, vel studio, vel arte aliqua, jam ut nemo ignaviam objectare possit, aut conqueri eleemosynis Ecclesiæ inertes ali: *Cur non laboratis manibus pro victu, ut non sitis Ecclesiæ onerosi in eleemosynis petendis? Respondeo, si de puro labore manuum deberemus vivere, tantum urgeret nos operis instantia, quod aliorum lucris intendere non possemus, nec divina Officia libere celebrare, nec orationi libere vacare. Cum enim ad confessionem vel ad prædicationem frater vocaretur, respondere cogeretur: Opus meum, quo victui meo*

(1) Exposit. in Regul. c. 5. Quæst. 11.

meo hodie deſervire debeo, nondum explevi: & ille cui laboro, priuſquam deſerviam, non dabit mercedem debitam, ideo non poſſum venire. Alias autem omnes præter infirmos laborant, alii in ſtudio, ut fideles erudiant; alii in divino officio & laudibus Dei, alii in colligendis eleemoſynis pro ſuſtentatione communi, alii in officiis domeſticis; & infirmis & ſanis ex injuncta obedientia miniſtrantes; quidam qui ſciunt artes mechanicas, pro fratribus & extraneis exercentes: ſicut mutuo cooperantur inter ſe formicæ & apes; quidam ex obedientia miſſi diverſas terras perambulant, cum alios nuntios idoneos non habeamus, & ſic nullus impune permittitur otioſus. Quæ Bonaventuræ verba illud perſpicue declarant, etſi labor manuum exoleviſſe videatur, reapſe tamen in his ſacris Congregationibus laborare omnes. Poſtremo denique objectionem ex libro Auguſtini *De opere Monachorum* petitam ita refellit Bonaventura, ut demonſtret ab eo non ſubjici operibus manuum eos, quos ſors ipſa naſcendi ei neceſſitate ſubduxerat, aut qui Eccleſiaſticis miniſtris occupantur: ſed illos dumtaxat qui ante ſuam in Cœnobiis profeſſionem opere manuum vitam tolerabant. Ejuſmodi hominum multitudinem ait Bonaventura tempore Auguſtini fuiſſe innumerabilem, fuiſſe & permagnam ineunte Ordine B. Franciſci, ſuo vero jam ævo exiguo admodum eos eſſe numero. En ipſa Auguſtini verba a Beato Bonaventura relata: *Quamobrem illi qui relicta ſive ampla, ſive qualicumque opulentia, inter pauperes Chriſti vivere voluerint, ſi corpore valent, & ab Eccleſiaſticis occupationibus vacant, ſed manibus operantur, miſericordius agunt, quam cum omnia ſua indigentibus diviſerunt. Quod ſi nolunt, quis audeat cogere? Illi autem qui præter iſtam ſanctam ſocietatem, vitam labore corporis tranſigebant, ſi non laborant, nec manducent.* Ex quibus hæc efficit Bonaventura in libello de Paupertate Chriſti contra Magiſtrum Guillelmum (1): *Apparent igitur qui ſunt aſtricti, ſcilicet validi & fortes, & qui ab Eccleſiaſticis occupationibus vacant, & qui vitam in ſæculo de labore corporis tranſigebant, & tales multi erant inter illos Monachos, & plures erant in exordio Religionis Minorum Fratrum, & ideo ad labores arctandi. Nunc autem comparatione aliorum pauciſſimi ſunt tales, & ideo non eſt contra Apoſtolum, ſi talibus conceditur ſimpliciter mendicare.* Cumque rurſus objiceretur poſſe eleemoſynis & collectis abſtineri, ſi ſtrenue & impigre in opus incumberetur, reſpondet ille permodicos eſſe ſumptus hominum neceſſario contentorum: longe vero majora futura fuiſſe impendia, ſi pro Monaſtica, Clericalem hi vitam amplexati eſſent, & Eccleſiæ Beneficiis paſcerentur: *Nec tales gravant populum Domini & Eccleſiam, maxime ſi nihil ultra neceſſaria petant; quia multo plura expenderent & ſumerent de eleemoſynis pauperum, ſi Clerici in ſæculo in Beneficiis Præbendalibus remanſiſſent.*

IV. Ordinis quoque ſui defenſionem arripuit B. Thomas adverſus eos, qui ad opus manuum tanquam ex ineluctabilis legis imperio vocabant. Contra autem ille demonſtrat, B. Benedictum tres primum annos in antro egiſſe a labore & opere feriatum, a Romano Monacho accipientem neceſſarii cibi ſubſidia, ut refertur a Gregorio Magno. Ab Auguſtino neceſſitati operis eos ſubduci, quibus ante converſionem idonea res erat familiaris, qua ſine opere vitam ſuſtentarent: *Auguſtinus dicit in libro de opere Monachorum, illi qui ſaltem habebant aliquid in ſæculo, quo facile ſine opificio ſuſtentarent hanc vitam quod converſi ad Deum indigentibus diſpartiti ſunt, & credenda eſt eorum infirmitas, & ferenda.* Fateri Auguſtinum poſſe Monachos jure ſuo de Altari vivere, ſi verbi prædicationi incumbant: *In libro de Opere Monachorum de Religioſis loquens, dicit: Si Evangeliſtæ ſunt, fateor, habent ſcilicet poteſtatem de ſumptibus fidelium vivendi.* Ita Beatus Thomas in libro contra Impugnantes Religionem. Ab Hieronymo quoque illud ſubjicit affirmari, vetuſtiſſimi fuiſſe moris inter Hebræos, ut qui legem Dei nocturnis diurniſque horis meditarentur, piis illi Synagogæ largitionibus alerentur; qui mos idem in Eccleſia obtinuiſſet: *Dicit Hieronymus in Epiſtola contra Vigilantium: Hac in Judæa uſque hodie perſeverat conſuetudo, non ſolum apud nos, ſed etiam apud Hebræos, ut qui in lege Domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra niſi ſolum Deum, Synagogarum & totius orbis foveantur miniſteriis.* Reliquas ejus Apologiæ partes miſſas facio, ubi declarat ſanctiſſimus Doctor poſſe fun-

(1) Quæſt. 1. art. 2.

dos aliquos a Monachis possideri in commune, posse oblationes & eleemosynas spontaneas accipi, posse collectas fieri, & labore tamen manuum supersedere, ea qua dictum est ratione: Eadem hæc omnia pertractavit & in Summa sua Theologica B. Thomas (1).

V. In magno Bullario ad calcem Bullæ Honorii III. qua confirmatur Regula Sancti Francisci, additum est testamentum ejusdem viri sanctissimi. Præstantissime ibi declaratur quo ille ferveret amore in opus manuum, quam lubens ipse ei vacaret, quam frequens fratres ad id cohortaretur, quam provide & caute verba libraret, ne eos præcepti vinculo obligasse videretur: *Et ego manibus meis laborabam, & volo laborare, & omnes alii fratres mei firmiter volo quod laborent, de arbitrio quod pertinet ad honestatem. Et qui nesciunt, discant, non propter cupiditatem recipiendi pretium laboris sed propter bonum exemplum. Et quando non daretur nobis pretium laboris, recurramus ad mensam Domini, petendo eleemosynas ostiatim;* Confirmata est ab eodem Honorio III. & Regula Carmelitarum, ubi præteritus non est labor manuum, sed eadem sobrietate non præcipiendi, nisi ubi non aliter declinari potest ignavi otii periculosissima inertia: *Faciendum est vobis aliquid operis, ut semper vos diabolus inveniat occupatos: ne ex otiositate vestra aliquem intrandi aditum ad animas vestras valeat invenire.* Anno 1253. confirmata est ab Innocentio IV. Regula sanctæ Claræ Monialium Franciscanarum. Caput quo de Opere manuum agitur, iisdem pene verbis expressum est, quo & in Regula B. Francisci, hac addita clausula: ut in locum Capituli comportent Moniales, quidquid operis perfecerint.

VI. Viclefi multiplicem insaniam damnavit Concilium Londinense anni 1382. in his & illud erat, cogendos esse Fratres, sive Mendicantes labori manuum se dedere, & a mendicando cessare: *Quod Fratres teneantur ad laborem manuum, & non per mendicitatem victum suum acquirere, intelligendo istam propositionem universaliter sicut prius, concedimus quod non est error.* Quæ eadem propositio anno 1415. in Concilio Constantiensi proscripta fuit (2): *Fratres tenentur per labores manuum victum acquirere, & non per mendicitatem.* Censura Concilii his verbis exprimebatur: *Prima pars est scandalosa, & præsumptuose asserta, pro quanto sic generaliter & indistincte loquitur; & secunda erronea, pro quanto asserit mendicitatem fratribus non licere.* Ex Bulla Leonis X. apparet hos errores a Luthero innovatos fuisse adversus mendicitatem Religiosorum. Concilium Coloniense anno 1536. Monachis & Monialibus opus manuum accuratissime commendavit, ut piis & nunquam interruptis occupationibus muniti, septique essent adversus omnes tentationes. Si Ægypti enim olim Monachi arctissima se lege & inexorabili necessitate ad hoc opus manuum constringebant, ad animarum multo magis id salutem, quam ad corporis sustentationem pertinebat (3): *Monachus & Monacha debent amare Scripturarum scientiam, sempre aliquid operis facere, ut vos diabolus semper inveniat occupatos. Et ut nulla sint quæ manibus operari liceat, libros tamen sacros describere ipsis maxime conveniret; ut & manus operetur cibos, & lectione anima saturetur. Porro Ægyptiorum Monasteria hunc morem servasse leguntur, ut nullum Monachum absque opere & labore susciperent, non tam propter victus necessaria, quam propter animæ salutem, ne perniciosis cogitationibus vagarentur.*

In Concilio Tridentino sancitum est, sive aliqua sive nulla immobilia sint Cœnobiis, ne plures ad professionem admittantur, quam quanti ex reditibus, vel ex consuetis eleemosynis ali possunt (4): *Is tantum numerus constituatur, vel in posterum conservetur, qui vel ex reditibus propriis, vel ex consuetis eleemosynis commode possit sustentari.* Labor ergo manuum Tridentinis Patribus pro nihilo reputatur, quod ad victum attinet. Nicolaus III. Decretali famosa, *Exiit qui seminat*, tria observaverat vitæ sustentandæ adminicula in Regula beati Francisci, spontaneas oblationes, collectas, laborem. At Tridentina Synodus, cum jam fere in desuetudinem abiisset illa victus manu & arte quærendi prior ratio Monachorum, non suam illa quidem interposuit auctoritatem, ut eam restitueret, sed eam quasi mediam orbitam trivit, ne numerus ultra modum excrescens Monachorum vix jam, aut nec vix ali posset: non laborem manuum exaggeravit, sed numerum Monachorum imminuit, pro modulo

(1) 2. 2. q. 187. (2) Sess. 8. (3) Part. 10. c. 16. (4) Sess. 25.

dulo redituum, vel spontanearum oblationum. Frequentius aliquanto Monialium Cœnobiis inculcatus est manuum labor, ut videre est in Concilio I. Mediolanensi,(1) sed dilucidum est, eo hæc spectare, ut ne otio torpeant & inertiæ serviant sacræ Virgines, quibus inviæ sunt & inaccessæ functiones Ecclesiasticæ, quibus Monachi vel exercentur, vel præparantur.

VII. Operæ meæ pretium fore duxi, si seriem hanc continuamque contextionem Ecclesiasticæ traditionis hic explicarem de labore & opere manuum, tum Clericis, tum Monachis commendato, ut hinc validissime muniretur ratio nostra superior interpretandi Canones Conciliorum super ea re editos, inter ipsa prope Ecclesiæ incunabula. Non potest enim non permira videri consensio illa tanta & concordia Decretorum Canonumque, tot volventibus sæculis, tanta regnorum Christiani nominis vastitate. Non facile hæc consensio animadvertitur, quandiu se suis quis finit fascinari præjudiciis, ac præsumptis animo opinionibus, nec in eam respirat unquam judicii & examinis libertatem, qua potissimum se nobis perspicua veritas manifestat. Sed illud mihi quidem persuasissimum est, si quis æqua lance ponderaverit, quæ hactenus de labore manuum huc congesta sunt, non addubitaturum posthac illum, quin omnibus fere de his convenerit, quanquam aliquid nonnunquam jurgii conflatum, moxque difflatum sit.

1. Laudibus semper in cœlum evectos fuisse Clericos, qui oratione, lectione, & alio quovis Clericatus officio perfuncti, reliquas horas conferrent ad aliquod opus manuum. 2. Fuisse sæculis omnibus retro lapsis non paucos etiam Episcopos, qui certas diei horas labori consecrarint. 3. Clericos nullo unquam præcepti vinculo ad laborem compulsos fuisse, dum ne interim illi honesta vel occupatione destituerentur, vel sustentatione. 4. Tanto labori huic addictiores fuisse Monasticas Congregationes, quanto professione ipsa sua expeditiores essent a sacris functionibus, ab administratione Sacramentorum, a prædicatione verbi, ab animarum regimine; seque ipsæ sponte sua pœnitentiæ & religioso secessui devoverant. 5. Quæ ante quingentos plus minus annos efflorelcere cœperunt Regulares Congregationes, eas non potuisse labori manuum tam libere & diu servire, quam illas antiquiores, quod Clericalibus functionibus posteriores istæ implicatiores essent, suo ipso ex instituto. 6. Et tamen in his posterioribus Congregationibus institutiones semper ejusmodi aliquas viguisse, quibus pia laboris consuetudo utcumque retineretur. 7. Sed nec his, nec illis Congregationibus ulla unquam lege certa & indeclinabili præscriptus est labor; a quo alieniores semper, vel liberiores fuere, quæ sacris altarium ministeriis magis innexæ fuere. 8. Si quis obstinatius contendat in antiquioribus saltem Cœnobiis Monachorum, non Fratrum, præcepti fuisse laborem, Regulæ verbis ad summum quendam rigorem contortis; illud saltem in confesso erit, ei non alias locum præcepto fuisse, quam ubi non aliter honeste poterat, vel parari cibus, vel otii damnosa supinitas vitari. 9. Ante excogitatam Typographiam laudatissimum usitatissimumque laborem fuisse in exscribendis libris versatum, vel in id genus piis opusculis proprio marte lucubrandis. Cui labori finitimus & cognatus habitus est, studendi, librosque pervolutandi usus, ad mentem sempiternæ veritatis rivulis & deliciis irrigandam, unde & in proximos aliquando effunderentur. 10. Priscis illis sæculis, quibus potissimum fervebat opus & labor manuum, nunquam eo adacti sunt, qui ab ortu, qui a puero alieni fuerant ab ejusmodi artificiis, qui magnis, aut aliquantis opibus abdicatis, in Claustra secesserant: non adactos denique fuisse, nisi eos, qui ante professionem manibus victum quærebant, & quibus Monastica professio laboris levamentum fuerat, non additamentum. 11. Monialibus instantius commendari laborem necesse fuit, quod non aliter fere exitialem otiositatem effugere possint. 12. Cum Concilio Constantiensi & Tridentino affuerit, præluceritque idem veritatis & caritatis Spiritus, qui antiquis Conciliis Carthaginensi & Turonensi, nihil nobis valde verendum est, nequid ea inter se Concilia collidantur. Itaque prope a vero abest, si ne Monachis quidem posteriora hæc duo Concilia laboris præceptum imposuere, multo minus illud Clericis inflictum fuisse a prioribus illis duobus. Si qui vero velint ab antiquioribus illis Conciliis Clericos ipsos labori manuum astrictos fuisse, non facile hi explicabunt, qui Concilium Constantiense

(1) Conft. Part. 3. c. 4.

tiens diro eos fulmine perculerit, qui eam necessitatem Monachis indicebant: qui denique Concilium Tridentinum Monachos sinat, sive fundos habeant, sive non habeant, solis eleemosynis sustentari, atque ita toto labore manuum supersedere. 13. Cum non privati modo aliqui, jam inde a quarto, quintoque sæculo, sed cœtus numerosissimi professi sint, totos se in lectionem, & in meditationem abdere Scripturarum, atque in æternorum contemplationem, cujusmodi fuit illa beati Martini Monachorum Congregatio; ita fuere posteriori hoc ævo, sunt, eruntve, & privati & cœtus religiosi tum Clericorum, tum Monachorum, qui otium labori, contemplationem labori consociabunt.

VIII. Orientalibus Monachis fuit semper, estque etiamnunc usitatissimus manuum labor. Narrat Gregorius Pachymeres Arsenium Patriarcham Constantinopolitanum Synodico judicio abdicatum, Patriarchali exisse Palatio, id efferentem, quod intolerat, ex Cœnobio cum suo ad eum apicem raperetur, palliolum, pugillares, tres nummos, quos manibus & artificiolo lucratus fuerat (1): *Nos palliolo, pugillaribus & tribus nummis, mercede operæ nummariæ describendo psalterio locatæ, quæ omnia juxta Monasticam Regulam prius possedimus quam Patriarchales ædes ingrederemur, ut propriis resumptis, eximus.* Manibus ergo & ipse ante operabatur, cum Monasticam vitam ageret, libros scriptitabat, divendebatque, ut eo pretio haberet, quibus vesceretur. Viderint Græci Monachi, an ex hoc negotiolo proprietarii tandem evaserint; sed illud compertissimum est, in opere quidem manuum illos multo exercitatiores esse Monachis Latinis, at tanto densioribus vicissim ignorantiæ tenebris insepultos esse. Nec ea mihi mens est, cum spiritali vita, & sacris disciplinis copulari non posse laborem manuum, si per horarum intervalla dispensetur. Græci & Orientales Monachi ita universim jamdiu toti immersi sunt, hi agrestibus operibus, hi inertissimo otio, ut vere utrisque metitissimo illacrymandum sit, & eorum quoque dolendæ sint vices, quos labor ipse manuum altissima ignorantia oblimavit. Orientalis erant originis illa Monachorum beati Basilii Cœnobia in Diœcesi Hispalensi, quorum anno 1603. a Clemente VIII. Pontifice confirmata sunt statuta, quibus laborum suorum fructu & pretio victitare jubentur. Assensus est Pontifex peculiare hoc statutum condi potuisse (2): *Declaramus Monachos sancti Basilii ex peculiari sua Regulæ instituto ad victum propriis manibus parandum saltem in communi teneri.* Quod declaravit Clemens iis potissimum artibus actitari debere, quæ in Cœnobio ipso exerceri possunt, vel agris colendis, quod intelligitur de cultu frumenti, vini, mellis, olei, & aliarum id genus frugum terræ.

De Negotio licito, aut illicito Clericorum.

CAPUT XVII. *P. 1. l. 4. c. 4.*

De Negotio Clericis vetito, per priora quinque Ecclesiæ sæcula.

I. Negotio Clericis interdicitur, quod eo plerumque ditescere gestiant.

II. Et illud undique lancinent sollicitudines.

III. Illud denique vallent complura peccandi discrimina.

IV. Prædicatione verbi divini sustentari, non id negotium dicendum est.

V. Repudiata est ab Augustino hæreditas, quæ navibus constabat, quod tormentis inquirendum esset in nautas naufragia elapsos.

VI. Quodque id negotii genus curarum spinis implicatissimum sit.

VII. Damnat Hieronymus negotium Clericorum.

VIII. Illud subiniquo fert animo Epiphanius inter fideles, Leo Magnus pœnitentibus prohibet.

IX. Toleratum tamen est ab Ecclesia, quibusdam etiam Imperatorum privilegiis cohonestatum negotium Clericorum, eo modestia sina sese cohibens, ut vestes sibi & necessarias escas pararent.

X. Fatetur Augustinus alias artes eisdem pene patere periculis, quibus & mercaturam.

XI. Itaque innocua per sese mercatura, innoxium sua sponte negotium est, si adventitiia

---

(1) L. 4. c. 7. (2) Fagnan. in L. 3. Decret. Part. 2. p. 396.

titia modo vitia & cupiditatum contagia abstergeantur.

XII. Nefas est Clericos sæcularium Conductores, Villicos, aut Procuratores esse.

XIII. Possunt tamen, si modicus sit ager.

XIV. Possunt & ingentium Ecclesiæ possessionum.

XV. Bona pauperum administrat pacata & tranquilla caritas, res divitum tumultuosa cupiditas.

XVI. Hieronymi placita in eam rem.

XVII. Suavissimum & mirum certamen Severi Sulpitii & beati Paulini, utrum eliminatioris esset perfectionis, sua vendere & dare pauperibus, an Patrimonia servare, & eorum proventibus pauperes pascere, ex domino jam provisorem factum, & administratorem.

XVIII. Antedictorum summa ex Concilii Chalcedonensis Canone.

I. PEr Concilii Carthaginensis Canones non licet Clericis nisi agricolis esse, aut utcumque honestis & liberalibus artificibus: *Victum & vestitum artificiolo, vel agricultura sibi quærat.* Ex quo facile intelligitur negotio illis interdici. Ejus rei ratio his ipsis verbis includitur, Clericum enim cibo & veste mediocri contentum esse æquum est: *Victum & vestitum quærat.* Permodici cultura agelli, vel artificioli aliquid ad id quidem plus satis est. At finis fructusque negotiationis aucupium est ingentium opum, a quarum concupiscentia procul eos esse par est, quorum portio Deus est, quorum thesaurus optatissimus Christi paupertas.

II. Priori huic rationi aliam adjicit Ambrosius, a sollicitudinibus, curis & tumultuosis cupiditatibus peritam, a quibus sejungi vix, ac nec vix potest negotium; cum Clericos æquum sit mente libera, & soluta a terrenis desideriis, suo cogitationem & amorem conferre penitus omnem possint ad unum illud negotium, comparandæ sibi salutis æternæ, aliisque. Illud pronunciat Paulus, & omnium prorsus fidelium auribus intonat, divinæ semel inscriptos militiæ jam non posse negotiis sese implicare sæcularibus, cum ea conditione teneantur & Principum temporalium milites. Quo adductus est Ambrosius, ut negaret posse Clericum de negotio vivere, aut mercatura; sed vel fructibus Beneficii vitam tolerare debere, vel agelluli cultura, qua manus ejus occupentur, mens cælos pervolitet. Sic enim ille in Officiis (1): *Non te implices negotiis sæcularibus, quoniam Deo militas. Etenim si is qui Imperatori militat, a susceptionibus litium, actu negotiorum forensium, venditione mercium prohibetur humanis legibus; quanto magis qui fidei exercet militiam, ab omni usu negotiationis abstinere debet, agelluli sui contentus fructibus, si habet; si non habet, stipendiorum suorum fructu?* Summa & incomparabilis est tranquillitas animi, a paupertatis metu expediti, ab opum cupidine expeditissimi, una temperantiæ possessione locupletissimi, felicissimique: *Ea est enim tranquillitas animi & temperantia, quæ neque studio quærendi afficitur, neque egestatis metu angitur.*

III. Ab Augustino observatum est, Apostolos piscationi vacasse, postquam etiam jam Christus resurrexerat; nec enim innoxiæ illi arti adversari Apostolatum, cum ea satisfiat naturæ necessitatibus, non opum siti, non honorum cupiditati (2): *Respondendum est, non eos fuisse prohibitos arte sua licita scilicet atque concessa, victum necessarium quærere sui Apostolatus integritate servata, si quando unde viverent, aliud non haberent.*

IV. Subest quidem species & imago aliqua pulcherrima negotii, cum Pastor spiritalia seminat, & horum fructum aliquem capit temporalem. Sed longe alienissimum est id negotium ab ingenio & vitiis quæstuosæ negotiationis. Germanus enim Clericus fidelium ubi voluntarias oblationes accipit, multo magis sibi gratulatur de illorum spiritalibus virtutum incrementis, quam de temporali & necessaria esca, qua ipse vicissim pascitur (3): *Non tam suæ gaudet subventum esse necessitati, quam illorum gratulatur fœcunditati. Non requiro inquis datum, sed requiro fructum. Non ego ut explear, sed ne vos inanes remaneatis.* Non eo primum collimat Evangelicæ prædicationis sator, ut sibi temporalis aliquid acquirat subsidii: sed ut opes supernæ Veritatis in omnes homines spargat, quibus ipse interim egestate sua ansam præbeat explicandæ caritatis: *Non hoc sibi quærant tanquam commodum suum, ut ex necessi-*

(1) Offic. l. 1. c. 36. (2) Tract. 122. in Joan. (3) De Pastoril. c. 2.

cessitate suæ penuriæ videantur annuntiare Evangelium, sed hominibus illuminandis præbeant lucem verbi veritatis.

Vilesceret alioqui Evangelium, cujus pretium infinitum est, æterna merces: alit populus Concionatores, Deus remunerat; non emit plebs Evangelicam veritatem sustentando Concionatores, sed peccata redimit, sed cælestem gloriam comparat, ex Evangelicis præceptis benemerendo de Concionatoribus & de pauperibus omnibus Evangelicis: *Unde ergo vivitur, necessitatis est accipere, caritatis est præbere, non tanquam venale sit Evangelium, ut istud sit pretium ejus, quod sumunt. qui annuntiant, unde vivant. Si enim sic vendunt, magnam rem vili pretio vendunt. Accipiant sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Deo. Non enim est idoneus populus reddere mercedem illis, qui sibi in caritate Evangelii serviunt. Non expectent illi mercedem, nisi unde & isti salutem.*

V. Sed ut ad negotium Clericis prohibitum revocetur oratio, ut videtur admonuisse nos Augustinus, Ecclesiam suo quidem ævo assentiri non potuisse, ut suæ opes, suive proventus augerentur mercaturis maritimis, non solum ob illas mentis tempestates, quas impacati pelagi excitant æstus, & naufragia: sed etiam ob tormenta quæstionum, quibus subjiciebantur nautæ plerumque innoxii, & infidi maris atroces procellas luituri. Eam probabile est fuisse causam recusandæ a sanctissimo Patre hæreditatis quæ tota navium erat & negotiationis causa (1). *Bonifacii hæreditatem suscipere nolui, non misericordia, sed timore. Navicularium nolui esse Ecclesiam Christi. Multi sunt quidem, qui etiam de navibus acquirunt: tamen una tentatio si esset, iret navis, & naufragaret. Homines ad tormenta daturi eramus, & de submersione navis secundum consuetudinem quæreretur: & torquerentur a judice, qui essent de fluctibus liberati: sed non eos daremus. Nullo enim pacto hoc facere deceret Ecclesiam.*

Judicum austeritas in eos sæviebat, quibus mare, quibus tempestas pepercerat; procellis & fluctibus qui enataverant, stupendo naufragio ad Tribunalia judicum illidebantur. Non poterat Ecclesiæ humanitas huic inclementiæ assentiri, ideo negotiatione maritima Clerici sese abstinebant. Adde quod abhorrebat Ecclesia a coacervatione tantæ pecuniæ, sibi nefas esse persuasa aurum recondi, quandiu obvii sunt pauperes: *Non enim est Episcopi servare aurum, & revocare a se mendicantis manum. Quotidie tam multi petunt, tam multi gemunt, tam multi nos inopes interpellant, ut plures tristes relinquamus: quia quod possimus dare omnibus, non habemus. Non habemus enthecam.*

VI. Sed illa potissimum ratio Clericos omnes avocat a negotio qualicumque, quod intimæ pacis & puritatis cupidissimi sint, qua sacrum defungendum est quodlibet ministerium, ut pectus terrenis curis expiatum cælestibus desideriis flagret. Dum operi manuum vacant manus, vacare libera mens Deo tota potest; at negotii & lucri sollicitudines corpus otio torpere sinunt, animum extimulant mordacissimis curis. Eo pertinet ex Augustino, quod Paulus Timotheum ob valetudinem minus integram laboris & operis impatientem, avocabat a negotiis sæcularibus, quibus mens jactata fuisset: *Monens ne aliqua sibi negotia quæreret, quibus animi ejus implicaretur intentio. Aliud est enim corpore laborare animo libero, sicut opifex potest, si non sit fraudulentus, & avarus, & privatæ rei avidus: aliud autem ipsum animum occupare curis colligendæ sine corporis labore pecuniæ, sicut sunt vel negotiatores, vel procuratores, vel conductores. Cura enim præsunt, non manibus operantur; ideo ipsum animum suum occupant habendi sollicitudine.* Sive cumulatas opes spectes, qui finis est avaritiæ Clericorum, sive perturbationes & fluctuationes animi, quibus eo aspirans, peræque ab utrisque abhorret Ecclesia, abhorret & Clericatus professio. Damnat & alibi Augustinus Clericos eos, qui stipendiis Ecclesiasticis non contenti negotiabantur, favorem vendebant, viduas ita exugebant, ut tam vacuas dimitterent, quam si expilassent (2): *Si non contentus stipendiis fuerit, quæ de altari consequitur, sed exercet mercimonia, intercessiones vendit, viduarum munera libenter amplectitur, hic negotiator magis potest videri, quam Clericus.*

VII. Paucis hæc omnia complexus est Hieronymus: *Negotiatorem Clericum, & ex inope divitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge*: Sic ille Epistola ad Nepotianum. At non paulo turpius Monasti-

(1) Serm. 46. De Diversis. (2) De verbis Domini in Matt. ser. 19.

nastica professione, quasi dicas paupertatis professione grassari, ut locupletentur: *Nonnulli sunt ditiores Monachi, quam fuerant saeculares.* Est tamen omnino foedissimum in Clericatu locupletari cum eo prae se ferat quis non votum, sed amorem, desiderium, admirationem paupertatis, cum pauperum tantum portio sit Deus, qui possideri non dignatur, si cum alio possideatur.

VIII. Ulterius evehitur Epiphanius (1), ubi ait Ecclesiam impatientius ferre mercatores, nec nisi extremum illis in fidelium grege assignare locum: *Negotiatores non admodum probat Ecclesia, sed in omnium infimo loco constituit.* Πραγματευτὰς ἐν ὑποτάχεται. Sic ille in Expositione fidei Catholicae (2). Nec minus infestus illis est Lactantius. Possem & aliorum hic corradere Patrum suffragia, qui statim abhorrere a negotio & mercatura videntur. Et constat tamen indubitatissime honori illis non fuisse, nisi vitia ipsa negotiantium, mendacia, perjuria, cupiditates immensas, fraudes innumerabiles. At quoniam haec vitia plerumque mercimonio adhaerescunt, sanctissimi Ecclesiae Patres, cum non spectarent, quo posset modo negotium exerceri, sed quo flagitio exerceretur, in illud debacchati sunt: non quo non posset, sed quo difficillime posset sine scelere explicari. Ita pluribus locis professus est Augustinus (3). Ea quoque verissime dici potest Ecclesiae universae persuasio, quae mercatores poenitentiae non addicebat, sed poenitentes arcebat a mercatura. Ejus rei ratio a B. Leone inde depromitur, quod facillime & pene inevitabiliter illabantur doli & fraudes in artes & ingenia ementium atque vendentium. Quamquam enim lucra quaedam sint innocua, sunt tamen omnia lubrica & periculi plena; & qui ex scelerum fovea modo emersit poenitens, eum necesse est excubare diligentius, & suspendere vestigia, ne iterum ruat. Si negotio autem interdicuntur poenitentes, si arceantur & iidem poenitentes Clericatu, hic intelligis quanta intercapedo sit mercimonii, & Clericatus. Audiendus jam Leo ipse (4): *Qualitas lucri negotiantem non excusat aut arguit, quia est honestus quaestus & turpis. Verumtamen poenitenti utilius est dispendia pati, quam periculis negotiationis obstringi; quia difficile est inter ementis vendentisque commercium, non intervenire peccatum.*

IX. Bona tamen fide fatendum est, non improbasse Ecclesiam in minoribus Clericis negotioli aliquid, quo ali possent. Extraordinariis oneribus subduxit Imperator Constantius Clericos omnes, quos hoc negotio victum quaerere cogebat paupertas (5): *Et si qui de vobis alimoniae causa negotiationem exercere volunt, immunitate potientur.* Et alibi: *Clerici vero vel hi quos Copiatas recens usus instituit nuncupari, ita a sordidis muneribus debent immunes atque a conlatione praestari, si exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirent.* Quam idem Imperator rursum confirmavit immunitatem, rescito quod hinc lucri Clericis accedebat, eo ab ipsis pauperes impartiri: *Negotiationum dispendiis minime obligentur, cum certum sit, quaestus quos ex tabernaculis atque ergastulis colligunt, pauperibus profuturos.* Denique ab eodem promulgatum est, mercimonium omne Clericorum, sive per sese, sive per alios, publicis omnibus exactionibus solutum fore, tum quod non posset nisi tenue & permodicum esse, tum quod lucri quidquid id erat, pauperibus addiceretur: *Et cum negotiatores ad aliquam praestationem competentem vocantur, ab his universis Clericis istiusmodi strepitus conquiescet. Si quid enim vel parcimonia, vel provisione, vel mercatura honestati tamen conscia congesserint, in usus pauperum atque egentium ministrari oportet; aut id quod ex eorundem ergasteriis vel tabernis conquiri potuerit & colligi, collectum id religionis aestiment lucrum. Verum etiam ab hominibus eorundem, qui operam in mercimoniis habent.*

X. Fatetur enimvero Augustinus locis supra laudatis, si mercatores facile patent mendacio, perjurio, fraudi & avaritiae, ne opifices quidem & agricolas ab his vitiis & periculis esse semotos. Si reponant autem, opifices & agricolas his se laqueis facile explicare, si baptismi sacramentum & legem Christianam constanter retineant; idem prorsus de mercatoribus dicetur (6): *Sed non ea faciunt, inquis, agricolae boni, nec*

(1) N. 24. (2) L. 5. De Justi. c. 17. (3) In Psal. 33. & 70
(4) Leo in Decret. c. 23. Ep. 92. (5) Cod. Theod. L. 16. T. 2. L. 8. 10. 14. 15.
(6) In Psal. 70.

nec illa negotiatores boni, &c. Ista hominum, non rerum peccata sunt, &c. Unum scio, quia si malus fuero, non negotiatio mihi facit, sed iniquitas mea. Quibus Responsionibus subscribit Augustinus ipse: *Quando verum dicitur, non est quod contradicatur.*

XI. Hinc ergo illud recte concluditur, medium quid esse negotium; quod bonum, malumque dicetur, perinde ut usus erit; posse quem ei vacare, ut vitæ necessitatibus satisfaciat, ut pauperes levet, & tunc non solum innocuam esse artem, sed & pietati & caritati accommodatam, atque ita & Clericis ab Ecclesia concessam, & Imperatorum privilegiis ornatum; at plerosque eo incitari insatiabilis facibus avaritiæ, ad opes eas acervandas, quarum congerie obruantur, & a cælestibus omnino deficiant. Hanc caducarum opum præ immortalibus virtutum divitiis insaniam detestati sunt sancti Patres, cum Clericos negotiatores insectabantur. Audiendus hic nobis est Severus Sulpitius, ubi negotium quidem a Clericis arcet, nec tamen nisi ipsa vitia execratur, quæ ipsi aliunde affricata sunt (1): *Levitis in sacerdotium assumptis nulla portio data, quo liberius servirent Deo. Equidem hoc exemplum tacitus non præterierim, legendumque ministris Ecclesiarum libenter ingesserim. Etenim præcepti hujus non solum immemores, sed etiam ignari mihi videntur, tanta hoc tempore animos eorum habendi cupido, veluti tabes incessit. Inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt venduntque, quæstui per omnia student. Et qui melioris propositi videntur neque possidentes, neque negotiantes, quod est multo turpius, sedentes munera expectant, atque omne vitæ decus mercede corruptum habent, dum quasi venalem præ se ferunt sanctitatem.* Plus cum primis & doctus Scriptor sugillat commercia Clericorum avaritiæ studentium; sed non leviter eos quoque aspergit, qui ingentibus latifundiis incubabant, qui reditus eorum amplificare studebant, fructus divendebant, ut novos sibi fundos, novos cupiditatum fomites acervarent: quo non magis opes, quam salutis dispendia, certe pericula conduplicabant: *Inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt venduntque, quæstui per omnia student. At qui melioris propositi videntur neque possidentes, neque negotiantes, &c.* Enimvero negotii genus est fundorum fructus non spargere in egenos, sed conferre in novos fundos, unde novi in immensum ex fundis reditus, ex reditibus fundi augescant. Nec multum disparis enim avaritiæ est, ac negotiationis, vendere quod excolueris, & rursum distrahere quod emeris.

XII. In Concilio Carthaginensi III. prohibiti sunt Clerici, ne conductores aut procuratores fierent sæcularium, ne lucri turpitudine Ordinis sui dignitatem dedecorarent (2): *Placuit ut Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi, vel Clerici non sint Conductores, neque Procuratores, neque ullo turpi vel inhonesto negotio victum quærant. Quia respicere debent scriptum esse, Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus.* Conjecit jam supra Augustinus in eandem classem Mercatores, Conductores, Procuratores, quorum interim corpora otio & ignavia languent, mentes curarum aculeis & cupiditatum æstu exagitantur (3): *Aliud est ipsum animum occupare curis colligendæ sine corporis labore pecuniæ, sicut sunt vel negotiatores vel procuratores, vel conductores; neu manibus operantur, animum occupant habendi sollicitudine.* Duo ergo ibi sunt, quæ dissideant & confligentur cum Clericatu: qui ex adverso flagitat corpus utili aliquo opere exercitari, mentem conquiescere, cupiditatibus vacuam, uni caritatis paci servientem.

XIII. Et superius tamen testatum fecit sanctus Paulinus, sanctissimum virum & martyrio clarum Felicem, cum imperare sibi non potuisset, ut repeteret bona, quibus propter Christi fidem spoliatus fuerat, tria agri jugera conduxisse, quæ suis ipse manibus excoleret, atque ita suam solaretur penuriam, eorumque quorum paupertati accedebat ægritudo, atque imbecillitas laboris impatiens. Nec illud arduum est, hanc sedare discordiam. Quoddam enim negotii genus est, agros conducere. Et ergo vel favebunt, vel infesti erunt Canones, pro ejus modo & fine. Nec enim vel Augustinus, vel Concilii Carthaginensis III. Patres mercatoribus irascebantur ipsis, vel conductoribus, sed eorum cupiditatibus sine modo & fine fine hiantibus ac tumultuantibus. Atqui nihil verendum erat, ne B. Felix tribus conducendis & excolendis agri jugeribus, ad suam & pauperum sustentationem, vel infinitas aggeraret opes, vel Evangelicæ paupertati terga verteret.

XIV.

(1) Hist. Sacræ L. 1. (2) Can. 15. (3) De Opere Monac. c. 15.

XIV. Nec multum dispar erat eorum ratio, quibus delegata erat agrorum Ecclesiæ cura & administratio. Optabile Augustino fuisset eam curam in laicos conferre : *Alloquebatur plebem Dei, malle se ex collationibus plebis Dei vivere, quam illarum possessionum curam vel gubernationem pati : & paratum se esse illis cedere, &c. Sed nunquam id laici suscipere voluerunt.* Id oneris detrectantibus laicis, valentiores ex Clericis suis ei curæ præfecit (1) : *Domus Ecclesiæ curam omnemque substantiam ad vices valentioribus Clericis delegabat & credebat.* Uti non raro cupiditas caritatem imitatur, ejusque & formam & functiones induit : ita & hoc loco eas partes sustinebat caritas, quas plerumque cupiditas implet. At quantumvis finitimæ functiones essent, erant fines stimulique longe diversissimi. Nec enim hi Clerici terram proscindebant, & patrimonia excolebant Christi ; nisi ut hostias altari suppeditarent, ut Clerum, ut pauperes omnes, ut seipsos modice alerent, ut denique uni impederent caritati, quæ mortales fere habent cupiditatum suarum instrumenta.

XV. Id præstantissime executus est Julianus Pomerius, ubi Paulinum ait, Hilarium, & alios horum simillimos in ipsa opulentia sua inopes fuisse, quando propriis omnibus in pauperes distributis patrimoniis, sua ad Episcopale culmen provectione evaserant possessores, procuratores, & dispensatores rerum Ecclesiæ. Ut enim proprias cujusque res possidet cupiditas, ita & sanctissimæ Congregationis bona possidet, vel potius administrat caritas. Possidet virtus, possidet vitium : sed ipsa possidendi ratio, & finis distat immane quantum (2) : *Expedit facultates Ecclesiæ possideri, & amore perfectionis proprias contemni. Non enim propriæ sunt, sed communes Ecclesiæ facultates, &c. Sine detrimento perfectionis, possunt quæ sunt communia Ecclesiæ possideri. Hilarius Arelatensis Episcopus, non solum quod illa tunc habebat Ecclesia possedit, sed etiam acceptis fidelium numerosis hæreditatibus ampliavit.* Ita potest caritas terrenas substantias non retinere tantum & possidere, sed amplificare, ubi res sunt Congregationis sanctæ, & quidem pauperum. Nullæ hic sunt cupiditatis partes, propterea quod qui possidere hic videtur, patrimonii sui is jam abdicatione approbavit, quam alienus esset ab afflatu qualicumque avaritiæ ; nec possessorem se, sed dispensatorem fore bonorum communium : *Hoc est enim possidenda contemnere, non sibi, sed aliis possidere.*

XVI. Nec Ecclesiæ tantum, & communes, & pauperum res possideri, & augeri possunt citra contagium cupiditatis ; sed & propriæ res possunt & hæreditates obtineri & amplificari, uno cœlestis caritatis instinctu, & Evangelicæ paupertatis ingenio, si eo tantum consilio, studioque retineantur, ut effundantur in pauperes, ea fide & integritate incorrupta, quasi essent res pauperum. Non jam dominus, non possessor quisquam amplius est earum rerum, quas caritati & misericordiæ in pauperes dicavit ; sed Procurator, Villicus, Dispensator. Non ergo possunt ex sanctis Patribus Clerici Procuratores se agere rerum, vel negotiorum laicorum, cum ne suis quidem ipsorum rebus carnali affectu affigi debeant. Unde Hieronymus ad Nepotianum: *Procuratores & dispensatores domorum alienarum atque villarum, quomodo possunt esse Clerici, qui proprias jubentur contemnere facultates ?* Cujus rei & alibi causas aperit, ubi agit : *De vitando suspecto Contubernio.* Sic enim ibi : *Dispensator & dominus & præveniens officia servulorum, quem omnes rodant famuli ; & quæcumque domina non dederit, illum clamitent subtraxisse. Querulum servulorum genus est & quantacumque dederis, semper eis minus est.* Famulorum maledicentia in Clericum laicæ domus Procuratorem, a Clerico in Clerum ipsum, & in Ecclesiam resilit. Hilario Pictaviensi Episcopo illa curarum & sollicitudinum procella, quæ Procuratoribus & conductoribus sæcularium nobiliumque virorum jugiter incumbit, parum consentire videtur Clericis, quorum lux, pax, tranquillitas fidelibus omnibus solatio & præsidio esse debet (3) : *Ingenti periculo Sacerdotes, qui Ecclesiæ oculi sunt, negotiis sæculi, curis pecuniæ, & familiarium rerum incrementis & conviviorum luxibus occupantur. Ecclesiæ enim lumen sunt, id est, corporis oculi. Et si lumen ipsum avaritiæ & lasciviæ nocte tenebrescit, corpori, id est Ecclesiæ, cui per naturam suam tenebræ sunt, quantæ insuper tenebræ de exemplo tenebrosi luminis invehentur?* Præclare & Basilius ad Chorepiscopum scribens (4) demonstravit,

(1) Possid. c. 23. 24. (2) De vita Contempl. L. 2. c. 20. (3) In Psal. 138. (4) Ep. 340.

vit, quam non facile conciliari possit illa alienarum rerum administrandarum servitus, cum libertate ea qua Clericos decet a terrenis omnibus vinculis expeditos esse.

XVII. Nihil est tamen quod obstrepat ei libertati, pacique mentis, ubi propriarum etiam quis rerum possessionem & administrationem retinet, quarum fundos fructusque alendis pauperibus consecravit. De eo amicissime suavissimeque certatum est B. Paulinum inter & Severum Sulpitium, utrum perfectioni & paupertati Evangelicæ magis concineret, sua statim omnia vendidisse & distribuisse pauperibus, an servasse fundos eorum: Oeconomum se & Villicum pauperum agere; nec suas tantum res, earumque proventus, sed & curas, vigilias, operas sollicitudinesque pauperibus donare. Primam rationem tenuerat Paulinus (1), alteram Severus Sulpitius, perfectionis palmam eorum unusquisque sibi abdicabat, alteri concedebat. Ita humilitas, ita caritas contendere & repugnare amat. Inde porro illud emicat in rei hujus nostræ illustrationem, eundem saltem perfectionis apicem attingi ex sententia beati quidem Paulini, si quis procurator & villicus fiat suorum ipsius agrorum, quostquam illos pauperum usibus transcripsit, atque si omnia simul & semel pauperibus erogasset: Emicat rursus, quantumvis prohibuerit Ecclesia, ne Clerici curam sibi induerent, & procurationem terrenarum quarumcumque rerum, posse eam indui & sustineri, si res sint Ecclesiæ: vel propriæ quidem, sed pauperum alimentis adscriptæ. Emicat denique menti & consilio Canonum serviendum esse, non litteræ; amorem castum & infucatum paupertatis ab Ecclesia commendari; eum amorem facillime coalescere cum administratione ingentium bonorum, si bona ea sint religiosæ, unique Deo addictæ Congregationis; quin & cohærescere posse cum proprii cura patrimonii, si illud etsi clam, efficacissime tamen Deo dicatum sit, & pauperum necessitatibus.

XVIII. Quæ toto hoc Capite congesta sunt ea uno Canone complecti videtur Concilium Chalcedonense, ubi Clericis, peræque ac Monachis prohibet, ne sæcularibus se negotiis implicent, aut procurationi domorum, aut terrarum administrationi; quamquam nihil vetet, quin pupillorum tuitionem in se recipiant, si legibus eo adigantur; ac multo lubentius rerum & causarum Ecclesiæ jubente Episcopo administrationem subeant, orphanorum item & viduarum, omniumque quos probis omnibus sua commendat conciliatque calamitas (2): *Decrevit Concilium, non Episcopum, non Clericum, non Monachum, aut possessiones conducere, aut negotiis sæcularibus se immiscere, præter pupillorum, si forte leges imponant inexcusabilem curam, aut civitatis Episcopus Ecclesiasticarum rerum sollicitudinem habere præcipiat, aut orphanorum & viduarum, quæ sine ulla defensione sunt, &c.*

CAPUT XVIII. *P. 2. l. 4. c. 4.*

Negotio Clericis interdicitur, uti & administratione rei, & causarum sæcularium. Immunitas tutelarum, sæculo VI. VII. & VIII.

I. In Gallia Clerici majores negotio arcentur.

II. In Hispania Clerici prorsus omnes.

III. IV. V. Nec secus erat in Italia, & in Ecclesia Alexandrina. Erant tamen ibi Ecclesiæ naves complures ad comportanda frumenta.

VI. VII. VIII. His navibus plura Reges & Imperatores privilegia annuerant.

IX. Clerici ipsi res Ecclesiæ administrabant, caritate & tranquillitate mentis illibata.

X. Oeconomus vices gerebat Episcopi in administratione temporali.

XI. Sæcularium res & causas administrare Clerici vetabantur.

XII. Exceptiones aliquæ ex Legibus Justiniani.

XIII. Quam aliena sint hæc munia a singulari Clericorum pietate, humanitate, mente in Deum semper arrecta.

XIV. Quam dolendum sit ex animo, quod Clerici litibus vacent.

XV. XVI. A Tutorum & Curatorum oneribus immunitas Clericorum.

XVII. XVIII. Qua nimirum ex Conciliis & ex Legibus illi demum utuntur Clerici, qui in Ecclesiis suis resident.

1. Quan-

---

(1) Paulin. Ep. 2. (2) Can. 3.

I. QUanto in honore erant Ecclesiæ artes illæ liberales & occupationes innoxiæ, quæ manus & corpus distinent, mentem liberam in cælos evolare sinunt, & a cupiditatum nexibus procul se subducere; tanto fuere contemptui & horrori, quæ animos exagitant, vanisque opum & dignitatum implicant & spinosissimis desideriis. Diaconos & superiorum omnium Ordinum Clericos, ne ementito quidem aliorum nomine, voluit Concilium Aurelianense III. negotiari posse (1): *Ne in exercendis negotiis, ut publici, qui ad populi responsum negotiatores observant, turpis lucri cupiditate versetur, aut sub alieno nomine interdicta negotia audeat exercere*. Quantum in eo flagitii esset, declarat quæ transgressoribus intorquetur pœna depositionis: *Concessa communione ab Ordine regradetur*.

II. Eadem pœna Clericis indiscriminatim omnibus irrogata est a Concilio Tarraconensi (2): *Canonum statutis firmetum est, ut quicumque in Clero esse voluerit, emendi vilius, vel vendendi carius studio non utatur. Certe si hæc voluerit exercere, cohibeatur a Clero*. Nec beatum Isidorum Hispalensem Episcopum fefellit hæc desperatissima societas Clericatus & negotiationis (3): *Usuris nequaquam incumbant, neque turpium occupationes lucrorum, fraudisque cujusquam studium appetant, amorem pecuniæ quasi materiam cunctorum* (*) *fugiant; sæcularia officia negotiaque abjiciant, honorum gradus per ambitiones non subeant*.

III. Cum Eulogio Alexandrino Patriarchæ mitteret Gregorius Magnus naves lignis onustas, ad naves alias construendas, pretium earum repudiavit, non uno familiaris sibi largitatis stimulo, sed summa quadam alienatione animi a lucro, & lucri aut negotii specie qualicumque (4): *Quod autem dicitis, quia si majora transmittimus ligna, pretium dabitis, largitati quidem gratias agimus, sed accipere pretium Evangelio interdicente prohibemur. Nos enim ea quæ transmittimus ligna, non emimus, & quomodo possumus pretium accipere, cum scriptum sit, gratis accepistis, gratis date?*

IV. Naves porro de quibus Epistolis his omnibus agit Gregorius (5), nec ab Eulogio Alexandrino, nec ab Abbatissis, nec ab Episcopis, quorum juris erant, negotio qualicumque addicebantur, sed convehendis alimentis pauperum innumerabilis cujusdam multitudinis. Si construere naves statuisset Eulogius, quæ terrenæ cuiquam cupiditati famularentur, non is erat Gregorius, qui inultum id fineret, multo minus qui profanum negotium cura & largitione sua promoveret. Unde & idem sanctissimus Pontifex Episcopum quemdam Campaniæ acerbissime objurgavit per Nuntium suum, quod Pastoralis officii munia persunctorie obiret, totus ipse in costruendis navibus esset (6): *Rebus quæ ad Pastoris curam pertinent prætermissis, ad fabricandum naves toto se studio inutiliter occupare*.

V. Ad Ecclesiam Alexandrinam redeo, cujus in Patriarchalem sedem sublimatus est biennio post Eulogii mortem Joannes Eleemosynarius (7). Sanctissimo huic Patriarchæ cum præter numerosissimum suum Clerum alenda essent pauperum septem millia & quingenti, uti ex descriptione patuit, quam primo ipso ordinationis suæ die sibi voluit exhiberi: *Erant autem plusquam septem millia quingenti*: erant onerariæ naves ingentes, quæ frumenta ex longinquis illis sibi regionibus adveherent, ubi vilior erat tum annona. Harum navium unam aliquando mutuam dedit Mercatori, qui propriis navibus naufragia semper patiebatur, & qui navi Ecclesiæ tum usus, ejus expertus est clementiam præpotentem, qui maria sedat concitata, & cœlum tranquillat (8): *Mox jussit tradi ei unam magnam navim, plenam frumento viginti millium modiorum, de illis navibus, quæ sanctissimæ Ecclesiæ subjecta ministrabant*. Ejus negotii non apparet consortem utcumque fuisse beatissimum Patriarcham: Quin postea subjicitur ingentes eas naves in Siciliam proficisci solitas ad frumenta advehenda (9): *Nunciatur ei duas Ecclesiæ magnarum navium ad terram esse submissas, quas miserat in Siciliam propter frumentum*. Alias rursus (10) ejusdem Ecclesiæ tredecim naves, quæ singulæ decem millia modiorum tritici capiebant, tam atroci jactatæ ac con-

(1) Can. 27. (2) Can. 28. (3) De Offic. Eccl. l. 2. c. 2. (*) *Forte addendum* vitiorum.
(4) L. 4. Ep. 60. L. 5. Ep 60. L. 7. Ep. 29. 78. 79. L. 8. Ep. 42. (5) L. 8. Ep. 64.
(6) L. 11. Ep. 32. (7) An. 610. (8) Vita ejus c. 11. (9) Cap. 12. (10) Cap. 27.

convulsæ sunt tempestate in mari Adriatico, ut in mare necesse fuerit onus omne ejici. At ne tantillam quidem animi perturbationem beatissimo Patriarchæ ea vel tempestas creavit, vel rerum jactura: *Plus enim erant, quam tredecim naves, capientes per singulas decem millia modiorum.*

VI. Theodosii & Valentiniani lege sancitum fuerat, ut siquæ naves supra duo millia modiorum caperent, eæ ordinariis exactionibus subessent, quantumvis ditionis essent Ecclesiæ (1): *Jubemus nullam navim ultra duorum millium modiorum capacem, &c. Religionis intuitu excusari posse, &c.* Ægre mihi persuaserim, Alexandrinæ Ecclesiæ naves alendorum pauperum famulas & ministras, ordinariis fuisse exactionibus obnoxias, etsi ultra decem millia modiorum caperent. Ratio est, quod tam egebat Ecclesia Alexandrina his majoribus & capacioribus navibus, quam ceteræ Ecclesiæ minoribus, non ultra duo millia capientibus, ad pauperum necessitates. Itaque ut paribus donentur Ecclesiæ privilegiis, pro suo quæque modo, si ceteris Ecclesiis permittebantur duorum millium modiorum naves, æquum erat, ut & ultra decem millium Alexandrinæ annuerentur.

VII. Communicatum voluit Theodoricus Rex cum Ecclesia Mediolanensi, privilegium quo jam potiebatur Ravennas, in gratiam pauperum, quibus nullæ non prærogativæ indulgendæ sunt. Ejusmodi erat autem privilegium, ut oneribus & exactionibus omnibus absolveretur mercator aliquis unus, Ecclesiæ obsequiis & utilitatibus astrictus. Ita enim leges apud Cassiodorum (2): *Defensores sacrosanctæ Mediolanensis Ecclesiæ, pro expensis pauperum, quæ sub lucri exaggeratione funduntur, unum sibi ex negotiatoribus urbis suæ desiderant oportere præstari, qui emptoris functus officio, exceptis negotiationis oneribus, debeat implere quod suscipit. Hæc enim nos & Ravennati Ecclesiæ commemorant attribuisse, &c.* Ejus annuendæ immunitatis rationes admirationi certe erant, calamo scilicet & ingenio Cassiodori consonantes, qui Theodorico a consiliis erat: *Beneficialem esse Principem licet, nec intra regulas constitui potest munificentia regalis arctari. Clementia non habet legem, nec debet sub angustiis terminis benigna sequi, quem decet sine fine laudari.*

VIII. Ex his porro Regiis & Imperatoriis legibus manifestum est, Ecclesiis fuisse naves ingentes nec paucas, nec inde tamen negotii vel suspiciones existere posse, cum illæ omnes pauperum utilitatibus sacræ essent: denique etsi quid suboleret negotii, flagrabat ibi caritas, non cupiditas. Illud vero intercedit discriminis utriusque rebus & negotiis, quod in ipsa jactatione indeclinabilium quandoque sollicitudinum tranquilla semper & serena caritas est, cupiditas cœlo marique silente fluctuatur semper intestinis suis procellis.

IX. Inde est quod in votis Ecclesiæ semper fuit, ut Oeconomi & Procuratores rerum Ecclesiæ & patrimonii Christi, e Clero adoptarentur. Quanquam enim difficillime ab eo munere elui possint curæ & tumultus omnes, constat tamen indubitatissime, caritatem quæ nos his objectat molestiis, ipsam per sese in penetralibus animi lætam & tranquillam conquiescere. Amor Christi sine fuco, spes æternorum vegeta, fides vivax, ac præsensio & prægustatio quædam bonorum & gaudiorum cælestium inter ipsas tempestates pacem & suavitatem ineffabilem quamdam ipsis animæ medullis infundunt. Eo compulsus est B. Gregorius Papa, ut Laicos omnes ab administratione rerum Ecclesiæ temporalium summoveret (3): *Nemo laicorum quodlibet Palatii ministerium, vel Ecclesiasticum patrimonium procurabat; sed omnia Ecclesiastici juris munia Ecclesiastici viri subibant.* Epistolarum Gregorii plures sunt ad Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos & Clericos minores, administrando Ecclesiæ patrimonio præfectos. Nec suavitas tantum & caritas his a Pontifice commendabatur erga villicos, rusticosque agris Ecclesiæ affixos, sed & solatia his & blandimenta, necnon & onerum levamenta subinde concedebantur. Audi quid ab eo perscriptum sit ad Subdiaconum, patrimonio Ecclesiæ Romanæ in Sicilia præpositum, ut rusticis largiretur authentica, vel exemplaria immunitatum a Pontifice eis concessarum (4): *Scripta mea ad rusticos quæ direxi, per omnes massas fac relegi, ut sciant quid sibi contra violentias debeant defendere ex auctoritate nostra, eisque vel authentica, vel exemplaria eorum dentur.*

X. Concilium Hispalense, innovato Chalcedonensi Canone, quo prohibebatur, ne Epi-

(1) Cod. l. 1. de sacr. Eccles. leg. 10. (2) Cassid. leg. 1. Ep. 30. (3) L. 1. c. 25. vitæ ejus. (4) L. 1. Ep. 42.

Episcopi laicos sibi, vel Ecclesiæ suæ Oeconomos asciscerent, ejus statuti pulcherrimam hanc suggerit rationem. Quod videlicet rei temporalis administrator Vicarius sit Episcopi, & lites dirimat omnes ex temporalium regimine frequentissimas (1): *Indecorum est laicum Vicarium esse Episcopi, & saeculares in Ecclesia judicare, &c. Qui in administrationibus Ecclesiæ Pontificibus sociantur, discrepare non debent, nec professione, nec habitu.*

XI. Contra vero nihil tam inimicum est Clericatui, quam Laicorum terras litesque procurandas suscipere. Quod vel ex Justiniani lege patebit, canonicis regulis ita succinente (2): *Sed neque fieri susceptorem, aut exactorem fiscalium functionum, aut conductorem publicarum, aut alienarum possessionum, aut curatorem domus, aut procuratorem litis, aut fidejussorem pro talibus causis Episcopum, aut Oeconomum, aut alium Clericum cujuslibet gradus, aut Monachum proprio nomine, aut Ecclesiæ, aut Monasterii sinimus, ut non per hanc occasionem & sanctis domibus damnum fiat, & sacra ministeria impediantur.* Ne per leges quidem ergo licet Clericis, Conductoribus esse, Agentibus, vel Procuratoribus, vel cavere pro Laicorum rebus, litibusque, publicis, privatisque.

XII. Subjiciuntur tamen a Justiniano exceptiones eæ, quæ prætermitti omnino non possint. Si enim Ecclesiæ vel Cœnobio conducibile sit conducere, vel emphyteutico jure suscipere agros, agris suis conjunctos, aut vicinos, jus fasque erit, si modo Clericorum vel Monachorum Collegium assentiatur (3). 2. Ecclesiæ uni conceditur aliarum Ecclesiarum vel locorum Deo sacrorum emphyteuses accipere, vel locationes. 3. Nec moleste fertur, si Clerici ipsi conductores fiant agrorum Ecclesiæ suæ, Episcopo vel Oeconomo assentiente.

XIII. Huc utique referri potest, quod a Ferrando proditum est in vita B. Fulgentii. Cum enim ineunte juventa Fulgentius Procurator fuisset (4): *Procurator ordinatur, hinc initium sumens imperandi, ac gubernandi quamplurimos.* Eo munere fungi cœpit insita sibi humanitate & suavitate ingenii mira; quæ tamen minus consentiebat officio, quod sustinebat. Hinc ejus brevi pertæsus, ejusque rigoris & sævitiæ impatiens, quam munus flagitare videbatur, mentem tandem appulit ad innocentiam Monasticæ professionis amplectendam: *Accepta tamen hac potestate, dum clementer utitur, & neminem lædere pro ingenita sibi bonitate desiderat, atque in exigendis pensionibus crudelitatem jubetur exercere, cœpit sæcularium negotiorum gravis apparere sarcina, & displicere felicitas vana, paulatimque vitæ spiritalis amor exurgere.* Eo etiam adducti sunt Ecclesiæ Patres, adductæ Episcopales Synodi, ut Clericos arcerent a sæcularibus his functionibus, quibus & avaritiæ servitur, & a sævitia non receditur.

XIV. Cum spinosior sit litium & impacatior procuratio, quam rerum, ideo vehementius ea Clerici interdicuntur. Fulgentium perhibet idem Ferrandus, Episcopatu auctum, non esse passum, ut terrenis se negotiis Clerici innecterent, quod iis a sacro ministerio mens alienetur (5): *Summam diligentiam præbuit, ne quis Clericus negotiis sæcularibus occupatus, ab officio Ecclesiastico diutius vacaret.* Idem prohibuit Concilium Tarraconense Monachis omnibus, quoad res & lites sæcularium; res enim & lites Monasterii commendari illis possunt ab Abbate (6): *Nullus Monachorum forensis negotii susceptor vel executor existat, nisi quod Monasterii exposcit utilitas, Abbate sibi nihilominus imperante.* Quam supra laudavimus Justiniani Novellam, ea promiscue Clerici Monachique ablegantur a negotiis & litibus sæcularium (7): *Aut procuratorem litis.* Dolebat vehementissime Gregorio Magno ea mentis alienatio, inanitasque Clericorum, qui mundi negotiis sese immiscent (8): *Ecce jam pene nulla est sæculi actio, quam non Sacerdotes administrent. Dum ergo in sancto habitu constituti, exteriora sunt quæ exhibent, quasi sanctuarii lapides foris jacent, &c. Non solum in plateis, sed & in capite platearum dispersi sunt, quia & per desiderium mundi hujus opera peragunt, & tamen de religioso habitu culmen honoris quærunt.*

XV. Quod ad Tutores spectat & Curatores, his moneribus Episcopos & Monachos summovet Justinianus, nec his illigare sinit Presbyteros, Diaconos & Subdiaconos, nisi sua sponte assentiantur, & quibus

(1) Can. 9. (2) Novel. 123. c. 6. (3) Ibidem. (4) C. 1. 2. (5) Cap. 29.
(6) Cap. 11. (7) Nov. 123. c. 6. (8) In Ev. hom. 17.

bus ea cura impendenda est, ii sint proximitate conjunctissimi; unius tantum denique, non plurium Tutores esse finit, aut Curatores (1): *Deo amabiles Episcopos & Monachos ex nulla lege tutores ac curatores cujuscumque personæ fieri permittimus: Presbyteros autem & Diaconos & Subdiaconos jure & lege cognationis tutelam aut curam suscipere hæreditatis permittimus, proprio & solo gradu cognationis ad tutelam & curam vocatis: hujusmodi suscipere administrationem permittimus, si tamen intra quatuor menses ex quo vocati sunt, apud competentem Judicem scripto declarent talem administrationem propria voluntate suscepisse. Et si quis eorum forsan hoc fecerit, nullum ex hoc in alia tutela aut cura præjudicium patiatur.*

XVI. His postremis verbis, *si quis eorum forsan*, manifeste proditur Justinianum, vel Episcopos quos ille his commentandis condendisque legibus non adesse tantum, sed & præesse volebat, in votis habuisse, ut servitutibus his mortalium Clerici sese ipsi nunquam subjicerent, ut quæ mirum in modum alienæ sint a cælestibus Clericatus muniis. Inde est quod eam immunitatem Imperator illis nulla prorsus exceptione confirmavit (2): *Generaliter sancimus omnes viros rever. Episcopos, nec non Presbyteros, Diaconos & Subdiaconos, & præcipue Monachos, licet non sint Clerici, immunitatem ipso jure omnes habere tutelæ, sive testamentariæ, sive legitimæ, sive dativæ; & non solum tutelæ eos esse expertes, sed etiam curæ; non solum pupillorum & adultorum, sed & furiosi, & muti, & surdi, & aliarum personarum, quibus tutores & curatores a veteribus legibus dantur.*

XVII. Sed ut indubitatissime constet eam immunitatem Clericis & Monachis non concedi, nisi ut libentius liberiusque sanctissimas Ecclesiastici ministerii functiones amplexentur; ad illud privilegium aditus illis tantum patet, qui Ecclesiis suis, vel Cœnobiis affixi resident, procul ab ejus participatione amandatis Clericis, Monachisque erronibus & vagis (3): *Eos tamen Clericos & Monachos hujusmodi habere beneficium sancimus, qui apud sacrosanctas Ecclesias vel Monasteria permanent, non divagantes, neque circa divina ministeria desides; cum propter hoc ipsum beneficium eis indulgeamus, ut aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis ministeriis inhæreant.*

XVIII. Eidem coarctationi subscripsit Aurelianense Concilium IV. ad Clericos majores, Ecclesiis suis, & Altarium ministerio agglutinatos; cum & iniquum foret & impium, veri summique Dei Ministros non iisdem saltem uti immunitatibus, quibus Ethnici Principes suos sacrilegos Sacerdotes gaudere voluere (4): *Si quis Judicum Clericos de quolibet corpore venientes, atque altari mancipatos, vel quorum nomina in matricula Ecclesiæ teneantur inscripta, publicis exactionibus applicare præsumpserit, cognoscat se pacem Ecclesiæ non habere. Similiter & a tutela administratione Pontifices, Presbyteros atque Diaconos ideo excusatos esse decrevimus, quia quod lex sæculi etiam Paganis Sacerdotibus & ministris ante præstiterat, justum est ut erga Christianos specialiter conservetur.*

Quamquam administratio Civitatum, Provinciarum & Regnorum, curis & molestiis longe gravioribus implicata sit, quam illæ de quibus hactenus egimus procurationes: non tamen æque pugnat Clericatus professioni, cum uno sinceræ caritatis imperio, ei mancipantur Præsules. Confessus est supra Gregorius se Imperatoris veluti arcarium esse, aut fisci præfectum: Longobardorum se potius, quam Romanorum Episcopum. Idem ipse ea cura Episcopos oneravit, ut munirent urbes, mœnia restaurarent & custodirent; quin & ad Exercitum & ad Civitatem Neapolitanam militum agmina subministravit. Ita omnibus omnia fiebat caritas Pastoralis, & e cælis in terras dilabebatur, ut cœlesti quodam instinctu & inflatu terras administraret. Ea nimirum caritas B. Arnulphum Metensem Episcopum, & postea B. Cunibertum Episcopum Coloniensem addoxit, ut Imperium Gallicanum cum Pipino majore gubernaret. Audi quid antiquissimus Scriptor de Pipini pietate scripserit (5): *Sed quia sanctarum Scripturarum scientia minus eruditus erat, prudentes quosque viros, quos in timore ac dilectione Dei noverat excrevisse, omnium consiliorum vel negotiorum suorum socios assumebat. Nam & Arnulphum Metensem Pontificem, qui ante Pontificatum hanc eandem dignitatem irreprehensibiliter administraverat, & postmodum eo defuncto B. Cuniber-*

(1) Nov. 123. c. 5. (2) Cod. l. 1. De Episc. & Cler. leg. 51. (3) Ibidem. (4) Can. 13. (5) Baron. an. 631. n. 8. 11. 13.

ribertum Colonienſem Antiſtitem pari ſanctitatis fama illuſtrem, in hac negotiorum adminiſtratione curabat adhibere particip m. Quam grave & moleſtum ſibi eſſet in Palatio diutius commorari, apertiſſime tradidit B. Arnulphus, cum venia ſecedendi petita, nec impetrata, clam in eremum ſeceſſit, & Aulæ domicilio & Epiſcopatu abdicato; ut intelligerent aliquando tandem mortales, quo tædio & faſtidio ſanctiſſimi Præſules Aulam incolant, quo gaudio inde diſcedant, & quam vere humilitas, peræque ut caritas, non ullo ſe facile ſinat limite circumſcribi. Aſcitus fuerat Arnulphus, ut ei Dagoberti I. Regis inſtitutio commendaretur (1): *A genitore traditus eſt Arnulpho Metenſium urbis Epiſcopo, ut eum ſecundum ſuam ſapientiam enutriret, eique tramitem Chriſtianæ Religionis oſtenderet, atque ei cuſtos & bajulus eſſet.* Hæc ex Auctore hiſtoriæ ejus Regis. Tandiu in Aula commoratus Arnulphus, ipſa quoque benevolentiæ Regiæ vincula aurea abrupit, ut ſe optatiſſimo ſeceſſui redderet.

CAPUT XIX. *P.3.l.4.c.4.*

Negotiatio Clericis prohibita & Monachis ab anno octingenteſimo ad milleſimum.

I. Deterritos a negotio & quæſtu Clericos, Monachoſque exemplis probatur.

II. Exempla negotii quod Concilia non reſpuunt.

III. Pulcherrima Capitularium placita, de licito, & illicito quæſtu, & de cupiditate Evangelicis præceptis & doctrinis frænanda.

IV. Exempla his Regulis contraria.

V. Uſura cum præſtigiis & artibus ſuis damnata.

VI. In Oriente uſura damnatur.

VII. Clerici eam palliant tribus contractibus a Balſamone commemoratis, & jam inde damnatis.

VIII. Clerici minores nullis non vacabant artibus. Itaque ſigillatim iis interdicendi erant, quas minus cum Clericatu concinere Præſules judicabant.

IX. Animadverſiones de uſura juxta Græcos.

X. Medicina Clericis prohibita.

XI. Tres contractus diu ante damnaverat Zonaras, quam Balſamon.

XII. Progreſſus proſcriptæ apud Græcos uſuræ.

XIII. Illa etiam damnabatur uſura, quæ ipſos inter divites graſſabatur.

I. IN Concilio Moguntino ſub Carolo Magno, damnato qualicumque negotio Clericorum, & notatis quibuſdam peculiariter ejuſmodi artibus, quæ Altarium miniſterio, & Monaſticæ profeſſioni apertius adverſantur: agnoſcitur illud tamen, poſſe honeſto quæſtu aliquo & negotio egeſtatem levari Clericorum, illæſa & intaminata ejus ordinis ſanctimonia (2). Ita quippe ibi anno 813. *Miniſtri Altaris Domini, vel Monachi nobis placuit, ut a negotiis ſæcularibus omnino abſtineant. Multa ſunt ergo negotia ſæcularia, de his tamen pauca perſtrinximus, ad quæ pertinet omnis libido, non ſolum in immunditia carnis, ſed etiam in omni concupiſcentia carnali. Quod plus juſto appetit homo, turpe lucrum eſt. Munera injuſta accipere, vel etiam dare, &c. pondera injuſta, vel menſuras habere, negotium injuſtum exercere.* Ita negotium intercluditur Clericis & Monachis, quod eo quæſtus appetatur, aut iniquus, aut immodicus ab iis, quos profeſſio ſua a cupiditatum contagio ſummoviſſe debuit.

II. Sed & inſinuatur ibidem negotium quoddam, non inculpatum modo, ſed laude dignum, cum imitatur Regulæ Beati Benedicti, & exemplo Apoſtolorum (3): *Nec tamen juſtum negotium eſt contradicendum propter neceſſitates diverſas; quia legimus Sanctos Apoſtolos negotiatos eſſe, & in Regula Sancti Benedicti præcipitur prævidere, per quorum manus negotium Monaſterii tranſeat.* Naſcitur hoc quidquid eſt negotii, ex labore manuum, quo de ſuperius. Si enim Clerici manibus operentur, exemplo Petri, qui poſt receptum etiam a morte & ab inferis Chriſtum ad piſcationem rediit: & exemplo Pauli, qui tentoria conſuebat; hinc neceſſe eſt vendi opera ipſa, quorum pretio & ipſi aluntur Clerici & pauperes. Nemo neſcit antiquiſſimos omnes Monachos eo negotii genere uſos. Atqui non diſpar ratio & pro Clericis militat.

Nec Clerici porro, nec Monachi, aut agros excolere poterant, aut eorum fruges divendere, niſi ut negotii ſpecies quædam inter-

(1) Du-Cheſne Hiſt. Franc. T. I. p. 574. (2) Can. 14. (3) Ibidem.

interveniret. Verum in eam rem egregium hoc illis anno 813. Concilium Cabilonense præceptum commendavit. Ne fructus reconderent in extrema anni tempora, ubi carius venduntur, ut ex necessitate & calamitate publica opes ipsi sibi aggerarent: sed studium omne suum, omnem industriam conferrent in solatia pauperum, nec alios meditarentur, quam operum misericordiæ thesauros (1): *Oportet etiam ut si quando Sacerdotes, fruges, vel quosdam reditus terræ congregant, & protelant: non ideo hoc faciant, ut carius vendant, & thesauros congregent; sed ut pauperibus tempore necessitatis subveniant.*

III. Laicos ipsos ab invidioso hoc quæstu absterruerunt Caroli Magni Capitularia; messium aut vindemiæ tempore frumentum, aut vinum ne vili emerent, quod caro venderent postea, & pretium conduplicarent. Inculpatum enim illud demum negotium est, ut horum tantum emas, quantum necesse est, ut & tibi habeas quod satis est, & aliis impertiare (2): *Quicumque tempore messis, vel tempore vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam aut vinum, verbi gratia, de duobus denariis comparat modium unum usque dum venumdare possit contra denarios quatuor, aut sex, seu amplius, hoc turpe lucrum dicimus. Si hoc propter necessitatem comparat, ut sibi habeat, & aliis tribuat, negotium dicimus.* Quæ moderatio ac sobrietas fidelibus omnibus pernecessaria, qui qualiacumque negotia attingunt, divinis innituntur Scripturis, quæ vetant ex iisdem Capitularibus, ne tantum se quisquam lucri & opum augmentis dedat, quantum vel cupiditas, vel ratio forsan ipsa expeteret: moneutque his frænos injiciendos esse ex Evangelicæ Legis præscripto, quo jubemur, non in terris corruptibiles, sed immortalitatis & sempiternæ sapientiæ thesauros in cælis nobis acervare (1). *Placuit, ut admoneantur omnes fideles, qui negotiis ac mercationibus rerum invigilant: ut non plus terrena lucra, quam vitam accipiant sempiternam. Nam qui plus de rebus terrenis, quam de anima sua salute cogitat, valde a via veritatis aberrat, & juxta sapientem quemdam, in vita sua perdidit intima sua.*

IV. His sane necesse erat Evangelicæ sapientiæ muniri laicos præsidiis, cum nec Clerici ipsi, nec Monachi eo vel sapientiæ illustrarentur lumine, vel mediocritatis amore fervèrent, quo regendæ ac moderandæ erant administrationes rerum suarum temporalium, agrorumque locandorum conventiones. Res exemplo isto elucidabitur. Centulensis, sive sancti Ricarii Abbas Notkero Episcopo Leodiensi in annos viginti vendidit agros Leodio propiores, a Centula autem remotos, acceptis ab eo triginta libris, quas ei restitueret expleto eo annorum numero, restitutis tum & suis sibi agris. Erat ea enimvero mera agrorum oppigneratio, mutuam Episcopo Abbati pecuniam dante (2). Unde & Episcopum jus fasque fuisset, quos percepisset agrorum fructus, eorum rationem habere, & tantundem de restituenda sibi pecunia detrahere. His contractibus usuræ infamia manifesta inhærebat, & non mediocri tamen celebrabantur illi solemnitate. Et mirum est autem & dolendum, quod eorum ad nos propagata memoria sit. Ejusmodi contractum innovarunt postea sæpius Episcopi Notkeri successores, instantibus Centulæ Abbatibus.

V. Non immerito ergo tum in Capitularibus & Conciliis iterata atque inculcata sæpius est priscorum Canonum auctoritas, qua usura damnatur, ejusque fraudes & ludificationes proscribuntur omnes (3). *Quoniam venerandi Canones & divina prohibet auctoritas, usuras accipere, ideo nullus Clericorum hoc facere præsumat, & in quantum poterunt, laicis vetare studeant.* In Concilio Aquisgranensi anni 816. novus vigor additus Decretis Conciliorum Nicæni & Laodiceni (4), adversus Clericos usuris implicatos, uti & Decretis Leonis et Gelasii Pontificum adversus eorum lucri sordidi cupiditates; cum non alia Clericis meditanda sint fœnora, & aucupanda, quam quibus pauperibus gratificantur, et centupli debitorem sibi Deum constituunt: *Fœnus hoc solum aspicere & exercere debemus, ut quod hic misericorditer tribuimus, ab eo Domino, qui multipliciter & in perpetuum mansura retribuet, recipere valeamus.*

Damnavit et Concilium Parisiense VI. anni 829. *multifarias calliditates* Clerico-

(1) Can. 8. (2) Leg. 1. c. 131. (3) Leg. 6. c. 228. Capitul. c. 35.
(4) Spicil. t. 4. p. 517. 546. (5) Leg. 6. c. 201. Capitul. l. 6. c. 201.
(6) Cap. 40. 75. 92. 93.

eorum et Laicorum usuris studentium. Nec illud in præteritis reliquit fraudolentiæ genus, quod modo carpebamus in Episcopo Leodiensi, et Abbate Centulensi, ubi creditor fructus agrorum sibi oppignoratorum accipit, nec subducit summæ pecuniæ a se mutuo datæ (1): *Sunt & alii crudelissimi fœneratores, qui tempore necessitatis, nihil commodare pauperibus volunt, nisi messellas suas, & vineolas, & pratella, ea ratione in pignus dederint, ut quidquid frugum in hisce colligi poterat, pro parvo quod mutuum acceperunt, ex asse amittant.*

VI. Venio ad Græcos, ubi advertit Photius ex Novellis Justiniani, quamvis Clerici usuris interdicerentur, potuisse tamen illos aliquid ultra sortem accipere, si bona fide commodassent, et ex mora restituendi detrimentum incurrerent (2): *Prohibitio ne Clerici usuras accipiant, mihi videtur omnino loqui de his, quæ ex mutuo, seu ex pacto dantur, non de iis, quæ tacite ex mora debentur, in bonæ fidei actionibus.* Ex iisdem Novellis Ecclesia ipsa usuras exigebat legatorum piorum, si in mora essent debitores: *Certe Novellarum Constitutio dicit, in piis legatis, ex mora peti usuras & fructus.* Cui Photii interpretationi lubens accedit Balsamon: *Gratias age Photio Patriarchæ, qui recte interpretatus est, Episcopos & Clericos posse usuras, tanquam id quod interest, petere.*

At idem alibi Balsamon fidentius insurgit in Clericos, qui sordidioribus lucris et negotiolis sese, Clerumque omnem dehonestabant (3): *Nota Canonem propter Sacerdotes, qui vina cauponantur, & balnea conducunt, & quædam alia hujusmodi faciunt, & quæ Canoni non subjicitur, paupertatem prætexunt.* A quibus ideo culpa non aberat, quod aliæ essent honestiores artes, levandis necessitatibus accommodatæ.

VII. His adde quod idem alibi Balsamon denudat Clericorum quorumdam ludibrium, anfractumque sinuosum, quo latitare se posse et usuras dissimulare confidebant. Mutuas enim dabant mercatoribus pecunias suas, constituto ante certo lucro, quod ad ipsos rediret, cum et lucri et sortis periculum in se mercatores reciperent. Itaque simulatæ societatis fuco obumbrabatur usura, cum lucri consortes essent Clerici, exortes periculi. Eo certe circuitu ludificari posse sperabant Nicænum Canonem; in usuras qualescumque & indecoros quæstus fulminantem (4): *Quidam Sacerdotes Canonem intelligentes, & ipsum circumscribentes, eique fraudem facientes, verba quidem servant, mentem autem negligunt. Dant enim nonnullis pecuniam, & tanquam ex lucro partem se capturos paciscuntur: periculum autem agnituros, qui eam accipiunt, & cum sint revera fœneratores, verbo tamen societatem prætexunt. Hoc ergo Canon aversatur, & eos qui hujusmodi quid faciunt, deponit.*

VIII. Priscis his Canonum institutis aliqua fiet lucis accessio, si memoria repetamus, Clericos olim minorum Ordinum pene omnes, licet Ecclesiasticis obsequiis illigati essent, conjugatos tamen fuisse, & alendæ familiæ onus sustinuisse. Facile ergo in artes quaslibet quæstuosas exardescebant, nisi obviam issent Concilia, & eas explosissent, ex quibus infamiæ aliquid aspergi Clero potuisset. Eodem Balsamone auctore Lucas Patriarcha Constantinopolitanus cauponis eos ablegavit, nec non & balneis, atque unguentariis officinis; quin immo si Presbyteratu vel Diaconatu fulgerent, medicinam illis interclusit: molestissime videlicet ferens, qui sacris ad aras vestibus splenderent, eos sæculari postea in veste cum Medicis aliis in conventibus publicis conspici (5): *Sanctissimus Patriarcha Lucas unguentarias quoque officinas & balnea turpes esse quæstus dicebat, ut quæ mendacii quoque causa essent. Sed nec Archiatros fieri sinebat Diaconos & Sacerdotes: dicens non esse ferendum, ut qui cum infulis & casulis sancta tractant, sæcularibus vestibus induantur, & cum laicis, viris scilicet Medicis, incedant.*

IX. Nec illud fas est a nobis sileri, quod idem observat Balsamon (6), admissos ad Clericatum fuisse a Basilio eos, qui usuris nuntium remisissent, erogato in pauperes lucro, quod ex eis corraserant: id eo factum esse, quod per leges usuris Laici non arceantur. Nam, ut idem alibi pluribus persequitur, Lege civili Senatoribus concedebatur, ut e centum quatuor lucrarentur; Laicis aliis & mercatoribus, ut e centum sex; usuram nauticam exercentibus,

(1) Can. 13. (2) Nomoc. tit. 9. c. 27. (3) In Can. Nicænum. 17. (4) Ibidem.
(5) Juris Orient. t. 2. p. 35. 225. In Can. 16. Cart. (6) In Can. 14. Basil.

ex centum duodecim, quæ centesimæ illæ ipsæ sunt, quibus de agitur in Canone Nicæno, inde nomen nactæ, quod singulis mensibus exigerentur. Ut ab his omnibus deterrerentur Clerici.

Cum nummulariorum Officia Clerici sibi pretio comparassent, Manuel Comnenus, ut perhibet Balsamon, illis eos excussit, quod ejusmodi munia cum Clericatu conjungi & cohærere non possent. Cujus ea erat constictationis ratio, quod civili jurisdictioni eos Clericatus ipse subduceret, atque ita si quid ab eis peccatum esset in eo munere defungendo, legitimis pœnis coerceri non possent (1): *Vobis, cum sacrati sitis, talem artem exercere non licet, quia nec potestis convenienti castigatione coerceri, si quid præter præfectoriam definitionem faciatis, cum sitis sacrati.*

X. Jam quod ad medicinam pertinet, hæc luculente Balsamon disputat: Medicos cuncta præclare polliceri; sed & falli ipsos & fallere: atque adeo Clericos, maxime vero Diaconos & Presbyteros, abhorrere ab his & hallucinationibus & mendaciis debere; totos autem se impendere ei vitiosum medicinæ, & salutis animarum procurationi, quæ regulas consectatur sempiternæ & incommutabilis Sapientiæ & Veritatis (2): *Ars autem Medica, licet a Philosophis definiatur Conciliatrix sanitatis, id tamen necessario non fit. Fallacia enim sunt hominum consilia. Cur igitur abscedat Clericus, multoque magis Sacerdos & Diaconus ab attributo sibi ministerio, irreprehensibili & firmo, & ad id quod lubricum & ambiguum, sæpe etiam periculosum est, se conjiciat.*

XI. Aliquandiu ante Balsamonis tempora idem ipsum Zonaras observaverat in Nicænum Canonem, (3) jam tum pervulgatos fuisse illos tres contractus, a Clericis videlicet excogitatos, qui usuris expressius instantiusque arcebantur. Illi ipsi nimirum sunt contractus tres, nostro hoc ævo innovati, ante tempora Zonaræ usurpati olim, a Zonara & Balsamone jam tum exsibilati. Primus erat contractus societatis, secundus certi lucri, tertius quo sortis periculum in se mercator recipiebat: *Nec se fœneratores, sed socios dicunt; ac emolumentorum solum tantummodo participes, nullum interea jacturæ periculum subeunt.*

XII. Ad calcem denique hujus capitis adjiciemus, ecquid causæ esset, quamobrem tam crebra Conciliorum decreta in usuras Clericorum sævirent, cum divina lege & sacris ipsis Codicibus tam diserte usura proscriberetur. Id nos edocebit Leo Philosophus Imperator, singulari Constitutione illa sua, qua ait parentem suum Imperatorem, gnarum quam Scripturarum oracula inimica sint usuris, consilium iniisse earum funditus extirpandarum, & ea mente Constitutionem promulgasse. Inauspicato sane exitu, & qui piis ejus consiliis minus responderet. Tum enim divites jam abhorruisse a mutuo pauperibus dando, eoque perfectum esse, ut qua lege levationis non parum pauperibus accessurum spes erat, ea ad majores angustias adigerentur (4): *Atqui propter paupertatem res illa, non in melius, quem tamen finem Legislator proposuerat, sed contra in pejus vergit. Qui enim antea usurarum spe ad mutuandam pecuniam prompti fuerant, post latam legem, quod nihil lucri ex mutuo percipere possent, in eos qui pecuniis indigent, difficiles atque immites sunt. Quin etiam ad facile jurandum, atque jusjurandum abnegandum, id occasionem præbuit. Breviter propter redundantem in humana vita perversitatem, non modo non profuit legis virtus, verum etiam obfuit.*

Leoni itaque abroganda necessario fuit paterna Constitutio, & usuræ moderandæ, quando penitus eludi non poterant. Constitutio ergo ab eo edita est, qua exigi fas esset quatuor e centum, quæ Nobilium prius & Senatorum usura erat. *Quamquam igitur legem culpare nequeamus, propterea tamen quod humana natura ad illius sublimitatem non perveniat, egregium illud præscriptum abrogamus ac in contrarium statuimus, ut aris alieni usus ad usuras procedat, idque quomodo veteribus legislatoribus placuit, ad trientes centesimæ nempe.* Centesimæ usuræ dicebantur, ubi e centum duodecim capiebantur, quod nempe menstruæ essent eæ usuræ. Ita tertia pars centesimæ, quatuor e centum lucro apponebat.

Si Imperatoriæ leges, divinis legibus præsidio cum essent, Laicorum usuras torrentis in modum grassantes cohibere non poterant: ut temperando jam morbo, non persanando studeretur, ne acriori curatione integrasceret, necessum utique erat, ut Episcopi in Concilia sua conglobati Clericos saltem coercerent, circumscriberentque, delinea-

(1) Ib. pag. 374. 375. (2) Ibidem. (3) Can. 17. (4) Constit. 3. Leonis.

lineatis quibusdam quasi limitibus artium earum innoxiarum, & negotii inculpati, cui divina lex non repugnat.

XIII. Lex porro illa Basilii Imperatoris, cujus Leo meminit, & qua funditus usura aufetebatur, & justitiæ & legi divinæ omnino consentiebat, quamquam ex ea ansam captarent divites, jam pauperes omnes mutuo excludendi, quo his pernicies accelerabatur. Tum vero Leoni ne in mentem quidem venit, usuram non prohiberi, nisi in pauperes; divites autem ea nequaquam arceri inter sese mutua. Quin ex adverso Leo usus est eo temperamento, quo divites pauperesque hac quidem in re æquabantur, moderandis usuræ luctis, quæ prorsus extincta ipse quidem maluisset, ut legi divinæ cumulatius satisfacceret. Aberrant ergo vehementer, qui eas tantum avertantur usuras, quibus affligantur pauperes.

CAPUT XX. *P. 3. l. 4. c. 5.*

Nec Procuratores, nec Conductores, nec Agentes erant Clerici sæcularium causarum & rerum, eodem medio ævo Carolinæ stirpis regnantis.

I. II. Nec causas agere, nec lites persequi fas est Clericis apud sæculares Judices, nisi permittente Episcopo, ad orphanorum & Ecclesiæ causas.

III. Administrationes, Tutelæ, & munera varia, quæ fas nefasve est Clericos sustinere.

IV. Exempla varia sanctissimorum Præsulum, in Palatio diversis officiis, & ministerio ipsi addictorum.

V. Græcarum Ecclesiarum Decreta de officiis, in quæ Clericis patet aditus.

VI. Ut causidicos esse Clericos ante fuerit vetitum, post concessum sit, quando Curia Judicum capere partim Clericis, partim Laicis constare.

VII. VIII. De Cautionibus & Tutelis.

IX. Quæ Clericis munia possint Episcopi demandare, vel Imperatores, nec non & Monachis.

X. Restringitur ea Principum potestas.

XI. De tutela Principum impuberum.

I. NEgotiis, vel artibus, quibus Clerici non abducebantur, utpote decoris, aut tolerandis saltem, nunquam annumerata fuit procuratio, sive actio litium coram Judice sæculari: nisi pauperum, viduarum, orphanorum, vel Ecclesiæ causa verteretur. Non avaritia, non ambitio enim, sed sincera & publica caritas extimulat ad opem pauperibus ferendam, Christique membris, & ejus Ecclesiæ. Ita sane statutum est anno 755. in Concilio Verno (1): *Ut Clerici conductores non sint, hoc est, ut non habeant actiones sæculares, nisi pro causa orphanorum, vel viduarum, vel Ecclesiarum, ordinante Episcopo suo, vel Abbate.*

Non patet ergo aditus Clericis Monachisque ad sæcularium Judicum Tribunalia, ex hoc Concilii Verni Canone, nisi vel Episcopi aut Abbatis jussione: & ubi non sua privatim, sed publica pauperum vel Ecclesiæ causa defendenda sit. Publicam dixi, quod Ecclesiæ res tunc omnes in commune possiderentur conjunctim ab universis. Postquam enim sectum fuit Ecclesiæ patrimonium in alia & alia Beneficia: non satis liquet, an qui ad suum sibi vindicandum Beneficium forum frequenrat, eodem agatur spiritalis instinctu caritatis, quo qui lites persequuntur sanctissimæ alicujus Congregationis, cui & ipsi devincti sunt, cujus etiam stipendiis haud sane opimis vitam tolerant & ipsi, ut ceteri pauperes.

II. Ne illud quidem in præteritis reliquit Concilium Moguntinum anni 813. ubi artes pernumeravit Clericatui adversas (2): *Contentiones & lites, vel rixas amare, in placitis sæcularibus disputare, excepta defensione orphanorum & viduarum, conductores, aut procuratores esse sæcularium rerum.* Sed his non paulo plura recensuerunt Caroli Magni Capitularia, congestis in unum locum iis omnibus laqueis, quibus sæculo rursus implicari possunt Clerici, quibus sese aute expedierant. Non lites ergo, non cautiones, non procurationes permitti possunt domorum, negotiorum, exactionum publicarum. Si ei statuto deroget Episcopus, res ejus omnes, etiam patrimonia ipsius fisco Ecclesiæ adjudicantur. Si ceteri Clerici, pecuniaria mulcta in eos animadvertent Episcopi; in eos lege agere non potuerunt, qui suas illis causas delegaverint: si publica sint negotia, aut debita, penes eos erit periculum, qui hanc eis curam demandaverunt (3): *Clericus, vel*

(1) Can. 16. (2) Can. 14. (3) L. 6. c. 121.

vel Monachus neque exactor publicarum (*) *neque conductor, aut vectigalium Magister, vel Cura domus, vel Procurator litis, vel Fidejussor in talibus causis fiat. Si quis contra hæc statuta fecerit, si opus est, omnes istorum res ex quacumque causa, vel persona, sive ante Episcopatum, sive postea ad eum pervenerint, Ecclesiæ suæ eas vindicare sancimus. Si vero alii Clerici hoc fecerint, pœnam pecuniarum, quam Episcopus existimaverit exigere, Ecclesiæ vindicandam. Hi vero qui actiones suas ei commiserint, vel fidejussores eos pro supradictis causis acceperint, nullam contra Ecclesiam, vel administratores ejus, vel adversus ipsas personas, quas crediderunt, habeant actionem.*

III. Vetuit Concilium Cabilonense II. anni 813. (1) *ne Presbyteri, neque Diaconi, vel Monachi, villici fiant*, rerum videlicet & causarum sæcularium. Vetuit & idem Concilium Presbyteros *Cancellarios publicos esse, nundinas insolenter peragrare*. Soli Presbyteri hic arcentur Officio Cancellarii, sive Notarii publici, uti & Procuratoris munere summoveri non videntur, nisi Presbyteri, Diaconi, & Monachi. In Concilio Parisiensi VI. anno 929. idem Presbyteris & Monachis prohibetur (2): *Comperimus nonnullos Presbyteros & Monachos, desertores ordinis sui, adeo villicationes & negotiationes, & diversa turpia lucra sectari, &c.*

Capitularibus Episcopi, Clericique alii Tutores & Curatores agere sinebantur, dum intra menses quatuor publice contestarentur, sua se sponte id oneris subiisse, & ne aliud quidvis ejusmodi muneris eis posset præterea imponi (3): *Si tamen intra quatuor menses per competentem Judicem in scriptis manifestaverit, quod hujusmodi munus sua sponte susceperit; & tunc circa aliam tutelam præjudicium non patiatur.*

Loco ipso Natalium suorum Carolus Magnus magnificentissimam Ecclesiam exædificare aggressus, quæ nominis & imperii ejus amplitudini responderet, nec magnificentiæ olim Romanæ concederet, ei operi præfecit Abbatem, cujus fidei totus innitebatur, quamquam minus perspectum illum haberet. Ita enim Sangallensis Monachus (4): *Ad cujus fabricam de omnibus cismarinis regionibus Magistros & Opifices omnium id genus artium advocavit: super quos unum Abbatem, cunctorum peritissimum, ad executionem operis, ignarus ejus fraudium constituit.* Otii saltem abundantia superabat is Abbas Frotarium Tullensem Episcopum, qui a Ludovico Pio Imperatore jussus, famoso Aquisgranensi Palatio elegantias aliquas artis novas adjicere, non commissurum se existimavit in colendissimum sibi & carissimum Principem, si machinas & artes tentaret omnes, quo ei se tumultuosissimæ curæ subtraheret, sarcinamque excuteret, Episcopali & dignitati, & officio minime consentaneam. Abbatis Hilduini ope & gratia apud Ludovicum Pium id se consequi posse speravit (5): *Præcipimur, ut in Aquis Palatio operemur, & laboribus ibidem peragendis insudemus. Sed ab hoc opere alia servitia & necessitates nos revocant, & si vestræ pietati libet, etiam opportunam satis excusationem pretendunt.* Tam illustria virtutum documenta semel iterumque inculcari nihil vetat.

IV. Quem idem Imperator adhibuit Presbyterum & Abbatem, ut cum Comitibus incumberet sedandis Marchæ Hispanicæ tumultuationibus, exemplo Frotarii importunam eam provinciam deprecari certe, aut etiam detrectare potuisset (6). Nec idem temere dixerim de Angilberto Abbate, Capellæ Caroli Magni Præfecto, & ad omnia ejus Consilia asciri solito, cum supra ostensum sit Regiorum Consiliariorum munere & Episcopales infulas ultro citroque & ornamento sibi fuisse & præsidio. Plures ille obiit Legationes, cum Centulensem adhuc gereret Abbatiam. De eo hæc Adrianus Papa in Epistola ad Carolum Magnum: *Engilbertum Abbatem & Ministrum Capellæ, qui pene ab ipsis infantiæ rudimentis in Palatio vestro enutritus est, & in omnibus Consiliis vestris receptus.* Consanguineus Pipini Brevis Beatus Adelardus, quamquam Corbiensis jam Abbas, a Carolo tamen Magno delegatus est ad regendum & Regem ipsum Italiæ Pipinum, & Regnum ejus, quo munere præstantissime functus est; ut non homo, sed Regni præses, & custos Angelus passim omnium ore celebraretur (7). *Justitiam vero quan-*

tum

(*) Suppl. Exactionum. (1) Can. 12. 44. (2) Can. 28. (3) Addit. 3. c. 24.
(4) L. 1. c. 30. (5) Du-Chesne t. 2. p. 716. (6) Ibid. pag. 270. 351.
(7) Sæculum Benedict. tom. 4. pag. 314. 318. 454. 502.

tum sectatus sit, testis est Francia & omnia regna terrarum consultu sibi submissa: maxime tamen Italia, quæ sibi commissa fuerat, ut regnum & Regem ejus Pipinum juniorem ad statum Reipublicæ, & ad Religionis cultum utiliter, juste atque discrete honestius informaret: ubi tantam promeruit laudem, ut a quibusdam, ita ut fertur, non homo, sed pro virtutis amore Angelus prædicaretur: Verba ea sunt Paschasii Radberti in ejus vita. Inter ipsas Aulæ tumultuationes, & ex ipsis Principis Consiliis, mens ejus suffurabatur se terris, & lectione, vel prece in cœlos devolabat: *Inter ipsas Palatii populorum frequentias, dum Rex & Consiliarii ejus aliud quid intenderent, & turba more solito undique perstreperet, sæpe eorum in medio positus legebat, quasi ad agonem flendi huc venisset. Itaque ibi residens, alicubi cælorum Regi secretius assistebat.* Ejusdem Regni clavum gubernasse fertur, impubere adhuc Bernardo Rege Pipini filio (1). Germanus ejus Vala Corbiensis ejusdem Cœnobii primum Monachus, postea & Abbas fuit. Paschasius idem vitæ ejus Scriptor, affirmat illum junioris Imperatoris Lotharii instituendi magisterio & cura ornatum fuisse, & ad omnia Regni Consilia a Ludovico Pio solitum accersiri: *Consiliarius totius Imperii*. Eo & meritorum, & gratiæ aulicæ cumulo fratres ambo, non poterant non invidorum dentibus lacerari. Aula ergo extrusi, post in eam revocati, posse se demonstrarunt Aulæ pompa carere, non posse Aulam suo ministerio.

Abbas & Marchio Hugo ille, cujus meminere Annales Bertiniani sub Carolo Calvo, (2) tuendis & ipse Imperii Marchis & limitibus addictus fuisse videtur, sicut & Modoinus Episcopus Augustodunensis, qui defensionem & Præfecturam Aquitanicæ Provinciæ in duos Comites partitus fuerat. Rodolphus Sancti Ricarii Abbas a Carolo Calvo nepote suo Præfecturam & Comitatum accepit Oræ Maritimæ (3): *Regis Caroli, sui scilicet nepotis dono & prece Comitatum Maritimæ Provinciæ suscepit*. Successores ejus, Abbates Centulenses, Comitum & ipsi, ac Provinciæ Præfectorum partes sustinuere, adversus infestationes Danorum frequentissimas. Cum receptissima tunc Regni consuetudine & lege, alerent ii Abbates numerosas militum cohortes ad Regni defensionem; non est quod tantopere miremur, si & Præfecturas quandoque & ipsi gererent, altiusque sese immergerent in bellicas quandoque expeditiones, quam eorum propositum desideraret. Eo non semel objurgavit Hincmarus Remensis Archiepiscopus Laudunensem Episcopum nepotem suum, quod & se, & Episcopis Provinciæ inconsultis in Palatio Regis administrationem capessivisset; unde & non multo post tempore ab ea illum Rex excussisset (4): *Sine mea vel Coepiscoporum conscientia administrationem in Palatio Domini Regis obtinuit, donec administrationem Palatinam Rex auferret*. Potuerat forsan ea administratio non penitus cum Episcopali dignitate confligtari. Unde nec probro dat Metropolitanus, nisi quod eam iniisset Hincmarus Laudunensis Metropolitani & Coepiscoporum injussu.

Sub Ethelvulpho Angliæ Rege, circa annum 837. referente Willelmo Malmesburiensi, Ecclesiæ & Regno extrema incubuisset pernicies, nisi Regi & Regno titubanti lapsantique affuissent Suvithunus & Alstanus Vorcestrensis, & Sireburnensis Episcopi, alter consilio, sapientia & religione, alter fisci & rei bellicæ cura in se traducta. *Hi videntes Regem crassioris & hebetis ingenii, sedulis admonitionibus ad scientiam regnandi stimulabant, Suvithunus ad cælestia informabat, Alstanus forensia quoque non negligenda ratus, eundem contra Danos animabat, ipse pecunias fisco sufficiens, exercitum ipse componens*. Vitam jam Monasticam Beatus Dunstanus profitebatur, cum Edmundus Angliæ Rex illum in Palatium accessitum, ad regni gubernacula sedere jussit, & principem ministerii Regii locum tenere. Rem ille publicam ea integritate gessit, ut impiorum factione exturbatus sit, mox eodem cum ingenti gloriæ fœnore revocatus (5). *Dunstanus Regi quasi præcellenti secundum Apostoli præceptum, obediendum esse perpendens, Regem adiit, & salva in omnibus reverentia ordinis sui, ejus imperio se subjecit. Ipse suo consilio Regni negotia disponebat, ipse lites & contentiones, si quando oriebantur, destruebat, ipse pacem & concordiam inter omnes nutriebat. Nul-*

(1) Le Cointe Ann 810. (2) Du-Chesne tom 3. p. 249. Lupus Epist. 28.
(3) Chronic Centul lib. 3. c. 9. 10. Spicil. tom. 4. (4) Hincmar, tom. 2. pag. 318.
(5) Surius die 19. Maji c. 13.

Nullus in qualibet causa nunquam de injuria sibi illata conquestus est, nisi ad comprobandam judicii sententiam Dunstanus mediator aut arbiter sederet. Ita perantiquus Scriptor vitæ Dunstani.

Nec solus Dunstanus obtemperandum sibi necessario duxit Principi ad summa hæc & ardua munia vocanti. Beatus Herebertus Coloniensis Archiepiscopus Otthoni III. comes fuit in Italiam proficiscenti, ut Primarius Regni administer (1): *Ierat cum illo tunc quoque Sanctus, utpote ad disponenda pernecessarius maxima regni negotia.* Cessit & Bruno Sanctissimus Coloniensis Archiepiscopus imperio Otthonis, sarcinam illi injicientis Regni administrationis. Exarsere obtrectatores virulenti, qui negarent Præsulem animarum operoso regimine distentum, clavo Reipublicæ tractando vacare posse. Horum obtrectationes strenue refellit ejus vitæ auctor, objecto Samuelis & Danielis exemplo, qui Sacerdotis & Prophetiæ munia pulcherrime consociarunt cum summo Reipublicæ & Regni ministerio (2): *Cogente Imperiali auctoritate suscepit tractare negotia regni; & cum unicuique de Principibus & Magistratibus suum partiretur onus, unicuique sibi congruum imperaret opus, nihil tamen erat, quod non ipse obierit, hoc maxima vivacitate providens, quod omnibus expediret. Causantur fortasse aliqui divinæ dispensationis ignari, quare Episcopus rem populi & pericula belli tractaverit, cum animarum tantummodo curam susceperit, &c. Nec vero nova fuit hujusmodi gubernatio, aut Sanctæ Dei Ecclesiæ ante inusitata; cujus exempla si quis sequi siesit, in promptu sunt. Nemo igitur super hac re culpabilem eum dicat, cum Samuelem sanctum & alios plures, Sacerdotes pariter legamus & Judices; & Danielem Prophetam, &c.* Missum facio Beatissimum virum Bernardum Hildesheimensem Episcopum, qui non modica ex parte Regnum gubernavit, pace, belloque sub Otthone III. Imperatore, cujus institutioni ante Episcopatum præfuerat. Exarsit & in illum flamma invidiæ, & maledicentiæ, quasi non posset Episcopus civili administrationi tamdiu & tam splendide immorari (3): *Multorum invidiam in se commovebat, qui indignabantur illum vigilantiori studio Reipublicæ negotia obire.* Sed Episcopali caritati quis jure limites figet, quæ limitis & repaguli insolens, temporali etiam civium se impendit saluti, ut hinc occasiones venetur ad æterna eos provehendi?

V. In Orientem trajiciemus, ubi obvius prodibit Photius, cujus ex Nomocanone perdiscemus, (4) quod supra explanatum est a nobis Caroli Magni Capitulare, id ex Justiniani Novella depromptum esse, nonnihil interpolata, ut nostris usibus accommodaretur. Vetat enim Episcupos, aut Monachos, Tutores & Curatores constitui: a reliquis Clericis non vetat tutelas adiri, dummodo tunc etiam juridice testatum faciant, sua se sponte in id consensisse. Cetera mitto, quæ Novellæ & Capitulari communia sunt. Ratione autem ea videri potest Græcos incercesisse, ne Episcopi Tutores essent, cum id Capitularia permitterent; quod apud Græcos nulla prorsus esset bonorum Ecclesiæ partitio, sed in commune omnia obtinerentur, summam eam administrationem circumgestante Episcopo, atque nulla alia administratione implicando. Cum inter Latinos persæpe jam sectæ essent Ecclesiasticæ res, & sua Clerus, sua Episcopus portione gauderet.

Addit porro Balsamon a Michaele Anchialo Patriarcha, Synodali Constitutione, vetitos esse Lectores, & ceteros Clericos minores, ne publica ea & sæcularia adirent officia, quæ Presbyteris hactenus & Diaconis solis fuerant interclusa (5). Joannes vero Patriarcha Monachis, Diaconis, Clericisque omnibus prohibuit, ne causas ipsi actitarent. Leo Philosophus Monachis & Clericis tutelas interdixit, quamquam per illum eis liceret, executores esse ultimarum voluntatum, si qua maxime pia essent legata: *Porro Novella LXVIII. Leonis Philosophi jubet, ne Clerici, vel Monachi osphanorum tutelas, vel curas suscipiant; permittit autem ut sint tutores, vel administratores ultimarum voluntatum, & maxime si ad animam pertinentes donationes sunt ab eis processuræ. Et nota hoc. Hanc enim distinctionem non alibi sitam invenies.*

VI. Est autem non paulo memorabilius, quod a Balsamone subjicitur. Cum Lucas Patriarcha Diacono prohibuisset ne in foro sæculari causas ageret, cum id & Leges & Canones exploderent, stitit se Diaconus ad tribunal Imperatorium, & præsente Luca ipso

(1) Surius die 16. Mart. c. 10. (2) Surius die 11. Octob. c. 26. (3) Idem Nov. die 20. (4) Nomoc. tit. 8. c. 13. (5) Ibidem.

ipso Patriarcha vehementissime perotavit, ut pervinceret, Causidicorum officio non arceri Clericos per Leges Canonesque, nisi qua ratione olim, non qua nunc causæ agebantur. Olim enim Causidici a Magistratu Civili insignia accipiebant officii sui, illi obnoxii erant in obeundis functionibus suis, certa frumenti quantitate donabantur ab Imperatore, causas qualcumque civiles actitabant. Horum vero nihil prorsus Clericis attingi posse id muneris fungentibus. Unde & Episcopi non raro amicos & conjunctissimos sibi viros in foro defensitant: quin & legibus permittuntur Ecclesiæ apud tribunalia patrocinari. His argumentis expugnatus Patriarcha, a sententia recessit, concessitque Diacono, ut pristino suo more causas ageret (1): *His dictis admissus est, eique fuit permissum a Patriarcha, ut causas velut ante defenderet*.

Est autem cum primis probabile, novum eum usum inde irrepsisse, quod sacrum & civile Forum ultro citroque commiscere cœpit, unde usu illud venit, ut & Clerici causidicos agerent; & ubi postea bipertita ea Tribunalia cœpere sæcularibus magis, quam Ecclesiasticis caussis frequentari, ab agendo non destiterint. Certum est enim leges & Canones, quæ eo munere Clericos expunxerant, cum necdum ea Tribunalia Christiani & Orthodoxi Judices obtinebant, vigorem suum sospitem nihilominus retinuisse, ubi ne sæcularia quidem judicia, nisi fidelibus & orthodoxis sunt permissa. Ad id quidem argumenti satis est vel in exceptionibus ipsis, quas Canones adhibuere. Erant enim utique Christiani Judices & fideles, cum in eorum foro sinerent Canones a Clericis defensitari caussas, Ecclesiæ viduarum & orphanorum. Non ergo aditus patuit Clericis ad causas quaslibet agendas, nisi postquam mixta invaluere Tribunalia.

VII. Ex Novellis Justiniani & Basilidis, quibus non aliud quam Apostolici Canonis interpretatio contineri videtur, tradit alio loco Balsamon, gradu suo dimovendum esse Clericum, si sordidi lucri spe ductus, pro quoquam caveat; si caveat autem pro pauperibus, vel pietatis causa, hinc laudes ei potius decerni debere, quam pœnas (2): *Si Clericus lucri gratia pro aliquo fidejusserit, deponetur, propter fidejussionis turpitudinem: sin autem pro aliquo paupere fidejusserit, propter misericordiam, vel propter aliquam piam causam se ipsum pro alio ingesserit, non deponetur*.

VIII. Non ita forsan facile quis assentietur eidem Balsamoni, ajenti (3) Novellam Justiniani priscamque legem Episcopos & Monachos Tutores aut Curatores fieri omnino prohibentem, conciliandam ita esse cum Canone Chalcedonensi; quo id fas est, ubi per leges ad id vocantur: ut Canon exceptio quædam legis sit. Similius veri videri potest, tum passos esse Chalcedonenses Patres, legibus obtemperari, quod non id sibi tum quidem sumerent, eas ut leges emendarent. At eas leges contraria hac edita Constitutione utique antiquavit Justinianus, vetuitque ne iis cogerentur sive Episcopi sive Monachi Tutores sese aut Curatores agere. Tutores, ut ait Balsamon, pueris dantur usque ad annum ætatis decimum quartum, puellis usque ad duodecimum; Curatores utrisque ad quintum usque supra vigesimum. At ex dictis Balsamonis intelligitur saltem, quis esset ejus temporis usus.

Usu receptum erat illud quoque, ut Presbyteri Clericique Tutelas gestare possent, cum legibus jubebantur proximorum causa, quando ne Episcopi quidem licentia opus erat (4). Permittente Episcopo poterant & alias obire Tutelas, earumque causas actitare. Quo ipsi videbantur obstrepere Legi Justiniani, quæ proximorum tantum Tutelas annuerat, jubente lege.

Usu quoque magis, quam vigore legum obtinuerat, ut Episcopi testamentorum executores essent, & ultimarum voluntatum; cum Novella Leonis Philosophi ea facultate non donasset nisi Clericos & Monachos, addita copia lites omnes persequendi. Nec abnuit fere Balsamon, quin ita sit, etsi Episcopos referat hinc sibi defensionem parasse, quod universim Leges & Canones ipsos præcipiant, curæ habere dona & largitiones omnes, quæ in Ecclesias & in pauperes fiunt.

IX. Cum Concilium Chalcedonense potestatem faciat Episcopis, ut res & causas suas Monachis delegent, sive Ecclesiasticas, sive civiles: hinc Balsamon more Græcis perquam familiari argumentatur, multo potiori jure posse Imperatorem eidem sarcinæ Mo-

(1) Juris Orien. part. 1. p. 227. (2) In Can. 20. Apostol. Juris Orient. tom. 1. p. 32.
(3) Balsam. in Canon. 3. Chalc. (4) Ibidem.

Monachos ſubjicere; ex quo & rurſus id exprimit poſſe Imperatorem Epiſcopis cauſas Imperii demandare. Rem exemplis probat. Sub Michaele Duca Metropolitanus Sidæ Imperium adminiſtravit. Metropolitano Neocæſarienſi commendata eſt Præfectura oræ maritimæ. His addi poſſe & exempla alia idem confirmat (1): *Et alii etiam Antiſtites & Monachi, Imperatoria & publica miniſteria ſimiliter exercuerunt*. Negotiis & cauſis Imperii intereſt non parum diſcriminis. Sunt quæ miniſterio Epiſcopali non pugnent, ſunt quæ repugnent maximopere.

In Concilio Conſtantinopolitano I. & II. id quoque probatum eſt (2), ut Monachos poſſent Epiſcopi Clauſtris educere, & regendæ alicujus Optimatis familiæ præficere. Quamquam id enim litteræ & cortici Canonum minus conſentiat, ipſi tamen Canonum menti & medullæ prorſus concordat, quidquid ſaluti hominum conducit. Audiendus Balſamon: *Quod in ſæculari domo Monachus ab Epiſcopo collocetur, ad eorum ſalutem qui ibi ſunt, ne novum tibi videatur. Sacris enim & divinis Canonibus ſolius animæ hominum ſalutis cura eſt, & nullius alius. Qui ergo ſecundum Deum converſatur, a loco non læditur, & eis qui una ſunt, admodum proderit*. Exemplum laudat Balſamon Lucæ Patriarchæ, qui Monachum Presbyteratu initiatum, et ſingulari ſapientia et religione clarum Miniſtro Imperatorio conceſſit, ut a Conſiliis illi et a Secretis eſſet. Ex quo rurſus id elicit, multos minus ea poteſtate fruſtrari poſſe Imperatorem.

Eodem Concilio Conſtantinopolitano confirmati ſunt antiqui Canones quibus abdicationis pœna plectuntur Presbyteri, Clericique inferiores, qui Magiſtratus, vel Officia Reipublicæ induerint (3), *vel eas quæ in Magiſtratuum ædibus dicuntur curationes*. Quo hic arcentur Clerici, eo avaritiæ et honorum libidini ſerviebant. Quod ante vel Monachis ipſis permittebatur, eo promovebatur ſalus Magnatum, et eorum familiæ (4). Cum inveniſſet autem Patriarcha Lucas Clericos compluſculos ſæcularibus his compedibus implicatos, ut domorum et terrarum curam agerent: ut tributa et capitationes exigerent, et marium vectigalia, Magiſtratuum denique civilium functiones obirent; priſtinum ille vigorem antiquis reſtituit Canonum inſtitutis, ut corruptelæ ei intercederet, qua adverſus antiquiſſimas et irretractabiles Eccleſiæ leges præſcribi nequiſſet; præſertim cum nihil patrocinii arceſſi poſſet a decretis Patriarcharum, Imperatorum, Conciliorum: *Etſi enim longa conſuetudine confirmari ſtabilirique exiſtimant, quod non pauci ante eos illa ſuſceperint, non trahetur tamen ad exemplum. Non enim interciderunt Canones, &c.* A Joanne Patriarcha publicatum eſt diploma ſacrum: (5) ne Clerici vel Monachi aliorum cauſas in ſe reciperent defenſitandas in foro ſæculari, vel ſacro; niſi id oneris Patriarcha ipſe illis imponeret, ut Eccleſiaſticæ alicujus cauſæ adeſſent. Civilibus omnibus Judicibus Edictum ſuum Patriarcha ſignificatum voluit, ne quem Clericum ſinerent poſthac cujuſquam alterius cauſam agere.

His Patriarcharum decretis duplex ſuffragabatur ratio. Primum quod calliditatibus cauſidicorum, & negotiorum tumultu Clerici avocentur a ſacris Ordinis ſui functionibus: *Impediunt ne poſſit Eccleſiaſticis negotiis vacare*. Et rurſus quod ejuſmodi lucris ſordeſcat Clericatus (6): *Id enim eſt aperte mercenaria opera*, ἐργολαβεῖν. Utramque eam rationem perſtrinxerat Canon Carthaginenſis: *Ne turpi aliquo vel vili negotio victum ſibi quærant; debent enim ad id quod ſcriptum eſt reſpicere, Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus*.

Quod autem rurſum contendit Balſamon, (7) cum per Canones Chalcedonenſes Epiſcopis liceat permittere vel præcipere, ut Monachi vel negotia vel munia aliqua ſæcularia exerceant, eadem poteſtate certiſſime impartiendum eſſe Imperatorem; rurſum & nos monemus, ea eſſe Græcorum hominum præjudicia & verba, jam inde ab hoc ævo medio frequentiſſima, & ab ejuſmodi ſive poteſtate, ſive licentia ſemper abhorruiſſe Carolum Magnum. Numquam id Carolus arrogavit ſibi, ſua ut unius auctoritate, Epiſcopatus Metropolitica augeret dignitate, novos crearet Epiſcopatus, Epiſcopis copiam faceret Pontificalium munium exercendorum in alterius Epiſcopi inconſulti Diœceſi. Quæ hic omnia Balſamon Imperatoriæ attruit poteſtati (8). Procul

(1) In Can 4. Chalced. (2) Canon. 4. (3) Canon 11. (4) Balſam in Canon 16 Carthag.
(5) Juris Orien. tom. 1. p. 214. 222. 222. (6) Ibidem. (7) In Can. 4. Conc. Chalc.
(8) In Can. 16. Carthag.

cui erat ab hac sibi facultate vindicanda, qui ne Episcopum quidem voluit in Palatio Archicapellani munus sustinere, nisi Pontifice Romano, & Concilio Francofordiensi dispensante.

X. Nonnihil tamen patrocinii ex eo conciliari forsan posset Balsamoni, quod ea potestate non donet Imperatorem, ut Clericos vel Monachos muneribus officiisque civilibus addicat, nisi ex dispensatione, *κατ' οἰκονομίαν δηλονότι*. Atque illa demum dispensatio legibus consentit, quæ utilitati servit publicæ, vel urgenti necessitati. Si ea potestas non aliter exeratur, minus dolendum erit. Potest rursus & aliunde levari error Balsamonis, quod vel ipse minus spatiari sinat hanc Imperatoriam potestatem, nec velit dignitates omnes civiles, militares, Palatinas Clericis aptari tribuique posse, quamquam dispensatio Imperatoria interveniat (1): *Sæcularem autem dignitatem Clericum assequi, vel singularis exercitus ductorem effici, per Decretum Imperiale, & nominari forte Augustum, vel Præsidem, vel Magnum Domesticum, non mihi videtur.*

XI. Uno verbo attingam Tutelas Regum & Imperatorum ipsorum impuberum. Alexander Basilii filius in Imperio successorem habuit Constantinum ex fratre nepotem septennem; eique Tutores designavit non paucos, quos inter principem tenebat locum Nicolaus Patriarcha, qui & Imperium eo nomine administravit: *Nicolaus utpote unus Tutorum clavum Reipublicæ tenuit*, ut habet Cedrenus.

CAPUT XXI. *P. 4. l. 4. c. 5.*

De negotio & mercimonio Clericorum & Monachorum post annum Christi millesimum.

I. Mira Tyronensis Cœnobii fundatio, ex confluente opificum omnis generis multitudine, Monasticam Regulam profitente, operas suas & earum pretia in communes usus conferente.

II. Concessum Clericis negotium, quo vitæ necessitatibus consulitur: vetitum, quo congeruntur opes. Probationes ex Conciliis & Pontificibus superioribus.

III. Argumenta alia ex nuperis Conciliis.

IV. Nova documenta & elucidamenta, ad liciti & illiciti negotii delectum.

V. Quid Bernardus, quid Petrus Blesensis de negotio Clericorum.

I. NEgotii jam diximus genus esse, laboris & operis manuum venditionem, Codicum etiam quos exscripsissent. Tyronensis Monasterii in Diœcesi Carnotensi exædificatio, ut ab Orderico refertur, manifeste declarat, quam non mediocre negotium possit ex operis manuum distractione, lucrumque comparari. Quinciensis in Pictonibus Abbas impatientissime ferens Cœnobium suum a Paschali II. Cluniacensi mancipatum fuisse, inde secessit, & ad Ivonem Carnotensem Episcopum cum commigrasset, Tyronensem ab eo sylvam accepit, jacendis novi Cœnobii fundamentis. Ea ille eloquentiæ suavitate & vi fuit, ut ad se opifices pertraheret, ea & multitudine & varietate, qua urbes ab iis frequentantur. Eos omnes admisit, artibus quemque suis insistere jussit, multa orationis, & totius Monasticæ institutionis interpolatione, jussos in primis lucrum omne in commune conferre (2): *Illuc multitudo fidelium utriusque ordinis confluxit, & prædictus pater omnes ad conversionem properantes, caritativo amplexu suscepit, & singulis artes quas noverant legitimas, in Monasterio exercere præcepit. Unde libenter convenerunt ad eum fabri, tam lignarii, quam ferrarii, sculptores & aurifabri, pictores & cæmentarii, vinitores & agricolæ, multorumque officiorum artifices peritissimi. Sollicite quod ei jussio Senioris injungebat, operabantur, & communem conferebant ad utilitatem, quæ lucrabantur.* Grande id erat & amplum Monasterium, modica urbs, ubi tot artificum lucro & mercedibus ingens opum copia parari potuisset, nisi caritas ejecta cupiditate præfuisset. Illud enim credi par est, Converso ejusmodi ad opus compulsos non fuisse, nec operum accumulatas mercedes, nisi quantum juberet necessitas alendorum tum Monachorum tum pauperum; multum feriari ab opere his opificibus permissis, ut & Monachos se esse meminissent, nec temporali tantum, sed & cælesti pani parando insudandum esse, & orationis frequentia, & Monasticæ totius professionis diligentia.

II. Illa nimirum discrepantia est liciti & il-

(1) Supplem. p. 1134. (2) Ordericus hist. Eccle. ann. 1094. p. 715.

& illiciti Clericorum ac Monachorum negotii. Negotium quo ad opes anhelatur, septum illis & interclusum est. Pervium est, nec illaudatum, quo vitæ necessitatibus servitur. Ita perspicue deffinit Concilium Londinense anni 1175. quod ea priscæ disciplinæ constantissima traditio sit (1): *Secundum instituta Patrum nostrorum, sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur.* Prohibebatur ergo negotium *causa lucri*. Hoc vero Decretum totidem verbis decerptum est ex Epistola Decretali Alexandri III. ad Episcopum Londinensem (2), quæ Decretalibus Gregorianis intertexta est. In Concilio Lateranensi IV. universim negotium Clericis prohibitum est (3): *Clerici officia vel commercia sæcularia non exerceant.* Sed cum Pontivi in Picardia nostra Comes querelis suis Honorium III. fatigasset, de Clericis, Laicorum more & pari æstu negotiantibus, & patrimonii tamen sui terras confidentibus oneribus publicis eximi posse, obtentu immunitatis Ecclesiasticæ: *Comes Pontivi supplicavit vel compelli hujusmodi Clericos ad serviendum Ecclesiæ, illicitis sæcularibus negotiationibus postpositis, mandaremus, vel pateremur eos quoad facultates eorum statutis & consuetudinibus patriæ subjacere.* Acquievit Pontifex his querelis, & per Epistolas Ambianensi Episcopo mandavit, ut ejusmodi Clericos privilegio exueret Clericali, nisi ab eo negotio se abstinerent; ne vero tuitione sua eos dignaretur, si iisdem ac Laici subjicerentur vectigalibus (4): *Tu quominus dum his se implicant, de suis facultatibus statutis & consuetudinibus patriæ subjaceant, non defendas eosdem.* Hæc nos delibavimus ex juris hodierni Canonici Decretalibus, quibus intextum est & Decretum, vel Compilatio potius antiqua Decretorum Concilii cujusdam Moguntini, ubi omne negotium proscribitur illud quidem, & legitimi tamen aliquid negotii esse posse non dissimulatur, quod & ab exemplo approbatur Apostoli, & a Regula Beati Benedicti: *Nec tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas, quia legimus Sanctos Apostolos negotiatos fuisse, & in Regula Beati Benedicti præcipitur provideri per quorum manus negotia Monasterii procurentur.*

In Concilio ad Pontem Audemari anno 1267. prohibitum est negotium Clericis conjugatis indiscriminatim, & non conjugatis: quo nisi discederent, concessum est dominis temporalibus, eos ut publicis oneribus, non secus ac laicos manciparent. In Concilio Coloniensi anno 1260. pronuntiatum est, non aliter Clericos negotio, quam laicos usuris interdici: *Cum negotiatio in Clerico, & usura in laico, quasi unius generis censeantur.* Dedecorari vero & sordescere res Ecclesiæ, quæ sacrosanctæ & Deo dicatæ sunt, ubi avaritiæ & cupiditatibus carnalibus famulari coguntur (5): *Quia vero isti turpis avaitiæ sectatores, non Deo, sed Mammonæ lucrifacere eligerunt, & malis inhiando lucris, Christi similiter patrimonio & bonis Ecclesiasticis sunt usi illicita & indigne.* Vilissima denique hæc cupiditatum mancipia, labem eam sarcire debere, quam Ecclesiæ negotii sui infamia invexerunt: *Eos proinde teneri ad satisfaciendum Ecclesiæ, in cujus non fideliter, sed potius fraudulenter negotiati sunt bonis.* Cujus statuti ea ratio certissima est, quod de rebus Ecclesiæ non aliter fas sit negotiari, quam ut iis in pauperes sparsis æterna in cælis merces comparetur.

In Concilio vero Londinensi anno 1268. placuit, ut cum difficillime inter laicos ipsos culpa vacare possit negotiatio, ea Monachi & Moniales arcerentur, qua demum cumque ratione illam explicarent, emendis vendendisque mercibus (6): *Venalium commercia rerum, quibus cupiditas dandi minus, vel plus recipiendi expetit captiones, vix aut numquam sine interventu peccati etiam inter laicos fieri dignoscuntur. Quanto magis eorum manus, qui sanctæ Religionis habitu & observantia sunt a terrenis actibus elevati, sordidum & fœdum existit a talibus inquinari? Hoc igitur contra illos quasi abominabilem lepram officio debitæ sollicitudinis insequentes, arctius inhibemus, ne monachi vel Moniales, aut Religiosi quilibet cujuscumque Religionis existant, mercationes, quæ inemendo consistunt, in nundinis, vel mercatis, vel alias, audeant in quibuscumque rebus aliquatenus exercere.*

In concilio Avenionensi anno 1279. novo vigore donari placuit decretum Concilii superioris Provincialis, ubi anathema intor-

[1] Can. 10. [2] L. 3. Dec. tit. 50. c. 6. tit. 1. c. 15. [3] Can. 16. [4] L. 3. tit. 50.
[5] Can. 2. [6] Can. 52.

intortum fuerat in Clericos, & Beneficiarios, qui frumentum emerent vilius, carius venditurі, quam tamen pœnam faserat Episcopo mulctis pecuniariis commutare (1): *Nullus Clericus Beneficiatus, nullus etiam in facris Ordinibus constitutus, per se vel per alium emat bladum vel vinum, causa revendendi, vel negotiandi, neque huic statuto fraudem aliquam faciat. Quod si facere præsumpserit, incurrat excommunicationis sententiam ipso facto.* Prius hoc erat statutum, cui Concilio sequenti modus aliquis pœnarum adhibitus est. Concilium autem illud prius fuit Arelatense anni 1275. ubi & hoc legitur statutum, & ubi excommunicationis solvendæ facultas integra servatur Episcopo Diœcesano, a quo ea suspendetur, donec fabricæ Ecclesiæ persolvatur frumenti & vini ea copia, quæ negotiationi permissa fuerat, vel ejus pretium (2): *Et tunc puniatur in amissione blandi & vini, seu pretii convertendi in fabricam Ecclesiæ Parochialis.* Eadem rerum proscriptio Canone sequenti Clericis indicitur majoribus, & Beneficiariis, qui ita vinum, vel frumenta distrahent sua, ut usuræ infamia, vel suspicio gravis adhærescat (3): *Nullus Clericus beneficiatus, nullus in facris Ordinibus constitutus, vendat biandum vel vinum seu alia victualia sub ea forma, quod contractus usurarii verisimiliter præsumantur.*

Ex hoc Canone exprimitur, quid satisfactionibus supra laudatum Coloniense Concilium a Clericis negotiantibus exigeret Ecclesiæ dependendum, cujus illi res Deo sacras contaminassent negotio suo. Ea satisfactio insinuari hic videtur, ut quidquid negotiationi permissum fuerat, id vel tantundum fabricæ Ecclesiæ addicatur. Quod ad negotium autem attinet usuræ sordibus oblitum, quod Concilium Arelatente damnat in Clericis frumenta & vinum divendentibus, illud ipsum non immerito suspicamur esse, quod in Synodo Excestrensi exploditur, anno 1287. ubi propter dilatam solutionem carius venditur. Tum enim tempus venditur, non nostri negotii res (4): *Quamquam Clericis sit interdicta negotiatio, illa negotiationis species in ipsis præ ceteris, ubi tempus venditur, quod omnibus est commune. Unde ipsis inhibemus sub pœna suspensionis Officii & Beneficii, ne cuicumque dare præsumant suam substantiam ad usuram, &c. Inhibemus etiam ipsis, ne vilius emant, aut carius vendant, pro dilatione temporis non venalis.*

III. Concilium Coloniense anni 1536. Clericos & Monachos deterret a negotio & quæstu, eo potissimum cui usuræ virus infusum est (5): *Nemo militans Deo implicet se negotiis sæcularibus, ut ei placeat, cui se probavit. Quare multa providentia olim vetitum est, ne Clerici vel Monachi mercatores, tacemus fœneratores, sint lucri causa.* In Concilio I. Mediolanensi sub Beato Carolo, paulo accuratius & minutius denudatæ sunt negotii species ex, quæ cum Clericatu colliduntur. Tabellionatus publicus, professio medicinæ, negotiatio, mercimonia, villicatio, & procuratio caularum, litiumque alterius cujuscumque (6): *Clericus sacris initiatus, aut Ecclesiastico Beneficio praditus, ne in profanis negotiis officium Tabellionatus exerceat, ne artem medendi faciat, ne in negotiationibus & mercaturis se interpretem & medium interponat; negotiationem etiam omnis generis prohibemus. Ne aliena prædia lucri causa conducat; ne pro aliis fidejubeat, &c.* Et ex eo tamen Concilio honestiori alicui arti operam dare fas est, ut necessariis vitæ commodis ne destituamur: *Artes vero honestas concedimus, ut aliquid manibus suis lucretur, quo sibi quæ ad victum necessaria sunt, comparare possit.* In Concilio Aquensi anno 1585. innovatum ex parte hoc decretum est. In Concilio Melodunensi, sive Conventu Cleri Gallicani, post concessas eas artes, quæ nihil indecorum præ se ferunt, negotio Clerici & Monachi absterrentur (7): *Jure tamen olim & provindenter vetitum est, ne Clerici, vel Monachi mercaturam, ne fœnus & dicamus exerceant.*

IV. Ex hoc autem Concilii Mediolanensis Canone, antiquissimis Ecclesiæ legibus accommodato, rursum ad alias delabemur negotii species, ubi Clerici procuratione illaqueantur litium, vel terrarum quorumcumque laicorum. Ex eo porro rursum liquet, quam finitimæ & conjunctæ sint quæstiones de distributione redituum Ecclesiasticorum, de labore manuum, & opere Clericorum, quas & nos ideo unum in hunc locum conjecimus. Id ipsum observare

(1) Can. 12. (2) Can. 14. (3) Can. 15. (4) Can. 24. (5) Part. 2. c. 31.
(6) Act. Eccl. Mediol. pag. 20. (7) C. De vita & honest. Cler.

vare est & in Gratiano. qui eandem retinuit Concilii Mediolanensis mediocritatem, ut opus manuum Clericis proponeret, in morem consilii Evangelici, quamquam negotium prohibeatur (1): *Qui autem turpi lucro, vel inhonesto negotio victum sibi quærere prohibetur, de oblationibus Ecclesiæ stipendia consequatur. Quod si Ecclesia ei sufficere non potuerit, proprio artificiolo vel agricultura, exemplo Apostoli qui de labore manuum vivebat, sibi necessaria inveniat: ita tamen ut occasione sui operis vigiliis non desit.*

Ex Decretali *Conquerente*, *De Clericis non residentibus*, probat Faguanus obligari Clericum lege residentiæ, & recitandi Canonicorum Officiorum pensi, etsi permodici sint Beneficii ejus reditus, quod ea semel se ipse induerit necessitate, postque vel negotiolo, vel labore manuum sibi adesse, ubi minus est redituum Beneficii (2): *Ex quo semel consensit, quamvis paupertate laboret, non potest amodo dissentire, sed debet propriis manibus sibi victum quærere.* Et postea: *Ex hoc notabiliter infero, ut tenuitas Beneficii non excuset Beneficiatum a recitatione divini Officii. Quod efficaciter probat hoc caput. Quia sicut non excusatur a residentia, ex eo quod ex Beneficio vita necessaria non percipiat, ut hic patet; ita nec excusatur ab horis dicendis.* Totam vero eam de negotio & opere Clericorum disputationem præstantissime Faguanus idem persecutus est (3) in C. *Multa*, *Ne Clerici, vel Monachi*. Plurium quæstionum solutiones & declarationes protulit Congregationis Concilii super ea re. Ipsum adibis, si vacat.

V. Ad Clericum, vel potius contra Clericum negotiatorem litteras vehementissimas exaravit, & aculeatissimas Petrus Blesensis. Exordium modo earum hic adscribam, ut vel ex eo pateat enormitas ejus flagitii, & velut in compendium mittantur, quæ superius a Conciliis, a Patribus, & a Pontificibus disputata in hanc rem, & statuta sunt (4): *Si tuæ professionis ordinem, & gratiam divinæ vocationis attenderes, te potius lectione, quam negotiatione, artibus, quam mercibus occupares. Periculosum quidem est in laico, sed perniciosum in Clerico, negotiationibus augere peculium, atque rerum ambitiosa venalitate seipsum diabolo venalem exponere. Clericus qui leviore comparat pretio, ut vendat carius, filius est avaritiæ, idololatra pecuniæ, servus mammonæ, & venundatus sub peccato. Cum enim species usuræ sit, minus proximo dare, & plus ab eo accipere, non video Clericum ab usurarum crimine & a nomine criminoso immunem, qui sibi cum alieno dispendio lucrum quærit.* Reliqua omitto, ubi admonet rursum quanti sit periculi Christiano, quanti exitii Clerico, corruptibiles concupiscere divitias, iis amplificandis studere, aliorum decremento crescere velle, minuendis aliorum opibus suas augere: cum Clericum deceat necessario contentum esse, superfluum omne refundere in egenos; nec crimina tantum, sed & criminum invitamenta declinare. Tum vero Petrus Blesensis vehementius intonat, nisi negotium rejiciat Clericatui adversarium, statuisse Episcopum Canonum sævitiam in eum distringere, quod jam facere maturassent, nisi suis ipse precibus moræ aliquid ipsi exorasset: *Et nisi pro te humiliter supplicassem, te tanquam damnatissimi fructus arborem succidissent.*

Apud Claram vallem Beatus Bernardus Monachum suscepit, qui Cœnobio suo discesserat, quod ab Abbate compelleretur sæcularibus medicinam facere, in quo salutem ejus periclitari viri doctrina & pietate præstantes monuissent (5): *Abbas meus habebat me non Monachum, sed Medicum. Cogebat servire, immo ipse serviebat per me, non Deo, sed sæculo, quando ne sæcularium malevolentiam incurreret Principum, mederi me compellebat etiam tyrannis, raptoribus, excommunicatis. Quod animæ meæ periculum cum ei nunc privatim, nunc palam suggessissem, nec profecissem; quorumdam tamen sapientium virorum consilio fretus, fugio meam damnationem, non congregationem; perditionem, non Religionem.* His pii desertoris querelis aures obturare se non posse existimavit Bernardus.

CA-

(1) D. 91. (2) In l. 3. Decret. part. 1. pag. 59. (3) Ib. part. 2. p. 596. & seq.
(4) Ep. 17. (5) Ep. 67.

CAPUT XXII. *P. 4. l. 4. c. 6.*

Non possunt Clerici laicorum fieri Procuratores, Agentes, Villici. An possint Judices creari, vel Consiliarii Curiarum sæcularium, post annum Christi millesimum.

I. Vetant Concilia Clericos agglutinari Aulæ, Nobilibus dominis vel Matronis, vel injussu Episcopi, vel alio scopo, quam qui spectet ad æternam salutem eorum.

II. Quæ Concilia Clericos avocent a procuratione rerum, & causarum sæcularium.

III. Judicum Officia, ad quæ detur, ad quæ non detur aditus Clericis, ex Canonum norma.

IV. In eam rem sententia Petri Blesensis.

V. Contexuntur rursus Concilia, quæ sæculares Clericis occludunt Magistratus.

VI. Quæ nupera Pontificum Decretales, quæ Concilia remisisse videantur, nec damnasse Clericos, nisi qui capitalibus causis adsunt.

VII. Continuata series Conciliorum, ei temperamento accedentium.

VIII. Tridentina, & Conciliorum Mediolanensium Decreta super eadem re.

IX. Conventus Mediolanensis statuta. Querimoniæ piæ Gersonii. Quod gestum sit sub Carolo VI. Rege, quando Abbates & Beneficiarii alii Parlamento conscripti, ad Ecclesias suas ablegati sunt.

I. JAm superius patuit non eo solum negotio interdici Clericis, quo emitur, venditurque; nec enim sola ea ratio est ingentes opum cumulos concervandi. Sunt & aliæ, & longe diversissimæ negotiandi artes. Latius etiam longiusque porrigitur illud Pauli, *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*. Id ergo hoc Capite expedire conabimur. Exæstuavit Concilium Melfense sub Urbano II. anno 1089. adversus Clericos Acephalos, qui inconsulto Episcopo Principum se addicebant Palatio, vel Procerum & Matronarum obsequiis. Vetiti sunt & laici, ne Clericos hos degeneres, Cleroque contumeliosos ab Episcopis resilientes, diutius secum retinerent; si quibus opus esset Capellano, vel interiore conscientiæ rectore, hunc ab Episcopo flagitarent; ne in Aula Clerici essent, nisi alternantibus vicibus; denique vetiti sunt Clerici hi ipsi, ne Nobilium decimas, quorum se obsequiis mancipassent, ipsi sibi usurparent (1): *Quia novum hoc tempore Clericorum acephalorum genus emersit, qui morantur in Curiis, & viris & fœminis ad sui ordinis dedecus subditi: cum in Canonibus cautum sit, ut quis sine licentia Episcopi Clericus, nec Episcopus sine Metropolitano Curiam adeat: præcipimus, & prohibendo prohibemus, ne quis ulterius retineat hujusmodi. Sed Proceres ab Episcopis animarum suarum Procuratores postulent, sic Episcopi jussione pro tempore ac vicissim in Curiis conversentur. Ipsis itaque omnino interdicimus, ne decimis Procerum sine concessione sui Episcopi abutantur.* Ubi perspicis, Clericos hos cum in se procurationem reciperent rerum & causarum, decimas quoque sibi arrogasse terrarum ejus domini, cui se devovissent; denique conscientiæ eorum administrationem & curam suscepisse. Quibus in omnibus instar erat quoddam beneficii. Nec damnantur in hoc Concilio Clerici sæcularium procuratores, si solam animarum salutis procurationem suscepere. Sed duplici de causa carpuntur. Primum quod injussu Episcopi, in cujus potestate erant omnes Clerici, his sese Proceribus obligarent. Secundo quod præter voluntatem Episcopi Decimas sibi vindicatum irent. Ea duo magnopere canonicis Regulis adversabantur, quibus Episcopo subjiciebantur, & Clerici omnes, & Ecclesiarum Decimæ.

II. Ceterum & res & causas Laicorum per Clericos procurari, recentiora etiam Concilia pari cum antiquis consensu prohibuere. Concilium Londinense anni 1102. (2) *Ne quilibet Clerici sint sæcularium Præpositi vel Procuratores, aut Judices sanguinis.* Concilium Remense anno 1131. prohibuit, ne Monachi, vel Canonici Regulares, juri civili, aut Medicinæ operam navarent, in foro sæculari causas agerent, & ne Medicinam exercerent; quod quamquam liberales & laudatissimæ sint artes eæ, plerumque tamen terrenæ cupiditati et avaritiæ ancillari cogantur; quin et innocentiam vitæ, atque continentiam iis objectant pericu-

(1) Can. 9. (2) Can. 8.

riculis, a quibus procul summoveri Clericos consultissimum est. Quamquam vero eo Canone nominatim Monachi soli et Clerici Regulares contineantur: quæ tamen ibi promuntur argumenta, ea videntur in omnes Clericos peræque valere (1): *Prava consuetudo & detestabilis inolevit, quoniam Monachi, & Canonici, post factam professionem, spreta beatorum Benedicti & Augustini Regula, leges temporales & Medicinam gratia lucri temporalis addiscunt. Avaritiæ namque flammis accensi, se patronos causarum faciunt: justum & injustum, fas nefasque confundunt. Attestantur vero imperiales Constitutiones absurdum, immo etiam opprobrium esse Clericis, si peritos esse se velint disceptationum forensium. Ipsi quoque Canonici & Monachi neglecta animarum cura, ordinis sui propositum nullatenus attendentes, pro detestanda pecunia sanitatem pollicentes, humanorum curatores se faciunt corporum. Cumque impudicus oculus impudici & cordis sit nuntius, illa etiam de quibus loqui erubescit honestas, non debet Religio pertractare.* Episcopis, Abbatibus, Prioribus posthac depositio intentatur, nisi his malis occurrant. Procuratio salutis animarum a Concilio Melfensi Clericis permittebatur, dum ne quid Episcopi injussu fieret. Hoc autem Remensi Concilio procuratio corporeæ valetudinis, et rerum causarumque ira præscribitur, ut et in Episcopos sæviant Canones, nisi eam pestem propulsent. In Concilio II. Lateranensi totidem verbis eum Canonem innovari placuit (2), solis Monachis et Canonicis Regularibus perstringendis, sed iis allegandis rationibus, quæ Clericos omnes complectantur. Concilium Turonense anni 1163. (3) æque exarsit in Regulares omnes, qui necdum cessaverant a studiis juris civilis et medicinæ, a causis agendis, a cura ægrotantium. Illos diro anathemate innodavit Concilium, nisi intra duos menses sua se in Claustra referrent. Ab Honorio III. instauratum est hoc Decretum, ut Gregorianis liquet Decretalibus (4). In Concilio Lateranensi IV. Innocentius III. Subdiaconos, Diaconos, Presbyteros vetuerat Chirurgiæ vacare, quæ ferrum et ignem adhibet.

III. In Concilio Abrincatensi anno 1172. prohibiti sunt Clerici, ne sæcularium sibi Judicum Officia indui sinerent, alias Beneficiis suis exauctorandi (5): *Clerici Judices non ponantur, ad jurisdictiones potestatum sæcularium exercendas. Qui autem hoc præsumpserint, a Beneficiis Ecclesiasticis arceantur.* Concilium Londinense anno 1175. breviore se gyro conclusisse videtur, quando solis capitalibus judiciis Clericos summovit, & Clericos quidem majores (6): *His qui in sacris Ordinibus constituti sunt, judicium sanguinis agitare non licet. Unde prohibemus, ne aut per se membrorum mutilationes faciant, aut inferendas judicent. Quod si quis tale fecerit, concessi Ordinis privetur officio & loco.* Non ergo hoc Canone arcentur Clerici judiciis, nisi iis quæ reorum mutilatione vel morte Judicibus ipsis irregularitatis notam affricarent. Eodem mox Canone vetantur Clerici sacrati ne Vicecomites se, vel Præpositos sæculares creari sinant: *Inhibemus etiam sub interminatione anathematis, ne quis Sacerdos habeat Vicecomitatum, aut Præpositi sæcularis officium.*

Integrum ergo erat Episcopis & ceteris majoribus Clericis, ut Judices & Consiliarii crearentur sæcularium Curiarum, dum ne addicendis morti reis adessent, & ne investirentur officiis Vicecomitum, aut Præpositorum, quibus cruenta & capitalia judicia exercenda imminent. Si quid vero pugnæ sit & conflictationis inter Canonem hunc Londinensem, & Abrincatensem triennio ante editum, ex eo id proficisci potuit, quod cum Abrincatensi Concilio præessent Pontificis Legati, & prisci juris retentiores essent, sacratos omnes Clericos voluerint abigere sæcularibus Curiis, ut toti postmodum essent in spiritalibus functionibus suis. At Concilium Londinense non judicarit tantopere deviari a receptis usibus posse, sine aliqua Reipublicæ perturbatione; idque adeo lenimenti attulerit Decreto Legatorum, ne sæcularibus omnibus Curiis & Judiciis Clericos ejiceret, sed capitalibus tantum.

IV. Asperget forsan aliquid lucis Petrus Blesensis nostris his in Concilium Abrincatense & Londinense animadversionibus. Vicem ille dolet Episcoporum, qui Scacarii, sæcularis ea erat Judicum Curia, labyrinthis & implicamentis involuti sunt: confirmatque, non aliud quidquam inimicum magis

(1) Can. 6. (2) Can. 9. (3) Can. 8. (4) Decretal. l. 3. tit. 50. c. 10.
(5) Can. 12. (6) Can. 3.

magis esse Clericatui, quam tumultuationes & negotiorum procellas, Curiis sæcularibus undequaque ingruentes: *Si te Curialium, & maxime Scacarii labyrinthis immerseris, magna spiritualis exercitii dispendia patieris. Nemo potest duobus dominis servire, Deo & Mammonæ. Non excidat a te, quomodo in tonsura capitis, quando electus es in sortem Domini, renuntiasti ignominiæ laicali.* Ita ille pulcherrimo tractatu de Institutione Episcopi. Ubi non video quid Petro Blesensi, quid Clericis omnibus Ordinis sui sanctitudinem spirantibus dignius sit, quam ut religiosa veneratione prosequantur sæculares Magistratus, & sacerdotii tamen sui regiam amplitudinem ab ipso Christo summo Pontifice derivatam tanti faciant, ut in humanas & terrenas has dignitates deponi & dejici se molestissime ferant: *Ignominiæ laicali renuntiasti. In die consecrationis tuæ super abrenuntiatione sæcularium emisisti vota, quæ distinxerunt labia tua. Alligatus es verbis oris tui, ubi ad consecrantis interrogationem sine exceptione aliqua promisisti, quod de cetero a terrenis negotiis & a turpibus lucris te alienares, tuamque sollicitudinem divinis semper negotiis mancipares.* Ita contendebat vir doctrina & sapientia clarissimus, aurea illa vincula, officia, negotia Aulæ, quibus implicantur quandoque Episcopi, ei penitus adversari solemni professioni, qua cum primum divino sacerdotio initiari sunt, terrenis se negotiis renuntiaturos spoponderunt. Nec consentanea magis Prælatis est fiscalis Curia quævis, & ærario Regio imminens: *Quid tibi ad fiscales reditus, ut vel horula brevi curam posthabeas animarum? Numquid Christus te ad telonium elegit? Matthæus semel inde assumptus, denuo ad ipsum non rediit.* Illud Petrus maximopere ingemiscebat, quod horum aliqui Clericorum agitandis verlandisque interérant judiciis capitalibus, tumque duntaxat se subducebant, cum mortis vel mutilationis sententia intonanda erat: *Illud cælestem exasperat iram, & plerisque discrimen æternæ damnationis accumulat, quod quidam Principes Sacerdotum & Seniores populi, licet non dictent judicia sanguinis, eadem tamen tractantes disputando & disceptando de illis, seque ideo immunes a culpa reputant, quod mortis aut truncationis membrorum judicium decernentes, a pronuntiatione duntaxat & executione pœnalis sententiæ se absentant. Sed quid hac simulatione perniciosius est? Numquid discutere & definire licitum est, quod pronuntiare non licet?*

V. Is tum erat status, ea conditio Scacarii, Parlamenti, & Curiæ cujuscumque sæcularis in Anglia, & in Gallia. Mixtæ & bipartitæ erant ex Curiæ, partim Laici, partim Clerici jus dicebant. Clerici non ante sibi discedendum arbitrabantur, quam mors vel mutilatio indicenda cuipiam esset. Petrus ex adverso urgebat, capitalibus causis omnino abesse illos debere; nec eo contentus, omnibus eos Curiis sæcularibus & Judicum officiis abigebat. In eam Blesensis sententiam nonnulla jam propendebant Concilia, ut supra diximus. Nec minus aperte Concilium Lateranense III. sub Alexandro III. anno 1179. cum Subdiaconos vetuit, Clericosque omnes superiores, causidicorum partes agere, vel causas defensitare coram Judice sæculari, nisi ut sibi ipsis, vel Ecclesiæ, vel pauperibus adessent, & miserabilibus quibuscumque (1): *Coram Judice sæculari Advocati in negotiis fieri non præsumant, nisi propriam vel Ecclesiæ suæ causam fuerint prosecuti; aut pro miserabilibus forte personis, quæ proprias causas administrare non possunt.* Ubi rursum prohibetur, ne Clerici iidem vel Beneficiarii procurationem sustinerent villarum, vel jurisdictionis Principum Procerumque sæcularium (2): *Sed nec procurationes villarum, aut jurisdictiones etiam sæculares sub aliquibus Principibus, vel sæcularibus viris, ut justitiarii eorum fiant, Clericorum quisquam assumere præsumat.* Non immerito autem gradu suo moventur, qui jam vocationis suæ cœlestis fastigio excussisse seipsos videbantur, infimo terrenoque hoc ministerio: *Si quis adversus hoc tentaverit, quoniam contra doctrinam Apostoli est, dicentis: Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, & sæculariter agit, ab Ecclesiastico fiat ministerio alienus, pro eo quod officio Clericali neglecto, fluctibus sæculi, ut potentibus sæculi placeat, se immergit.* Asperioribus denique pœnis subjiciuntur Monachi, si qui eo se piaculo obstrinxerint.

At vero Concilium Parisiense anno 1212. & Clericis & Beneficiariis liberam annuere videbatur facultatem causas agendi; unde & unum hoc illis commendabat, ut ne de salario paciscerentur, si Beneficii proventibus

Thomass. Tom. IX. N

(1) Can. 12. (2) Can. 12.

bus commode possent vitam tolerare; ne quid nimis antem exigerent, si Beneficio carerent; id denique præscripsit, quod nullis non causidicis & causarum patronis religiosissime observandum est, ne causas juri adversas agerent, & ne eas unquam maliciose protraherent (1). *Inhibemus arctius, ne Canonicus aliquis, vel alius Clericus, sufficiens habens Beneficium Ecclesiasticum, pactione interveniente advocationem exerceat, nec causas penitus desperatas scienter assumat, &c. Ne Advocati Beneficia Ecclesiastica non habentes, immoderata salaria exigere aut extorquere præsumant.* Non exprimitur quidem eo Canone, de Ecclesiastica, an de sæculari hic agatur Judicum Curia. Sed ex inveterato usu Regni plus satis patet de sæculari agi.

Remisisse enim nonnihil, & indulgentius consuluisse videntur Concilia & Pontifices post annum Christi millesimum ducentesimum. In Gregorianis quidem Decretalibus Concilium Moguntinum a primævo rigore non videtur recedere, ubi universim Clericos vetat sæcularium rerum & causarum procurationem agere (2): *In placitis sæcularibus disputare, excepta defensione orphanorum & viduarum. Conductores sæcularium rerum, aut procuratores esse.* Id ipsum prohibet Eugenius Papa, finitque sæcularibus & judiciis & pœnis eos permitti, qui in jus vocati fuerint propter civiles has Administrationes: *Ne ministri laicorum fiant, nec in rebus eorum procuratores existant. Quod si postmodum facere præsumpserint, & occasione ipsius administrationis propter pecuniarum causam deprehendantur in fraude, indignum est iis ab Ecclesia subveniri, per quos constat in Ecclesia scandalum generari.* Idem advertit Petrus Blesensis de Episcopis Siciliæ, qui sæcularia hæc obibant officia, & hinc in carceres nonnunquam contrudebantur, nihil opis aut præsidii a Pontifice affecuturi ad libertatem recuperandam; nec enim iis eximendi vinculis videbantur, quibus se ipsi induissent (3): *Animabus prælatus es, non corporibus. Nihil Prælato commune est cum Pilato. Christi villicus es & Vicarius Petri; nec oportet te respondere Cæsari de commissa tibi jurisdictione, sed Christo. Quidam tamen per usurpatas sæculi administrationes se curiali vinculo obnoxiant, & quasi renuntiaverint suæ privilegio dignitatis, calculum durioris eventus expectant. Nam pro causa hujusmodi hodie in Sicilia mancipati sunt Episcopi quidam carceralibus vinculis, nec aliquod expectant ab Ecclesia Romana solatium. Quibus improperatur a Romano Pontifice, ut bibant de calice, quem sibi temere miscuerunt.*

VI. Revocandus est ad Decretales juris hodierni Canonici sermo, quibus intexti sunt superiores Canones adversus Regulares, qui juris Civilis vel Medicinæ studiis operam dabant, vel ejusmodi aliquo fungebantur officio; aut Institiarios, Vicecomites & Præpositos sub Principibus temporalibus se agebant. Notarios publicos Innocentius III. qui Subdiaconi sint, fieri vetat. At ubi idem ipse in Concilio Lateranensi IV. unum id prohibet, ne cruentis judiciis intersint Clerici, nonne Judicum Civilium reliquas functiones & sæculares Curias illis patere assentitur (4)? *Sententiam sanguinis nullus Clericus dictet, aut proferat, sed nec sanguinis vindictam exerceat, aut ubi exerceantur intersit. Nec quisquam Clericus litteras dictet aut scribat pro vindicta sanguinis destinandas. Unde in Curiis Principum hæc sollicitudo non Clericis, sed Laicis committatur.* Gregorius vero IX. mirabili quadam ratione his abducit Clericos functionibus, (5) quod nempe *Sacerdotis sit efficium nulli nocere, omnibus autem prodesse velle.* Mox annuit ut causas agant Ecclesiæ, pauperum, suas, proximorum, urgente necessitate; si hos transiliant limites, impune abire non sinit.

Nec temere tamen suspicabitur quis, tum toleratum fuisse, quod prohiberi non posset: ubi facultas aderat, ad pristinam austeritatem lubentius revocatum esse gradum. In Concilio Valentino in Gallia anno 1248. ubi præerant Cardinales Legati duo, suspensi, ac denique abdicati sunt Officio & Beneficio Clerici majores, si qui posthac in Curiis sæcularibus Offi ia Judicum, Consulum, Assessorum, & ejusmodi alia sibi adsciscerent (6): *Nulli Clerici in sacris Ordinibus constituti, seu Canonici Cathedralium Ecclesiarum, seu Beneficiati, Judicatum, Consulatum, Assissoriam, vel alia Officia publica in Curia sæculari, electi a populo, vel a persona sæculari recipiant, & si receperint, nisi infra mensem dimiserint, ab*

(1) Part. 1. num. 6. (2) L. 3. tit. 50. (3) De instit. Episc. (4) Can. 18.
(5) C. Cum Sacerdotis. Extra. De postulando. (6) Can. 3.

ab Officio & Beneficio suspendantur, *& si per annum perstiterint*, *sine spe restitutionis priventur*. Cui Canoni accessit & Concilii Albigensis assensio atque auctoritas anno 1254. (1) Video in mentem venire posse alicui, interclusa hic fuisse Clericis ea tantum Officia, quibus unus tantum præficitur, puta Præsidum, Consulum, Assessorum; non ea autem quæ Collegiis pluribus demandantur, puta Consiliariorum, sive Senatorum Curiæ sæcularis. Possunt enim hi, non possunt illi sese suffurari, ubi capitalia incurrunt judicia. Verum postrema hæc plurium Collegarum & Senatorum munia, his quoque ibidem verbis constringi, & excludi videbantur (2): *Vel alia Officia publica*. Quod & manifestius expressum est in Concilio Provinciæ Burdigalensis anno 1258. ubi prohibitis Beneficiariis ne causas agerent nisi suas, proximorum, Ecclesiæ, miserabilium quorumcumque, anathema vibratur in hujus statuti transgressores, parique pœna animadvertitur in Regulares & Clericos, qui Assessorum vel Consiliariorum munera sibi ingeri paterentur. Id enim tum obtinebat, ut etiam inopinis hæc officia imponerentur: *Et eidem excommunicationi supponimus omnes Religiosos & Clericos*, *qui Assessores vel Consiliarii fuerint*, *contra Ecclesiæ libertatem*.

VII. Ex Concilio autem Londinensi anno 1268. intelligitur, quam facile, sive ex privilegio, his se canonicis regulis subtraherent Clerici, functionesque Judicum in sæcularibus Curiis obirent. Innovatis enim antiquis Decretis, ne Clerici causas actitarent in foro sæculari, nisi ubi per regulas juris fas est; mox eis interdicitur intentata alias suspensionis pœna, ne Judices vel Assessores se unquam agant, ubi mortis vel mutilationis judicium agitatur (3): *In eisdem sanguinis causis*, *in quibus mortis*, *aut mutilationis membrorum judicium agitur*, *similiter inhibemus*, *ne quis in Clero constitutus Judex*, *seu Assessor esse præsumat*. *Quisquis contra fecerit*, *præter suspensionis pœnam*, *&c.* Ex hoc ergo Canone sepositis capitalibus & mutilationum judiciis poterant Clerici in Curiis sæcularibus Judicum partes sustinere. Et proximo tamen mox Canone prohibetur, ne Justitiarios se creari patiantur, sive administros & Vicarios jurisdictionis sæcularis quorumvis Procerum temporalium: *Jurisdictionem a Laicis recipiunt sæcularem*, *& Justitiarii nuncupantur*, *ut ministri fiant justitiæ*, *quam non possunt sine canonicæ dispensationis & Clericalis Ordinis injuria ministrare*. Magna est & cum primis perspicua discrepantia Judicis, qui unus officio fungitur, & princeps, idque toto anno, quo volvente fieri vix, aut nec vix potest, quin scelerosus aliquis aut vita ejiciendus sit, aut membris truncandus, & ejus qui Collegio Judicum allectus est, cui integrum est, ubi primum perstrepit judicium capitis secedere, & paucos tantum forsan menses officio fungi. Prioris illius generis officia longe infestiora sunt Clericatui, quam posterioris. Postremo denique Regiis privilegiis honos habitus est in eodem Concilio, hoc est, ei singulari, quo Reges pollere poterant, ut Clericis officia Judicum sæcularium delegarent: *Salvis domini Regis privilegiis in hac parte*.

Rursus prisco quidem ex usu Concilium Andegavense anno 1269. (4) Clericos omnes superiorum Ordinum & Beneficiarios deterruit a causis actitandis, & a munere Advocatorum fungendo in foro sæculari. At Concilium Avenionense anni 1279. (5) lenimenti aliquid adjiciens Canoni Concilii Arelatensis anni 1260. quo permissi tantum fuerant Clerici causas agere suas, proximorum, pauperum, Ecclesiæ, constituit ut Beneficiariis & Clericis majorum gentium fas esset munia fungi & Advocati, & Judicis, quando id oneris ab Episcopo illis suo imponeretur (6): *Hoc moderantes statutum*, *volumus statuendo*, *quod hujusmodi Clericus de sententia sui Episcopi generali*, *vel speciali*, *possit libere Advocationis*, *vel Judicaturæ officium ubilibet exercere*. Paulo ante in Concilio Londinensi privilegia Regum confirmabantur, hic astruuntur jura Episcoporum, ut privatim vel universim Clericis & Beneficiariis copiam faciant Judicum vel Causidicorum muneris fungendi in foro sæculari. His hauddubio staturis duplex aditus patefactus est Clericis in Curias sæculares.

In Concilio Avenionensi anno 1326. Beneficiarii regimen gerentes animarum, Clericique sacrorum Ordinum prohibiti sunt in Curia sæculari munus adire Procuratoris, Syndici, Judicis, & Ballivi (7): *Ne Procurator*, *Syndicus*, *vel Actor*, *vel Judex*, aut

N 2

(1) Can. 45. (2) Can. 6. (3) Can. 6. 7. (4) Can. 2. (5) Can. 9. (6) Can. 15. (7) Can. 26.

aut Ballivus in exercenda jurisdictione domini temporalis pro aliquo laico possit esse. Quod idem decretum rursus instaurari placuit in Concilio Avenionensi anni 1337. (1) Quorum sententia Canonum paulo eliquatior in Concilio Lavaurensi anno 1368. (2) *Ne possit esse Procurator, Syndicus, vel Actor pro aliquo laico, nisi in casibus a jure expressis, vel Judex etiam, vel Ballivus in exercenda jurisdictione domini temporalis*. Quo sane nihil derogatur vel privilegiis Regum, vel permissioni Episcoporum, nec ei discrimini, quod interponendum ostendimus Judicibus unius numerosi Collegii consortibus, & totum singulatim munus suum exercentibus. Quod ad officium Advocati attinet, id Constitutiones synodales Willelmi Parisiensis Episcopi sinebant a Parochis sustineri, (3) in causis Ecclesiæ suæ, pauperumque, & Parochianorum eorum, quibus adesse cogebat caritas.

VIII. In Concilio Tridentino innovatum est quidquid olim Canonum & Decretorum Clericos a negotiis sæcularibus ablegabat (4): *Nec non sæcularibus negotiis fugiendis*. In Concilio Mediolanensi I. anno 1565. vetiti sunt Clerici majores, & Beneficiarii, Advocatos vel Procuratores se agere in foro sæculari, nisi ubi per Canones licet supra congestos, *& ab Episcopo facultate prius scripto concessa*. Vetuit eadem Synodus, ne Principis alicujus negotiorum susciperent administrationem, nisi facultate ab Episcopo per litteras concessa, & singulis annis innovanda (5): *Ne alicujus Principis aut alterius negotiorum Procurator sit, sine facultate prius ab Episcopo per litteras impetrata, singulis annis renovanda*. Vetuit & ne servilibus se obligationibus in ædibus Magnatum vinciri sinerent, aut quibuscumque demum, nisi cum bona Episcopi venia scriptis consignata, & anno quolibet confirmanda: *Neve parum memor ordinis ac dignitatis suæ, sit in famulatu Laicorum, etiam Principum, eorumve quibusvis aliis obsequiis, nisi cui ex causa & ad officium munere Sacerdotali non indignum Episcopus hujus rei potestatem ante scripto dederit. Hujusmodi autem licentiæ scripto permissæ quotannis renoventur, alioquin irritæ & nullæ sint*. Eo denique Concilio prohibiti sunt Clerici, ne nobilibus fœminis ejusmodi vilia præstarent obsequia, quæ in Cleri dedecus resilirent: *Neve præcursor aut assecla fœminarum, aut ejusdem discumbentibus adsistat, aut ancilletur*. Nihil aptius, nihil prudentius præscribi poterat. Nec tamen potuit beatus Carolus non Episcopis facere potestatem, ut Presbyteris, ac Beneficiariis quibuslibet permitterent procurationem rerum & negotiorum alicujus Principis, quod prope abest ab officio Judicum supra explanato.

In Concilio Mediolanensi IV. ad Clericos minorum Ordinum ampliatum est, quidquid in I. decretum fuerat, si in veste essent Clericali, quamquam Beneficii expertes essent. Ea utebatur Concilium ratione, quod a teneris, ut ajunt, unguiculis, Clericos necesse sit innutriri odio & aversationi negotiorum temporalium, & unius Ecclesiæ disciplinis (6): *Cum præsertim jam inde usque a teneris annis se religionis pietatisque institutis & disciplinæ Ecclesiasticæ moribus imbuant, oportet, qui in sortem Domini vocati sunt*. Hoc vero tanto memorabilius est beati Caroli statutum, quod ab aliquot retro sæculis, ut ex continuata supra patuit serie Conciliorum & Canonum, ad solos Beneficiarios, & ad Clericos majorum Ordinum coarctatum fuerat, quod Pauli præceptum & primigenia Ecclesiæ disciplina Clericis omnibus indiscriminatim præscripserat, ut ne Clericalis & profanæ, & belli sive militiæ officia & functiones copulare, unaque iis defungi possent. Ut posterioribus his sæculis relaxata est minorum Ordinum Clericis ea stabilitatis lex, qua olim promiscue cum Clericis superioribus tenebantur, & multum eis fuit, si Clericatui valedicerent ante Subdiaconatum: ita ne his quidem illi Decretis implicati fuerant, quibus sæcularis fori officiis & muneribus Clerici arcentur. At Carolus veteris & castissimæ disciplinæ ardore inflammatus, suis in Conciliis connixus est, ut hæc duo magni omnino ponderis capita restauraret, ut ne qui minoribus Ordinibus initiari se vellent, nisi certo & irrevocabili proposito sese Altarium ministeriis mancipandi: & ne possent minores Clerici terrenis officiis & functionibus in se susceptis cælestem contaminare Clericatus sui nobilitatem. Quantivis enim splendoris esse videantur carnalibus hominum

(1) Part. 31. (2) Can. 32. (3) C. 4. (4) Sess. 22. c. 1. De Reform.
(5) Constitut. Part. 2. c. 2. (6) Acta Eccl. Mediol. p. 20. 268.

rum oculis fori & Judicum publicorum dignitates; humana, terrenaque ea sont culmina, quibus quantum terris cælum, tantundem eminet Christi cœleste Sacerdotium.

IX. Diximus jam Comitiis Cleri Gallicani apud Melodunum absterritos esse Clericos a fori functionibus & officiis, nisi quatenus sinunt Leges Canonicæ: *Abstineant Sacerdotes primum a terrenarum cura, & omni etiam nepotum tutela & curatela, nisi aut religionis causa, aut necessitas aliud suadeat. Caveant a litibus & processibus. Servos Dei non oportet litigare. Multo magis a forensi, a procurationis, aut causidico munere, nisi quantum per Canones licet, abstinere debent.* Varias sacræ sui ævi Disciplinæ labes enumerare aggressus Gersonius, ne hanc quidem prætermisit, quod Episcopi, Abbates & Monachi Aulas Principum & Curias sæcularium Judicum ita frequentarent: *Quid est quod hodie Episcopi, Abbates, Monachi plus sunt Officiales fisci, quam Christi; totis nisibus militantes mundo in Curiis Principum, & sæcularium judiciorum, seu Parlamentorum?*

Facile assentientur jure meritissimo in has querelas erupisse Gersonium, quibus ob oculos versabuntur quæ supra ex Monacho Sandionysiano attigimus in vita Caroli VI. Regis (1): *Necessaria tandem illa insedis animo cogitatio, & cura, ut fontes ipsi jurisdictionis sæcularis expurgarentur, in suprema videlicet Camera Senatus Parisiensis. Et quoniam tum in mentem venit in hanc celsiorem Curiam illapsos esse Abbates, Clericosque alios, qui a Monastico secessu, & a cura Cœnobiorum atque Ecclesiarum suarum confluxerant, ad hæc munia ambienda, quibus non paulo impensius delectabantur, quam professionis suæ functionibus sacris: statutum est, ut Regis nomine eis indiceretur, suae ut se in Ecclesias reciperent: religioni nempe esse, eos tandiu a statione sua sacra abduci, ubi eorum opera atque industriæ pretium majus & illustrius esset in imbuendis sacra doctrina populis, & in procuranda animarum salute.*

CAPUT XXIII. *P. 4. l. 4. c. 7.*

Rursum de Clericis, iisdemque Judicibus & Consiliariis, in Parlamentis & aliis Curiis sæcularibus.

I. Episcopi & Abbates ex officio suo Parlamentis antiquis aderant, quando necdum certa ulla sedes illis erat, nec totum anni tempus eis consumebatur.

II. Quando Philippus Pulcher Parisiensi suum Palatium statam & solemnem voluit esse sedem Parlamenti, ex quo factum est, ut statis temporibus haberetur, jam nec Episcopi, nec Barones tam frequentes eis adesse potuere.

III. Exinde tamen etiam complurimi fuere hujus Senatus Consiliarii Clerici, ad causas Ecclesiasticas, quæ ibi passim ventilantur.

IV. Edicto Blesensi multum imminutus est is numerus Consiliarium Clericorum. Hinc crebræ Cleri Gallicani expostulationes in Comitiis suis generalibus, quibus nonnulla ex parte satisfactum est.

V. Observationes novæ aliquæ in antedicta.

I. Expostulabat modo Gersonius de Episcopis, Abbatibus & Clericis, quorum conserta multitudine frequentabantur Curiæ sæculares, & ipsa Judicum subsellia insidebantur. Sandionysiana Caroli VI. historia paulo ante memorabat, anno 1388. ei malo medicari cœptum esse, ablegatis in suas Ecclesias Clericis, solo Cœnobii Sandionysiani Abbate, ex ipsorum Parlamenti Senatorum & officialium testimonio, demonstrante, se Majoresque suos ei semper Curiæ adscriptos & adgregatos fuisse. His video luminis præterea aliquid aspergendum esse, & ab ipso capite arcessendam esse originem hujus Disciplinæ, cum Carolus Magnus & augustissimæ ejus prosapiæ Reges atque Imperatores Episcopis & Abbatibus contulere & pinguissima quæque sui regni latifundia, & primarias in Regiis Consiliis sedes. Erant porro duplicis generis hæc Consilia. Erat enim Consilium, quod

(1) Ann. 1388. l. 8. c. 12.

quod postea Strictum dici placuit, & privatum, ubi Princeps diebus singulis de incidentibus negotiis consultabat. Erant praeterea Consilia sive Placita publica & generalia, quae bis anno quolibet indicebantur a Principe, loco & die quo ei collibitum esset, alterum verno, alterum autumnali tempore, ubi tum de publicis Regni negotiis, tum de majoribus causis, sacris, & civilibus disceptabatur. Ad haec Consilia adsciscebantur Episcopi & Abbates omnes. Tum quidem *Placita*, *Synodi*, *Colloquia*, *Conventus* dicebantur, postea Parlamenta, & Comitia Regni. Non diu Conventus hi protrahebantur; paterantque, qui affuerant Clerici, iis solutis, suas in Ecclesias properare, ibique residere, uti etiamnunc fit in iis Galliae Provinciis, ubi quotannis, vel biennio saltem quolibet generales habentur Conventus, quibus intersunt Episcopi, incolumi & intemerata residentiae lege.

II. At postquam Philippus Pulcher Parlamenti sedem Lutetiae defixit, postquam etiam lapsu temporis perpetuum illud esse coepit, hoc est postquam duo illa uniuscujusque anni Parlamenta, alterum ad beati Martini festum, alterum ad Pascha, ita produci et prolatari coepere, ut toto pene anno sessione et judicia celebrarentur; jam non ita facile potuere haec Judicum Officia cum Episcoporum necessaria in Ecclesiis suis residentia cohaerescere. Posset enim illud familiari imputari maledicentiae Monachorum medii aevi in Clericos, quod Caroli VI. vitae Scriptor ajebat ab eis prehensatas fuisse sub Carolo VI. Rege dignitates Judicum et Consiliariorum in Parlamentis. Ea quippe erat Praelatorum praerogativa, jam inde a temporibus Caroli Magni, ad tempora et ultra tempora Hugonis Capetii propagata, ut supra declaratum est, cum sermo esset de Conciliis Nationalibus, de Comitiis Generalibus Regni, et de Parlamentis. Quin et primas obtinebant sedes ante Duces, ante Comites et Barones. Cum nequedum plebeji in ea Comitia admitterentur, et litterarum studiis minus dediti essent Nobiles, hinc consequens erat, ut judicia fere omnia, quae viros litteratos desiderabant, per Clericos expedirentur. In causa ergo non fuit nisi nova conditio & disciplina Parlamentorum, fixorum jam Lutetiae & perpetuorum, ut rarius illis Barones, Episcopi, & Clerici interessent, potioribus videlicet & sibi propriis alibi occupationibus distenti, illi bellicis, hi sacris Angliae regni usus moresque Gallicanis finitimi, & perquam simillimi in his erant, ut qui ab his manassent. Inde advertit Matthaeus Paris, agitata fuisse consilia de Vultano Episcopo Vorcestrensi, incredibili sanctitate viro, exauctorando, quod cum Franciae linguae imperitus esset, novi Regis Willelmi Nothi Consiliis interesse non posset (1): *Cum simplicitatis & illitteraturae accusatus esset, & quasi homo idiota, qui linguam Gallicanam non noverat, nec Regis Consiliis interesse poterat, ipso Rege consentiente, decernitur deponendus*. Non ergo ambitiosius prehensari necesse erat, ut Parlamentis Praelati interesse possent.

III. Postquam ad stata & continua jam Parlamenta Episcopi, Abbates, Parochi advolare jam difficilius & rarius potuere, aliam & novam formam Senatui Reges induerunt. Tempora alia ab aliis secernenda ait Tilletius (2): *Fuere enim tempora, cum Archiepiscopi & Episcopi omnes statim atque confirmati fuerant, patentibus Regis litteris donabantur, quibus aditus illis aperiebatur, tum ad Consilium Privatum, tum ad Parlamentum. Fuere & tempora, quibus nihil ejusmodi factitatum est, & solo nomine Consiliariorum Regis, ac nec nominis gloria gavisi sunt Episcopi. Erant & Abbates & Priores, quibus jus esset consessus & suffragii in Parlamentis. Eos summovit Carolus V. Caroli VI. pater, excepto Abbate Sandionysiano in Francia*. Haec Tillerius, qui & Edictum promit Caroli VI. anno 1388. quo sancitur, triginta ut sint Consiliarii majoris Parlamenti Camerae, quindecim Clerici, totidem laici, praeter Praesides; quadraginta in Camera Inquisitionum, viginti quatuor Clerici, sexdecim laici; sex ad libellos supplices Palatii, duo Clerici, quatuor Laici. Id quoque ibidem edicitur, jugem ut omnes residentiam praestent; ideoque Episcopos, Abbates & Priores jam non admittendos, nisi nominatim a Rege retineantur.

Affirmat porro Thuanus (3) in Tabulario Senatus Parisiensis inveniri chartas, quibus constet, anno 1344. sub Philippo Valesio, Parlamentum Parisiense, quod desul-

(1) Ann. 1025. (2) Recueil. part. 2. p. 14. 56. 57. (3) Hist. L. 10.

fultorium hactenus fuerat, statum fixumque fuisse, hoc est, ex Deambulatorio Sedentarium factum, quæ verba sunt Gallicanæ consuetudinis: & tum centumviralem fuisse Senatum, conscriptis scilicet Præsidibus tribus, sex Magistris libellorum supplicum, quindecim Consiliariis Clericis superioribus Cameræ, totidem laicis; vigintiquatuor Consiliariis Clericis Cameræ Inquisitionum, sive ut tunc loquebantur, Patriæ Consuetudinariæ, septemdecim laicis; quinque Consiliariis Clericis, tribus laicis, ad causas disceptandas Officialium Regis, a quibus erat provocatio ad Parlamentum. Quibus ubi duodecim Pares adjiciebantur, jam Centumviralis exurgebat Senatus. Additi sunt a Francisco I. viginti Consiliarii, & octo Magistri supplicum libellorum. At is numerus mirum in modum crevit ubi consilium idem Rex iniit, ut semestrem eam faceret Curiam. Qua de modo agebat Thuanus (1), Constitutio Philippi Valesii Regis, ea publicata fuit in Opusculis Antonii Loisellii, nec ab ea vel tantillum dissentiunt ejus apud Thuanum excerpta.

Doctissimus vir Pasquerius in Collectaneis suis profert Constitutionem Philippi Pulchri, a quo sanciebatur duo quotannis cogi Parlamenta, alterum ad octavas Paschæ, alterum ad octavas omnium Sanctorum, singula bimestria: affore illis duos Prælatos, Archiepiscopum Narbonensem, & Episcopum Redonensem; duos similiter laicos, Comitem Drocensem, & Comitem Burgundiæ; præter tredecim Clericos, totidemque laicos. In Camera Inquisitionum Episcopi Constantiensis & Suessionensis cum quinque aut sex aliis essent (2). In Inquisitionibus Linguæ Occitanæ Prior sancti Martini de Campis, & alii numero quinque. Ad Inquisitiones Linguæ Francicæ, Magister Rodulphus Melior, & alii quinque. Ad Scacaria Rothomagensia, quæ bina etiam singulis annis habebantur, Episcopus Narbonensis & alii decem. Ad extraordinarias Inquisitiones, quas vulgo vocant Magnos Dies Trecenses, bis etiam anno quolibet celebrandas, Episcopi Suessionensis & Aurelianensis, Cantor Aurelianensis, & alii, non plures omnino quam octo. At Constitutio Philippi Longi anno 1319. ita jubebat: *Nulli ut Prælati ad Parlamenta legarentur, quod religio esset Regni eos a residentia & spiritualibus functionibus suis abducere;* adesse autem præter Cancellarium, & Abbatem sancti Dionysii, octo Clericos, & duodecim laicos. Inquisitionum Cameræ octo Clericos, laicos totidem, litium & causarum judicandarum Relatores (3) vigintiquatuor. Parlamento anni 1320. præter viginti Consiliarios majoris Cameræ, ad inquisitiones delecti sunt viginti Consiliarii Clerici, triginta laici. Anno 1356. Carolus V. Rex Parlamentum vetuit interpolari; nec tamen id executioni mandatum est, nisi sub Carolo VI. Rege, quando vel ob impuberem ejus ætatem, vel ægritudines animi, vel Principum impotentissimas factiones, ne in mentem quidem venit, novi ut sublegerentur Consiliarii a Rege. Itaque protractum tum quidem est Parlamentum, sed & eligi cœpti sunt Consiliarii. Parlamento Philippus Longus Prælatos expunxerat. Carolus V. Rex anno 1359. ad tricenarium numerum coarctans Consiliarios, quibus Regia stipendia suppeditabantur; Prælatos, Principes & Barones excepit, quorum ipse numerum arbitratu suo definiturus esset, quod nihil illi acciperent stipendiorum. Itaque aditus patuit Prælatis in Parlamentum usque ad annum 1401. cum Senatusconsulto exclusi sunt Abbates. Exinde Archiepiscopi & Episcopi omnes consessu gaudent in Parlamento, non suffragio, præter sex Pares Ecclesiasticos, Episcopum Parisiensem, & Abbatem S. Dionysii, penes quos jus est etiam suffragii. Erat & ab exortu suo bipertita Computorum Camera, ex Clericis Laicisque. Ita ex Pasquerio, uno amplius sæculo opus fuit, ut nova illa Parlamentis inveheretur consuetudo, interclusio Episcopis & Abbatibus aditu, qui residentiæ compede astricti non possent præsto esse Parlamentis toto jam anno celebrandis.

Jam vero idem ille supra laudatus vir doctus Loisellius in Opusculis suis confirmat ex duobus Advocatis Regiis Clericum alterum esse debuisse (4): *Etiam nunc primus Advocatus Regius proprio munitur dispensationis diplomate, ut possit id muneris, laicus cum sit, capessere & obire.* Addit porro idem ipse (5) Clementem IV. Papam ad Carolum Provinciæ tum Comitem, postea & Siciliæ Regem, Epistolas dedisse, pulcherrimis monitis refertissimas, ac præ ceteris, ut si Parlamentis suis Prælatos

(1) Pag. 555. (2) L. 2. c. 3. 5. (3) Rapporteurs. (4) Pag. 470. (5) Pag. 491.

latos inscriberet, stipendiis etiam Regiis illos instrueret, nec diutius remoraretur, cum nec Ecclesiis suis diu possent abesse, nec Regiis obsequiis Ecclesiæ sumptu immorari: *Si Prælatos de tuo Parlamento feceris, ad certa Parlamenta veniant annuatim, quibus certa vadia constituas, cum nec Ecclesias suas deserere diu debeant, nec in tuo servitio suis stipendiis militare*.

Nec pigebit ex Guimierio quoque didicisse quæ prima fuerit Parisiensis Parlamenti institutio (1): *Curia Parlamenti Parisiensis fuit instituta de centum Consiliariis, scilicet duodecim Paribus Franciæ, octo Magistris Requestarum domus Regis, & octoginta aliis Consiliariis, quadraginta laicis, & quadraginta Clericis, inter quos sunt quatuor Præsidentes laici*. Ita ille in Pragmaticam Sanctionem paulo ante finem. In responsione Oratorum Caroli VII. Galliæ Regis ad expostulationes Pii II. Papæ adversus hoc Parlamentum, eadem explanatur constitutio illustrissimi hujus Senatorum Collegii, & quam dulces uberesque fructus efflorverint ex eo mirabili utriusque Ordinis temperamento ac connexione ad libertates Ecclesiæ tuendas, ad Christi pauperumque patrimonii defensionem, denique ad dirimendas gravissimas tot controversias, ubi conspirare necesse est cum civili hominum jurisprudentia Evangelicæ doctrinæ lumina, & Ecclesiasticas Constitutiones. Ex quo & illud usu venit, ut ad augustissimum hunc cœtum referrentur causæ quandoque gravissimæ ex aliis Regnis (2): *Hæc Curia Parlamenti ex Ecclesiasticis & secularibus viris jurisprudentiam habentibus constituta usque ad numerum octoginta personarum, absque duodecim Paribus Ecclesiasticis & secularibus, & octo Magistris Hospitii Regis, qui omnes de corpore ipsius Curiæ existunt, quamplurimum necessaria est ad conservationem Ecclesiarum, & jurium suorum, & de quibuscumque ad eos querimonia defertur, sive de Officieriis Regiis, sive de quibuscumque aliis in ipso Regno, quantumcumque potentibus, per ipsam cuique justitia ministratur. Quod si ita per omnes regiones orbis Christiani fieret, non ita in multis patrimonia Ecclesiarum direpta & delapsa forent, sicut proh dolor! esse referuntur. Tantaque ab antiquo fama est illius Curiæ, quod nedum subditi aliorum Regnorum Christianorum in causis privatis ad judicium illius Curiæ recurrere voluerunt, prout & adhuc multi faciunt; sed etiam interdum infideles hoc idem fecerunt.*

IV. Edicto Blesensi Henricus III. non modicam partem expunxit Consiliariorum Parlamenti Parisiensis, parique ratione & modo aliorum, quæ ad ejus formam fuerant temperata. Illud vero eo Edicto præcipitur, ut cum vacuæ fuerint hæ sedes, vel morte, vel facinore, vel ex alio quopiam munere insociabili, restringatur numerus in Parlamento quidem Parisiensi ad quatuor Præsides, sexdecim Magistros libellorum supplicum, quatuor Consiliarios Clericos, sexaginta laicos. In Parlamento Tolosano ad quatuor Præsides, decem Consiliarios Clericos, vigintiquatuor laicos. In Burdigalensi ad tres Præsides, sex Consiliarios Clericos, laicos duodeviginti. In Burgundiæ Parlamento ad duos Præsides, sex Consiliarios Clericos, sexdecim laicos. In Parlamento Britanniæ ad quatuor Præsides, octo Consiliarios Clericos, vigintiquatuor laicos. In Parlamento Rothomagensi ad tres Præsides, sex Consiliarios Clericos, duodeviginti laicos. In Parlamento Delphinatus ad duos Præsides, quatuor Consiliarios Clericos, duodecim laicos. In Parlamento Provinciæ tres Præsides, sex Consiliarios Clericos, duodeviginti laicos. Ita Edicto Blesensi imminutus est numerus Consiliariorum Clericorum (3), ut vix jam tertiam partem attingeret numeri laicorum, cui quondam par fuerat, vel etiam superior. Tam acerbo vulnere accepto ingemuit Ecclesia Gallicana, dignitatemque suam infringi, libertates labefactari conquesti sunt Præsules Comitiorum Generalium Cleri Gallicani apud Regem: *Cum nulli superfint pluribus in Parlamentis Consiliarii Clerici, puta Burdigelensi, Britanniæ, Gratianopolitano, Aquensi, Divionensi, præter primævam formam & institutionem ejusmodi Senatus, quo Clerici & Laici, Nobiles & Plebeii continentur, uti Collegia mixta sint, & Parlamenta seu Comitia generalia in compendium missa; cui ubi potest Clerus, jam non potest vel nomine, vel auctoritate pollere Parlamenti is cœtus, dignissima sui & amplissima parte, cum Capite destitutus. Nec enim Edicti Blesensis vestri articulo* XXI. & XXII. *auguramur a Majestate vestra extinctos fuisse Consiliarios Clericos, & laicos, donec ad pristinum numerum redigantur.*

(1) In Pragmat. Sanct. paulo ante finem. (2) Spicil. tom. 9. c. 327. (3) Art. 212. 213. &c.

Nec enim consentaneum id fuisset; cum nec vos, nec Majores vestri ultra solemnem numerum Consiliarios unquam Clericos adoptaveritis: sed suppressos tantum volueritis eos Consiliarios, qui ultra primævum numerum excrevissent.

Hic vero animadverti æquum est, 1. ita imminutum tunc fuisse uniuscujusque Senatus numerum, quod & ultra modum amplificatus ante fuisset, in summa tunc quadam Reipublicæ perturbatione. Cum vero amplificatus ultra æquum non fuisset nisi cœtus laicorum Consiliariorum, jure suo flagitabat Clerus, ut Clericorum numerus retineretur sospes & indemnis quantus fuerat ante Comitia Blesensia. 2. Illud Regi significatur, jam Parlamenta non fore, hoc est, compendiarias quasdam Statuum Generalium repræsentationes, nisi ut in Comitiis & Statibus Generalibus, suus ibi Clero constet principatus, numerus, vigor. 3. Additur vero nec posthac discuti ac definiri posse in Parlamento causas graviores complurimas Ecclesiarum, nisi Curia summa Judicum ea foret, partim ex Clericis, partim ex laicis Senatorum coagmentata. Unde & mox ibidem in hunc modum subjiciebatur: *Præterquam quod permagni intersit ad Cleri dignitatem, ne ea Clericorum Senatorum Officia extinguantur; refert etiam mirum in modum, ut eo præsidio ne spolientur libertates Ecclesiæ, immunitates Cleri.* Articulo denique proximo instatur pro Officiis Consiliariorum Clericorum in Curiis Præsidialibus, quæ Carolus IX. Rex creaverat. His postulatis assensus est Rex, & facturum se satis pollicitus.

Anno 1596. rursus Comitia Cleri Gallicani Henricum IV. Regem ea de re interpellarunt, cujus & Edicto ejusdem anni res ita composita est, ut ex his ejus verbis liquet (1): *Quæ posthac vacaverint Officia Senatorum, tum Clericorum, tum Laicorum in Parlamentis, quibus nulli nunc sunt Clerici Consiliarii, ea his addicentur, donec legitimus eorum numerus impleatur; nec vero possint ea officia aliis quam sacratis Clericis obvenire.* Edicitur & Articulo proximo, ut in Parlamentis & Præsidialibus Curiis Officia Clericorum Consiliariorum ita Clericis adjudicentur, ut nec possint unquam ad Laicos devolvi, etsi subreptitia quæpiam ad id diplomata a Regibus extorqueantur. Conventus Generalis Cleri anni 1610. a Ludovico XIII. simillimum expressit Edictum, ut ne Laici unquam invadere finerentur in ea Officia, sive Præsidium in Cameris Inquisitionum, sive Consiliariorum in Parlamentis & Præsidialibus Curiis, quæ primæva ab institutione sua Clericis adjudicata fuere. Ejusdem Regis Edicto anno 1629. confirmatum hoc ipsum est, ut Clericis integra & illibata servarentur ea Senatorum Officia, quibus primum investiti fuissent. Cum denique anno 1625. Comitia Cleri Generalia ab eodem Rege flagitassent, quod Articulo XVIII. continebatur (2): *Ut quoniam causæ pleræque Ecclesiarum graviores in superioribus Cameris Parlamentorum definiuntur, quarta saltem pars Senatorum ex Clericis deligatur.* Respondit Princeps Clericis vindicatum servatumque iri ea Officia, quæ hactenus obtinuissent. Si promissis his statum fuisset, si vel maxime revocatæ res fuissent ad primariam Curiæ cujusque institutionem, cumulatissime Cleri votis satisfactum fuisset. Qui prima enim sæcularium istiusmodi Curiarum instituta litteris mandavere, ii pari saltem numero Clericos fuisse Senatores affirmarunt.

V. Non tanta nervorum contentione certassent Conventus isti Generales Cleri Gallicani, ut a Regibus vindicaretur, restitueretur, amplificaretur numerus Consiliariorum Clericorum, vel Præsidum in Cameris inquisitionum; nisi perfuasissimum exploratissimumque eis fuisset, nihil adversari antiquis Conciliis, jurique Canonico, vel Ecclesiarum libertati, vel Cleri sanctimoniæ eam disciplinam. Nec toto forsan sæculi unius decursu easdem preces machinasque admovissent, nisi id apprime necessarium aut conducibile intellexissent ad tuitionem libertatum & rerum Cleri, Clericorumque ipsorum.

His illud adde eas toties preces & interpellationes ingeminatas non fuisse, nisi ad Officia Consiliariorum in Parlamentis & in Præsidialibus Curiis, aut Magistrorum libellorum supplicum. Causam ejus rei superiori Capite non semel indigitavimus, quod ea Consiliariorum munia neminem implicent capitalibus judiciis, aut truncationibus membrorum; cum integrum eis sit tum se subducere, quod non peræque fas esset Judicibus aliis compluribus.

Postremo denique loco his illud addemus, cum

(1) Art. 11. 12. (2) Art. 37.

cum hunc tandem exitum habitura esset nostra disputatio, ut generalibus totiesque iteratis Cleri Comitiis assentiremur, non potuisse nos superius non in hanc eandem sententiam molliuscule inclinare priscorum quorundam Conciliorum Canones. Nec enim dissimulabo, nonnihil quandoque mollitos a nobis & inflexos fuisse antiquos Canones, qui in cortice nonnihil a nobis dissidere videbantur, nec nisi subinique ferebant Clericos saltem majores, quibuscunque sæcularium Judicum muniis obligari. Eam indulgentiam Conciliis extorsit tandem ineluctabilis quædam necessitas. Itaque alienum non erat, ut amica eis quædam vis aliquando fieret, ut iis accommodarentur decretis, quæ Clerus Gallicanus toties congregatus expetivit. Quin posterioribus Conciliis hæc approbata est tandem disciplina, quæ si ad tempora Caroli Magni retro volveremur, una fere tunc in Ecclesia dominabatur.

CAPUT XXIV. *P. 4. l. 4. c. 8.*

De Prælatis & Clericis aliis, quibus aditus patuit ad Consilia Regum, & ad ipsum Regni Ministerium primarium.

I. Sugerius Sancti Dionysii Abbas, Administer primarius Regni, & Rector, B. Bernardi laudibus, Eugenii III. Papæ encomio honestatus.

II. Quid Bernardus jure meritissimo exploserit in Stephano de Garlanda, Archidiacono & Præfecto Prætorii, seu Magno Magistro Palatii Regii.

III. Episcopi, Abbates, Monachi clavo Regni præpositi sub Philippo Augusto & Ludovico IX.

IV. Lanfrancus sub Willelmo Notho Angliæ Rege primas partes gessit Regii ministerii.

V. Exempla alia Archiepiscoporum & Episcoporum Angliæ, qui Consiliarii, Ministri Regum, Regni Rectores fuere.

VI. Episcopis nonnunquam etiam demandatum Magni Justitiarii munus: quod tandem committentibus Pontificibus Romanis retractatum est.

VII. De officio Vicecomitum. In genere de sæcularibus his Officiis, in quæ nimis multi se Episcopi intrudebant, quod a Pontificibus tandem vitio datum est.

VIII. Rursus exempla plurima Prælatorum Angliæ Consiliariorum & Ministrorum Regni partes sustinentium.

IX. In Germania altius etiam penetrarunt Præsules in Consistoria Principum, & in Administrationem Imperii. Nec secus fuit in Septentrionalibus Regnis.

X. Huic Regnorum & Imperiorum generali disciplinæ una fere imminet, una dominatur summi Numinis sapientia, nutu suo hæc omnia librans & versans. Clericorum & officii & potestatis est, ut quibusvis sæcularibus officiis sanctitatem ipsi sui Ordinis illinant, non eorum, vel sæculi afflatu illi inquinentur.

XI. Præstantissima Petri Blesensis monita ad Clericos Aulam frequentantes.

XII. In Hispania Veremundus Rex Regno nuntium remisit, & uxori, quod Diaconus esset. In Lusitania Henricus Archiepiscopus Eboracensis, Cardinalium Romano inscriptus Collegio, Regnum capessit: nuptias meditatur. Duorum horum Regum inter se collatio, & cum Casimiro, qui ex Monacho & Diacono creatus est Poloniæ Rex, quo sui illum natales invitabant. Geisa Episcopus, post Rex Hungariæ.

XIII. De Ximenio Cardinali, & de Archiepiscopis Toletanis.

XIV. De Patriarchis Constantinopolitanis.

I. Ne jejuni nimis fuisse videamur in tam copiosa messe, rursum hic nova acervabimus exempla sanctissimorum Præsulum, qui in Consistorio Regum primariis sessitavere sedibus, quin & gubernacula interdum Regni tractarunt, vel impuberibus, vel absentibus Regibus: non aliud interim vel hortantibus, vel optantibus Conciliis, Pontificibus, piis & eruditis quibusque, quam ut religiose munere fungerentur, & convenienter præsumptæ de Cleri sanctimoniæ opinioni. Pervagatissimum est Sugerium Abbatem Sancti Dionysii Ministrum fuisse Status principem, & Regias vices obtinuisse sub Ludovico Juniore Rege, dum is in Palæstina peregrinaretur, & Saracenos oppugnaret. Excelso, & infracto semper animo Beatus Bernardus adversus quasvis morum & disciplinæ pestes, adeo non Sugerio obtrectavit, ut & laudibus eum cumularet, Re-

Regio hoc fungentem ministerio, datis ad Eugenium III. litteris, quo ei missos a Sugerio Romam legatos commendaret: *Si quod magne domus magni Regis vas in honorem apud nostram habetur Gallicanam Ecclesiam, meo quidem judicio ipse est venerabilis Abbas Sancti Dionysii. Novi siquidem virum, quod & in temporalibus fidelis & prudens, & in spiritualibus fervens & humilis, in utrisque, quod est difficillimum, sine reprehensione versetur. Apud Cæsarem est tanquam unus de Curia Romana, apud Deum tanquam unus de Curia cœli.* Quo encomio, Bernardi ab ore & stylo profecto, videri potest Sugerius Abbas Regni administer, non tam hominibus commendatus, quam cœlitum albo inscriptus fuisse.

Eugenius ipse Papa datis ad Sugerium litteris præcipiebat, ut significaret sibi, qui ex Episcopis ipsi minus ope & consilio & opera adessent ad Regni defensionem, ei absente Rege commendatam (1): *De Episcopis vero, qui pro defensione Regni tibi opem ferre & adesse recusant, ne omnes simul in culpam inducere videamur, nobis de aliquibus nominatim significes, ut eos Apostolicis effatibus corripiamus, & exhortemur; quatenus ad conservandum statum Regni promptiores existant, & ad ea, quæ Regni honori & utilitati expediunt, vires & consilium subministrent. Porro quod loca Regni tibi commissi pro voluntate nostra ad celebrandum Concilium obtulisti, devotionem tuam in Domino collaudamus.* Itaque in potestate Abbatis Proregis erant civitates, ut earum Pontifici copiam faceret ad celebrandum Concilium, & Episcopos omnes sibi collaborare in Regni defensione præciperet. Majestatis nomine illum coluit Episcopus Andegavensis, & ad obsequium se præsto esse professus est ei, qui vicem Regis impleret: *Qui in loco Regis estis.* Per litteras ei gratulatus est Episcopus Aurelianensis, quod Regnum ei universum obtemperaret: *Quoniam Regnum Francorum sub dispositione & protectione vestræ discretionis divina providentia constitutum est, sicut dignum est, non minimum gaudemus.* Rex ipse ex transmarinis Provinciis per litteras hanc illi summam potestatem, ratam firmamque constare voluit: *In manu quippe vestra sunt omnia, quæ tanquam vestra dispositioni vestræ atque sollicitudini per totum Regnum providenda commisimus.*

Ministerio Regni præfuerat idem ante Sugerius Abbas, quam Rector crearetur. Tunc temporis ad eum Bernardus & ad Episcopum Suessionensem scripsit, ut ad principes & primarios Ludovici Regis Consiliarios. Ad eos inquam scripsit Bernardus, Censor inexorabilis, cum prius Regem ipsum in Ecclesias atrocius exæstuantem objurgasset. Hos autem Bernardus lacessivit, non quod Regiis interessent Consiliis, sed quod vel iis præsentibus tam acerba in Ecclesias designarentur Consilia; aut si se his amoliendis impares sentirent, non Aula discederent, sed caput suum pro Ecclesiæ & justitiæ tuitione in extremum discrimen conjicerent (2): *Dignum duxi vobis, qui de Consilio Regis estis, insinuandum, &c. At vos ei consuluistis talia, &c. Si quis Ecclesiæ filius est, profecto stabit & opponet se, quoad poterit, murum pro domo Dei. Nam & vos ipsi, quomodo non dicam tractatis ea, sed vel interestis consiliis tam malignis? Quidquid enim mali fecerit, merito non Regi juveni, sed Consiliariis senibus imputatur.* Episcopum hunc Suessionensem & Sugerium simile veri est seipsos Bernardo purgasse, cum tam præclaro postea Bernardus præconio Sugerium exornarit, quod hujus Capitis exordio præfiximus. Enimvero non in omnes, qui Consiliis Principum adsunt, derivari potest invidia eorum, quæ ibi statuuntur, si illis dissentientibus, si multum diuque obluctantibus statuantur. Nec vero prorsus liquet, an vel tum consultissimum sit viros religiosos & pios discedere. Etsi enim uni alicui procellæ propulsandæ impares fuerint, alias pares, alias superiores erunt; denique nec intutius, nec imprudentius quidquam est, quam sæviente maxime procella, tum abjicere navis gubernacula. Mirum est, nec prætereundum nobis hoc loco, quod habet Ottho Frisingensis Episcopus de Regni regimine Sugerio concrediti per absentiam Regis. Eam enim affirmabat prærogativam fuisse Sandionysianis Abbatibus affixam (3): *Sugerio Abbati Sancti Dionysii, qui Regni negotia ob absentiam Regis in Occidentali Francia, juxta illius Cœnobii prærogativam administrabat, &c.* Tunc Regum plerumque filii a puero instituebantur in Regio hocce Cœnobio, & proclive erat, ut quos habuerant juvenilis institutionis suæ parentes & magistros,

O 2

(1) Du-Chesne Tom. 4. p. 493. & seq. (2) Epist. 222. (3) L. 1. c. 55. De gestis Friderici.

gistros, eos postea ubi regnum capessiverant, vellent habere ministros, eisque Regni delegarent quandoque administrationem, quibus & sui, & filiorum curam commendaverant.

Redeo ad Bernardum, & ad litteras ab eo perscriptas ad Sugerium Abbatem. Quid his potuit dici amplius ad splendorem & immortalem gloriam Regii hujus Ministri, Consiliarii, Rectoris? (1) *Omnium Ecclesiarum custodia vobis commissa dignoscitur, &c. Consulo & supplico sublimitati vestræ; quia maximus Princeps estis in segno, &c.* Et ubi Sugerius Conventum aggregavit Episcoporum & Baronum Regni, ut eos de Regni regimine percontaretur, & statutum tandem est, ut ipsemet Regni Provincias perlustraret, abigendis, aut opprimendis turbulentis quibusdam hominibus, hæc ad illum gratulabundus scripsit Bernardus: *Visitet vos Oriens ex alto, qui visitare disponitis regnum gloriosissimi Regis nostri, ut sic respirare possit a tribulatione malorum & dolore. Profecto consilium Dei fuit, ut ad Consilium tam Curiæ, quam Ecclesiæ Principes vocaretis, ut sciant omnes qui habitant terram, quia remansit & segno & Regi amicus dulcis, consiliarius prudens, adjutor fortis.* Denique nemo sanus inficiabitur, nullis in Episcopis insimulasse Bernardum, quod approbabat in Archiepiscopo Senonensi, ut Curiæ & Consiliis Regis frequens adesset (2): *Si Cæsaris successori, id est, Regi sedulus in suis Curiis, Consiliis, Negotiis, Exercitibusque adestis:* dum officium implerent ea religione, constantia, integritate, quam in Sugerio commendabat.

II. Nec est quod quisquam objectet, quæ idem Bernardus (3) tam pie fortiterque scripsit adversus Stephanum de Garlanda, qui Diaconus cum esset, et bene multa acervasset Beneficia, Magni Senescalli dignitatem induit, quæ summa erat, sed militaris et armata Præfectura, id omne complexa, quod postea Comitibus Stabuli attributum est. Eam dignitatem dilucidum est sociari et cohærere non potuisse cum Clericatu, cum Diaconatu, et aliis Beneficiis. Atqui ii demum erant fontes querelarum Bernardi. Nec enim moleste ferebat, quod Diaconus et Beneficiarius Regio præesset Consilio et Ministerio. At militaris professio, et totius militiæ summa Præfectura, non immerito illi videbatur Clericatui repugnare, et collidi: *Cuius cor non indignatur, Diaconum sic sublimatum honoribus Esclesiasticis, ut nec Episcopis inferior videatur; sic implicatum militaribus officiis, ut præferatur & Ducibus? Quis non detestetur untus esse persona, & armatum armatam ducere militiam, tuba indicere bellum, & in medio Esclesiæ pronunciare Evangelium?* Fateor et impatientius tulisse Bernardum, quod idem Stephanus cum Diaconatu Dapiferum se Regis ageret. Verum id Bernardum potissimum mordebat, quod multo pluris faceret Stephanus hanc sæcularem, quamlibet eminentissimam dignitatem, eique Clericatum et Diaconatum posthaberet: *Cumque sit Arshidiaconus, Decanus, Præpositusque in diversis Ecclesiis, nihil eorum tam eum delectat, quam Regis vocari dapiferum. O nova & exosa perversitas! Itane plus deset hominis, quam Dei famulum nominari? as terreni, quam salestis Regis dici officialem, altioris ducitur dignitatis.* Si Bernardum audias, si cum ipso sapias, longe præcellentior dignitas est Archidiaconi, Decani, vel Præpositi Ecclesiæ, quam Majoris Palatii, Comitis Stabuli, et Senescalli majoris. Adde quod auctore Bernardo, Diaconum officio affigi sæculari, ex quo nihil valde utilitatis ad Ecclesiam redit, et cui proposita non est, nisi gloria et pompa mundi fumosa, satis id quidem causæ habet, ut utriusque ejus dignitatis fibula et conjunctio dissolvatur. Nec par ratio militat in Consiliario, Ministro et Rectore Regni. His muniis perfunctus non est Sugerius, nisi ut Ecclesiæ & Regno prodesset magis, quam præesset; non alia unquam nominis gloria se exornari passus, quam ut Abbas S. Dionysii diceretur: *Par utrobique abusio, sive quod Diaconus mensæ Regiæ deputetur ministerio, sive quod Regis dapifer mysteriis altaris inserviat. Ergo pulchrius est vocari dapiferum, quam Desanum, quam Arshidiaconum?*

III. Cum anno 1190. Philippus Augustus transmarinam adornaret expeditionem, Regni filiique regimen Adelæ Reginæ, & Willelmo concredidit Archiepiscopo Remensi avunculo suo: *Accepta licentia ab omnibus suis, Adelæ sarissimæ matri suæ, & Willelmo Archiepissopo Remensi avunculo suo pro tutela & custodia totum regnum*

(1) Epist. 336. 337. 338. 339. (2) Epist. 42. (3) Epist. 78.

gnum Feancorum cum filio suo Ludovico dilectissimo commendavit. Hæc Rigordus, qui rursus ad annum 1213. Varinum narrat Equitem professum Sancti Joannis Hierosolymitani, postea Sylvanectensem Episcopum creatum fuisse, unaque Consiliarium & Ministrum Regni primarium. Nulli non ille Gallorum & amori fuit & admirationi, qua erat virtutum omnium laude, qua sapientiæ copia, infatigata vigilantia & Ecclesiarum amantissima tuitione (1): *Cui successit Frater Garinus, qui cum esset Frater Professus Hospitalis Hierosolymitani, Regis Philippi magnanimi specialis Consiliarius effectus, in aula Regia propter prudentiam & incomparabilem consilii virtutem, & alias animi dotes multiformes ita laudabiliter se habebat, quod quasi secundus a Rege negotia regni inculpate tractabat, & Ecclesiarum necessitudines tanquam vir litteratus ad plenum nihilominus omni studio procurabat, libertates & privilegia earum modis omnibus, quasi sub chlamide conservans indemnes.*

Apud Beatum Ludovicum & Philippum III. ejus filium gratia & auctoritate in Reipublicæ administratione præ ceteris floruit Matthæus Abbas Sancti Dionysii. Audiendus hic Gestorum Philippi III. Scriptor: *Et maxime tunc usus est consilio & disciplina Reverendi Patris Matthæi Abbatis Sancti Dionysii in Francia, viri Religiosi & sapientiæ floribus adornati; cui super omnes Assessores Palatii regii causas & universa negotia regni sui, sicut & pater suus fecerat Ludovicus Rex, expediendia tradidit*. Fidem facit Naugius Beatum Ludovicum initia regni sui dedicasse delectu Consiliariorum sapientia & virtutibus spectatissimorum ex Clericis, Laicisque (2): *Consiliarios & Assessores, tam Clericos, quam laicos electissimos tam fidelitate, quam vita & sapientia habere voluit, & undequaque poterat, eligi faciebat*. Vel Pares Franciæ Clerici totidem quot laici, quorum profecto antiquissima institutio est, declarant manifestissime, cujusmodi essent Regum jam olim Consiliarii. Eos omnes anno 1458. voluit Carolus VII. Rex adesse Capitali judicio Ducis Alenconii, *cum omnibus Consiliariis, in Curia Parlamenti Parisiensis, tam laicos, quam Clericos, una cum Episcopo Parisiensi, & Abbate Sancti Dionysii*: ut perhibet, qui ejus Regis historiam exaravit Joannes Charterius (3).

IV. Adeunda nunc nobis Anglia est, ad rimanda ejusdem disciplinæ vestigia. Consiliarii & Ministri nomine & gloria meritissimo inducetur Lanfrancus Cadomensis Abbas, postea auctus Archiepiscopatu Cantuariensi sub Willelmo Notho (4): *Ut patrem venerans, ut præceptorem verens, diligens ut germanum, aut prolem. Illi consulta animæ suæ, illi speculam quandam, unde Ordinibus Ecclesiasticis per omnem Normanniam prospiceretur, commisit*. Cum Angliæ Regno discedebat Rex, tum ei regendo Lanfrancum præfuisse refert Matthæus Paris, ad annum 1099. *Angliam Rege absente custodivit*. Idem confirmat Scriptor vitæ Lanfranci paulo prolixius, ut explicaretur eximia illa, quæ illi hoc nomine conciliabatur, potestas in omnes Regni Optimates (5): *Quando gloriosus Rex Willelmus morabatur in Normannia, Lanfrancus erat Princeps & Custos Angliæ, subjectis sibi omnibus Principibus, & juvantibus in his, quæ ad defensionem, & dispositionem vel pacem pertinebant regni secundum leges Patriæ*. Willelmum Nothum excepit Willelmus filius, cognomento Ruffus, a quo Regni administrationem perhibet Willelmus Malmesburiensis Willelmo Dunelmensi Episcopo esse commendatam (6): *Nam Willelmo Dunelmensi Episcopo commendata erat rerum publicarum administratio.*

V. Minaces & aculeatas dedit Alexander III. Epistolas ad Richardum Cantuariensem Archiepiscopum, quod Vintoniensem, Eliensem, & Norvicensem Episcopos pateretur diutius moras trahere in Aula, longumque suas Ecclesias oblivisci. Alibi jam supra diximus Archiepiscopum Petri Blesensis calamo & opera vicaria usum, rescripsisse Pontifici, nulla non virtutum laude clarere hos Episcopos, nulla non strenui Pastoris munia obire in suos greges. Porro novum non esse, esse quinimmo in primis utile & pernecessarium, cum Regno, tum Ecclesiæ, ut frequentes sint Episcopi in Consiliis Regum (7): *Non est equidem novum, quod Regum Consiliis intersint Episcopi. Sicut enim honestate & sapientia ceteros antecedunt, sic expeditiores & efficaciores in Republicæ administratione censentur*. Alio loco excerpsimus, quæ mox ibi sub-

(1) Du Chesne Tom. 5. pag. 29. 95. 521. (2) Rainald. ann. 1236. n. 43. (3) Pag. 304. (4) Scriptor Normann. pag. 194. (5) Cap. 15. (6) L. 4. p. 120. (7) Baron. ann. 1176. n. 29.

ſubjiciuntur, de ſervitute & calamitate creberrima, quam vix effugerent Eccleſiæ, *niſi familiares & Conſiliarii Regum eſſent Epiſcopi.*

Ubi primum Angliæ Regni habenas tractare cœpit Richardus I. Regni totius adminiſtratio delegata ab eo eſt Elienſi Epiſcopo Willelmo. Germani fratres Regis præter ejus juſſionem ex Normannia in Angliam trajecere, quo novi Miniſtri & Rectoris conſilia & auctoritatem labefactarent. Litteras ad eos dedit Cæleſtinus Papa, quibus hortabatur, ut ſacroſanctam Regum dignitatem, in Miniſtris etiam & Vicariis ſuis coruſcantem vererentur, utque Epiſcopi Regios ipſos fratres excommunicatione percellerent, ſi quid inſolentius auderent in Epiſcopum Elienſem Regni Rectorem, dum Richardus Rex in Palæſtina ſacro bello diſtineretur (1): *Venerabilem Patrem veſtrum Elienſem Epiſcopum, Apoſtolicæ Sedis Legatum, cui Regnum tradidit Rex gubernandum.* Interim invidia & maledicentia in Præſulem Regni Rectorem bacchabatur; complures ad ejus defenſionem ſcriptitavit Petrus Bleſenſis Epiſtolas, nonnullas & quibus mœrorem, ſi quis hinc ei illineretur, abſtergeret. Porro jam non ſemel teſtatum nobis fecit Bleſenſis (2), quam non ipſe quidem ſoleret blandiri Epiſcopis in Aula commorantibus, niſi juſtiſſimis cauſis adigerentur. Uſque adeo tamen excanduit invidorum malevolentia, ut Rector gubernaculis tandem excuteretur, Archiepiſcopo præ ceteris Rothomagenſi illi adverſante (3). Moris tum erat uſitatiſſimi, ut qui expeditionem ſacram aggrederentur Reges & Principes, ii ſe tuitioni committerent Sedis Apoſtolicæ. Quo factum ut ultro citroque ad Pontificem delegarentur Oratores pro Elienſi, & contra Elienſem. Inſuſurrabant clam aliqui Pontifici, revocatam fuiſſe a Rege adminiſtrationem Regni Epiſcopo crediti. Fruſtra illi fuere, gnaro Pontifice, quam ſingulari Rex amore Elienſem Epiſcopum cumulatum voluiſſet, & vicaria Regni Præfectura, & munere Cancellarii, & Legatione Sedis Apoſtolicæ: *Rex ipſum fecit non modo Epiſcopum, ſed & Cancellarium ſuum, ſed & Regnum Angliæ univerſum ejus ſolius cuſtodiæ commendavit.* Longa ea fuit injuria, longæ ambages, in quas minime neceſſum eſt, ut nos diutius implicemus.

VI. Interim vero redux e Palæſtina Richardus, tranſlato Huberto Saliſberienſi Epiſcopo in Eccleſiam Cantuarienſem, Angliæ Regno illum præfecit: *Cujus induſtriæ ex præcepto Regis Richardi Regnum Angliæ & ejus adminiſtratio commiſſa eſt.* Ita Matthæus Paris ad annum 1193. Nec vero adeo alienum eſt, Epiſcopos, Conſiliarios Regni creari, vel Miniſtros, vel etiam Rectores, aut Proreges, quam Juſtitiarios, ſive Magnos Juſtitiarios, quod non ſemel uſuvenit. Quippe fidem facit pervetuſtus Anglicanæ Hiſtoriæ Scriptor, Henricum II. Regem, quo jus diceretur religioſius, & accuratius, tres Epiſcopos præſtituiſſe & præfeciſſe omnibus Angliæ Judicibus, & Gubernatoribus urbium ac Provinciarum, qui Juſtitiarii, vel Magni Juſtitiarii vocitabantur. Epiſcopi Vintonienſis, Elienſis & Norvicenſis ad id poteſtatis & gloriæ culmen evecti ſunt, illi ipſi de quibus paulo ante expoſtulabat Papa, quibus auctoritate & gratia non defuit Archiepiſcopus Cantuarienſis. Ea ſpe ducebatur Rex, fore ut Epiſcopi juris & æquitatis obſervantiores eſſent, quam Laici; nec poſſe eos hinc avocari eorum auctoritate Canonum, qui ſæcularibus Magiſtratibus Clericos interdicunt; cum non ſua ſponte ipſi proſiliiſſent, ſed conceſſiſſent tandem voluntati & auctoritati Regis, quem zelus & amor juſtitiæ inflammaſſet (4): *Tranſcenſis omnibus quæ mutabilitati poterant ſubjacere de facili, Rex ad Sanctuarium Dei recurrens, Vintonienſem, Elienſem, Norvicenſem Epiſcopos, Archijuſtitiarios Regni, ſed certis in locis ea forſan conſideratione conſtituit, ut ſi ceteri, quos longe prius præmiſerat, ipſum regnantem in terris minus reveriti fuerint, iſti ſaltem Deum Regem Regum, Judicem conſcientiarum reverentur attentius, nec opprimerent in judicio pauperem. Itaque ſi ſe negotiis ſæcularibus contra Canonum inſtituta Præſules immiſcuerint, & ob hoc trahantur in cauſam, Regis inſtantiam, Regis intentionem piam, ſuam actionem Deo placendam, plurimis profuturam, ab hominibus collaudandam rigori Canonum inſtanter opponant. Sic reatum culpæ, fraternæ caritatis intuitus poterit mitigare.*

Epiſtola in illa, quam defenſitandæ trium horum Præſulum innocentiæ Cantuarienſis Anti-

(1) Baron. ann. 1191. n. 21. (2) Epiſt. 2. (3) Baron. ann. 1192. n. 4.
(4) Script. ant. Angl. tom. 1. pag. 606.

Antistes ad Pontificem destinaverat, de hoc Magni Justitiarii Officio verbum erat nullum. Eo nondum forsan investiti fuerant, aut fuerant jam spoliati. Non facile persuaderi mihi patiar, tam apertæ calumniæ sacris Canonibus irrogatæ patrocinium in se recipere voluisse Petrum Blesensem. Et tamen hic ipse historiæ Scriptor vetustius commemorat ejus rei exemplum, & si certa ei fides sit, non paulo majori auctoritate suffultum. Rogerium enim Salisberiensem Episcopum narrat ille abhorruisse constantissime ab eo munere Justitiarii, donec ad id subeundum constringeretur præcepto Pontificis Anselmi, hujusque successorum in Sede Cantuariensi (1): *Non se prius professus est Regni Justitiarium, quam ab Ecclesia Romana, quam ab Anselmo, Radulpho, Willelmo Cantuariensibus Archiepiscopis juxta temporum successionem, cum obedientiæ virtute illi fuerit hoc onus impositum*. Id ille objectat tanquam repagulum Episcopis sui ævi sub Richardo Rege, ubi effrænata ambitione Reges circumveniebant, ut ab illis expugnarent Comitatus, Vicecomitatus, & Castellanias, quæ sæculares sunt dignitates: *Episcopi temporis hujus se negotiis sæcularibus immiscentes, & Comitatus affectantes, seu Vicecomitatus, vel Castellanias, Rogerium Salisberiensem Episcopum revocent ad memoriam*.

Non facile cordatus quisque assentietur unquam Pontifici & Anselmo probari potuisse, ut Episcopus Magnus Regni Justitiarius institueretur. Cœlestinum III. vidimus studio & patrocinio suo fovisse Episcopum Eliensem, Legatum, & Regni Rectorem. At in ejus litteris de Magni Justitiarii dignitate littera nulla est. Et tamen Episcopus Eliensis præter complures alias ea etiam dignitate tumebat. Ita enim apud Matthæum Paris ad annum 1190. *Willelmus Dei gratia Eliensis Episcopus, domini Regis Cancellarius, totius Angliæ Justitiarius, & Apostolicæ Sedis Legatus*. Qui idem ipse ad annum 1197. affirmat eo munere auctum fuisse Archiepiscopum Cantuariensem; quanquam proximo post anno simultatibus susceptis cum Monachis Capituli sui Cantuariensis, re ad Pontificis judicium traducta, Monachi ex hoc ipso officio ansam arripuerint, eum proscindendi, ut qui propterea capitalibus judiciis intervenisset: *Romam profecti Innocentio Papæ conquesti sunt, quod Archiepiscopus contra ordinem dignitatis suæ gerebat se Justitiarium Angliæ, & Judicem sanguinis: ita quod omissis Ecclesiasticis negotiis, sæcularibus plus æquo intendebat*. Sensit Pontifex cruentas & sententias & executiones ei officio inhærere, unde & Regem interpellavit, quo Archiepiscopum eo absolveret: *Papa Regi Anglorum dedit in mandatis, quatenus statim visis litteris sub pœna interdicti præfatum Archiepiscopum ab eo officio Justitiarii removeret: præsertim cum non liceat Episcopis, negotiis sæcularibus se implicare. Amoto igitur Archiepiscopo, &c.* Eodem Justitiarii munere Henricus III. Rex complures Ordinis Sancti Benedicti Abbates oneravit, ac deturpavit; nec sane dissimulat Matthæus Paris ad annum 1254. ingens & Ordini suo inde insultum esse dedecus, & non mediocre Ecclesiis detrimentum: *In enormem suæ Regulæ & professionis, & damnosam suarum Ecclesiarum læsionem*.

VII. Nec ab his multum abludebat Vicecomitis munus in Anglia. Conjungi & sociari cum Episcopatu nulla prorsus ratione poterat, & eo tamen innecti se avebant Episcopi quidam Angli, potiusquam honestari: eo enim jam sæculari foro mancipabantur. In Parlamento anni 1194. sub Richardo Rege, cum Rex de Episcopo Conventrensi expostulasset, ut Regni perduelli: statutum tandem est, Episcopum Episcoporum subesse judicio; sed Regiis Judicibus subjiciendum esse, ut qui fuisset Regis Vicecomes (2): *Subjacere judicio Episcoporum, in eo quod ipse Episcopus erat, & judicio laicorum, in eo quod ipse Vicecomes Regis extiterat*. Hæc ex Rogerio, qui alibi luculente descripsit functiones Justitiariorum & Vicecomitum Angliæ, tanquam delegationes quasdam & executiones a verecundia & innocentia ac dignitate Cleri alienissimas. In Præfatione Conciliorum Angliæ affirmat Spelmanus, fuisse non pauciores quam duodecim Magnos Angliæ Justitiarios ex Prælatis, & multo plures futuros, nisi eo officio exui curasset Innocentius III. Archiepiscopum Cantuariensem. Eduardus I. eam dignitatem in duas partitus est, atque ita vim ejus infregit. Addit autem idem Spelmanus fuisse in Angliæ septem Regni Rectores ex Prælatis, impuberibus, vel absentibus Regibus,

(1) Ib. pag. 651. (2) Pag. 737. 548. 550.

gibus, & sub Rege Eduardo III. omnes propemodum Palatii Officiales & Regni Clericos fuisse, Magnum Cancellarium, Magnum Thesaurarium, Custodem parvi sigilli, decem Magistros Cancellariæ, & innumeros alios. Voluisse tum Urbanum V. eorum numerum ad se perferri, quo tantæ mederetur Cleri prolapsioni in sæculares curas. Quocirca exinde Regum Regnique Ministros frequentius ex Laicis arcessitos fuisse.

VIII. Acquievit Gregorius IX. Henrico III. Regi Angliæ, ut prisco more, quos vellet Episcopos in Conciliis suis retineret (1): *Pia devotione Progenitorum tuorum asseris introductum, quod Reges Angliæ semper consueverunt Consiliarios habere aliquos Episcopos Regni sui, de cujus statu cum consilio disponerent eorundem, &c. Nos piam in hac parte intentionem tuam esse credentes, & tam Regni tui sperantes, quam Ecclesiæ utilitatibus providere, Episcopis quos ad hoc duxeris evocandos, assistendi tibi in Conciliis, prout utilitas exigit & honestas, liberam auctoritate præsentium concedimus facultatem*. Hic ipse Rex Justitiarii munere Abbates donavit, sed adeo non his accedebat consensus Papæ, ut Episcopus Lincolniensis per litteras pio zelo & eruditione scatentes, Archiepiscopum Cantuariensem excitare & incendere conatus sit, ne rem pietati & sacris regulis inimicam inultam pateretur. Rex propositi sui tenacior, minis Lincolniensem absterrere conatus est, quem & demulsit Cantuariensis hoc responso, ferendum modice esse, quod emendari nunc quidem non posset, usque ad futurum Concilium (2). Nec tamen a sententia deductus est Episcopus Lincolniensis; sed ingenti Canonum & testimoniorum cujusvis generis congerie, Archiepiscopo demonstravit, ne Clericis quidem ipsis, nedum Monachis concessas esse illas sæcularium judiciorum functiones. Quo res ea tandem desierit, tacet historia (3). Sed facile augurarnur, ut justitia & æquitate, ita & causa vicisse tandem Lincolniensem Episcopum.

Anno 1298. ex Polydoro Virgilio Cantuariensis Archiepiscopi instigatione Eduardus Rex Concilium, sive Parlamentum induxit, ubi statutum est, innovandas & suo vigori reddendas priscas Regni leges, ne quid tributi exigeretur, nisi assensu Concilii, hoc est Parlamenti, quod jamdiu Reges minus observassent. Ea Constitutio a Rege, Regisque filio confirmata est (4): *Ne Regi tributum ullum populo Anglico in posterum tempus indicere liceat, id quod Reges antea suo arbitratu sæpe fecerant, nisi ex Concilii auctoritate*. Affirmat Polydorus constantissime posthac ei Decreto obtemperatum fuisse. Anno 1296. tradit Valsinghamus Monachus, electos fuisse a Scotis duodecim Pares, Episcopos quatuor, Comites quatuor, quatuor Barones, qui Regi Rempublicam regenti consilio & opera sua adessent: *Scoti elegerunt sibi duodecim Pares, quatuor videlicet Episcopos, quatuor Comites, & quatuor Barones, quorum consilio Rex Regnum suum gubernare debeat*. Anno 1376. petiit Parlamentum, ut propter devexam & ingravescentem Regis senectutem, administraretur Regnum ab Episcopis aliquot, Comitibus, & probis aliis viris: *Ad petitionem Communitatis extitit ordinatum, quod certi Episcopi & Comites & alii Domini conversationis laudabilis Regem & Regnum de cetero gubernarent, eo quod Rex jam vergebat in senium, & gubernatoribus indigebat hujusmodi.*

IX. Ex Anglia in Germaniam deflectemus, ubi in Principum Conciliis, & in Regni administratione multo potiores fuere semper, suntque etiamnunc Episcoporum partes, quam vel in Anglia, vel in Galliis. Erat Henrico II. Episcopus Eisteтensis Gebehardus princeps Regni administrator, ex Leone Ostiensi (5): *Vir singulari prudentia, gerendarumque rerum peritissimus, Regis Consiliarius erat*. Beatus Anno Archiepiscopus Coloniensis impubere Henrico Rege Imperium administravit, Regemque ipsum Imperatrici parenti suæ suffuratus est, quo sanctioribus illum institutionibus imbui curaret. Eo visus est Anno & Ecclesiæ & Reipublicæ salutem in tuto collocasse: unde & per litteras ei congratulatus est Petrus Damiani, ut qui in vestigia ingrederetur summi olim Pontificis Jojadæ, qui Joam Regem Regnumque ab extremo vindicaverat exitio, & memorando eo exemplo evicerat, nec Sacerdotes Regum, nec Reges ipsos quandoque Sacerdotum tuitione carere posse (6): *Sciebat enim quod utraque dignitas alternæ invi-*

(1) Rainald. ann. 1239. n. 57. (2) Rainald. ann. 1236. n. 51. (3) Rainald ann. 1237. n. 51. & seqq.
(4) Idem ann. 1298. n. 1. (5) Baron. ann. 1053. n. 3. (6) Baron. ann. 1062. n. 19. 1066. n. 4. 1073. n. 2. 3.

vicem utilitatis est indigens; & dum Sacerdotium regni tuitione protegitur, & regnum sacerdotalis officii sanctitate fulcitur. Sed quid mihi per sacræ lectionis seriem currere, nisi quia in te video ejusdem operis similitudinem nostro tempore convenire? Servasti, venerabilis Pater, relictum tuis manibus puerum, firmasti regnum, restituisti pupillo paterni regni Imperium. Ad Sacerdotium quoque manus tuæ prudentiæ protinus extendisti, &c. Non Anno tantum Jojadam, sed & Henricus Joam imitatus est ulterius etiam quam sperasset, aut vero voluisset Petrus Damiani. Excidit enim Anno postea pristinæ apud eum gratiæ & auctoritatis gradu, & illi in Regni administrationem subrogatus est Archiepiscopus Magdeburgensis. Quem & ipsum non multo post suorum defectione ablegare compulsus est Rex. Anno venia ejus haud ægre impetrata, Aula discedere maluit, quam ejici: at ubi ille semel Palatio excessit, in eam se flagitiorum licentiam Henricus præcipitem egit, & in eas libidines, quæ juventæ intemperantiam summa potestate fretam comitari solent. Unde Lambertus: *Ubi Archiepiscopus se in sua recepit, Rex tanquam severissimo Pædagogo liberatus, statim in omnia genera flagitiorum, ruptis omnibus modestiæ & temperantiæ frænis, se præcipitem dedit.*

Ad annum vero 1062. observatur ab eodem Lamberto, quod præteriri nefas sit. Ubi Henrici Regis impuberis compos factus est Anno, ne tam audacis facinoris invidiam solus sustineret, constitui fecit, ut is Episcopus Reipublicæ clavum regeret, in cujus Diœcesi Rex tum versaretur: *Statuit ut Episcopus quilibet, in cujus Diœcesi Rex tunc temporis moraretur, ne quid detrimenti Respublica pateretur, provideret; & causis quæ ad Regem delatæ fuissent, potissimum responderet.* Addit porro idem ipse ad annum 1063. Regis Regnique curam, atque administrationem penes Archiepiscopos & Episcopos fuisse: *Educatio Regis atque ordinatio omnium rerum publicarum penes Episcopos erat, eminebatque inter eos Moguntini & Coloniensis Archiepiscoporum auctoritas. A quibus cum in partem consilii Adalbertus Bremensis Archiepiscopus assumptus fuisset, &c.* Anno 1066. Bremensis Archiepiscopus, qui unus tum fere summa potestate Regnum moderabatur, Palatio extrusus est, atque ita rursus ad Episcopos revoluta est per vices Regni administratio: *Sic iterum rerum publicarum administratio ad Episcopos rediit, ut singuli suis vicibus quid Regi, quid Reipublicæ facto opus esset, prævideren*t.

Septentrionalium plagarum Reges, mendicata fere a Germanis sacra civilique disciplina sua, Episcopos & ipsi fere habuere, & Consiliorum suorum & Regni Ministros ac Moderatores. Daniæ Regem Joannes Salisberiensis ait suo ævo primum quidem in Archiepiscopum succensuisse, & rerum gubernaculis eum abegisse, sed & mox revocasse, & ejus deinceps consiliis paruisse, tanquam optimi parentis (1): *Rex Danorum suum revocans Archiepiscopum, consilio ejus agit omnia, compescit inimicos, & eum colit ut patrem.* In Historia Gothorum Joannes Magnus testatum facit, Ericum Regem in Regni tractandis negotiis, Henrici Upsalensis Archiepiscopi consiliis usum esse (2): *Ad cujus consilia & exhortationes pius Rex omnem vitæ suæ cursum ordinavit, quasi menti suæ illud divinæ Legis præceptum a natura insitum habuisset, quo Deus præcepit, ut Principes populi sui nihil arduum sine summi Sacerdotis consilio aggrederentur.* De omnibus denique Regnis ad Boream projectis, & Germaniæ olim legibus & moribus imbutis, meritissimo dici potest, quod de Germania ipsa Paschalis II. Papa ajebat, Ministros Altaris jam Palatii Principum Ministros evasisse, a quibus scilicet locupletati, exornatique essent Urbibus, Ducatibus, Marchionatibus, & ornamentis demum omnibus sæcularis, ac pene Regiæ amplitudinis (3): *Ministri Altaris Ministri Curiæ facti sunt, quia civitates, Ducatus, Marchionatus, monetas, turres & cetera ad regni servitium pertinentia a Regibus acceperunt.*

X. Id tum consilii iniit Pontifex, ut Prælati fastus humani hæc omnia semel abjicerent instrumenta, & cœlestis sacerdotii sui functionibus fructibusque contenti ac pacati degerent. Sed non multo post a proposito hoc suo ipse descivit. Seu nollet Ecclesiam eo privari splendore, qui in ipsam ex tanta cum Regibus necessitudine & conjunctione resilit; nollet & ipsa Imperia & Regna, Regumque Palatia, & sæcularium insignia dignitatum eo sanctimoniæ odore & as-

(1) Baron. ann. 1167. n. 53. (2) Lib. 19. (3) Epist. 22.

& afflatu orbate, quem eis Pontifices Christi aspirant. Seu desperaret posse a se perfici tanti momenti immutationem in universalis Ecclesiæ disciplina, & labefactari uno temporis puncto ea temporalis potentiæ & amplitudinis monimenta, quæ tot sæculorum lentissima quædam incrementa in tantum fastigium excitassent. Indubitatissimum vero est has sive sacræ sive civilis politiæ vicissitudines arcanis lentissimisque perfici machinis, quas una summa versat Numinis Providentia, quæ neminem non in sui admirationem rapiunt, dum ad extum res perducta est. Non aliter quam amnes & torrentes quidam, quorum & ortus, & interitus latet, decursus ipse aquarum ubertate & vi plus satis nonnumquam sentitur. Sorti olim suæ illacrymabatur Gregorius Magnus, quod temporali sollicitudine obrueretur & Urbis & Italiæ contutandæ, cum Christi Pontificis una cura, una functio obeunda esset æternorum contemplatio, æternæ fidelium omnium cura salutis. Si ad Gregorii mores sese effingerent ac conformarent omnes Episcopi: si tota sæcularium dignitatum, opum, administrationum sarcina, gemitus illis eosdem afferret, quos Gregorio, & uni caritati ferventes sollicitudines: hæc Sacerdotii & Regni societas utrique compendiosa, honorifica & gratulanda esset. Nec enim sæculares dignitates Clericis sæcularia illinerent vitia, sed his potius vitiis per eos emacularentur.

XI. Nec ea elegans commentatio est, ad deliniendos, aut admiratione afficiendos animos; constantissima res est, cujus non rara in Christiani nominis Regnis exempla effulsere. Præter illa enim, quæ hactenus deprompta sunt, unum hic rursus attingam ex Chronico deceptum Abbatis Urspergensis. Brunonem fratrem suum Ottho I. Imperator Archiepiscopatu Coloniensi donavit. Cum gravis mox perturbatio in Germania emersisset, partem ejus mediam ei regendam delegavit, dum ipse alteram perpacaret. Occidentalis Germaniæ administrator hic & una Pontifex Christi, ea munia tam solerter, tam religiose consociavit, explicuitque, ut non immerito iisdem laudibus cumulatus sit ab ejus vitæ Scriptore perantiquo, quibus sacri ipsi Codices eos ornarunt, qui his iisdem virtutibus olim effloruerant (1): *Ottho dum post patris excessum regeret Imperium, hunc omni litterarum scientia imbutum, Præsulem fecit Coloniensem. Facta deinc nimia perturbatione in Regno, Rex Ottho ad disponendum Regnum secedens in partes Orientis, fratri Brunoni Præsuli providendas commisit Occidentis. Ita cum magna religione usus est officio Sacerdotis, & exigente necessitate jussu Regis functus est virtute magnanimi ducis. Nemo autem super hac re illum culpabilem ducat, cum Samuelem sanctum & alios plures Sacerdotes pariter legamus, & Judices.*

Sed armatos munitosque nos esse convenit adversus insidias obrepentis ambitionis. In genere enim certissimum est, quod a Blesensi admonemur, quæ in Aula geruntur omnia, contagio nescio quo infici & aura pestilentissima malevolentiæ, ambitionis, adulationis, obtrectationis, fraudulentiæ, invidiæ, inhumanitatis, avaritiæ, & multiplicis cupiditatis (2): *Quidquid in Curiis agitur, fere peremptorium est salutis, ambitiosum, adulatorium, fictum, detractorium, subdolum, invidum, crudele & impium, & generaliter temporalis quæstus & avaritiæ venativum.* Itaque qui se cumque specialibus quibuslibet vinculis induerunt, ut sese moresque suos sanctitudini consecrarent, iis tota contentione fugitanda est Aula, nisi expressius a Deo illuc revocentur, & defæcatissimæ caritatis stimulo uno agantur, quo se Ecclesiæ & Reipublicæ saluti totos impendi velint. Terrena cupiditas illudit plerumque, per cuniculos irrepit, præstigia agit, caritatem ementitur. Velis omnibus, remisque quod ajunt hinc aufugiendum est, ubi tantum periculum aditur æternæ salutis. Quos una & sincera caritas illigat Palatio & Aulæ, nec nisi caritati, & necessitati serviunt: ii & suæ & alienæ salutis curam agere tuto possunt. At qui sua sponte ibi versantur, aut qui ea necessitate inde non discedendi delectantur, & cupiditatibus fortivis carnalibusque ancillantur, illi & a suo & ab aliorum exitio prope absunt. Unde rursum Petrus Blesensis (3): *O Clerice Curialis, nunquid Dominus misit te ad Regem? In obsequium ejus te misit, aut potius intrusit ambitio. Certe post signa in Rubo, in serpente, in manu leprosa, ab injuncta legatione Moyses se excusat. Si tibi legatio etiam impossibilis a Rege injungitur, sponte te offers, magna*

(1) Surius die 11. Octob. cap. 20. (2) Epist. 539. (3) Epist. 14.

gua dicis, & majora promittis. Cupienti enim animo nil grave videtur, nihil ambitiose difficile. Ideoque ambitio est quædam simia caritatis. Caritas enim patiens est pro æternis, ambitio patitur omnia pro caducis. Caritas benigna est pauperibus, ambitio divitibus. Caritas omnia suffert pro veritate, ambitio pro vanitate. Utraque omnia credit, omnia sperat; sed longe dissimili modo, hæc ad gloriam hujus vitæ, illa ad gloriam sine fine.

XII. Sentio doleoque me longum esse. Paucis ergo Hispanias perstringam. Longe memorabilius adhuc est, quod Rodericus Archiepiscopus Toletanus de Veremundo Legionis Rege narravit (1). Erat ille magno & excelso animo, iisque virtutibus circumfulgebat, quæ summis Regibus ornamento sunt. Nullo tamen magis ille facinore Regnum suum illuminavit, quam ipsius Regni spontanea abdicatione. Recurrit aliquando ejus animo, & graviter illum concussit illa cogitatio, quod olim Diaconatu initiatus fuisset. Vidit dignitatis ejus sacræ munia cum Regno difficillime copulari posse. Cessit ergo Regno, sibi suffecit Alphonsum consanguineum suum, in cujus contubernio plures postea annos egit, summa animorum cum eo consensione, summa concordia; semota etiam priore conjuge, ut ne sacri Cœlibatus officio deesset. Paucis id annis gerebatur ante ann. Christi octingentesimum. Porro etsi hujus temporis præterita a me esset mentio, facile lector subodorari potuisset, ante tempora dispensationum id gestum esse, dispensationum, inquam, earum, quæ postea & passim deposci, & facillime annui cœpere, faxit Deus, ut quam facile, tam tuto. Non facile id præsumendum, nisi eas vel publica extorqueat utilitas, vel urgens necessitas. Annon satis momenti erat in illa dispensandi ratione, ubi sceptrum vel retinendum, vel dimittendum erat? At Veremundi ea fuit animi magnitudo, ut non minus belle regnare posse Alphonsum senserit, non posse vero se non Diaconatus semel suscepti & sanctimonia, & vinculis quibusdam constringi, quibus sæcularis vita, & regia pompa terrenarumque sollicitudinum immensa quædam moles haud sane consentiret: *Veremundus filius Froilæ in Regem eligitur, & quamvis magnanimus, regnum tamen sponte dimisit, recolens se olim Diaconi Ordinem suscepisse, & duobus annis vixit in regno, & sobrinum suum Aldephonsum, qui ad Navarros confugerat, revocavit, & in Regno substituit successorem, & cum eo aliis quatuor annis & sex mensibus dulcissimam duxit vitam: & propria morte vitam finivit, sepultus Oveti cum uxore sua Imilone, quam vivens a se propter conscientiam Ordinis separavit.*

Principem hunc Conciliis & Canonibus pervolutandis operam aliquando navasse, ne simile quidem veri est, & ne Episcopos quidem ei canonicarum aliquid institutionum instillasse. Sed ea ille animi magnitudine, & nativa quadam probitate, quæ præcelsis ingeniis ingenita est, & quasi naturaliter informata virtutis indoles, cui ipsi Canones & Leges omnes superstruuntur, eo inquam adductus est, ut sibi ipse lex, ipse monitor & doctor esset, ipse Canonum interpres, ut eam toto pectore complecteretur sacri Ordinis professionem, qua se totum Deo semel consecrasset.

Non Diaconatu tantum, sed & Monastici apud Cluniacenses Ordinis professione constrictus erat Casimirus Poloniæ Princeps, quando dispensante Pontifice, in avitum Poloniæ regnum restitutus est. Sed eam dispensationem non exoravit, ne oravit ipse quidem, sed tota labantis Poloniæ Respublica, sed extrema Regni calamitas, jamdiu turbulentissimis & cruentissimis dissentionibus dilacerati, inter diutini interregni difficultates. Publica ergo Regni & Ecclesiæ, tum utilitas, tum necessitas dispensationem Casimiri extorsit, ubi dispensationi Veremundi prætexi non potuisset nisi privata utilitas. Sapientissime denique Veremundus intellexit, quo distaret Rex, & Regni Consiliarius Regnique Administer, Diaconus cum esset vidit, regnare se una non posse, posse tamen in Regni arcana consilia admitti. Regis est quandoque reis mortem indicere, hostibus bellum inferre, quæ inimica sunt Clericatui. Sed Regni Consiliarius & Administer haud ægre potest his se fundendi sanguinis causis subducere.

Altero quidem vertente abhinc sæculo Henricus Lusitanici sanguinis Princeps, & Cardinalis, Eboracensis denique Archiepiscopus, in Regnum Sebastiani Regis morte vacuum successit. Non is ego sum, qui in hæc Regnorum penetralia subeam. Nec præcipitabo tamen sententiam, si dicam

(1) L. 4. c. 7.

esse in Veremundo, quam in Henrico Cardinali, quod admiremur vehementius, & quod lubentius osculemur. Veremundus in ipso juventæ flore, Regno se exuit, quod Diaconus esset; Henricus jam gravis annis, Presbyter & Archiepiscopus, & concupivit Regnum, & capessivit. Veremundus vegeta ætate cum esset, ab uxore se divulsit, ne Diaconatum contaminaret. Henricus pene septuagenarius dispensationes aucupabatur, ut Presbyter & Archiepiscopus uxorem duceret. Henricus Regni non degustavit fere nisi curas & amaritudines sollicitudinum, quibus non multo post accelerata et inopina mors est. Veremundus non ejecit nisi spinas & molestias regnandi, decus & suavitatem retinuit, & non paulo plus laudum & gloriæ carpsit abdicato Regno, quam qui diutissime, & ut res humanæ sunt, beatissime regnarunt.

Dixi lubentius abstenturum ab excutiendo jure Henrici Cardinalis in Regnum Lusitaniæ, quod opus alioqui esset altius non assurgere ad perscrutandam plurium retro sæculorum memoriam, quod longum est, & a proposito nostro subalienum. Paucis monebo olim Regnum spectatum fuisse, ut quod non magis Sacerdotio Ecclesiæ illigari posset, quam ductandorum exercituum, & gerendi belli Præfecturas. Regia enim dignitate functiones hæ militares, bellatrices, cruentæ continentur. Galli, & Juliani exemplis vetustissimis, filiorum item Clodomiri in Gallia, & non paucis aliis admonemur, tonsura olim Clericali suscipienda, juri, speique regnandi renunciatum fuisse. Exempla eorum qui sacris ultro Ordinibus initiari se properavere, vel qui ad id illubentes adacti sunt, ut Imperii ambitione vel suspicione eximerentur, magno prorsus sunt numero, eademque perspicue declarant, quam persuasum & præjudicatum omnibus esset, jam regnare non posse, quicunque Sacerdotio innexus esset. Universim militiæ sæcularis & armatæ munia omnia Clericis septa & occlusa fuisse, nemo nescit, nisi valde hebes & rudis sit. Hæc antiquissima & vulgatissima, certissimaque tum præjudicia evanescere cœpere, ubi increbuere Episcopi Comitatibus & Ducatibus insignes; quando & militaribus cohortibus præfuere, ad Regios exercitus deducendis. His lentissimis & inopinis innovationibus factum est, ut nihil magnopere miraremur homines, Cardinalem & Episcopum Henricum Regnum excepisse.

Nec nullum tamen præluxerat tum exemplum Episcopi ad Regnum vocati. Narrat enim Longinus in historia Polonorum anno 1095. Ladislaum Regem Hungariæ obiisse, nullis liberis, nullis fratribus superstitibus. Colomanum filium Geisæ Regis, Episcopum Varadinensem, dispensatione Pontificia in Regnum suffectum esse: *Regnum Hungariæ ceteris fratribus morte absumptis summo Pontifice dispensante gubernabat*. Anno 1040. præluserant Pontifices ejusmodi dispensationi in Casimiro. Hanc ejus generis primam fuisse affirmat Longinus: *Dono Apostolica exemplar non habentia, nec unquam alicui personæ aut Religioni concessa*.

XIII. His exemplis non pigebit subjungere Ximenium Cardinalem & Archiepiscopum Toletanum, perdiu vero Regni Ministrum & Rectorem. Ex Franciscani Ordinis secessu religiosissimo ad Toletanum Archiepiscopatum arcessitus fuerat; unde nec temere dicemus, eo illum postea summam nactum esse auctoritatis & potestatis gloriam in Palatio Regum, & in Regnis Hispaniæ, quod in eo reviviscere visa essent illa virtutum & sanctitatis ornamenta, quibus Archiepiscopi Toletani diutissime inclaruerant. Hoc illi perhibet testimonium Gomecius ejus vitæ scriptor (1): *Archiepiscopi Toletani auctoritas tanta semper apud Hispanos fuit, ut si quando de rebus ad Rempublicam pertinentibus ageretur, is statim post Regem sententiam diceret, nihilque unquam illo inconsulto rogatum, aut decretum sit. Unde & maximus Regni Cancellarius, & Pontificum Hispanorum Primas, ingenti potentia & dignitate jam olim creatus, adhuc his titulis suo jure nominatur*. Scite Gomecius notat Magni Cancellarii & Primatis titulum, nominisque gloriam retinuisse Ximenium, extincta jam pridem utriusque muneris potestate. Inde tamen utcumque patet, Archiepiscopos olim Toletanos gradu ipso suo & officio primos Regni Castellæ Consiliarios fuisse & Ministros. Non faces ambitionis, sed religio Regum, pietas & fides Prælatorum, utrorumque ardor & contentio ad defendendam & recuperandam Ecclesiæ & Regni dignitatem, fundamenta jecerat miræ hujus Præsulum auctoritatis. Po-

(1) Lib. 1.

Postea vero quam nulli jam debellandi Mauri superfuere, incessit ambitio, & potestatem pietate partam minus explicans, ea tandem excidit.

XIV. Vastissimus nobis superesset campus decurrendus, si Constantinopolitanorum Patriarcharum toto Orientali Imperio effusissima potestas dicenda foret. Protovestiarius Georgius Pranzez (1), cui tantum tributum est in Regni regimine, & qui præsens affuit, cum Constantinopolis a Mahomete II. Turcarum Imperatore expugnata est, in Chronico suo narrat, Michaelem Palæologum coram Theodoro Lascari Imperatore Trapezuntino affectatæ tyrannidis accusatum, causam dixisse in Conventu Judicum, cui Arsenius Patriarcha præerat. Voluisse eum ferro candenti sese purgare, id repudiasse Arsenium, ut barbaricum, & a Romanis moribus alienum. Acquievit Imperator, ut se purgaret jurejurando. Fato suo tum obiit Lascaris, Patriarchæ delegato Imperii regimine, & Georgio Muzaloni Protovestiario, dum filius pubesceret, sex annos tunc tantum natus (2): *Cum procuratores & administratores rerum Imperialium fieri jussisset, Arsenium Patriarcham, &c.* Novem post diebus Muzalone inter sacrorum solemnia contrucidato, Imperii habenas solus moderatus est Patriarcha, qui sibi & clavo rerum Michaelem Palæologum admovit, Despotæ dignitate non multo ante auctum (3). Pauco post tempore Michael idem proclamatus est Imperator, quem & ideo Arsenius Patriarcha sacris summovit, cum fautoribus. Nec multo post conducibilius visum est Patriarchæ, Michaelem juramento constringere, fore ut ne unquam vita & Imperio Joannem spoliaret; quo juramento rite perfunctum, Imperatorio illum cinxit diademate; dum videlicet Joannes pubertatis annos assequeretur: *Nec eam potestatem illi perennem largitur, sed quoniam necessitas ista flagitaret, eo usque dum hæres & successor legitimus ætatem maturiorem attigisset.* Michael Constantinopolin expugnatis ejectisque Latinis recepit: sed cum Joanni oculos effodi curasset, illum Patriarcha anathemate confixit, atque ita secessit in Monasterium (4). Subrogatus est illi a Michaele Germanus Archiepiscopus Hadrianopolitanus; qui invisum se omnibus dolens, quod viventis in Patriarchæ Sedem irrupisset, loco cessit, successoremque habuit Josephum, quem post annos tredecim excepit Beccus. Sed cum in fastigio summo potestatis solus ex Episcopis sederet Patriarcha, non diutius Græcæ hic immorabimur historiæ. Satius est operosius expendi sequenti Capite, quod hic strictim attigimus de Magni Cancellarii munere Toletanis Archiepiscopis attributo; & inquirere, an & in aliis Regnis aliqua ejusmodi lex vigeret.

CAPUT XXV. *P. 4. l. 4. c. 9.*

Cancellarii Magni munus aut semper affixum, aut sæpius tributum Clericis, variis in Regnis Reipublicæ Christianæ.

I. De Referendariis sub priori Regum Galliæ stirpe, qui tum Cancellarii munera obibant.

II. De Eodem rursus. Referendarii Episcopi non erant, sed ex iis persæpe Episcopi creabantur.

III. Sub secunda Regum stirpe Capellani, Notarii, Prothonotarii, Archicapellani in Referendariorum locum successere.

IV. Ea dignitate tum adornati fuere primum Presbyteri & Abbates, postea etiam Episcopi, qui & tum quandoque Archiepiscopi vocati sunt, & Archicancellarii.

V. Cancellarii vel Archicancellarii munus Archiepiscopis Remensibus tributum conjunctumque fuit, toto posteriore sæculo Dynastiæ Caroli Magni.

VI. VII. Eam copulam revulsit Hugo Capetius. Eadem rursus dignitate Philippus I. Rex Gervasium exornavit Remensem Archiepiscopum, a quo inauguratus fuerat; sed nomine magis, quam officio illum eo ornavit, invecto tum more, ut diplomata omnia ab omnibus majoribus Regni Officiariis subscriberentur. Cæpere etiam Reges Cancellarios sibi sublegere plerumque Episcopos, qui & Archicancellarii vices obibant. Varia exempla Episcoporum Franciæ, qui Cancellarii fuere.

VIII. Summa capita vicissitudinum ejus Officii regnantibus tribus Regum Franciæ Dynastiis.

IX. In Anglia Episcopus fit Cancellarius, & Re-

(1) L. 1. c. 1. 2. (2) Ibid. c. 5. (3) Ibid. c. 4. (4) Cap. 5. 6.

& Rector Regni, voluntas Regis, Papæ, & Episcoporum.

X. Ut Cancellarii munere functus sit B. Thomas Archiepiscopus Cantuariensis.

XI. De Episcopo Eliensi Cancellario, Magno Justitiario, & Rectore Angliæ.

XII. Continuata series Cancellariorum ex Episcopis delectorum, sub Regibus Joanne Sine-terra, & Henrico III.

XIII. Quanti tunc referret id muneris ab Episcopis administrari.

XIV. Exempla Episcoporum Cancellarii dignitate auctorum sub posterioribus Regibus.

XV. In Scotia quoque Episcopi ad Cancellarii munus adsciti.

XVI. In Germania fuere Archicancellarii; qui in Anglia & Gallia nulli leguntur, post Hugonem Capetium.

XVII. In Germania fuere primo Archicapellani; quibus suberant Cancellarii, sive ex Episcopis, sive ex aliis. Dicti fuere postea Archicancellarii. Ii honorum tituli Archiepiscopis dicati. De Polonia.

XVIII. XIX. In Hispania Cancellarii munus Archiepiscopis Toletanis adscriptum. Cur?

XX. Depressio ejus dignitatis in Archiepiscopis Toletanis. De Lusitania.

XXI. De Oriente.

I. QUi aliquot ab hinc sæculis Cancellarii dicuntur, ii sua prima Regum Francorum Dynastia Referendarii appellitabantur. Meminit Gregorius Turonensis Baudini, qui ex Referendario Clotarii I. Regis, Archiepiscopus factus est Turonensis (1) *Ex Referendario Clotarii Regis ordinatus Episcopus*. Agit & alibi de alio Referendario ejusdem Regis, nomine Charigisilo. Concilium II. Valentinum anno 584. de Asclepiodoro verba facit, Referendario Guntranni Regis. At duo alii præterea a Gregorio Turonensi recensentur (2), Flavius & Licerius, quorum prior Cabilonensi auctus est Episcopatu, posterior Archiepiscopatu Arelatensi. Sigeberto Regi Referendarius fuit Sigon, de quo Gregorius Turonensis in hæc verba: *Sigo quoque Referendarius, qui Annulum Regis Sigeberti tenuerat*. At sub eodem Rege idem munus obiit Theutarius, qui postea sæculo abdicato Presbyter ordinatus est (3): *Theutarius, qui nuper ex Referendario Sigeberti Regis conversus, Presbyterii honorem accepit*. Childebertus Rex Austrasiæ Charimerem Referendarium suum ad Episcopatum Virdunensem evexit (4): *Charimerem Referendarium cum consensu civium Regalis decrevit auctoritas fieri Sacerdotem*. Otto Referendarius Chilperici Regis falsi & imposturæ convicit chartas quasdam, quibus mentiebantur a Chilperico terras quasdam dominii sui Ægidio Remensi Archiepiscopo donatas. Ille constanter negavit a se obsignatas, & adulterinæ manus mendacium retexit (5): *Otho qui tunc Referendarius erat, cujus ibi subscriptio meditata tenebatur, negat se subscripsisse. Conficta enim erat manus ejus in hujus Præceptionis scripto.*

Non liquet ex Gregorio, dignitate quapiam Ecclesiastica an floruerint hi Referendarii. Minus simile id quidem veri est. Nec secus sentiendum de Marco Chilperici Referendario, qui tantum non a Lemovicibus confossus est, quod invidiosæ exactionis executionem aggressus esset. Sed manifeste idem Gregorius testificatur, Ursicinum Reginæ Ultrogothæ Referendarium Cadurcensem Episcopum fuisse creatum quod ab Episcopo Maurilione paulo ante mortem antepositus fuisset multis ejusdem dignitatis candidatis (6) *Cum Episcopatum ejus multi expeterent, ipse Ursicinum, qui quondam Referendarius Ultrogothæ Reginæ fuerat, elegit*. Perspicue etiam idem affirmat Sapaudo Archiepiscopo Arelatensi terris demigrante, suffectum ei fuisse Licerium Guntranni Regis Referendarium (7): *In cujus locum Licerius Regis Guntranni Referendarius ascitus.*

II. Ex his exemplis tumultuarie congestis duo elicimus non contemnenda. 1. Cum tot Referendarii ad Episcopatus culmen provecti sint, erat ergo conjunctio & cognatio non mediocris functionum & virtutum utriusque dignitatis. Doctrinæ copia non mediocris, & spectata probitas atque integritas utrobique desiderabatur. 2. Probabile illud quoque cum primis erat, semel Episcopali sarcina oneratos, exoneratos fuisse Referendarii functionibus. Nusquam a Gregorio Turonensi insinuatum est, Referendarios sedem & dignitatem pristinam retinuisse, ubi ad Episcopatum eligebantur. Contra autem ille testatum facit, Theutarium

(1) L. 10. c. 31. (2) De Mirac. L. 1. c. 25. L. 5. c. 45. L. 8. c. 39. (3) L. 5. c. 3. L. 9. c. 33.
(4) L. 9. c. 23. (5) L. 10. c. 19. L. 5. c. 28. (6) L. 5. c. 42. L. 6. c. 38. (7) L. 8. c. 39.

rium Referendarium Sigeberti ſæculo valedixiſſe, atque adeo muneri ſuo ut Presbyter ordinaretur: *Ex Referendario Regis converſus, Presbyterii honorem accepit*. Quibus aperte ſatis innuitur, repudiatum Referendarii munus fuiſſe, ut Presbyteratu donaretur. Denique canonica illa lex, & neceſſitas, quæ Referendarium Principi ipſi conglutinabat, alieniſſima erat ab Epiſcopi neceſſaria reſidentia in Eccleſiæ ſuæ ſinu, eo certe tempore, quo reſidentiæ Canones religioſius obſervabantur. Fateor tamen plures ſub Referendario Cancellarios fuiſſe, qui poſſent ejus abſentis vices implere. De his Cancellariis alicubi agit Cregorius Turonenſis (1): *Nobis cum Rege morantibus, Claudius quidam ex Cancellariis Regalibus a febre corripitur.*

Beatus Audoenus, qui & Dado dicebatur, quem poſtea Rothomagenſis Eccleſia Præſulem ſibi aſcivit, Referendarius & ipſe fuerat Dagoberti I. Regis ex Aimoino: *Referendarius fuit Dagoberti*. Quod paulo explicatius apud Frigebodum vitæ ejus ſcriptorem (2): *Auricularii locum & munus in Aula Regis obtinuit, itamque ad obſignanda ſcripta, vel edicta Regia, quæ ab ipſo conſcribebantur, ſigillum vel annulum Regis cuſtodiebat*. Sunt antiquiſſimæ Chartæ, ubi pro Referendario Audoenus Cancellarius & Archicapellanus dicitur: nimirum qui libros exſcribebant, eos quandoque ſui poſterioris ævi ſtylo & uſui accommodabant. Bonitus, qui Arvernus poſtea fuit Epiſcopus, Clodovæi II. Referendarius fuerat, ex ejus vitæ coævo Scriptore: *Annulo ex manu Regis accepto, Referendarii officium adeptus eſt*. Beatus Ansbertus Regii primo Referendarii officio inſignitus, poſtea Archiepiſcopatu Rothomagenſi ſublimatus eſt, auctore Aigrado in ejus vita: *Cœpit eſſe Aulicus, ſcriba doctus conditorque Regalium Privilegiorum, & gerulus annuli Regalis, quo eadem privilegia ſignabantur*. Poſteriorum Regum diplomata a Cancellario plerumque ſubſcribuntur, ut fuerant ante a Notario. Godegrangus, quem poſtea ſibi Epiſcopum Metenſis Eccleſia accivit ſub Rege Pipino, Referendarius ante fuerat Caroli Martelli. Ita ſane Paulus Varnefridus, qui vulgo dicitur Paulus Lombardus, in Catalogo Epiſcoporum Metenſium: *Hic in Palatio majoris Caroli, ab ipſo enutritus, ejuſdemque Referendarius extitit; ac demum Pipini Regis temporibus Pontificale decus promeruit.*

III. Ex qua rurſus exemplorum ſtrue perſpicua eſt affinitas Referendarii & Epiſcopi munerum & virtutum: & rurſus ea diſtantia, ut difficillime utroque unus & idem officio defungi poſſet. Sub Pipino, Carolo Magno, & reliquis ſecundæ Dynaſtiæ Regibus, jam nulla uſquam Referendariorum mentio. Itaque dignitas ea cum Clodovæi Regia ſtirpe interiit. Sub Pipino Rege diplomata ſubſcribuntur ab aliis aliiſque, quorum tacentur officia. Eſt & ſub Pipino Charta a B. Bonifacio Archiepiſcopo Moguntino Archicancellario ſubſcripta. Ithierius ei muneri præfuit ſub Carolo Magno, qui & Capellanus & Notarius ab Anaſtaſio Bibliothecario dicitur in vita Hadriani I. Papæ: *Promiſſionem Carolus Francorum Rex adſcribi juſſit per Etherium religioſum ac prudentiſſimum Capellanum ac Notarium ſuum*. Habes hic ergo Capellanum & Notarium Referendariis ſubſtitutum ipſis ſecundæ, ſeu Carolinæ Regum Gallorum ſtirpis primordiis. Cœperat enim ſub Pipino Ithierius eas partes agere. Ei ſub Carolo Magno ſucceſſit Rado, qui Abbas & Protonotarius vocatur ab Hadriano I. in Epiſtola ad Carolum Magnum (3): *Regales Miſſos, Bernardum Epiſcopum, nec non Radonem dilectiſſimum Protonotarium veſtrum atque Abbatem*. Notarii ergo ipſi, qui alias Capellani Regum, vel Abbates erant, in dignitatem & officium ſubrogati ſunt Referendariorum. Ab Agobardo Archiepiſcopo Lugdunenſi in Tractatu de Diſpenſatione rerum Eccleſiæ (4), celebratur Heliſacharus Abbas. Atqui is ipſe Heliſacharus eſt, qui Chartis Imperatoriis ſubſcripſiſſe invenitur. Sub Carolo Calvo paſſim Notarii, Cancellarii, Diaconi ſcribunt, & ſubſcribunt, obſignantque litteras & Reſcripta Principum, in vicem Ludovici Abbatis S. Dionyſii, qui ejus erat Archicancellarius. Ex iis Cancellariis fuit Gauslenus, de quo in Capitularibus Caroli Calvi: *Et tunc juſſit Gauslenum Cancellarium, ut hæc ſequentia Capitula in populum recitaret*. Subſcripſit & Pontigonenſi Concilio idem Gauslenus anno 876. indutus etiam nomine Abbatis & Archicancellarii: *Guaslenus Abbas & Archicancellarius*. Videri ergo non injuria forſan poſſit Archicancellarii nomine primus ille clarus fuiſſe. Nec enim ullo ſatis

(1) De Mirac. L. 4. c. 28. (3) L. 4. c. 21. (3) Du Cheſne Tom. 5. pag. 87. (4) Pag. 260.

tis firmo constare potest argumento, prædecessorem ejus Ludovicum Abbatem S. Dionysii ejus nominis gloria ornatum fuisse, quanquam ejus gradum & officium obtineret. Potuit Guasleuus diu inter Ludovici Abbatis Cancellarios versatus, ubi in ejus manus subrogatus est, Archicancellarii sibi nomen induisse. Ludovici porro honoris prærogativa elucet, dum ante Episcopum nominatur, qui ei adjunctus fuerat in Missi Dominici munere obeundo anno 854.

IV. Post Abbates, qui nihilo tamen minus in Cœnobiis suis residere jubebantur ex Canonicis institutis, Archiepiscopi ipsi & Episcopi ad Cancellariorum & Archicancellariorum munera defungenda cooptati. Sub Carolo Simplici Rege Fulco Remensis Archiepiscopus Cancellarius, vel Archicancellarius creatus est. Ascherícus Parisiorum Episcopus post Gausleuum Cancellarius fuerat, & quando aberat, ejus loco subscribebat unus ex Notariis: *Raubertus Notarius ad vicem Ascherici Cancellarii recognovit*. Fulconem excepit Heriveus in Archicancellarii munere, uti & Archiepiscopatu Remensi; cui & ipsi Notarii fuere, qui eo absente subscriberent: *Hugo Regiæ dignitatis Notarius ad vicem Herivei Archiepiscopi recognovi & subscripsi*. Et alibi: *Gauslenus Regiæ dignitatis Notarius ad vicem Herivei Archiepiscopi summique Cancellarii recognovi*. Missos facio complures & Episcopos & Archiepiscopos alios, qui Cancellarii fuisse dicuntur. Certe Remenses Archiepiscopi, Hugo, Arctaldus & Odalricus eam dignitatem sustinuere sub Regibus Galliæ Ludovico Ultramarino, & Lothario. In utramque dignitatem suffectus est illis Adalberon Chartæque multæ subscriptæ leguntur a Notariis & Cancellariis in vicem horum Archiepiscoporum (1): *Ad vicem Archiepiscopi, summique Cancellarii*.

V. Ab eodem Adalberone inauguratus est novus Rex Hugo Capetius. Adalberoni successor datus in utramque dignitatem ille eruditionis fama celebratissimus Gerbertus. Ante annum 900. cœperat Fulco Archiepiscopus Remensis Archicancellarii munere splendere & fungi, eodem Gerbertus claruit ad annum usque fere millesimum. Cum ergo Remenses Archiepiscopi septem perpetua successione Fulco, Heriveus, Hugo, Arctaldus, Odalricus, Adalbero & Gerbertus Archicancellarii munus annis admodum centum obtinuerint, fuit ea dignitas Archiepiscopali Remensi sedi illigata quodammodo. Ex quo rursus id concluditur, primæ Regum Gallorum Dynastiæ temporibus Referendarios hoc ipsum munus obeuntes, finitimos & affines Episcopis fuisse illos quidem; at sub secunda, sive Carolina Dynastia Clericos tantum, Capellanos, Abbates, Episcopos, Archiepiscopos id munus defunctos fuisse, & nomine tandem Magni Cancellarii sive Archicancellari claruisse.

VI. In ea vero, quæ non ita pridem prodiit, consarcinatione variorum monumentorum ad illustrandam Cancellariorum Galliæ historiam, declaratum est, hoc munus sustinuisse sub Hugone Capetio, & Roberto Regibus, Adalberonem & Gerbertum Archiepiscopos Remenses, Renoldum & Franconem Parisienses Episcopos, Rogerium Campanum Episcopum Bellovacensem, Abbonem Episcopum N. & Fulbertum Episcopum Carnutensem. Sub Henrico I. & Philippo I. Gervasium Archiepiscopum Remensem, Petrum Abbatem Sancti Germani de Pratis, Rogerium Episcopum Bellovacensem, Godefridum de Bononia Episcopum Parisiensem, Ursionem Episcopum Sylvanectensem. Sub Lodovico Grasso Stephanum de Garlanda, Archidiaconum Parisiensem, inde Bellovacensem Episcopum. Sub Ludovico Juniore Stephanum de Sylvanecto Episcopum Parisiensem, Natalem Abbatem Resbacensem in Provincia Briæ, Hugonem de Campoflorido Episcopum Suessionensem. Sub Philippo Augusto Fratrem Varinum, Equitem Hierolo lymitanum, postea Episcopum Sylvanectensem. Sub Beato Ludovico Simonem de Bria Cardinalem Legatum in Gallia, postea Romanum Pontificem Martinum IV. Sub eo Rege quatuor aut quinque alii fuere Custodes Sigilli Regii, qui omnes Episcopatu, vel aliis Beneficiis ornati fuere. Sub Philippo Audaci Cancellarii fuere Petrus Barbetta Archidiaconus Dunensis in Carnotensi Ecclesia, & Henricus Vizeliacensis Bajocensis Ecclesiæ Archidiaconus. Sub Philippo Pulchro Joannes de Vassogne Episcopus Tornacensis, Villelmus de Crepiaco Archidiaconus Parisiensis, Petrus de Mornaco, & Petrus de Bella-pertica Episcopi Altisiodorenses, Ægidius Aiscelinus Archie-

(1) Histoir. de Touraus pag. 280.

chiepiscopus Narbonensis, Petrus de Latiliaco Archidiaconus Catalaunensis. Sub Philippi Pulcri filiis, Stephanus de Mornaco Canonicus Altisiodorensis, Petrus de Arablaco Cardinalis, Petrus de Chappes Episcopus Carnotensis & Atrebatensis, Petrus le Rodier Episcopus Carcassonensis, Joannes de Cherchemont Episcopus Noviodunensis. Sub Philippo Valesio Willelmus de Sancta Maura Decanus Sancti Martini Turonensis, Guido Baudetus Episcopus Lingonensis, Firminus de Coquerel Episcopus Noviodunensis, Petrus de la Forest Archiepiscopus Rothomagensis. Sub eodem Rege, Sigilli sive Annuli Regii custodia concredita aliquandiu fuit Petro Rogerio Episcopo Atrebatensi, qui Archiepiscopus deinde fuit Senonensis, Cardinalis, & tandem Romanus Pontifex, sub nomine Clementis VI. Sub Joanne Rege Joannes des Dormans Episcopus & Cardinalis Bellovacensis: Ægydius autem Aiscelinus de Monteacuto Cardinalis Episcopus Tervanensis custodiæ præfuit Annuli Regii. Sub Carolo V. Rege Millius des Dormans Episcopus Bellovacensis. Sub Carolo VI. Nicolaus du Bois Episcopus Bajocensis, Joannes de Monteacuto Archiepiscopus Senonensis, Eustachius de Laistre Episcopus Bellovacensis. Sub Carolo VII. Ludovicus Luxemburgius Episcopus Tervanensis, Martinus Gouges Episcopus Carnotensis, inde Claromontanus, Reginaldus de Chartes Archiepiscopus Remensis. Sub Carolo VIII. Robertus Briconnetius Archiepiscopus Remensis. Sub Ludovico XII. Stephanus Poncherius Episcopus Parisiensis, inde Archiepiscopus Senonensis, custodia donatus est Sigilli Regii. Sub Francisco I. Antonius du Prat Cardinalis Archiepiscopus Senonensis Cancellarii dignitatem gestavit, Matthæus de Longuejoue Annuli Regii Custodiæ præfectus est, Episcopus idem ipse Suessionensis. Sub Henrico II. Joannes Bertrand Cardinalis Archiepiscopus Senonensis, Sigilli Custodiæ præfuit. Sub Carolo IX. Joannes de Morvilliers Episcopus Aurelianensis idem munus gessit. Sub quo & Renatus Biragua primum Sigilli Custos, post & Cancellarius & Cardinalis fuit. Sub Ludovico XIII. Willelmus du Vair Episcopus Lexoviensis Custodiæ Sigilli præfectus est. Nuperrime vero Duchesnius publicata Cancellariorum Francic Historia, supra laudatis complures addit, qui & Cancellarii munus obtere, & sacras Prælaturas.

VII. Nec dissimulabo equidem longissimam hanc seriem & contextionem Cancellariorum, & Sigilli Custodum ex Clero adscitorum, intermissam aliquando fuisse & interpolatam Cancellariis & Custodibus Sigilli non paucis, ex laicorum Procerum Collegio intertextis. Sed ex ea recensione plus satis liquet, geminas eas dignitates cohærere & habitare simul semper potuisse cum Clericatu, atque ita semper omnibus persuasissimum fuisse: quin immo & decori, & compendio esse potuisse horum dignitatum conjunctionem cum Clericatu & cum Prælaturis, tum Regno, tum Ecclesiæ.

His adde quod pene exciderat de Gervasio Remensi Archiepiscopo, a quo Philippus I. Rex innunctus & inauguratus est; quod scilicet illi ex vetusto Chronico Sancti Theodorici juxta Remensem Civitatem innovavit confirmavitque Philippus dignitatem Magni Cancellarii, ipsi & Ecclesiæ ejus. Ejus Chronici hæc sunt verba: *Gervasius verbum habuit coram Rege, quia esse deberet, sicut sui Antecessores fuerant, summus Regis Cancellarius. Quod eodem Rege gratissime annuente, &c.* Quæ quidem si satis firma sunt, poterit ergo non temere subscribi eorum sententiæ, qui Hugonem Regem Capetium opinantur, Arnulpho irascentem, qui præter ejus voluntatem ei sedi restitutus fuerat, de truncasse eum, & munere Magni Cancellarii viduasse. Et sane cum eo propemodum ipso tempore Magni Cancellarii nomine & dignitate insignitæ fuerint nobilissimæ Metropoles in Hispania & Germania, non abludit a verisimilitudine id a Gervasio quoque tentatum fuisse. At si id a Philippo I. Rege vere concessum fuit, mera ea fuit nominis & tituli gloria, cum tot supra pernumerati sint Cancellarii, qui Remensi Ecclesiæ nunquam præfuere. Ne illi quidem Archiepiscopi Remenses, quos his permiscuimus, eo specialiter munere Cancellarii donati fuissent, si Sedi & Ecclesiæ suæ ea dignitas affixa & agglutinata fuisset.

His adde eundem Regem Philippum I. id moris invexisse, ut Regiis Chartis subscriberent quatuor primarii Regni Officiarii, quod ajunt aliqui ducentis admodum annis retentum fuisse, donec in Parlamentis publicarentur. Potest vero & illud rursus nonnihil concutere fidem ejus concessionis Philippi I. quod sub eodem Rege Magni quandoque Cancellarii nomine exor-

exornatus sit Episcopus Parisiensis Gaufridus, ut ex hac liquet subscriptione : *Ego Gislebertus Notarius ad vicem Gaufridi Parisiensis Episcopi, summi Cancellarii relegendo subscripsi.*

VIII. Ex his porro omnibus illud patet, si Cancellarii Franciæ sub prima Regum prosapia ex Laicis omnes provecti sint, si sub secunda ex Clero omnes, partim ex laicis, partim ex Clericis sub tertia adoptatos fuisse. Sub prima stirpe Referendarii dicti sunt; sub secunda Notarii, Protonotarii, Capellani, Archicapellani, donec Archiepiscopi Remenses de Regibus diutius optime meriti eam dignitatem velut hæreditariam Ecclesiæ suæ conciliassent, & ad posteros transfudissent, accito nomine Archicancellariorum, vel Magnorum Cancellariorum. Sub tertia denique prosapia ipso Archicancellariorum nomine in desuetudinem abeunte, & ad Cancellarios revoluta tota illa potestate, qui Vicarii prius & Ministri erant Archicancellariorum, eisque absentibus subscribebant, jam pro Archicancellariis soli Cancellarii summam eam ad se potestatem traduxere. In Germania, Hispania, & Anglia nomina Magnorum Cancellariorum perennavere in Archiepiscopis insignium quarumdam Ecclesiarum; sed ea sunt tantummodo gloriæ & pompæ nomina, potestate translata in eos, quos sibi Reges Cancellarios arcessunt, arbitratu suo. A Cancellariis Laicis nominatim describendis consulto abstinui, ne a proposito longius aberrarem. Ne secundi quidem omnes ordinis Cancellarios Clericos recensui, vel sigilli Custodes, quod & longum id fuisset, & non semel in ancipiti res sit.

Illud denique observari potuit, a Pipino habenas Regni capessente, abolitum fuisse Referendarii nomen, & munus, ejusque functiones minoribus Officialibus delegatas, subrogatis Cancellariis, minorum antea gentium Ministris: quod & Pipini successores secuti sunt. Nec secus Hugo Capetius ubi regio sedere primum solio incœpit, ab eo extinctos fuisse Archicancellarios, quo amplissimo munere annis jam admodum centum Archiepiscopi Remenses intumuerant: nec ei muneri adhibitos, nisi Cancellarios, quos nutu suo delegisset, non passuros eam dignitatem posthac ulla in Ecclesia, vel Procerum familia perpetuari. Ut Arnulphus Remensis Archiepiscopus Hugoni Capetio visus est Carolinæ stirpis reliquiis devinctior, quam ut tuto posset Magni Cancellarii dignitatem circumgestare; non secus ex Majore Palatii Pipinus Rex Francorum creatus, intutum sibi existimaverat fore, si Referendarii sinerentur usque potiri amplissima illa nominis & muneris sui gloria ac potestate.

IX. In Anglia quoque videtur Cancellarii munus Clericis & Prælatis attributum fuisse. Henricus I. Rex fidem incorruptam expertus, & dexteritatem atque prudentiam Rogerii Cancellarii sui, antequam Regno potiretur; illum postea Salisberiensi Episcopatu decoravit, compulitque tandem, ut Regias vices gereret, tum in Anglia, tum in Neustria. Singulari & sapientia & moderatione Præsul, tantum oneris detrectavit in se recipere, nisi Anselmus, Radulphus & Willelmus Archiepiscopi Cantuarienses, auctores sibi essent, nisi denique Pontifex Romanus præciperet. Ab Archiepiscopis & a Pontifice id præcipi exoravit Rex. Eam porro immensæ molis administrationem Rogerius tam inculpate & tam sancte obiit, etiam triennium, aut quadriennium absente Rege, ut vel invidia ipsa conticuerit, & nec tantisper obtrectare ausa sit. En ipsissima Willelmi Malmesburiensis verba (1): *Habebat Henricus Rex Episcopum Saresberiensem Rogerium a Secretis, cujus maxime nitebatur consilio. Nam & ante regnum omnibus suis præfecerat Rex: primum Cancellarium, mox Episcopum constituerat, prudentiam viri expertus. Solerter administrati Episcopatus officium spem infudit, quod majori dignus haberetur munere. Itaque totius Regni moderamen illius delegavit justitiæ, sive ipse adesset Angliæ, sive moraretur Normanniæ. Refugit Episcopus tantis se curis involvere, nisi Archiepiscopi tres Cantuarienses, Anselmus, Radulphus, Willelmus, & postremo Papa injunxissent ei munus obedientiæ. Sategit ita fieri Henricus, non nescius quia fideliter sua tractaret commoda Rogerius. Nec defuit ille spei Regiæ, sed tanta integritate, tanta se agebat industria, ut nulla contra eum conflaretur invidia.* Nihil dispensationis vel obtinuit, vel expetiit Præsul consultissimus, ut Cancellarium Episcopumque simul ageret, gnarus nihil opus esse; sed & expetiit, & impetravit, ut Proregis & Regni amplissi-

(1) De Henr. I. L. 5. P. 161.

plissimi Rectoris munus gereret. Nondum ea erat tum, quæ postea fuit Cancellarii vel amplitudo, vel potestas. Inde est quod Cancellarius primo fuit Rogerius, postea ad Episcopatum vocatus. Idem & in Gallia observavimus. Ut novo dignitatis gradu eveherentur Cancellarii, Episcopi creabantur. De Magnis Cancellariis nullum in Anglia verbum fiebat; nempe tum in Gallia nulli jam amplius erant.

X. Thomæ invictissimi Martyris exemplo res illustrior fiet. Archidiaconi adhuc & Canonici quibusdam in Ecclesiis partes sustinebat, cum illum Henricus II. Cancellarium designavit. Ita enim Matthæus Paris ad annum 1155. *Eodem tempore Thomas, Cantuariensis Archidiaconus, Beverlacensis Præpositus, & Canonicus in diversis per Angliam Ecclesiis ascriptus, factus est Regis Cancellarius*. At aliquot post annis cum unanimi consensione Thomas Cancellarius ad Archiepiscopatum Cantuariensem electus fuisset, anno 1162. ubi consecratus & Pallio donatus fuit, illico Cancellariæ renuntiavit, & Sigilla ad Regem remisit. Subiniquo id quidem animo tulit Rex; at Archiepiscopo certum erat, fixumque, totum ut se novæ suæ sponsæ dicaret, quod consequi se non posse existimabat, nisi Aulicis vinculis & negotiis sese prorsus expediret: *Archiepiscopus habitum sic mutavit, ut & animum permutaret. Nam Curiæ curis interesse renuncians, Ecclesiæ suæ negotiis & lucris spiritualibus intendebat. Siquidem Nuncios ad Regem in Normanniam direxit, Cancellariæ renuncians, & sigillum resignans. Quod in cor Regis altius descendit, &c.* Ceterum Episcopali jam pectore & sanctimonia Cancellariatum explicuerat Thomas, adversum sese palam & constantissime objiciens rapinis omnibus & contumeliis, quas in Ecclesiam & Regnum circumvento Rege meditabantur: *Cancellarii fungens officia, audaciam milvorum sapienter depressit, qui Regi adulantes, diripere conspiraverant tam Provincialium, quam Ecclesiæ facultates*. Quæ Matthæi Paris verba dilucide probant, quanti ad Ecclesiæ commoda & salutem referret, ut id muneris Clerici potissimum obirent.

XI. Cancellariatu postea ornatus fuit Willelmus Episcopus Eliensis, quem & Justitiarium creavit Richardus Rex dimidii Regni, alterius dimidii Justitiario ei adjuncto Episcopo Dunelmensi, ut idem Matthæus Paris narrat ad annum 1188. Circa annum 1190. Eliensis unus jam fuit Angliæ totius Magnus Justitiarius, Cancellarius, & Legatus Apostolicæ sedis. Tam inusitatæ potestatis amplitudini non respondebat par amplitudo sapientiæ & virtutum. Anno 1192. jam Richardum Regem pertædescere cœpit sui Cancellarii. Moxque ut itineri se dedit ad sacram properans in Palæstinam expeditionem, tot lacessitus, & pene obrutus est litteris, & criminationibus in Eliensem intentatis, ut Epistolas rescripserit, quarum vel auctoritate, vel occasione, spoliatus illico fuit Cancellarius, & ad eas contrusus angustias, ut in Normanniam aufugeret. Messina Rex Anglus Archiepiscopum Rothomagensem remiserat, ut in locum Cancellarii subrogaretur, si cujusvis culpæ macula Eliensi inhæreret. Ita enim Rogerius (1): *Mandavit Rex a Messana, si fecisset quodcunque Cancellarius in detrimentum Regni, deponeretur, & loco illius instituеretur Rothomagensis Archiepiscopus. Deposuerunt Cancellarium, & in loco illius instituerunt Rothomagensem Archiepiscopum*. Cancellarii patrocinium Petrus Blesensis calamo aggressus est, Cælestinus Pontificia auctoritate.

XII. Ubi primum Joannes Sine-terra Richardo suffectus fuit germano suo, Hubertum Cantuariensem Archiepiscopum ad Cancellariæ apicem sublimavit. Non hunc ab eo munere amplectendo deterruit aut Thomæ exemplum perillustre abdicationis, aut imago tristissima collabentis Eliensis; quin ex adverso gestiens, & vanissimo gaudio pene ineptiens, nec sine sui ostentatione ad id munus venit. Fuit enimvero nescio quis piissima fretus audacia, qui illi palam occinuerit, si satis perspectam atque exploratam haberet Archiepiscopatus Cantuariensis amplitudinem, fore ut nollet tam splendide coronatum Sacerdotii sui verticem oneri & jugo subjicere Cancellariæ: plures enim jam a Cancellariatu ad Archiepiscopatum conscendisse, ab Archiepiscopatu ad Cancellariatum hactenus descendisse neminem. Audiendus hic rursum Rogerius (2): *Qui dum gloriaretur de potestate illa, & multa jactaret de familiaritate Regis, Hugo Bardulphi dixit ei, Domine salva pace vestra loquar, certe si bene consideraretis nominis vestri potentiam & honoris dignitatem*,

Q 2

(1) Pag. 701. (2) Pag. 704. Rainald. ann. 1199. n. 48.

tem, non deberetis jugum servitutis vobis imponere. Quia nunquam audivimus vel vidimus de Archiepiscopo fieri Cancellarium, sed de Cancellario vidimus fieri Archiepiscopum.

Consultissimum sane id fuisset, insistere vestigiis Beati Thomæ, prædecessoris nuper sui. Porro Henrico III. Cicestrensis Episcopus Cancellarius fuit. Cum jam Cancellarius esset, Episcopatu auctus est anno 1222. Quin & totius assensione Regni creatus est Cancellarius, ut nec nisi pari auctoritate exauctorari posset: *Antea custos & bajulus Regii sigilli fuerat, Regis fidelissimus Cancellarius, assensu totius Regni, ita scilicet ut non deponeretur ab ejus sigilli custodia, nisi totius Regni ordinante consensu & consilio. Qui post susceptum Præsulatum mansit Cancellarius.* At ei tandem stomachatus Rex, quod æqui rectique tenacior esset, & infracto pectore, pro justitia decertaret, sigilla Regia ab eo repetiit; quæ excelsi & indomiti animi vir restituturum se negavit, nisi eadem qua ea receperat Parlamenti auctoritate (1): *Sigillum quoque suum ab Episcopo Cicestrensi Cancellario suo, qui officium suum irreprehensibiliter administravit, existens columna singularis veritatis in Curia, exegit Rex instantissime. Sed idem Cancellarius hoc facere renuit, videns impetum Regis modestiæ fines excedentem, dixitque se nulla ratione hoc posse facere, cum illud communi Regni consilio suscepisset; quapropter nec illud similiter sine communi assensu Regni alicui resignaret.* Ita Matthæus Paris ad annum 1236. Restituit tandem Episcopus sigillum; at cum anno 1239. Rex præcipitis & inhumani consilii sui jam pœnitentia ductus, eum revocaret, deduci se jam de sententia non est passus, ne recuperato tandem sacro otio sollicitudines amarissimas anteponeret, & in eosdem se rursus laqueos implicaret: *Ipse malens quietem, quam curas: noluit incidere in laqueos, quos evasit.* Si eandem trivisset semitam Archiepiscopus Cantuariensis, industriamque suam & laborem ad id contulisset, ut æquitati & justitiæ invictissima quædam præsidia adderet, non iis ille reprehensionibus patuisset, quas supra attigimus.

Post aliquot annos in Parlamento Angliæ cum plerisque id maxime doleret, quod ex inconsulta Cancellariorum licentia pleræque Regni calamitates scaterent, ut qui sigillo Regio munirent, quæ exitio futura erant: deliberari cœptum est, ut ne Justitiarii, aut Cancellarii posthac a Rege crearentur, nisi quos Parlamenta ipsa delegissent (2): *Nullus substituatur Cancellarius, vel Justitiarius, nisi solummodo per solennem & universalem omnium convocationem & liberum assensum, &c. Ut quemadmodum omnium negotia sunt tractaturi, sic etiam in eorum electione concurrat assensus singulorum.* Displicuit Regi ea consultatio, quæ non multo post tamen rursus innovata est, multis impatienter ferentibus, quod Cancellarium, Justitiarium & Thesaurarium designaret Rex, non more Majorum suorum, Procerum prius voluntates & suffragia scrutatus, sed pro suo libitu, ut eos projectiores haberet ad sua obsequia; ex quo & illud proficiscebatur, ut & ipsi impunius privata commoda publicis utilitatibus anteferrent: *Universis non mediocriter concurrentibus, eo quod sicut magnifici Reges prædecessores sui habuerunt, nec Justitiarium, nec Cancellarium habet, nec Thesaurarium per commune consilium Regni, prout deceret & expediret, sed tales, qui suam qualemcunque, dummodo sibi quæstuosam sequuntur voluntatem: nec qui Reipublica, sed singularem quærunt promotionem, pecuniam colligendo, custodias & reditus sibi primitus procurando.* Cum ea tunc munia obirent ii, quos Rex instituerat, non poterant ii gradu ejici, & alii substitui, nisi convulsa & quasi labefactata Regia Majestate. Id Rex satis diserte Comitiis significavit, unde & eorum tunc quidem irritus cecidit conatus. Altero rursus post anno cum rursus Nobilitas coiret, & id urgeret, verbis humanissimis eos deliniebat Rex, & spe lactabat, cum ea tandem incidere, quibus res ea tota disturbaretur. Anno rursus 1255. instare Parlamentum, ut prisco more ab ipso Parlamento eligeretur Justitiarius, Cancellarius & Thesaurarius, nec nisi gravioris convicti facinorum in Parlamento exauctorari possent: *Exigebant, ut de communi consilio Regni Justitiarium, Cancellarium & Thesaurarium eligerent, sicut ab antiquo consuetum & justum. Qui etiam non amoverentur, nisi clarescentibus culpis, & de communi Regni convocati consilio & deliberatione.* Id Rex tum quidem concessit, at anno 1263. Cancella-

(1) Matth. Paris ann. 1236. (2) Ibid. anno 1244. 1248.

cellarius & Justitiarios, quos Barones elegerant, ab eo amoti sunt, aliis in eorum locum suffectis. Hinc novæ rursus turbæ, quas non siluit Matthæi Paris Continuator.

XIII. Ex his Matthæi narrationibus nemo non videt, quantum in potestatis fastigium evolassent Cancellarii Angliæ, & quanti ad Reipublicæ salutem interesset, quanti ad Regni & Sacerdotii tuendam concordiam, ut id munus non delegaretur, nisi spectatissimis pietate & integritate viris. Ab antiquissimo Historiæ Anglorum Scriptore memoriæ commendatum est, Theobaldum Cantuariensem Episcopum Henrici II. Regis juventæ versatili & fluctuanti timentem, ne quando eum Aulici adulatores transversum agerent, suasisse ei ut Thomam Archidiaconum asciceret in Cancellarium, cujus sibi exploratissima esset religio & sapientia alendæ Regum & Ecclesiarum concordiæ accommodatissima (t): *Videns venerandus Pontifex Regiæ mentis, utpote juvenilis mutabilitatem, timebat ne adulatorum malignantium tabe inficeretur, &c. Egit apud Regem, ut statim in initio Regni Cancellariam suam crederet Clerico suo Thomæ Londoniensi, cui anno præterito Cantuariensis Ecclesiæ dederat Archidiaconatum, &c. Talem Aula dignum & Aulæ gratum futurum non immerito arbitrabatur, sperans exinde istius ope & opera inter Regnum & Sacerdotium deinceps pacis gratiam & vinculum firmum.* Novus sane statim Cancellarius in gratiam, in arcana quæque Regis consilia admissus est: *Ut in brevi Regis Rector efficeretur, & quasi Magister.* His rationibus, his demum stimulis incitati fuere infucati Ecclesiæ pacis & justitiæ amatores, ut ad Clericos devolveretur Cancellarii dignitas, vel Cancellarii ipsi ad Episcopatum promoverentur.

Novo eam rem exemplo communiet Thomas Valsinghamus. Anno 1312. mortalitatis exuvias abjiciente Archiepiscopo Cantuariensi, Clemens V. etiam sibi dignitatem reservavit motu suo conferendam. Ad electionem tamen ventum est. Electum confirmare Pontifex recusavit, & ad Cantuariensem Ecclesiam ipse Episcopum Vigorniensem transtulit, qui Cancellarius jam erat Regis; ut sicut Cancellarii officio perfunctus fuerat ea probitate, & sapientia, qua sibi admirationem, & amorem conciliasset Regis, Baronum, & totius Regni; ita jam Archiepiscopus & Primas Angliæ creatus, strenuissime conniteretur ad levandam plebem, quæ jamdiu oppressa gemebat, & ad Ecclesiæ Regnique disciplinam restaurandam: *Et quia constabat Papæ Ecclesiam Anglicanam multis laborare tribulationibus, cogitabat sollicite providere Ecclesiæ viduatæ de viro, per quem vexationes melius sedari possent. Habito super his tractatu provido, tandem in dominum Valterum Raynaldo Vigoriensem Episcopum Domini Regis Cancellarium oculos dirigebat, considerans nimirum quantam gratiam coram Domino Rege præ ceteris Regni Prælatis inveniebat; quam mature se in suo officio Cancellarii & quam sapienter habebat: quanta directione motus & rancorem inter Regem & Proceres temperabat; sperans talem virum Ecclesiæ & Regno plurimum profuturum. Huic igitur honorem Cantuariensis Ecclesiæ gratis cum pallio conferebat.*

XIV. Eo exemplo, uti & illo Cicestrensis Episcopi supra relato facile adducimur, ad id semper propensiores fuisse Reges, ut ex Episcopis maxime asciscerent sibi Cancellarios, & vel sic suis se Parlamentis gratissimam rem facere confiderent. Episcopus enim Cicestrensis Parlamenti ipsius votis ad eam dignitatem vocatus fuerat. Idemque non temere de hoc auguramur Vigorniensi Episcopo, qui tam providæ & inconvulsæ inter Regem & Proceres consensionis auctor & conciliator fuerat. Novum ab eodem Valsinghamo ad id argumentum suppeditatur ad annum 1371. sub Eduardo III. Ejus enim anni Parlamentum nescio qua perversitate in Ecclesiam exulceratum, Episcopos spoliavit Officiis Cancellarii & Thesaurarii, quin & Sigilli minoris custodem Clericum secundi Ordinis ea quoque dignitate excussit: *In isto Parlamento ad petitionem dominorum in odium Ecclesiæ amoti sunt Episcopi de Officiis Cancellariæ & Thesaurariæ, & Clericus de privato sigillo.* Usitatissimum ergo hactenus fuerat ut Episcopi Cancellarii Regni fierent, ipsius suffragiis Parlamenti. Cum enim hujus Parlamenti auctoritate gradu motus sit Cancellarius, erant ergo partes ejus aliquæ in instituendis & destituendis Cancellariis. Illa autem Baronum in hoc Parlamento concitata in Clerum odia, non immerito incensa tum fuisse creduntur a Vicleffi alumnis, pestilentissimum virus suum

(t) Script. antiquit. Angl. Tom. 2. p. 1377.

suum in Clericos tum passim omnes evomentibus.

Verum quam aperte iniqua, tam necessario brevis fuit illa animorum a Clericis alienatio. Statim enim anno 1380. cum Richardus Cancellarius amplissimo se eo munere abdicasset in Parlamento, protinus ad eam allectus est Archiepiscopus Cantuariensis. Nonnullis tum visum est evilescere Archiepiscopi dignitatem, subeundo Cancellarii & defungendo munere. Non inscite super ea re Valsinghamus: *Archiepiscopus Cantuariensis contra gradum suæ dignitatis, ut plurimi conclamabant, illi officio militaturus accessit. Sed si ipse illud procuraverit, aut sponte susceperit, Deus scit.* Quasi diceret, reprehensionibus non injuria obnoxium futurum fuisse Archiepiscopum, si dignitatem eam exambisset, qua in sæculares molestias & sollicitudines resorberetur, & summo sacerdotio suo impar esset; at a culpa & vituperatione procul fuisse, si Regio imperio, & publicæ utilitati, non suæ cupiditati obsecutus esset. Anno 1389. Richardus II. Rex jam sui juris factus primitias Regni sui insignivit, Archiepiscopo Eboracensi Cancellariatu & sigillo Regio cedere jusso, quo utroque statim ille Vintoniensem Episcopum, quamlibet invitum & renitentem investivit: *Jubeo ut in primis Cancellarius sigillum mihi resignet. Cumque Eboracensis Archiepiscopus sigillum reddidisset, &c. Rex tradidit sigillum Episcopo Vintoniensi, faciens eum Cancellarium, quamvis plurimum renitentem.*

XV. Nec ab Anglorum moribus Scotia dissentiebat. Episcopis plerumque demandabatur Cancellarii munus. Habes apud Rainaldum, ut de Episcopo Glascuensi Cancellario Regis Scotiæ Jacobi voluerit Papa judicium institui per Legatos suos, ob Regias Constitutiones aliquas Ecclesiæ libertatibus inimicas, quas ille Regio muniverat sigillo, & publicaverat. Rex Cancellarii sui defensionem amplexus est.

XVI. Ad Germaniam venio, ubi non Cancellarii tantum, sed & Archicancellarii obvios se dabunt, cujusmodi nullos Anglia hactenus exhibuit, nullos Gallia sub Capetii stirpe, unum si excipias Gervasium Archiepiscopum Remensem. Id porro in Germania manaverat a Carolo Magno et posteris ejus Augustis, quorum in Palatio Hincmarus supra nobis Magnos Cancellarios indigitavit. In Anglia frequentius Episcopi quam Archiepiscopi Cancellarii creabantur; quin et ejus dignitatis additamento decrescere persæpe visus est et obscurari Archiepiscopus Cantuariensis. Denique Cancellarii ipsi non raro ad Episcopatum, ut ad præcelsius aliquid culmen attollebantur. Nec aliter res habebat in Gallia. At in Germania summi quique Archiepiscopi, et Electores ipsi Imperii, Cancellariatus dignitate cohonestati sunt, & Archicancellarii dicti. In Anglia denique ubi ex Parlamenti consensione instituti fuere Cancellarii, ne destitui quidem ii potuere, nisi eodem interveniente Parlamento; quanquam posset Rex Sigilla illis auferre, & transferre ad alios. Nec abhorrebat forsan aliquandiu ab eo usu Gallia. Ex adverso autem in Germania Archicancellariatus dignitas a tribus Metropolibus Electorum Imperii nunquam sejungi potuit, aut alienari. Cujus rei ea subest ratio, quod singulis his Archicancellariis Cancellarii subessent, quos arbitrio suo Imperator summoveret, aut Sigillis Regiis spoliaret.

XVII. In Chronico Episcoporum Mindensium plurima congesta sunt privilegia ei Ecclesiæ ab Imperatoribus concessa, & a Cancellariis subscripta, qui Archicancellariorum horum Imperii vices gerebant. Ejusmodi est Otthonis I. anno 961. *Linchulphus Cancellarius ad vicem Brunonis Archicapellani recognovi.* Ejusmodi Otthonis II. anno 976. *Egbertus Cancellarius ad vicem Villigisi Archicapellani notavit.* Ejusmodi Otthonis III. anno 991. *Hildevaldus Episcopus & Cancellarius Villigrini Archiepiscopi recognovit.* At Henrici I. anno 1009. *Guntherus Cancellarius vice Aribonis Archicapellani recognovit.* Conradi vero anno 1029. & 1031. *Odolricus Cancellarius ad vicem Arbonis Archicapellani recognovit.* Et rursus anno 1033. *Burchardus Cancellarius ad vicem Bardonis Archicapellani.* Et anno 1049. *Vintherius Cancellarius vice Bardonis Archicancellarii.* Rursum sub Henrico III. anno 1059. *Gebehardus Cancellarius in vice Lintpaldi Archicancellarii.* Et anno 1063. *Fredericus Cancellarius vice Sigefridi Archicancellarii.* Et tamen illud Henrici III. anno 1059. ejusmodi erat: *Vanterus Cancellarius vice Leopoldi Archicapellani.* Posteriorum Chartæ Imperatorum nec a Cancellariis, nec ab Archicancellariis, nec ab Archicapellanis subscribebantur, ut parvo sigillo munitas facile conjicias fuisse.

Itaque priores omnes Imperatores Rescripta sua subscribi fecerant ab Cancellario,

qui Vicarius erat Archicapellani, sive Magni Cancellarii. Semel tantum advenimus, ubi Cancellarius cum esset Episcopus, Vicarium se dixit Archiepiscopi. Decet enim ut Episcopus Archiepiscopo subjiciatur potius quam Magno Capellano, vel Archicapellano: inde est quod Archiepiscopos persæpe vocari placuit, qui Episcopi tantum erant, cum Archicapellani munere fungebantur. Quamdiu Henricus III. Regis, necdum Imperatoris nomine usus est, diplomata quoque sua subscribi fecit a Cancellario vices gerente Archicapellani; postea vero Archicancellarius, non Archicapellanus ejus Chartis subscripsit. Guibertus Parmensis Episcopus Cancellarii officio functus fuerat sub eo Rege. At cum Ecclesia Regno collideretur perversis ejus consiliis, ubi primum Anno Coloniensis Archiepiscopus renunciatus est Regis impuberis Rector, eo abacto Vercellensem Episcopum subrogavit (1).

Jam inde ab ævo Caroli Magni, Archicapellani erat recognoscere signum vel sigillum Principis, ut patet ex fundatione Episcopatus Bremensis anni 788. (2) *Signum domini Caroli Regis invictissimi Hildebaldus Archiepiscopus Coloniensis & sacri Palatii Capellanus recognovi*. Henrico II. Imperatori duo erant Cancellarii, Hunfridus Cancellarius erat Italiæ, & hunc Ravennatem designavit Archiepiscopum. In aliis ejus Regnis Cancellarius erat Theodoricus, idemque Archicapellanus, quem & Constantiensi donavit Episcopatu. Ita enim Hermannus in Chronico ad annum 1047. *Ravennati Ecclesiæ Hunfridum Cancellarium suum constituit; Constantiensi Theodoricum, per alias Provincias Cancellarium suum, & Archicapellanum, & Aquisgrani Præpositum*.

Auctor coævus vitæ B. Annonis Archiepiscopi Coloniensis, Romanorum illum vocat Archicancellarium, ubi de ejus Romano itinere verba facit anno 1070. (3): *Romam ingressus est Romanorum Archicancellarius*. Anno 1073. cum Gregorius VII. ad Petri sedem evectus fuisset, misit Henricus Rex ex Germania Episcopum Vercellensem Cancellarium Italiæ, qui ejus electionem confirmaret: *Rex electioni assensum præbuit, & Gregorium Vercellensem Episcopum, Italiæ Regni Cancellarium ad Urbem transmisit, quatenus electionem ejus auctoritate Regia confirmaret*.

Anno 1157. Fridericus I. Imperator Archiepiscopos Viennenses Archicancellarios Imperii declaravit in Regno Burgundiæ, quo tunc adhuc utcunque Germani Imperatores potiebantur (4): *Ut in Regno Burgundiæ sacri Palatii nostri Archicancellarius & summus Notariorum nostrorum semper existas, & post te successores tui*. Anno 1213. Charta quædam Friderici II. Imperatoris ab Episcopo Metensi & Spirensi subscribitur, vicem gerente Archiepiscopi Moguntini Archicancellarii Germaniæ (5): *Ego Conradus Dei gratia & apostolicæ sedis Metensis & Spirensis Episcopus, Imperialis Aulæ Cancellarius, Vicedamini Sigefridi Moguntini Archiepiscopi, & Apostolicæ sedis Legati, ac totius Germaniæ Archicancellarii recognovi*. Henrico V. Friderici II. parenti Cancellarius fuerat Conradus Episcopus Hildesheimensis, cui olim per absentiam suam Siciliæ administrandæ præfecturam demandaverat (6): *Præfectus est Classi Cancellarius Imperatoris Hildesheimensis electus, tunc vero consecratus Episcopus: cui olim absente Imperatore cura regni Siciliæ fuerat demandata*.

Possent id genus & alia coacervari innumera. Sed ex his plus satis intelligitur, 1. Qua latissime patuit Imperium, nec Cancellarios fuisse, nec Archicancellarios delectos, nisi ex Clero. 2. Ut plurimum eam dignitatem Episcopos adiisse. 3. Archicancellarios non fuisse, nisi Archiepiscopos. 4. Quibusdam Metropolibus affixas fuisse Archicancellariorum dignitates, nec ad alias migrasse. 5. At Episcopos nunc harum, nunc illarum Ecclesiarum ad Cancellariorum munus evectos. 6. Sola consessus & honoris prærogativa, & gloria nominis gavisos fuisse Archicancellarios, munus ipsum fungentibus Cancellariis. 7. Quatuor Regnis illis, quæ Imperium complectebatur, Germaniæ, Italiæ, Franciæ Orientali, sive Germanicæ, & Burgundiæ, suos cuique proprios fuisse Cancellarios, & Archicancellarios.

Quod

(1) Baron. ann. 1062. n. 17. (2) Baron. num 3. Adam. Hist Eccl. c. 9. (3) Baron. n. 17.
(4) Bibl. Flor. Part 3. pag. 87. (5) Baron. ann. 1097. n. 76.
(6) Arnoldus apud Baron. ann. 1197. n. 4.

Quod ad Poloniam pertinet, ex Edicto Sigismundi Regis anno 1507. facile liquebat, quam solemne semper fuisset, ut nonnisi ex Clero Cancellarii deligerentur. Aliqua enim perpendens Sigismundus esse, quorum executio Clericis mandari non posset, constituit, ut posthac Officia Cancellarii, & Vicecancellarii gererent duo semper aliqui, quorum alter Clericus, alter Laicus esset (1): *Ut in futurum in Cancellariatus & Vicecancellariatus officiis, cum aliquod eorum vacare contigerit, nos & successores nostri ad unum ex illis spiritualem personam, & ad aliud sæcularem præficere debeamus, propter actiones quæ interdum tales eveniunt, quod spirituali personæ earum executionem committi non convenit.*

XVIII. In Hispaniæ describendis moribus finem faciemus dicendi. Ex perantiqua Historiæ Arragonicæ Epitome constat anno 1326. Alphonsum Castellæ Regem Archiepiscopum Toletanum Sigillis Regiis spoliasse. Exacerbatus ea contumelia Antistes, innexum enim erat Archiepiscopatui Toletano Cancellarii munus, ea quidem abdicavit se Ecclesia, Tarraconensis autem administrationem in se recepit, Alexandrini denique Patriarchatus titulo & dignitate exornatus est (2): *Alphonsus Castellæ Rex Toletano Regia signa, quibus tabulæ publicæ litteræque obsignantur, adimit: quæ Toletanis Archiepiscopis tradi moris vetusti fuit: & ejus muneris functione, Cancellarios se Castellæ nominant.* Ejusmodi Archiepiscoporum Toletanorum dignitatem altiori ob origine arcessit Mariana. Narrat enim paulo post annum 1200. cum gravi fame & annonæ penuria laboraret Hispania, sollicitudinis, caritatis, largitatis suæ mira edidisse documenta Rodericum Toletanum Præsulem, largissime effudisse ipsum res suas in pauperes, exemplis suis & hortamentis omnes incendisse. Tum enimvero ab Alphonso Rege prædiorum & latifundiorum ingentem prorsus copiam Ecclesiæ Toletanæ accumulatam fuisse, quod ea jam cœpisset Ecclesia publicum quoddam haberi totius Hispaniæ egenorum & miserabilium ærarium, atque inexhaustum caritatis penu. Ac tum præterea a Rege confirmatam Archiepiscopo dignitatem Cancellarii, qua ante annos septem antecessorem ejus Martinum decoraverat, nec ipsi tantum quoad viveret, sed & successoribus ejus adjudicatam. Porro secundum Reges, in ea dignitate summam fuisse & cardinem totius auctoritatis (3): *Quo tempore in Hispania fame gravissima laboratum est; Inde crebræ in vulgus mortes, cum necessitas res etiam obscænas in cibum verteret; Rodericus Præsul Toletanus suis opibus, aliosque sacris concionibus adhortando, ut egenorum calamitate moverentur, multum contulisse visus est; Prorsus ut Alphonsus Castellæ Rex in extrema ætate Ecclesiam Toletanam, quoniam apud eam tanquam in ærario publico optime deponi thesauros cogitabat, nova multorum oppidorum ditione auxerit. Toletanum Præsulem jure perpetuo legeque in omne tempus lata, Regni Cancellarium esse confirmavit, datum ante septem annos Martino decessori, uti ejusdem Alphonsi diploma declarat. Quo Magistratu suprema & maxima auctoritas secundum Regiam olim continebatur.*

Non piguit hæc paulo prolixius narrasse, ut hinc intelligas: 1. Non ea fuisse incunabula Cancellariorum dignitatis, sed ejus perpetuæ, & posthac individuæ conjunctionis cum Ecclesia Toletana. 2. Vel hinc conjecturam duci, penes Clericos eam ante semper fuisse dignitatem. 3. In Ecclesiam Toletanam non paulo plus splendoris & gloriæ accessisse ex ratione & causa agglutinandæ ei amplissimæ dignitatis, quam ex dignitate ipsa. Ex munificentia videlicet illa Præsulis Toletani in publicas necessitates effusissima. Sapientissime enim tum Rex judicavit, eos demum Præsules, qui infinitæ quodammodo beneficentiæ ita studerent, ei dignitati, summæque potestati admovendos, cujus specialis muneris est, ut oppressorum & miserabilium omnium calamitates, inopiam, contumelias præverrat, propulset, levet. 4. Eodem ipso tempore Rex Ecclesiam Toletanam nova complurium terrarum, & ditionum accessione locupletavit, expertus quidquid ei daretur Ecclesiæ pauperum & calamitosorum omnium parenti piissimæ, & nutrici benevolentissimæ dari. 5. Ex quo rursum patet, non recondendis & accumulandis, sed benignius effundendis opibus suis Ecclesias locupletatas fuisse. Cum eo ex fonte promanaverint immensæ illæ opes Ecclesiæ Toletanæ, quæ omnium Orbis Christiani, si Romanam demas, Ecclesiarum opulentissima est. Incredibilis quippe illa opulentia non

(1) Statuta Polon. p. 58. (2) Hispan. illustr. tom. 3. p. 169. (3) L. 12. c. 3.

non alind magis, quam eleemoſynarum ſtrues eſt, quæ iis ſemper crevit largitionibus, quibus decreſcere videbatur: *Quoniam apud eam Eccleſiam tanquam in publico ærario optime deponi theſauros cogitabat, nova eum oppidorum multorum ditione auxit.* 6. Nec proventus tantum agrorum, aut agri ipſi Eccleſiis dati, aut decimæ, ad eleemoſynas, ſed dominia ampliſſima, Comitatus, Ducatus, ipſa Cancellariatus officia. Opes, dignitates, ditiones iſtæ omnes, eo tantum fine Prælatis attributæ ſunt, ut tam pie, juſte, ſanctеque & ſacerdotaliter impenderentur, quam ab Epiſcopis jure ſperatur, a laicis non æque ſperatur impendi debere.

Cancellariorum autem munus poſt tempora Caroli Magni Prælatis pene univerſim reſervatum, aut eorum etiam Eccleſiis illigatum fuit, ea nempe de cauſa, quod ſumma quædam illa doctrina, fides, probitas, quæ ei præ ceteris officio adhibenda eſt, in Prælatis ſæpius & cumulatius inſit. Eodem pene tumulo, quo Romanum, obruptum & conſepultum fuit litterarum & ſcientiarum imperium. Victrices illæ Nationes, quæ Borealibus ex regionibus geluque rigentibus, in has ſe lætiores infudere Provincias, ubi florentiſſima tunc vigebat Eccleſia, omnem animi ſui contentionem atque induſtriam ad ſola armorum bellorumque ſtudia contulere: unde & litterarum quidquid erat, ac mitiorum diſciplinarum faſtidientibus Nobilibus, in Eccleſias illæ & Cœnobia ablegatæ ſunt. Itaque præter rationes ſuperius delibatas, ea quoque neceſſitas incubuit, ut ne poſſent quidem Cancellarii, & Archicancellarii niſi ex Clero cooptari. In Hiſpanias non ſolum inundarunt ex Borea Vandali, Alani, & Gothi primum, ſed & poſtea ex Africa Saraceni, qui diuturnam ei regno cum ſervitutem, tum altiſſimæ ignorantiæ noctem invexere. Unde & affectatius ibi Cancellarii munus Epiſcopis dicatum fuit.

XIX. Sed enarrata ejus Toletani Cancellariatus origine, amplitudineque, pergendum jam nobis eſt ad ejus extenuationem eodem duce Mariana. Diximus Alphonſum Caſtellæ Regem anno 1326. ſigilla abſtuliſſe Joanni Archiepiſcopo Toletano, Arragoniæ Regis filio. Impatiens Præſul ejus injuriæ, ad patrem ſe Regem contulit, & a Toletana ad Cæſaraugustanam Metropolim transferri ſe pervicit. Caſtellæ Rex Toletanum Archiepiſcopatum & Sigilla non uni, ut prius, ſed duobus contulit, quorum natales non uſque adeo clari erant. Inde cœpit ea Cancellariatus dignitas minui & obſcurari in Archiepiſcopis Toletanis, penes quos exinde ſolius pene nominis amplitudo & ſplendor fuit, poteſtatis exors (1): *Inde initium ejus Magiſtratus imminuendi obſcurandique obſcuris miniſtris. Noſtra ætate debilitata auctoritate, ac nulla ferme, quæ labes magna fuit, nomen tantum Cancellaris a Toletanis Præſulibus retentum eſt.*

Ex his vero facili conjectura aſſequimur, Cancellarios Portugalliæ Regni, Clericos & ipſos fuiſſe. Qui redintegrationem deſcripſit Luſitaniæ cum Caſtella Conneſtagius, mandavit litteris capita plura & vota Luſitanorum, ut Philippo II. Hiſpaniarum Regi ſubjici ſe acquieſcerent. In his illud erat, ut ubicumque demum Rex verſaretur, haberet in comitatu ſuo Clericum, qui Præfectus eſſet Ærarii, Magnum Cancellarium, & duos Conſiliarios Status (2): *Semper ſecum habeat aliquem Eccleſiaſticum ſupremum Præfectum Ærarii, Cancellarium magnum & duos Conſiliarios Palatii.* Si Theſaurarius, ſeu Præfectus Ærarii publici ex Clero deligebatur, multo potiori jure Cancellarius.

XX. Non arma tantum & militiam, ſed & diſciplinam ſacram Orienti noſtram inveximus, dum ſacra Palæſtinæ bella conflagrarent. Narrat Vvillelmus Archiepiſcopus Tyri, ut Hieroſolymitani Regni Cancellarius ipſemet inſtitutus ſit, poſt obitum Bethleemitici Epiſcopi, qui eas ante partes geſſerat (3): *Quia Radulphus Bethleemita Epiſcopus Regni Cancellarius ex hac luce migraverat, ut eſſet qui Regiarum Epiſtolarum curam haberet, de conſilio Principum ſuorum nos ad prædictum vocavit officium, & Cancellarii nobis tradidit dignitatem.*

(1) L. 15. c. 18. (2) L. 4. (3) L. 2. c. 15. Ann. 1173.

Res Ecclesiæ, res & patrimonia sunt pauperum. Earum Beneficiarii non domini sunt, sed dispensatores.

CAPUT XXVI. *P. 1. l. 4. c. 5.*

Agros & Proventus Ecclesiæ patrimonia esse pauperum, ex Conciliis & Patribus Ecclesiæ Latinæ, per quinque priora Christiani nominis sæcula.

I. Huic doctrinæ res Ecclesiæ omnes patrimonia esse pauperum innitebantur superius disputata.

II. Ei astipulantur pleraque Augustini gesta & decreta.

III. Vetabat sanctus Pater recondi opes Ecclesiæ in futuros usus, ubi præsens urget necessitas.

IV. Ex Hieronymo Beneficiarii omnes meri sunt dispensatores.

V. Turpius & deformius nihil, quam ut Clericus bonis pauperum locupletetur.

VI. Divitiæ in Clericatu partæ, rapina sunt, & præda in pauperes acta, quibus debetur, quidquid Beneficiariis superest.

VII. Varii Canones Concilii IV. Carthaginensis. Penes Beneficiarios non est proprietas, non dominium, sed depositum, & administratio patrimonii Ecclesiæ & pauperum.

VIII. IX. Quam sententiam, quam in his rationem sequeretur Ambrosius. Crimini data sunt ei largitiones.

X. Juliani Pomerii doctrina.

XI. Gallicanorum Episcoporum effusissimæ largitates.

XII. Nec non & Episcoporum Africæ.

XIII. Ex Augustino ad Ecclesias venere res Episcoporum Donatistarum, quando ejus secta plebes pauperesque Catholicæ se unitati reddidere.

XIV. XV. Mira quædam Exuperii Tolosani Episcopi gesta.

XVI. XVII. XVIII. Item B. Honorati Episcopi Arelatensis, & Hilarii alumni, & successoris ejus.

XIX. Pauperes ut suo quodam modo Ecclesiæ Beneficiarii, si quo se crimine obligarent, gradu & Beneficio ejiciebantur.

I. Constituenda jam nobis hic superest ea doctrina, quæ superioribus compluribus capitibus dominari visa est & quam necesse est huic de distributione & usu bonorum Ecclesiæ commentationi nostræ prælucere. Ejusmodi porro ea est, Ecclesiæ res omnes patrimonia esse pauperum, utpote primum pauperibus erogatas, Ecclesiæ commendatas, ut matri & altrici pauperum; ab Ecclesia denique rursus Beneficiariis concreditas, ut fiut & ipsi pauperum provisores, ubi suis semel, si vere pauperes & ipsi sunt, necessitatibus prospexerint. Hinc illud consequens erat, quod supra ostensum est, Clericos, quibus propria sunt & hæreditaria bona, rebus pauperum ut alienis abstinere debere, quod nefas sit divitem quemquam stipendiis pauperum ali. Huc illud quoque pertinebat, quod & Episcopi & Clerici cujusque Ordinis præstantissimi supra demonstrati sint functionibus sacratis suis opus manuum addidisse; quod existimarent ipsi quidem, confirmatæ & robustæ valetudinis opes esse non mediocres, & qui vel sic divites essent, eos pauperum ægrorum rebus & cibis arcendos esse. Hinc denique manabat & illud supra, quod diximus, posse Clericos procuratores esse, & villicos, & administratores rerum Ecclesiæ temporalium, quod eæ res sint pauperum, & sanctissimæ Congregationis, quibus non incubat cupiditas, sed caritas invigilat, quæ non sibi, sed aliis ea vel possidet, vel potius administrat.

II. Altissime insederat Augustini animo, & moribus, & disciplinæ ea doctrina, qualescumque demum Beneficiarios bonis Ecclesiæ abuti non posse, nisi ut pauperes rebus pauperum, atque adeo suis ubi necessitatibus provisum est, tum reliqua debere omnia in pauperes dispergere. Altissimas, inquam, ea persuasio radices egerat in animo Augustini, cum Possidius eum dicat, non alia ratione pauperes, quam se ipsum Clerumque suum aluisse (1): *Pauperum vero semper memor erat, eisque inde erogabat, unde & sibi, suisque omnibus secum habitantibus erogabatur, hoc est, vel ex reditibus possessionum Ecclesiæ, vel etiam ex oblationibus fidelium.* Cum ex eodem oculato teste, non ædes unquam coemerit ullas, non terras, quo Ecclesiæ suæ reditus amplificaret, alendorum pauperum cupidior, quam ditandi Cleri (2): *Domum vero, vel agrum,*

(1) Cap. 23. (2) Cap. 24.

agrum, seu villam nunquam emere voluit. Cum ubi exaruerat fiscus Ecclesiæ, plebi tum demum significaret, non posse jam se augustiis pauperum succurrere (1): *Interea dum Ecclesiæ pecunia deficeret, hoc ipsum populo Christiano denunciabat, non se habere quod indigentibus erogaret*. Cum vasa sacra confringeret redimendis captivis, & levandis egentibus: *Nam & de vasis dominicis propter captivos & quamplurimos indigentes, frangi & conflari jubebat, & indigentibus dispensari*. Pia certe quorundam fidelium simplicitas subinique ferebat ita violari res sacras. Sed admonet scitissime Possidius suo jam Ambrosium exemplo his obtrectatoribus os obturasse, & invictis argumentis docuisse, ubi gravis incubuisset necessitas, non alia tutiora esse consilia: *Quod non commemorassem, nisi contra carnalem sensum quorundam fieri perviderem. Et hoc ipsum etiam venerabilis memoriæ Ambrosius in talibus necessitatibus indubitanter esse faciendum & dixit, & scripsit*.

Cum rursum Augustinus quamvis a terrenis cupiditatibus alienissimus, fideles tamen concionibus suis ad pias largitiones & collectas incenderet, ut ad Altarium & Templorum restaurationem aliquid stipis conferrent, si quando ea spoliari necesse fuisset ut viventia Christi templa necessario vestitu & cibo ne destituerentur: *Sed & inde de neglecto a fidelibus gazophylacio & secretario, unde Altari necessaria inferuntur, aliquando in Ecclesia loquens admonebat: quod etiam beatissimum Ambrosium se præsente in Ecclesia tractavisse nobis aliquando retulerat*. Cum denique sanctissimus Episcopus palam profiteretur, nihil auri, nihil unquam ab Episcopo recondi & accumulari argenti debere, quandiu sunt in Ecclesiæ membris, qui egeant: *Enthecam nobis habere non licet. Non enim est Episcopi servare aurum, & revocare a se mendicantis manum. Quotidie tam multi petunt, tam multi gemunt, tam multi nos inopes interpellant, ut plures tristes relinquamus; quia quod possimus dare omnibus, non habemus. Non habemus enthecam*.

III. Si ex Augustino nefas est Episcopum quidquam in futurum servare, ubi non desunt egeni; nefas est & alios quosvis Beneficiarios. Erat enim tum Episcopus provisor & administrator proventuum omnium Ecclesiæ, eique imminebat cura Clericorum & pauperum omnium sustentandorum. Si Cleri universi alendi providentia prætexi ab Episcopo non poterat, ut aliquid seponeret & servaret in futuros casus, quid æstimandum de privatis Beneficiariis, qui propriæ tantum salutis curam agunt? Si res omnes Ecclesiæ ad pauperum, & ad Cleri necessarios usus datæ sunt, tam Beneficiariis omnibus, quam Episcopis ea lex imminebit, ut superflua omnia, commode sustentatis Clericis, in pauperes erogentur. Si massa & congeries tota bonorum Ecclesiæ, patrimonium est pauperum, cujusque portionis inde decerptæ eadem natura & conditio est. Qui sua Ecclesiæ commendarunt, ut in pauperes dispensarentur, ipsimet illa potius dispensassent, si incidisset illis ea cogitatio, fore ut Beneficiarii ea quasi sibi propria vindicarent, & hostiis Deo oblatis avaritiæ suæ & ambitioni fomitem suppeditarent. Ita sentiebat Hieronymus ad Nepotianum de vita Clericorum: *Amico quippiam rapere furtum est, Ecclesiam fraudare sacrilegium est. Accepisse quod pauperibus erogandum sit, & esurientibus plurimis vel cautum esse velle, vel timidum: aut quod apertissimi sceleris est, aliquid inde subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. Ego fame torqueor, & tu judicas quantum ventri meo satis sit? Aut divide statim quod acceperis; aut si timidius dispensator es, dimitte largitorem, ut sua ipse distribuat. Nolo sub occasione mea sacculus tuus plenus sit. Nemo me melius mea servare potest. Optimus dispensator est, qui nihil sibi reservat*.

IV. Mirum quantum momenti sit in his extremis Hieronymi verbis; ut elucescat primo, Beneficiarios dispensatores esse eleemosynarum, quarum eis custodia & distributio a fidelibus concredita est. Secundo, dispensatoris hoc esse fidelis & inculpati, nihil ut ipse sibi seponat, nihil sibi servet: *Optimus dispensator est, qui nihil sibi reservat*. Impatientissime ibidem fert Hieronymus proprio nomine Clericis hæreditates, vel Episcopis legari. Vult filiorum suorum omnium hæredem scribi Ecclesiam, ut parentem communem, & omnium miserabilium procuratricem: *Sit hæres, sed mater filiorum, id est, gregis sui Ecclesia, quæ illos genuit, nutrivit & pavit. Quid nos inserimus inter matrem & liberos? Gloria*

(1) Ibidem.

ria Episcopi est, pauperum opibus providere. Ignominia omnium Sacerdotum est, propriis studere divitiis.

V. Ex Hieronymo *ignominia omnium Sacerdotum est propriis studere divitiis*. Nihil tam fœdum & pudendum, quam a Clericis luxui & avaritiæ impendi ea bona, quæ temperantiæ & amatoribus paupertatis addicta fuere (1): *Apostolus Paulus, qui altari, inquit, serviunt, de altari participant, & vivunt. Permittitur tibi o Sacerdos, ut vivas de altari, non ut luxuries*. Qui & mox subjicit, habitu & professione ipsa sua Clericos id præ se ferre, id quodammodo vociferari, se paupertati studere & frugalitati, quo jam tanto flagitiosius sit, si ea modestiæ simulatione divitias tegant, pauperum fame & sanguine partas: *Si tales pauperes sunt, accipiant. Si autem sub occasione pauperum pauca ditantur domus, & in vase fictili aurum comedimus, aut cum thesauris mutemus & vestes, aut pauper bebitus non quærat divitias Senatorum. Quid juvat praferre habitu paupertatem, cum marsupium nostrum universa pauperum turba suspiret?*

VI. Rursum destomachatus est idem Hieronymus in Episcopos & Clericos omnes, qui in Clericatu ipso novis in dies opibus augentur. Nec enim id fieri potest, nisi expilatis pauperibus, quibus utique subtrahitur, quidquid rerum superfluarum non erogatur. Unde idem subjungit, si quis Clericus post ordinationem suam locupletior evadat, quam prius fuerat, nihil ab eo proximis legari posse novi hujus opum additamenti, sed omnia pauperibus restituenda (2): *Sugillat Propheta non solum illius temporis Sacerdotes & Principes, sed nostri quoque, qui ditiores fiunt sacerdotii dignitate, & præterea ea quæ sibi Domini dispositione debentur, tollunt a pauperibus per violentiam, vel sub honoris nomine divites spoliant. Ut ipsis quoque filiis suis, quibus paterna debetur hæreditas, nil debeant derelinquere, nisi quod sibi a parentibus derelictum est. Ergo qui ditior est Sacerdos, quam venit ad sacerdotium, quidquid plus habuerit, non debet filiis dare, sed pauperibus, & sanctis fratribus, & domesticis fidei, qui vincunt merita liberorum; ut reddat ea quæ Domini sunt, Domino suo.*

VII. Jubet Carthaginensis Concilii IV. Canon ut Episcopus Archipresbyteros & Archidiaconos deleget ad curam & gubernationem viduarum, pupillorum & peregrinorum (3): *Ut Episcopus gubernationem viduarum, & pupillorum ac peregrinorum, non per se ipsum, sed per Archipresbyterum aut per Archidiaconum agat*. Ex quo id efficitur, si cura & providentia pauperum Episcopo impendebat, ad ceteros Clericos & Beneficiarios eam manasse, quorum jure suo Episcopus opera vicaria & subsidiaria utebatur ad rerum Ecclesiæ gubernationem. Jubet idem Concilium, ut qui pro fidei defensione & pro causa Ecclesiæ exagitati ac divexati fuere, ii sportulas & alimenta idonea a Diaconis accipiant (4): *Etiam & per Diaconum victus ei administretur*. Itaque Episcopi Archidiaconorum, Archidiaconi Diaconorum ministerium & industriam adhibebant, ne quo pauperibus usquam deessent. Ita Beneficiarii omnes administri erant & cooperatores caritatis & provisionis Episcopalis omnium egenorum. Episcopus ipse ex eodem Concilio non dominari, non ad libitum frui rebus Ecclesiæ debebat, sed velut commendatis parcere, & pauperes, quibus seposita ea deposita fuerant alere (5): *Ut Episcopus rebus Ecclesiæ, tanquam commendatis, non tanquam propriis utatur*. Quanquam caritati & largitionibus Ecclesiæ nec modus, nec finis delineari possit ullus, volunt tamen hujus Concilii Patres liberalius pauperibus Catholicis & senibus consuli (6): *Pauperes & senes Ecclesiæ plus ceteris honorandi sunt*. Videbatur Paulus Viduas & Diaconissas tum demum stipendiis & distributionibus Ecclesiasticis honestasse, cum annorum sexaginta ætatem attigissent. Sed cum & juniores quædam sint viduæ, quas ægritudo commendat Ecclesiæ, nec sinit manibus operari; hæ quoque in hoc Concilio ad stipem Ecclesiæ admittuntur, dum orandi studio non intermisso, & piorum operum infatigato fervore adsint Ecclesiæ, quæ illis non deest (7): *Viduæ adolescentes, quæ corpore debiles sunt, sumptu Ecclesiæ, cujus viduæ sunt, sustententur*. Et alio Canone: *Viduæ quæ stipendio Ecclesiæ sustentantur, tam assiduæ in Dei opere esse debent, ut & meritis & orationibus suis Ecclesiam adjuvent*.

VIII. Non proventus tantum annuos rerum

(1) In Michæam. (2) In Ezech. c. 64. (3) Can. 17. (4) Can. 43. (5) Can. 31. (6) Can. 33. (7) Can. 101. 103.

rerum Ecclesiæ Ambrosius, non tantum quidquid auri & pecuniæ sepositum ac reservatum fuerat, effudit in pauperes; sacra etiam vasa confregit, ut quæ tum demum pollui & profanari posse desinerent, cum alendis pauperibus & redimendis captivis impenderentur. Ariani quam fidei, tam morum Ecclesiæ & caritatis extorres & imperiti, hinc illi convitiati sunt, non paulo majore ejus & gaudio & laude, quam si congratulati essent. Abunde fuit Ambrosio, ut suis se purgaret ovibus, ac suaderet, multo compendiosius esse, servari animas, quam aurum (1): *Tamen ita populo prosecuti sumus, ut confiteremur, multoque fuisse commodius astrueremus, ut animas Domino, quam aurum servaremus.* Nec enim habet aurum Ecclesia, ut habeat, sed ut prodigat in egenos. *Aurum Ecclesia habet, non ut servet, sed ut eroget, & subveniat in necessitatibus.* Ipso usu explendescit argentum, situ obscuratur: inutile jacet cum reconditus, tum prodest, cum spargitur & dissipatur: *Quid opus custodire, quod nihil adjuvat?* Aurum Templi Hierosolymitani olim Assyrii expilarunt; Ecclesiæ aurum pauperibus erogatum jam prædæ non patet. Nonne satius est, ubi cetera desunt subsidia, aurum Ecclesiæ conflari ad recreandam pauperum esuriem, quam ut diutius obnoxium sit insidiis hominum avaritiæ & rapinis servientium: *An ignoramus quantum auri atque argentè de Templo Domini Assyrii sustulerunt? Nonne melius conflat Sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint; quam sacrilegus contaminata asportet hostis?* Thesauros Ecclesiæ, hoc est, pauperes beatus Laurentius ostendit tyranno, a rapacibus ejus manibus tutissimos: *Hi sunt thesauri Ecclesiæ & vere thesauri, in quibus Christus est.*

Hoc Ambrosii sermone confirmatur, quod addocuerat jam nos Augustinus, & quod hic mox rursum Chrysostomus illustrabit, de rerum Ecclesiæ administratione Episcopos voluisse populos informari, quo & ipsi vicissim incalescerent ad proventus & fundos Ecclesiæ amplificandos, eo zelo, quem non omnes Episcopi imitarentur. Quo quid pulchrius, quid laudabilius fieri poterat, quam ut pari fervore & arderent laici fideles ad exaggerandas opes Ecclesiæ, & Clerici ad easdem in egenos profundendas? Constantissima autem illa est Ecclesiæ forma & morum norma, *Aurum Ecclesia non habet ut servet, sed ut eroget.* Ea est conditio rerum Ecclesiæ omnium, quæ cum fructus sint ex largitate & caritate fidelium pullulascentes, semina quoque sunt novarum in dies singulos largitionum. Quod totum inde manat, & eo redit, quod Episcopi & Beneficiarii, non domini, non possessores sint, qui servent & recondant: sed dispensatores, qui expendant & erogent. Postremo denique hos potissimos & alibi prædicat Ambrosius esse thesauros Ecclesiæ, fidem, caritatem, virtutes, largitiones, nihil sibi, omnia omnibus habere (2): *Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Possessio Ecclesiæ sumptus est egenorum. Numerent quos redemerint templa captivos, quæ contulerint alimenta pauperibus, quibus exulibus vivendi subsidia ministraverint.*

IX. Qui Ambrosii & invidebant laudibus, & obtrectabant, illi apud Justinam Imperatricem, ei infensissimam, utpote Ariana fruentem insania, has ejus largitiones arrodebant, & hinc illi invidiam in Aula faciebant, unde populi major in illum favor amorque flagrabat. Has criminationes Ambrosius sibi laudi vertebat, ut qui in egenis & thesauros sibi collocasset, & patronos. Et affirmabat ille, & experiebatur plus sibi esse præsidii in cæcis, claudis, vetulis, ægrisque Christi pauperibus, quam in invictissimis quibusque munimentis: *Invidiam faciunt, quia aurum erogatur, nec ego hanc invidiam perhorresco. Habeo ærarios. Ærarii mei pauperes sunt Christi. Hunc novi congregare thesaurum. Utinam hoc mihi semper crimen ascribant, quia aurum pauperibus erogatur. Quod si objiciunt, quod defensionem ab iis requiram, non nego, sed etiam ambio. Habeo defensionem, sed in orationibus pauperum. Cæci illi & claudi, debiles & senes, robustis bellatoribus fortiores sunt.*

X. Semel iterumque jam conculcavit Julianus Pomerius, res opesque Ecclesiæ omnes vota esse fidelium, pretia peccatorum, patrimonia pauperum: id persuasissimum esse piis omnibus Clericis, qui proinde fateantur, non dominium se, sed administrationem assecutos esse earum, & dispensandi provinciam. Sic enim ille in libris de Vita Contemplativa (3): *Et idcirco scientes nihil*

(1) Offic. L. 2. c. 28. (2) Ambros. Epist. 31. (3) L. 2. c. 9.

nihil aliud esse res Ecclesiæ, nisi vota fidelium, pretia peccatorum, patrimonia pauperum; non eas vindicaverunt in usus suos, ut proprias; sed ut commendatas pauperibus diviserunt.

XI. Non iidem porro fines erant præstantissimis quibusque Episcopis largitionum suarum, qui diœceseon. Postquam Galliarum Italiæque Provincias depopulati fuere Gothi, incredibilem quamdam frumenti copiam in illas sparsit distribuitque S. Patiens Archiepiscopus Lugdunensis. Non Rodanus, non Sequana largitionibus ejus evehendis pares fuere; terras & maria illæ tranavere Patientis erogationes. Audiendus hic Sidonius Apollinaris Arvernæ civitatis Episcopus, qui & ipse eo largitionum torrente irrigatas Ecclesias suas Patienti gratulabatur (1): *Post Gothicam depopulationem, post segetes incendio absumptas, peculiari sumptu inopiæ communi per desolatas Gallias gratuita frumenta misisti. Vidimus angustas tuis frugibus vias. Vidimus per Araris & Rodani ripas, non unum, quod unus impleveras, horreum. Tu ut de Mediterranea taceam largitate, victum civitatibus Tyrrheni maris erogaturus, granariis tuis duo potius flumina, quam duo navigia complesti.*

XII. Si patrimonium est pauperum quidquid opum habet Ecclesia, ubi Cleri & pauperum cujusque loci necessitatibus provisum est, jam non possunt reliqua aut justius, aut sanctius dispensari, quam ut in egenos aliarum ubivis Ecclesiarum dissem-inentur. Paulus ipse Hierosolymitanis pauperibus opitulabatur, corrasis ex aliis passim Ecclesiis & regionibus eleemosynis. Unum est corpus Ecclesia universa, quæ uno maxime animatur & vegetatur caritatis spiritu. Quantacumque sit unius corporis membrorum intercapedo, & condolent illa sibi, & congaudent. Non ergo potest Beneficiarius segregare quidpiam, & recondere ex sacris Ecclesiæ proventibus, quin egentibus Ecclesiæ suisque ipsius membris id suffuretur. Non recondebat nisi in cœleste penu Eugenius Carthaginensis Episcopus, quem testatur Victor Vitensis in Africa Episcopus in libro de Vandalica persecutione, eo ipso die quo quidvis oblatum fuerat, in pauperes erogasse, nec in crastinam diem sibi reservasse quidquam (2): *Pecuniam apud eum nunquam mansisse probatur, nisi forte tali hora offerretur, quando jam sol diei explicans cursum, nocturnis tenebris ordinem daret & locum. Tantum sibi reservabat, quantum diei sufficeret, non quantum cupiditas expetisset; Deo nostro subinde quotidie ingentia & majora donante.* Quæ tanto mirabilior erat Eugenii ratio, quod ejus erat muneris totum ut sustentaret Clerum, cujus tunc res omnes in commune possidebantur, sub Episcopi maxime moderamine & providentia. Numerosissimæ alendæ Congregationis necessitas, non illum habebat sollicitum, non timidum, non tenacem præstabat; hujus suæ Congregationis cœtui pauperes ille omnes annumerabat, nec sine flagitio existimabat posse se, quo futuris aliorum adesse posset necessitatibus, horum præsenti inopiæ deesse. Namque ut supra ajebat Hieronymus: *Accepisse quod pauperibus erogandum est, & esurientibus plurimis vel cautum esse velle vel timidum, omnium prædonum crudelitatem superat.*

XIII. Nec minus alte descenderat in Augustini pectus, pauperes omnes ei accensendos Congregationi sacræ, cui res omnes Ecclesiarum dicatæ sunt ita, ut ne Clerici quidem vel Episcopi possint earum consortes & participes fieri, nisi jure & modo suæ paupertatis (3): *Si pauperum compauperes sumus, & nostra sunt, & illorum. Si autem privatim quæ nobis sufficiant possidemus, non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vindicamus.* Ex quo sanctus Pater argumentatur, jure posse ab Ecclesiis Catholicis possideri, quæ prius ab Episcopis Donatistis obtinebantur: cum populi, pauperesque eorum in gremium Catholicæ matris convolarint, pauperes inquam quorum solatiis eæ res fuerant consecratæ: *Cum nobiscum sint plebes earundem Ecclesiarum, nobiscum pauperes, qui ab eisdem possessiunculis alebantur, &c.*

XIV. Superstes tum adhuc beatus Exuperius Tolosanus Episcopus, consecratus & ipse quodammodo est ore & calamo B. Hieronymi, qui de eo refert, se ipsum necessarii cibi parte fraudasse, quo alios aleret; fame laborasse, qua eximebat alios; auro Ecclesiæ pauperibus erogato, corpus illum Christi in canistro vimineo, & sanguinem in vitro portasse; Episcopatus denique ipsum & pau-

(1) L. 6. Ep. 12. (2) L. 2. (3) Epist. 50.

& pauperiorem evasisse, & humiliorem. Ita enim Hieronymus ad Rusticum: *Sanctus Exuperius Tolosæ Episcopus, viduæ Sareptensis imitator, esuriens pascit alios, & ore pallente jejuniis, fame torquetur aliena, omnemque substantiam Christi visceribus erogavit. Nil illo ditius, qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro. Hujus sectare vestigia, & ceterorum, quos Sacerdotium & humiliores facit, & pauperes.*

XV. Quasi præsagus Exuperius vastandarum paucis post mensibus a Septentrionalibus plerisque gentibus Galliarum, pro virili parte sua approperavit thesauros suos omnes in cœlum per pauperum manus comportare; cumque intra Galliarum angustias cohibere se non possent ejus largitiones, illas in Monachos & Moniales propagavit Hierosolymæ, Palæstinæ & Ægypti, Nilo ipso liberalior & effusior, qui eo anno arva sua sitientia destituerat. Audiendus hic rursum Hieronymus (1): *Gavisus sum te esse sospitem & memorem mei, omniumque fratrum qui in sanctis locis Domino serviunt, in quorum refrigeriis facis tibi amicos de iniquo Mammona, &c. Audio te imitari Domini paupertatem, ut cum illo dives fias, & in te reclinet caput, & per singulos dies suscipiatur, visitetur, alatur, vestiatur.* Et alio loco: *Frater Sisinnius Ægyptum ire festinat, ut odorem bonæ fragrantiæ, qui a te missus est fratribus, illuc quoque perferat, & nequaquam Æthiopiæ flumine, sed Galliarum largissimis aquis rigentur arva sitientia.*

XVI. In Lerinensis Cœnobii sanctissimis institutionibus diu versatus B. Honoratus, Arelatensis postea Episcopus, iis quoque imbutus fuerat Regulis, quibus res Ecclesiæ, quæ & pauperum res sunt, in pauperes sunt dispensandæ. Tam large effundebat ille in egenos, quæ in potestate habebat omnia, ut certatim ad illum conferrent omnes, quæ eleemosynis dicassent, & ea ille tam prompte & tam liberaliter erogabat, ut ne Conventui quidem suo quidquam in crastinum reservaret. Non is erat qui propriis hæreditatibus pridem pauperes locupletaverat, ut Ecclesiæ res sibi suisve reservaret. Exhauriebantur quandoque Cœnobii proventus; caritatis promptuaria semper redundabant. Hæc Hilarius ejus in sede Arelatensi successor, & vitæ Scriptor (2): *Aderat munificenti animo par substantia, pari fide ministrata. Nam qui libenter audierat, Vende omnia tua, & da pauperibus, & veni, sequere me: huic libentissime unusquisque, siquid munificentiæ animo devoverat, dispensandum ingerebat: securus illi sua committens, cujus in relinquendis omnibus sequutus fuerat exemplum. Hinc ad eum frequens ille ex diversarum regionum vastitate concursus. Et vere is ille erat, qui non ut parcus dispensator & timidus respectu sibi creditæ & crescentis quotidie Congregationis, aliqua tribueret, plura servaret: Sed quid quotidie in alieno non fecerat, quod semel in suo non fecerat? Hoc est, nihil sibi, nihil suis præter præsentium dierum victum & vestitum reservaret. Exhausta est aliquando dispensationis substantia, fides nunquam.* Ita qui se tunc abdebant in Cœnobiis, se suasque res Abbati contradebant, non tam Cœnobio vindicandas, quam spargendas in pauperes, sibi, Cœnobioque servatis dumtaxat, quæ ad victum & vestitum necessarium desiderarentur: *Nihil sibi, nihil suis, præter præsentium dierum victum & vestitum reservaret.*

XVII. Sanctissimo hoc Cœnobii tyrocinio perfunctus Honoratus Abbas, ad Archiepiscopatum vocatus Arelatensem, pari studio temporales Ecclesiæ suæ thesauros effudit, meliores virtutum & religionis opes acervavit. Disciplina Canonum cum eo in illam Ecclesiam illabi, & dominari visa est, unde & mox in pios & sanctos usus ejectæ sunt opes jamdiu ibi reconditæ; ut ne jam otiosæ & steriles jacerent, sed & pauperibus, & iis qui obtulerant fructuosæ essent (3): *Floruit sub illo Christi Ecclesia, sicut Monasterium ante floruerat. Crevit gratiis, decrevit metallis. Ingressa videlicet disciplina, tanquam domum suam Domina, mammona iniquitatis exclusit, & quæ otiose diu congesta fuerant, dignis tandem usibus deputavit; dudum defunctis thesauros suos misit; & iterum qui obtulerant, oblationum suarum refrigeria senserunt. Hoc solum quod ministerio sufficiens erat, reservavit; sed si exegisset usus, nec ministerio, ut reor, pepercisset.*

XVIII. Non sedis tantum successor Honorati fuit Hilarius, aut vitæ Scriptor elegantissimus, sed & virtutum sedulus imitator, in primis autem effusæ in pauperes muni-

(1) Præfat. in l. 1. & 2. *Zachariæ*. (2) Surius die 16. Janu. c. 17. (3) Ib. c. 22.

munificentiæ. Denique manibus & ipse operari voluit, quo pauperes aleret, non panperum tantum patrimonio, sed & suis ipsius laboribus. Captivos quoque redemit divenditis vasis sacris, ut ex iisdem manaret poculis sacris libertas, ex quibus toties fluxerat sanguis Liberatoris. Vitreos ille ostentabat calices, auro caritatis radiantes; fideles denique vehementissime ad dandum inflammabat, tam pio & religioso usu eorum quæ darentur. Hæc narrat Honoratus Episcopus Massiliensis, ejus ævi suppar, & vitæ Scriptor (1): *Quidquid argenti omnes Basilicæ habuerunt, captivorum redemptioni protinus deputavit. Cumque omnia cognovisset expensa, exultans atque congratulans, quia vota fidelium dispensatione sua videbat cæli in sedem præmissa, usque adeo credidit omnia distrahenda, quousque ad patenas, vel calices vitreos veniretur. Accendi studia offerentum dispensatione laudabili. Offerentum devotio optavit, ut oblatio sua primo sacris Altaribus, postmodum Christi redemptionibus militaret.* Narravimus alibi, quæ Gennadius de Hilarii opere manuum scripsit.

XIX. Splendidius forsan adhuc elucescet, quam vere pauperum sit proprietas & dominium bonorum, quorum Beneficiarii sunt dispensatores: vel quam vere pauperes inscribendi sint albo Beneficiariorum ab Ecclesia alendorum, si spectemus pauperes his suis Beneficiis spoliatos fuisse, & gradu ejectos, peræque ut Clericos Clericatu, si quo graviori facinore essent contaminati. Id nos docebit Augustinus, qui tres eas copulat pœnas, ut sibi valde finitimas, sive fideles laici excommunicarentur, sive Clerici deponerentur, sive pauperes expungerentur canone eorum qui sumptu alebantur Ecclesiæ (2): *Sed quam facile de gradu Clericorum quisque ab Episcopo, vel de numero pauperum quos pascit Ecclesia, vel de ipsa Congregatione Laicorum, sive ab Episcopo, sive a Clero, vel a quocumque Præposito, cui est potestas, eximitur.*

CAPUT XXVII. *P. 1. l. 4. c. 6.*

De eodem, res Ecclesiæ patrimonia esse pauperum, ex Patribus & Conciliis Orientalibus per priora quinque sæcula.

I. Argumenta ex Apostolicis Canonibus, & Antiochenis.

II. Jus Episcopi in res Cœnobiorum vacantium, ut quæ pauperum essent.

III. Vetat Chrysostomus in futurum reservari quidquam.

IV. Quanto numero pauperes aleret Ecclesia Antiochena.

V. VI. Hospitalitas Ecclesiæ. Aliæ ex Chrysostomo probationes.

VII. Ecclesiæ Alexandrinæ largitiones ex Athanasio.

VIII. IX. X. Variæ probationes ex Isidoro Pelusiota: Ejus zeli actus in Presbyteros, Oeconomos, Episcopos, qui res Ecclesiæ compilabant.

XI. Ex Isidoro Episcopi laicos hortabantur, pauperes ut potius sustentari, quam Ecclesias condecorari cuperent.

XII. Miræ B. Epiphanii largitiones.

XIII. De Acacio Episcopo Amidæ, qui Persarum captivorum septem millia redemit.

XIV. De B. Cyrillo Episcopo Hierosolymitano.

XV. De Attico Constantinopolitano.

XVI. De Flaviano Constantinopolitano.

XVII. Quanta Imperatores Ecclesiis & pauperibus largirentur.

XVIII. Alia largitionum exempla.

I. NEc remissiores, aut vero indisertiores fuere Græci Patres in eadem propugnanda doctrina, nec Clericos, nec Beneficiarios ullos ad rerum Ecclesiæ, ad patrimonii pauperum participationem admittendos, nisi pauperes essent. Exprompsimus supra Antiochenum Canonem, quo Canon Apostolicus primævo vigori suo restituebatur (3), ut in pauperes erogaret Episcopus proventus Ecclesiæ omnes, nec sibi servaret, si egeret, πλὴν ἀναγκαῖα, nisi juxta Apostolum, quo vesci & tegi posset: *Episcopus habeat rerum Ecclesiæ potestatem, ut eas in omnes egentes dispenset.*

II. Actio-

(1) Surius die 5. Maji. (2) Contra Parm. l. 3. c. 2. (3) Can. 25.

II. Actione I. Concilii Chalcedonensis refertur Epistola Monachorum Eutychetis Archimandritæ Constantinopolitani, in ejus defensionem ab eis perscripta ad Pseudo-concilium Ephesinum, adversus Flavianum Archiepiscopum Constantinopolitanum, qui Eutychetem gradu moverat, insseratque *res Monasterii sibi custodiri sub nomine pauperum*. Unde liquet excubias egisse Episcopos in res Monasteriorum; vacante Abbatis sede eas custodisse, ejus vero disciplinæ caput illud esse & principium, quod eæ sint res pauperum, quorum Episcopus provisor, parens & defensor est.

III. Vehementer iis irascebatur Chrysostomus, qui rebus pauperum, opibus Ecclesiæ parcebant, ut eas seponerent, & reservarent, cum profundi potius illico oportuisset, nec alios concupisci aut parari thesauros, quam eorum benevolentiæ & pietatis, qui his donis conciliantur. Nec minore tamen prudentia vult Chrysostomus esse dispensatores rerum Ecclesiæ, quam munificentia; quo ita largiantur, ut quod largiantur, semper supersit. Verum eam sanctus Pater interpretatur boni dispensatoris prudentiam, quæ non tam rebus parcit, & largitionibus moderatur, quam quæ piis præstigiis divites circumvenit, ut sine fine & sine modo dent (1). *Magna igitur provisione opus est, ut Ecclesiæ facultates neque redundent, neque rursus desint. Sed quæ Ecclesiæ erogantur, continuo indigentibus sunt dispartienda; ceterum in subditorum animis ac benevolentia Ecclesiæ thesauri sunt collocandi, &c. Præfectum ipsum largitorem decet esse circumspectum ac prudentem, ut eos qui bonis abundant, animet ad certatim etiam atque hilariter bona sua eroganda.*

IV. Quo Laicos magis acueret sanctus Pater, ut si minus imperare sibi possent, ut quasdam fundorum & terrarum facerent erogationes, saltem proventus annuos conferrent, vel tertiam, quartamve, saltem denique decimam eorum partem: exemplum Ecclesiæ Antiochenæ ingerebat, quæ tria virginum aut viduarum millia alebat, catalogo inscriptarum Ecclesiæ, & ingenti præterea numero captivos, hospites, peregrinos, mendicantes, Clericos, quibus alimenta & vestes suppeditabat (2): *Cogita tecum, quot viduis, quot virginibus quotidie succurrat. Jam enim numerus earum in Catalogo præscriptus ad tria millia pervenit. Et præterea multis qui carceres habitant, auxiliatur; multis in Xenodochio laborantibus, multis advenis, multis leprosis, omnibus qui altari assistunt, cibaria & indumenta præbet, multis etiam qui quotidie ad petendum accedunt.* Ubi observa Chrysostomum non Clericos tantum & ceteros Beneficiarios eidem classi inscribere, atque reliquos pauperes; sed & diserte profiteri, non eis ab Ecclesia suppeditari, nisi quibus nutriri & vestiri possint. Qui potuisset ille Laicos incendere exemplo Beneficiariorum, eosque pellicere, ut non ex parte tantum, sed omnes omnino proventus suos largirentur, atque adeo fundos pauperibus: si tam infanda opum siti Clerici ingentes earum acervos accumulassent ex Ecclesiasticis suis proventibus?

V. Alibi rursus idem Chrysostomus negat tergiversari posse Laicos, & eo prætextu subducere se hospitibus excipiendis, quod eos exciperet Ecclesia, quæ inde nomen nacta erat, & ξενὼν dicebatur. Cum enim una omnibus par non sit Ecclesia, æquum est, ut fidelis quisque Xenodochiolum sibi domi extruat, quæ Dei mansio sit, & hospitium Christi (3): *Faciat sibi quisque Zenodochium in domo; &c. Habe domum in quam veniat Christus, dic, Hæc cellula Christi est, &c. Non ut ne graveris Ecclesia, sed ut tu ne graveris, &c.*

VI. Opulentissimus quisque pauperes teste Chrysostomo ablegabat ad thesauros Ecclesiæ, tanquam ad commune eorum patrimonium: *Habet commune Ecclesiarum*, ἔχει τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας. Nec negat rem ita esse Chrysostomus, sed illud contendit, eleemosynam præcipi, non tam ad temporalis pauperum, quam ad æternæ divitum salutis procurationem (4): *Quid hoc ad te? Neque enim si ego dedero, tu salvus eris; neque si præbuerit Ecclesia, tu tua peccata delebis. An nescis, quod non tam propter pauperes de eleemosyna legem tulit Deus, quam propter eos qui præbent?* Denique non inficiatur Chrysostomus ingentes esse divitias Ecclesiæ, sed onera graviora esse contendit: innumerabiles pene turbas eorum esse quos alit, & quorum nomina Matriculæ inscripta sunt: denique præsto se & paratum esse ad rationes coram faciendas, & ad

(1) De Sacer. L. 3. c. 16. (2) In Matth. hom. 7. (3) In Acta hom. 45.
(4) In Epist. 1. ad Corinth. hom. 21.

& ad demonstrandum, multo plura expendi, quam recipi: *Ne hos proferamus prætextus, quod Ecclesia multa possideat. Quando ejus facultatum videris magnitudinem, cogita etiam inscriptorum pauperum greges, ægrotantium multitudinem, innumerabilium expensarum occasionem. Sumus etiam parati vobis reddere rationem. Quando reddiderimus rationem, & ostenderimus sumptus non esse minores proventibus, sed aliquando etiam majores, &c.*

VII. Arianorum in fideles Alexandrinos immanitatem & persecutiones ubi explanat Athanasius, pauperes viduasque ab illis ejectos memorat locis iis abditis, quo eos Clerici subduxerant in tutum, cum eos Ariani Ecclesiis ejecissent, hasque ipsi invasissent; illos denique affirmat eo insaniæ evasisse & furoris, ut ne a viris quidem quibusdam piis eos finerent sustentari: *Cum enim Ecclesias Arianas Dux tradidisset, & in eis sedere jam non possent pauperes ac viduæ, ac proinde in locis per Clericos, in quorum tutela essent viduæ, assignatis versarentur, & in eos benigne a fratribus eleemosynæ conferrentur, &c.* Vides pauperes, & maxime viduas tutelæ & curæ Diaconorum committi: Οἱ πιστευόμενοι τὰς χήρας ἀλημνοί.

VIII. Piissimo zelo refertas & ardentes ad Cyrillum Alexandrinum Episcopum dedit litteras Isidorus Pelusiota, ut illum extimularet adversus Eusebium Pelusii Episcopum, & adversus Presbyterum Martinianum, qui eam Ecclesiam compilaverant, proventus abligurierant, ne minimam quidem eorum partem delibantibus saltem pauperibus (2): *Quod pauperum ipsis nulla cura fuerit, verum Ecclesiæ opes diripuerint, atque in suas ambitiones sumpserint.* Cum fuco & simulatione probitatis Martinianus imposuisset, & Presbyteratu initiatus esset, irrepserat postea in Oeconomi munus, pollicitusque quidquid sibi rei parasset, id se Ecclesiæ legaturum, ea pietatis obumbratione sceleslissimum dissimulaverat votum suum expilandæ Ecclesiæ: *Nam cum acerbam sibi ipsi vitam esse duxisset, nisi pauperum etiam opes averteret, pollicitusque fuisset, se omnia ea quæ acquireret, Ecclesiæ relicturum: hujus spei illecebra eam adduxit, ut se quoque Oeconomum constitueret.* Infando nundinatori parum fuit res Ecclesiæ sacras divendere, et Ordinationes pretio addicere; ita denique rationes suas instruxit, ut in ære ejus esset Ecclesia, quam compilaverat; ratiociniis his subscripsit Episcopus, nullo præmisso examine, nullo teste aut arbitro adhibito, nimirum socius ipse et particeps sacrilegæ deprædationis: *Cum in latebris, ne communicatis cum quoquam rationibus subscripserit, perspicuum est eum non deceptum, aut circumscriptum fuisse, sed Ecclesiastica bona versute labefactasse.* Alexandriam profectus est Martinianus, auro multo Episcopatum aliquem expugnaturus. Cyrillus certior factus ejus molitionum, ultra minas non sæviit. Simulate recessit Martinianus, mox rediit, nec inceptis destitit. Urgere Isidorus Cyrillum, quo his malis efficacius mederetur, et infidelem Oeconomum Pelusium remitteret cum Episcopis quibusdam æqui amantibus, quibus ille rationes faceret administrationis suæ, rapinas restitueret, palam faceret, quantam in furti sui partem venisset Episcopus Pelusii. Negat autem dubitari a quoquam, quin exauctorandus sit Episcopus, tot prædationum conscius et consors, aut qui certe infidelis Oeconomi ratiociniis subscripsit. Denique si Episcopum indulgentius habere velit, at Oeconomum saltem alium subroget, fidum et intrepidum, qui posthac ejusmodi facinoribus obluctetur: *Aut si veniam ipsi impertias, procuratorem saltem, qui ipsi graviora, quam quibus ignosci debeat, scelera perpetrare minime permittat, instituas.*

IX. Epistolæ ejus summa hæc capita memoranda hoc loco duxi, quod ex iis illustria quædam emineant Disciplinæ veteris vestigia in rerum Ecclesiæ temporalium administratione. Commendabantur enim illæ ac hic vides Oeconomo, plerisque in Ecclesiis Presbytero, qui accepti et expensi rationes referebat Episcopo, astantibus et aliis probis quibusdam viris. Hæc ratiocinia ad calculos vocabat, et examinabat Episcopus, et subscriptione sua rata faciebat. Sed in hac narratione illud splendidissime emicat, quod hic qua maxima possumus diligentia stabilire connitimur, res Ecclesiæ omnes pauperum esse, Oeconomos Ecclesiæ provisores esse pauperum: pauperes fraudari, si quid Episcopi, si quid Presbyteri sibi privatim seponant, præter necessariam sustentationem; si quibus familiaris rei nihil erat, ii postea ditescant ex Ecclesiæ pro-

(1) L. 2. Ep. 127.

proventibus, ea esse damnabilia furta: *Unde enim ei tanta opes, qui extrema paupertate laboravit, atque ab Ecclesiæ facultatibus divitias sibi comparavit, haudquam dubium est*. Liquet ex his denique, si vel ignavia sua Episcopus, vel sceleris conscientia, fineret res Ecclesiæ alio derivari, aut expilari, Metropolitani partes tum fuisse, ut ei malo medicaretur, vel exauctorato Episcopo, vel addito ei incorruptæ fidei dispensatore rerum Ecclesiæ, qui ejusmodi posthac rapinis & corruptelis intrepide intercederet.

X. Erat & Maron ejusdem Ecclesiæ Presbyter, qui & ipse ejusmodi prædationibus rerum Ecclesiæ locupletatus fuerat. Dedit & ad illum litteras idem Isidorus, eodem igne caritatis inflammatas, quibus illum admonebat, execrandæ esse avaritiæ, quod domum in suam converteret, sibique uni vindicaret, quæ pauperum erant in commune bona, cum Apostolorum contra olim discipuli domos suas divenderent, pretiumque congererent ad pedes Apostolorum, ut pauperes quique hinc alerentur; Oeconomi nomine donatum eum fuisse, ut quod pauperum erat, pauperibus dispensaret; nec enim in controversiam a quoque duci posse, quin bona Ecclesiæ bona sint pauperum (1): *Olim discipuli venditas facultates ad Ecclesiam pauperum causa deferebant: at ut contra omnino faciens, Ecclesiæ ac pauperum bona domi tuæ impie ac nefarie colligit. Huic igitur impietati finem impone. Oeconomus enim hic dictus est, quod pauperibus quæ ipsorum sunt tribuat. Propria autem ipsorum merito sunt Ecclesiastica bona*. οἰκονόμος εἴρηται παρὰ τὸ οἰκεῖα αὐτῶν πένησι νέμειν. οἰκεῖα δὲ αὐτῶν εἰκότως τὰ ἐκκλησιαστικά. Erat & Zosimus in illis Presbyteris avaritiæ mancipatis, sibi accumulantibus, quæ pauperibus subtrahebant. Unde ad illum Isidorus (2): *Quin tu saltem pauperum bona rapiens erubescis?* Alibi vero piaculare flagitium esse demonstrat, lascivire & epulari iis opibus, quas viri pii ad levamenta pauperum contulerunt: *Dum quæ a piis hominibus in alimoniam pauperum sunt relicta, ea assumendo tuum in epulum conficis*. Enimvero si dives epulo in damnationis baratrum præceps datus fuerat, quod bonis suis pauperes non impertiisset; quid non pœnarum ei ingerendum, qui pauperes suis ipsorum bonis expoliat? *qui quæ sunt pauperum, sibi per nefas usurpat, ecquid patietur?*

XI. Docuit nos denique summum eremi decus Isidorus, quam sequerentur formam & rationem præstantissimi Episcopi in eleemosynis ipsis dispensandis, vel in fidelibus ad religiosam hanc dispensationem instituendis. Si qui enim consilium iniret rei alicujus Deo dedicandæ, & Ecclesiis, atque interim Episcopum consuleret: tum vero Episcopum hortari solitum, ut in pauperes potius expenderet. Sed si res jam Ecclesiæ oblata fuisset, ab eo proposito non recedendum, nec ab Ecclesia oblationem respuendam, ne quid hinc offensionis emergeret (3): *Atque ad hunc modum faciunt nunc probatissimi Sacerdotes. Nam si quis dicat, consecrare atque appendere aliquid volo, id eum pauperibus dare jubent. Sin autem id jam ipse fecerit, non modo eum non increpant, verum etiam blande ac leniter admittunt. Non quod hoc illo melius ac præstantius esse ducant, non enim propterea Christus venit, ut Ecclesiam auro & argento impleat: sed ne eum qui hoc donarium obtulit, animi anxietate afficiant*.

XII. Quam sibi persuasum esset res Ecclesiæ omnes pauperum esse, satis superque declarabat beatus Epiphanius, ubi irasci sibi & stomachari Oeconomos suos malebat, ob effusiores erogationes suas, quam suam eorumque parsimoniam Deo displicere. Hæc narrat Socrates, qui & illud non tacet, tantas Ecclesiæ opes non aliis ex fontibus abundasse, quam ex largitionibus fidelium, qui ut peccata sua eleemosynis redimerent, quæ ipsi in pauperes eroganda statuerant, ea Presbyteris & Oeconomis Ecclesiæ consignabant (4): *Nam cum largus esset in pauperes, & in eos qui naufragiis, vel aliis infortuniis afflicti erant, postquam jam olim suas ipsius facultates insumpserat, exigente necessitate etiam pecunias Ecclesiæ erogabat. Fuerant hæ sane multæ. Undique enim multi quibus opes suas in pios usus convertere decretum fuerat, & viventes illius Ecclesiæ tradiderunt, & morientes reliquerunt. Considerabant enim, quod ille, qui & rerum dispensator & Numinis divini cultor bonus erat, munera quæ contulerat, ex ipsorum sententia distributurus esset. Ajunt igitur quodam tempore paucis admodum reliquis pecuniis, Ecclesiæ dispensatorem indignatum fuisse, & quasi ni-*

(1) L. 1. Ep. 169. (2) L. 2. Ep. 44. L. 5. Ep. 210. (3) L. 2. Ep. 88. (4) L. 2. c. 26.

mis profusum reprehendisse; sed illum ne sic quidem abstinuisse a munificentia sua erga egenos declaranda.

Hic vero advertamus, 1. non proventuum tantum Ecclesiæ curam & administrationem subire Oeconomos, sed & concreditas eis plerumque fuisse eleemosynas singulorum fidelium, illorum fidei incorruptæ facile incombentium, quos Ecclesia ipsa dispensatores elegisset; nec nescientium eis vel maxime exploratas esse pauperum necessitates quam celerrime reservandas. 2. Cœpisse Epiphanium sua omnia primum pauperibus elargiri, & tum pari largitate Ecclesiæ proventus in eosdem erogasse. A quo procul sunt certissime, qui ut patrimonio parcant, rebus Ecclesiæ interim vesci se gaudent. 3. Exhorruisse Epiphanium carnalem Oeconomi sui prudentiam, in futuras necessitates aliqua coacervantis, quasi diffideret ejus vel omnipotentiæ, vel bonitati, qui aviculas nihil sollicitas nisi suorum concentuum copiose pascit, & lilia vestit murice, cui nec Salomonis purpura certare potuisset.

XIII. Perinsigni victoria Romani de Persis reportata, septem millia captivorum vinculis & carceribus constrinxerant. Acacius Amidæ Episcopus, rescito eos non libertatis tantum amissæ tædio, sed & fame cruciari, Cleri sui consensionem elicuit, ut aurea & argentea Ecclesiæ suæ vasa conflaret, ut captivos hos omnes vinculis & fami eximeret. Ita libertati restitutos, commeatu & pecunia donavit, ut in Persidem se recipere quampropere possent. Confessus est Rex Persarum nobilius & gloriosius se Romanorum beneficiis, quam armis superatum fuisse (1): *Res ab Acacio gesta, Regi Persarum maximam creavit admirationem: quod Romani his rebus utrisque, & bello, & Beneficiis hostes vincere laborabant.* Voluit Persarum Rex conspectu frui Præsulis, cujus victoria tanto præclarior & memorabilior erat, quod & victis ipsis profuisset.

XIV. Narrat Sozomenus a Cyrillo Hierosolymitano Episcopo divenditos fuisse thesauros, atque sacros ornatus Ecclesiæ suæ, quo plebi adesset, annonæ penuria & fame laboranti, & Episcopi maxime sui præsidio assuefactæ calamitates plerasque suas propulsare (2): *Multitudo rebus ad victum necessariis destituta, ad Cyrillum, utpote Episcopum, opis implorandæ causa confugit. Cui cum pecuniæ ad eam sublevandam non suppeterent, thesaurum Ecclesiæ & sacra aulæa vendidit.*

XV. Atticum Episcopum Constantinopolitanum tantæ in pauperes largitatis fuisse narrat Socrates, ut ad finitimas civitates grandem persæpe pecuniam mitteret ad pauperes recreandos. Cum ad Calliopum Ecclesiæ Nicænæ Presbyterum aureos solidos mitteret trecentos, quos in pauperes erogaret, misit & saluberrima monita ad eleemosynas opportune & caute dispartiendas. Monuit enim illis ut daret, non quibus mendicitas ipsa ars, lucrum, & quæstus est, quo otiosi languent & pinguescunt: sed quos pudor quidam ingenuus mendicare prohibet (3): *Velis autem in eos conferre, non qui ventris causa quasi mercaturam per totum vitæ tempus mendicando exercent; sed qui mendicare erubescunt.* Monet rursus ut universis indiscriminatim opituletur, nec sectarum discrepantia deterreatur; cum ea stipe dignus sit, quisquis homo, quisquis egenus est. Hæc prætermittere non potui, quibus pulcherrime declaratur infinita quædam vis, & amplitudo caritatis Episcopalis, quæ non cohibet se, quin miseris & egenis quibusque, unde unde toto ex orbe affluentibus, vel utcumque notis sinum pandat pietatis & beneficentiæ suæ.

XVI. Flavianus Patriarcha Constantinopolitanus, urgente Chrysaphio, qui gratiæ et auctoritatis palmam obtinebat apud Theodosium Imperatorem Juniorem, ut aliquid muneris Principi offerret, post suam in tantum Ecclesiæ fastigium provectionem, panes ad illum puros misit, velut Eulogias pias, et admonuit eum, aurum non esse Ecclesiæ præter vasa sacra, quæ Dei et pauperum essent (4): *Ecclesiæ sacra vasa Deo & pauperibus esse consecrata.*

XVII. Agimus alibi de distributo omnibus Ecclesiis frumento per omnes Imperii civitates, dono Constantini Imperatoris, ad Clerici et pauperum alimenta. A Juliano Apostata revocatum id donum Jovianus ejus successor tertia ex parte restituit tum quidem, totum restituturus, si vel tum per Imperii incredibiles calamitates licuisset, vel postea per vitæ brevitatem. Id donum annuum confirmavit postea Marcianus Imperator, ne victu necessario pau-

(1) Socrat. l. 7. c. 21. (2) L. 4. c. 24. (3) L. 7. c. 25. (4) Niceph. l. 14. c. 47.

pauperes destituerentur. Quo ex Edicto id quoque liquet, pauperum esse, quæcumque Ecclesiæ conferuntur (1): *Et quia humanitatis nostræ est egenis prospicere, & dare operam, ut pauperibus alimenta non desint; salaria etiam quæ sacrosanctis Ecclesiis in diversis speciebus de publico hactenus ministrata sunt, jubemus nunc quoque inconcussa, & a nullo prorsus immutata præstari, liberalitatique huic promptissima perpetuam tribuimus firmitatem.*

XVIII. In Actis sanctissimæ pœnitentis Pelagiæ illud memorabile occurrit, ubi se mundo, auro, omnibus denique rebus suis spoliavit, Episcopum Nonnum id quidem accepisse depositum, at decerpere nihil prorsus inde voluisse, quod sibi privatim, vel Ecclesiæ suæ cederet: sed omnia prorsus jussisse in pauperes profundi (2): *Qui statim vocavit Custodem Ecclesiæ seniorem, & ipsa præsente omnem substantiam ejus in manus illius tradidit dicens: Adjuro te per inseparabilem Trinitatem, ne quid hinc vel in Episcopium, vel in Ecclesiam ingrediatur, sed magis viduis & orphanis & pauperibus erogetur; ut quod male attractum est, bene custodiatur, & divitiæ peccatricis fiant thesauri justitiæ.* Centum argenti pondo cum accepisset B. Martinus a viro nobili, quem miris & prodigiosis quibusdam beneficiis affecerat: quamquam inculcarent aliqui Monachos ipsius proprios necessaria & veste & esca frequenter carere: propositi sui tamen retinentissimus, præcepit eam omnem pecuniam redimendis dependi captivis, ne teruncio quidem suis Monachis deciso, quibus ut & sibi unam reservatam volebat absolutissimæ abdicationis laudem (3): *Nos, inquit, Ecclesia & pascat, & vestiat, dummodo nihil nostris usibus quæsisse videamur.*

CAPUT XXVIII. *P. 1. l. 4. c. 7.*

Beneficiarii & Episcopi ipsi, nec domini, nec possessores sunt proprie, sed dispensatores omnium Ecclesiæ bonorum. Probationes ex quinque prioribus Ecclesiæ sæculis.

I. Probationes, ex Augustino, cui non placet, ut quibus sunt res propriæ, ii res Ecclesiæ delibent, pauperibus addictas.

II. Ingemiscebat sanctissimus Præsul, sarcina gravatus rerum Ecclesiæ, quarum administrator erat.

III. Laici plerique apud Clericos deponebant ex Hieronymo, quas pauperibus erogari vellent eleemosynas.

IV. Eo probro & convicio verberabat Bricium B. Martinus, quod in Clericatu divitias cumularet.

V. VI. Clare & perspicue ex Juliano Pomerio, ut non sint Episcopi, nisi dispensatores.

VII. VIII. Quæ semel Deo consecrata fuere bona, uti & vasa sacra, jam non possunt ad profanos sine ingenti piaculo avocari usus.

IX. Ex Concilio Carthaginensi IV.

X. Ex Ambrosio.

XI. Ex Patribus Græcis.

XII. Privatorum eleemosynæ apud Episcopos deponebantur.

I. Etsi abunde patefactum sit ex Capitibus superioribus, & Episcopos & quoscumque demum Beneficiarios, patrimonii pauperum Christique meros esse dispensatores, & administros, non proprie possessores, non dominos; operæ tamen pretium duximus paulo operosius eam rem hic elucidari, ex qua videlicet apta et religata pendet tota in his Ecclesiæ disciplina morumque norma. Ab Augustino jam accepimus, si Clericis nullæ sint res propriæ, eorum esse res Ecclesiæ, non secus quam omnium sint pauperum, quorum classi eos vel nascendi conditio adscripsit, vel professio. At si propriæ sint illis quantum satis est res suæ, tum nihil ad eos pertinere res Ecclesiæ, sed ad pauperes; quarum non sint ipsi quidem nisi dispensatores; proprietatem vindicare sibi non possint, nisi damnabili usurpatione. Ipsissima hæc sunt Augustini verba (4): *Quæ tamen, si pauperum compauperes sumus, & nostra sunt, & illorum. Si autem privatim quæ nobis sufficiant, possidemus, non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vindicamus.*

II. Quibus non erant oculi nisi carnales, & carnalibus affectibus referta mens, illi Episcopos suspiciebant, velut dominos ingentium Ecclesiæ prædiorum, videbant, & invi-

---

(1) Cod. l. 1. tit. 2. leg. 12. (2) Apud Rosveid. p. 379. (3) Sev. Sulp. Dial. 3. (4) Ep. 50.

invidebant. At Episcopi ipsi, Apostolico imbuti cælitus spiritu, procuratores dumtaxat sibi videbantur esse alienæ quodammodo rei, cujus administratione & sarcina optatissimum fuisset illis expediri se, nisi Pastorali sollicitudine & caritate, quam necessaria & ineluctabilis, tam dulcis ea ipsis servitus fuisset. Audiendus hic Augustinus, animi sui sensus & intima pandens penetralia (1): *Vix vigesima particula res mea paterna existimari potest, in comparatione prædiorum Ecclesiæ, quæ nunc ut dominus existimor possidere, &c. Nos rebus Ecclesiæ dominari existimamur, nos opibus frui, &c. Deus testis est istam omnem rerum Ecclesiasticarum procurationem, quarum credimur amare dominatum, propter servitutem, quam debeo caritati fratrum & timori Dei, tolerare me, non amare; ita ut ea, si salvo officio possim, carere desiderarem.*

III. Id quoque ex Hieronymo hausimus, Clericis commendatum esse, quod Laici sepofuissent, ad pauperes levandos, ad seipsos peccatis exonerandos. Ideo rei commendatæ non dominos, sed dispensatores esse Clericos; denique dispensatori eam esse legem inexorabilem præfixam, ut summa fide dispenset creditas sibi pecunias, sibi nihil reservet. En rursus ejus verba (2): *Accepisse quod pauperibus erogandum sit, & esurientibus plurimis, vel cautum esse velle, vel timidum, aut quod apertissimi sceleris est, aliquid inde subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. Ego fame torqueor, & tu judicas quantum ventri meo satis sit? Aut divide statim quod acceperis: aut si timidus dispensator es, dimitte largitorem, ut sua ipse distribuat. Nolo sub occasione mea sacculus tuus plenus sit. Nemo me melius mea servare potest. Optimus dispensator est, qui nihil sibi reservat.* Ex his planum est Laicorum eleemosynas Clericis constantissime concreditas fuisse, ut eas erogarent; at hos, cum inficiari non possent, inanes in prætextus declinasse, & multa recondidisse, quasi in futuras paupertum necessitates, cum præsentibus potius fuisset succurrendum. Quorsum enim torqueri nunc fame sinas, cui in posterum opem feras?

IV. Non tacuit Severus Sulpitius, quibus verbis castigaret B. Martinus Bricium, opes sibi accumulantem, equos servosque comparantem, cum ante Clericatum inops prorsus, & in Cœnobio a Martino ipso enutritus fuisset (3): *Objurgatus pridie ab eo fuerat, cur qui nihil unquam ante Clericatum, quippe in Monasterio ab ipso Martino enutritus, habuisset, equos aleret, mancipia compararet.*

V. Docuit & Julianus Pomerius, qui res suas vel abdicarint, vel pauperibus distribuerint, posse eos postea dispensatores fieri rerum Ecclesiæ, nullo carnalium cupiditatum contagio afflatos, ut quas ea renunciatione prorsus conculcaverint: *Quisquis omnibus quæ habuit, dimissis aut venditis, fit rei suæ contemptor, cum præpositus fuerit factus Ecclesiæ, omnium quæ habet Ecclesia, efficitur dispensator.* Subdit vero Paulinum, Hilarium, & non paucos alios hac terrenorum omnium despicientia spectatissimos viros, res Ecclesiæ postea possedisse, tanquam non possiderent; ut procuratores, non ut dominos (4): *Non ut possessores, sed ut procuratores facultates Ecclesiæ possidebant.* Sacri quippe depositi custodes sibi videbantur, qua cura absolvi se gestiebant: *Non eas vindicaverunt in usus suos, ut proprias, sed ut commendatas pauperibus diviserunt.* Omnino sibi pauperum provisores visi sunt, tam suæ immemores utilitatis, quam alienæ studiosissimi: *Hoc est enim possidendo contemnere, non sibi, sed aliis possidere: nec habendi cupiditate Ecclesiæ facultates ambire, sed eas pietate subveniendi suscipere.*

VI. Nec ambigit pius hic Scriptor, quin vere deposita hæc sint publica Episcopis credita, & quidem meritissimo, quippe qui cum sua aut reliquerint, aut distraxerint, & pauperibus erogarint, & pauperum se collegio aggregarint, castissimo paupertatis Christi consectandæ amore, facillime, nec sibi, nisi quantum egenis satis est, servaturi (5): *Itaque Sacerdos, cui dispensationis cura commissa est, non solum sine cupiditate, sed etiam cum laude pietatis accipit a populo dispensanda, & fideliter dispensat accepta, qui omnia sua aut parentibus reliquit, aut pauperibus distribuit, aut Ecclesiæ rebus adjungit, & se in numero pauperum paupertatis amore constituit; ita ut unde pauperibus subministret, inde & ipse tanquam pauper voluntarius vivat.*

VII. Sed quod invictius rei quam urgemus

(1) Epist. 225. (2) Ad Nepot. de vita Cler. (3) Dialog. 3.
(4) De vita Contempl. l. 2. c. 9. (5) Ibid. c. 11.

mus argumentum, quam quod idem Pomerius subjicit, res quascumque Deo semel oblatas, jam res Dei, portionem Dei esse, patrimonium Christi esse, quod non aliæ citra sacrilegium contrectare possint manus, quam caritatis, liberalitatis, temperantiæ, frugalitatis. Nec enim ea dona Deo semel oblata, augusta minus, aut sacrosancta sunt, quam sacra vasa altarium; nec minus impie & sacrilege in profanos usus vocabuntur; quid si avaritiæ, aut insanis quibuscumque servire cogantur cupiditatibus (1)? *Nunc autem quod Christiani temporis Sacerdotes magis sustinent, quam curant possessiones Ecclesiæ, etiam in hoc Deo serviunt; quia si Dei sunt ea quæ conferuntur Ecclesiæ, Dei opus agit, qui res Deo consecratas, non alicujus cupiditatis, sed fidelissimæ dispensationis intentione non deserit. Quapropter possessiones, quas oblatas a populo suscipiunt Sacerdotes, non sunt inter res mundi deputari credendæ, sed Dei. Quoniam si vestes, ac vasa, & cetera quæ in sacros usus ministrantibus erant, sancta vocabantur, nec in usus humanos revocari jam poterant, divinis semel ministeriis consecrata: quomodo non ea quæ conferuntur Ecclesiæ sacra credenda sunt, quibus non ut sæculi rebus luxuriose, sed sancte ut Deo consecratis utuntur ad necessaria Sacerdotes?*

VIII. Quam pie hæc, tam & constanter dicuntur, quæ Ecclesiis data & erogata sunt omnia, ea Deo jam tum dicata, & sacra fuisse; tam sacrosancta & incontaminata proinde ea deinceps fuisse, quam vasa sacra, quam altaria, quam hostias ipsas Deo oblatas, nec ea jam contrectari posse, nisi ab iis qui se non dominos, non possessores, sed custodes & administratores profiteantur; non iis denique jam quemquam nisi ut rebus sacris abuti posse, ad pauperum, ad Templi ministrorum necessitates, non ad pompam, non ad delicias.

IX. Hæc uno Canone luculentissime complexi sunt Patres Carthaginensis Concilii IV. jusso Episcopo res Ecclesiæ tractare, ut apud se depositas, ut caritati suæ commendatas, non ut proprias, non ut avaritiæ profana quædam irritamenta (2): *Ut Episcopus rebus Ecclesiæ tanquam commendatis, non tanquam propriis utatur.*

X. Cum instaretur Ambrosio, ut Imperatori, vel Imperatrici potius Ecclesia permitteretur, Arrianorum Conventibus adnuenda: Episcopali constantia, & infracta fortitudine responsum ab eo est, si qui sibi fundi, vel agri residui essent, eos se non posse Imperatori recusare; at rerum Ecclesiæ se custodem duntaxat, & procuratorem esse; ideoque nec ab Imperatore eas invadi, nec a se tradi posse, cum penes Deum unum illarum omnium proprietas, & dominium, jusque sit (3): *Respondi, si a me peteret, quod meum esset, id est, fundum meum, argentum meum, jus hujusmodi meum, me non refragaturum, quamquam omnia quæ mea sunt, essent pauperum. Verum ea quæ divina, Imperatoriæ potestati non esse subjecta.*

XI. Non potuit autem non & Græcis Patribus approbari doctrina, quam tanta Latinorum consensio tueretur. Illacrymatur Isidorus Pelusiota sui ævi fæcibus, & collapsæ disciplinæ, cum Præsules deliciis, opibus, honoribus inhiarent; nec jam sibi dispensationem rerum Ecclesiæ creditam esse, sed proprietatem & donationem jactarent: cum nuper Chrysostomus, Nazianzenus, aliique Episcoporum, & Ecclesiæ Patrum principes, vel speciem & umbram hujus dominationis summa contentione effugerent, paupertatis studium præ se ferrent; non alias magis, quam jejunii & secessus delicias degustarent (4): *Tunc virtute præditi sacerdotio admovebantur, nunc avari & pecuniæ cupidi. Tunc imperia dignitatesque ob rei magnitudinem defugiebant, ut Nazianzenus, Chrysostomus, & alii, nunc vero sponte assumunt ob deliciarum copiam, atque invadunt. Tunc voluntaria paupertate gloriabantur, nunc habendi cupiditate spontanea quæstum faciunt. Recidisse jam sacerdotii dignitatem ad regnandi cupiditatem apparet, ab humilitate ad superbiam, a jejunio ad delicias prolapsam; a dispensatione denique ad dominium venisse: non enim ut dispensatores administrare rem volunt, sed ut domini, sibi propria vindicant.*

XII. Narrat Theodoretus ingens illud & admirandum Eremi columen Zenonem, cum patrimonia sua distrahi jussisset, & pauperibus ipsemet ea ex parte non mediocri distribuisset, jamque sentiret piæ largitatis suæ cursum morte interceptum iri, Episcopum loci invitasse, & in ejus manus deposuisse quidquid sibi eleemosynarum superesset erogandum, quod omnium in com-

(1) Ibid. c. 16. (2) Epist. 31. (3) Epist. 33. (4) L. 5. Ep. 21.

commune pauperum provisor sit Episcopus, & procurator (1): *Adesdum, inquit, o venerandum mihi caput, esto istarum quoque pecuniarum optimus dispensator, eas juxta Dei voluntatem distribuens, tanquam ipsi judici rationem redditurus. Harum te dispensatorem instituo, qui & Pontifex es, & Pontificatus dignam vitam agis. Pecunias ergo velut divino quæstori tradidit, &c.*

CAPUT XXIX. *P. 2. l. 4. c. 5.*

Res Ecclesiæ omnes patrimonia esse pauperum, quorum non sint Clerici & Beneficiarii quique nisi dispensatores. Probationes ex Ecclesiæ Latinæ monumentis, ab anno Christi quingentesimo ad septingentesimum.

I. II. III. IV. Argumenta ex Conciliis Ecclesiæ Gallicanæ, quæ res Ecclesiæ omnes addicunt alendis Clericis & pauperibus, redimendis captivis, instaurandis templis. Ad id excubat in Episcopos Provinciæ Concilium Provinciale, quod nonnunquam coit ad consultandum super pauperum necessitatibus; præcipit, a singulis urbibus Parochis, Laicis proprios ali pauperes. Quibus ita integræ sunt pauperibus vires corporis, ut manibus operari possint, nefas est eleemosynis eos sustentari.

V. VI. VII. VIII. Probationes ex Gregorio Turonensi. Summam ille pecuniæ confert, ad familiam recreandam, & sopiendam litem. Alius Episcopus mutuam sumit pecuniam, quam civibus suis mutuam det, quo negotientur, & victitent.

IX. Anno vertente jubet B. Aureliani Regula Monachos pauperibus erogare quidquid redituum, vel annonæ superaret.

X. De Hispania & Germania.

XI. XII. Miranda Beati Audoeni, & S. Cæsarii exempla.

XIII. XIV. XV. Gregorii Magni stupendæ largitiones. Multiplex & perillustre specimen ejus in omnes caritatis.

XVI. Toto orbe diffusum Ecclesiæ Romanæ patrimonium, idem ipsum erat quasi publicum ærarium universi orbis pauperum.

XVII. XVIII. Largitionum ejus mirabilia documenta alia. Quam arderet & urgeret, ut eadem caritatis viscera reliquis Episcopis impartiretur.

XIX. Plerumque administrandis pauperum rebus præficiebantur Diaconi.

XX. Diaconia *ea dicebatur. Ex publico penu aliqua conferebantur.*

XXI. De fœminis, quæ Matriculæ *dicebantur.*

XXII. XXIII. Erant ejusmodi caritatis hospitia, ubicumque porrigebatur Ecclesiæ Romanæ patrimonium. Quam prisca sit ea vox Diaconia.

XXIV. Per sese Episcopi res Ecclesiæ non attingebant, uti nec Apostoli.

XXV. XXVI. De Oeconomis & Vicedominis. Quo illi differebant.

I. Caput illud est, & principium, ex quo religata pendet universa de distribuendis utendisque Ecclesiæ rebus proventibus doctrina, res Ecclesiæ qualescumque patrimonia esse pauperum, quorum penes ipsos dominium & proprietas sit, penes Beneficiarios administratio, in idque consentire Concilia & omnium ætatum scriptores antiquos orthodoxos. Concilii Agathensis Patres uno verbo rem conficiunt; qui res Ecclesiæ legatas retinent & suffurantur, eos pauperum homicidas esse (2): *Velut necatores pauperum*. Concilio Aurelianensi I. jubentur Episcopi proventus Ecclesiæ suæ omnes expendere in fabricas Ecclesiarum, in Clericos & pauperes alendos, in redimendos captivos: si officio tam religioso & tam necessario desint, a Provinciæ Concilio graviter objurgandos, tum vero semotum ipsosmet iri a reliquorum Episcoporum communione & caritate (3): *Justissimum definimus, ut in reparationibus Ecclesiarum, alimoniis Sacerdotum & pauperum, vel redemptionibus captivorum, quidquid Deus in fructibus dare dignatus fuerit, expendatur, & Clerici ad adjutorium Ecclesiastici operis constringantur. Quod si aliquis sacerdotum ad hanc curam minus sollicitus ac devotus extiterit, publice a comprovincialibus Episcopis confundatur. Quod si nec sub tali se confusione correxerit, donec emendet errorem, communione fratrum habeatur indignus.*

II. Conciliorum ergo id muneris erat Provincialium, ut gnaviter expenderentur, qua Episcopi fide, qua caritate expendissent ipsi Ecclesiæ suæ proventus. Ab eodem Concilio id oneris imponitur Episcopis,

(1) Hist. Relig. c. 13. (2) Can. 4. (3) Can. 5.

pis, ut debiles, ut ægros in se recipiant alendos omnes; & quicumque labore manuum vitam tolerare non possunt (1): *Episcopus pauperibus vel infirmis, qui debilitate faciente non possunt suis manibus laborare, victum & vestitum, in quantum possibilitas habuerit, largiatur*. Ubi palam fit, flagitiosum id esse, si qui viribus pollent pauperes, ii invalidorum stipendiis alantur. In Concilio V. Aurelianensi verba ipsa usurpantur Concilii Agathensis, qui res Ecclesiæ datas retinent, eos pauperum interfectores haberi debere (2): *Tamquam necator pauperum*. Edicitur ibidem, ut fidum instituat Episcopus ministrum, cui vinctorum in custodiis publicis cura mandetur (3): *Atque a Pontifice instituta fideli & diligenti persona, quæ necessaria provideat, competens eis victus de domo Ecclesiæ tribuatur*. Sed leprosi hic tanto diligentius Episcopis commendantur, quanto alieniores erant plerumque fideles ab eorum cura (4): *De domo Ecclesiæ juxta possibilitatem victui & vestitui necessaria subministret unusquisque Episcoporum*. Quod & in Concilio Lugdunensi III. innovatum est.

III. Caritati & munificentiæ Episcopali non alios hæc Concilia limites delineavere, quam eorum potestati & reditibus. At ubi demum a Concilio Turonensi II. animadversum est, Episcopales reditus omnes pares non esse sustentandæ pauperum multitudini vastissimæ quandoque Diœceseos, præceptum ibidem atque statutum est, ut suos pauperes alerent Parochi, urbes cives (5): *Ut unaquæque civitas pauperes & egenos incolas alimentis congruentibus pascat secundum vires: ut tam vicani Presbyteri, quam cives omnes suum pauperem pascant; quo fiet, ut ipsi pauperes per civitates alias non vagentur*.

IV. Non coaluit Concilium Valentinum II. nisi ut necessitatibus pauperum prospiceret: *Cum nostra mediocritas pro diversis pauperum querimoniis convenisset*. Mox ubi confirmatione sua munivit donationes Guntramni Regis, Reginæ ejus conjugis & natarum, anathema dixit in eos qui compilando pauperum patrimonio, eos enecarent (6): *Veluti necator pauperum anathemate plectatur*. Nec ab his verbis recessit Concilium Remense, vel sententiis; hoc etiam addito, eo vendi, aut alienari non posse res Ecclesiæ, quod patrimonia sint pauperum: *Neque per quascumque contractus, unde pauperes vivunt, alienare præsumat*. Denique eo Concilio non permissi sunt Episcopi sacra vasa frangere, nisi redimendis captivis (7): *Excepto si ardua evenerit necessitas pro redemptione captivorum*.

V. Agens de furto Gregorius Turonensis in Ecclesia perpetrato, direptum fuisse ait penu pauperum (8): *Res pauperum, quæ ibidem fuerant adgregatæ, diripiunt*. Ubi nonnisi forsan de depositis pauperum verba facit. Alibi vero de Crodino disserit, miræ opulentiæ viro, mirabilioris in Ecclesias munificentiæ. Delectabatur enim ædibus magnificentioribus extruendis, decorandis, ornandis, locupletandis ingenti quadam terrarum & vinearum addita dote, ut in eas tum, qui re tenui essent, invitaret Episcopos, tanquam secum pransuros, reapse vero iisdem ædibus & tota dote donandos, quo pauperes ii quos sustentasset inde Episcopus, aditum sibi ad æterna cæli Palatia aperirent (9): *Sint hæc Ecclesiæ data, ut dum de his pauperes reficiunt, mihi veniam obtineant apud Deum*. Docet & idem alibi pauperum nomina matriculæ inscripta fuisse, ut qui suo modo & ordine Beneficiariis annumerarentur (10): *Nonnulli Matriculariorum, & aliorum pauperum*. Quæ verba Gregorio sunt prorsus familiaria.

VI. Rursum alibi Gregorius idem narrat, ut civibus suis pacis se sequestrem & conciliatorem interponeret, post effrænem quandam furtorum & homicidiorum audaciam: utque ne vel ipsi homicidiorum auctores neci dederentur, ingenti Ecclesiæ pecunia demeruerit, ac exarmaverit proximos eorum, qui interempti fuerant, vel compilatæ res, ædesque fuerant: juramento constrictos, omnem a se injuriæ, vel damni memoriam bona fide oblitteratum iri (11).

VII. Sed illud ex eodem vel maxime memorandum est, quod de Desiderio Virdunensi Episcopo narratur; qui cum acerbissimum dolorem caperet ex inopia quadam summa, qua urbis suæ cives conflictati languebant, quibus nec ipse satis succurrere posset, longis Theodorici Regis insectationibus fatigatus, & exhaustus, aliquando

(1) Can. 16. (2) Can. 13. 16. (3) Can. 20. (4) Can. 21. (5) Can. 5. (6) Can. 10.
(7) Cap. 22. (8) L. 3. c. 12. L. 6. c. 20. (9) L. 7. c. 29.
(10) De Mirac. B. Mart. l. 2. c. 22. L. 2. c. 37. (11) Ib. d. l. 7. c. ult.

quando tandem mutua accepit a Theodeberto Rege septem millia solidorum aureorum, atque in cives dispensavit, ut negotiationis pristinas ruinas suas sarcirent, & aliquando restituerent quod mutassent. Cum ergo postea præsto esset Episcopus ad illam pecuniam Theodeberto Regi repræsentandam, magni & vere Regii animi Rex, cumulatissime sibi factum fuisse satis declaravit, tum lætitia, tum gloria levatæ tantæ civium suorum miseriæ, & paupertatis (1). *Sufficit mihi, si dispensatione tua pauperes, qui opprimebantur inopia, per tuam suggestionem, vel per meam largitatem sunt relevati.*

VIII. Referuntur & alibi ab eodem Gregorio verba, sive Parochi, sive Abbatis sancti Nazarii juxta Nan..etas, ad eos qui oblationem quandam opulentissimi viri ibi appensam auferre machinabantur (2): *Dei res hæ sunt, & ad reficiendos pauperes sancto Martyri sunt collatæ, ne famem pessimam patiantur, qui huic templo fideli devotione deserviunt.* Unde & illud existit, nec Clericos ipsos obtrudere se debere ad capienda stipendia Ecclesiastica, nisi vere pauperes sint.

IX. Quod erat more receptissimum in omnibus Monasteriis, id Regula a se conscripta sancivit B. Aurelianus Arelatensis Episcopus, ut Monachis non modesto, & frugali, sed parcissimo & jejuno victu dempto, quæ superessent omnia annui proventus, ea vertente anno in pauperes erogarentur (3): *Si quid vero superfuerit expensis aut usibus fratrum in auro, aut in vestibus, vel cellario, sanctus Abbas per manus Provisoris, aut per quemlibet fidelem personam pauperibus, peregrinis, aut captivis faciat dispensari.*

X. In Concilio Toletano IV. Hispaniarum Episcopi, primos quidem collocarunt Clericos, Monachosque in eorum censu, quos sportulis Ecclesiæ sustentari æquum est; at secundum eos, omnes mox recensuerunt pauperes & ærumnosos, ne uno quidem excepto. Quin & Clericis ac Beneficiariis antepofuisse videri possunt eos, qui rebus suis Ecclesiæ collatis, egestate post inopina oppressi essent, ipsi, vel eorum liberi (4): *Si enim Clericis vel Monachis seu peregrinis, aut quamlibet necessitatem sustinentibus, pro solo Religionis intuitu, in usum res Ecclesiastica largiuntur: quanto magis his consulendum est, quibus retributio justa debetur?*

XI. Otlonus Presbyter, a quo scriptis mandata est vita Beati Bonifacii Episcopi Moguntini, Apostolos primo confirmat, & Apostolicos viros prioribus sæculis, tum Ecclesiarum conditores & parentes essent, possessiones illis & decimas assignasse, quo ab illis postea in pauperes distribuerentur. Ex quibus ille post argumentatur, potuisse B. Bonifacium Cœnobio Fuldensi, in quo tumulari se voluit, conferre non mediocrem agrorum & decimarum copiam, qua proinde non possint posteriores Episcopi Monachos spoliare, cum penes hos non sit nisi administratio & dispensatio rerum pauperibus fovendis addictarum. Non hic ego austeriore lance examinabo antiquissimi hujus Scriptoris doctrinam (5); sed illud sane ne trahi quidem potest in controversiam, decimas terrarum, & terras ipsas Ecclesiis, vel Cœnobiis concreditas fuisse, ut largitionum in pauperes inexhausti hi fontes quidam essent.

Beati Audoeni Archiepiscopi Rothomagensis vitæ Scriptor, quo addoceat, quam pie & sancte ab eo administrarentur res & proventus Ecclesiæ, ita illum oculis subjicit, quasi parentem, fundatorem, & provisorem longe plurimorum per Gallias Monasteriorum, in sua vero potissimum Diœcesi, præter Xenodochia complufcula, & caritati dicatas ædes, quas ille *matriculas* vocat. En ipsa ejus verba (6): *Ardebat summo studio Monasteria & loca sacra per omnes Franciæ Provincias construendi, maxime vero in propria Diœcesi, & Xenodochia quoque & matriculas extruit, annonam sufficientem illic habitantibus suppeditans.* Quin & illud audet hic Scriptor, etsi ut opinor, paulo exaggeratius, utriusque sexus Cœnobia ab Audoeno in Rothomagensi Diœcesi esse constructa non pauciora, quam olim essent in Ægypto superstite vel auctore beato Antonio. *Tantus ibi erat numerus Cœnobiorum diversi sexus, puta Monachorum & Monacharum, ut & multitudine & Religione Ægypti Monasteria, ab Antonio quondam instituta, æquare viderentur.* Est porro consentaneum, non fundata, non dotata aliter ab Episcopis fuisse tum Monasteria, quam ut illis & fundos

(1) L. 3. c. 34. (2) De Mirac. L. 1. c. 65. (3) Regular. c. 44. (4) Can. 38.
(5) In Prologo. (6) Surius die 24. August. c. 16.

dos & decimas adjicerent. Unde & præsidii aliquid accedit superiori Otloni doctrinæ.

XII. Nihilo parcior fuit Cæsarius, aut illiberalior, in explicanda Episcopali caritate, ubi aurum, argentumque a præcessore suo reconditum dispersit in pauperes, ac demum aurea, argenteaque Ecclesiæ, sive vasa, sive ornamenta confregit & distraxit, ad redimendos captivos (1): *Donec omnes ab eo essent redempti eo argento, quod venerabilis Eonius antecessor ejus Ecclesiæ mensæ reliquerat, observans illud, quod Dominus in paropside intinxit panem, non in vase argenteo: Apostolisque præcepit, ne possiderent aurum, vel argentum, &c. Thuribulis, calicibus, patenis pro eorum redemptione datis, excussisque a cancellorum columnis ornamentis argenteis*. Addit hujus vitæ Scriptor, eam esse verissimam, elegantissimamque ditandorum & decorandorum templorum rationem; permirum autem id esse, quod tot habeat Præsules sui hujus facinoris admiratores, imitatores tam paucos (2): *Ornavit igitur & defendit, non deformavit Ecclesiam, &c. Nos vero videmus quosdam laudare in sancto viro, quod ita fecerit, nec tamen ullo pacto velle imitari*. Cum Rex Italiæ Theodoricus Cæsarium grandi cratere argenteo donasset, non eum ille in templum intulit, sed in redemptionem captivorum distraxit. Alias Cæsarius cum non esset ad manum quod daret, nec indonatum vellet abire pauperem, casula & alba illum sua donavit.

XIII. Vestes quotannis & pecuniam missitabat Symmachus Papa ad Episcopos in Africa & Sardinia exulantes. Unde Anastasius Bibliothecarius & Ado in Chronico: *Hic omni anno per Africam & Sardiniam Episcopis qui in exilio erant retrusi, pecunias & vestes ministrabat*. Tam caritas, quam potestas & providentia hujus Pontificis nullo circumscribebatur terrarum limite. In Concilio IV. Romano sub eodem Pontifice apertissime declaratum est, pauperibus donare fideles, quidquid Ecclesiæ donarent, ad æternæ salutis suæ procurationem: *Ut quæ vel pro salute, vel requie animarum suarum unusquisque venerabili Ecclesiæ pauperum causa contulerit*. Si quid secus fiat, id sacrilegio non carere. *Iniquum est, & sacrilegii instar, &c.*

XIV. At inter Romanos ipsos Pontifices, non alius quisquam plura edidit, quam Gregorius Magnus, aut illustriora caritatis & munificentiæ Episcopalis documenta. Fidem facit Joannes Diaconus, censum & descriptionem eum fecisse omnium Ecclesiæ proventuum & fundorum, ut quater anno quolibet solemnes præstaret largitiones, non solum Pontificii Palatii sui ministris, sed Clericis prorsus omnibus, Monachis, Monialibus, Parochiis, & Xenodochiis (3): *Cunctorum patrimoniorum prædiorumque reditus adæravit, eorumque pensionibus in auro argentoque collatis, omnibus ordinibus Ecclesiasticis, vel Palatinis, Monasteriis, Ecclesiis, Cœmeteriis, Diaconiis, Xenodochiis urbanis, vel suburbanis, quot solidi singulis, quater in anno distribuerentur, Pascha scilicet, natali Apostolorum, natali sancti Andreæ, natalitioque suo; per polypticum, quo hactenus erogatur indixit*.

XV. Singulis quoque annis ipso die Paschæ in publicum prodibat summo mane, ut omnes osculo pacis impertiretur, quo etiam tempore bene multis aureos largiebatur, quod ille idem ita describit (4): *Ad impertiendum pacis osculum residens, cunctis Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, aliisque axiomaticis aureos erogabat*. Erat & cum peregrinis aureos & vestes donaret, nempe Apostolorum natali, & suo, hoc est, quo ipse die Pontifex ordinatus fuerat: *Natalitiis Apostolorum vel suo, mixtos solidos offerens, peregrinis nihilominus vestimenta donabat*.

Primo cujusque mensis die pauperibus erogabat ex iis propemodum esculentis & poculentis, quibus vita fovetur. Ea ille idem sic enumerat (5): *Omnibus omnino Kalendis, pauperibus generaliter easdem species, quæ congerebantur ex reditibus, erogabat, & suo tempore frumentum, suo vinum, suo caseum, suo legumen, suo lardum, suo manducabilia animalia, suo pisces, vel oleum paterfamilias Domini discretissime dividebat*. Defluebat ad delicias quasdam veluti materna teneritudine caritas blandiens sanctissimi Pontificis, Nobilesque pigmentis aliquando & hujusmodi delicatioribus condimentis recreabat. *Pigmenta vero, aliaque delicatoria commercia primoribus honorabiliter offerebat, ita ut nihil aliud, quam communia quadam horrea communis putaretur Ecclesia*.

 At

(1) Surius die 27. August. c. 14. (2) Cap. 16. 20. (3) L. 2. c. 24.
(4) Ibid. c. 25. (5) Ibid. c. 26.

At non alio magis delectabatur ejus caritas, quam alendis tribus millibus Monialibus (1). Quindecim semel auri pondo eas donaverat ad ædes instruendas rebus quibusque necessariis, & domestico instrumento; at annis singulis octoginta rursus pondo dabat ad parandum cibum. Jam andivimus eum narrantem, harum sanctitatis & pœnitentiæ veluti propugnaculo quodam inexpugnabili muniri Ecclesiam Romanam adversus arma & sævitiam Longobardorum (2): *Si ipsæ non essent, nullus nostrum jam per tot annos in loco subsistere inter Longobardorum gladios potuisset.* Ægrotantibus *per constitutos veredarios*, & parte aliqua corporis captis, aut truncatis, necessaria quæque subsidia submittebat. Honestioribus autem & verecundis pauperibus mensæ suæ quotidie suggerebat ferculum aliquid (3). Cum aliquando rescisset pauperem Romæ inter urbis vicos ipsos inventum esse mortuum, non aliter doluit, quam si auctor necis ipse fuisset, unde & per aliquot dies sacrorum celebratione abstinuisse se dicebatur (4): *Æstimans eum stipis inopia periisse, ita per aliquot dies, ut dicitur, a Missarum celebratione vacando tristatus est, tanquam si eum propriis manibus, quod dictu nefas est, peremisset.* Affirmat denique idem Joannes Diaconus suo adhuc ævo ostendi solitum in Palatio Lateranensi Regestum, cujusvis ordinis hominum, cujusvis ætatis, & sexus, ex Urbe, & ex Suburbanis, vicinis, & transmarinis ex urbibus, distributionum denique & sportularum quibus donabantur, tam incredibili multitudine, ut eam silere maluerit, ne exaggeratus ultra fidem veri numerus Lectori videretur (5): *Quorum summam, ne videlicet fastiditus transiliar, ego transferre diffugio.*

XVI. Cum Ecclesiæ Romanæ patrimonium toto orbe diffunderetur, in omnes quoquo versus regiones mittebat Nuntios & Administratores, non tam ut proventus colligeret, quam ut in omnes egenos spargeret: (6) „ Qualiter sane Gregorius per „ Procuratores Ecclesiasticorum patrimonio„ rum, velut Argus quidam luminosissimus „ per totius mundi latitudinem, suæ Pa„ storalis sollicitudinis oculos circumtulerit, „ non abs re forsitan duxerim perstringen„ dum. Ait enim in Epistola Anthemio „ Subdiacono. Discedenti tibi mandavi„ mus, & postmodum præceptis discurren„ tibus injunxisse me memini, ut curam „ pauperum gereres: & quos illic egere „ cognosceres, scriptis recurrentibus indica„ res, & vix de paucis hæc facere curasti „. His vero subtexit Joannes idem Diaconus (7) Epistolas Gregorii complurimas, quibus Procuratoribus his suis præscribebat, quantum cuique egeno vel miserabili admetiendum esset cujusque rei. Largitiones certe vix mente complecti, calamo autem ne vix quidem se posse; sed summatim affirmari debere, pluribus eum dedisse, qui non peterent: nulli non dedisse petenti summa quadam animi lætitia exhilaratum (8): „ Longum est, nimisque difficile, si eleemosynarum ejus saltem hujusmodi pro„ sequar actiones: hoc breviter assero, quia „ & non petentibus ultro distribuit, & o„ mnibus sibi petentibus hilariter ministra„ vit. „

XVII. Hactenus ex Joanne fere Diacono; at si Pontificis Epistolas ipsimet perlustremus, undique radiabunt vestigia propensissimæ in pauperes omnes caritatis. Annua voluit in Sicilia haberi Concilia, non modica ex parte, quo egenis & oppressis prospiceretur (9): *Sive ad necessitatem pauperum oppressorumque sublevandam.* Minturnensem Episcopatum Formiensi copulavit, ut quod superetat redituum, pauperibus prodesset (10): *Quatenus deinceps quod perire nunc usque potuit, pauperum Ecclesiæ tuæ utilitatibus plerisque proficiat.* Disertis ipsemet verbis testatum fecit, ut Clericos ad patrimonium Ecclesiæ administrandum mitteret, impelli se, non tam ut reditus annuos colligerent, quam ut in pauperes disseminarent (11): *Ut illic vice nostra non tantum pro utilitatibus Ecclesiasticis, quantum pro sublevandis pauperum necessitatibus fungereris, & eos magis a cujuslibet oppressionibus vindicares.* Ipsis Dedicationis Ecclesiarum solemnioribus diebus, copiosiores volebat fieri largitiones. In Africæ regionem Barcam misit Presbyterum, qui captivos vinculis eximeret repræsentato pretio (12). Cum infortunatissimus parens ei renuntiasset, solvendo non esse se, eoque filios suos a creditoribus distineri: Diacono

(1) Cap. 27. (2) Reg. l. 6. Ep. 23. (3) Cap. 28. (4) Cap. 29. (5) Cap. 30.
(6) Cap. 55. (7) Reg. l. 2. Epist. 37. (8) Cap. 56. (9) L. 1. Ep. 1. (10) L. 2. Ep. 8.
(11) L. 1. Ep. 53. (12) L. 1. Ep. 54. L. 2. Ep. 16. 56. l. 3. Ep. 43.

no rescripsit patrimonii rectori, ut primum expenderet diligentissime, an vere solvendo non esset, & eo comperto, quidquid illud erat æris alieni, exolveret de patrimonio pauperum. Summa enim quadam diligentia utendum est, in rebus pauperum dispensandis: *Quia de rebus pauperum dandis agitur, causam ejus cum summa subtilitate perquiras*. Debitori huic Cosmæ nomen erat. Nummos debebat centum quinquaginta, summæ totius spe abjecta, octoginta tantum deposcebat. Gregorius sexaginta offerri jussit, nec enim per leges fas eis fuisse hominem liberum, ære tantum alieno gravatum, capere & distinere. Vides quam provide parceret rebus pauperum. Episcopo Sipontino præcepit, ut pretium solveret redempti Clerici sui, cui una ex Ecclesiæ arca spes erat solvi posse centum & duodecim nummos, quanto pretio erat redemptus (1): *Si ita est, nec eum, unde pretium in se datum reddere possit, habere cognoveritis, supradictos solidos de Ecclesia Redemptoris ejus restitue*. Monuit Episcopum Gregorius, ita cavisse Canones, Legesque, ut Episcopis incumberet onus redemptionis captivorum: *Qualiter succurrendum sit redemptionibus captivorum, & sanctorum Canonum, & mundanarum legum sanctio evidenter edocuit*. Vix ipsum se capere testificabatur, quo tandem modo Ecclesia Romana tam incredibiles expensas, & tantum undique oneris sustinere posset (2): *Et tamen hæc Ecclesia quæ uno eodemque tempore Clericis, Monasteriis, pauperibus, populo, atque insuper Longobardis tam multa indefinenter expendit, ecce adhuc ex omnium Ecclesiarum afflictione premitur*.

XVIII. Ad Reginam Galliæ datis litteris id profitebatur, & in Galliis, & alibi gentium Ecclesiæ Romanæ patrimonium pauperibus totum addici (3): *Patrimoniolum ipsum, quod pauperum constat expensis proficere*. Cum Candidum Presbyterum ablegasset ad regendum Gallicanum Romanæ Ecclesiæ patrimonium, id præcepit, ut illud totum in pauperes Galliæ ipsius insumeretur (4): *Quatenus solidi Galliarum, qui in terra nostra expendi non possunt, apud locum proprium utiliter expendantur*. Patrimonii hujus Romani perdiu administratores fuerant Archiepiscopi Arelatenses. Episcopi etiam Aquiensis opera usus est Gregorius, ut pl... rium retro annorum nondum soluti reditus repeterentur, quod res ex beati Petri essent, & pauperum (5): *Ne res sancti Petri & pauperum ejus apud se retinere debeat imminete*. Mendicos ipsos percontabatur, ut resciret, quinam liberalius largirentur. Rescito autem Marinianum Episcopum nihil dedisse, illum per litteras objurgavit, commonuitque (6), lectionem & orationem sterilescere, nisi eleemosynis fœcunditas eis aliqua accedat: alienas calamitates dolere eum debere ut suas adeoque & levare: nisi humanitatem & viscera misericordiæ Episcopalis obtineret, vana eum deludi imagine & umbra Episcopatus. „Non „sibi credat solam lectionem & orationem „sufficere, ut remotus studeat sedere, & „de manu minime fructificare; sed largam manum habeat, necessitatem patientibus concurrat, alienam inopiam „suam credat; quia si hæc non habet, „vacuum Episcopi nomen tenet„. Et Episcopi contra Syracusani largitiones mirabatur, cui cum alenda incumberet innumerabilis pauperum suæ Diœceseos turba, Romam ipsam & longinquas regiones donis & erogationibus suis irrigabat (7): *Ut qui illic apud vos innumeros pauperes habetis, pro explenda largitate misericordiæ etiam loca alia & longe posita requiratis*. Cum Fanensis Episcopus grandem pecuniam mutuatus esset ad captivos redimendos, concessit illi Gregorius, ut convenienter Legibus & Canonibus divenderet tantum sacræ templorum supellectilis, quantum deberet (8): *Usque ad quantitatem debiti distrahi*. Permittunt Leges & Canones divendi vasa sacra, redimendis captivis, at Gregorius contendebat tam scelerosum esse ea recondi & retineri, quando urget necessitas gravissima, quam divendi, quando minime necesse est (9): *Nam sicut omnino grave est frustra ministeria Ecclesiastica venundare, sicut iterum culpa est imminenti ejusmodi necessitate res maxime desolatæ Ecclesiæ captivis suis præponere, & in eorum redemptione cessare*. Clericos duos Ecclesiæ Firmanæ sollicitos anxiosque habebat is metus, ne vel ipsi, vel hæredes eorum cogerentur aliquando eam restituere pecuniam, qua illos Ecclesia a vinculis abstraxisset. Hunc

(1) L. 3. Ep 17. (2) L. 4. Ep. 34. (3) L. 5. Ep. 5. (4) L. 5. Ep. 10.
(5) L. 4. Ep. 53. 55. (6) L. 5. Ep. 29. (7) L. 6. Ep. 7. (8) L. 6. Ep. 13.
(9) L. 6. Ep. 35.

Hunc illis metum exemit Gregorius (1), nec enim quod pie factum esset prius, inhumanitate postea contaminandum esse: *Quia ratio pietatis exposcit, quod studio pietatis impensum est, ad redemptorum onus vel afflictionem non debeat pertinere*. Quæ terris Ecclesiæ tertio impenditur, ea in eleemosynæ numero est, si eæ terræ pauperibus additæ sunt (2): *Sicque salva ratione, pauperum partes attendat, ut eleemosynæ vices impleat servata justitia*. Rescito quendam Ecclesiæ villicum hospitalitatis studiosissimum esse, alias quoque terras adjici illi voluit, nulla nova pensione solvenda, quo tanto liberalius hospites exciperet. Parco tempori & operæ, ne innumeras pertrexam ejusdem Gregorii Epistolas alias (3), ubi paternam explicat ille sollicitudinem suam, ut cujusque generis pauperum, ægrorum, mutilorum necessitatibus prospectum sit, & quantum singulis pecuniæ, quantum esculentorum largiendum sit.

XIX. Jam quod ad rationem spectat subveniendi pauperibus, ea plerumque cura Diaconi fungi ab Episcopis jubebantur. Inde est quod ipsa pauperum administratio, & locus eorum domicilio destinatus, *Diaconia* vocabatur. Ei muneri cum virum quendam probum præficeret Gregorius, has ad eum litteras exaravit (4): *Quia te mensis pauperum, & exhibendæ Diaconiæ eligimus præponendum, &c.* Ut hujus caritas in pauperum curam & solatia lætior & liberior esset, Deo uni illum voluit rationes suas referre: *Constituentes, ut de hoc, quod ad mensas pauperum, vel Diaconiæ exhibitionem perceperis, nulli unquam hominum cogaris ponere rationem*.

XX. Alibi rursus innuit Gregorius his caritatis officinis pias nonnunquam ex ærario publico erogationes, atque adeo ex Imperatorum fisco factas fuisse. Inde est quod cum Proconsul Italiæ Joannes ejusmodi largitiones circumcidisset Neapoli, per litteras illum sanctissimus Pontifex hortatus sit, ne Ecclesiæ auferret, quæ antecessor ejus ei contulerat, qui largitatem eximiam quandam suam reliquis virtutibus vincebat (5).

XXI. Viderint alii, an quas vocat Gregorius *Matriculas*, *Mulieres de Matriculis*, ex his Diaconiis acciperent stata sua stipendia (6). Certe eas perspicuum est, proventibus Ecclesiæ sustentatas fuisse. Quippe matriculis inscribebantur, qui sumptu alebantur Ecclesiæ.

XXII. Verum ut ad Diaconias redeamus, observat Gregorius ejusmodi fuisse domicilia caritatis, ubicumque patrimonii aliquid assecuta erat Romana Ecclesia. Ea sane ab illis Diaconis & subdiaconis administrabantur, ad quos Gregorii tam crebræ manarunt Epistolæ de eleemosynis pauperum.

XXIII. Erat autem ea Diaconiæ vox Gregorii ævo vetustior, cum ea usus sit in Collationibus Cassianus, ubi docet, eum qui ei muneri præficiebatur in Orientis Cœnobiis, accepisse decimas, primitias, & oblationes, quæ eo inferebantur; & meritorum virtutumque suffragiis deligi solitum fuisse ex Monachorum cætu (7): „ Venit „ ad Abbatem Joannem, qui tunc temporis „ merito sanctitatis electus, Diaconiæ præ- „ sidebat. Non enim ad hunc gradum qui- „ libet propria voluntate, aut ambitione „ provehitur; sed is quem cunctorum se- „ niorum cœtus, ætatis prærogativa, & „ fidei atque virtutum testimonio, excel- „ lentiorem omnibus sublimioremque osten- „ derit „.

XXIV. Hinc colliges quanto in pretio esset in Cathedralibus, uti & in Cœnobiis Œconomi munus, sive Diaconis illud, sive Presbyteris commendaretur, cum nonnisi virtute & religione præstantissimi ad id cooptarentur. Ex his illud quoque extitit, nec Episcopos, nec Abbates per sese temporalia bona administrasse; sed exemplo Apostolorum obsecutos fuisse, qui Diaconis eam curam delegarunt, ut una ipsi orandi & prædicandi verbi functione occuparentur.

XXV. Nec tamen his Diaconis delegabat Episcopus nisi portionis pauperum administrationem; ipse porro Oeconomum sibi asciscebat, qui fundos & proventus Ecclesiæ omnes adgubernaret. Hunc videtur Gregorius *Tabularium* vocare, quod singulis semel annis rationes suas redderet publice, & a Clero eligeretur. Vide ut de eo Gregorius scriberet ad Episcopum Panormitanum (8): *Tabularium una cum consensu Seniorum & Cleri memineris ordinandum*

(1) L. 7. Ep. 14. (2) L. 8. Ep. 6. L. 9. Ep. 16. (3) L. 1 Ep. 23. 44. L. 3. Ep. 28. 32. L. 5. Ep. 4. 34. L. 6. Ep. 21. (4) L. 9. Ep. 24. (5) Ind. 3. l. 8. Ep. 20. (6) L. 2. Ep. 44. 45. (7) Collat. 21. c. 1. (8) L. 11. Ep. 51.

dum, qui annis singulis ad amputandam fraudis suspicionem solemniter suas debeat rationes exponere. Idem præceperat Justinianus, non eligi Oeconomum, nisi diu probatum, & singulis annis Episcopo rationes facturum (1): *Singulis annis rationes referent Episcopo*. In Concilio Toletano IV. innovatus est Canon Concilii Chalcedonensis, quo jubentur Episcopi Oeconomos asciscere (2): *Quos Oeconomos Græci appellant, hoc est, qui vice Episcoporum res Ecclesiasticas tractant*. In Concilio II. Hispalensi convenienter eidem Canoni Chalcedonensi prohibetur, ne ex laicis Oeconomos sibi Episcopi arcessant (3): *Indecorum est enim laicum Vicarium esse Episcopi, & saculares in Ecclesia judicare*. Erant ergo Oeconomi Episcoporum Vicarii Generales in temporalibus legitima muniti jurisdictione. Eodem denique ex Concilio: *Si sine testimonio Oeconomi* Episcopus ipse per sese res Ecclesiæ dispenset, patrimonii pauperum abliguritor ac dissipator habendus declaratur: *Ut fraudator rerum Ecclesiasticarum*.

XXVI. Meminit & Vicedominorum Gregorius (4), qui ab Episcopis adhibendi erant ad administrationem temporalium, hoc est ejus portionis quæ propriè Episcopo addicebatur. Id nimirum discriminis inter Oeconomos, Vicedominos, & Diaconos statuendum est, quo Oeconomi omnes prorsus res Ecclesiæ regerent ac dispensarent, antequam ullæ ejus partitiones fierent: Vicedomini ea instituta partitione portionem administrarent Episcopi, cui potissimum hospites commendabantur: Diaconi denique curam agerent pauperum portionis.

CAPUT XXX. *P. 2. l. 4. c. 6.*

Bona Ecclesiæ pauperum patrimonia esse, quorum Beneficiarii sint dispensatores, ex Ecclesiæ Græcæ Patribus & Conciliis, ab anno quingentesimo ad octingentesimum.

I. Joannes Patriarcha Alexandrinus dominos suos appellabat pauperes, eorum descriptionem habebat, numero septem millium & quingentorum, qui sumptu Ecclesiæ alebantur.

II. Ne extraneos quidem arcebat, nec Christi ærarium exhauriri, ac ne minui quidem posse censebat, quantacumque pauperum multitudine.

III. Qua esset ille humanitate, suavitate, sui contemptione, in his stupendis largitionibus.

IV. Leges Justiniani ad confringenda & distrahenda vasa sacra, ubi graves & inusitatæ incumbunt necessitates.

V. VI. Anastasii Sinaitæ, & Ephræmi Patriarchaeum Antiochenorum placita & exempla.

I. Etsi pauciora supersint Orientalis Ecclesiæ, ejusque in pauperes largitionum monumenta; nihil illam tamen Latinorum munificentiæ concessisse, ex una abunde colligetur Joannis Alexandrini Patriarchæ vita, cui quam justum, tam splendidum additum est cognomen ab eleemosynarum incredibili copia. Ubi primum ille unanimi suffragatione electus fuit, non ante ordinari se, aut consecrari voluit, quam sibi ab Oeconomis Ecclesiæ suæ, & ab Archidiacono recensio & catalogus omnium urbis pauperum exhiberetur, quos non aliter ille, quam *dominos* suos designavit, ut penes quos esset dominium rerum Ecclesiæ, & per quos spes foberat beatæ patriæ fores sibi pandendas esse (5): *Quos vos egenos & mendicos vocatis, illos ego dominos & auxiliatores prædico. Ipsi enim nobis vere & auxiliari, & Cælorum Regnum donare poterunt*. Allata est descriptio septem millium & quingentorum; præcepit ut singulis quolibet die necessarius sumptus erogaretur, & tum demum consecrationis munus assecutus est.

II. Cum Syriam Persæ populati essent, captivorumque turbas innumerabiles abduxissent, ingens prorsus omnis ætatis, sexus & conditionis hominum multitudo Alexandriam confugit. Amplissimo caritatis sinu omnes excepit Patriarcha, ægros, & valentes, omnibus cibo necessario & pecunia affuit; cumque a suis admoneretur, nonnullos veste splendida homines accedere ad eleemosynas & escas, quæ dispensabantur; respondit, se Christi dispensatorem esse, a quo hocce manavit mandatum, *Omni petenti te da*; proinde a se arceri posse neminem

(1) Cod. de Episc. & Cler. l. 42. (2) Can. 48. (3) Can. 9.
(4) L. 6. Ep. 55. l. 9. Ep. 66. (5) Vita ejus c. 2.

minem (1). Adeo non autem ea se multitudine deterreri, aut animo concidere ajebat, ut cum Christi se dispensatorem intelligeret, etsi totus orbis ad stipem mendicandam afflueret, Christi Ecclesiæque ærarium speraret nunquam exarescere, vel exhauriri posse: *Si quæ dantur, mea existerent, & mecum nata essent, fortasse bene in meis tenax extitissem. Si vero quæ dantur Dei sunt, utique in suis præceptum suum custodiri vult. Et si Dei beneplacita actum est, ut essem ego indignus dispensator ejus munerum, si totus mundus congregaretur Alexandriæ, eleemosynæ indigens, immensos thesauros Dei non angustabunt, neque sanctam Ecclesiam.* Non tacuit vitæ ejus Scriptor (2), quanta munificentia prosecutus sit Modestum Hierosolymitanæ Ecclesiæ Patriarcham, ad pauperes recreandos, & ad templa resarcienda, quæ Persarum furor vastaverat.

III. Mira sunt hæc, sed non paulo mirabilior suavitas, humilitas, humanitasque, quibus tantæ largitiones condiebantur. Delectabatur magnopere, cum sermones conferret privatim cum suis, narrationibus eorum, qui multo plura, multo liberalius in pauperes profudissent. Nec illaudatum prætermittebat Serapionem Abbatem, qui cum pauperem alterum pallio donasset suo, alterum tunica, cum residuum non haberet nisi Codicem Evangeliorum, hunc quoque tandem vendidit, ut pretio in pauperes erogato, ei ipsi tunc potissimum obsequeretur, hortanti, scilicet, ut venderet & daret (3): *Quia dixit mihi, Vende quæ habes, & da pauperibus; ipsum vendidi, & dedi eis.* Seipsum denique erogavit paupercalæ viduæ, ut ipsum comœdis venderet Græcis, quos ille paucis post diebus ad meliorem frugem revocavit. Suavissime tum & arridens Patriarcha ajebat, videre se, quam nihil admodum hactenus profecisset, & quam longo ex intervallo sequeretur, non unquam assecuturus eos, qui datis suis omnibus, seipsos denique dedissent: *Credite mihi, quia usque hodie putabam, quod vel aliquid facerem, datis quas habere possum, pecuniis; nesciebam autem, quod & seipsos venderent, quadam compassione superati.* Cum semel autem honesta suffusum verecundia pauperem videret, ob doni amplitudinem, mira cum humilitate, tum sapientia confirmavit illi, necdum se proprium impendisse sanguinem, quamquam & hoc Christus mandasset (4): *Nondum sanguinem meum pro te, frater, effudi, sicut mandavit mihi Dominus meus, & omnium Christus Deus.* Cum ministri ejus efferbuissent in egeni cujusdam effrænam petulantiam, qui etiam conviciabatur, quod stipe non pinguiori quam decem nummis minutioribus donatus esset; illos Patriarcha his verbis cohibuit, Æquo & pacato hæc animo ferenda sibi esse, cum sexaginta jam Christus annis perversitates suas patientissime & humanissime ferret. Tum vero crumenam ipsam mendico offerri jussit, ut acciperet quantum vellet.

IV. Id Justiniani Leges Ecclesiis concessere, ut redimendis captivis fundos alienare possent, dum non ejusmodi essent fundi, qui ea cautione donati essent, ut nunquam alienarentur. Nec id patitur tantum Justinianus, sed & præcipere videri potest (5): *Sanctissimas Ecclesias præcipimus alienare res immobiles pro captivorum redemptione.* Spectabat ea quidem tum lex ad Ecclesias Thraciæ, quarum tunc angustiæ erant extremæ. Mox concedebat & Ecclesiæ Hierosolymitanæ, ut domos quasdam extra urbem distraheret, (6) dum id fieret *non minori pretio, quam de pensionibus ejus in quinquaginta annis colligitur;* idque pretium in alios utiliores proventus expenderetur. Confringi denique & vendi sinit sacra vasa ad redimendos captivos, aut quæ in illis superflua sunt, distrahi, ad exolvenda Ecclesiæ debita, si non suppetat alias unde exolvantur. Idem denique alibi concedit sæviente fame, & regiones populante (7): *Excepta videlicet causa captivitatis & famis.*

V. Percontantibus, an conducibilius sit Ecclesiis largiri, quam pauperibus, vel contra: respondit Anastasius Sinaita Patriarcha Antiochenus (8), electos suos Christum designasse, & hac veluti tessera indicasse, prolixiore quadam in pauperes largitate, in peregrinos, in hospites & captivos: esse & tenuiores Ecclesias, quibus vasa sacra dentur, si quibus destituuntur; at iis dari, quæ jam abundant, non aliud id quidem esse, quam hæc incuriæ ministrorum, aut prædæ objici furum, vel barbarorum.

VI. Affirmat Evagrius eo ad Antiochenæ Pontificatum Ecclesiæ cælitus vocatum fuisse Ephre-

(1) Cap. 2. (2) Cap. 19. (3) Cap. 22. (4) Cap. 29. 36. (5) Nov. 120. c. 19. (6) Cap. 10. (7) Nov. 7. c. 8. Cod. l. 1. De sacr. Eccl. l. 21. (8) Quæst. 12.

Ephremium illum tot virtutum ornamentis, tot Scriptorum certarim encomiis illustratum, ut justissima hac mercede & gloria pensaretur caritas illa & diligentia admirabilis, qua cum Præfectus esset Provinciæ, ad instaurandos urbis ejus muros incubuerat (1). Nemo non augurabitur, Episcopatum iisdem artibus & virtutibus ab eo gestum esse, quibus illum assecutus fuerat.

CAPUT XXXI. *P. 3. l. 4. c. 7.*

Res Ecclesiæ pauperum esse patrimonia, quorum dispensatores tantum sint Beneficiarii, a temporibus Caroli Magni ad annum Christi millesimum.

I. Pleraque hujus libri superiora capita argumentis referta sunt hujus doctrinæ.
II. Probationes novæ ex Concilio Aquisgranensi.
III. Ex Concilii Parisiensis VI. doctrina numquam nimiæ possunt esse Ecclesiæ opes, dum is earum usus sit qui Canonicis institutis respondeat.
IV. Monachi pauperibus erogabant decimas eorum, quæ ipsis dono dabantur.
V. Ludovici Pii decreta de eleemosynis.
VI. Ex Capitularibus Beneficiarii dispensatores sunt tantummodo rerum Ecclesiæ.
VII. Novæ ad id firmandum probationes.
VIII. Primæva ab origine & institutione sua, egentium sunt res Ecclesiæ omnes. Probatur ex Concilio VI. Parisiensi.
IX. Probationibus novis efficitur, superflua Beneficiorum omnia pauperibus jure deberi.
X. Matricularii, veluti pauperes Beneficiarii, non sine titulo quodam, non sine fundis sibi assignatis.
XI. Exempla piæ quorundam Episcoporum prodigalitatis in pauperes.
XII. Græcorum placita Latinorum doctrinæ consentiebant.

I. PRæjudicatæ, & omnium in animis altissime defixæ huic doctrinæ, bona, fundos, & proventus Ecclesiæ, pauperum esse patrimonia, nec rerum ad Clericos pertinere nisi dispensationem; huic, inquam, serviebant religiosi olim Beneficiarii, qui vix supremis digitis attingebant res Ecclesiæ, si idoneum ipsis suppeteret patrimonium. Huic se accommodabant, qui manibus se suis transigebant, quo rebus pauperum parcerent. Huic multo flagrantius obsequebantur Monachi & Moniales, qui opere manuum victum quærebant. Huic morem gerebant & ii Clerici, qui non artificio, sed negotiolo quopiam sustentabantur: ex quo delapsi sumus ad investigationem dignitatum, munerumque & functionum, quas obire possent Clerici, Legum Canonumque sive concessione, sive indulgentia. Huc etiam pertinebunt quæ reliquo hoc libro persequemur, de usu bonorum Ecclesiæ canonico. Is enim semper usus esse debebat, qui patrimonii pauperum.

II. In Concilio Aquisgranensi anno 816. hæc Patrum hæc Conciliorum doctrina prædicata est, qua dicuntur Ecclesiæ res pauperum res esse, quod oblationes nempe eæ sint & hostiæ fidelium, hac Scripturarum doctrina imbutorum, non aliis aptius hostiis vel Deum placari, vel peccata redimi, quam eleemosynis (2): *Res Ecclesiæ, sicut a sanctis Patribus traditur, vota sunt fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Fideles namque fidei ardore & Christi amore succensi, ob animarum suarum remedium & cælestis patriæ desiderium, suis propriis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, ut his & milites Christi alerentur, & Ecclesiæ exornarentur, & pauperes recrearentur, & captivi pro temporum opportunitate redimerentur.* Non ergo congesta in ærarium Ecclesiæ sunt hæc omnia, nisi alendo Clero, restaurandis templis, levandis pauperibus, redimendis captivis, ut ne Clericos quidem fas sit hinc sibi quidquam arrogare, quam ut familiari pauperum modestia alantur: *Ut milites Christi alerentur.*

III. Hinc illos acerbius reprehendit Concilium VI. Parisiense anno 829. quibus displicebat augescere semper & cumulari Ecclesiæ divitias; cum illa reapse semper egeat, quamdiu egeni sunt usquam, quorum alendæ multitudini innumerabili ne multo quidem majores opes satis pares essent. Non ergo cumulus tanquam nimius opum dolendus est, sed earum usus degener & præposterus. Quot enim sunt pauperes, totidem argumenta sunt, aut non satis illi esse patrimonii, aut non satis bona fide illud dis-

pen-

---

(1) L. 4. c 5. 6. (2) Can. 116.

pensari. Porro vel in ipsa meridiana Solis luce cæcutiant illi necesse est, quibus vel nimiæ caritatis opes & possessiones esse videantur, vel non satis amplæ ex adverso cupiditatis. Cum huic tam perverse abutenti, vel minima quæque nimia sint: & illi pauperes omnes suo sinu, & calamitosos complectenti, nimiæ esse possint nullæ, quantumvis exaggeratæ (1): *Cesset ergo ambitio qua dicere solet, nimis rerum habere Ecclesias Christi, & perpendat, quia quantæcumque sunt res Ecclesiæ, si eo modo, quo dispensanda sunt, dispensentur, nimiæ non sunt. Cupiditas quippe, immo negligentia quorundam dispensatorum, non Ecclesiæ amplæ res in vitio sunt. Mira namque res, ambitio mundialis satis non habet, & Ecclesia Christi nimium habet.*

IV. In Abbatum generali Conventu Aquisgranensi anno 817. statutum est, ut omnium eleemosynarum, quæ Ecclesiis conferrentur, aut Monachis, decimæ in pauperes erogarentur (2): *Ut de omnibus in eleemosynam datis tam Ecclesiæ, quam fratribus, decimæ pauperibus dentur.* Parum esset pauperibus decimas dari, nisi id perpendendum forat, eas eleemosynas Monachis paupertatem profitentibus, & vere pauperibus erogatas fuisse. Ita ergo statuendum est, pauperes ipsos erogatarum sibi eleemosynarum decimas in alios pauperes dispergere.

V. His roboris aliquid & præsidii accedet ex Capitularibus Caroli Magni, sive Ludovici Pii qui jubebat, ut in opulentioribus Ecclesiis duæ partes ex tribus proventuum & oblationum, pauperibus distribuerentur, reliqua tertia pars alendis Clericis, vel Monachis reservaretur; in iis vero quæ non ita locupletes essent, æquæ essent Cleri & pauperum partes, nisi si a fundatoribus declaratum sit, quid suæ specialiter sit voluntatis (3): *Statutum est, quidquid tempore Imperii nostri, a fidelibus Ecclesiæ sponte collatum fuerit, in ditioribus locis duas partes in usus pauperum, tertiam in stipendia cedere Clericorum, aut Monachorum; in minoribus vero locis, æque inter Clerum & pauperes fore dividendum. Nisi forte a datoribus, ubi specialiter danda sint, constitutum fuerit.* Concilium Turonense III. anno 813. Episcopalis voluerat esse sapientiæ & judicii, ut partiendæ essent inter Parochos & pauperes decimæ (4): *Ut decimæ quæ singulis dabuntur Ecclesiis, per consulta Episcoporum a Presbyteris ad usum Ecclesiæ & pauperum summa diligentia dispensentur.* Quasi dicatur, quantum sibi, quantum pauperibus decimarum Parochi vindicarent, judices & arbitros esse debere Episcopos, omnium ejusmodi partitionum moderatores.

VI. Novo vigore quodam ex Capitularibus Caroli Magni convaluere prisci illi Apostolici & Antiocheni Canones, quibus sanciebatur, Episcopum non esse nisi dispensatorem rerum Ecclesiæ, & provisorem pauperum, ut qui ipsemet inter eos pauperes connumerare seipsum debeat, & rebus Ecclesiæ uti, perinde ut indiguerit (5): *Episcopus Ecclesiasticarum rerum potestatem habeat: ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum summa reverentia & timore Dei; participet autem & ipse quibus indiget, si tamen indiget.* Et rursum alibi (6): *Licitum sit Episcopis, præsentibus Presbyteris & Diaconibus de thesauro Ecclesiæ, familiæ & pauperibus ejusdem, secundum canonicam institutionem, juxta quod indiguerint, erogare.* Non Clericis ergo delibandæ res erant Ecclesiæ, nisi egerent: *Juxta quod indiguerint.* Nec eo vinculo Legis sacræ absolvebatur Episcopus: *Si tamen indiget.*

Si novæ quæpiam angustiæ, temporumque difficultates emergerent, maxime famis, censum edebant Episcopi, & singulis indicebant, Clericis, Abbatibus, Abbatissis, Comitibus, Laicis, quantum quisque conferret ad pauperes sublevandos. Gravi in annonæ difficultate definiit Carolus Magnus (7), quantos quisque pauperes alere cogendus esset, & quo pretio frumenta venirent.

VII. Ex his autem perspicuum fit, quam vere rursum mediæ hujus ætatis Concilia & Capitularia pronuntiaverint, non esse Beneficiarios quoslibet & Episcopos, nisi administros & procuratores rerum Ecclesiæ communium, quæ propriæ sunt res pauperum, quod nemo iis uti possit satis tuto, nisi ea sobrietate, & verecundia, quæ pauperes & paupertatis amatores redoleat. Unde Concilium Turonense III. (8) *Rebus Ecclesiæ ita utantur, ut non propriis, sed* ut

(1) Can. 18. (2) Cap. 49. (3) Conc. Gall. tom. 2. pag. 429. Capitular. Car. Mag. l. 1. c. 87.
(4) Can. 16. (5) L. 7. c. 5º. (6) Addit. 3. c. 46. (7) Capitul. l. 6. c. 136. l. 1. c. 132.
(8) Can. 10. Addit. 3. c. 45. Capitul. l. 7. c. 132.

ut sibi ad dispensandum commissis. Et alibi: *Oblationes fidelium, unde pauperes recreari debent, vel Ecclesiæ restaurari, seu Clerici vivere, seu Episcopi recipi, hospites & peregrini pasci ac munerari, &c. In prædictis rebus eas fideliter subministrent, & sciant se non suarum, sed dominicarum rerum esse dispensatores: Propterea quasi dominicas res, fideliter eas conservare & utiliter dispensare Domini Sacerdotes oportet: & si quod absit, aliter fecerint, canonica invectione districte feriantur*. Et Concilium Cabilonense II. (1) *Ecclesia sancta non solum fideles spoliare non debet, quin potius inopibus opem ferre, ut debiles, pauperes, vidua, orphani, & ceteri necessitatem patientes a sancta Ecclesia, utpute a pia matre & omnium gubernatrice subsidium accipiant. Quia res Ecclesiæ, quibus Episcopi, non ut propriis, sed ut commendatitiis uti debent, pretia sunt peccatorum, patrimonia pauperum, stipendia fratrum in communi viventium*.

VIII. Summo ab ipso Capite arcessivit Concilium Parisiense VI. anni 829. originem bonorum Ecclesiæ, eorum ut naturam, jura legitima, usumque canonicum indagaret. Ut enim hoc errore careas exitiali prorsus, Proventus Ecclesiasticos a Beneficiariis in quoscumque volent usus converti posse; unum sedulo recolendum est, quæ primum Ecclesiæ res sunt collatæ, eas ad Apostolorum pedes abjectas fuisse, & illico egentibus distributas, pro modo ipso egestatis. Ea origo, ea natura & conditio, ea lex bonorum Ecclesiæ, in venturas etiam omnes ætates (2): *Quod nulli Sacerdotum liceat res Deo dicatas, sibique commissas, ut proprias tractare, & ad multifarios secundum libitum suum eas usus retorquere, sed potius secundum canonicam auctoritatem sanctorumque Patrum dicta & exempla, administrare vel dispensare. Initio nascentis Ecclesiæ vota fidelium ante pedes ponebantur Apostolorum, eorumque judicio, unicuique prout opus erat, distribuebantur. Et licet crescente fidelium devotione copiosissimis ac munificentissimis eorum liberalitatibus sancta donata sit Ecclesia, eundem tamen usum Apostolorum successores in tractandis & dispensandis Ecclesiasticis rebus se servare debere meminerint*.

IX. Alienissima autem ab antiquis & probatissimis moribus ac regulis foret exceptio, quæ superius dicta sunt a nobis, ad Episcopos & Abbates pertinere eos, quibus concrediti fuere interim proventus & fundi, in alios postea sive Clericos, sive pauperes partiendi, quos proinde necesse sit summa sapientia & caritate, et tantum non ut res alienas, non ut proprias administrari. Hic autem quæri de singulis Beneficiariis, qui portione sibi propria ab Episcopo admensa, jam in potestate habent, ut arbitratu & libitu suo utantur. Hæc ut ludificatoria explodatur causatio, revocanda sunt ob oculos tantisper mentis illa veritatis lumina, superius obiter ostensa. Si enim omnium Ecclesiæ rerum hæc primigenia origo, hæc natura, et indoles est, ut necessitatibus fidelium sint dicatæ, non superfluitati: *Prout cuique opus erat*: ea lege implicantur Beneficiarii omnes; quibus largitur Ecclesia, ea quibus opus habeant, ut sibi habeant: si plura largitur, non alio facit fine, quam ut in eos dispensent, qui his opus habent. Ne Episcopus quidem ex his Ecclesiæ rebus potest quidquam decerpere, nisi opus habeat: *Si tamen indiget*. Eadem lege constringuntur et alii Beneficiarii. Parochis cura imminet Pauperum, ut in eos etiam derivent suis eleemosynis partem aliquam sacrorum proventuum, et hinc rationes Episcopo suo faciant, ut supra ostensum est, et uberius mox ostendendum superest. Nec ceteri ergo Beneficiarii ea legis necessitate absolvi possunt. Vel illa saltem cogitatio, res Ecclesiæ omnes hostias esse pro eluendis peccatis Deo oblatas, et qui rebus eis vescuntur, eos onus illud in se recipere, ut expiandis aliorum peccatis semet impendant: vel una hæc, inquam, cogitatio invictissime probat, qua sanctitate et religione his rebus, his hostiis utendum sit.

Manifestissime rursus ab Herardo Archiepiscopo Turonensi declaratum est, et Deo, et Episcopo Parochos pauperum omnium sustentatione præstare debere, ut et homicidæ quodammodo sint, si eis victu necessario, cum possint, non adsint (3): *Ut hospitalitatem ante omnia diligant, & ut viduarum, peregrinorum, orphanorum atque infirmorum curam & sollicitudinem habeant*. Et inferius: *Ut decimæ & fideliter a populis dentur, & canonice a Presbyteris dispensentur, annis singulis rationem suæ dispensationis Episcopo, vel suis ministris reddant:*

(1) Can. 6. (2) Can. 15. (3) Capitular. Herard. c. 18. 35.

ne forte damna fraudum subigant, aut necatores pauperum, subtrahendo utilia, quod absit, existant. Idem paucioribus verbis præcipit Concilium Pontigonense anno 876. (1) *Ut decimæ conlaborationum & animalium Domino offerantur, & in potestate Episcopi maneat, qualiter a Presbyteris dispensentur canonice.* Itemque Concilium Troslejanum anno 909. (2) *Unusquisque Presbyter in sua ordinatione ac dispositionis cura habeat Parochiam suam, cum dote & decimis Ecclesiæ, videlicet cum sui Episcopi consilio ac dispositione, secundum regulas antiquitus, & divinitus constitutas.* Et Concilium denique Nannetense (3): *Instruendi sunt Presbyteri pariterque admonendi, quatenus noverint, decimas, & oblationes, quas a fidelibus accipiunt, pauperum, & hospitum, & peregrinorum esse stipendia, & non quasi suis, sed quasi commendatis uti. De quibus omnibus sciant se rationem posituros in conspectu Dei, & nisi eas fideliter pauperibus administraverint, damna passuros.*

X. Cujusque Parochiæ pauperibus et mendicis jus erat in portionem aliquam decimarum, quas Parochus colligebat, et quidem tam certum et inconcussum; ut instar haberet Beneficii, et eorum numerus certus esset ac definitus, matriculisque, seu Regestis Ecclesiæ inscriptus, unde et matricularii dicebantur. Denique ne venalia quidem hæc Beneficia haberi poterant citra simoniæ dedecus. Audiendus hic Hincmarus ad Parochos suos (4): *Sæpe vos admonui de matriculariis, quales suscipere debeatis, & qualiter eis partem decimæ dispensare debeatis. Interdixi enim vobis Dei auctoritate, ut nemo Presbyter pro loco matriculæ quodcumque xenium, vel servitium in messe, vel in quocumque suo servitio præsumat requirere, vel accipere: & matriculariis debitam partem decimæ quam fideles pro peccatis suis redimendis Domino offerunt, nemo præsumat vendere.*

Docuerat illos alias Hincmarus, quibus hæc pauperibus beneficia conferenda essent: non iis, qui viribus integris et valentes erant, ac vel hinc satis opulenti videri poterant; sed iis qui vere pauperes erant, nec re tantum, sed et viribus, ac valetudine destituti. Integrum denique non erat Parocho proximis suis gratificari, nisi quibus et res et vires ad operandum manibus deessent (5): *Ut matricularios habeat juxta qualitatem loci, non bubulcos, aut porcarios, sed debiles & pauperes, & de eodem dominio. Nisi forte ipse Presbyter habeat fratrem, aut aliquem propinquum, debilem, aut pauperrimum, qui de eadem decima sustentetur. Reliquos autem propinquos, si juxta se habere voluerit, de sua portione vestiat, atque pascat.*

Retulimus alio loco quibus objurgationibus castigaverit Hincmarus Comitem, qui Matricula Ecclesiæ expunxerat nomina pauperum, quos Episcopi ministri inscripsissent, aliosque subrogarat, postquam nescio quid pecuniæ ab iis emunxisset. Hinc concluditur, 1. horum Beneficiorum duas fuisse species; alia enim Episcopus, alia Parochus conferebat. 2. Ea Beneficia indigenis destinata & consecrata fuisse: *De eodem dominio.* Quid enim æquius, quam cujusque regionis decimas & eleemosynas conterraneis addici? Quin & olim id vigebat & usu, & lege canonica cautum, ut Clerici, sive Beneficiarii ex ipso eodem loco oriundi essent. Quod ad id valebat quoque, ut cujusque loci oblationes & hostiæ, ibidem absumerentur.

Matriculariorum & Immatriculatorum hujusmodi pluribus locis meminit Hincmarus (6). Sed præstat hoc loco referre, quod ille alibi narrat de beato Remigio, cum ex loco aliquo juxta urbem impudicas exegisset mulieres, substituisse in earum locum viduas quadraginta, assignatis & fundis, quibus idem semper numerus aleretur: *Subversis fornicibus in viduarum quadraginta congregationem permutasse, sumptusque quotidiano victui necessarios instituisse, ipsumque numerum viduarum perpetim manere, ut adhuc quoque manet, decrevisse.* Narrat & alibi speciales donationes matriculis Ecclesiarum factas. Postremo denique illud commemorat, Fulconem Archiepiscopum, cum fundos Ecclesiæ & proventus in tot partes secaret, quot erant diversi ordines, quibus prospiciendum erat; post Canonicos, Monachos & Sanctimoniales, proximum locum assignasse matriculariis, ante hospites & pauperes alios: *Quæ Præsul Fulco de villis Ecclesiæ hujus, vel facultatibus earum, usibus Ecclesiasticorum ornamentorum vel luminarium, seu sub stipendiis Canonicorum ac Monachorum, atque San-*

(1) Can. 11. (2) Can. 6. (3) Can. 10. (4) Conc. Gall. t. 3. p. 638. Hincmar. Tom. 1. p. 734. (5) Hincmar. t. 1. p. 717. Flodoard. l. 3. c. 26. (6) L. 1. c. 20. 24. L. 2. c. 11. l. 3. c. 2.

Sanctimonialium, *seu Matriculariorum*, *&* *hospitum*, *vel pauperum constituerat*.

Ex Chronico Centulensi constat Clericos quandoque ipsos Matricularijs permiscere voluisse (1). *In Bajocensi Ecclesia Clericus nomine Avitianus Matricularius habebatur*. Cum certi fundi Matricularijs assignati essent, ea quandoque ambibant & Clerici Beneficia, aut cum ea arte Clericatum obtinuissent, non facile postea patiebantur se iis ejici.

XI. Sentiebat B. Elphegus, Vintoniensis primo Episcopus, postea & Archiepiscopus Cantuariensis, quam vere res Ecclesiæ patrimonia essent pauperum, quando passus non est sanctissimus Præsul a Piratarum Danorum potestate revocari, atque redimi se: sed vincula, carceres, cruciatus, & ipsam denique mortem experiri maluit, quam ut res pauperum in suam redemptionem expenderentur; id vero supra ipsam admirationem positum est in summo quodam Episcopalis & Apostolicæ magnanimitatis fastigio. Hinc autem vel maxime perspicuum sit, quam non sint proventus Ecclesiarum in profanos & viles usus absumendi. De Elphego plura inferius.

Imitationi propiora sunt, quæ in vita B. Adelardi Abbatis Corbiensis referuntur, mutuas ipsum sæpissime accepisse pecunias, quibus pauperes donaret. Tam illius in vestigia insistere possunt alii, quam ipse ex Radberto Paschasio hujus vitæ scriptore (2), Sylvestri Papæ exemplo se accommodabat. Solebat autem Adelardus virtutum etiam splendore, non natalium tantum clarissimus, eos avaritiæ reos agere, quos pœniteret plus nimio dedisse: cum ea sit demum germana Clericorum libertas, nunquam ut sibi videantur satis dedisse, & omnes largitatis numeros implevisse.

Nihil autem vel ad sapientiam, vel ad animi magnitudinem accommodatius, quam quod narrat Agobardus de compluribus, qui cum repentinis & quasi cœlestibus quibusdam terroribus & plagis perculsos se sentirent, morbo sontico, & consimilibus aliis, ad Ecclesias confugiebant, & præcipiti atque inconsiderato consilio, rerum suarum omnium donationes faciebant, cum debuissent eas potius pauperibus & peregrinis dilargiri, atque ita ad Ecclesias ventitare, quo Pœnitentiæ sacramento initiarentur: *Ad Ecclesias concurrunt*, *& quidquid possunt*, *donant*, *perdito meliore consilio*. *Melius enim facerent*, *si sua pauperibus & hospitibus erogarent*, *& ad Presbyteros Ecclesiæ currerent ungendi oleo*, *&c*.

Nec tacet Agobardus quibus hæc Clericis tam inconsiderate donabantur, eos non satis liberaliter his pauperes bonis impertiisse, atque adeo nec eis illa fuisse commendanda Eleemosynarum deposita, quæ pauperum utique solatiis consecrabantur: *Sicut enim reprehensibile est*, *rem pauperum pauperibus distribuere*; *sic infructuosum*, *si ea quæ deberent Ecclesiæ debitam reverentiam exhibentibus erogari*, *cupiditatis æstu anhelantibus*, *avare servanda*, *vel abutenda prodige conferantur*.

XII. Quam inconcussa denique hæc haberetur doctrina, ex Græcorum etiam conspiratione intelligetur. Canonem enim Apostolicum auctoritate sua confirmavit Concilium VIII. generale (3), quo videlicet permittitur Episcopis, ut proximis suis aliquid largiantur, ut pauperibus, si vere pauperes sint. Cum vero Trullanus Canon Concilio VI. ascriptus edicat (4), ut uxor ejus, qui Episcopatu auctus & inauguratus est, in Monasterium secedat, & ab Episcopo alatur: a Balsamone additur, Si modo illa indigeat. Nam si res illi sit familiaris, nihil potest Episcopus rerum Ecclesiæ illi impertiri, cum ne ipse quidem degustare res Ecclesiæ posset, si privatim dives esset (5): *Mulierem quidem ab Episcopo existimari dignam providentia corporali*, *si sit pauper*; *sin autem sit locuples*, *nihil ei ab Episcopo dabitur*: *quoniam nec si ipse quidem sit locuples*, *ex Episcopatus reditibus quidquam potest in se ipsum expendere*. Alibi denique idem Balsamon constantissime affirmat, Episcopos & Parochos seposito necessario sui, Clerique sui cultu, reliqua omnia pauperibus erogare teneri.

CAPUT XXXII. *P*. 4. *l*. 4. *c*. 10.

Res & proventus Ecclesiæ patrimonia esse pauperum, etiam post annum Christi millesimum.

I. II. III. *Ex Conciliis superflua omnia Monasteriorum eroganda sunt pauperibus*, *nec*

(1) L. 3. c. 28. Spicil. tom. 4. p. 511. (2) Surius die 2. Januar. (3) Can. 12.
(4) Can. 48. (5) In Can. 59. Apost.

nec secus in aliis Beneficiariis.

IV. Abundantiores fuere distributiones & portiones Canonicorum, ut residua pauperibus cederent.

V. Episcopi nonnunquam definierunt, quantas erogationes facere juberentur Parochi Regulares.

VI. Hospitalitas in divites etiam effusa.

VII. Quid senserit, quid secutus sit Petrus Damiani.

VIII. Beati Bernardi doctrina.

IX. Innocentii III. Papæ mira largitiones.

X. Itemque B. Hugonis Episcopi Gratianopolitani.

XI. Et B. Elphegi Archiepiscopi Cantuariensis.

XII. Exempla alia.

XIII. Ab exemplis reflectitur oratio ad Decreta Conciliorum, ac potissimum Tridentina.

XIV. Decreta Conciliorum Mediolanensium.

XV. Multa animadvertuntur in Concilia hæc Mediolanensia. Quando in justitiam, quando in caritatem peccet avaritia Beneficiariorum. Quæ sint superflua Clericorum.

XVI. Doctrina sancti Thomæ.

I. IN Concilio Parisiensi anno 1212. multa constituta sunt ad moderandam Cœnobiorum disciplinam, quæ non injuria ad omnes Beneficiarios trahi possint, ut qui ejusdem generis bonorum administratores sint. Pronuntiatum est autem ab hujus Concilii Patribus, cum Christi lege & præcepto constringantur Laici ipsi ad eleemosynas erogandas, multo magis teneri Monachos ac Regulares omnes, ut pauperibus & infirmis, ægrisque nulla re desint, nec de usitatis hactenus eleemosynis quidquam decerpant (4): *Cum ad opera misericordiæ indigentibus exhibendæ, non solum Regulares, verum & sæculares ex præcepto Domini teneantur: Religiosis maxime præcipimus, ut curæ infirmantium & debilium adhibeant operam diligentem: & reditus assignati eleemosynæ nullatenus imminuantur, vel aliis usibus deputentur, & subtracti restituantur. Idem de infirmariis duximus statuendum.*

II. Sectanda quoque hospitalitas est, qua non divites tantum excipiantur, sed maxime pauperes, in quos dispensabuntur reliquiæ mensarum, vestium, & ejusmodi aliorum, nihil ut hinc possit a quoquam in propriam domum derivari, aut privatis indulgeri affectibus: *In hospitalitate quoque exhibenda, non tantum potentibus & familiaribus, sed pauperibus & magis egentibus, secundum uniuscujusque conditionem & loci facultatem, præcipimus ut in necessariis adhibendis curam adhibeant. Præcipimus etiam ut eleemosynæ pauperibus deputatæ secundum uniuscujusque domus constitutionem, sive in cibariis, sive in veteribus indumentis, vel calceamentis nullatenus eis subtrahantur, vel causa familiaritatis illicitæ aliis conferantur.*

III. Operæ pretium est autem hic observari, hujusmodi statuta, non Regulæ aut professioni inniti Monasticæ, sed naturæ ipsi Beneficiorum, & inexplicabilibus legum nodis, quibus Beneficiarii omnes vinciuntur. In Beneficiis enim jure etiam meritoque Monasteria numerantur, & nativam singuli Monachi præ se ferunt imaginem Beneficiariorum primævæ Ecclesiæ, quibus non alii proventus erant, aut fundi, quam menstruæ vel diurnæ sportulæ ac distributiones, quarum ea esset copia moderatissima, ut victui ac vestitui sufficeret, non deficeret, non redundaret. Nullum hic onus Monachis imminet præcipuum, quod non & aliis incumbat Beneficiariis omnibus, nisi singularis quædam & addictior professio sacris legibus Ecclesiæ obsequendi. 2. Ex quo id efficitur. Si peculiares Monasticorum Ordinum Constitutiones, Legesque Conciliorum id Regularibus indicant, sanciantque, ut propria quædam & justa redituum portio seponatur, hæc quidem eleemosynis pauperum, hæc infirmis, alia denique hospitibus: si ad id jubeant esse in Monasteriis Administratores proprios, qui hæc curent, Eleemosynarios, Infirmarios & Hospitalarios, quas voces idem usus emolliet, qui invexit, & pervulgavit: si illud caput esse velint, ut in hac tota dispensatione pauperum maxime ratio habeatur, totumque caritati detur, nihil propriæ cupiditati, nihil carni & sanguini: si præcipiant reliquias omnes mensarum & vestium Monasticarum pauperibus erogari, cum se suaque Monachi omnia paupertati devoverint; si postremo superflua omnia Cœnobiorum declarent, sejuncto cultu frugali Monachorum, pauperibus debe-

(1) Part. 2. C. 4. 5.

debeti : id totum ex eo manare fonte, quod bona Ecclesiæ omnia ex eleemosynis derivata haustaque sint, eum saporem gustumque retineant, eam naturam suam esse vociferentur, nec alium in usum rite vocari queant, quam in quem eleemosynæ omnes referuntur. 3. Jubet hoc Concilium, ut si quo in Monasterio detortum, et ad alios usus inflexum sit, quod Eleemosynarii juri et functioni destinatum fuerat, non modo id corrigatur vitii, sed & pauperibus restituatur, quidquid eorum solatio subtractum succisumque fuerit. Ex quo Beneficiariis omnibus forma præstituitur, ad quam seipsos effingere & elimare debeant; ut si quid ab eis ejusmodi commissum sit, in seipsos pie & salubriter sæviant: cum hæc a Concilio Monachis, non ut Monachis, sed ut Beneficiariis præscribantur. 4. Hinc vetat idem Concilium, ne in Prioratibus numerus minuatur Monachorum, quamdiu ne reditus minuentur. Imminuendo enim Monachorum numero, decresceret & numerus pauperum (1) : *Indignum nimis est, quod in quibusdam Prioratibus numerus Monachorum ibidem Deo servientium diminuitur, vel adnihilatur, tum ipsæ facultates Ecclesiæ non sint imminutæ.*

IV. In Concilio Mompessulano anni 1214. decretum est, ut quidquid superesset reliquiarum post prandia & cœnas Monachorum, vel Canonicorum, communis vitæ societatem sectantium, id pauperibus distribueretur (2) : *Quæ de justitiis in pane, vino, vel pulmentis supersunt, nullus de servientibus alicui largiri præsumat; sed universa colligantur ab eo qui curam refectorii obtinet, & juxta ordinationem Abbatis vel Prioris pauperibus tribuantur.* Cui si Regulæ religiose servitum fuisset, non in eum scopulum impegisset Petrus Damiani, ut calamo censorio suo sæviret in Concilium Aquisgranense, & in nonnullas Constitutiones alias, quæ exuberantes quasdam panis & vini, totiusque annonæ distributiones Canonicis adjudicavere. His enim infundebatur copiosissime, non solum quo ipsi, sed & quo per ipsos alii vescerentur; dabatur, quod darent; ut his religiosis largitionibus, & veluti sanctissimis caritatis hostiis manus ipsi suas consecrarent.

Voluit & Oxfordiense Concilium anni 1222. ut Monachis & Monialibus copiosissime subministraretur & redundaret, quid quid hactenus solitum fuisset distribui, & mensæ apponi, ut reliquiarum quidquid erat incunctanter in pauperes spargeretur, nec vel Abbas, vel Eleemosynarius ex ea abundantia quidquam posset alio detorquere (3) : *Omnia etiam victualia Religiosis apponenda sine subtractione eis apponantur, tam in Conventu, quam alibi, ubi reficiuntur de omnibus appositis. Totum residuum sine diminutione aliqua redat in eleemosynam indigentibus fideliter erogandam, ita quod nec Abbas, nec Prior, nec Eleemosynarius possit hoc dispensare.* His graves quædam pœnæ attexuntur in transgressores ejus Canonis, quo patet multa superflua consulto illata fuisse mensis, ut in pauperes ea effunderentur, quorum jure suo sunt omnia superflua.

Non alia est natura & conditio annuorum & statorum proventuum Beneficiarii cujusque, quam distributionum manualium: utrobique quidquid reliquiarum est, honeste & frugaliter sustentato Beneficiario, hic jam proprius est & legitimus pauperum census. Ejus rei invictissimum quoddam videtur ex Gratiano proferri posse argumentum. Quærit ille (4) an potuerit mensa communis scindi in plures Præbendas. Respondet autem innuxie id fieri potuisse, propterea quod ut superflua communis mensæ, post Canonicorum omnium frugalem in commune sustentationem, pauperibus distribuebantur: ita Præbendæ cujusque superfluum omne, Canonici victu & cultu seposito, in pauperes effluit, quibus æque compendiosa est utraque hæc superfluorum in eos effusio: *De rebus vero Ecclesiæ quæritur, an liceat eas per Præbendas dividi, ut annuos reditus quisque sibi specialiter vindicet? His ita respondetur: Sicut perfectione caritatis manente secundum discretionem Ecclesiarum, distributio fit Ecclesiasticarum facultatum, dum aliis possessiones hujus Ecclesiæ ad dispensandum committuntur, ex quibus licet res Ecclesiæ omnibus debeant esse communes, primum tamen sibi, & suæ Ecclesiæ deservientibus necessaria Episcopus subministret, reliqua quæ supersunt fidelium usibus ministraturus; ita & Præbendæ Ecclesiarum eadem caritate manente pie & religiose possunt distribui; nec tunc rebus Ecclesiæ ut propriis, sed ut communibus utilitatibus deservituris; ut ex his quæ sibi assignata sunt, primum sibi necessaria percipiat;*

(1) Can. 22. (2) Can. 32. (3) Can. 43. (4) 12. q. 1. post c. 25. 27.

piat; si qua vero suis necessitatibus supersunt, in communes usus Ecclesiæ expendat. Quod eodem redit, ac si diceretur, portiones singulas mensæ communis illa in Præbendas sectæ, ejusdem esse naturæ, iisdemque subesse legibus, quibus tota ante sectionem mensa ipsa; utrobique Beneficiariis primo necessaria vitæ præsidia addicuntur, reliqua vindicantur Ecclesiæ & pauperibus. Alias ea partitio iniqua & injuriosa fuisset, damnosaque pauperibus.

V. Ex Synodo Excestrensi in Anglia anno 1287. manifestissime similiter demonstrabitur, æque obligari Clericos atque Monachos, superflua Beneficiorum ut in pauperes effundant (1): *Et licet Ecclesiastici quidquid vitæ suæ necessitati eis superfuerit, de patrimonio Jesu Christi in usus pauperum, quorum dispensatores existunt, teneantur ex debito erogare, &c.* Clara hæc sunt, nec cavillandi locus est ullus. Tenentur & sæculares Beneficiarii, non aliter quam Regulares, pauperes suis impartiri superfluis omnibus, non ubi superfluitati ipsi suæ, sed ubi necessitati fecerint satis (2): *Quidquid vitæ suæ necessitati superfuerit, de patrimonio Jesu Christi in usus pauperum, quorum dispensatores existunt, teneantur ex debito erogare.*

In Concilio Londinensi anno 1341. Patribus ibi congregatis displicuit, quod Regulares, qui Parochiales regebant Ecclesias, nullis Parochianos suos eleemosynis recrearent, quo eo tandem adducti sunt, ut sancirent ab Ordinariis certas definiri eleemosynas ab illis erogandas, & Episcopalem interponi auctoritatem, quo huic statuto omnes morigerarentur: *Statuimus, quod Religiosi Beneficia appropriata obtinentes Ecclesiastica, secundum Beneficiorum hujusmodi facultates, annis singulis pauperibus Parochianis certam eleemosynæ quantitatem, ipsorum Ordinariorum moderandam arbitrio, per ipsos Episcopos distribuere compellantur, sub pœna sequestrationis & subtractionis fructuum.*

VI. Si reprehensa non est a Concilio Parisiensi modo laudato ea hospitalitas, quæ ne divitibus quidem aditum intercludit, quamquam impensius pauperes excipi commendatum sit: non inde ominari poteris, non pauperum tantum patrimonia esse res Ecclesiæ. Sed illud altius consulens vidit Conciliorum sapientia, pauperibus dari, quod divitibus impenditur, quorum illis conciliatur protectio, amor, custodia, liberalitas. Longius latiusque propagabantur Wani Archiepiscopi sanctissimi Hamburgensis largitiones, ut ex Adami Chronico patet; Reges ipsos Septentrionalium Regionum muneribus colebat, & sua sibi munificentia conciliabat, effuso in hæc opulentissima dona Ecclesiæ suæ ærario locupletissimo, quibus delinimentis illos habebat sibi, Ecclesiæque propitios, & dicto audientes (3): *Ut ferocissimos Reges Aquilonis hilaritate suorum munerum ad omnia quæ voluit, benignos obedientesque haberet.* Qua de re nos alibi plura.

VII. Ineluctabilibus porro argumentis constat, in pauperes potissimum profundi debere res Ecclesiæ. Petri Damiani vitam ex alumnis ejus qui litteris consignavit, non siluit, qua ille caritate, qua largitate esset in pauperes, egenos, nudos, ægros (4): *Quis in vestiendis nudis, in reficiendis egenis, in visitandis ægrotis, promptior illo potuit esse unquam?* Fores ejus semper obsidebant pauperes: *Turba pauperum Episcopalia limina quotidie frequentante.* Hospites semper adhibebat, quamdiu Episcopatu functus est, sed nec egeni ægrique excludebantur: *In suis conviviolis, quæ semper ex more cum hospitibus communicabat, si qui egeni circumquaque per regionem lectulis decumbebant, oblivisci ab eo minime poterant.* Largiri se negabat quidquam, sed debita exolvere, ut qui res Ecclesiæ commendatas, non suas haberet: dispensatorisque, non domini & possessoris partes impleret: *Ajebat enim se dominicarum rerum constitutum fore ministrum, non dominum; dispensatorem, non possessorem.*

Si quid ergo præciperet Episcopis Damianus, exemplo ipse Episcopus quoque prælucebat. Datis quippe Epistolis ad Episcopum rerum Ecclesiæ dilapidatorem, illum contestabatur, tot pauperum interemptorem illum esse, quot pauperes his ejus expensis, viduæ orphanique ali potuissent: *An ignoras quia ad hoc Ecclesiis prædia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur, indigentes alantur, & ex eis viduis atque pupillis subsidium procuretur?* Addebat & illud, qui primum Ecclesiæ agri fundique donati fuerant, eos divenditos fuisse, ut illorum

(1) Can. 18. (2) Can. 4. (3) Baron. ann. 1013. n. 8. (4) Bollan. die 23. Febr. c. 8.

illorum pretio indigentibus succurreretur: exinde vero servatos fuisse, ut ex eo velut inexhausto caritatis fonte rivuli manarent perennes piarum largitionum: *Procedente tempore Ecclesiarum Rectoribus visum est, ut ipsa potius prædia traderentur, unde scilicet non modo Clericos sacris excubantes officiis Ecclesia pasceret, sed & refrigerii stipem diversis indigentibus & inopia laborantibus ministraret*. Homicida ille pauperum execrandus est, qui debito illos pane defraudat (1): *Perpende ergo quantorum homicidiorum in die judicii reus erit, qui modo tot viduis, tot orphanis, diversisque pauperibus, unde vivere debeant, subtrahat? Si damnatur ille qui vel unum perimit hominem ferro; qua sententia dignus est, qui bona Ecclesiæ profligando, complures interficit, famis & inopiæ gladio?* Peræque frustrantur pauperes, si nulla ad eos derivatur pars rerum Ecclesiæ, & si ejus fundi alienantur. Si vita ejiciuntur, dissipatis fundis, quorum fructibus victitabant: æque inhumaniter interimuntur, ubi fundorum fructibus penitus arcentur.

VIII. Id videtur Bernardo persuasum fuisse, non posse templa, maxime regularium, auro, argentoque, & splendidioribus ornamentis ultra modum congestis condecorari, quod non aliter fere id fieri possit, nisi templis viventibus dilabentibus, nisi pauperibus, in quibus Christus habitat, inedia deficientibus (2): *O vanitas vanitatum, sed non vanior, quam insanior! fulget Ecclesia in parietibus, & in pauperibus eget. Suos lapides induit auro, & suos filios nudos deserit. De sumptibus egenorum servitur oculis divitum. Inveniunt curiosi quo delectentur, & non inveniunt miseri quo sustententur*. Multo impatientius tulisset Bernardus, res pauperum necessitatibus dicatas, divitum Clericorum luxu & voluptatibus disperdi.

IX. Cum gravi annona conflictaretur Urbs Roma, octo mendicantium millia aluit Innocentius III. præter eos quos certis in ædibus sustentabat. Jam inde ineunte Pontificatu suo pauperibus addixit oblationes omnes, quæ sibi obveniebant ex Ecclesia sancti Petri, decimam omnium aliorum proventuum, ac denique oblationes omnes, quæ ad pedes ipsius prisco more effundebantur (3): *Universasque oblationes provenientes ad pedes ipsius secundum antiquam consuetudinem accipiebat eleemosynarius erogandas*. Reliquis supersedeo enumerandis ejus caritatis monumentis, quæ in ejus Gestis describuntur; unum addo, in quo plurimum momenti sit: constructum ab eo Romæ fuisse Xenodochium sancti Spiritus, quod omnium toto orbe Xenodochiorum opulentissimum est, & excipiendis hospitibus miserabilibusque maxime obvium.

X. Beatus Hugo Gratianopolitanus ille Episcopus, cujus vitam scriptis mandavit Guigo V. majoris Prior Carthusiæ, verbis an exemplis incertum vehementius omnes ad eleemosynas conduplicandas incendebat; ubi suæ familiæ necessitatibus fecerat satis, reliqua omnia in pauperes expendebat, ne successoribus suis acervatas dimitteret aut litium, aut voluptatum sementes. Cum gravi aliquando penuria & fame laboraret regio, vasa sacra confregit & dilargitus est. Vide quam procul esset a liguriendo pauperum patrimonio, inter pauperes Ecclesiæ suæ se quoque ipsum numerari volebat, quin & seipsum & familiares suos eo verberabat probro ac convitio, quod non cum egenis aliis egerent & mendicarent (4): *Eleemosynæ sane fuit & per se diligens executor, & in aliis etiam fervidus exhortator. Exceptis enim domus suæ duntaxat necessitatibus, cuncta pene quæ consequi poterat, non in thesauros congerebat, posterorum vel dissipenda litibus, vel consumenda luxibus; distribuit lætus egentibus. Denique annulos aureos & gemmatos, calicem etiam similiter aureum tempore famis magnæ vendidit, & alendis impendit pauperibus, &c. Non æquum putabat Ecclesiarum bona, quæ patrimonia sunt æstimanda pauperum, in aliorum expendi præsertim malorum usibus hominum: immo magis semetipsum tanquam ex pauperibus unum graviter accusabat, quod sibi ac sociis de rebus sibi commissis competentem sumeret copiam, ac non potius sustineret cum pauperibus & ipse pauper inopiam.*

XI. Elphegus, de quo non pauca jam delibata sunt, Vintoniensis primo Episcopus, postea Archiepiscopus Cantuariensis, neminem unquam Diœcesanorum suorum mendicare passus est, alienarum Diœceseon mendicantes nunquam indonatos rejecit;

 palam

(1) Baron. ann. 1055. n. 2. (2) Apol. c. 12. (3) Rainald. ann. 1202. n. 3 1. 32.
(4) Sur. die 1. April. Cap. 27.

palam profitebatur, qui Christi membris non condolerent, eos se ab ejus corpore divellere; sacra vasa & ornamenta opulentissima Ecclesiæ suæ coacervaverat; quæ postea urgente gravi publicaque penuria pauperibus erogavit: iis enim Ecclesiam ornari, dum rerum copia exuberat: his necessitates levari, dum famis angustiæ urgent. Aures hic adhibendæ Osberto Ecclesiæ Cantuariensis Monacho (1): *Nullum Parochianorum suorum publice mendicare permisit, nec alterius loci pauperem vacuum abire sivit; immane horrendumque nefas reputans, si quod natura commune constituit, hoc velit homo ceu proprium usurpare. Quapropter nec Dominici Corporis membrum esse, qui pauperum indigentiis nollet subvenire, diligenter disputabat: Nam si patiente uno corporis membro compatiuntur cetera, compertum est ejusdem corporis membrum non esse, quod patiente alio compassionis effectum nescit habere. Ubi vero illa defecerunt quæ ex jure Ecclesiæ ministerio pauperum competere potuissent, thesauros Ecclesiæ, quos multiplices paraverat, jubet distribui, docens ex hoc ornatissimas quaque Ecclesias possidere, ut tempore felicitatis sint honestati, tempore vero necessitatis sint utilitati.*

XII. His possent longe plura accumulari exempla. Beati Antonini Archiepiscopi Florentini, B. Thomæ de Villanova Archiepiscopi Valentini, beati Laurentii Justiniani primi Venetiarum Patriarchæ, beati Caroli Archiepiscopi Mediolanensis pastoralis sollicitudinis laudibus & experimentis innumeris accedere nihil potest, ejus videlicet, quæ Pastoris ipsius penuria oves pascit, nuditate vestit; & eleemosynas non aliter interpretatur, quam ut æs alienum, quod exolvatur, aut ut deposita commendata, quæ bona fide restituantur. Testis locuples & idoneus Giossanus de beato Carolo affirmat, de patrimonio suo nihil unquam illum laborasse, coram ejus omnem abjecisse, augmenti nihil unquam fieri passum esse; frequens hoc illi & familiare fuisse (2), *Dispensatorem tantummodo esse Episcopum, non dominum rerum Ecclesiæ; ideoque nec arbitratu suo posse eum sumptum facere, maxime in sæculi pompas & delicias; denique expendi ab eo nihil posse, nisi in utilitates Ecclesiæ, & Dei cultum.* Occurret & infra ubi de his sanctissimis Pontificibus aliquid specialius memoretur. Unum hic illud addam ex Thoma Cantipratensi, de Cancellario Ecclesiæ Parisiensis Philippo, qui post mortem visendum cum se præbuisset, eo etiam nomine æternis se ignibus addictum fuisse confessus est, quod Ecclesiasticos proventus suos recondidisset, non in pauperes statim effudisset (3): *Quod recrescentes fructus annuos contra pauperes timide reservavi.*

XIII. Utque unde recessit, eo revocetur oratio, rursum ad Concilia revolvamur. Concilii Ravennatis Patres 1311. ita pronuntiarunt: Cum res Ecclesiæ res sint pauperum, Episcoporum, Capitulorum, & Coenobiorum muneris esse, ut pro caritatis, pro abundantiæ suæ modo eleemosynis largissimis studeant; ut Episcopi certo numero pauperes quotidie prandio adhibeant; denique ut in omnibus Civitatibus, Dioeceseos & Provinciæ regionibus, spectatæ sapientiæ & religionis viri delegentur, qui Collectis præsint faciendis, pro iis quos mendicare verecundia prohibet; qui in has Collectas aliquid pecuniæ contulerint, iis quadraginta vicissim dierum Indulgentias consecuturos, si non simulata animi poenitudine peccata sua in aures sacerdotum effuderint (4): *Cum bona Ecclesiarum sint pauperum, statuimus quod de cetero, & prout sæpius & melius poterit, fiant juxta possibilitatem eleemosynæ generales per Episcopos & Capitula Cathedralium Ecclesiarum, & Abbates seu Conventus Monasteriorum habentium sufficientes reditus ad ea. Et quilibet etiam Episcopus secundum suum beneplacitum & possibilitatem quotidie in prandium reficiat aliquos pauperes. Et ut pauperibus verecundis valeat provideri, &c.*

Inter ea repurgandæ, & ad puriorem formam refingendæ sacræ disciplinæ Capita, promulgata quæ sunt in Anglia a Cardinali Polo Apostolicæ sedis Legato anno 1556. Beneficiariis præcipiebatur, ne avaritiæ sordibus imputari posset, quæ eis commendabatur frugalitas, omnia eorum superflua large spargerentur in alendos pauperes, vel instituendos Clericos juniores, ut olim B. Gregorius Augustino Anglorum Apostolo

(1) Sur. die 19. April. (2) L. 8. c. 25. (3) L. 1. c. 19. n. 6. (4) Can. 30.

lo praeceperat (1): *Ne sumptuum moderatio avaritiæ tribuatur quidquid ex fructibus Ecclesiarum, deductis eis quæ earum oneribus sustinendis, & ipsis atque ipsorum familiaribus necessaria sunt, supererit, id omne juxta illa quæ beatus Gregorius Papa Augustino Episcopo de fructibus Ecclesiæ dispensandis rescripsit, ad pauperes Christi suscipiendos & alendos, ad pueros & adolescentes in scholis & studiis educandos, atque in alia pia opera ad Dei gloriam & proximi utilitatem & aliorum exemplum distribuant. Sint patres pauperum, sint orphanorum, viduarum & oppressorum refugium & tutela.*

In Concilio Tridentino Episcopis, cæterisque Beneficiariis innovatus est Apostolicus Canon, quo vetantur res Ecclesiæ proximis largiri, quod eæ res sint pauperum & Christi patrimonium, quo arcendi proinde illi sint, nisi sint pauperes: nec nisi pro paupertatis modo donandi (2): *Omnino eis interdicit Synodus, ne ex reditibus Ecclesiæ consanguineos familiaresve suos augere studeant. Cum & Apostolorum Canones prohibeant, ne res Ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant.* Quod diserte confirmatur, usque adeo fiscum Ecclesiæ fiscum esse pauperum, ut ne in consanguineos quidem Episcopi, nisi ut pauperes, delibari inde quidquam possit.

XIV. Sed nusquam disertius enucleari potuit voluntas Concilii Tridentini, & innovata ibi Conciliorum antiquorum disciplina, quam in Concilio Mediolanensi I. anni 1565. ubi sancitum est, constantissima & ineluctabili antiquitatis Ecclesiasticæ traditione, cum res Ecclesiæ temporales donatæ non fuerint, nisi ad modicum & parcum Cleri Cultum, ad sarta tecta & ornamenta Ecclesiarum, atque ad alimenta pauperum, eam esse bonorum Ecclesiæ incorruptibilem legem, nullos ut in alios, quam in caritatis & sanctitudinis usus derivari possint (3): *Siquidem ubi primum Ecclesiæ bona esse cœperunt, eam naturam & conditionem consecuta sunt, ut in alium quam sacrum & pium usum eorum fructus converti nefas esset.* Tum setio admonet Concilium eos, qui ea gestant Beneficia, quibus onera incumbunt aliqua, sive ipsa in genere natura rerum Ecclesiæ, sive ex speciali quapiam institutione, sive legibus eorum provisioni additis: nisi his oneribus satisfaciant, gravi eos sacrilegio irretiri, & ad restituendum obligari: eamque in rem excubaturos vicissim Metropolitanos & Episcopos, & in alios pariter Beneficiarios, ut vel oneribus fiat satis, vel fructus restituantur. Qui vero ea obtinent Beneficia, quorum proventus haberi possit veluti justa & æqua merces laboris & obsequii eorum, si redundent hi proventus ultra necessitatis & parci modestique cultus modum, hanc omnem indubitatissime redundationem ad ornandas Ecclesias, & alendos pauperes effundi debere. Si tum vero his superfluis suis pauperum necessitatibus non succurrant, tum vero homicidii nexu eos implicari, & gravissime adversus caritatis legem committere: *Si vero qui Ecclesias & Beneficia Ecclesiastica quæcumque obtinent, quorum fructus ad eos velut divinorum obsequiorum Ministros honeste sustentandos propria sunt attributi; si uberiores sint, quam ad tuendam vitam conditionisque suæ rationem requiratur, dubitare non debent, ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut præter ea quæ ad victum & cultum eorum satis essent, suppeteret etiam quibus divini cultus ornatus ac splendor conservaretur, & pauperum inopia & indigentia sublevaretur, quemadmodum etiam Deus plerosque divitiis cumulat, ut amicos sibi faciant, a quibus cum defecerint, in æterna tabernacula recipiantur. Quapropter per viscera misericordiæ Jesu Christi obtestamur, atque monemus, ut meminerint ea bona non sibi esse credita ad luxum, neque ad augendos consanguineos, sed ad vitam honeste, ut fidelem Dei ministrum & pietatis Christianæ Magistrum decet, traducendam. Ex eo vero quod superest, si necessaria pauperibus alimenta denegaverint, intelligant se, quos non paverint, occidisse: atque ob violatam sanctissimæ caritatis legem mortale peccatum commisisse, quo sibi iram in die iræ thesaurizaverunt.*

XV. Siquid ex hujus contextus prolixitate emerserit tædii, id facillime abstergebitur his pernecessariis observationibus: 1. Beneficiorum & Beneficiariorum duplicem hic classem sejungi. Aliis enim onera imminere & impensas quasdam certas, vel communibus rerum Ecclesiæ legibus, vel specialibus conditionibus fundationis Beneficii

(1) Decreto 5. (2) Sess. 25. c. 1. (3) Acta Eccl. Mediol. p. 39.

ficii ipsius, aut peculiaris provisionis suæ. Aliis nulla incumbere propria onera, sed affluere proventus, in eum usum assignatos, ut iis honeste & commode alantur Clerici, qui qua par est fide & frequentia divinis Officiis & altaribus insistent: *Quorum fructus ad eos tanquam divinorum obsequiorum Ministros honeste sustentandos, proprie sunt attributi*. 2. Ex hoc discrimine discrimen existit aliud: priores illos sacrilegio obligari, & restituendi necessitate, si minus fungantur officio: posteriores hos gravi constringi quidem illos piaculo adversus caritatis leges, ni superflua erogent in pauperes omnia; sed non juberi hoc Concilii Canone, ut restituant. 3. Ea autem ratione nititur hoc Concilii Decretum, quod origo, institutio, natura, lex Beneficiorum & bonorum Ecclesiæ ea sit, ut sicut donata fuere, ita & necessario expendenda sint in alendos pauperes, & restaurandas ac ornandas Ecclesias. Hoc ergo Concilio innuitur esse eleemosynas, quæ fundatione ipsa Beneficii, vel institutione Beneficiarii nitantur, quibus adeo defraudare pauperes nemo queat, quin graviter peccet, & restituere teneatur. At ubi ejusmodi Beneficia sunt, quæ instituta fuerint ad alendos Clericos eos, qui Ecclesiæ interim obsequiis vacarent, utpote Canonicatus, Præbendæ, portiones, Capellæ, & id genus alia; tum ubi in pauperes non erogantur superflua, peccari tantummodo contra caritatem, sed criminose peccari, & in caritatem committi, quod facinus non alias facile quam operibus caritatis eluatur.

Mox vero idem Concilium definit, quæ sint hæc superflua modice & frugaliter sustentato Beneficiario, & qui sit hic modicus & honestus Beneficiarii cultus, victus, vestitus, ut superflua jam sint cetera, & pauperibus largienda. Eum vero honestum pronuntiat cultum, cui moderatur non ambitio & luxus, non origo & nobilitas Beneficiarii, sed decreta Pontificum, & Canones Conciliorum, super frugalitate editi, & moderatione Clericorum in epulis, supellectile, vestibus, & toto domestico instrumento: *Modum autem & rationem, qua metiri se pro conditione & gradu unumquemque oporteat ad vitam suam fructibus Ecclesiasticis honeste ducendam, eam esse omnes debent intelligere, quæ ab iis non discrepet, quæ in sacris Canonibus, & præsertim in his nostris Constitutionibus de Clericali frugalitate & modestia constituta sunt. Quæ vero de fructibus Ecclesiasticis dicta sunt, eadem etiam de supellectili omni, ceterisque rebus, quæ iisdem fructibus comparatæ sunt, dicta esse intelligantur; ne quæ de domestico Ecclesiasticorum hominum cultu & ornatu per nos in hac Synodo decreta sunt, aut ad propriam avaritiam, aut ad propinquorum splendorem statuta esse videantur*.

XVI. Id quoque affirmat grande Scholæ Theologicæ lumen decusque B. Thomas, summos quosque Principes ea Prælatis esse largitos, quæ largiebantur, ut in pauperes transfunderentur, quorum videlicet procuratores sint & provisores Episcopi (1): *Videtur quod male fecerint Principes & alii dando divitias Prælatis. Responsio, Dicendum est, quod non dederunt Prælatis propter se, sed propter pauperes. Et ideo non dederunt eis, sed pauperibus. Prælatis autem dantur, tanquam pauperum dispensatoribus*. Quod & alibi luculentius ubi docet Prælatos proprii quidem dominii sui dominos esse: *Propriorum bonorum verum dominium habent*; at bonorum Ecclesiæ Dispensatores duntaxat eos esse (2): *Ecclesiasticorum bonorum sunt dispensatores, vel procuratores*. Denique hoc ipso eodem loco illud definit, quod secuti esse, & corroborasse videntur Patres Concilii I. Mediolanensis supra laudati. Declarat enim sanctissimus Doctor, si quid Episcopus ante bonorum Ecclesiæ factam partitionem in suum penu detorqueret eorum, quæ reparandis Ecclesiis, vel solandis destinata sunt pauperibus, aut alendo Clero, tum illum lethali se piaculo obligaturum, præterquam quod restituere teneretur. At si rerum communium partitione semel instituta, jam non ea sobrietate & abstinentia utatur Episcopus ut pauperibus opitulari possit: commissurum eum adversus præcepta caritatis. Denique incunctanter pronuntiat sanctus Doctor, Episcopos, & omnes indiscriminatim Beneficiarios parcimoniæ suæ fructus ex proventu quolibet sacro, & ex propria etiam portione, proximis dilargiri non posse, nisi pauperes sint, & tanquam pauperibus, non ut ditiores fiant: *Et ideo si de eo quod usui Episcopi, vel alicujus Clerici est deputatum, velit aliquis sibi subtrahere, & consanguineis, vel aliis dare; non peccat, dummodo*

(1) In Ep. 2. ad Cor. c. 12. lect. 5. (2) 2. 2 q. 185. art. 7. in corp. & ad 2.

do illud faciat moderate, id est, ut non indigeant; non autem ut ditiores inde fiant. Si ex his autem argumenteris, non dispensatores ergo tantum, sed & dominos esse Beneficiarios proventuum Ecclesiasticorum, nec meros esse provisores pauperum, sed possessores, cum ex B. Thoma nec adversus justitiam peccent sua in pauperes inhumanitate, nec restituere ex justitia teneantur. Respondeo abludere te & a vero, & a B. Thomæ sensu, & verbis; disertissime enim ille modo pronuntiabat Episcopos *propriorum bonorum verum dominium habere, Ecclesiasticorum bonorum dispensatores esse, vel procuratores: Principes temporalia bona Prælatis dedisse, non propter se, sed propter pauperes; non dedisse Prælatis, sed pauperibus; Prælatis dedisse, tanquam pauperum dispensatoribus.* His utique & sententiis & verbis inhærendum est, quibus quam consentanei sint sancti Patres & Conciliorum Canones, supra abunde ostensum est; non frigidis distinctiunculis a doctrina Patrum & Conciliorum alienis.

CAPUT XXXIII. *P.4. l.4. c.11.*

Res & proventus Ecclesiæ patrimonia esse pauperum, quorum Beneficiarii dispensatores sint, post annum Christi millesimum.

I. Pontificias damnabat Petrus Damiani epulas, quibus Episcopi divites excipiunt de patrimonio pauperum.

II. Vituperat Anselmus eos Abbates, qui parcunt rei, & congerunt, nec statim in egenos effundunt.

III. Stomachatur Bernardus ea profundi, quæ pauperum necessitatibus dicata sunt.

IV. Pulcherrima Petri Blesensis præcepta ad filium Comitis, qui in Episcopalem sedem electus fuerat, super impendiis rerum Ecclesiæ.

V. Primævæ Cistercienfium Constitutiones tuendæ paupertati Monasticæ in sacra etiam Ecclesiarum supellectili.

VI. Carthusiani & Canonici Regulares iisdem se propemodum Constitutionibus accommodavere.

VII. Nihil vetat harum Congregationum bonis & proventibus multa accessisse intaminato & incolumi paupertatis amore, dum qua par est diligentia & fide superfluum omne in pauperes effundant.

VIII. Admiranda Innocentii III. Papæ distributio rerum & proventuum Ecclesiæ, ejus mensa, supellex, ministri.

IX. Petri Alliacensis, & Jacobi Papiensis Cardinalium placita, de necessaria ipsi summo Pontifici Palatinorum sumptuum moderatione: & de necessaria quadem Episcoporum supra Abbates pompa majore, quo & majori sint populis venerationi.

X. Dominus, an dispensator sit Papa rerum Ecclesiæ, doctrina ejusdem Petri Alliacensis.

I. NEmo nisi valde hebes & insanus Petrum Damiani suspicari poterit, aut Episcopis, aut Cardinalibus invidere, aut obtrectare potuisse, cum utrinsque ejus Ordinis eminentissimi et illustrissimi potissimum decus ipse fuerit. Sed non ea observantiæ lege cohiberi se posse ille existimavit, quin censoria quadam virga insectaretur splendidiores quasdam epulas, ex rebus Ecclesiæ in ædibus Cardinalium et Episcoporum tunc valde frequentes; dum pauperes, quorum illi provisores erant, patrimoniique procuratores, inedia et ærumnis conflictarentur (1): *Quotidie regales epulæ, quotidie apparatus, quotidie nuptiale convivium. Et unde refrigerari debuerant indigentes, rubentium trabearum reficiuntur gestatores: & cum Episcopus dispensator debeat esse promptus pauperum, ad eorum mensam affluentibus deliciis alieni ructant, cum & illi quorum est tota substantia, procul exclusi, famis inopia contabescant.* Ita manifeste res Ecclesiæ res sunt pauperum, *quorum est tota substantia:* & pauperum dispensatores sunt Episcopi: *Cum Episcopus dispensator debeat esse pauperum.*

II. Cum B. Anselmus Monachum adhuc tantum ageret, longe diverso vitio laborare sui Ordinis Abbates molestissime ferebat, diverso inquam vitio, nec minus pauperibus infesto & exitiali. Adeo non enim res & reditus Monasteriorum dilapidabant, ut in eam se unam intenderent curam, ut nova in dies illis incrementa aggregarent. Non studebant tantum artibus fraudibusque litigatorum arcendis, variis ipsimet calliditatibus partes circumveniebant. Longissime certe aberant a disseminandis in egenos sacris

(1) Baron. an. 1061. n. 43.

cris proventibus, qui ne rapinis quidem abstinebant, ut eos amplificarent (1): *Sunt multi Prælati nostri Ordinis, qui quasi solliciti ne destruantur res Dei in manibus eorum, agunt ut dissipetur lex Dei in cordibus eorum. Nam tantum conantur esse prudentes, ne decipiantur ab aliis, ut fiant astuti ad decipiendum alios. Adeo sunt cauti, ne fiant prodigi, & quæ habent rationabiliter perdant; ut avari fiant, & quæ servant, inutiliter putrescant. Sic studiose servis & pauperibus Dei & sancto loco semper satagunt aliquid acquirere, ut dolose semper alicui tentent aliquid auferre. Sic animantur zelo corrigendi stultos, ut accendantur crudelitate aut cupidine colligendi nummos*. Fatetur Anselmus bona Cœnobiorum res esse Dei & pauperum: *Res Dei, &c. Pauperibus Dei satagunt acquirere*. Sed cum ipsamet justitiæ lex Deus sit, vetat ille patrimonia injustis amplificari augmentis, vel rapinis. Cum caritas ipsa Deus sit, displicet ei, si hæreditas ejus cupiditatibus hominum sua debeat incrementa. Quin hæc jubet esse æraria caritatis, ut in quæ suas res congesserit pietas divitum, quo eas in pauperes effunderet caritas Beneficiariorum.

III. Elegantissimis illis aureisque B. Bernardus litteris ad Senonensem Archiepiscopum datis, querimonias edisserebat pauperum, quorum ob oculos Prælati ceterique Beneficiarii in vanas & ridiculas pompas lasciviasque effundebant opes Deo dicatas ad pauperum & calamitosorum omnium levamen. Tam detestabilem perversitatem Aulici Magnates ridebant, pauperes execrabantur; cum abundaret & superflueret divitibus Clericis in equos, epulas, canes, id ipsum quo ejusdem corporis membra fraudabantur, ejusdem Ecclesiæ filii, ejusdem æternæ consortes hæreditatis, & si quo deberent, res essent loco, jam nunc ejusdem Ecclesiastici patrimonii participes: *Dicite Pontifices, non quidem in sancto, sed in fræno quid facit aurum? Quam tolerabilius cernitur in sancto, quam in fræno? Hoc me etiam tacente, etsi non Curia Regum, tamen penuria pauperum clamat. Sileat licet fama, sed non fames. Fama quidem silet, quia non potest mundus odisse vos. Nam quomodo arguet mundus peccatum, a quo potius laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur? Clamant vero nudi, clamant famelici; conqueruntur & dicunt, Dicite Pontifices, in fræno quid facit aurum? Numquid aurum in fræno repellit frigus, aut esuriem? Nobis frigore & fame laborantibus quid conferunt tot mutatoria, vel extensa in perticis, vel plicata in manticis? Nostrum est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Et nos enim Dei plasmatio, & nos Christi sanguine redempti sumus. Nos ergo fratres vestri. Videte quale sit de fraterna portione pascere oculos vestros. Vita nostra cedit vobis in superfluas copias. Nostris necessitatibus detrahitur, quidquid accedit vanitatibus vestris. Duo denique mala de una prodeunt radice cupiditatis, dum & vos vanitando peritis, & nos spoliando perimitis*. Addit Bernardus conticescere nunc quidem pauperes, quod inaccessæ & obstructæ sint eorum querelis Judicum aures in terris; sed fore ut aliquando ad aures æterni Judicis vociferentur, & exaudiantur.

IV. Cum ad Carnotensem Episcopatum electus fuisset filius cujusdam Comitis, & ad eum litteras ac præcepta exararet Petrus Blesensis, illico in mentem venit, quam gravis ex hoc natalium splendore extimescenda esset tentatio, adversus modicum & temperatum Ecclesiastici patrimonii usum. Unde & statim Blesensis admonet, Episcopis non tam curæ esse debere, quantus sit census, quanti proventus Ecclesiæ suæ, sed qui mores, quæ civium esset ad virtutem indoles, pronitas ad pietatem (2). *Hodie in promotione quorundam prima quæstio est, quæ sit summa redituum, non quæ sit conversatio subjectorum. Verumtamen Deus non irridetur*. Adscitum illum esse a Deo ad amplissimam dignitatem, ut dignitatem ipsam ornaret, & ab ea vicissim ornaretur; ut fidelibus vias panderet salutis, non ut proximos opibus augeret, vel honoribus: *Ad honorem vocavit te Deus propter onera, non ad multiplicandum numerum familiæ aut equorum, non ad dandas parentibus dignitates, sed ad dandam scientiam salutis plebi ejus*. Exemplo etiam Servatorem ipsum non solum verbo docuisse Episcopos, ut ministrare, quam ministrari malint, utque pauperum patrimonium ipsis communicatum velint; quippe cujus rationes ab eis ipse districtissime flagitaturus sit: *Si te illius discipulum profiteris, qui venit ministrare, non ministrari, sic ministrabis pauperibus,*

(1) L. 1. c. 71. (2) Epist. 15.

bus, ut non vituperetur ministerium tuum; ut patrimonium Christi & pauperum ejus, quod tibi commissum est, in egentium necessitates, non in usus extraordinarios expendatur. Patrimonii hujus zelator est Dominus, rationem tecum districtissimam positurus.

Si consanguinitas autem illa Regum regio quoque eum apparatu & sumptu splendere cogeret, non e Christi & pauperum patrimonio regificas has expensas sustinendas esse: quin Pontificis potius modestia Christiani totum illum detumescere fastum debere: *Si quia filius Comitis, aut consobrinus Regis es, manu effusiore teneris expendere, necessitas hæc Christi patrimonium non contingit. Expensas quas de rebus mundanis fecisses, alias fortassis enormes pro tua generositate, debet in rebus Ecclesiasticis Episcopalis modestia cohibere.* Usque adeo vero postea Carnotensis hic Episcopus beneficentiam & largitatem coluit, ut vel Petrus ipse modum aliquem poni optaverit, saltem quoad delectum eorum quos tam large donaret. Quamquam enim modus Episcopalium largitionum is esse debeat, ut sine modo detur, in pauperes tamen solos eas exundare debere. Quod Crucifixi ea sit hæreditas, cujus dispensationem gerunt Episcopi (1): *Beneficiorum quæ pauperibus conferuntur, mensura debet esse immensitas. Non militibus, sed pauperibus erogare tenetur patrimonium Crucifixi, cujus ipse non dominus, sed tutor est, ut misereatur & commodet ad usus egentium, tanquam testamentarius dispensator.*

V. Ut de Cœnobiis atque Abbatibus intertexam aliquid, Decretum hic referam Cisterciensis Abbatis anno 1109. editum (2), ne cruces, ne candelabra, ne thuribula ex auro vel argento in Ecclesiis suis haberent, nec ex serico sacras vestes, vel auro & argento decoras, sive cappas, sive dalmaticas, sive tunicas. Exæstuavit postea vehementissime Beatus Bernardus adversus Cluniacensium in Ecclesiis suis incredibilem quandam opulentiam, lampadas, rotasque stupendas, admirationis quam pietatis intuentibus aspiraturas. Ita enim suspicabatur opes ostentari permagnas, quo etiam majores allicerentur: quo ne fingendo quidem cogitari quidquam posset religiosæ paupertatis magis inimicum (3): *Dicite pauperes, in templo quid facit aurum, &c. Expenditur, ut augeatur, & effusio copiam parit. Ipso quippe visu sumptuosarum, sed mirandarum vanitatum, accenduntur homines magis ad offerendum, quam ad adorandum. Sic opes opibus hauriuntur, sic pecunia pecuniam trahit, quia nescio quo pacto ubi amplius divitiarum cernitur, ibi offertur libentius. Ostenditur pulcherrima forma Sancti, currunt homines ad osculandum, invitantur ad donandum.*

Idem statutum est in Capitulo Generali Cisterciensi anno 1134. quo vel in Ecclesiis ipsis longe pulcherrima splenderet paupertas Monastica, nec aurum usquam ibi, nisi in Calicibus esset. Confirmatum ibidem est & antiquum illud quoque Decretum, abdicandarum earum ingentium opum, quibus enervata tandem fuerat, & labefactata Cluniacensium disciplina, hoc est primitiarum, decimarum, Parochialium Ecclesiarum, & nobilium ditionum; solis autem acquiescendi agris, quos colerent, & sylvis, quas excolerent, subigerentque. Sed non multo post tempore refrixit hic Evangelicæ paupertatis ardor vel apud ipsos Cistercienses; unde & anno 1171. Alexander III. Papa ad universos Ordinis ejus Abbates litteras perscripsit stomachosas, querimoniisque & objurgationibus refertas, quod & ipsi defluxissent in eas disciplinæ corruptelas, quas Majores eorum non ita pridem Cluniacensibus exprobrabant. Jam enim cœpisse eos inhiare Parochiis, ditionibus, dominiis, jurisdictionibus, vastissimis latifundiis, ex quo tantæ opulentiæ luto exhalassent lites & rixæ quædam interminabiles in sæculari foro. Hinc compertissimum utriusque tum hujus Ordinis remissam & labefactatam disciplinam, non in alios fontes refundendam esse, quam in exaggeratos ultra modum divitiarum cumulos: hoc est in proventus annuos non, ut æquum erat, ipsomet eodem anno in pauperes effusos, sed in plures annos, & immensas moles coacervatos. Ex ea Alexandri III. Epistola pauca hæc excerpam (4): *Ab illa sancta institutione dicitur declinatum, in tantum ut aliqui ex vobis patriæ institutionis obliti, contra Ordinis vestri Regulam villas, Ecclesias & Altaria possident: fidelitates & dominia benigne suscipiunt: justitiarias & tributarias tenent, & omne* stu-

(1) Epist. 10. (2) Annal. Cister. T. I. pag. 51. 273. (3) Bernar. in Apolo.
(4) Annal. Cister. t. 2. p. 320.

studium adhibent, ut termini eorum dilatentur in terris, quorum conversatio in cælis debet esse. Inde est quod vobis ab aliis qui foris sunt contentiones & litigia suscitentur; & Abbatibus in causis forensibus occupatis ut plurimum, in commissis domibus & tepor ordinis, & dissolutio nascitur caritatis, maxime quia cum paupertate caritas plus proficit. Hortamur quatenus domus illæ, quæ a prima sui origine in ipso Ordine sunt fundatæ, constitutis terminis sint contentæ; nec velint inordinate ad ea manus extendere, quæ sine laboribus & periculis multis, & deinde sine criminibus & magna confusione non poterunt retinere.

VI. Canonicis Regularibus eadem instillabat præcepta Hugo Victorinus, ut terras & greges possidere mallent, quam decimas, oppida, vicos, dominia, jurisdictiones; quin immo ne agros quidem ultra nescio quem sobrietatis modum finemque, quem transilientes necesse est incurrere in sp inofissimas & innumerabiles lites, non sine crebra concussæ justitiæ invidia (1): *Agros, vineas, pecorum greges, hortos, prata, lacus nutriendis piscibus aptos fratribus habendos concedimus; hæc enim victui necessaria præbent. Decimas vero non recipiant, nisi de illis quos colunt agris; non villas, non earum reditus, non jura fori, non telonei nummos, &c. Non obtineant Judicis vices, nec more Principum militibus dominentur, sed oppressis subveniant, &c. Ne multa quamvis licita possideamus, &c. Multa possidere propinquum est cupiditati, & sic quandoque quod nimium diligitur, male defendi solet.*

Eodem testimonio ornavit Petrus Cluniacensium Abbas primordia Chartusianorum, ut ne in eas delaberentur molestias & difficultates, anxietates, rixasque, quæ individuæ sunt comites nimiarum opum, statuisse eos ne numerus cujusque Cœnobii Monachorum ultra duodecim excresceret, decimotertio addito Priore; huic respondebat & Conversorum, & conductitiorum numerus, modusque agrorum illis alendis consentaneus, constantissimo initio proposito intra hos sese limites cohibendi, ut ne implicarentur negotiis, litibus, discursationibus, & litigantium periculosissimis calliditatibus (2): *Cupiditatem quæ radix omnium malorum dicitur, & avaritiam quæ idolorum servitus vocatur, ita radicitus evulserunt, ut certos terminos juxta locorum suorum fertilitatem aut sterilitatem in circuitu cellarum suarum majores minoresve præfigerent, extra quos etiamsi totus eis offerretur mundus, nec saltem quantum pes humanus occupat, terræ spatium acciperent.*

VII. Cautissime tum quidem hæc & sapientissime constituebantur; nec his tamen sanctissimis Congregationibus nos irasci fas est, si lapsu temporis ea secutæ sunt consilia, quæ his capitaliter pugnare videantur; dum ne unquam desciverint ab ea incommutabili pietatis & sobrietatis regula, quod & illæ semper professæ sunt, ut singuli necessario & modico cultu contenti essent, superflua pauperibus erogarent. Non ita magni refert, modicas, an ingentes opes Beneficiarii, Episcopi, Abbates obtineant. Non semper satis fida comes hæret virtuti paupertas. Non semper in vitio sunt opes. Est & ubi ex opibus heroica quædam virtus exurgat, & supra modum resplendeat. Sed permagni omnino interest, ut de quocumque, & de quantocumque proventu Ecclesiastico, non delibet qui frugi se esse vult, nisi necessarium victum, reliqua incunctanter in pauperes dispergantur, non seponantur unquam in futuros usus, non augeantur, non accumulentur fundi reditusve. Qui eo sunt animo, & quibus familiaris est is rerum usus, ii in summa opum abundantia paupertatis Evangelicæ retinentissimi sunt; quorum non is usus, non hic animus est, ii ne in ipsa quidem paupertate divitum vitiis & laqueis satis expediti sunt.

VIII. Intelligebat Innocentius III. quam penes se depositum esset rerum Ecclesiæ, non dominium; nec vel se iis, nisi ut pauperem uti debere: cum abjecta aurea & argentea supellectile, ligneam, vitreamque adhibuit; cum pretiosis pannis, armenisque muribus repudiatis, agni pellibus vestiri se maluit; cum mensæ suæ inferri vetuit ultra tria fercula, Capellanis suis duo; cum ejectis Nobilibus qui ei ante ministrabant, Clericos adscivit; cum denique seposita mediocri quantitate pecuniæ, quæ in necessitates Ecclesiæ ipsius reservari posset, reliqua omnia effudit in Monachos & Moniales, rerum necessariarum penuria laborantes. His Pontifex voluit usus sanctissimi rerum Ecclesiæ, non verbis tantum, sed factis magisterium orbi Christiano,

(1) De Claustro Animæ L. 2. c. 5.

(2) De Mirac. L. 2. c. 28.

no, & futuris ſæculis repræſentare: & majore poſthac fiducia in Prælatos pertonare, qui ſuis ab exemplis & veſtigiis longius aberrarent. Audiendus Scriptor vitæ ejus (1): *Quia vero ſuperfluitas multa nimis abundat in ſæculo, maxime in Prælatis, ut eos corripere poſſet liberius & corrigere, illius exemplo qui cœpit facere & docere, ad talem ſe mediocritatem reduxit, quod vaſa aurea & argentea in lignea & vitrea commutavit: pelles armellinas & griſcas tranſtulit in agninas. Menſam ſuam tribus ferculis voluit eſſe contentam, & Capellanorum ſuorum duobus, niſi magna ſolemnitas, aut aliqua urgens neceſſitas amplius poſtularet. Remotiſque laicis viros religioſos adhibuit ad quotidianum miniſterium menſæ, ut ei a perſonis regularibus honeſtius ſerviretur; conſuetis tamen officiis viris Nobilibus ſervatis, qui feſtivis diebus ſecundum morem deſerviebant in eis. Quandam moderatam ſummam de theſauro Eccleſiæ ſeparavit, & in ſequeſtro depoſuit pro urgenti neceſſitate, ſi qua forſitan immineret; reliquum vero theſaurum pene totum erogavit hoc modo.*

IX. Patrocinatus eſt Petrus Alliacenſis ſingulari illi animi moderationi, ſuique dejectioni, & totius Prælatorum pompæ faſtidio, quo Cæleſtinus V. Pontifex Romanus iter ingredi, & urbes inire voluit, aſello vectus, cujus hinc & hinc regebant habenas Siciliæ & Hungariæ Reges: cum fruſtra & Cardinales & Reges dehortari illum & a propoſito abducere tentaſſent. Addit vero Alliacenſis, quanquam juſtiſſimis laudibus cumulanda ſit hæc Cæleſtini humilitas & moderatio: ſua tamen laude non fraudandos Præſules vulgo alios, qui ad Chriſti & Eccleſiæ gloriam referunt mediocrem illum apparatum, ornatumque, quo ſi ſe ſpolient, facile in contemptum venient plebis: quæ pro carnali conſuetudine ſua non paulo majori habet & templa, & altaria, & ipſos eorum Miniſtros venerationi, ubi magnificentia hos viderit ſingulari circumfulgere. Ita certe ſenſit Bernardus, qui eo quoque diſcrimine diſtare voluit Epiſcopos ab Abbatibus, qui cum religioſo receſſu ſuo ſedeant, nihil opus habent plebium veneratione. En ipſa Petri Alliacenſis verba (2): *Hos magnificos apparatus, ſive in equis, ſive in veſtibus, ac aliis exterioribus ornamentis, quod plerique pompas vocant, a tempore beati Sylveſtri Papæ, non ſolum ſummi Pontifices, ſed & alii minores Epiſcopi non ad ſuam, ſed ad Chriſti & Eccleſiæ ejus gloriam extollendam introduxiſſe credendi ſunt: quos exterius cum temperantiæ moderamine obſervare, interius tamen ſervata humilitate, non eſt vanitatis aut vitii, ſed eſt virtutis ac meriti. Unde graviter increpandi ſunt illi & præcipue Monachi, qui ſub prætextu humilitatis, propter hujus conſuetudinis obſervantiam ſtatui Epiſcopali ſuperbe detrahunt. Multa namque in talibus decent Epiſcopos, quæ non decent Monachos, aut eorum Abbates, vel Prælatos; ſicut beatus Bernardus teſtatur dicens: Alia quidem eſt cauſa Epiſcoporum, alia Monachorum. Scimus enim quod illi ſapientibus & inſipientibus debitores cum ſint, carnalis populi devotionem, quæ ſpiritualibus non poſſunt, corporalibus excitant ornamentis.* Duo hic obiter illa perſtringuntur, quibus tota hæc Epiſcopalis pompæ oſtentatio ad pietatis & ſobrietatis leges revocari poſſit: nimirum ut & ipſi pompæ & apparatus gloriæ modus tamen aliquis adhibeatur, nec ſinatur ultra legitimos fines laſcivire; utque interim & tumor omnis animo ejiciatur, & inhæreat altiſſimus humilitatis ſenſus: *Exterius cum temperantiæ moderamine, interius ſervata humilitate.* Id præcipit lex humilitatis, ut ad Chriſti gloriam & Eccleſiæ omnia referantur, jubet moderatio, ut neceſſitati & decori ſerviatur, cum res pauperum in hanc pompam expendantur. Intereſt ad pauperum ipſorum ſalutem, ut religio qua ſuſtentantur, ſuſtentetur & fulciatur ipſa populorum in Prælatos maxime obſervantia, & aliis rationibus nonnullis, quæ non ſine ſumptu aliquo expediuntur.

Cum ad ſui nominis memoriam æternitati conſignandam, ea meditaretur Paulus III. Pontifex, quæ Romano Imperatori, quam Chriſti Vicario magis conſentirent: luculentiſſimas ad illum dedit literas Jacobus Cardinalis Papienſis, quibus admonebat confidentius, quam hæc ſæcularis gloriæ cupiditas abhorreret a Chriſtianæ religionis Pontifice, cui non alia aptius munificentia æternum gloriæ decus conciliaret, quam quæ ipſius Eccleſiæ utilitati & gloriæ ſerviret, morum repurgationi, & calamitoſorum ſolatio (3): *Opera æternitatis in Pontifice ſunt, lapſam Eccleſiæ diſciplinam erigere, nihil ſuum credere quod*

(1) Rainald. an. 1216. n. 15. (2) Rainald. an. 1294. n. 12. (3) Epiſt. 281.

Christi non sit, miseris Christianis, qui infidelibus proximi sunt, præsidia mittere, incitare Principes ad capessenda pro fide arma, ducatum si opus sit illis præstere, thesauros in piam hanc causam effundere. Non perfunctorie transilienda hæc sunt postrema Jacobi verba, quibus docet etiam tum pie & religiose expendi res Ecclesiæ, cum in bella sacra effunduntur: utpote quæ ad Ecclesiæ tuitionem & propagationem gerantur, omnium pauperum nutricis, & ad eorum ærumnas fidelium levandas, qui tot jam sæculis jugo gentilitiæ dominationis premuntur.

X. Sed quando ad explananda Petri Alliacensis placita delapsi sumus, minime committendum est, ut nos hic ea effugiant, quæ de Pontificis Romani potestate ab eo disputantur, in rerum Ecclesiæ temporalium dispensatione. Erant enim utique qui Episcopos & Beneficiarios ceteros prædicarent, meros esse temporalis Ecclesiarum substantiæ dispensatores, non dominos ac possessores: at ejusmodi dominium & proprietatem uni vindicarent Romano Pontifici. Assentatoriam hanc opinationem concerpit Alliacensis, ipsissimis verbis Principum Apostolorum, quorum potestatis hæreditas ad Pontifices transfusa est Romanos: *Sic nos existimet homo, ut Ministros Christi, & dispensatores, &c.* His ita constitutis, mox argumentatur ille, Papam dispensatorem & ipsum esse omnium Ecclesiæ bonorum, ad Ecclesiæ ipsius utilitatem & ædificationem (2): *Cum sit minister & dispensator bonorum Communitatis, in quo requiritur bona fides, non habet collatam sibi potestatem super bonis ipsis, nisi ad necessitatem, vel communem Ecclesiæ utilitatem.* Ex quibus & illud denique ab eo concluditur, si in alios usus hæc derivet dispensator, eum non gravissimo tantum constringi flagitio, sed & ad restituendum teneri, si qua aliunde illi bona suppetant: *Unde ulterius concluditur, quod si Papa pro libito distrahat bona Ecclesiæ, & non dispenset bona fide, de jure non tenet: & non solum tenetur ad pœnitentiam de peccato, quasi propter abusum rei, sed infideliter agit, & ad restitutionem tenetur, si aliunde haberet, cum sit defraudator rei alienæ. Secus si esset dominus, quia in re sua quilibet est ultimus moderator & arbiter.*

De usu moderato & religioso proventuum Ecclesiasticorum.

CAPUT XXXIV. *P. 1. l. 4. c. 8.*

Cum Episcopi & Beneficiarii dispensatores sint patrimonii pauperum, eos æquum est, in veste, mensa, supellectili, paupertatis amorem præ se ferre, ex Patribus Latinis quinque priorum Ecclesiæ sæculorum.

I. Ex antedictis patet, quam frugi & parcos esse deceat Beneficiarios in veste, instrumento domestico, mensa.

II. III. In eam rem B. Hieronymi doctrina, & adversus opiparas epulas ad Proceres excipiendos.

IV. V. Ut rursus idem effervescat in rerum Ecclesiæ usum præposterum.

VI. Quæ sint germana Episcopi ornamenta.

VII. Ambrosii placita. Quam frequentia ejus essent jejunia.

VIII. Ut Optimatibus epulas instrueret Ambrosius. Cur Martinus in eo ejus imitatorem se noluerit esse.

IX. Nunquam aliena domi vescebatur Ambrosius.

X. XI. Ambrosii leges de sumptibus Episcopo faciendis, maxime in extruendis ædibus.

XII. XIII. Ut Ecclesias condecorari & ornari deceat.

XIV. Qua moderatione Episcopus proventus Ecclesiæ inter Clericos partiri debeat.

I. SI non sunt Episcopi, & Beneficiarii quicumque demum omnes, nisi dispensatores patrimonii pauperum: si ex eo carpere nec ipsi possunt, nisi ut necessitati & inopiæ suæ consulant: si eo abstinendum omnino illis sit, si quid eis patrimonii privati suppetat: si Evangelicæ & Ecclesiasticæ perfectionis sectatores opere manuum vitam non pauci tolerarunt, ut ne quid ipsi delibarent de patrimonio pauperum: Ex his certe omnibus, quibus illustrandis confirmandisque superiora capita impensa sunt, manifestissimum est, eximium quen-

(2) De auctor. Eccles. par. 2. p. 915. apud Gerso. t. 2.

quendam paupertatis amorem, tum Episcopos, tum Beneficiarios omnes præ se ferre debere in mensa, in veste, in instrumento toto, ut in his omnibus enitescat Apostolicæ paupertatis amor aliquis, & frugalitatis.

II. Nepotiano Hieronymus Clerici numeris suis omnibus absoluti effigiem adumbrans, eam vult esse mensam eius, qua pauperes excipi possint, qua Christus ipse: *Mensulam tuam pauperes & peregrini & cum illis Christus conviva noverit.* Vetat epulari Clericos in ædibus Magnatum, multo magis vero deterret eos, ne epulas ipsi illis instruant. Cum enim paupertate & cruce potissimum illustretur gloria & ornatus Clericorum, alienissimum & cum primis vituperandum erit, si opulentia & sumptuosis epulis delectentur; denique si Magistratuum & Procerum gratiam non aliter quam dedecorando ministerio suo demereri possunt, multo præstabilius est, ut ea funditus careant, & una summi Christi Imperatoris tuitione potiantur: „ Convivia tibi „ vitanda sunt sæcularium, & maxime eo„ rum qui honoribus tument. Turpe est „ ante fores Sacerdotis Christi crucifixi & „ pauperis, & qui cibo quoque vescebatur „ alieno, lictores Consulum & milites ex„ cubare, Judicemque Provinciæ melius „ apud te prandere, quam in Palatio. Quod „ si obtenderis te facere hæc, ut roges pro „ miseris atque subjectis: Judex sæculi plus „ deferet Clerico continenti, quam diviti: „ et magis sanctitatem tuam venerabitur, „ quam opes. Aut si talis est, qui non „ audiat Clericum pro quibuslibet tribula„ tis, nisi inter phialas, libenter carebo „ hujusmodi beneficio, et Christum roga„ bo pro Judice. „

II. Indubitatissimum prorsus haberi debet, quod hic commendat Hieronymus, famam gloriamque Clericorum ex humilitate et temperantia efflorescere, non ex prodigalitate: exaggerari eorum laudem et auctoritatem, modesta paupertate, non vana vanissimarum divitiarum ostentatione: *Judex sæculi plus deferet Clerico continenti, quam diviti: & magis sanctitatem tuam venerabitur, quam opes.* Oblectari ergo eos potius decet consolandis misellis et ærumnosis quibuslibet, quam frequenti eorum contubernio, quibus prospera affluunt et arrident omnia; nunquam non invitatos accedere, invitatos plerumque alienis epulis abstinere; comperto, eos qui Clericum invitant ad dapes, ejus dissensu non offendi, sed allici potius ad amorem et admirationem impensiorem, ad fastidium vero et contemptum provocari, si obsequentiores experiantur: *Consolatores potius nos in mæroribus suis, quam convivas in prosperis noverint. Facile contemnitur Clericus, qui sæpe vocatus ad prandium, ire non recusat. Nunquam petentes, raro accipiemus rogati. Beatius est enim magis dare, quam accipere. Nescio enim quomodo etiam ipse qui deprecatur, ut tribuat; cum acceperis, viliorem te judicat; & mirum in modum, si eum rogantem contempseris, plus te posterius veneratur.*

IV. Exarsit frequentissime idem Hieronymus in Episcoporum eorum munificentiam, qui verbis Apostolos, vita Principes sæculi æmulantur; qui concionantur ad crucem & paupertatem Christi commendandam, ipsi interim sæculi luxum & voluptates consectantur; qui Apostolorum successores sese jactant, qui pauperum se provisores & procuratores profitentur, orphanorum & viduarum, cum ipsi summos Magistratus & Provinciarum Præsides epulis splendidissimis æquare studeant, ea denique coemant ad regios mensæ suæ apparatus, quibus locupletissimi quique sæculares abstineant, pretii enormitate deterriti: (1) „ An non confusio & ignominia „ est, Jesum crucifixum Magistrum paupe„ rum atque esurientem fartis prædicare „ corporibus? Jejuniorumque doctrinam „ rubentes buccas, tumentiaque ora pro„ ferre? Si in Apostolorum loco sumus, „ non solum sermonem eorum imitemur, „ sed conversationem quoque & abstinen„ tiam amplectamur. Sanctum utique est „ & Apostolicum ministerium, viduis & „ pauperibus ministrare. At nunc non dico „ pauperes, non dico fratres, & qui rur„ sum invitare non possint, ex quibus ex„ cepta gratia nihil aliud Episcopalis spe„ ret manus: sed militantes & accinctos „ gladio, & judices excubantibus ante fo„ res suas centurionibus & turmis militum, „ Christi Sacerdos invitat ad prandium. „ Tota Clerici urbe discursant, quærunt „ exhibere Judicibus, quæ illi in Prætoriis „ suis aut invenire non possunt, aut certe „ inventa non coemunt.

(1) In Mich. c. 2.

V. Id rursus & observat & inculcat Hieronymus, per sacros Codices Clericis licere, ut de Altari vivant, non ut luxurientur: *Apostolus Paulus, qui altari, inquit, serviunt, de altari participant & vivunt. Permittitur tibi, o Sacerdos, ut vivas de altari, non ut luxuries.* Mox rursus commonefacit, pauperibus consecratum esse totum Christi patrimonium; detestandæ porro simulationis esse, ubi veste paupertatem profitentur, & præ se ferunt, furtim autem opum acervos recondunt; una uti tunica, linteolis quibus colli sudores detergentur, abstinere; at incubare ingenti pecuniæ, ex pauperum rapinis corrasæ (1): *Si tales pauperes sunt, accipiant. Si autem sub occasione pauperum pauca ditantur domus, & in vitro ac vase fictili, aurum comedimus, aut cum thesauris mutemus & vestes, aut pauper habitus non quærat divitias Senatorum. Quid prodest circa collum ad abstergendos sudores linteolum non habere? Quid juvat esse* μονοχίτωνας, *& præferre habitu paupertatem, cum marsupium nostrum universa pauperum turba suspiret?*

VI. Alibi denique eas excutiens Hieronymus, quibus Apostolus Episcopum delineavit virtutes, studendum quidem illi esse fatetur, ut non irreprehensibilis tantum sit, sed & ornatus. *Irreprehensibilem, ornatum*: sed ornamenta virtutum ab Apostolo commendari, non inania hæc ludibria, quæ delicatuli homines aucupantur in veste, mensa, supellectili, incessu, ut male feriatis quibusdam Prælatis visum est, cum his elegantiis deturpetur potius Episcopi vita, fama inquinetur. Audiendus hic Hieronymus in Epistola ad Oceanum: „ Qui vitia non habet, irreprehensibilis „ appellatur; qui virtutibus pollet, ornatus est, Caput est artis, docere quod facias. Sunt enim quidam ignorantes mensuram suam, & tantæ stoliditatis ac vecordiæ, ut & in motu, & in incessu, „ & in habitu, & in sermone communi „ risum spectantibus præbeant; & quasi intelligentes quid sit ornatus, comunt se „ vestibus, & munditiis corporis, & lautioris mensæ epulas parant, cum omnis „ istiusmodi ornatus & cultus sordibus fœdior sit. *Et infra rursum*: Non ut opes „ augeat, non ut regias paret epulas, non „ ut cælatas patinas struat, non ut phasides aves lentis vaporibus coquat, qui ad „ ossa perveniant, & superficiem carnis „ non dissolvant, artifici temperamento, „ &c. „ Hæ jam tum erant cupediæ, hæc lenocinia hominum, voluptatis aucupio mancipatorum, quorum gregi jam tum quidam Præsules annumerari poterant.

VII. Mirum quantum ab his alienus erat Ambrosius, qui hunc honorem, has delitias Episcopatus degustabat, jejunia, vigilias, preces, omnibus enim hebdomadæ diebus jejunia contexebat, excepto die Sabbati, Dominico, & Festis Martyrum (2): *Ipse venerabilis Episcopus multæ erat abstinentiæ, & vigiliarum multarum, & laborum, quotidiano jejunio macerans corpus, cui prandendi nunquam consuetudo fuit, nisi die Sabbato & Dominico, & cum natalia celeberrimorum Martyrum essent. Orandi etiam assiduitas magna die ac nocte.*

VIII. Nec dissimulabimus invitatos quandoque ad prandium Optimates fuisse ab Ambrosio. Venditavit aliquando Comes Arbogastes, quod ab eo sæpius mensæ adhibitus fuisset (3): *Nosse se virum, & diligi ab eo, atque frequenter cum illo convivari solitum.* Unde & tunc ei adgratulati sunt amici, hinc in illum derivatas esse tot victorias qui conjunctus esset peculiari necessitudine cum eo Episcopo, cui cæli propitii essent, cujus ad jussionem Sol staturus esset: *Ideo vinci omnes, quia ab illo viro diligeris, qui dicit Soli, Sta, & stat.* Quales essent Ambrosii epulæ, æstimari potest ex frequentissimis ejus jejuniis, potest & ab ea sanctitatis ejus opinione, quæ inde in omnium animis inhærebat. Potest & ex narratione Severi Sulpitii de Vincentio Galliarum Præfecto, a quo interpellatus est aliquando Beatus Martinus, ut in Monasterio prandio ab eo adhiberetur, exemplo Ambrosii, qui Consules & Præfectos domo frequenter & convivio excipiebat (4): *Memini Vincentium Præfectum virum egregium, & quo nullus sit intra Gallias omni virtutum genere præstantior, dum Turonos præteriret, a Martino sæpius poposcisse, ut ei convivium in suo Monasterio daret: in quo quidem exemplum B. Ambrosii Episcopi præferebat, qui eo tempore Consules & Præfectos subinde pascere ferebatur; sed virum altioris ingenii, ne qua ex hoc vanitas atque inflammatio obreperet, noluisse.* Ejusmodi prandii condimenta requirebat Vincentius a B. Martino, quæ

(1) Ib. c. 3. (2) Paulinus in vita Ambr. c. 19. (3) Ib. c. 25. (4) Dialog. 2. c. 27.

quæ Ambrosius principibus Imperii viris exhibebat, nisi malis tales fuisse Ambrosii epulas ad Præfectos excipiendos, quales exhibuisset Martinus in Cœnobio suo. Si vero non acquievit Martinus, cum ultro obvius prodiret Ambrosius Optimatibus secum pransuris: nihilo magis id stupendum est, quam quod Joannes nec manducans, nec bibens, & Christus mensæ cum Publicanis accumbens, eodem tamen utrobique collimabant, ut omnibus omnia fierent, quo omnes Deo lucrarentur. Ambrosius civilem & humaniorem vivendi rationem; Monasticam Martinus profitebatur; mores in speciem diversissimi ab una caritatis cælesti radice efflorescebant.

IX. Verum etsi Magnates quandoque invitaret Ambrosius, hoc tamen mordicus retinebat, ut ne apud quemquam Mediolani unquam vesceretur, ut ne temperantiæ & sobrietatis lineas vel tantillum transilire periclitaretur. Facile intelligis, hac eadem abstinentiæ fibula illum constringi se voluisse, cum alios mensæ adhiberet. Eam Ambrosii regulam Possidius scriptis mandavit in vita B. Augustini, qui ejus in eo imitatorem se professus est (1): *Servandum quoque in vita & moribus hominis Dei referebat, quod in institutis sanctæ memoriæ Ambrosii compererat. Ne in sua patria penitus iret ad convivium. Ne per frequentiam in patriæ conviviis constitutus temperantiæ amitteretur modus*. Ex quo id non temere conjicimus, rarius & frugalius convivas ab Ambrosio exceptos fuisse; tum quod alias intemperantiæ laqueos non facile effugisset, tum quod ne se ipse quidem audisset, ubi Clericis alicubi præcipit, ut hospites malint habere pauperes, & ne unquam alienæ domi epulentur: quod ejusmodi plerumque convivia intemperantia, curiositate, maledicentia & obtrectatione condiantur (2): *Convenire Ecclesiasticis, & maxime ministrorum officiis arbitror, declinare extraneorum convivia, vel ut ipsi hospitales sitis peregrinantibus, vel ut ea cautione nullus sit opprobrii locus. Convivia quippe extraneorum occupationes habent, tum etiam epulandi produnt cupiditatem. Surrepunt fabulæ frequenter de sæculo; claudere aures non potes: prohibere, putatur superbiæ: surrepunt etiam præter voluntatem pocula*.

X. Sed ab ipso Ambrosio hausisse juvabit leges castissimas expensarum ab Episcopo faciendarum. Prope abest enim a vero, illum dum præcipit quæ gerenda sint, enarrare quæ ipse gereret. Liberaliter & large vult ille pauperes ab Episcopo donari, sed aurea ea moderatione servata, quæ omnibus dominatur virtutibus, ne aliis desint necessaria, dum his superflua redundant: & ne inconsideratis profusionibus gloriolam futilem & iniquam aucupentur: (3) „ Quandoquidem etiam bonorum operum sumptibus immoderatum esse non deceat. „ Pulchra liberalitas erga ipsos quoque pauperes mensuram tenere, ut abundes „ pluribus, non conciliandi favoris gratia „ ultra modum fluere, &c. Impensas misericordiæ convenientes frequentare, quantum oporteat largiri peregrinis, non superflua, sed competentia: non redundantia, sed congrua humanitati, ne sumptu pauperum alienam sibi quærat gratiam.

Cum dispensator sit Episcopus, ut & Beneficiarius quisque, eum necesse est ex officii sui constantissimis legibus scopulos hinc inde adversos æque declinare, ut ne his largior, aliis æquo parcior sit: ne illis exuberare velit, quo alii destituantur.

XI. Eadem in extruendo retinenda mediocritas: nequid necessarium prætermittatur, nequid tentetur & excitetur non necessarium: *Non superfluas ædificationes aggredi, non prætermittere necessarias*.

XII. Dandum est & aliquid exteriori templorum cultui & ornatui. Decus illorum primarium pietas est, sed ei fere exterior quoque munditiies & nitor cohærescit (4): *Et maxime Sacerdoti hoc convenit, ornare Dei templum decore congruo, ut etiam hoc cultu Aula Domini resplendeat*. Expingens Hieronymus in Nepotiano Presbyterum omnibus virtutum numeris expolitum, ubi primum quæ primaria sunt pietatis & virtutum insignia edisseruit, illud affirmat eundem religionis fervorem in hæc extrema & extrinseca propagari, Nepotianum minima quæque accuratione maxima in divino cultu persecutum esse: (5) „ Ad comparationem quidem superiorum, modica sunt „ quæ dicturi sumus, sed & in parvis idem „ animus ostenditur, ut enim Creatorem „ non in cœlo tantum miramur & terra, „ sed

(1) Cap. 27. (2) Offic. l. 1. c. 20. (3) Offic. l. 2. c. 21. (4) Ibidem.
(5) Hieron. in Epitaph. Nepotiani.

„ sed & in minutis quoque animalibus, „ eandem in cunctis veneramur solertiam: „ Ita mens Christo dedita æque & in majoribus & in minoribus intenta est. Erat „ ergo sollicitus, si niteret altare, si parietes absque fuligine, si pavimenta tersa, „ si janitor creber in porta, vela semper in „ ostiis, si sacrarium mundum, si vasa lucolenta, & in omnes cæremonias pia sollicitudo disposita, non minus, non majus negligebat officium. *Et inferius:* „ Quod Basilicas Ecclesiæ & Martyrum „ Conciliabula diversis floribus & arborum „ comis vitiumque pampinis adumbrarit, „ ut quidquid placebat in Ecclesia, tam „ dispositione, quam visu, Presbyteri laborem & studium testaretur. Macte virtute, cui talia principia, qualis finis erit?

XIII. Illud obiter admonebimus, & Ambrosium, & Hieronymum ita statuisse, & officium Beneficiarii, & Templi ornatum, non in eo situm esse, ut auro & argento plurimo magnificisque vestibus templa resplendeant; sed ut modesto nitidoque cultu: *Ornate Dei templum decore congruo.* Ornat enim templa decentius mediocritatis ipse decor, & simplicitas, ut admirationi potius sit Ministrorum sacrorum diligentia, zelus, pietas, innocentia, quam magnificentia & superfluitas quædam, quæ oculos pascat & illudat vanissimo spectaculo.

XIV. Redeo ad Ambrosium, qui eandem Episcopi sapientiam & moderationem desiderat, in partiendis inter Beneficiarios Ecclesiæ reditibus. Peræque abhorrere ille debet ab avaritia & prodigalitate; quod inhumanam sit, non ei omnia necessaria vitæ præsidia subministrare, cui alias omnes intercludit artes & vias rei parandæ, vel augendæ. Ex adverso autem periculosissima ea profusio est, si Clericis suppeditetur materies, vel illecebra voluptatum, quibus valedixerunt: *Ne restrictiorem erga Clericos aut indulgentiorem se prabeat. Alterum enim inhumanum, alterum prodigum, si aut sumptus desit necessitati eorum, quos a sordidis negotiationis aucupiis retrahere debeas, aut voluptati superfluat.*

CAPUT XXXV. P. 1. l. 4. c. 9.

Rursum ex Patribus Latinis priorum quinque Ecclesiæ sæculorum, de moderatione & frugalitate Beneficiariorum in mensa, supellectili, veste.

I. Mira Augustini frugalitas, ejus mensa, supellex, vestis, instrumentum totum.
II. Communem cum Clericis suis vitam vivebat, summa omnium æqualitate.
III. Ab acquirendi & ædificandi libidine æque alienus erat.
IV. V. Placita quædam ejus summi ad pietatem momenti. Quid in Concilio IV. Carthaginensi statui curaverit.
VI. Beati Martini, & Severi Sulpitii abstinentiæ mirus amor & paupertatis.
VII. Beati Paulini frugalitas.
VIII. Quæ hujus generis encomia texuerit Sidonius Apollinaris, ut sanctissimos quosdam ornaret Episcopos.
IX. De sancto Epiphanio Episcopo Ticinensi.
X. De sancto Germano Episcopo Altisiodorensi.
XI. De sancto Hilario Episcopo Arelatensi. Varia ratio peregrinandi, aliis & aliis temporibus & religionibus.

I. Conveniendus jam nobis est Augustinus, cujus non minus admirabilitatis habet vita, quam doctrina; & qui eo maxime consecutus est orbis Christiani summum Magisterium, quo totum se ante contulerat ad Ambrosii disciplinam. Auctor est Possidius id ipsum potissimum studuisse in veste & domestico instrumento, ut illam sectaretur laudatissimam mediocritatem, quæ eo maxime spectabilis est, quod nihil affectet spectabile (1): *Vestis ejus & calceamente & lectualia ex moderato & competenti habitu erant, nec nitida nimium, nec abjecta plurimum: quia his plerumque vel jactare se insolenter homines solent, vel abjicere, ex utroque non quæ Jesu Christi, sed quæ sua sunt item quærentes.* Jam quæ mensæ ejus esset frugalitas, quæ temperies, ut nequid nimis, ut nequid minus esset, sic ille ibidem: *Mensa usus est frugali & parca, quæ quidem inter olera & legumina,*

(1) Cap. 22.

na, *etiam carnes aliquando propter hospites*, *vel quosdam infirmiores continebat*; *semper autem vinum habebat*. Jam mensæ supellex quantæ modestiæ, quantæ ad paupertatem propensitatis, ut opum magis contemptus, quam penuria intelligeretur: *Coclearibus tantum argenteis utens*, *cetera vasa quibus mensæ inferebantur cibi*, *vel testea*, *vel lignea*, *vel marmorea erant*; *non tamen necessitatis inopia*, *sed proposito voluntatis*. Suavissimum autem mensæ condimentum erat illi lectio semper quædam sacra, vel sermo pius, quo maledicentia expungeretur. Illam affixo etiam proscripserat epigrammate in loco ubi prandebatur. Si quis vero Coepiscoporum inopinus aliquando effutiret aliquid in quempiam, protinus Augustini zelus erumpebat, ut vel silere cogeret, vel se discessurum comminaretur (1): *Et in ipsa mensa magis lectionem & disputationem*, *quam epulationem potationemque diligebat*. *Et ideo omnem convivam a superfluis & noxiis fabulis & detractionibus sese abstinere debere admonebat*.

II. Una domo cum suis Clericis, una veste, una mensa utebatur, iisdemque cibis. Definitus erat singulis numerus poculorum, qui & ipse tum minuebatur, si quid juramenti alicui excidisset: *Cum ipso semper Clerici una etiam domo*, *ac mensa sumptibusque communibus alebantur & vestiebantur*. *Si quis juraret*, *unam de statutis perdebat potionem*. *Numerus enim erat suis secum commorantibus & convivantibus poculorum præfixus*.

III. Castissimus paupertatis & Apostolicæ vitæ amator, animo & corde semper ad cœlestia sursum arrecto, & ad æterna religato, nullas unquam terras Ecclesiæ suæ adjecit, aut domos novas; a novis ædificationibus semper abhorruit, ne illis se curarum laqueis indueret, quibus mens a supernis abducitur, & illiditur in hæc terrena; cum Episcopales functiones animum desiderent ad cœlestia semper suspensum. Nec vitio tamen vertebat, si qui ad novas ædes construendas animum adverterent, dum id ea facerent animi moderatione, quam tantopere commendabat Ambrosius (2): *Domum vero*, *vel agrum*, *seu villam nunquam emere voluit*, *&c. Fabricarum novarum nunquam studium habuit*, *devitans in eis implicationem animi sui*, *quem semper liberum habere volebat ab omni molestia temporali*. *Non tamen illa volentes & ædificantes prohibebat*, *nisi tantum immoderatos*.

IV. Hæc ipsa jam ab Augustino ipso ediscenda, ut iisdem vestiretur pannis atque Presbyteri, Diaconi, atque Subdiaconi sui Seminarii. Si quid pretiosæ vestis ei privatim offerretur, id distrahi jubebat, pretiumque addici vel collegio ipsi Clericorum suorum, vel pauperibus. Cum nascendi conditione pauper esset, ut affirmat ipse quidem: cumque Episcopatus ipse professio quædam sit paupertatis & humilitatis, negabat se commissurum, ut exprobrari posset, pretiosiori se in veste fuisse in Clericatu, quam ante Clericatum esse potuisset. Vide ut de his Augustinus aliquando ad plebem suam concionaretur (3): „ Nolo „ talia offerat sanctitas vestra, quibus quasi „ ego decentius utar. Offeratur mihi ver„ bi gratia byrrhum pretiosum, forte decet „ Episcopum, quamvis non deceat Augu„ stinum, id est, hominem pauperem, de „ pauperibus natum. Nolo dicturi sint ho„ mines, quia inveni pretiosas vestes, quas „ non potuissem habere, vel in domo pa„ tris mei, vel in illa sæculari professione „ mea. Non decet, talem debeo habere, „ qualem possum, si non habuerit, fratri „ meo dare. Qualem potest habere Pres„ byter, qualem potest decenter habere „ Diaconus, & Subdiaconus, talem volo „ accipere, quia in commune accipio. Si „ quis meliorem dederit, vendo, quod & „ facere soleo: ut quando non potest ve„ stis esse communis, pretium vestis sit „ commune. Vendo, erogo pauperibus. Si „ hoc enim delectat, ut ego habeam ta„ lem, det unde non erubescam. Fateor „ enim vobis, de pretiosa veste erubesco; „ quia non decet hanc professionem, hanc „ admonitionem, hæc membra, hos canos.

Quo in Episcopali, & vere Apostolicam redolente sanctitudinem sermone, advertes 1. Erubescendum reveta Episcopis, Clericisque omnibus probrum & dedecus esse, si pretiosius vestiantur in Clericatu, quam in sæculari professione. Nec secus existimandum de mensa, de instrumenti domestici nitore. Ita enim quis sæculi abdicatione altius se in sæculi sordes demersit; ipsa contemnendæ vanitatis professione vanissimæ pompæ amantior factus est; & patrimonio pauperum abutitur, quo paupertati Clero in primis consentaneæ contumeliam

(1) Ibidem. (2) Cap. 24. (3) De diversis Serm. 50.

meliam faciat. 2. Sentio ab Augustino dici, quod pretiosior vestis *forte decet Episcopum*, quanquam Augustinum non deceat. Sed moneo quasi dubitanter id ab eo dici, quod tum ei rei immorari nollet, cum ad alia magis properaret. Et mox tamen apertissime contra nititur: *De pretiosa veste erubesco, quia non decet hanc professionem*. Enimvero Clericorum professio, & maxime Episcoporum, despicientiam secum adfert hujusmodi præstigiarum, quibus pascitur & illuditur carnalium hominum insania; adfert & amorem infucatum nuditatis & Crucis Christi. Eo scilicet adductus est Augustinus, ut communione sua ejiceret Episcopum, qui cum rebus propriis renunciasset, eas denuo recuperaverat (1): *Ut etiam rebus, quibus renunciasti, te post renunciationem inserueris*: qui plura expenderet, quam fuerent res Ecclesiæ suæ: *Et in ea professione vivere diceris, cui frugalitas Ecclesiæ tuæ sufficere non possit*: qui denique Episcopatum spectabat, ut facultatem largius & commodius traducendæ vitæ: *Non est Episcopatus artificium transigendæ vitæ fallacis*.

V. Carthaginensis IV. Concilii Patres impulerat, ut opinor, Augustinus, ad eos sanctissimos Canones sanciendos, ut ædicula sit Episcopo juxta Ecclesiam, ut vile sit omne ejus instrumentum, mensa pauper: amplitudinem vero Episcopatus dignitate vitæ, morum innocentia, fidei puritate ostentet (2): *Ut Episcopus non longe ab Ecclesia hospitiolum habeat. Ut Episcopus vilem supellectilem, & mensam ac victum pauperem habeat, & dignitatis suæ auctoritatem fide & vita meritis quærat*. Poterant ea sanctimonia Episcopi in Ecclesia ipsa cum hospitibus epulari, qui mos fuit antiquissimus, cum harum epularum suavitas a caritate & frugalitate dimanaret: *Ut Episcopi, sive Clerici in Ecclesia non conviventur, nisi transeuntes*.

VI. Specimen edidit perinsigne Severus Sulpitius in Beato Martino, quam longe expeditius & invictius Episcopi dignitatem suam tueantur, humilitate, paupertate, pomparum sæcularium fastidio, quam societate & studio earumdem vanitatum quas vituperant, & vitiorum quæ insectantur. Martinus Episcopatu auctus, idem fuit, qui ante. Nec humilitati cordis decerptum quidquam illi est, nec vestium vilitati & modestiæ quidquam additum. Episcopatus auctoritatem Monasticis virtutibus non infregit, sed illustravit (3): *Idem constantissime perseverabat, qui prius fuerat. Eadem in corde ejus humilitas, eadem in vestitu ejus vilitas erat; atque ita plenus auctoritatis & gratiæ, implebat Episcopi dignitatem, ut non tamen propositum Monachi virtutemque desereret*. Erant etiam ex Episcopis, qui electioni ejus ægre assentirentur, ob personæ & vestium despicabilem vilitatem. *Scilicet contemptibilem esse personam, indignum esse Episcopatu, hominem vultu despicabilem, veste sordidum crine deformem*. His tum Præsulibus oculatior fuit plebs, & simplici fide perspicacior, vidit his conviciis ornari Martini virtutes, & delitescentem in his vestitum sordibus Apostolicam sanctitudinem tanto splendidius radiare. *Ita a populo sententia saniores hæc illorum irrisa dementia est, qui illustrem virum dum vituperare cupiunt, prædicabant*. Mensa Martini Monasticæ ejus respondebat professioni. Ea tamen excipiebat hospites, aquam infundebat manibus, pedes abluebat. Hæc piæ humanitatis officia descripsit, qui subinvitus expertus erat idem Severus Sulpitius. *Cum me sancto convivio suo dignatus est adhibere, aquam manibus nostris ipse obtulit; ad vesperum autem ipse nobis pedes abluit: nec reniti ad hoc aut contraire constantia fuit; ita auctoritate illius oppressus sum, ut nefas putarem, si non acquievissem*. Æquum certe erat ut discipulorum humilitas concederet tandem tanti magistri humilitati. Quam dissimiles autem beati Martini essent Clerici quidam tum alii, & quam flagitiose proventus sacros abligurirent, sic rursus alibi Severus idem (4): *Dilatat continuo fimbrias, & qui ante pedibus, aut asello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur: erigit celsa laquearia, vestem respuit grossiorem*.

VII. Divitiarum copia & splendore eminebat in sæculo ante Paulinus, qui post idoneo teste Augustino, splendidius multo inter Christi pauperes eminuit (5). *Paulinus noster ex opulentissimo divite voluntate pauperrimus, & copiosissime sanctus*. Ubi idem subjicit, expugnata a Gothis urbe Nola incidisse Paulinum in manus eorum, & clam

(1) Epist. 220. (2) Can. 14. 15. Ferr. c. 71. (3) De vita B. Martini c. 7. 26.
(4) Dial. 1. (5) Civit. l. 19. c. 10.

& etiam in fine oraffe eum in cujus manus thesauros suos omnes deposuerat, quemque unum sibi incorruptibilem delegerat thesaurum: Ne propter aurum & argentum torqueretur, quæ in cœleste ærarium per manus pauperum jam deportaverat: *Domine, non excrucior propter aurum & argentum; ubi enim sunt omnia mea tu scis: ibi enim habebat omnia sua, ubi thesaurizare ille monuerat, qui hæc mala mundo ventura prædixerat.*

Severum aliquando Paulinus scutella lignea muneratus est, ut consimilis illum opulentiæ & metalli amore incenderet (1): *Misimus testimonialem divitiarum nostrarum scutellam buxeam; ut apophoretum voti spiritualis accipias, habiturus exemplo, si necdum simili argenteo uteris.* Eadem illum orabat Epistola, ut in beneficii vicem fictilium aliquid vasorum sibi mitteret, quibus nostræ originis memoria refricaretur, *Amamus enim vasa fictilia, quia secundum Adam cognita nobis sunt, & Domini thesaurum in talibus vasis commissum habemus.* Supellectili opulentissimi quondam Senatoris mensa ipsa consentiebat. Pauca ibi pocula, multum leguminum; hinc & ipse hospites suos non multi sane cibi laudabat (2): *Assiduus mensulæ nostræ particeps, ita se ad mensuram nostri gutturis arctavit, ut nec olu*s*cula, nec pocula nostra vitaverit.* Jocatur alibi de coquo suo, qui mira quadam arte ita legumina sibi condiebat, ut Senatoris Romani fastidioso palato mederetur (3): *Quo citius Senatorium ponere*s*mus fastidium.* In alendo corpore coquus iste languoribus animæ medebatur; delicias cibis omnibus aspergebat, & sal pœnitentiæ (4): *Sed pultes tanto gratiæ sale, santa dulcedine caritatis condiebat, ut coquos & condituras non desideraremus, &c. Verum spiritualis coquus interiorem hominem cibare doctior, quo destrueret escam gulæ, &c. Sed in benedictionem dulcedinis animæ delicias habeamus.*

Ne Paschalibus quidem Festis jejunia sua intermittebat Paulinus, Ædificationibus se quoque studuisse testatur, sed Basilicæ Martyrum. Post vero quam Ecclesiæ gubernacula ei sunt credita: sic commendatas Ecclesiæ sibi opes dispensavit, ut decebat eum, qui avitos & hæreditarios ingentes fundos pauperibus erogaverat. Hoc enim illum testimonio ornat Julianus Pomerius (5). *Sanctus Paulinus ingentia prædia, quæ fuerant sua, vendita pauperibus erogavit, sed cum postea factus esset Episcopus, non contempsit Ecclesiæ facultates, sed fidelissime dispensavit.*

VIII. Fausti Lerinensis Abbatis laudes, postea Regiensis Episcopi, celebravit Sydonius Apollinaris, quem & testatur in Episcopatu ipso Abbatis disciplinam retinuisse, Monachi macerationes (6): *Nil ab Abbate mutatus per Sacerdotem. Quippe cum novæ dignitatis obtentu, rigorem veteris disciplinæ non relaxaverit.* Erat & alius qui ab eo dictus est *Antistes & Monachus;* Luculento alibi prosequitur encomio Lupum Episcopum Tricassinum (7): *Sanctum Episcopum Lupum, facile principem Pontificum Gallicanorum.* Erant ejus creberrima jejunia, & summa tamen humanitas vescendi cum Collegis, ut jam minus pœnitendi austeritas repugnaret Episcopi suavitati. *Jejuniis delectatur, edulibus acquiescet. Illis adhæret propter consuetudinem crucis, istis flectitur propter gratiam caritatis. Summo utrumque moderamine, quia comprimit, quoties prandere statuit, gulam: quoties abstinere, jactantiam.*

IX. Edocuit nos Ennodius, quas B. Epiphanius Ticinensis Episcopus sibi ipsi præscripsit leges inter ipsa Episcopatus sui primordia, quas & deinceps religiosissime observavit. Statuit primo balneis omnino abstinere se, ne molliretur anima corporis cura impensiore, & ne carnis plus æquo quæsita munditie mens inquinaretur. Decreverat nunquam prandere, id est, jejunia usque continuare; at ne ostentationi & singularitati janua panderetur, maluit nunquam cœnare, ut vel sic semel tantum die quolibet reficeretur. Vili & communi cibo delectabatur, uno palatum ejus offendebatur, si quid aromatibus condiretur. Leguminibus tantum vescebatur, & ne iis quidem, nisi citra satietatem. Vino Timothei instar utebatur, ex Pauli præcepto, pari causa, pari modulo. *Mox ubi B. Antistes proprio ore leges, quibus se posset tenere, dictavit. Primum statuit non lavandum, ne nitorem animæ & interioris hominis fortitudinem balnea magis sordibus amica confringerent. Deinde decreverat nunquam esse prandendum; sed ne propositi sententiam*

(1) Epist. 1. ad Sev. (2) Epist. 17. (3) Epist. 3. (4) Ad Amam. Epist 7.
(5) De vita Contem. L. 2. c. 9. (6) L. 9. Ep. 3. (7) L. 9. Ep. 9. L. 7. Ep. 13.

tiam supervenientium vis ulla removeret, & aut jactantia nebulis, aut avaritiæ fama læderetur, definivit nunquam sibi cœnandum, ut commutatio horarum ac per hoc semel in die reficiendi tempus afferret. Cibos jussit sibi placere viliores, nihilque in appartitione ferculorum nares saporemque suum posse offendere, nisi quod aromatibus conditretur. Olerum & leguminis pascebatur epulis, sed neutrum horum ad satietatem capiens: vini quidquam parum, quam tamen exiguitatem Apostolicæ admonitionis memor sumebat, ob stomachi cavendam debilitatem. Orante Errico Gothorum Rege, ut in palatio secum pranderet, usitatum sibi morem excusavit, alienis nunquam assidere epulis. *Dixit sibi non esse in more positum, alienis aliquando prandiis vesci*.

X. Ineunte statim Episcopatu suo B. Germanus Altisiodorensis Episcopus patrimonium omne in pauperes distribuit, nec Apostolicæ tantum devovit se paupertati, sed & Monachorum pœnitentiæ. Audiendus hic est Constantius Presbyter, ei coævus, in ejus vita (1). *Suscepit sacerdotium invitus, coactus, addictus; sed repente mutatur ex omnibus. Substantia dispensatur in pauperes, paupertas ambitur. Ex ea die qua sacerdotii sumpsit exordium, usque ad terminum vitæ, nunquam panem frumenti, non vinum, non acetum, non oleum, non legumen, nunquam vel salem ad usum condiendi saporis accepit, in refectionibus primum cinerem prælibavit, deinde panem hordeaceum sumpsit, &c. Nunquam nisi in vespere cibus ponebatur, &c. Indumentum cuculla & tunica indiscretis fuere temporibus. Spatium vero lectuli sui trabeculæ dolatiles ambiebant; injectos cineres usque ad marginem continentes*.

XI. Parcitate, abstinentia, opere manuum, pedestri itinere, & ejusmodi macerationibus aliis Hilarius Arelatensis Episcopus non mortem, sed immortalitatem ipse suam acceleravit (2): *Abstinendo victu, operi insistendo, itinera pedibus conficiendo, ita se tenuavit, fatigavit, exhausit, ut vix quadragesimi octavi anni curriculum adimpleret*. Proxime sequenti capite obvii erunt Episcopi asello vecti, & ita iter facientes, quo refricatur memoria Auctoris Quæstionum utriusque Testamenti, quæ falso Augustini nomine inscribuntur. Referuntur ab eo Scriptore aliæ aliarum gentium rationes in evectionibus. Vehebantur plerumque Judæi mulis, equo Romani, Persæ curru, Medi camelis, bobus Afri quidam, alii asinis (3): „ Nam Regibus Judæorum mu„ læ placuerunt ad sessum, Romanorum „ autem non mulæ, sed equi; Garaman„ tum autem, qui supra Tripolim Afro„ rum sunt, Regibus tauri placent ad ses„ sum; Persarum vero Reges vehiculis fe„ runtur; Reges Madian camelis delecta„ bantur ad sessum, & per Africam asinis „ malunt insidere, quam equis „. Poterat & hic Scriptor addidisse, ante inventos mulos, quod Davidis demum Regis ævo contigisse creditur, quod nulla ante, frequens deinceps in Scripturis mentio fiat mulorum: asellis dumtaxat vehi solitos Hebræos. Ei se humilitati ac modestiæ accommodavere non pauci Ecclesiæ Patres; Hilarius ultra progressus, Apostolicas missiones suas pedes obibat.

CAPUT XXXVI. *P. 1. l. 4. c. 10.*

De eodem ex Patribus Græcis, de Beneficiariorum temperantia in mensa, supellectili, veste, prioribus quinque Ecclesiæ sæculis.

I. Quam impense Constantinus Episcopos in veste vili veneraretur.
II. Athanasii in his moderatio.
III. Nec non & Basilii in instrumento domestico & mensa.
IV. V. Quam exhorruerit Nazianzenus quorundam sui avi Præsulum epulas opiparas & redundantem supellectilem.
VI. De B. Gregorio Thaumaturgo.
VII. De Gregorio Nysseno, & de curru quo peregrinabatur. Quæ hoc loco & tempore fastum & opulentiam sapiunt, alio non sapiunt.
VIII. IX. Quam frugi & modesta Chrysostomi mensa & tota vitæ ratio.
X. Quam aversaretur profanos usus rerum Ecclesiæ.
XI. Ut paupertati ex animo studeret.
XII. Ardor ejus in expensas superfluas & delitias Beneficiariorum.
XIII. Patrocinatus est ille tamen Clero suo, adversus acerbiorem in eos laicorum censuram.

XIV.

(1) Surius die 5. Jul. (2) Surius die 11. Maij. (3) Cap. 115.

XIV. Quam provida & suavis ejus in omnibus moderatio.

I. AD Orientales jam Patres & Episcopos iter molimur, ut perpendamus, quo illi modo patrimonium crucifixi Domini sui dispensarint, quæ eorum fuerint ædes, quæ mensa, quæ supellex, qua munificentia & pompa usi sint in instrumento toro, in veste, in equis & curribus, in extruendis ædibus. Convocato Nicæno Concilio qua reverentia & religione Constantinus Imperator Episcopos prosequutus sit, narrat Eusebius, nec silet sane quantum splendoris eorum virtutibus accederet ex vestium vilitate & indigentia. Oculis fide illuminatis pervidebat Constantinus tectam involutamque illis vestium sordibus incomparabilem quandam sapientiam & Apostolicas virtutes; cum hac ipsa paupertatis obscuritate maxime referrent & quodammodo repræsentarent Apostolos Christi, & Christum ipsum. Utcumque vili veste & cultu toto uterentur hi Præsules, tanto magis & mensæ & Aulæ suæ ornamento eos fore interpretabatur Constantinus: *Proinde mensæ ipsius adhibebantur homines, externo quidem habitu ac vestitu despicabiles, sed quos ille minime despicabiles judicabat; quippe qui non externam hominis speciem, quæ oculis subjecta est, sed Deum ipsum introspiceret. Ad hæc quocumque iter faceret, eos secum deducebat.* Ut ad Concilium sive Nicænum sive Arelatense ventitarent Episcopi, publicas illis evectiones concessit Imperator, gnarus non alendis equis, non curribus ornandis impendi res, aut proventus Beneficiorum.

II. Revocatus ab exilio Athanasius, & triumphali quadam pompa iniens Alexandrinam civitatem, eo vectabatur pullo, quo & Rex gloriæ Christus Hierosolymæ triumphum explicuit paupertatis & modestiæ, clementiæ & humilitatis: *Pullus eum vehebat, non secus fere ac Jesum meum pullus ille.* Ea sunt Gregorii Nazianzeni verba de Athanasii reditu triumphali. Jejuniis, vigiliis, & orandi infatigata assiduitate Athanasius successorem se Marci approbabat: *Hic illius velut corpore vacantis ac materia expertis in jejuniis & orationibus assiduitatem laudibus vehat, ille insuperabilem in vigiliis ac psalmodiis vigorem.*

III. In exscribendis Basilii gestis & virtutibus idem Gregorius elegantissime versatus est, ubi nec illud prorsus celare potuit, quæ sibi esset cum Basilio virtutum & laudum societas. Quanquam longe amplissimæ & splendidissimæ præesset Basilius Ecclesiæ, non eo tamen sperabat vel tantillum deviare se posse ab æmulanda ejus paupertate, qui Ecclesiarum omnium conditor & sponsus est. Una illi tunica, unum pallium erat, lectum humus ipsa præbebat, panis & sal cibum, fontes potum exhibebant. His macerationibus ægritudines creabantur, iisdemque post sanabantur (1): *Hinc illi tunicæ unæ, & pallium unum & stretus humi lectulus, & illuvies, & vigilia, illa ejus decora & ornamenta, & suavissima cœna & obsonium, panis & sal, novum inquam illud condimentum: & potio sobria & uberrima, quam nobis nihil laborantibus fontes profundunt. Ex quibus, immo cum quibus morbi, & morborum curationes promanarunt, quod commune utriusque nostrum studium fuit.* Sugillat Nazianzenus præposteros Basilii imitatores, qui exteriora quædam cum eo sectabantur, quæ ille non magni pendebat; at ab ejus animi penetralibus, & sanctis mentis virtutumque recessibus longissime aberant: *Cujus generis sunt pallor, barba, certus incedendi modus; vestis genus, & lectuli species, & cibi sumendi modus; quorum nihil ille dedita opera, sed simpliciter ac fortuito factitabat.* Quam casto & infucato amore Basilius prosequabatur pœnitentiam, paupertatem, humilitatem, despicientiam sæcularium deliciarum, opum, dignitatumque: tam procul erat ille ab illis singularibus agendi rationibus, quas ementiebantur male feriati quidam imitatores.

IV. In Basilii adumbranda imagine Nazianzenus præter opinionem & spem suam sese exprimebat. Tabellam rursus ille Basilii elucubravit, cum retundendis obtrectationibus necesse ipsimet fuit, ut aspersa immerenti sibi varia diversis refelleret virtutibus. Molestissime ferebat Clericorum epulas sumptuosas, cum totus demum ille fastus vanescat, & dedecori atque horrori sit. Simplex & parabilis illi erat cibus, qualem natura desiderat. Vestis, conversatio, incessus, species, sermo, quo totus sæculi fastus confutaretur. Hinc illi faciebant invidiam, hinc convitia ingerebant, quæ ille persuasissimum habebat gloriæ sibi cessura

(1) Orat. 20.

ra (1): „ Nec enim quidquam eorum laudamus quæ semel in fauces transmissa, „ pari postea honore sunt, vel ut rectius „ loquar, pari ignominia. Verum simplici „ atque illaborato victus genere utimur, „ nec a bestiis quarum vita supellectilis atque omnis apparatus expers est, multum „ dissidemus. An mihi quoque vestis asperitatem objicis, vultusque situm haud „ satis elegantem? Rusticitatemne meam „ & insulsitatem non accusabis; quodque „ asperum quiddam & agreste loqui videor? „ Domi ut plurimum maneo, tristis ac tetricus, mecum ipse, hoc est, cum germano actionum mearum censore consuetudinem habeo.

Ejusmodi erant Episcopi, quos sua ætas admirabatur, qui ætati posteræ faxit Deus, ut & admirationi sint & imitationi. Unus illis scopus erat propositus, in eo illis erant omnia, ut consectarentur toto pectore, quæ mundus odit & contemnit; contemnerent, & odissent, quæ ille colit. Unæ illis hæ cordi, hæ in oculis erant divitiæ, Apostolica paupertas: *Paupertatem objicient? Meas scilicet opes, & copias*. Vegetus & corpulentus corporis habitus parum illis concinere videbatur cum præcone crucis & pœnitentiæ (2): *Ne tu quidem jucundum spectaculum præbes, ita vegetus & corpulentus. Atque utinam ubi quoque canitiei & palloris quidem affusum esset, ut fidem saltem & existimationem sapientiæ & veræ Philosophiæ colligeres:* Uno ut verbo rem efficiam, unum id profitebatur Gregorius damnare quæ laudat sæculum; laudare quæ damnat (3): *Ea quæ aliis voluptatem gignunt, mihi molesta sunt, quæ autem aliis tristia & injucunda videntur, ea animum meum oblectant*.

V. Non omnes ejus ævi Præsules Nazianzeni vestigia & exempla ingrediebantur; nonnulli eorum cœnarum sumptu immenso certabant cum Gubernatoribus Provinciarum, eoque confidebant Episcopatum honestari; eodem consilio, aut errore magis fœdissimo, in veste, in famulitio, in supellectili, in equorum servorumque grege vincere nitebantur, ubi vinci & compendiosius fuisset & honorificentius sibi quidem, vel potius ne certasse quidem. Gregorio contra exploratissimum erat, quam non deberent oblationes altarium inquinari sæculari eo usu, aut alimenta pauperum Præsulum luxu dilapidari: (4) „ Quin hæc „ quoque fortasse nobis exprobraverint, jam „ enim exprobrarunt, quod nec mensa lauta & opipara, nec magnifica veste utimur, nec splendide in publicum prodimus, nec ad eos a quibus convenimur, „ gravitatem & fastum adhibemus. Nesciebam scilicet nobis cum Consulibus & „ Præfectis, clarissimisque belli ducibus, „ qui tot opibus copiisque circumfluunt, in „ quo sua projiciant, non habeant, æmulationem & certamen esse: illud oportere, ut & nobis, pauperum bonis ad „ luxum & delicias abutentibus, venter „ undique comprimatur, & necessaria in „ res superfluas effundantur, atque Altaria „ ipsa ructibus nostris contaminentur. Nesciebam nos equis insignibus & lascivis „ ferri, sellisque & curribus magnifice attolli, ac cum pompa & fastu deduci: „ atque omnes nobis perinde ac belluis de „ via decedere, aut etiam tantam præeuntium turbam esse, ut procul conspicuus „ incessus noster sit „. Erant ergo jam tum Episcopi, qui Consulum Romanorum Principumque splendorem inanissimum imitari mallent, quam Apostolicæ institutionis formam; qui necessaria pauperum subsidia superfluis disperderent expensis; qui Altaria ipsa intemperantiæ suæ sordibus contaminarent. Has easdem Aulicorum Præsulum imagines fœdissimas rursum exhibuit Nazianzenus in Carminibus de vita sua (5), ubi tota eloquentiæ vi & majestate declarat, quam Præsules illi arderent, quam ipse totus indignaretur in sacrilegas eas intemperias, in effusissimas ex re pauperum epulas, in servorum, equorum, curruum numerosos greges, in omnes denique sæculi delicias, & fœdissimæ pompæ ostentationes, quas fideles laici fastidire, Clerici exhorrescere debent.

XI. Nec ab his recessit Gregorius Nyssenus in Gregorii Thaumaturgi sanctimonia & paupertate vere Apostolica oculis subjicienda. Ejus enim ille vitam litteris mandavit. Nihil unquam possessionis sibi esse voluit Thaumaturgus, dum superstes fuit, ne mortuum quidem se nisi emendicato condi optavit sepulcro. Ut individua illi semper fuerat rerum communio, & vitæ societas cum pauperibus, communi quoque se voluit tumulari cœmeterio; non passus rei cuiquam terrenæ nomen suum inhærere,

(1) Orat. 25. 27. (2) Orat. 28. (3) Orat. 32. (4) Orat. 32. (4) Carm. 11.

rere, aut usquam inscribi, quam cœlis: *E vita migrat obtestatus necessarios suos, ne peculiarem sibi locum sepulturæ compararent. Nam si vivus nullius loci dominus vocari voluisset, sed in alienis tanquam inquilinus & peregrinus habitans, vitam transegisset; ne post mortem quidem inquilinatum sibi dedecori fore putare; sed in sequenti inquit sæculo prodatur, quod Gregorius nec vivens ab aliquo loco cognominatus sit, & post mortem alienorum locorum fuerit inquilinus: cum ab omni terrena possessione se se abstinuisset, adeo ut ne sepeliri quidem in proprio loco sustinuerit: solam enim illam pretiosam & expetendam possessionem putasse, quæ fraudis & avaritiæ vestigium in se non admittit.*

VII. Alicubi rursus idem Gregorius testatur (1), quo celerius perveniret ad locum, quo illum caritas pergere urgebat, curru exiliisse se quo vehebatur, & reliquum itineris equo vectum confecisse. Observat & Palladius Chysostomum jumento vehi solitum. *Jumentum cui sedere consueverat.* An jumentum hic mulus, vel asinus capiendus sit, viderit Lector. Contendit enim Chrysostomus Christum asello vectum fuisse; dum ovaret Hierosolymæ, quo Ecclesiæ Præsules exemplo suo informaret, his ut potius modestiæ & humilitati congruis uterentur adjumentis, utpote alumni crucis, cum necessitas cogeret evectiones aliquas sibi asciscere (2). *In asina sedisse videtur, ut vivendi Philosophia nos erudiret, &c. Quoniam jumentis opus esse imbecillioribus non ignorabat, modum exemplo dedit, ne aut equis, aut mulis junctis sublimes feramur, sed asino, quando res cogit, insidere: neque ulterius progredi, sed ubique usum necessitate terminare.* De Lucio Episcopo Ariano Theodoretus verba faciens (3), asino illum vehi facit. Nec ex Severo Sulpitio magnificentior beati Martini quadrupes (4). *Statim eum asello imposuimus.* Non ii erant vel Martinus, vel Chrysostomus, qui Gregorium Nyssenum insimularent, curru & equo invectum, cum ipsi asello sederent. Christus semel tantum asello usus legitur. Hi Præsules sæpius utebantur. Non ergo ab his nexa, aptaque pendet germana virtus exterioribus usibus, sed ab humilitate sincera, & fuga pompæ sæculi. Potest & equos adhiberi, & currus exemplo Gregorii Nysseni, integra & illibata modestiæ lege, eo vel loco, vel tempore, quo infimæ vel mediocris sortis homines his utuntur: & quando nec tam rara, nec tanti sumptus hæc sunt, ut hinc notabiles spectabilesque fiant, qui his utuntur. Fuere forsan & loca etiam, & tempora, quibus & Martinus & Chrysostomus recusassent asini pullo vectari, ne Magnatum sæculi fastum æmulari, & æquare viderentur. In eo ergo posita est moderationis regula, ut nihil non necessarium præsumatur, & necessitati ipsi fiat satis, eadem ipsa ratione, qua pauperes solent, aut certe mediocres quique.

VIII. Abhorrebat ex eodem Palladio Chrysostomus a qualicumque deliciarum contagio, impium & sacrilegum ratus, in eas insumi res Deo sacras, & Ecclesiæ proventus. Seorsim solus vescebatur, ut minore sumptu id faceret; & ne administratoribus rerum Ecclesiæ ansam daret, expensas exaggerandi, & ex rebus Ecclesiæ suas augendi. Illud quoque sentiebat, si quos ex Proceribus ad prandium invitaret, fore ut eo alii offenderentur; si omnes alliceret, hinc temporis, pacis, & substantiæ Ecclesiasticæ ingentem & luctuosam jacturam. Denique Episcopis omnibus formam hanc præmonstrasse Apostolos, & exemplo suo quodammodo sanxisse, ut orationi & prædicationi verbi totos se dedant, curæ mensarum & epularum nuntium remittant, quo illa cumque fuco & colore oblinatur (5). *Frugi erat nimium, deliciarumque omnino adversarius, sacrilegium existimans, si quid in ejusmodi impenderetur, simul ut dispensatoribus quoque furti occasiones amputaret, ne opsoniorum pretia in brevibus suis multiplicantes, quæ erant in usus pauperum deputata, sibi ipsis vindicarent. Præterea civitatis ingenia cogitans, considerabat oportere se, ut Christi dispensatorem, aut dignitates omnes ex æquo honorare, aut se subjicere nemini. Inspiciens autem & mensæ tumultus, & impensarum magnitudinem, exhorruit rem.*

IX. Optabile quibusdam fuisset, Episcopos ut saltem, Clerum saltem suum mensæ adhiberet Chrysostomus. Respondet Palladius, ne hæc quidem nisi magnis expensis profligari posse, in quas nollet sanctissimus Pater effundi pauperum alimenta, solatia

(1) Epist. ad Flav. (2) In Matth. hom. 77. (3) Hist. l. 4. c. 24. (4) Dial. 2. c. 4.
(5) Cap. 12.

latia ægrorum (1). *Si quam celerrime illi multo cum apparatu exquisitas epulas sectarentur, iniquum & indignum erat, infirmorum & pauperum cibos, eorum qui sani essent libidini exponere.*

X. Multo alienior erat Chrysostomus ab eorum vecordia Præsulum, qui morbum morbo curari, vulnus vulnere novo curari posse confidebant; famamque suam & opinionem longa ignavia labefactatam, epulis & ædibus extruendis redintegrari. Cum in mentem potius venire deberet Salomonis, qui regia opulentia Palatiis exædificatis, eorum vanitatem singulari & cælesti damnavit sapientia. Non quo moleste ferret Chrysostomus extrui, aut reparari ex officio Ecclesias. Sed impatientissime ferebat patrimonia pauperum non dispensari, sed dissipari in hortorum amœnitates, in aquæductuum & balnearum structuras magnificas, aliorumque locorum effœminatis deliciis dicatorum, quo sane fit, ut criminibus & criminum architectis dæmonibus famulentur, quæ majorum pietas divino cultui dicaverat (2). *Multi namque ex his, qui dicuntur Episcopi, rationabile ipsorum odium, & divinarum rerum negligentiam amputare dum volunt, vitium vitio commutant, cupiditatem scilicet vanitate, instruentes mensas, & sublimium ædificiorum moles erigentes, ut ex hoc studio boni & industrii esse videantur, ac pro ignominia honorem consequantur; Ecclesiastæ immemores, qui ista & construxit & odit, atque ea manifeste interdixit dum scriberet. Feci mihi domos & pomaria, & ecce omnia vanitas, & odivi omnem laborem, quo ego laboro sub sole, &c. Hæc autem dixerim, non ut eos denotem, qui probabiliter & necessario Ecclesias aut condunt, aut reparant: sed illorum causa, qui pauperum opes in hortos pensiles, in aquæductus aereos, in lavacra parum pudica consumunt, quod omnia ad voluptatem peccantium faciunt.*

XI. Hactenus placita & mores Chrysostomi Palladius Episcopus pari facundia & eruditione edisseruit. Tempestivum jam reor esse, ut & ipsi aures accommodemus, ut nos ipse doceat, quæ ipsum edocuerat Christus, summa & accuratissima Præsulum disciplinæ & doctrinæ quæ sit forma. Observat Chrysostomus Christum ipsum, ut addoceret nos necessario & parabili cibo contentos esse, superfluaque ejicere, summam quandam secutum esse paupertatem in delectu matris, natalium, educationis, vestium, discipulorum, per quos in posteras transfundere voluit ætates locupletissimam paupertatis suæ hæreditatem (3). *Regulas nobis prabet, ne majora, quam necessarius usus exigat, requiramus. Itaque quando etiam nascebatur, non magnificas ædes, non locupletem matrem, sed pauperrimam elegit; sic discipulos, non oratores aut sapientes, nec genere aut fortuna claros, sed inopes valde atque ignotos. Mensa sua hordeaceis nonnunquam panibus, nonnunquam quos discipuli e foro emerent, referta erat. Recumbebat præterea in fœno, vestes viles nec conditionem vulgi excedentes induebatur. Domum nullam habebat, pedibus iter faciebat. &c.*

XII. Aureæ linguæ pennæque idem Pontifex alibi observavit gregibus quidem a Christo imperatum esse, ut Pastores suos pascant; sed & ab eodem Pastoribus ipsis præscriptum fuisse, ut facili & parabili ac necessario cibo sint contenti. Nemo suis militat stipendis, sed præter justa stipendia nihil miles requirit. Ali ex vineis laborant, qui eas excolunt, non ditescere; non de grege negotiari, & ditari avet Pastor, sed lacte ejus pasci. His sacri Codices exemplis Clericos admonent & Beneficiarios omnes, ut tam invicti sint quam milites; tam infatigati quam vinitores; tam vigilantes quam Pastores; hac una mercede & spe sibi proposita, ut necessario cibo non destituantur (4). *Apostoli erant & milites, & agricolæ & pastores. Non dixit Paulus, quis militat, & non est dives? Sed, quis militat suis stipendiis unquam. Neque dixit, quis plantat vineam & aurum non colligit, aut fructum integrum non vindemiat? Sed, Ex fructu ejus non comedit. Neque dixit. Quis pascit gregem, & de agnis non exercet mercaturam? Sed, Et ex lacte ejus non comedit. Non ex agnis, sed ex lacte. Oportet enim habere & fortitudinem militis, & agricolæ diligentiam, & curam pastoris, & post hac omnia nihil amplius quærere, quam necessaria.* Hæc Paulus ab ipso Christo acceperat: *Ita & Dominus ordinavit iis qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere. Vivere, non mercaturam facere, nec thesaurizare. Dignus*

(1) Cap. 13. (2) Ibidem. (3) In Matth. hom. 67.
(4) In Ep. 1. ad Cor. hom. 21.

gnus est enim, *inquit*, *operarius mercede sua*.

XIII. Quantocumque autem flagraret Chrysostomus amore Ecclesiasticæ abstinentiæ & paupertatis; non potuit non tamen defensionem in se & patrocinium recipere sui Cleri, cui insolentius laici convitiabantur, opibus, luxu, deliciisque Clericorum, ultra æqui utrique lineas calumniando exaggeratis. Declarabat Chrysostomus (1) non paulo opulentiores fuisse Sacerdotes & Levitas Mosaicos ipsius Dei jussione, nec tamen Judæos hinc dicteriis & sannis in eos sævisse. Perversum est, ut qui nihil largiuntur Ecclesiis, aliorum largitates arrodant. Quamlibet tenui stirpe & re sint Clerici, in laude tamen jure merito esse, quod cum artes eas amplecti possent, quibus divitiæ comparantur, piam elegerint professionem, cui victus & vestitus sufficit is, quo natura carere non potest. Denique contestatur Chrysostomus, se ante alios omnes debacchaturum esse in Clericos, si quos eorum videret, aut serica veste superbientes, aut magno servorum satellitio cinctos, si equis veherentur sublimibus, si domos extruerent sibi novas, cum non deesset, ubi habitarent. Fatetur Clericos corrigendos, si qui his laborent vitiis, cum superfluarum rerum amore extricare plebem non possint, quo ipsimet irretiti sunt. At si necessario contenti sint, neminem eis jure irasci posse. *Dic mihi*, *num sericis induitur vestibus? Num sectatorum multitudinem per forum incedens circumducit? Num equo vehitur? Num ædes extruit*, *habens ubi habitet? Si hæc facit*, *ego etiam reprehendo*, *neque illi parco*, *sed sacerdotio indignum esse affirmo*. *Nam quomodo monere alios poterit*, *ne rebus istis inutilibus vacent*, *qui se ipsum monere non potest? Sin autem rebus tantum ad vitam necessariis non eget*, *hoc ipso crimen injustitiæ in ipsum intendis?* Addit, si publice Clericus quis mendicare sineretur, tum de Christianæ pietatis legibus conclamatum fore. Si quando vero Laicis doleat, Clericis nonnihil auri esse, & non una eos tunica contentos esse, præter Evangelica, ut videri posset, præcepta; Respondet sanctissimus Doctor, qui in suis cæcutiant vitiis, eos non oportere tam acutos & perspicaces esse in alienis: porro quod Paulus præcepit, ut habentes quibus tegamur, & alamur, his contenti simus, id non proprie Clericis, sed fidelibus universim omnibus præceptum fuisse. *Cum Paulus ait*, *Habentes alimenta*, *& quibus tegamur*, *his contenti simus*, *ad solos Magistros verba facit? Minime*, *sed ad omnes homines*.

XIV. Atrocius etiam insaniebat in Clericos Laicorum censura; iniquo ferebant animo Pastores suos balneis uti, servulum habere, jumento vehi, quippe his vitæ commodis Apostolos sese abstinuisse. Hæc tum convitia in Clericos jactabantur, ex quibus, ut nunc res sunt, eorum commendatio & laus non mediocris exprimi potest. His enim criminationibus ipsis proditur eorum tunc modestia singularis. Unde non illis tantum patrocinio suo adest Chrysostomus, sed & Apostolis ipsis ministrasse demonstrat utriusque sexus nobilissimos & ditissimos, qui nullo non officio, nulla non re adessent, & eorum obsequiis ac defensioni sese impendere percuperent (2). *Atque ille*, *Lavat*, *inquit*, *ut ego; comedit*, *bibit*, *vestimentis operitur*, *domus curam gerit atque familiæ*, *cujus ergo rei gratia ille mihi prælatus est? Sed & famulos habet*, *qui illi ministrent*, *& asello vehitur: cur præesse mihi debet? Numquid Apostoli liberos homines*, *qui sibi servirent*, *habuerunt?* Et postea: *Vis nosse quomodo Apostoli se habuerint*, *dum essent in vita? Peregrinationes obibant*, *& viri nobiles illustresque mulieres pro illorum refrigerio & quiete*, *& animas suas & capita sua sæpe porrigebant*. *Audi quid Paulus commoneat: Hujusmodi*, *inquit*, *in honore habetote*, *quoniam propter opus Christi usque ad mortem appropinquavit*, *non parcens animæ suæ*, *ut impleret quod ex vobis deerat adversum me in ministerio*. Itaque quam æquum est proscribi delicias, tam inique irascuntur laici Pastoribus, qui mediocrem sui corporis curam agunt, ut ne fatiscant oppressi pondere & labore visitationum, concionum, aliarumque functionum complurium, quæ nec sine labore & defatigatione obiri, nec sine exitio præteriri possint. *Si delitiis inservit*, *& hoc licite culpare poteris*. *Porro si corpus curat*, *ut ministerium exhibere possit*, *culpandus non est*. *Si enim præ ægritudine lectulo decumbat*, *quam subire peregrinationem poterit*, *quo pacto visitare Ecclesias?*

CA-

(1) In Epist. ad Phil. hom. 9. (2) In Ep. ad Tit. hom. 1.

CAPUT XXXVII. *P. 1. l. 4. c. 11.*

De eodem pio & canonico usu rerum & proventuum Ecclesiæ ex Patribus Græcis per quinque priora sæcula. Item rursus ex Latinis.

I. Mira præcepta Theodoreti, & exempla.
II. In publicam utilitatem exædificavit ille porticus, balneas, pontes, aquæductus.
III. Exempla alia ab ipso Theodoreto commemorata.
IV. Exempla ab Athanasio relata.
V. Placita Concilii Antiocheni.
VI. Exempla S. Basilii.
VII. An conducat sumptibus Beneficiorum decorari Ecclesias? Quanto Christianæ Religioni & præsidio fuerint, & ornamento, magnificentissima illa quæ Constantinus excitavit templa.
VIII. Approbatus magnopere est Patribus Græcis ille pius instinctus ditandi & decorandi Ecclesias.
IX. Huic sententiæ astipulatur ipse Chrysostomus.
X. Laudatur & a Christo Magdalenæ pietas, quamquam illi potius auctor fuisset, aromatum pretia pauperibus dilargiendi.
XI. Ornare templa in laude est; pauperibus succurrere majori in laude est.
XII. Laudat & Hieronymus expensas in decorandis templis, dum ne contemptui sit decor & ornatus virtutum.
XIII. Unus omnium ex Hieronymo Vigilantius pretiosiores & gemmatas Martyrum thecas deridebat.
XIV. Rursus in eam rem sententia Hieronymi.
XV. XVI. XVII. De Paulino, Lactantio, Leone Papa, quæ super his eorum doctrina.
XVIII. Objectio ex Severo Sulpitio petita.
XIX. Novæ probationes ex Sidonio Apollinari, & Augustino.

I. Luculentissimas illas leges Chrysostomi, de rerum & proventuum sacrorum dispensatione, moribus jam & exemplis suis Theodoretus illustrabit. Litteris enim datis ad Leonem I. Papam, cum & doctrinæ illi, & vitæ anteactæ rationes aperiret, contestatus est, ab annis jam se viginti sex ad clavum Ecclesiæ suæ sedere, nec acquisisse se tamen quidquam, nec possedisse, aut proprietatem nactum rei quantulæcunque; nec enim domum sibi esse, non agrum, non argentum, adeoque nec tumulum; editâ videlicet paupertatis professione, & opibus Ecclesiæ adeo non reconditis a se ullis, ut & patrimonium in pauperes totum disperserit, ubi primum illud in potestate habuit (1). *Quodque Episcopatu tot annis gesto, non domum acquisierim, non agrum, non obolum, non sepulcrum, sed spontaneam paupertatem amplexus sim, & ea quæ a parentibus ad nos pervenerant, post mortem illorum statim distribuerim, ut sciunt omnes qui habitant in Oriente.* Id ipsum ille perscripsit ad præpotentem quendam virum, cui & gestorum suorum seriem paulo altius exorsus est. Narrat enim (2) a parentibus se ante natales ipsos Deo oblatum fuisse, atque ut hostiam altaribus dicatam, traduxisse in Monasterio totum vitæ tempus ante Episcopatum. Invitum se ei dignitati admotum fuisse; exinde autem nec convenisse se quemquam, nec a quoquam conventum fuisse apud Judices, nec passum se, ut Clericorum quisquam suorum in foro sæculari litigaret; abhorruisse semper se a muneribus, ab iis & Clericos suos deterruisse; non possedisse se quidquam, nisi viles pannos, quibus tegebatur, hæc se tacuisse semper, donec jam tacere per calumniatores non liceret. *Enimvero dicere me cogunt sycophantæ. Priusquam me conciperent, oblaturos se Deo polliciti sunt parentes: atque ab incunabulis, ut promiserant, devoverunt, & hoc modo educarunt: in Monasterio tempus quod Episcopatum præcessit, cum exegissem, invitus Episcopus ordinatus sum. Annos viginti quinque ita vixi, ut neque in jus vocatus sim a quoquam, neque ipse quemquam accusarim. Nullus religiosissimorum Clericorum, qui sub me fuerunt, Tribunalia tot annis frequentavit. Non obolum, non vestem a quoquam accepi. Panem unum vel ovum nullus domesticorum meorum accepit unquam. Præter panniculos quibus amictus sum, nihil possidere volui.*

II. Tam eximia virtutum species in Theodoreti gestis effulgescens, nullas patietur,

(1) Ep. 113. (2) Ep. 79. 81. 138.

tur, ut spero, residere in animo nostro obliquiores suspiciones, de ea quam ille sequebatur proventuum sacrorum expendendorum ratione. Confitetur enim ipsemet, non sine quadam verecunda tamen sui venditatione, exædificatas a se esse publicas porticus, extructos pontes duos, restauratas balneas publicas, aquæductus a se in urbem invectos, & aquas eo corrivatas (1). *Publicas porticus ex reditibus Ecclesiasticis erexi; pontes duos maximos extruxi: balneorum publicorum curam gessi, aquæductum condidi, & carentem aquis civitatem aquis replevi.*

Erat Theodoretus tum omni eruditione clarus, tum maxime Canonum peritia, cum compilatio Canonum ab eo fuerit consarcinata. Non ergo verendum nobis est, ne cum hæc in sui defensionem publicaret, novis in se telis sycophantas suos instrueret. Erat ergo illi persuasissimum opera hæc omnia in publicam utilitatem excitata, non tantum reprehendi a nullo posse, sed & hinc laudes eximias in se refundi posse, cum in ea non effudisset, nisi quæ necessariis in Clerum & pauperes omnes largitionibus superfuissent. Non insimulabat paulo superius Palladius, nisi eos qui balneas viris fœminisque communes extruerent. Id enim perspicue sonant ejus verba. Si reprehendantur autem ab eo Præsules, qui favorem populi emercabantur, vel præteritæ suæ ignaviæ infamiam his exædificationibus publicis eluebant, jure id fit meritissimo. Uti & merito ab eo laudibus extolleretur Theodoreti in Rempublicam pietas, largitas, & beneficiorum vicissitudo, si ex immensis largitatibus Ecclesiæ suæ aliquid derivaret in publica commoda, & innoxias amœnitates civitatis suæ. Eo enim exemplo æternæ animarum salutis restitutor Christus, in corpora ipsa nostra gratiarum suarum rivulos redundare voluit, ut æmuli tantæ caritatis Episcopi, paterna quadam in plebes sibi creditas benevolentia, & animarum saluti, & corporum etiam levamentis consultum velint.

III. Venio ad alios Episcopos, quorum nomina & virtutes in Religiosa Historia sua æternitati consecravit Theodoretus. Si enim ipse in Episcopatu eandem retinuit, atque prius in Monasterio, temporalium omnium contemptionem, eandem mensæ frugalitatem, paupertatem in veste, jejunia, macerationes carnis, Jacobum Nisibenum æmulatus est, quem ipse auctor est, Cœnobii austeritatem nihil remisisse, Pontificalium functionum labores his accumulasse (2). *Montanam illam habitationem cum mutasset, urbanamque non ex animi sententia suscepisset, nec cibum mutavit, nec vestitum, sed mutatis locis vitæ instituto nullam cepit mutationem. Ad jejunium & humicubationem & saccum quo induebatur, accesserunt cura indigentium omnium.* Æmulatus est & Aphtonium præstantissimæ sanctitatis virum, quem eodem ipse ornavit testimonio (3). *Divinus ille Aphtonius cum annos amplius quadraginta choro Monachorum præfuisset, sedem ascendit Pontificalem, nec pallium mutans asceticum, nec tunicam cepretum e pilis contextam, cibisque iisdem utens, quibus ante Episcopatum utebatur. Gregis tamen nihilo secius curam gerebat.* Æmulatus est & Abraamem, cujus hæc gesta fidem superarent, nisi rei incredibili incredibiliora complura alia fidem astruerent (4). *Admirabilis iste vir, nec panem Episcopatus sui tempore gustavit, nec legumina, nec olera igni cocta, nec aquam, quæ apud rerum istarum peritos prima e quatuor elementis ob necessitatem est habita; sed lactuces, intyba & apia, fructus autumni tempore. Hac autem post vespertinum officium sumebat.*

IV. Imitabatur denique Theodoretus Episcopos illos complures, quos Dracontio proponebat Athanasius, ut hunc adhortaretur ad Episcopalem sarcinam subeundam, cum horum exemplo constaret Episcopalem sollicitudinem Monasticæ professioni haud sane repugnare. Id confirmat Athanasius numeroso examine Episcoporum, qui utriusque status hujus perfectionem quandam eminentissimam fuerant consectati (5). *Licebit tibi in Episcopatu esurire, sitire, sicuti Paulo, vinum non bibere, sicut Timotheo, &c. Novimus Episcopos jejunantes, & Monachos comedentes.* Elias & Elisæus, Paulus & ceteri Apostoli, ut ibidem perhibet Athanasius, Episcopales & ipsi curas Monasticæ paupertati, vitæque austeritati incredibili consociarunt. *Nosti Serapionem Monachum, nosti Agathonem, &c. Et tamen isti Episcopi constituti non contradixerunt, sed habentes pro exemplari Elisaum, & conscii quid Elias egerit, quid discipuli Christi Apostolique fecerint, susceperunt hanc curam &c.*

(1) Ibidem. (2) Cap. 1. (3) Cap. 5. (4) Cap. 17. (5) Epist. ad Dracon.

Agit & Cassianus de sanctissimo Monacho Archebio, qui cum annos triginta septem contrivisset in stadio Monastica rum macerationum, post ad Episcopalem Cathedram provectus, ita secum statuit, non se Episcopatui intrusum, sed eremo & claustro extrusum fuisse, cujus virtutes & perfectionis apicem ne tanto quidem annorum decursu assecutus esset. Unde & adeo non remisit, ut priori vitæ asperitati aliquid addendum sibi existimarit (1). *Archebius raptus de Anachoretarum cœtu, & Episcopus Panephisi oppido datus, tota districtione omni ævo suo propositum solitudinis custodivit, ut nihil de præterita humilitatis tenore laxaverit, aut de adjecto sibi honori blanditus sit. Non enim tanquam idoneum se ad istud officium testabatur ascitum, sed velut indignum ab illa anachoreseos disciplina querebatur expulsum. Eo quod triginta septem annis in eadem commoratus, ad puritatem tantæ professionis nequaquam pervenire potuisset.*

V. Jubet Concilium Antiochenum communicari cum Episcopo proventus Ecclesiæ, si ipse quoque egeat: tum enim aquissimum esse ex Apostolo, ut necessariis alimentis & vestibus cum suis omnibus donetur (2). *Ipsum quoque ex eis percipere, atque uti debere, quibus indiget, si tamen indiget, vel ad suas necessarias expensas, vel fratrum qui apud eum hospitalitatis gratia commorantur, ut ex parte per inopiam defraudentur, juxta Apostolum dicentem, Habentes victum quotidianum & tegumentum corporis, his contenti simus.* Si his sportulis a Paulo definitis minus acquiescat Episcopus, ut pauperum patrimonii defraudatione suos locupletet, tum vero & ipse, & Presbyteri ejusdem facinoris conscientia constricti, in Synodo Provinciæ causam dicent. *Quod si contentus istis minime fuerit, convertat autem res Ecclesiæ in suos usus domesticos, & ejus commoda, & vel agrorum fructus, non cum Presbyterorum & Diaconorum conscientia pertractet, sed horum potestatem domesticis suis, aut propinquis, aut fratribus, filiisque committat, ut per hujusmodi personas occulte lædantur Ecclesiæ, Synodo Provinciæ pœnas iste persolvat.*

VI. Exciderat nobis propemodum Basilius, qui defensionem ipsemet lucubravit suæ publicorum Ecclesiæ redituum administrationis (3), ex quibus construxerat Ecclesiam oppido magnificam, Episcopales ædes, Seminarium, sive Cœnobium, quo & ipsi Provinciæ Præsides excipiebantur, hospitalitatis Ecclesiasticæ jure, Xenodochium peregrinorum, Nosocomium ægrorum, cum ea & officialium et redituum copia, quam tantæ ædes desiderabant.

VII. Ex hoc Basilii contextu occasione data, paulo operosius inquiremus, an satis canonice et religiose proventus Ecclesiæ copiosiores effundi possint ad extruendas Ecclesias magnificentiores, et splendidius exornandas. Ante ipsum Constantini Imperium narrat Eusebius fideles ipsos, jam et numero et opibus præpollentes, Ecclesias excitare cœpisse amplissimas et opulentas (4). *Quo factum est ut priscis ædificiis jam non contenti, in singulis urbibus spatiosas ab ipsis fundamentis extruerent Ecclesias.* Excidit et complanavit templa hæc omnia Diocletiani persecutio; at ubi post illuxit iterum Ecclesiæ pax, illuxit et Imperium Constantini, rursus Ecclesiæ instauratæ sunt aliæ longe magnificentiores, tanquam victricia quædam trophæa Christi, de principibus sæculi triumphantis, et tanquam prævia quædam simulacra invisibilis ac cœlestis templi, ubi cum Sanctis suis Deus æternum regnaturus est (5). *Hoc magnificum Dei altissimi templum, quod sub aspectum cadit, ad exemplum præstantioris illius templi, quod cerni oculis non potest, quam fieri potuit, simillimum fabricavit.* Hæc Eusebius (6) de opulentissimo templo, quod Tyri excitavit ejusdem urbis Episcopus.

Est enimvero conspicuus hic orbis universus magnificentissimum utique Templum, splendidissimumque, quanquam ejus tantum umbra sit inconspicui et intelligibilis templi, quod æterna et incommutabilis Veritas inhabitat. Hoc exemplo imbuit nos et illexit Deus, ut templa illi construeremus. Constantinus Episcopis statim faces admovit (7), ut restaurandis incumberent Ecclesiis, excitavit et ipse *regali magnificentia*, quasi cruci Christi triumphum quendam perpetuum instrueret, ejusque pedibus subjiceret quidquid toto orbe magnificentissimum est. Marmora, argentum, aurum, quidquid est pretiosorum lapillorum

(1) Coll. 11. cap. 2. (2) Can. 25. (3) Epist. 371. (4) Leg. 8. cap. 1. 2. (5) L. 10. c. 4. (6) Euseb. de vit. Const. L. 2. c. 45. 46. (7) L. 3. c. 29. 30.

rum et gemmarum, (1) certatim ibi radiabant; at materiam pretio incomparabiliter superabat ars & industria, operumque tum elegantia incredibilis, tum majestas. Nec Hierosolymæ tantum, sed & Nicomediæ Constantinopoli, Romæ (2) Constantinus pietatis & religionis suæ inexhaustas opes explicuit compluribus Ecclesiis excitandis. Sanctissimis tunc Episcopis volupe erat, pulchritudinem & pompam orbis totius prospicere absolutam a profana dæmonum servitute, cui tamdiu fuerat mancipata, & uni jam libertatis et suæ venustatis auctori consecratam. Si illustre enim et magnificum est ad Christi gloriam, ex Augustino ceterisque Patribus, ut ad opprobrium crucis ejus, et ad tumulum eorum, qui suo ei sanguine litaverunt, procumbant coronata Regum et Imperatorum capita, eodem certe perspicacissimo fidei oculo fulgurantem ejus gloriam intuemur ex universa mundi opulentia jam et superbia ejus crucis et humilitatis mysteriis famulante. Descripsit ædem magnificam Evagrius (3), qua concludi placuit, et coli columnam, qua Simeon Stylites de sæculi insanissimis pompis triumphaverat.

VIII. Miratur Gregorius Nyssenus (4) sumptuosissimum Theodori Martyris templum. Qui rursus alibi ex aureo et cæruleo ejus tabulato ac fornice occasionem arripit propellendæ mentis ad æternorum pulchritudinem contemplandam. Gallum et Julianum testatur Nazianzenus, cum Ordine Lectorum initiati fuissent, suum in Christum amorem et cultum commendatum voluisse, magnificentissimis templis ei extructis, donisque opulentissimis (5). *Sumptuosissimis Martyrum monumentis, & votivorum donorum munificentiis sapientiæ studium Christique amorem declarabant.* ϗ φιλότεχνον, ϗ φιλόχριστον ἔννοιαν. Nazianzenæ Ecclesiæ amplitudinem et opes vix idem alio alibi sermone (6) complecti potuit. Commendat et Cyrillus Episcopus Hierosolymitanus (7), tantum opum, aurique et argenti effusum in ea templa, quæ Hierosolymis Imperatores extruxissent. Opulentioris structuræ artes in Martyrum tumulis elegantissime executus est Theodoretus (8), sed multo accuratius gloriam ex ipso triumphantis Christi, quod ejus servorum Martyrumque cineribus tanti impenduntur honores, cum situ, silentio, et oblivione obrupti jaceant Imperatores, Heroes, & Philosophi gentilitiæ superstitionis.

IX. Nec prætermisit Chrysostomus (9) incrustata marmoribus, & in incredibilem quandam altitudinem fornicata templa, in quibus concionabatur. Qui rursus idem alibi fidem fecit, non displicere sibi aurea vasa, quæ Altaribus offerrentur, nisi cum manus rapinis contaminatæ, aut ubi non æque laboraretur ad offerendum Deo pectus cœlesti caritatis auro locuples (10). *Si anima tua plumbo ac testa deterior est, quid tibi proderunt vasa aurea? Non igitur laboremus ad aurea vasa offerenda solum, verum etiam multo magis de justo labore acquisita offeramus. Hæc enim aurea sunt & pretiosa, quæ avaritia non maculantur.* Non argentea mensa, non aureo calice Christus Corpus primo suum & Sanguinem consecravit, inæstimabili tamen ibi pretio omnia renidebant, & splendore, ex superfusa Spiritus sancti plenitudine. *Non erat illa ex argento mensa, nec ex auro calix quo Christus discipulis sanguinem præbuit; pretiosa tamen erant omnia, quia Spiritu abundabant.* Caput ergo est, ut Deo offerrantur primo pretiosissimæ virtutum hostiæ, quibus accedant velut simulacra earum quædam aurea & argentea vasa. *Non est opus vasis, sed animis aureis. Hæc dico, non quia vetare velim talium vasorum oblationem, sed quia dignum putem ante omnia misericordia esse incumbendum in pauperes: nam & vasa Deus suscipit, sed illa multo magis sunt gratiosa.* Cumque rursus superbos templorum ornatus oculis perlustrasset, fatetur justis laudibus impartiendam esse eam pietatem, sed multo justioribus cumulandam eam, quæ in pauperes effunditur. *Vermiculato emblemate pavimenta ornas, lychnos argenteis catenis dependere facis, &c. Nec prohibeo magnifica templa condere, sed hæc cum illis, immo vero hæc ante illa facere moneo.*

X. Observat divinus idem Orator reprehensam ab Apostolis fuisse Magdalenam, quod aromata non potius ad levationem pauperum contulisset, quam ad Christi pedes ungendos: at Christum infinita quadam sapientia & caritate illam purgasse,

(1) Cap 31 32. 33. 40. &c. (2) L. 4. c. 58. (3) L. 1. c 14. (4) T 3. p. 578. T. 2. p. 45. (5) Orat. 3 (6 Orat. 19. (7 Catech 14. (8) Græcan. affect. ser. 8. (9) Tom. 5. serm. 16. (10) In Matth. Hom. 41.

sed & laudibus affecisse; ut eo nos imbueret documento, non damnare eos, qui sumptuosa condunt templa, quanquam si nos ante illi percontarentur, invitandi potius essent ad pauperum levandas necessitates (1). *Itaque & tu si videris quosdam præparasse vasa sacra, aut ornatum quendam alium circa parietes Ecclesiarum, aut pavimenta confecisse; noli reprehendere aut venundari jubere aut destrui quod factum est, ne animum ejus qui fecit perturbes. Si vero antequam fecerit, te consuluerit, pauperibus offerre jubeto.*

XI. Hæc justissima sanctorum Patrum arripienda nobis est mediocritas; solidæ virtutis ornamenta longe cariora Ecclesiæ & splendidiora sunt; sed quæ in sensus cadunt, & his visibilibus spectaculis mentem sursum abducunt, aspernanda non sunt. Prioribus illis totos se dedunt perfecti; imperfecti, quorum est copiosissimus Ecclesiæ grex in his posterioribus hærent, vel non hærent, ut ad superiora illa comitantur: utrisque Deus colitur & delectatur; illis impensius, quam his: sed utrisque tamen, ut e cujus bonitatis fontibus bona scaturiant non summa tantum, sed & mediocria; & in cujus summam gloriam redundet hæc contextio temperatissima mediocrium & ingentium bonorum. Eo sensu capiendus Isidorus Pelusiota (2), cum illum concepit Episcopum, qui manu altera Ecclesiam ædificabat, altera viros probos abigebat, quibus pretium & decus potissimum Ecclesiæ adjicitur. Unde & totus ille Chrysostomo assentitur, ejusque judicio de Magdalena ab Apostolis reprehensa, a Christo collaudata, omnibus postea sæculis collaudanda. Non aliter argumentatur Isidorus congratulandum esse eorum pietati, qui templa exornant, quanquam optatius esset, ut pauperibus opitularentur (3).
„ Ad eum modum faciunt nunc probatissimi Sacerdotes; si quis dicat, consecrare aut appendere aliquid volo, id eum pauperibus dare jubent. Sin autem id jam ipse fecerit, non modo eum non increpant, verum etiam blande ac leniter admittunt. Non quod hoc illo melius ac præstantius esse ducant: non enim propterea Christus venit, ut Ecclesias auro & argento impleat; sed ne eum, qui hoc donarium obtulit, animi anxietate afficiant.

XII. Frustra sunt, quibus persuasum est, ab Hieronymo improbari sumptus, aurum, opes ingentes templorum. Longe alia sunt in sententia, qui in ejus verbis, consiliis, lucubrationibus omnibus explorandis plusculum operis & industriæ posuerunt. In Epistola ad Nepotianum spiritales ille quidem Ecclesiæ ornatus & venustates longo semovet intervallo, ab auro & cultu toto Synagogæ, & eos perstringit, qui studium omne suum collocant in auro gemmisque in Ecclesias inferendis; sed eo tantum id ille facit, quod non pari ardore certaretur ad eligendos Ministros, & Presbyteros, quorum pietas & templi & ministerii sacri sanctimoniæ responderet: *Multi ædificant parietes, & columnas Ecclesiæ substruunt, marmora nitent, auro splendent laquearia, gemmis altare distinguitur, & Ministrorum Christi nulla electio est.* Summis quidem ille laudibus prosequitur beati Exuperii Episcopi Tolosani opulentissimam paupertatem (4), qui *Corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portabat in vitro:* sed ea certe tempestate, iisque difficultatibus molestiisque temporum, per quas confringenda fuissent vasa sacra, ad solandas non pauperum tantum, sed & Nobilium necessitates, quos ipsos pares premebant angustiæ: *Ceterum juxta miserias hujus temporis & ubique gladios sævientes, satis dives est, qui pane non indiget.*

Suadebat quidem Paulino Hieronymus, ut egenis potius alendis, quam templis ornandis studeret: sed non statim minori obtrectatur virtuti, ubi commendatur præcellentior aliqua (5): *Verum Christi Templum anima credentis est: illam exorna, illam vesti, illi offer donaria, in illa Christum suscipe. Quæ utilitas est, parietes fulgere gemmis, & Christum in paupere fame periclitari?* Duo hic comparantur invicem bona, quorum alterum semper antecellit, immo & quandoque necessario præponendum est, ubi pauperes inopia cruciantur. Laudat & Paulam Hieronymus, quod viventibus quam lapideis templis impensius studuisset (6): *Nolebat in his lapidibus pecuniam effundere, qui cum terra & sæculo transituri sunt, sed in vivis lapidibus, &c.* Sed ejusdem generis id quidem est, atque illud quod ad Julianum scribit, ut se potius

(1) Ibidem. Hom. 80. (2) L. 2. Epist. 246. (3) Lib. 2. Epist. 88. (4) Ad Rustic.
(5) Ad Paul. de Instit. Monast. (6) In Epit. Paulæ.

tius quam sua Deo dedicet; & Monachorum potius, quam Monasteriorum numerum auctiorem velit (1): *Nolo tantum ea offeras Domino, quæ potest fur rapere, &c. Extruis Monasteria, & multus a te per insulas Dalmatiæ sanctorum numerus sustentatur. Sed melius faceres, si & ipse sanctus inter sanctos viveres.*

XIII. Ne poterat quidem Hieronymus illis conspergi erroribus, quos ipsemet a Vigilantio disseminatos extirpare & elidere studuerat. Illum enim novellæ hæreseos architectum aperte damnat, quod gravate ferret coli Martyres, & eorum corpora vasculis aureis circumferri (2): *Doles Martyrum Reliquias pretioso operiri velamine, & non vel pannis vel cilicio colligari, &c. Omnes Episcopi non solum sacrilegi, sed & fatui judicandi, qui rem vilissimam & cineres dissolutos in serico & vase aureo portaverunt?* Omnes ergo Episcopi Reliquias portabant Martyrum aureis thecis inclusas: & hinc tela promit Hieronymus ad configendam Vigilantii impietatem. Non quo non sentiat pietati ipsi fidelium modum aliquem poni debere in hoc ipso pietatis officio, & religiosæ largitionis; sed confitetur tamen & ipse, & hæc dona inconsideratius a sæcularibus reprehendi, sicut ab Apostolis vitio vertebantur aromata Magdalenæ; & eorum patronam aliquando & defensatricem fore sempiternam Dei veritatem, Christum: *Quod si aliqui propter imperitiam & simplicitatem secularium hominum, vel certe religiosarum fœminarum, de quibus vere dicere possimus, Confiteor, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, hoc pro honore Martyrum faciunt, quid inde perdis? Causabantur quondam & Apostoli, quod periret unguentum, sed Domini voce correpti sunt. Neque enim Christus indigebat unguento, & tamen illa mulier in honore Christi hoc fecit, devotioque mentis ejus recipitur.*

XIV. Habes hic ergo & Hieronymum & Chrysostomum, tum in patrocinium Magdalenæ conspirantes, tum sibi mutuo consentaneos in hoc quidem negotio toto. Dilucidius & alibi mentem suam aperit Hieronymus, ubi non dissimulat in rebus hoc genus varios esse posse & dissimillimos instinctus, atque affectus, alios quidem aliis laudabiliores, sed inculpatos ultro citroque, adeoque & laude dignos (3): *Alii ædificent Ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis, columnarum moles advehant, earumque deaurent capita, pretiosum ornatum non sentientia, ebore argentoque valvas, & gemmis aurata distinguant altaria, non reprehendo, non abnuo; unusquisque in suo sensu abundet; melius est hoc facere, quam repositis opibus incubare. Sed tibi aliud propositum est, Christum vestire in pauperibus, &c.*

Jam inde a sæculo Ecclesiæ tertio senescente auctor est Optatus Milevitanus (4) *fuisse Ecclesiæ ex auro & argento quamplurima ornamenta.* Eorum in Ecclesia Carthaginensi breviculum Mensurius Carthaginensis Episcopus ante mortem suam commendavit Viduæ fideli, quod illa Cæciliano recens ordinato reddidit. At Presbyteri illi duo quibus commissa fuerat eorum custodia, pestilentissimo schismate conflato, furtum & sacrilegium suum sperarunt Ecclesiæ ipsius ruina obrui & delitescere posse.

XV. Beatus Paulinus, ad quem modo diximus super hac quæstione Epistolas dedisse Hieronymum, Magdalenæ patrocinium in se quoque ipse recepit, censuitque rerum esse & temporum causas, & vices insuetas, ubi possit ipsum Christi Corpus in sacramento adorandum, ipsi præferri Christo pauperum personam induto (5): *Verum proditor antequam proderet Dominum, perfidiam suam prodidit, quem non pauperum, sed furtorum suorum cura commoverat, & livor mentis infidæ, ut unguentum illud quamlibet pretiosum, Dominici tamen sanguinis comparatione vilissimum, pretiosius corpore salutari judicans, indignaretur in fœminam pie prodigam, quam ipse Dominus bonum in se opus testatur operatam; docens egentium curam esse posthabendam, sed sibi tantum.* Et quando rerum exemplorumque quam verborum major est eloquentiæ vis, facile intelliges, quem in sensum Paulinus flexerit verba Hieronymi Epistolæ (6), ex Basilicis illis magnificis, quas extruxit, & ex tabellis, quas summa arte in iis expingi fecit, quas & ipse rursus longe pulcherrimis carminibus suis illuminavit.

XVI. Quæ ad enucleandam Hieronymi sententiam commentati sumus, ea & Lactantii aptanda sunt contextibus quibusdam, quas

(1) Consolat. ad Julian. (2) Adversus Vigilan. (3) Ad Demetr. de Virg. serm.
(4) Lib. 1. (5) Ep. 4. ad Sever. (6) Epist. 12. Natal. 9.

quas expressisse videbatur Hieronymus (1). Templa, Altaria, eorumque ornamenta nullis non conviciis proscindenda erant, quamdiu sacrilega Gentilium superstitio illa contaminabat. Sed de iis non aliter argumentandum, quam de sacrificiis gentilium philosophatus est Augustinus: non ea a dæmone divina sibi usurpante usurpanda fuisse, nisi ea uni summo Deo deberi intellexisset. Ut iisdem litteris verbisque Dei veri & adulterinorum nominum nomina, vel fundo, vel scriptitando exprimimus: ita & iisdem exterioribus tesseris significque exprimunt pii quid summo Deo, impii quod reverentiæ & obsequii iis impensum, quos in vicem summi Dei colunt.

XVII. A Leone Magno illud observatum est, solemnioribus & festis diebus familiare fuisse fidelibus, ut gestientis animi lætitiam ad Christi carnis mysterium proderent paulo exquisitiori cultu & veste, uti & Presbyteri tum pretiosiori ornatu Ecclesias vestiebant. Hæc enim ipsius naturæ sponte, & insito impetu prosiliunt ex intimo illo, & tum concitatiore sensu, quo divinas res prosequimur (2): *Si enim rationabile & quodammodo religiosum videtur, per diem festum in vestitu nitidiore prodire, & habitu corporis hilaritatem mentis ostendere, si ipsam quoque orationis domum propensiore tunc cura & ampliore cultu, quantum possumus, adornamus: nonne dignum est ut anima Christiana, quæ verum vivumque templum est, speciem suam prudenter exornet?* Ita ornatus isti Ecclesiarum decentiores, muta sunt quodammodo magisteria, quibus subinde admonentur fideles, ut animæ venustatis cupidiores tanto sint, quanto hæc una vere venustas est, quæ a virtutibus proficiscitur.

XVIII. Commemoratus est a Severo Sulpitio Presbyter ille pauperculæ Ecclesiæ (3), *vilibus texta virgultis Ecclesia*; qui aurum sibi oblatum recusavit, quippe *Ecclesiam auro non strui, sed destrui*. Sed ea id ille de regione narrat, in qua auri & pecuniæ usus erat nullus, mercium commutatione omnia transigebantur. At vero ut optari possit, non tamen utique sperari, fieri posse, ut eo deveniatur toto orbe terrarum. Interim ergo necesse est Ecclesiam ad Sponsi sui incorruptibilis formam sese effingere, & indulgentius humanis infirmitatibus se accommodare.

XIX. Hinc facile persuadeor eo humanitatis & indulgentiæ sensu, ad carnalium animos sensibili templorum decore ad invisibile incorruptæ & incommutabilis sapientiæ decus traducendos, B. Patientem Lugdunensem Episcopum exædificasse opulentissimam Lugduni Ecclesiam, quam & æternæ posterorum memoriæ commendavit suis carminibus Sidonius Apollinaris; aurum ibi & marmora, lapilli & gemmæ certatim fulgebant (4): *Intus lux micat atque bracteatum sic Sol sollicitatur ad lacunar, fulvo ut concolor erret in metallo. Distinctum vario nitore marmor, percurrit cameram, solum, fenestras, ac sub versicoloribus figuris vernans herbida crustis, sapphiratos vertit per prasinum vitrum lapillos.* Ubi perspicis sanctissimos Episcopos non approbasse tantum superbæ templorum structuræ magnificentiam, sed excitasse ipsosmet, ornasse, amplificasse. Ad laicos enim supra Hieronymus verba faciebat, ubi monebat, non hinc eis æternum imminere exitium, quod templa non construant: sed ex eo quod in pauperes nihil, aut malignius erogent. At ex officio quodam speciali tenentur Beneficiarii extruere, decorare, reparare Ecclesias, pro redituum suorum modo, & templorum ipsorum necessitate. Atqui antiquissimi iidem sanctissimi Ecclesiæ Patres ita constituebant, cum longe maximam partem fideles simpliciores, & sensibilibus addictiores sint eos ad intelligentiam qualemcunque & amorem pulchritudinis incorruptibilis alliciendos esse, nitore & majestate quadam exterioris cultus, quo æterna & intelligibilia adornantur. Ne eo quidem vacare culpa censebat Augustinus Manichæos (5), quod solemnioribus festis nullo præcipuo & eximio cultu templa ornarent. *Nullo festiviore apparatu.*

CAPUT XXXVIII. *P.2. l.4. c.7.*

Beneficiarios mensa, veste, instrumento, famulitio modestiore esse debere, velut meros bonorum Ecclesiæ Procuratores, ab anno quingentesimo ad octingentesimum.

I. II. III. Beneficiarios custodes & procurato-

(1) De Orig. erroris l. 2. (2) Serm. 3. De Quadrag. (3) Dial. 1. c. 6.
(4) Sidon. Apol. Lib. 2. Epist. 10. (5) Conc. Ep. Manich. cap. 8.

ratores esse patrimonii Ecclesiæ apud se depositi.

IV. V. Frequentiora Episcopi convivia Gregorius Magnus reprehendit, refellit & nugatorias ejus causationes.

VI. Ut ad mensam Episcoporum legerentur sacri Codices?

VII. VIII. IX. Mira exempla paupertatis, modestiæ, frugalitatis Episcoporum, in supellectili, veste, evectionibus. Gregorius ipse Magnus ab extructionibus alieno erat animo.

X. XI. XII. XIII. Mira exempla BB. Germani, Cæsarii, Fulgentii.

XIV. XV. De B. Aidano, aliisque Angliæ Episcopis, Gregorii Magni virtutum æmulis.

XVI. Laicorum etiam superflua omnia pauperibus deberi contendit Cæsarius.

XVII. XVIII. Tergiversatio eorum, qui quarta bonorum Ecclesiæ portione semel pauperibus adjudicanda, negant eis deberi superflua. si qua sint portionis ipsius Beneficiarii. Responsio ad eam objectionem.

XIX. An qui gradu dignitatis eminentiore sunt Beneficiarii, illis condonandi sunt largiores sumptus?

XX. XXI. Exempla Episcoporum, qui opera quadam publica moliti sunt.

I. CONceptis verbis alicubi superius affirmabat B. Joannes Eleemosynarius, delectum aliquem forsan a se fieri potuisse pauperum, quibus donaret: at cum Christi dispensator esset, nihil discriminis a se interponi posse, & omnes sibi necessario atque indiscriminatim donandos esse (1). *Si Joannis, immo Christi dispensatores vultis esse, divino præcepto sine calliditate obedite, dicenti, Omni petenti te da.*

II. Ad nobilem quemdam virum datis litteris Gregorius Magnus, quem pudor a petendo avocabat, commonuit eum, intempestivam esse petendi verecundiam, ubi qui dat, non dat, sed dispensat bona ad dispensandum sibi credita (2). *Non debet esse verecundia, si aliquid de eleemosynis importune dicere, quem constat, non suas, sed ad dispensandum res pauperum habere. Postquam enim & nos gloriam nostram omnino diligimus, & dispensatoris locum in rebus, sicut scitis, pauperum tenemus, vestra fateor verecundia valde accusabilis fuit.*

III. Leonem Episcopum Agathensem ita inducit loquentem Gregorius Turonensis, ut ex ejus verbis dilucidum fiat, quam Gallicanis tum Episcopis persuasum esset, & Episcopis & Beneficiariis omnibus non esse commendatam nisi procurationem patrimonii pauperum, cujus & ipsi participes fierent, si egerent, & quantum egerent. En ipsa Leonis verba ad nobilem virum, qui prædium aliquod invaserat Ecclesiæ Agathensis (3): *Relinque, o fili, res pauperum, quas ordinationi nostræ Dominus commendavit, ne tibi sit noxium, & a lacrymis egentium, qui de fructibus ejus ali consueverant, eneceris.*

IV. Quo semel principio ita fixo & constabilito, jam facile concluditur, qua tandem sobrietate & religione Episcopi & Beneficiarii tum quique officii sui memores uterentur rebus Ecclesiæ, patrimonio pauperum, hostiis Deo dicatis. Acerbissime objurgatus est a Gregorio Magno Natalis Episcopus Salonæ, quod qui in lectione, prædicatione verbi, & oratione esse debnerat totus, non vacaret nisi instruendis conviviis, & Archidiaconum suum exauctorasset, quod adversarium illum experiretur, cum sacris vasis & ornamentis Ecclesiæ consanguineos suos donare vellet (4): *Didici, pastorali cura derelicta, solis te conviviis occupatum, &c. quia nequaquam lectioni studeas, nequaquam exhortationi invigiles; ipsum quoque usum Ecclesiastici ordinis ignores, &c. Archidiaconus pro nulla tibi re displicuit, nisi quod vasa sacra & velamina tuis te parentibus dare prohibebat.*

V. Convivia sua Natalis Gregorio approbare conatus est, cum & hospitales mensas epulasque Scriptura testetur ab Abrahamo ejusmodi fuisse instructas, ad quas & Angeli ipsi hospites devolarent; nec ab Isaaco mysticam illam benedictionem Jacobo impertitam fuisse, nisi post dapes; Christum ipsum dicteriis incessitum esse, quasi gulæ deliciarum amantior esset; cum tamen honestioribus his oblectamentis caritas alatur. Verum eas cavillationes strenue confutavit Gregorius (5): inculpatas nimirum fore & istas Natalis Episcopi epulas, si iis Angeli intervenirent quandoque, aut si ab his ipse digrederetur spiritu quodam prophetico, & afflatu cœlesti correptus; conviviis Patriarcharum præmonstratas esse nostras ex Scripturarum meditatione delicias spirituales; posse illum exemplo uti

(1) Vita ejus c. 6. (2) Joann. Dia. in ejus vita l. 2. c. 57. (3) De Gloria Martyr. l. 1. c. 79.
(4) Lib. 2. Epist. 14. (5) L. 2. Epist. 37.

uti Christi, si mera ea esset calumnia, qua impetitus fuisset, denique æquo se animo passurum dapes aliquas mutuæ caritatis, si dominaretur ibi caritas, si proximi vita non laceraretur, si inutiles & profani inde sermones abigerentur, si sacra lectione cibi omnes condirentur, si serviretur non voluptati gulæ, sed necessitati reficiendi & sustentandi corporis, quod exinde fieret vegetius, ad quarumlibet virtutum labores adeundos. *Convivia autem communia quæ ex intentione impendendæ caritatis fiunt, recte sanctitas vestra in suis epistolis laudat. Sed tamen sciendum est, quia tunc ex caritate veraciter prodeunt, cum in eis nulla absentium vita mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur, & nec inanes in eis sæcularium negotiorum fabulæ, sed verba sacræ lectionis audiuntur; cum non plus quam necesse est, servitur corpori, sed sola ejus infirmitas reficitur, ut ad usum exercendæ virtutis habeatur.*

VI. Sacrorum porro librorum lectio, qua personabat Episcopalis mensa, frænum erat disciplinæ, fibula abstinentiæ, modestiæ, frugalitatis, cum harum fontes virtutum ex libris sacris perennes maneant. Sibi ad mensam legi jusserat libros ipsos Gregorii Magni Episcopus Syracusanus. Gregorii modestiam pupugit ea res; rescripsit ergo, ut eam lectionem intermitteret; prælegi autem sibi faceret opuscula antiquorum Patrum, quorum auctoritate frangeretur maledicorum audacia (1). *Audio quod aliqua de his, quæ scripsisse me memini, fraternitas vestra ad mensam suam coram extraneis legi faciat. Quod mihi non videtur esse faciendum: quia hoc quod vos pro caritate facitis; possunt quidam, quantum ad me est, vanæ gloriæ deputare. Ideoque coram extraneis antiquorum dicta legite, ex quorum auctoritate valeant qui audierint informari.* Ubi perspicis lectionem mensæ adhiberi, etiam ubi hospites adsunt, nec adhiberi nisi librorum piorum, denique in more positum fuisse, ut libri sanctorum Patrum legerentur.

VII. Suppeditata sunt ab eodem Gregorio exempla complusculа alia, suavissimæ cujusdam paupertatis, temperantiæ, moderationis, parcimoniæ proventuum sacrorum, quibus virtutibus maximopere Episcopi ipsi studebant. Cum Eulogius Clusinus Episcopus gravissimo ex morbo recreatus esset, missus est ad eum a Gregorio equus, qualis reperiri potuit, ut eo in perlustrandis maxime Parochiis suis uteretur, donec satis confirmata & vegeta esset valetudine (2). *Unum caballum vobis, qualem invenire potuimus, de benedictione sancti Petri transmisimus, ut habeatis post infirmitatem, cum quo vectari possitis.* Perspicuum ergo est, dum viribus integris hic esset Episcopus, illum pedibus ingressum esse, etiam in visitandis Parochiis. Nec multo splendidiores Gregorii ipsius erant evectiones; quamquam multo opulentissimæ præesset Ecclesiæ, & perillustri satus esset prosapia. Nec enim illi videbantur alii Episcoporum majores esse, quam ejus in eadem Episcopali sede antecessores, ad ipsos retro usque Apostolos; Ecclesiam vero opulentiorem non alio eminere aliis, quam quod numerosioris pauperum multitudinis patrimonium administret. Cum Petrus Subdiaconus patrimonii in Sicilia Romani Rector, Gregorio misisset equum & quinque asinos; rescripsit Pontifex, nec eo equo sedere posse se, quod miser esset: nec iis asinis, quod asini essent (3). *Unum nobis caballum miserum, & quinque bonos asinos transmisisti. Caballum illum sedere non possum, quia miser est: illos autem bonos sedere non possum, quia asini sunt. Sed petimus, ut si nos continere disponitis, aliquid vobis condignum deferatis.* Jejuniis crebrioribus Marinianus Ravennæ Episcopus corpus affligebat, quamquam vomitu sanguinis cruciaretur, cui inimica prorsus sunt jejunia. Crebrioribus itaque Gregorii jussionibus compellendus tandem fuit, ne se sæpius quam semel aut bis qualibet hebdomada jejunaret, ubi pristinæ valetudini restitutus fuisset (4). *Si adeo melioratum se esse, ac virtutem suam sufficere posse cognoscit, semel aut bis in hebdomada jejunare permittimus.*

VIII. Illud a Joanne Diacono in Gregorii vita adnotatum est, illum quantum studeret reparandis Ecclesiis veteribus, tantum a novis condendis abhorruisse (5). *Quia videlicet omni vita sua tempora, sicut novas Basilicas minime fabricarat, ita nimirum fabricatarum veterum sarta tecta cum summo studio annualiter reparabat.* Nec tamen inter gesta Gregorii Magni quidquam

(1) L. 6. Ep. 9. (2) L. 6. Ep. 46. (3) L. 12. Ep. 30. (4) L. 11. Ep. 34.
(5) L. 4. c. 68. 69.

quam fuit, quod majori flagraret invidia, & calumniatorum licentia proscinderetur, quam quod immoderatis largitionibus fiscum Ecclesiæ exhausisset. *Sicut a Majoribus traditur, cum calumniarum veterum incentores Gregorium prodigum dilapidatoremque multiplicis Patriarchatus thesauri perstreperent, &c.* Si vere fiscum omnem Gregorius exhauserat, idemque tamen alienissimus erat a magnificentia insolentiore extructionum, non ergo ærarium Ecclesiæ publicum effuderat, nisi in templa viventia, in pauperes.

IX. Non quo sanctissimi complures Episcopi non censuerint reditus Ecclesiasticos tuto & cum laude conferri ad extruendas, dotandas, ornandasque Ecclesias. Sed non eædem divinitus inspirantur omnibus etiam sanctioribus Episcopis cogitationes, voluntates, virtutes; quin & longe pulcherrima varietas cœlesti Spiritus afflatu in Episcoporum gestis subinde spectari potest. Sexcenties Gregorius Turonensis templorum & vasorum sacrorum sui ævi magnificentiam prædicavit. Sed Episcopis, & Beneficiariis, officii sui, & Canonum non ignaris, nunquam venit in mentem, posse reditus Ecclesiasticos impendi nisi ad usum Ecclesiæ, pauperumque, quibus ab origine sui consecrati sunt. Id contestatur Concilium Agathense: qui Ecclesiæ quidpiam largiuntur, quo delictorum suorum maculæ eluantur, non eos sane largiri quidquam velle Clericorum luxui & deliciis (1), *Ille qui donat pro redemptione animæ suæ, non pro commodo Sacerdotis probatur offerre*. Unde fit ut Beneficiariis reditus proprii, non vere proprii, sed illis commendati sint. *Non quasi suum proprium, sed quasi dimissum Ecclesiæ*. Unde & eodem Concilio præcipitur Clericorum tum vestimenta tum cetera omnia ita temperata & mediocria esse debere, ut religionem spirent (2). *Vestimenta & calceamenta etiam eis, nisi quæ religionem deceant, uti vel habere non liceat.*

X. Beati Germani Parisiensis Episcopi vitam litteris commendavit Fortunatus Pictaviensis Episcopus: ubi palam profitetur, ne calamo quidem posse se assequi immensas ejus in pauperes largitiones; una illum tunica, vel pallio usum esse, quo cilicium tegeretur, ut plures posset pauperes, & in eis Christum vestire; dum equo regiones peragraret, aut divina celebrare cantica, aut divina solitum meditari: denique piam semper aliquam lectionem ejus dapes condiisse, quo anima potius quam corpus pasceretur (3). *Ceterum quantum eleemosyniæ fuerit prodigus, explicari non poterit, nec si totius populi vox in unum se conglutinet. Qui frequenter post juge cilicium, contentus una tantum casula, vel tunica quidquid erat residui, nudo pauperi tribuebat, ut inops calefieret largitore algente, &c. Qui equitans in itinere, semper de Deo aliquid aut verbo contulit, aut cantavit. Cursum nudo capite dicens, etiamsi nix aut imber urgeret. Cum vero venit ad mensam, confestim recitans adsuit minister divina colloquia, ut inter cibi fercula, animi pastus alimento plus saturaretur conviva, nullumque tempus interpolans, quo non aut aliis prodesset, aut non ipse proficeret.*

XI. Suis aliquando Clericis exprobrabat Beatus Cæsarius, quod inter prandendum minus attentos illos prætervolaret sacra lectio: quod secus tamen fieret, si ea tantum oblectarentur, quantum corporali cibo (4). *Illud nobis quod retinemus, dulciter sapit: illud vero quod non retinemus, saporem cordi nostro nullum præstitit.* Hæc ex vitæ ejus Scriptore, qui & linteis eum prorsus abstinuisse testatur. *Ille benedictus non linteum, sed pannos in usu habuit.*

XII. Nihil vero accedere potest iis, quæ Ferrandus Diaconus narrat de B. Fulgentii Ruspensis Episcopi macerationibus, abstinentia, paupertate. Non modesta modo, sed vilis erat ei vestis, quod negaret Monasticis virtutibus Episcopatum dedecorari (5). *Nunquam pretiosa vestimenta quæsivit, &c. Una tantum vilissima tunica sive per æstatem sive per hyemem est patienter indutus. Orario quidem, sicut omnes Episcopi nullatenus utebatur. Sic studio humilitatis ambitionem vestium corporalium fugiens, ut nec ipsa calceamenta susciipiens Clericorum, &c.* Quotidiana nunquam intermisit jejunia, nec hospitalitatis prætextu lautiores unquam epulas usurpavit. *Nusquam quotidiana jejunia prætermisit, aut conditos suavitate cibos vel inter hospites manducavit.* Carnes nunquam attingebat, ultra legumina & ova nihil sibi unquam indulsit; vino usus, dum infirmitate gravaretur quapiam, & tum quoque bene limphato. Oleo tamdiu abstinuit, dum ingravescens

(1) Can. 6. (2) Can. 20. (3) Apud Sur. Maii die 28. c. 75. 78. (4) L. 2. c. 19. 21. (5) Cap. 18.

vescens ætas metum ei attulit, ne oculis orbaretur, & illæ sibi excuterentur cœlestes ex sacra lectione deliciæ (1). *Huic beatissimo Sacerdoti nullus aliquando extorsit cujuslibet generis carnes accipere, sed sola simpliciter olera, ptisanas, & ova, quamdiu fuit juvenis, sine oleo, postquam vero senuit, superfuso oleo manducavit; ideo plus suasus oleum accipere, ne caligo prævalens oculorum lectionis impediret officium. A vino autem semper sanus abstinuit. Si quando vero compellente infirmitatis necessitate, vino modico uti compulsus est, caliculus plenis aqua superfundens quidpiam meri, nec saporis ejus, nec odoris jucunditate fruebatur.* Quo postremo laboravit morbo, balneis constantissime abstinuit, quamvis multum urgerent medici: ipse contra reponebat, balneis nullis elui posse mortalitatem; cumque mors propulsari non posset, ejus prolatandæ specula infringendum non esse, aut debilitandum susceptæ pœnitentiæ propositum (2). *Nunquid balnea, inquit, facere poterunt, ne homo mortalis expleto vitæ suæ tempore moriatur? Si vero proximam mortem nec aquarum calidarum possunt fomenta repellere, cur mihi obsecro persuadetis, ut rigorem diu servata professionis in fine dissolvam.*

XIII. Illud vero potissimum memoriæ commendandum, quod sanctissimus Præsul antequam animam ageret, quidquid sibi reliquum erat proventuum Ecclesiasticorum, pauperibus erogari jusserit, singulos ipse nominatim designans orphanos, hospites, viduas, calamitosos, & quanta cuique numeranda esset pecunia, haud sane prætermissis Clericis, si qui egestate premerentur (3). *Pauperum curam gerens, requisita summa pecuniæ, de qua fidelissimus dispensator quotidie egentibus ministrabat, totum jussit expendi, per se ipsum memoriter recolens, viduarum, pupillorum, peregrinorum, cunctorumque illic indigentium nomina, quibus quod sigillatim daretur, propria deliberatione constituit. Sed nec suos Clericos debita benedictione fraudavit, ipsorum paupertati misericorditer consulens.*

XIV. De sanctissimo Episcopo Aidano illud a Beda narratur, cum ei Rex Osuvi equum donasset regiis instratum ornamentis, ut eo uteretur, sicubi necesse esset, pedibus enim ille viam conficiebat: illo Aidanus pauperem donavit; cumque Rex peramanter quereretur, hoc ille eum responso placavit (4): *Num tibi carior est ille filius equæ, quam ille filius Dei?* Vidit Rex quid peccatum a se esset, supplexque ad genua accidit Episcopi, vehementissime stupentis, ut qui Regem animo demissum et humilem nunquam a se conspectum meminisset. *Nunquam enim vidi antehac humilem Regem.* Unde et statim ominatus est, terris non multo post demigraturum Regem, cœlestium contubernio digniorem. Aidanus porro Episcopus eodem auctore Beda, *Erat multum misericors, & cultor pauperum, ac velut pater miserorum.* Nec nisi ut ne qua re pauperibus deesset, pedibus regiones peragrabat, antequam illo a Rege donaretur equo. *Donaverat Rex equum optimum Antistiti Aidano, in quo ille quamvis ambulare solitus, vel omnium fluenta transire, vel alia qualibet necessitas insisteret, viam purgare posset.*

XV. A veri similitudine non recedit, reliquos Angliæ Episcopos ad hujus Aidani Præsulis mores sese accommodasse, aut certe Gregorii Magni Papæ, de quo testatur Beda: cum alii Præsules nomen et famam æternitati consignatam vellent sumptuosis ædificiis, decorandis Templis: totum Gregorii studium et laborem in eo versatum esse, ut viventia et immortalia Deo templa adjiceret conversione infidelium, memoriamque sui Pontificatus ad posteros traduceret, temporalibus Ecclesiæ suæ rebus omnibus in egenos effundendis (5). *Nam alii quidam Pontifices construendis ornandisque auro vel argento Ecclesiis operam dabant, hic autem totus erga animarum lucra vacabat. Quidquid pecuniæ habuerat, hoc sedulus dispergere ac dare pauperibus curabat, ut justitia ejus maneret in sæculum sæculi.*

XVI. Redeo ad Episcopos Gallicanos, ex quibus Cæsarius Arelatensis Archiepiscopus laicis etiam intonabat Evangelicam illam præceptionem, pauperibus deberi omnia divitum superflua, et tum a divitibus enecari pauperes, cum quæ eorum necessitatibus levandis donanda fuerant, ea ipsi deliciis et luxui impendunt, vel liberis ad ampliores fortunas et dignitates protrudendis; cum divinum illud depositum a Deo accepissent, pauperibus erogandum. Cum hæc laicis Cæsarius instillaret documenta, obscurum jam esse non potest, quibus ab eo Cle-

(1) Ibidem. (2) Ib. c. 30. (3) Ibidem. (4) L. 3. Histor. c. 14. (5) L. 2. c. 1.

Clerici, et Beneficiarii stimulis ad frugalitatem et temperantiam, ad pauperum curam agendam urgerentur (1). *Non solum decimæ non sunt nostræ, sed Ecclesiæ deputatæ: verum quidquid amplius quam nobis opus est, a Deo accipimus, pauperibus erogare debemus. Si quod eis deputatum est, nostris cupiditatibus vel vanitatibus reservamus, quanti pauperes in locis ubi nos sumus, fame vel nuditate mortui fuerint, noverimus nos rationem de animabus illorum in die judicii reddituros.* Quod ipsum alibi etiam disertius pronunciat (2): *Quæcunque Deus excepto mediocri & rationabili victu & vestitu, sive de quacunque militia, sive de agricultura contulerit, non tibi specialiter dedit, sed per te pauperibus eroganda transmisit. Si nolueris dare, noveris te res alienas auferre; quia sicut dixi, hoc solum est nostrum, quod nobis vel nostris rationabiliter sufficit.*

XVII. Cum quadripartita fieret distributio proventuum Ecclesiæ, In pauperes, in Clericos, in Episcopum, & in Fabricas: ne hinc sibi vel Episcopi, vel Beneficiarii quicunque assententur, quasi pauperes sua jam donati sint portione; nec teneantur rursum suis eos superfluis Beneficiarii ceteri impertiri. Namque 1. Quarta illa pars satis probabiliter Episcopis & Beneficiariis commendata fuisse conjicitur, cum nulla vel rara alibi appareant ejus vestigia. 2. Inconcussa quoque illa viger vigebitque æternum regula, Nec Episcopos, nec Clericos de rebus & proventibus Ecclesiæ decerpere posse, nisi egeant, & pro modo egestatis suæ. 3. Natura sua res Ecclesiæ & primigenia institutione, res sunt pauperum, pretia peccatorum, hostiæ fidelium. Itaque ubi Beneficiarii necessitati factum est satis, quidquid superfluit, id conditionis suæ lege patrimonium est pauperum, hostia sancta, quam scelestum & sacrilegum sit pompis sæculi & deliciis profanis conspurcari. 4. Si ne laici quidem, ubi quod satis est donarint, non mollibus carnis deliciis, sed naturæ necessitati, superflua cetera vindicare sibi possunt: quanto id manifestius est de Beneficiariis, qui pauperum sunt provisores?

XVIII. Sunt & alia apud Cæsarium, quæ valde intersit commendari animo, altissimeque infigi. Ex ejus sententia bonorum suorum decimas debent laici Deo, Clero, & pauperibus. Sed non eo uno omnes impleverint officii sui numeros. Debent pauperibus, quidquid residui superat, postquam ipsi sibi cibos vestesque paraverint, Christianæ frugalitati consentientes (3). *Hoc solum est nostrum, quod nobis & nostris rationabiliter sufficit. Quidquid superfuerit, Deus noster pauperibus erogandum transmisit. Ac sic non solum decimas dare debemus: sed etiam de novem partibus, quidquid solutis, vel expletis sumptibus nostris remanserit, quasi aliis transmissum fideliter erogare debemus, &c.* Et paulo inferius: *Sufficiat nobis habere victum & vestitum rationabilem, non pomposum, non deliciosum: & quidquid amplius Deus dederit, non negetur usibus pauperum, quia per nos ipsis probatus esse transmissum. Et si id quod nobis superfluum est, non dederimus, res alienas invasimus.* Si præter decimas pauperibus debent laici superflua omnia novem reliquarum partium patrimonii sui: eccui dubium esse potuerit, multo inexorabiliori lege Clericos omnes teneri, non quartam tantum partem, sed superflua prorsus omnia sua pauperibus erogare?

XIX. Ne de eo quidem controversia fieri potest ulla, quin ubi Proceres, aut natalium gloria, vel dignitatibus clari, Clericatu initiantur, quidquid inusitatum expensarum ab illis fieri necesse est, ex patrimonio id proprio, non ex fisco Ecclesiæ, vel sacris proventibus sit hauriendum. Sed in eo major exarsit contentio, an qui sacris splendent dignitatibus, illi largius sumptum facere possint ex rebus Ecclesiæ in mensam, vestem, totumque domesticum apparatum. Prolixioris operæ & indaginis quæstio hæc foret. Sed paucis ea tamen a nobis expedietur, si eam hactenus satis superque illustratam & enucleatam dixerimus, coacervatis tot exemplis sanctissimorum Episcoporum, qui qua in sententia versarentur, ipsa vitæ suæ & gestorum constantia disertissime testificati sunt. Assentiebantur illi profecto omnes beato Eligio Noviodunensi Episcopo, qui ut auctor & testis est cum primis idoneus beatus Audoenus Archiepiscopus Rothomagensis, Episcopatu ipso sentiebat se arctius obligari, abdicandis sæculi pompis, deliciis, sumptibusque vanis & superfluis, profitendæ quin etiam ostentandæque Evangelicæ paupertati & humilitati, convenienter ei formæ, quam Apostolis primum, tum etiam Episcopis

(1) Hom. 9. (2) Hom. 21. (3) Hom. 21.

scopis omnibus Christus præmonstravit (1). *Eadem mentis constantia eidem permanebat, nisi quod Episcopalis ambitio, quæ ceteris pompæ fomentum subministrare solet, ei plus studium abjectionis exhibuit; & unde alii ad tempus videntur extolli, inde is amplius studuit humiliari, &c. Erat itaque humilitate summus, hospitalitate præcipuus, nutritor gregis piissimus, Pastor Ecclesiæ providus, dispensator fidelis, &c. Denique omni Episcopali pompa postposita, populorum agmine contempto, Clericorum frequentia spreta, famulantium obsequiis relictis, pauperum semper captivorumque delectabatur consortiis*. Missa facio illa sigillatim minutissima, quæ ille pauperibus exhibebat obsequia, ægrotantibus, sauciatis, omnibus denique, quos ipsa calamitas cariores Christo & conjunctiores facit.

XX. Nec me fugit fuisse hoc quoque medio ævo Episcopos, qui operibus iis publicis, quibus Regum magnificentia tantum non æquaretur, sacros Ecclesiæ proventus impenderint. Felicem Episcopum laudibus celebravit & carminibus Fortunatus & ipse Episcopus, quod valles æquasset, complanasset montes, aggeres objecisset fluminibus, quorum antea exundationes vastitatem & sterilitatem opimis & lætissimis agris invehebant. At ex ejusdem Fortunati testimonio, non is erat Felix Episcopus, qui hinc sibi gloriæ fumosos titulos aucuparetur: una illi cura, una sollicitudo erat, ut sistendo, & intra ripas suas coercendo Ligeri, agricolarum labores annuos tueretur (2). *Quæ prius in præceps veluti sine fruge rigabant*,

Ad victum plebis nunc famulantur aquæ.
Altera de fluvio metitur seges alma virorum,
Cum per te populo parturit unda cibum.

XXI. Æmilianum Episcopum hortabatur Cassiodorus, ut quos impulsione sua acceperat aquæductus, iis extremam manum adjiceret, ut sitientes irrigaret populos: & quod Moyses miraculo perfecerat, ipse largitate & caritate consequeretur (3). *Sanctitas vestra, quæ in aquæductu reficiendo, probabili cura ex nostra auctoritate suscepit, celeriter ad effectum faciat pervenire. Nam quid aptius, quam ut sitienti plebi provideat aquas sanctissimus Sacerdos; & humana providentia satiet, quos etiam matriculis pascere debuisset? Imitaris enim antiquissimum Moysen, &c. Hoc labore tuo præstas populis, quod ille miraculis*.

CAPUT XXXIX. *P. 2. l. 4. c. 8.*

De usu pio proventuum Ecclesiæ, a quingentesimo ad octingentesimum annum in Oriente.

I. Admiranda Joannis Eleemosynarii Patriarchæ gesta.

II. De Eutychio Constantinopolitano, & Gregorio Antiocheno Patriarchis. Hujus in milites largitates.

III. Per leges Justiniani nefas est Episcopis proventus Ecclesiasticos in alios quam Ecclesiæ usus disperdere; cum non eligantur fere Episcopi, nisi ea spe, ut Ecclesiam patrimonio suo donent.

IV. Mira paupertas Joannis Jejunatoris, Patriarchæ Constantinopolitani.

I. Diximus jam unum Joannem Eleemosynarium Patriarcham Alexandrinum, cum Occidentalibus omnibus Episcopis certare posse de caritate & largitate Episcopali in pauperes, & de usu sanctissimo rerum ac proventuum Ecclesiæ. Privatim Joannes nihil Patriarchalis pompæ retinebat, vilissimis stratis vestibusque contentus (4). *Quod in infimo stratu recumberet, & vilibus operimentis in cellula sua uteretur*. Contigit aliquando, ut ditior aliquis civis lectuli ejus operimentum adverteret laneum & lacerum, coemptumque triginta sex nummis aliud illi submitteret, etiam atque etiam interpellans, ut si se amaret, eo uteretur. Una non amplius nocte acquievit ejus voluntati Joannes, & ea ipsa inaudierunt illum domestici ejus, hoc sese subinde probro & convicio lacessentem, quod tam molliter cubaret, dum tot interim pauperes frigore & nuditate cruciarentur; quod piscibus vesceretur & leguminibus, vinoque vires reficeret, dum tot egenos torqueret fames; denique quod stratis regeretur, quibus tegi possent centum & quadraginta quatuor fratrum & dominorum suorum. Eo pauperes nomine decorabat. *Quanti desiderant saturari de foliis olerum, quæ projiciuntur de coquina mea, &c. Tu expectant etiam æternam*

(1) L. 2. c. 2. (2) Poem. l. 3. (3) Leg. 4. Ep. 31. (4) Cap. 20.

nam jucunditatem assequi, *& vinum bibis*, *& pisces immanes devoras*, *&c.* Tum sanctissimus Præsul veritus, ne quando summus & æternus Judex illud sibi occineret, quod diviti epuloni: In deliciis hujus vitæ hanc ipsam vitam traduxisse, pauperes in miseriis: quo æquum esset jam vice versa his delicias, sibi miserias refundi sempiternas futuræ vitæ. Hoc metu perculsus, ut primum diluxit, stratum illud pretiosum distrahi fecit. Idque cum redemisset, eique restituisset idem civis, rursum distrahi fecit, certus toties id distrahere, quoties ad se rediret. Delectabatur enim magnopere deglubendis divitibus, maxime autem avaritiæ deditis, nec enim aut religiosius, aut jucundius quidquam est, quam ejusmodi homines ita spoliare, ut ne interius quidem illis indusiolum dimittatur. *Suaviter quasi vindemiabat eum ille sanctus*, *paulatim ab eo multa auferens*, *& dicebat semper*, *quod posset aliquis intentione dandi pauperibus expoliare divites*, *& ipsum etiam hypocamisium ab eis benevole auferre*, *& maxime si sunt aliqui immisericordes & avari*. Utebatur autem sancti Epiphanii exemplo, quem ajebat pari arte & ingenio spoliasse Joannem Episcopum Hierosolymitanum, ejusque pecuniam in pauperes effudisse.

II. Eutychius ille sacris Annalibus commendatissimus, Patriarcha Constantinopolitanus, (1) longo perfunctus exilio, & sedi tandem suæ redintegratus, atque solemni pompa iniens civitatem, vili vectabatur asello; ex quo reliqui ejus cultus, apparatus, instrumentique domestici magnificentia facili conjectura assequi datur.

Gregorio Antiocheno Patriarchæ tum alia complurima meritorum suffragia, virtutumque singularia affluebant ornamenta. Sed nullo ex capite largior in illum manavit gloria & laus, quam ex inusitatissimis largitionibus suis. Omnibus indiscriminatim largiebatur, & hæc erant aurea vincula, quibus ad illum ingentes semper turbæ pertrahebantur (2). *Ita porro magnificas pecuniarum fecit largitiones*, *liberalitate namque & beneficentia in quemque usus*, *uti cum aliquo prodiret*, *ingens multitudo eum sequeretur*, *&c.* Velim equidem, ut tot nunc præcones habeat Gregorius iste, quot olim habuit admiratores profusæ in exercitus Duces, militemque pecuniæ. Inde certe tanta ei conciliata & agglutinata est auctoritas in milites, ut ille unus toto imperio par fuerit exercitui a rebellione abducendo, & ad officium, atque ad Imperatoris obsequium revocando. Excelsi animi & singularis prudentiæ viro videbantur forsan milites, non Imperii tantum propugnacula esse invictissima, sed & Ecclesiæ; cujus proventus proinde non temere in ejusdem expenderentur defensionem. *Multum honoris ei jure debebat exercitus*, *quippe nonnulli milites ab eo pecunia liberaliter donati erant*, *alii vestitu*, *cibo*, *& aliis rebus adjuti*, *tum cum in album militum relati & per eum admissi fuerant*.

III. Certum est tamen, ne ipsi quidem Justiniano placuisse, reditus sacros, & quidquid Episcopis, vel Beneficiariis aliis legabatur, sive testamento, sive donatione, in alias quam in publicas Ecclesiæ necessitates insumi. Apertissime enim ab eo pronunciatur, adeo non posse Episcopos & Beneficiarios alios sibi proprie vindicare, quæ eis dimittuntur, aut donantur, tanquam rerum Ecclesiæ administratoribus; ut ne ipsi quidem ad eas dignitates electi sint, nisi ea spe, ut necessitatibus Ecclesiæ & pauperum solatiis patrimonia ipsa sua dedicarent (3). *Quis dubitaverit eos qui ipsis proprias res relinquunt*, *non potius ipsum sacerdotium contemplari*, *quam personam*: *cogitantes quia non solum ab ipsis relicta pie insument*, *sed & suas ipsorum res adjicient?* Hæc de Episcopis; jam de Xenodochiorum Rectoribus, qui tum in Beneficiorum album referebantur. *Quis enim tali cura præpositum*, *non existimet idcirco eam suscepisse*, *ut non solum quæ extrinsecus ad eum pervenient*, *sed etiam omnia quæ habere eum contigerit*, *in eam rem impendat?* Quæ hic rursum a nobis non frustra inculcata sunt.

IV. A quibus Joannis Jejunatoris vita litterarum monumentis mandata est, ii paupertatis & pauperum amatoris ardentissimi tabellam videntur expinxisse. Exhausto Ecclesiæ in pauperes ærario, ingentem persæpe pecuniæ vim ab Imperatore ipso mutuam sumpsit; pignori obligatis patrimoniis suis. Illo extincto deprehensum tandem est, patrimonium ejusmodi aut omnino fuisse nullum, aut in pauperum necessitates absor-

(1) Surius die 6. April. cap 52. (2) Evagr. l. 5. cap. 6. l. 6. cap. 11.
(3) Cod. l. 1. de Episc. & Cler. l. 41.

sorptum. Delectatus est Imperator fuco ad eum modum & tam pie sibi facto; cumque chirographa ejus omnia conscidisset, instrumenti saltem aliquid domestici voluit sibi rependi. At id patrimonii perquam simillimum erat (1). Itaque ligneum lectulum, & laneas vestes quaspiam sibi vindicavit, quod totum amplissimi Patriarchæ spolium tunc fuit, quantocunque thesauro locupletius jucundiusque pio Imperatori visum. Unde & ligneo hoc lectulo decumbebat iis diebus, quos Ecclesia specialius jejunio & pœnitentiæ dicavit.

CAPUT XL. *P. 3. l. 4. c. 7.*

Non Episcopis, non aliis Beneficiariis fas est proventibus Ecclesiæ uti, nisi ut re pauperum. Mensas, domos, vestes, supellectilem necesse est paupertatis odore aliquo perfundi. Ab anno octingentesimo ad millesimum.

I. Statuta Concilii Cabilonensis II. & Parisiensis VI. super moderatione epularum & vestium.

II. Agobardi Lugdunensis Archiepiscopi præcepta.

III. Præcepta Isaaci Episcopi Lugdunensis.

IV. De Hincmaro Archiepiscopo Remensi. Mira ejus abstinentia, mira maceratio, cujusmodi fuerat, cum Claustri septis adhuc concluderetur.

V. Castigata vestium luxuries sub Carolo Magno & Ludovico Pio.

VI. Exemplum eximium B. Ludgeri Episcopi Monasteriensis.

VII. In Oriente Tarasius Patriarcha auro & sericis vestibus Clericos exuit.

VIII. Efferbuere & Concilia ipsa Orientis in vestes ejusmodi sumptuosiores.

IX. Zonaræ sententia de luxu laicorum, & de eo per Clericos ejiciendo.

X. De Episcopis, qui pedibus iter emetiuntur, adversæ Petri Damiani, & Balsamonis sententiæ.

I. Quibusdam modestiæ radiis, frugalitatis, humilitatis, & amoris in paupertatem propensioris, perfundi consentaneum est gesta, sermones, incessum, vestesque tam Episcoporum, quam aliorum Beneficiariorum, si audiamus Concilii Cabilonensis II. anni 813. Præsules, cui placet, ut vultu ipso & cultu toto corporis publicam Clerici censuram circumferant, bonis sui similibus blandi, ceteris terribiles (3). *Opportunum ducimus, ut humilitatem atque religionem, & in vultu, & in opere, & habitu & vultu demulceant; male agentibus vero ipso suo vultu terribiles sint.*

In Concilio Parisiensi VI. eorum Patres doluere vicem Præsulum, qui gloriolam venabantur ex ipso dedecore suo; & qui longæ consuetudinis præsidio freti, quo nunquam tamen divinis potest præscribi legibus, amplitudinem Episcopatus metiebantur vanissimis sumptibus & superfluitatibus profanis, quibus satius fuisset observari exempla & documenta priscorum Episcoporum, & ipsius potissimum Gregorii Magni, Ambrosii, Augustini, quo ad eorum imitationem mensis, vestibus, impensisque suis omnibus moderarentur (4). *Irrepsit in nonnullis Ecclesiarum Præsulibus miserabilis temporis nostri, inepta, immo corrigenda consuetudo, quæ jam ita pro lege tenetur, ut sanctitatis & religionis nomen sibi ascribere non vereatur; Scilicet super diversarum rerum innumeris superfluitatibus, & vanitatibus, quas enumerare longum est, necnon in avaritia & tenacitate, &c. Quam moderata autem discretio in vestium cultu, & mensæ apparatu Sacerdotibus tenenda sit, dicta beati Gregorii in expositione Evangeliorum, necnon & vita sanctorum virorum Augustini & Ambrosii plenissime docent.*

II. Conatus est Agobardus Lugdunensis Archiepiscopus modum aliquem ponere luxui, ostentationi, & expensis Clericorum; eo oculis auribusque inculcato, Si laicis præcepit Paulus, viduas ut suas alerent, ne oneri essent Ecclesiæ, quæ tantæ alias pauperum multitudinis curam sustinet; quanto evidentius est, non posse Abbates, Episcopos, Clericos, in canes & equos, in ministros & servorum greges, in epularum lautitias, in supellectilis & poculorum elegantias ea profundere, quæ Ecclesiis donata sunt ad membrorum Christi, pauperumque necessitates explendas? Sic ergo ille in libello de Dispensatione circa finem: *Si vidua cujuslibet fidelis ab illo est sustentanda, ne gravetur Ecclesia, multo magis*

(1) Baron. ann. 596. num. 1. 2. (2) Can. 4. (3) Can. 19.

magis aliunde subministrandum est canibus & caballis, ceterisque tam hominum, quam animantium ministris, quæ vel ad delicias, vel ad pompas, turpesque jocos a divitibus possidentur. Et hoc ideo, ne Ecclesiam Dei non solum gravent, verum etiam vastent, funditusque prædentur. Non hæc nos de solis laicis dicimus, sed etiam de Episcopis, Abbatibus, sive quibuslibet Clericis, qui aliud faciunt de rebus sacris, quam quod faciendum est, aut aliter eas, quam a Deo & sanctis Patribus ac Rectoribus constitutum est, tractant. Nec multo post de laicis agens, qui fundos Ecclesiæ possidebant: *Quanto malo suo convivia splendida, de sacris rebus, quibus gementes & mærentes in tribulatione paupertatis debuerant consolari, epulatur cum divitibus epulantibus gaudens, ridensque, & opus Domini non respiciens?* Ea est conditio, ea lex rerum Ecclesiæ, ad quoscunque devenerint, res sunt pauperum.

III. Scitissime ab Isaaco Episcopo Lingonensi affirmatum est, res Ecclesiæ oblationes & hostias esse pietatis & religionis fidelium, eoque teneri Clericos iis vesci, iis uti quomodocunque, eo sobrietatis modo, eo pietatis sensu, qui sacrificiis consentaneus sit hostiarumque sanctitudini; cum citra insaniam ne dubitari quidem possit, quin execranda & detestabilis illa profanatio sit, si hostiæ Deo semel oblatæ comessarionibus & intemperantiæ immolentur (1). *Fige cultrum in gutture tuo. Cultrum quippe abstinentiæ & inediæ quasi in gutture figimus, dum qui totum victum nostrum obtulimus, de eo postmodum parce & timide quasi de altari Dei ad necessitatem sumimus. Nam qui altari deserviunt, ordinavit Dominus de altari vivere. Alioquin si post oblationem talem iterum deliciose & luxuriose, quasi de nostro absumimus, totum quod offerimus, auferimus, & de rapina jam pejus vivimus. Nam sic jam non Domino, sed nobis vivimus & morimur: & sive sic vivimus, sive morimur, jam vero non Domini, sed nostri, immo non nostri, sed diaboli sumus.*

IV. Vir Canonum & Legum consultissimus Hincmarus Archiepiscopus Remensis, nil sibi remittendum duxit de Monastica priore sua disciplina, ubi sacris insulis redimitus fuit. Vix mitius sibi aliquid & indulgentius annui voluit, cum ex gravi morbo recreatus esset. Normam quamdam vitæ illi Pardulus Lugdunensis Episcopus dictaverat, per illud periculi plenissimum tempus quo convalescebat; ex qua perdiscimus, quantum Hincmarus abhorreret, non ab epulis tantum & deliciis, sed a valetudinis etiam tuendæ aut reparandæ sollicitudine, iisque rebus, quæ bene multis necessariæ videri solent. Præcipit porro, ut tuendæ valetudini, ex qua tantum utilitatis in Ecclesiam proficiscitur, & quæ singulari illi Dei beneficio reddita fuit, abstineat frequentioribus jejuniis, quæ sectabatur, & a pisciculis, quos deperibat; ne illos unquam eo esitaret die, quo capri sunt, uti nec aviculis, pullis, feris, & terrestribus animantibus, eo quo occisæ sunt die, aut antequam sale consperganrur, & siccentur; ne quadrupedibus abstineat, cum non alia ratione possit sese, & pristinas vires recuperare; auctor est denique ut usitaras temperet abstinentias suas, ut confirmatis aliquando viribus, ad pristinos claustri cibos revocare se possit (2). *Quapropter si more solita vos despicitis, & corporis sanitatem vestri causa minime curatis, horum reminisci debetis, redditam vobis per divinam gratiam sanitatem, studiosius custodire, & a cunctis, quæ huic infirmitati cantraria essa videntur, penitus abstinere. A nimio scilicet jejunio, & a pisciculis minutis, quibus libenter vesci soletis, ab omnibus quoque recentioribus cibis, ab his scilicet, qui eadem die, quando comedi debent, ab aquis levantur; aut si de volatilibus & quadrupedibus cibus efficitur, eadem quando occiduntur die, minime sumantur. Quæ oportet primum exenterare, & diligenti cura sale humores exsiccare, & sic postea quemque, qui sanitatem habere cupit, salubriter sumere. Sed neque a lardo, sive quadrupedibus abstinere, quoniam sine his stomachum difficile quilibet poterit reparare. Abstineatur præterea ab omnibus quæ cruda comedi possunt, & ab ipso appio, quo sæpe uti soletis, donec vobis a Domino reddita sanitas plurimum confirmetur, & sic ad sicco: & miseros tardioresque Monasticos cibos redeatur.* Etsi non ea mihi mens fuerit, sunt hic tamen non pauca, quibus delectari possit Lectoris curiositas, si vacet, aut libeat tantisper expendere, quæ eo ævo essent medicorum artes & lenocinia, ad conquassati corporis vires blandius restituendas.

(1) Spicileg. t. 2. p. 350. (2) Hincmar. Tom. 2. pag. 838.

das. Id unum commonstrare volui, quam lautitiæ istæ opulenti Archiepiscopi, ad vires jamdiu afflictas, paululum reficiendas, quam essent, inquam, hæ lautitiæ a sumptu & mollitia alienæ, quam ægre Hincmarus iis usurpandis assentiretur; quam Monasticarum institutionum retinentissimus esset, cum hæc temporaria tantum proponantur blandimenta, quo brevi vegetior reddat se claustralibus abstinentiis. His utique Hincmari consentiebat vestis & supellex.

V. Clero invexerat Ludovicus Pius purgatiorem quamdam disciplinæ formam, ex qua amputata & circumcisa fuerant complurima sæcularis luxus ornamenta, & Episcopis Clericisque excussa, in vestibus, baltheis aureis, cingulisque, in auro & gemmis (1). *Denique tunc cœpere deponi ab Episcopis & Clericis cingula baltheis aureis & gemmeis culteis onerata, exquisitæque vestes, sed & calcaria talos onerantia relinqui.* Legere est apud Sangallensem Monachum, sannas & dicteria Caroli Magni in eos, qui ex patrimonio pauperum sumptus incredibiles faciebant in nugatoria & puerilia nescio quæ ornamenta, non dico a provisore omnium pauperum, sed a viro gravi & sobrio alienissima (2). *Vos Patres & Provisores nostri Episcopi, pauperibus, immo Christo in ipsis debuistis ministrere, non inanibus rebus inhiare. Nunc autem in contrarium cuncta vertentes, cenodoxiæ vel avaritiæ super omnes mortales intenditis.*

VI. Facile abstersit B. Ludgerus Monasteriensis Episcopus criminationes, quibus apud Imperatorem inustus fuerat; & ex quibus ipsi sane non paulo plus gloriæ, quam dedecoris in eum redundabat, quod scilicet de Episcopali pompa & magnificentia non retinuisset, nisi quæ vetabat necessitas ejici, reliqua pauperibus esset largitus (3). *Omnem censum, qui in hæreditate ejus propria, vel in Episcopio colligebatur, mox distribuere studuit, nihil omnino præter solum necessarium usum super angustioribus ædificiis, vel ambitiosis ministeriis curans. Quapropter cum a quibusdam Regis Primatibus, quasi extirpetor Episcopii criminaretur, & qui nullas ædificiorum honestates, nec ipsis metallorum ornatus Ecclesiis congruos prævidere scierit, &c.*

VII. Constantinopoli ubi primum Patriarchali solio sedere cœpit Tarasius, cingula statim aurea Clericis abstulit, & sericas vestes, quibus sacræ professionis suæ splendor obscurabatur. Audi quid de eo dicat Ignatius Monachus in ejus Encomio (4): *Multi Clericorum lumbos cingebant zonis aureis, & ornati erant pretiosis & variis vestibus sericeis; his aurum quidem ademit, fecit autem succingere lumbos cingulis contextis ex pilis caprerum. Iis vero qui toti corpori contextas ex iisdem filis purpureas vestes habebant, excogitat tunicas remotas ab omni curiositate nimia & deliciis, ut quæ essent vestitus honestus, & convenirent iis qui profitentur humilitatem.*

VIII. Ubi Commentariis suis illustrat Balsamon Canonem Concilii Trullani (5), quo indecori habitus Clericis prohibentur in Urbe & ruri; negat indecoram eam vestem hic dici, quæ militum propria sit: ejus enim usus facinorosus Clericis & ulciscendus foret; sed ornatus sericos, purpureos, aureos, his enim Clerici nequaquam possunt indui, nisi ante pudorem & modestiam exuerint. *Vestitus Clero nequaquam conveniens est, non vestes militum, &c. Sed sumptuosa & auro intexta vestimenta. Virtutis enim & honestatis exemplum debent esse Clerici, non stolidæ & inhonestæ vitæ.* Quod idem differit Balsamon in alium Canonem ejusdem Synodi (6) in eos qui crines calamistris inurunt, ornant, expingunt, vel adulterinis & ascititiis coloribus vultum commaculant; id sane non videtur posse nisi in laicos cadere. Non enim in mentem venerat, vel Clericis, vel Episcopis tam insana placere posse nugamenta, vel naturæ etiam ipsius adulteria.

Palam illud pronunciarunt Concilii VII. Generalis Patres, ditiores vestes & ornatiores Clericis congruere non posse: nec ipsos tantum, sed & Episcopos pœnis subesse canonicis, si in veste pretiosa, aut unguentis delibuti procedant (7). *Omnis jactantia & ornatus corporeus est a Sacerdotali ordine & statu alienus. Episcopos ergo vel Clericos qui se splendidis & insignibus vestibus exornant, se corrigere oportet: sin autem permaneant, pœnis coerceri: similiter eos qui sunt unguentis delibuti.* Conviciis proscinderant Iconoclastæ Orthodoxos, *qui vilem & modestum amictum induti erant.* His Concilium patrocinatur, profiteturque hacte-

(1) Du-Chesne tom. 2. p. 298. 113. (2) L. 1. c. 18. 19. (3) Surius die 26. Martii. (4) Surius die 25. Febr. (5) Can. 27. (6) Can. 92. (7) Can. 16.

hactenus semper Clericos mediocri veste usos, a fericis semper abhorruisse, & ab iis elegantioribus additamentis, quibus pretii & splendoris non parum vestibus accedere existimatur. *Sed nec ex fericis texturis variatum quis vestimentum habebat; neque in vestimentorum fimbriis adjecta erant alieni coloris additamenta.*

A Balsamone narratur in eundem Canonem, Clericos sui ævi qui necdum extricati erant a vanissima hac vecordia, hinc sibi quæsisse patrocinium, quod pompa vestium honestaretur sacerdotium, & a Laicis impensius coleretur. Sed confutatas esse eas cavillationes, eo demonstrato, Canonem hunc latissime manare, nec ullo locorum temporumve limite arctari, atque adeo nec conculcari posse, quin canonicæ pœnæ incurrantur. *Audiverunt se non recte dicere. Est enim Canon universalis: & quæ inscripta sunt, debent in secula seculorum observari, & vim suam obtinere; & qui præter eum vitam instituunt, recte puniuntur, nisi corrigantur.*

Ne quis vero iniquo ferat animo immodicam Balsamonis tetricitatem, addam hoc loco, quod ille in Canones Laodicenos & Sardicenses commentatus est (1). Si his prohibitum sit, ne Episcopi ordinentur in vicis, vel in locis infrequentioribus, ne evilesceret, & contemptui pateret Episcopalis dignitas, vere illum existimasse, fore ut vilesceret Episcopatus; si Episcopi regiones pedibus peragrarent, & ideo minoribus in vicis constitutos fuisse Periodeutas, seu Presbyteros qui Parochias perlustrarent.

IX. Vereor ut probari possit Zonaræ quædam zeli æstuatio inconsiderata. Eundem enim Canonem Trullanum expendens, (2) non in Laicos tantum acriter stomachatur, qui crines calamistrant, fucant, flagrantissimis Solis ardoribus æstate objiciunt, quo color quidam flammeus his inuratur; aut qui denique ascititiam sibi cæsariem adsciscunt; qui tam presse barbam abradunt, ut nec barbati unquam fuisse videri possint: aut qui propter devexam ætatem radere barbam non audent illi quidem, at testa candente ejus longitudinem ita adurunt, ut propius absint ab eorum specie juvenum, quibus pili fruticescere incipiunt. Ubi Zonaras, inquam, ita in Laicorum hanc multiplicem insaniam debacchatus est, tum irasci incipit Patriarchis, Episcopis, Monachis, qui nec aditu interdicunt Ecclesiæ hæc vanitatis & mollitiei mancipia, nec benedictione eos sua, aut sacramentorum participatione arceut. Hinc conjice quam sæviturus fuisset Canonum hic Commentator in Prælatos, vel Clericos, si quos deprehendisset eidem servientes lenocinio formæ & effœminatis deliciis. Quod radentes barbam sugillat, hoc ad Græcos & Orientales spectat, quorum patrius & antiquissimus mos est, barbam alere.

X. Quod vero opinatur Balsamon sordescere posse Episcopatum, & contemptui objici sanctissimam toto orbe dignitatem, si in eis collocarentur locis Episcopi, ubi rerum eos cogeret inopia pedibus ingredi: id sane non omnes Scriptores Ecclesiastici ei assentiuntur. Commemorans enim Petrus Damiani, (3) iter Romanum illustrissimi Martyris Bonifacii, qui Othoni III. Imperatori carne conjunctus erat, ut Archiepiscopus ibi ordinaretur, illum pedibus, & quidem nudis totum iter confecisse narrat, domesticis comitantibus, quibus semper præibat, Psalmisque decantandis vacabat. Ea humilitate Archiepiscopi, suique dejectione, plus venerationis & gloriæ accedebat Episcopatui, quam Imperatoria consanguinitate. *Toto illo itinere vir venerabilis cum omnibus qui illum sequebantur, pedester ibat, sed ipse jugiter psallens, & cæteros longe præcedens nudis semper pedibus incedebat.* Nec exquisitior erat ejus vescendi ratio. Aqua & pane victitabat, diebus festis aliquid præterea herbarum aut pomorum adhibebat. *Pro labore quidem itineris, quotidie comedebat, sed per singulos dies de modio pane & aqua vivens, in diebus festis, quotidiano victui poma qualibet, vel herbarum radices addebat.*

CAPUT XLI. *P. 4. l. 4. c. 12.*

Qua fruge, qua modestia Beneficiarios esse oporteat in mensa, veste, supellectili, post annum Christi millesimum?

I. Dolebat B. Fulberto, quod Episcopis non paucis agmina & expensa ministrorum auferant res pauperibus dispensandas.

(1) In Can. 57. Laod. & 4. Sardicer. (2) Can Trull. 96.
(3) Petrus Dam. in vita sancti Romual. c. 28. Surius die 19. Junii.

II. Episcopis officere paupertatem fatebatur Ivo Carnotensis, sed omnes tamen Ecclesiæ res Dei & pauperum esse profitebatur.

III. Invehitur Petrus Damiani in luxum & sumptus immodicos Prælatorum sui ævi.

IV. Nec Petrus Damiani, nec B. Bernardus succensuere pretiosis Ecclesiæ ornamentis, pedis, mitris. Quam illi in his normam legemque præscripserint?

V. Doctrina B. Bernardi, non posse Beneficiarios ex reditibus sacris nisi necessarii victus & vestitus impendia decerpere. Admiranda quædam de Episcopis Evangelicæ paupertatis studiosissimis.

VI. Rursum succenset Bernardus superfluitati Beneficiariorum in veste, ornatu, instrumento.

VII. Petri Abbatis Cluniacensis sententia.

VIII. Petrus Blesensis in luxum & delicias Clericorum invehitur.

IX. Ex Arnulpho Lexoviensi Episcopo, ut possint Beneficiarii inter opes ipsas Evangelicæ paupertatis amorem fovere. De Willelmo Parisiensi Episcopo.

X. Doctrina Jacobi Cardinalis Papiensis de lege & conditione bonorum Ecclesiæ, & eorum usu.

XI. Exempla B. Antonini Archiepiscopi Florentini, & B. Laurentii Justiniani Patriarchæ Venetiarum.

XII. Exemplum B. Malachiæ Archiepiscopi Armachani, quo Bernardus objecto Clericorum insanas castigat expensas.

XIII. Beati Caroli Archiepiscopi Mediolanensis exempla, præcepta.

XIV. Exempla Ximenii Cardinalis Archiepiscopi Toletani.

XV. In Concilio Tridentino novus vigor omnibus additus est priscis Canonum Constitutionibus de frugalitate Clericorum mensæ, vestis, supellectilis.

XVI. Decreta Conciliorum Mediolanensium in eandem rem.

XVII. Aliorum Conciliorum decreta.

XVIII. Bellarmini monita de lectione ad mensam.

I. DAmnavit beatus Fulbertus invectum ab Antecessoribus suis morem tam numerosæ alendæ familiæ, ut jam hospitibus excipiendis & alendis pauperibus copiæ non suppeterent. Ei tamen necessitati servire aliquandiu saltem ipsemet compulsus est. Deprædationibus enim & incendiis ad eas angustias adducta fuerat Ecclesia Carnotensis, ut & ipse Fulbertus necesse habuerit, sibi ipsi necessarios sumptus subtrahere (1). *Illud ægrius ferebam, quod res Ecclesiæ in superfluorum domesticorum victualia sic expendere compellebar ex prava consuetudine prædecessorum meorum, ut officium hospitalitatis & eleemosynæ, sicut mea interest, administrare non possem. Nunc autem res ipsas quantulæ erant inimici diripiunt, additur his malis incendium Ecclesiæ nostræ. Quoniam cum unde restaurem, sicut decet, non habeo, mihi quoque necessarios sumptus indulgeri detrecto.*

II. Paupertatem Episcopis sui ævi & dedecori & detrimento futuram sentiebat utique Ivo Carnotensis Episcopus, cum ad Paschalem II. Papam perscribebat, hac ipsa de causa non esse Tornacensi Ecclesiæ Episcopum proprium assignandum, & ita truncari non oportere Noviodunensem Episcopatum, ne paupertate premerentur duo illi Episcopi, atque contemptui haberentur (2). *Præterea cum dignitas Episcopalis paupertatem his diebus honeste ferre non valeat, providendum est ne ista divisione uterque Episcopatus fiat pauperior, quod testantur Noviomenses, qui utriusque Ecclesiæ experti sunt facultates.* Quo in Ivonis contextu tanto plus momenti est, quanto & eruditione & pietate ille abundabat, gnarusque erat, quantum gloriæ & venerationis olim Episcopis sanctissimis accessisset ex Evangelicæ paupertatis amore, quo & ipse Ivo ardebat. Sed quam persuasum erat ei Episcoporum sui ævi eam esse conditionem, ut paupertate evilescerent, tam indubium habebat, res Ecclesiæ patrimonia esse Christi, nec posse nisi in usus sanctissimos expendi. *Res enim Ecclesiastica, sicut testantur etiam sæculi leges, quia divini juris sunt, in nullius bonis sunt, & ideo prorsus errat, qui pro suis occasionibus eas, aut Principum jussionibus, a quibus eas maxime servari convenit, usurpat & male tractat.*

III. Jam semel iterumque contestatus est Petrus Damiani, acerbissimum se ex eo dolorem capere, quod cum Episcopus provisor esset pauperum, extranei divitesque cum eo epulas frequentarent, deglutirentque opes pauperum sustentationi olim consecratas (3). *Et cum Episcopus dispensator & promus debeat esse pauperum, ad eorum mensam affluentibus deliciis alieni ructant, cum illi*

(1) Epist. 50. (2) Epist 240. (3) Lib. 2, Epist. 10.

illi quorum est tota substantia, procul exclusi, famis inopia contabescant. Ita ille ad Pontificem. Jam vide ut ad Cardinales Episcopos edisserat, qui ex Paulo, Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: hoc est opus, laborem, & ministerium sanctissimum; non pannos ingentis pretii, non pelles peregrinas, non cuneos Ministrorum, militumque, non cetera pompae & deliciarum instrumenta, sed infatigatam vigilantiam, constantiamque laboris & muneris sacri defungendi (1). *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Hic evidenter ostendit, nihil aliud esse Pontificem, quam boni operis sectatorem. Non ergo constat Episcopatus in turritis zabellinorum transmarinarumve ferarum pileis, non in flammantibus martorum subnentalibus rosis, non in bractearum circumfluentium phaleris, non denique in glomeratis constipantium militum cuneis, neque in frementibus ac spumantia frena mandentibus equis, sed in honestate morum, & sanctarum exercitatione virtutum*. Ingemiscit & alibi Praelatorum lectos magnificentius sterni & ornari, quam augustissima quaeque templa; crucem Christi adorandam coli iis locis, quibus carnales hi ne somnum quidem capere velint: cum sola frugalitas possit Episcopis laudem & commendationem conciliare, gloriam eos venari ex sumptuosis epulis; excogitatos illis esse ornatus ipsa Regum purpura splendidiores; denique domesticos pannos eo viles haberi, quod vili pretio sint; longinquis ex regionibus invectos amori & admirationi esse, quod pluris constent. *Cui non dissimilis & illa creditur esse dementia, dum lectulus tam operosis decussatur impendiis, ut ornamentum sacrosancti cujuslibet, vel etiam ipsius Apostolici praecellat altaris. Et quam videtur absurdum, ut stratus ille diligentius excolatur, ubi corruptibilis caro soporis quiete resolvitur, quam ara Crucis, in qua videlicet hostia dominici Corporis immolatur? Hoc ergo modo sum sobrietas soleat commendare Pontifices, effusis nunc opibus facti sunt helluones. Regalis itaque purpura, quia unicolor est, vilipenditur; pallia vero diversis fucata nitoribus, ad sublimis lectuli deputantur ornatum: & cum domestici murices aspectibus nostris fordeant, transmarinorum pelles, quia magno pretia coemuntur, oblectant. Ovium itaque simul & agnorum despiciuntur exuviae, Ermelini, Zebelini, Martores exquiruntur & vulpes*. Exaestuat denique inexorabilis censor in annulos, in tiaras, in baculos Pastorales auro gemmisque fulgurantes, & immensi pretii. Irascitur vero illis potissimum modicarum urbium Episcopis, qui cultus magnificentia vix ipsi concedunt summo Pontifici, quamquam eorum perversitas eo tandem aliquando erumperet, ut gradu dejicerentur, tanto majore ignominia, quanto magis pompae & ostentationi serviissent. *Tadet cetera vanitatis attexere, non ridenda, sed gemenda ridicula. Fastidium est tot ambitionis ac prodigiosae vesaniae dinumerare portenta. Pateat scilicet infulas, gemmis micantibus aureisque bracteolis per diversa loca corruptas. Omitto anulos enormibus adhibitos margaritis. Praeterea virgas non jam auro gemmisque conspicuas, sed sepultas. Nunquam certe vidisse me memini Pontificales baculos tam continuo radiantis metalli uitore confectos, sicut erant, qui ab Esculano atque Fravensi gestabantur Episcopis. Uterque tamen, alter in Appulis finibus Nicolao praesidente, alter in Lateranensi Ecclesia coram Alexandro Romanis scilicet Pontificibus sunt dejecti. Nec eis profuit, quod Pontifices lignei aureis usi sunt baculis*.

IV. Non eo sane collimabat Petrus Damiani, quo haberet, vel haberi vellet ludibrio Pastorales baculos, tiaras, annulosque pretiosiores Antistitum, Pontificum maxime Romanorum. Ea ille praefatus erat, ex quibus abunde constaret, vehementer illum assentiri templorum & altarium ornamentis splendidioribus. Sed eos ille sugillabat non immerito Praesules, qui modi impatientes sunt, nec intervalli quidquam esse voluit inter Episcopos alio & alio civitatum & potestatis atque jurisdictionis fastigio evectos. Super ea re autem omnium praestantissime versatus esse nobis videtur B. Bernardus, in aureolo de Consideratione ad Eugenium III. Papam libello, ubi pulcherrime docet, illam magnificentissimam pompam proficisci potius ex communicata a Constantino Imperatore cum Pontificibus Christi Imperatoris majestatis amplitudine & gloria, quam ex beati Petri successione. Et tamen ita statuit, ita consulit, ne quid hic mutet, ne quid novet Eugenius, sed eum totum splendorem toleret magis, quam amet; nec inde gloriandi, sed sui dejiciendi potius ansam captet.

(1) Lib. 2. Epist. 112.

Ne cujus sedem tenes, te neges hæredem. Petrus hic est, qui nescitur processisse aliquando, vel gemmis ornatus, vel sericis, non tectus auro, non vectus equo albo, nec stipatus milite, nec circumstrepentibus septus ministris. In his successisti non Petro, sed Constantino. Consulo toleranda pro tempore, non affectanda pro debito.

Quando vero alibi convellitur ab eodem Bernardo Cluniacensium exaggerata opulentia in Ecclesiis suis; fatetur ille tamen etsi in reprehensionem hinc non immerito Monachi incurrant, inculpatam tamen esse Episcoporum, Ecclesiarumque Episcopalium & Collegialium diligentiam in ejusmodi cultu sumptuosiore; propterea quod qui has non illas frequentant Ecclesias populi, & carnales omnes, sensibili hac pulchritudine ad intelligibilium & æternorum amorem facilius incendantur (1). *Dicite pauperes, si tamen pauperes, in sancto quid facit aurum? Et quidem alia est causa Episcoporum, alia Monachorum. Scimus namque quod illi sapientibus & insipientibus debitores cum sint, carnalis populi devotionem, quia spiritualibus non possunt, corporalibus excitant ornamentis, &c. At nos quorum quaso devotionem in his excitare intendimus?*

V. Sed quod ad expensas attinet Ecclesiæ opes, in alia qualiacunque quam Ecclesiarum ornamenta, ea de re vehementissimas & aculeatas dedit Bernardus litteras ad Clericum juniorem, quem serio monet, etsi posset de altari vivere, non posse tamen luxuriari & lascivire vestibus, pannis, equis, sellis, alioque ejusmodi vanissimæ superfluitatis instrumento; immo nec citra sacrilegium posse in hæc effundi, quæ Deo in alimenta pauperum dicata semel fuere (2). *Dignum est, ut qui altari deservit, de altari vivat. Conceditur ergo tibi, ut si bene deservis, de altari vivas, non autem ut de altari luxurieris, ut de altari superbias, ut inde compares tibi frena aurea, sellas depictas, calcaria deargentata, varia grisea que pellicia, a collo & manibus ornatu purpureo diversificata. Denique quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altari retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est. Contenti simus vestimentis, quibus operiamur, non quibus lasciviamus, non quibus superbiamus, non quibus mulierculis vel similari, vel placere studeamus.* Merito contremiscent Clerici & Beneficiarii non pauci, si serio perpendant hæc Bernardi verba, an fulmina: *Quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altaria retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* Quamquam & magis terrificum videri possit, quod respondet Bernardus ad ejus Beneficiarii querimonias: Non eo se gyro tam angusto circumscribere ceteros, a quorum moribus si discederet, tum offensioni se fore, ut qui singulari & notabili cultui hæreret. Ad hæc respondet Bernardus, facessere ergo illum, & divelli a sæculo penitus debere, ne ejus damnatione inevitabili implicetur, postquam & eidem vitiorum luto immersus fuerit. *Sed hoc facio, inquis, cum quibus habito. Si non facio quod ceteri, de singularitate notabor. Propterea, inquam, exi de medio eorum, ne aut in urbe notabiliter vivas, aut exemplo pereas aliorum.*

Eo responso eum Beneficiarium monet Bernardus, sæculo & Beneficio renunciandum illi esse, ut in aliquod se conferat Cœnobium: hinc facile suspicamur exploratam sanctissimo Patri fuisse ejus Clerici mollitiam animi, & infirmitatem, quam sæculi tentationes facillime prosternerent. Vere enim ubi quis specialiter ita afficitur, ei una ad salutem janua patet Monasticæ professionis: quod & jam olim occinebat Gregorius Magnus, esse, quibus ad cœleste regnum aditus non daretur ullus, nisi per Monasticas exercitationes. At in genere, monendi sunt Beneficiarii, nunquam non esse in Clero viros, & quidem numero haud pœnitendo, iis virtutum insignibus instructos, quos imitari possint in expendendis Beneficii sui proventibus, & quamquam ii vel rariores essent, vel nulli, eas Ecclesiæ leges nihilominus & sanctas, & faciles, & necessarias esse.

Atto Tricassinus Episcopus gravissimo morbo decumbens, non testamento tantum sua legavit omnia pauperibus, sed & superstes adhuc erogavit (3). Pristinis postea restitutus viribus, tanto excelluit paupertatis amore, ut hinc illi jam tum plus laudis & sinceræ compararetur, quam ex opulentia & nobilitate quantacunque accedere potuisset, si qua Bernardo habeatur fides, idoneo cum primis rerum æstimatori. *Super omnes Regios thesauros hic vos titulus nobilitat amplius & reddit illustrem.* Et paulo

(1) Apolo. cap. 11. (2) Epist. 2. (3) Epist. 23.

paulo inferius: *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi. Denique Sacerdotes Dei induuntur justitia, & multo utique decentius & ditius quam auro & serico.* Ulterius eluctatus est Gilbertus Episcopus Londinensis; non morte, non morbo commonitus, territusve abjecit ea, a quibus ejiciendus mox ipse erat: statim omnia sponte sua in pauperes dilargitus est, & non moriturus tantum, sed quamdiu vita suppeditavit, paupertatis delicias experiri voluit. Eximium hoc virtutis & singulare specimen non potuit non aliquo Bernardi testimonio consecrari. Pauca hæc accipe ex ejus ad eum Epistola (1): *Non magnum fuit Magistrum Gilbertum Episcopum fieri, sed Episcopum Londoniensem pauperem vivere, id plane magnificum. Nec enim tanto nomini quidquam augere gloriæ potuit sublimitas dignitatis, auxit autem plurimum humilitas paupertatis. Pauperiem æquo animo ferre virtus patientiæ est; sponte appetere sapientiæ laus est.*

VI. Ex Bernardi sententia, res esset longe pulcherrima gloriæ studere, si ad veram gloriam anhelarent, non ad fumum, & inania quædam ejus ludibria. Tota hæc quæsita longius, & operosius elaborata pompa mensarum, vestium, ædium, supellectilium, non famulatur nisi præposteræ & infulsissimæ gloriæ, propterea quod Beneficiarii & Clerici cujuscunque laus, apta & religata tota sit ex pietate & religione, ex justitia & largitate in pauperes, ex terrenorum contemptu. His virtutibus trophæa, his sempiternæ gloriæ monumenta istiusmodi extruuntur, qualia nunc Bernardus Attoni Trecensi, & Hilberto Londinensi Episcopis excitavit. Ex adverso autem non potuit idem ipse non insectari probris, vel mordacibus instruere præceptionibus Archiepiscopum Senonensem Henricum, quem hoc primum perculit monito. Quam suffundi deberent Episcopi, quibus ea jam ingerenda essent præcepta, quæ Paulus olim matronis recens ad fidem conversis inculcabat (2), *Non in veste pretiosa*, quam non addecerent Episcopos illæ ingentis pretii pelles, quibus Episcopi manus, pectus, collum exornabant, cum illis non alia ascitcenda essent decora, quam virtutum Sacerdotalium, sapientiæ, pietatis, moderationis, & bonorum operum. Hujusmodi sunt enim nativa ejus oris, & earum manuum ornamenta, quæ consecrant, tractantque, & Deo offerunt sanctam & immortalem hostiam incommutabilis sapientiæ, humanam carnem indutæ. *Despiciant jam testricum, sive pellificum, & non propriis operibus gloriari. Horreant & murium rubricatas pelliculas, quas gulas vocant, manibus circumdare sacratis, & sacrantibus tremenda mysteria. Respuant & apponere pectori quod decentius ornat gemma sapientiæ. Pudeat & collo circumtexere, quod honestius atque suavius Christi jugo submittitur. Non Christi stigmata sunt hæc, quæ isti Martyrum exemplo corpore circumferant suo; muliebria potius esse noscuntur insignia.*

Probro illud quoque vertit Episcopis Bernardus quod equos ipsos superfluis & perridiculis onerarent ornamentis, cum interim cibo & vestitu necessario pauperibus non adessent. Hinc illæ pauperum ejulationes: *Jumenta gradiuntur onusta gemmis, & nostra non curatis crura nuda caligulis? Annuli, catenulæ, tintinnabula & clavatæ quædam corrigiæ, multaque talia, tam speciosa coloribus, quam ponderibus pretiosa, mulorum dependent cervicibus; fratrum autem lateribus nec semicinctia miserantes apponitis?* Nec in has expensas effundebatur pretium laboris manuum, aut negotii, aut patrimonii Beneficiariorum, sed hæreditatis Christi, & sanguinis pauperum. *Huc accedit quod hæc omnia nec negotiationis studio, nec proprio manuum exercitio vobis elaboratis, sed nec jure hæreditario possidetis, nisi forte & vos in corde vestro dixeritis, Hæreditate possideamus sanctuarium Dei. Et hæc pauperes, &c.* Non nesciebat Bernardus fieri non posse, ut Episcopi, & Beneficiarii omnes egeni essent; sed illud erat ei omnino compertissimum, studio & caritate pauperum fervere eos debere, adeoque & paupertatis ipsius, ex eoque germanam eorum gloriam efflorescere (3). *Hoc plane decet Episcopum, hoc sacerdotium vestrum commendat, ornat coronam, nobilitat dignitatem, si quem ministerium prohibet esse pauperem, administratio probet pauperum amatorem. Non enim paupertas virtus reputatur, sed paupertatis amor. Denique beati pauperes non rebus, sed spiritu.* Denique vel ipsum Eugenium Papam noluit Bernardus, familiæ quemquam suæ inscriptum habere, cujus in vestibus & gestis omnibus

(1) Epist. 24. (2) Epist. 42. (3) Epist. 100.

bus non enitesceret eximia quædam moderatio; exulare voluit nobiles illos & comatulos pueros, quorum affectata formositas & ornatus gloria Pontificiæ Aulæ minime consentiret: ut in summi Pontificis vestigia insistere ceteros Episcopos non poeniteret (1). *Domum Episcopi decet sanctitudo, decet modestia, &c. Sacerdotes domestici, aut ceteris honestiores, aut fabula omnibus sunt. In vultu, in habitu, in incessu illorum qui circa se sunt, nihil residere impudicum, nihil indecens patiaris. Discant a te Coepiscopi tui comatulos tuos pueros & comptos adolescentes secum non habere. Certe inter mitratos discurrere calamistratos non decet.*

VII. Inania illa pompæ sæcularis ludibria, in quæ excandescebant Petrus Damiani, & Bernardus, temporis diuturnitate exoleverunt pleraque, sed non sine fœnore forsan alia inoleverunt, pari Clericorum flagitio & pudore, nec dispari dispendio pauperum. Non jam candicantes pelles Arminiæ, non nigricantes martes, quas ideo Sabulinas vocant, non *pelles rubricatæ*, quas ideo vernaculo sermone *gulas* vocant, alia jam sunt insanientis luxus insignia, quæ æque depereunt, æque circumgestant vecordes insaniæ suæ ostentatores. Gofridus Catalaunensis Episcopus eorum choro inscriptus erat Præsulum, qui harum nugarum contemptu ad immortalitatem grassabantur, & pia sollicitudine, ut in omni instrumento & apparatu ac comitatu suo, cum non Episcopi tantum, sed & Principes, ac domini temporales essent, retineret frugalitas ac modestia religiosa. Hoc enim illum præconio celebravit Petrus Venerabilis Cluniacensis Abbas (2): *Quid & illud, quod cum tantæ urbi non solum Episcopum sed & Principem necessario vos esse oporteat, nihil de Monacho Pontifex vindices, nihil de Religione Princeps usurpet, nihil de prisco ordine mundus furetur?*

Nec præteribit nos statutum sanctissimi hujus Abbatis, ex quo liquidum erit, quam pronus esset ille, pedibusque, ut ajunt, & manibus in sententia descenderet Bernardi, quamquam verbis & specie tenus dissidere nonnunquam videretur. Morientibus suis osculandam dari vetuit crucem, nisi ligneam. Nec enim aureas fabricatas esse cruces, nisi ut simplicioribus & carnalibus indulgeretur, quorum tarditati ex auro pretium crucis ipsius crescit. At spiritales lignea magis afficiuntur & delectantur cruce, quod ligneæ, non aureæ affixus sit Christus cruci: unde & Ecclesia, quo die augustissimo ritu & cultu pronissimo Crux adoratur, ligneæ advolvitur cruci, in qua immortalis Vita pendens, ipsi morti mortem attulit (3). *Nam non dicitur, Ecce aurum crucis, & argentum crucis, sed ecce lignum crucis, in quo salus mundi pependit, venite adoremus, &c. Aliud est metalli pretiositas, quæ mentes simplicium excitat ad majorem Crucis venerationem: aliud ligni vilitas, quæ spiritualium animos commoveat ad vehementiorem erga Crucem & Crucifixum devotionem.*

VIII. Ad Bangorensem scribens Episcopum Petrus Blesensis, nec ignarus pauperi illum præesse Ecclesiæ, hortabatur, ut Episcopalem ageret vitam, hoc est, per modestam & pauperem, cum eundem gerat Episcopatum, quem Petrus, Paulus & Augustinus, cumque vivere debeat de Evangelio, quo fastus omnis damnatur vestium, equorum, & numerosissimi comitatus (4). *Non oportet vos sic abhorrere Ecclesiæ paupertatem, quam in alienum gravamen tota die coram hominibus allegatis. Titulus paupertatis gloriosus est apud Christum, & quæ Filium Dei decuit, vos dedecere non debuit. Princeps Apostolorum & Præsulum dixit, Aurum & argentum non est mihi. Magnus etiam Augustinus ideo testamentum nullum fecit, quia unde faceret, pauper Christi non habuit. Vestri instituti est vivere de Evangelio, sicut constituit vobis Dominus, non incedere pompatice in vestium cultu, in equorum fastu, in multitudine clientelæ: Decet vos tanquam sacerdotalis & Episcopalis sanctimoniæ professorem præcidere omnino vestigia conversationis antiquæ.*

Alibi autem rursus deflet inevitabilem eorum Beneficiariorum damnationem, qui in luxum, in epulas, in vitiorum fomites ejusmodi abliguriunt Christi patrimonium, ejus paupertate, sanguine, cruce & morte partum, eisque interim commendatum (5). *Bona Ecclesiarum in victum & vestitum concessa, bona, inquam, pauperum Christi, in superfluos usus consumimus. Qui sunt enim qui epulantur quotidie splendide? Clerici. Qui sunt qui exquisitis aere & mari & terra vescuntur cibis? Clerici. Qui sunt qui omni*

(1) De Consid. L. 4. (2) L. 2. Epist. 43. (3) Bibl. Clu. p. 1371. (4) Epist. 147.
(5) Serm. 12. in Quadr.

omni tempore pacem & securitatem habentes, in labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur? Clerici. Nos itaque falsi fratres Christi sumus. Patrimonium enim quasi de jure fraternitatis possidemus; sed quam falsi simus, lippis & tonsoribus patet. Patrimonium enim quod sibi tam gloriose comparavit, nos gulose consumimus. Ipse emit illud colaphis & flagellis, & nos consumimus illud in cyathis & scutellis. Ipse in opprobriis & persecutionibus, nos in conviviis & ebrietatibus. Ipse in morte crucis, nos in luxu carnis. Vide quomodo ex opposito respondeat falsitas veritati. Timeo ne cum redierit ille frater noster, qui quasi peregre modo profectus est, rationem ponat nobiscum super patrimonio nobis credito. Quid autem poterimus dicere? Illacrymatur denuo & alibi Prælatis illis, qui cum nullo fungantur pro Ecclesia labore, ejus absumunt patrimonium (1). *De Evangelio vivas, sicut constituit Dominus. Proventum Evangelii voco, quidquid pro evangelizata fide tua contulit Ecclesiæ liberalitatis antiqua devotio. Alii multitudine gravi hominum aut equorum otiose panem comedunt alienum, tu vero ambules cum paucis, & in omnium ædificationem panem circumferas Angelorum.*

IX. Vehementissime peroravit Arnulphus Lexoviensis Episcopus in Concilio Turonensi sub Alexandro III. anno 1163. ubi cum multa alia versavit, quæ magna afferant ad Ecclesiæ disciplinam momenta, tum illud etiam de usu proventuum Ecclesiasticorum. Nec sane is erat Arnulphus, qui sacri ærarii & pauperum substantiæ, quam turpem, tam frequentem dissimularet dilapidationem. *Sustinemus in equis & curribus ambulare, in magnis quandoque & mirabilibus super nos, epulari splendide, pretiosis indui, honoribus & divitiis abundare. Paupertatem Christi verbo prædicamus, sed minus exhibemus exemplo.* Sed nec illud tacuit, posse ipsos inter opum acervos paupertatis amorem integrum incolumemque retineri; nec enim prohiberi opum etiam ingentium possessionem, sed cupiditatem & amorem; in ipso cumulo opum spiritu pauperem esse, qui se earum administratorem esse sentiat & profitetur ex animo, non dominum: qui hoc pauperum, hoc Christi ærarium esse serio cogitat, qui in usus Ecclesiæ & pauperum necessitates illud expendit. *Nisi quia fortasse paupertatem Christi in nobis spiritualiter divitiarum contemptus, & humilitas sancta restaurat. Neque enim requiritur a nobis divitiarum indigentia, sed contemptus. Divitiæ, inquit, si affluant, nolite cor apponere. Non dixit, Ne affluant, sed ne cor apponatur. Porro cor prohibuit apponere, sed non manum. Profecto Propheta in omni affluentia divitiarum pauperem se prædicabat & egenum. Possumus itaque licite divitias possidere, si tamen earum nos non reputaverimus dominos, sed ministros; si intellexerimus patrimonium pauperum erogandum.* Furti denique reos agit Arnulphus eos qui reditibus Beneficiorum suorum non adsunt pauperibus, sed in suas animi libidines abutuntur.

Vix mihi tempero, quin hic repetam, quæ refert Adamus Canonicus Bremensis de Archiepiscopo Bremensi Unuano, & de effuso ab eo opulentissimæ Ecclesiæ suæ ærario, ut Borealium regionum Reges ad Ecclesiam alliceret, atque fidem Christi & amplexarentur ipsi, & a suis coli haud ægre ferrent. Affirmat Adamus exemplo eum usum esse beati Ansgarii antecessoris sui, & antiquissimi Episcopi Scytharum. Hinc edisicimus non profusiones ipsas patrimonii Christi in vitio esse, sed causam; & illas & hanc in laude tunc fore, cum gloriæ Christi ancillantur. En ejus Historici verba: *Unuanus Episcopus ferulam suscepit ab Henrico Imperatore, pallium a Papa Benedicto. Cum esset nobilissimus, æque nobilem ac sufficientem liberalitati suæ sortitus est Episcopatum, in quo & suam posset ostendere magnitudinem, & necessitati semel Ecclesiæ prodesse. Quare thesaurum Ecclesiæ diu sollicitque collectum, & quasi minus necessarium, si intra parietes clauderetur, ipse ad commodum suæ legationis ita curavit expendere, ut ferocissimos Aquilonis Reges hilaritate suorum munerum, ad omnia quæ voluit benignos obedientesque haberet. In qua re non multum ut arbitror peccavit; quia seminavit carnalia, ut meteret spiritualia. Quin immo largitio ejus in novella gentium conversione utilissima videbatur, neque adeo nocuit Ecclesiæ, quæ præcedentium diligentia Patrum erat opulentissima. Credo enim eum sequutum sancti Ansgarii exemplum, & cujusdam in Ecclesiastica historia Theotini Scytharum Episcopi; quorum alter legi-*

(1) De instit. Episc.

legitur incredulos Reges donis placaſſe, alter vero Barbaros natura feroces, epiſtolis muneribuſque manſueſeciſſe laudatur.

X. Inopino infortunio jacturam paſſus Jacobus Cardinalis Papienſis permagnæ partis proventuum ſuorum Eccleſiaſticorum, doloris inde ſuſcepti aculeos obtundebat elegantiſſimis Epiſtolis ad Cardinalem Beſſarionem exaratis, quibus ediſſerebat, quantum emolumenti ab eo detrimento cepiſſet. Inde enim addidiciſſe ſe, ut ne magnopere poſthac laboraret de comparanda Principum gratia, quæ tam levi, & nulla ſæpe cauſa excutitur. Ut proventus ſacros melius collocaret, nec iis ditaret proximos. Ut modico apparatu & famulitio contentus degeret, & Eccleſiæ reditus tractaret, ut hoſtias Deo oblatas ad altaris templique cultum, & ad alimenta pauperum. Uſu profano rerum ſacrarum iram & vindictam cœleſtem ſuccendi, ut iis merito exuamur. Ut denique pluris faceret modicam familiam & tranquillam, quam tumultuoſa ſervorum & ſtipatorum agmina (1). ,, Sum admonitus diſpenſanda juſtius eſſe quæ nobis proveniunt ex altari. Sanguini & carni non ita profuſe indulgendum. In comitatu quoque alendo comparandoque ornatu domeſtico tam multa non inſumenda. Bona hæc noſtra altaribus attributa pretia peccatorum eſſe, quibus redimi animas dantium pia cura oporteat, & inſtaurari domum orationis, & egenos vagoſque in domos noſtras induci. Quæ cum non fiant, iraſci graviter Deum, & ſæpe hunc exitum negligentibus dare, quem in meipſo ſum proxime expertus, ut videlicet adminiſtrata male etiam ſuo permiſſu dilabantur deterius. Mihi jam ſatis ſit vivere vitam quietiorem certe & minus habentem moleſtiæ. Non enim poſſunt grandes familiares non oneri eſſe, atque animum pluribus occupare ,,.

XI. Encomium funebre B. Antonini Archiepiſcopi Florentini legere eſt in Commentariis hiſtoricis Pii II. Papæ. Virtutibus ibi ejus ceteris cumulatiſſimus quidam ſplendor affunditur ſingulari caritate & largitate in pauperes. Annuos ſemper proventus in pauperes erogavit; proximis nulla re affuit niſi valde egenis: ſupellectili uſus eſt teſtacea, vitreaque; & cum vivere deſiit, in Palatio non reliquit niſi mulum, quo vehebatur, & viliſſimam ſupellectilem (2). ,, Proventus Eccleſiæ inter Chriſti pauperes diſtribuit; in cognatos & affines ſuos, niſi admodum inopes eſſent, nihil contulit: vitreis ac fictilibus tantum vaſis eſt uſus; familiam quæ parva illi fuit, contentari modico voluit, & ad Philoſophiæ leges vivere. Mortuo nobile funus ex publico ductum, in domo nihil repertum eſt præter mulum, quo inſidere ſolitus erat, & vilem ſupellectilem; cetera manus pauperum aſportavere ,,.

Beato Laurentio Juſtiniano primo Venetiarum Patriarchæ non fuit niſi quinque ſervorum familia (3), eſſe ſibi tamen ipſe numeroſiſſimam jocans venditabat, nimirum pauperum. Parietes nullis unquam veſtivit aulæis. Frugali ſemper uſus eſt menſa, quam nulla res magis quam lectio condiret. Vitrea erat, vel teſtacea ſupellex. Aut lectitabat, aut ſcriptitabat ſine intermiſſione, nec libros tamen unquam habuit proprios.

Si paulo altius curſum reflectamus, docebit nos Thomas Cantipratenſis Mauritium Rothomagenſem Archiepiſcopum Oeconomo ſuo præcepiſſe, ut ex duodecim millibus librarum annuarum, qui tum temporis pinguiſſimus erat reditus, duo terve millia ſervaret ad familiæ ſuæ expenſas, reliqua in pauperes ſpargerentur, quorum ipſemet proviſor erat (4). *Dicebat autem Oeconomis, cum annuos reditus ſuæ Diœceſis ad duodecim librarum millia computarent, duo aut tria millia ad ſtrictiſſimum victum noſtræ familiæ conſervetis, in reliquis omnibus nihil habeo. Pauperum enim ſunt, & in pauperes diſpenſate.*

Agit & idem alibi Cantipratenſis (5) de gregali ſuo Ordinis Dominicani, qui Pœnitentiarius primo Pontificis Romani, poſtea Epiſcopus Boſniæ creatus eſt: cui cum eſſent octo millia marcarum annui reditus, nec ſibi, nec familiæ ſumptus faciebat niſi tenuiſſimos, ut ne equum quidem aleret, ſed aſellum, qui libros & ſacram ſupellectilem ſuam vectaret. Parochias ſuas perluſtrabat pedibus, comitantibus fratribus Ordinis ſui, multiſque eleemoſynis rigabat Verbi divini quam diſſeminabat doctrinam.

XII. Non committendum vero, ut præ-

tereat

(1) Epiſt. 29. (2) L. 2. (3) Boll. die 8. Jan. c. 3. 10. (4) L. 3. c. 8. n. 72.
(5) L. 2. c. 57. num. 55.

tereat nos illaudatus B. Malachias Archiepiscopus Armachanus in Hibernia. B. Bernardus ejus vitæ scriptor hoc illum ornavit testimonio. Nihil unquam proprii possedisse, ne tum quidem cum Episcopus fuit; nullos mensæ ejus proventus assignatos, nullas certas ædes; Episcopatum ejus cursum suisse nusquam intermissum visitandi, prædicandique, cum de Evangelio victitaret, vel opere manuum, in Ecclesiis noctes duceret. Ita vitam instituerat Archiepiscopus, idemque Apostolicæ Sedis Legatus. „ A die primo conversionis suæ usque „ ad extremum vitæ sine proprio vixit. „ Non servos, non ancillas, non villas, „ non viculos, non denique quidquam re„ dituum Ecclesiasticorum sæcularium ve vel „ in ipso habuit Episcopatu. Mensæ Epi„ scopali nihil prorsus constitutum, vel as„ signatum unde Episcopus viveret. Nec „ enim vel domum propriam habuit. Erat „ autem pene incunctanter circuiens Paro„ chias omnes, Evangelio serviens, & de „ Evangelio vivens, sicut constituit eum „ Dominus. Nisi quod frequentius ipsum „ Evangelium sine sumptu ponens, de la„ boribus suis suorumque ferebat, unde se „ & alios qui secum laborabant in opere „ ministerii sustentabat. Porro si interdum „ quiescere oportebat, in sacris hoc facie„ bat locis, quæ ipse per Hiberniam spar„ serat universam. Cum exiret ad prædi„ candum, cum peditibus pedes & ipse „ ibat, Episcopus & Legatus „.

His exemplis saltem admiratione, & ipsa audiendi ac recolendi delectatione honor habetur. Operæ pretium est, ut & imitatione. At contra Bernardus mox Episcopis sui ævi succenset iis, qui non tantum non inhærebant vestigiis Beati Malachiæ, quem nec Beatus Antoninus Florentiæ, aut Laurentius Justinianus Venetiarum Archiepiscopi nisi longo ex intervallo sequebantur: sed qui diversam plane semitam terebant, ut in adversam partem contendere viderentur. „ Illi aut non Evangelizantes man„ ducant, aut evangelizant ut manducent; „ Malachias imitans Paulum manducat, „ ut evangelizet. Illi fastum & quæstum „ æstimant pietatem, Malachias hæredita„ te vindicat sibi opus & onus. Illi fe„ lices se putant, si dilataverint termi„ nos suos; Malachias in dilatanda cari„ tate gloriatur. Illi congregant in hor„ rea & dolia replent, unde onerent „ mensas; Malachias colligit in deserta & „ solitudines, unde impleat cœlos. Illi cum „ accipiant decimas, & primitias, & ob„ lationes, insuper & de Cæsaris beneficio „ telonia & tributa & alios reditus in„ finitos, solliciti sunt nihilominus quid „ manducent & quid bibant; Malachias „ nihil horum habens, multos tamen lo„ cupletat de promptuario fidei. Illi a „ pauperibus exigunt, quod dent divitibus; „ iste sollicitat divites pro pauperibus su„ stentandis. Illi marsupia vacuant subdi„ torum, iste pro peccatis eorum altaria „ cumulat votis. Illi alta Palatia erigunt, „ turres ac mœnia ad cælos levant; Ma„ lachias non habens ubi caput reclinet, „ opus facit Evangelistæ. Illi equos ascen„ dunt cum turba hominum, gratis man„ ducantium panem, & non suum; Ma„ lachias septus sanctorum fratrum colle„ gio, pedes circumit, panes portans An„ gelorum, quibus satiet animas esurien„ tes. O virum Apostolicum „!

Ex sunt artes mirabiles providentiæ amantissimæ & omnipotentissimæ Dei, ut ruentibus in præceps moribus objiciat virtutes pene inaccessas aliorum, & difficillime imitabiles, quo ceteris vel incutiatur pudor, vel addatur animus, & calcaria subjiciantur. Non eos mordet Bernardus, qui non assequuntur elimatissimam illam formam virtutis absolutissimæ, sed qui adversis vestigiis ab ea recedunt, qui nec Episcopatus capessunt, nec Ecclesiasticas dignitates ullas, nisi lenocinante opum & bonorum spe; qui sine fine, sine modo ulteriora semper captant incrementa; qui sollicite auxieque coacervant, non quibus necessitates naturæ sedentur, sed quo titillatæ cupiditates magis magisque exardescant. Quibus decimæ, oblationes, feuda, dominia, suæ Ecclesiæ pabula sunt, & irritamenta avaritiæ, non pauperum solatia, non refrigeria caritatis. Qui denique ædes extruunt sumptuosas, & ingentem alunt servorum comitatum, de patrimonio pauperum, quo pauperes ipsi fraudari passim intereunt.

XIII. Quod de Beato Malachia dixi, ad Beatum Carolum Mediolanensem Archiepiscopum trahi potest. Miraculo pene potius ille fuit, quam exemplo, virtutum Episcopalium splendore incredibili. Illum Deus orbi Christiano ostendit, lumen micantissimum excutiendo veterno complurium Prælatorum, ut vel tanto lumine cumulatissimæ perfectionis sacerdotalis a diu- turno

turno utcumque somno excitarentur. Refert Giussanus, adolescentulum adhuc a parente suo obtinuisse administrationem Abbatiæ suæ, quo juxta canonicas institutiones ejus expenderet proventus, tanquam portionis *Patrimonii Christi, cujus depositum sibi creditum esset*: nec sineret sacros hos proventus profanari, si ceteris hæreditariis bonis permiscerentur. Cum Archiepiscopus jam esset Mediolanensis, & eum Pius IV. Pontifex Romæ temoraretur (1), *incredibili largitate in pauperes erogabat, tum Romæ, tum locis aliis, proventus suos Ecclesiasticos, potissimum Mediolani, pauperibus levandis, & Ecclesiæ ejus explendis necessitatibus, ut nihil eorum redituum ad illum Romam perferretur. Sericas abjecit vestes, & quidquid fastum aut pompam sapiebat. Nobiles suæ familiæ omnes, laicosque dimisit, Clericis tantum retentis, præter pauculos laicos, qui ad viliora quædam ablegabantur obsequia, quibus nolebat ille Clericos sordescere*. Ubi Mediolanum profectus est, nihil ornamentorum in palatium passus est inferri, nihil aureæ, nihil argenteæ supellectilis, sed testaceæ, nempe Faventinæ, a quo non abhorrebat mensæ ejus frugalitas (2): *Neminem familiæ suæ cooptari patiebatur, quin Clericatum profiteretur, &c. Ut familia summi Pontificis ejus semper retinentissima fuit moris antiquissimi, laudatissimique, ut omnes prorsus vel Clerici sint, vel in veste saltem Clericali*. Instrumentum domesticum quod Romæ habuerat opulentissimum, id Mediolanum comportari fecit, ubi & parte ejus aliqua Ecclesiam suam donavit Metropolitanam: reliquam distrahi fecit, pauperibus impartiendam (3). „ In Concilio Provinciali Mediolanensi constitui fecit, ut Episcopi omnes Concilio Provinciæ rationes referrent expensorum Ecclesiæ suæ fructuum ac redituum, cui mandato primus omnium ipse obtemperavit. In eam rem in unoquoque Concilio delegabantur duo Clerici auctoritatis & experientiæ spectatissimæ, ut inquirerent in administrationem Diœceseon totius Provinciæ, qui & de eo referrent ad Congregationem Episcoporum. Qua certe ex institutione nemo facile dixerit quantum emolumenti in Provinciam redundarit, tam ex incredibili in pauperes largitionum copia, &c. „

Cum illum alio properantem Senensis Episcopus epulo excepisset splendidissimo, non potuit Carolus non dolorem prodere suum, mensa exiliit ante finem ut itineri se daret, quamquam parum propitio cælo: nec enim velle se dixit altero ejusmodi epulo causam dare tanto pauperum damno (4): *Pauperibus enim necesse est Episcopus residua omnia dilargiri, ubi suis ipsi necessitatibus consuluere*. Quod ad vestes superiores attinet, a decoro non recedebat; at interiorum quidquid erat vestium, vilissimum id omne erat. Priores enim illas donabat Cardinalatui (5), *quo seposito nihil se a mendicis discrepare volebat*. Non sine convitio repudiavit mendicus vestem quam nuperrime Carolus exuerat. Nihil aulæorum, nihil tabularum exquisitiorum in Palatio suo admisit, tum Mediolani, tum Romæ; *cum magnopere illum delectarent nudi & albentes parietes*. Gentilitia suæ stirpis stemmata abradi, vel asportari fecit, iisque subrogari imagines Virginis Deiparæ, & beati Ambrosii: *Vasis sacris, quibus donabat Ecclesias, vel qui suis ipsius usibus parabantur, vetuit insculpi sui suave gentis ullam memoriam; cujusmodi sicubi deprehenderet, protinus summovebat; decreto Synodali edito, quo & aliis id prohibebatur, ut quod indecorum videretur, vanissimamque spiraret sui ostentationem ac superbiam: ut ei usui servisse non fere possint, nisi quibus obtusa sit mentis acies*. In urbe Mediolani pedes semper gradiebatur, etiam pluvio, aut minus commodo tempore, nec comitatum sibi hærere sinebat. Proventuum omnium rationes diligentissime sibi fieri jubebat (6), *cum eos tripartito divisisset, ut prima pars familiæ cederet, & secunda pauperibus & hospitibus impenderetur, tertia Ecclesiæ structuris & ornamentis. Omnium vero descriptionem & censum fieri volebat, ut in Conciliis Provincialibus rationes faceret Coepiscopis, tanquam rerum non suarum, sed quarum sibi Deus administrationem commendasset*.

Cum Oeconomus augendæ rei Episcopatus cupidior esset, iis etiam contractibus, qui quamvis liciti essent, minus tamen omnibus probarentur; illum Carolus tanta verborum acerbitate castigavit, ut animi mœrore contabescens, non multo post vita abierit: (7) „ Ubi de temporali re quapiam

(1) Giussan. l. 1. c. 2. 8. 10. (2) L. 2. c. 3. (3) L. 1. c. 28. (4) L. 7. c. 1.
(5) L. 8. c. 16. (6) L. 8. c. 23. (7) L. 8. c. 25.

„ piam sua controversia fiebat, jacturam „ facere, quam litigare malebat. Cum pro- „ pe esset, ut Rota secundum illum pro- „ nunciaret in causa Abbatiæ, cujus annui „ reditus erant duodecim millium Philip- „ pæorum, jure omni suo cessit Cardinali, „ quocum litigabatur. Vetabat omnino, „ ne ingens unquam pecuniæ copia in arca „ servaretur; id enim Episcopo dedecori „ esse, ut qui in ære alieno esse potius „ debeat, quam pecunias ultra modum „ congerere „. Cum Oriæ principatus ex ejus patrimonio avito distractus fuisset quadraginta millibus Philippæorum, ne pecuniam quidem illam tantam sibi repræsentari voluit, (1) nisi eo temporis puncto, quo id necesse erat, ne alias irritus foret contractus, & totam protinus jussit asportari eam summam, atque in pauperes erogari. Cui mandata erat cura ejus distributionis, quadraginta duorum millium distributionem faciendam inopinus descripsit. Quo errore ad Carolum relato, voluit ille duo illa millia addititia accumulari ex fundo quopiam alio.

Cum in hortis versaretur Episcopi Viglebanensis, submonuit illum nescio quis, ejusmodi hortos ei instruendos esse. Ille excepit, *Sacra Biblia hortos esse Episcopi* longe pulcherrimos. Cum juxta Viterbium in splendidissimo versaretur Palatio Cardinalis Gambaræ, non potuit sibi imperare, quin eum moneret (2): *Multo consultius factum fuisse, si quod Monialium Cœnobium extruxisset ea pecunia, quæ in id Palatium fuerat absumpta*. Per litteras & destinato nuntio interpellatus ab Episcopo quopiam, ut Abbatiam vacantem Episcopatui suo valde tenui uniri exoraret a summo Pontifice: rescripsit illi Carolus antecessorum ejus aliquos fuisse, qui sanctitate claruissent, cum nihilo pinguiores reditus obtinuissent; id in votis potissimum fuisse B. Augustino, ut eximeret sibi Deus ejiceretque animo concupiscentiam divitiarum, ut saluti animæ inimicissimam: illam Abbatiam fundatam fuisse ad utilitates quaspiam alias, quas nefas esset intercipi; denique satius fuisse, ut sexaginta Philippæos, quibus nuntium muneratus fuerat, pauperibus erogaret.

Divendito veteri instrumento domestico, & triginta millibus Philippæorum inde collectis, hæc statim in pauperes effudit. Effudit & similiter viginti illa millia, quæ sibi a fratris conjuge legata fuerant. Cum in annuis proventibus suis computasset antea octoginta, vel centum Philippæorum millia, ex Beneficiis, Pensionibus, Legationibus, seu Provinciarum Præfecturis, & ex Patrimonio, omnia ea abjecit, præter viginti millia, quæ retinuit; cumque admonerent aliqui potuisse ea omnia retineri, & in pios usus conferri, eo potissimum tempore, quo pestilentia Mediolanum populante sexaginta aut septuaginta pauperum millia alenda ei erant; Responsum ab eo est, *Non fore ut unquam se pœniteret tantum humeris suis excussisse onus; arduum enim esse quid, & periculi plenum, Christi patrimonii administrationem, cujus expensi rationes summo & austerissimo judici reddendæ sint*. Addebat porro *contentum esse debere Episcopum titulo suæ Ecclesiæ; cui ut sponsæ dicare se & adglutinare deberet*. Ea denique fuit ejus in pauperes caritas, *ut ad summas sese ipse angustias compegerit, victu & vestitu contentus vilissimo, pane & aqua victitans, straminea cubans culcitra, veste quali pauperes teguntur, tum ipsius amore paupertatis, tum ut largius pauperibus erogaret*. Extremis testamenti sui tabulis hæredes scripsit pauperes Majoris Xenodochii Mediolanensis.

His & exemplis & regulis sanctissimis frugalitatis, modestiæ, pœnitentiæ, & amore castissimo observatæ Evangelicæ paupertatis, videre mihi videor Lectores mirum in modum stupefactos. Sed non minore illi, reor, admiratione percellerentur, si hic ego enarrare aggrederer, quantum auri argentique effuderit Carolus in construendis, dorandis, decorandis Ecclesiis, Collegiis, Xenodochiis, Monasteriis, Seminariis & sexcentis aliis illustribus monumentis munificentiæ ejus, & usus sanctissimi, Ecclesiasticorum proventuum, tum patrimonii ipsius sui. Pervolutandus est Giossani luculentissimus de Caroli vita Commentarius, ut videas, & stupeas Archiepiscopum nobilitate, & dignitate, fide, gratia & auctoritate longe præcellentissimum, qui omnia pene sibi negaret ipsi, quo profunderet in egenos (3): qui hinc sibi gloriam, hinc gaudium, hinc opes cumulatissimas affluere sentiret, gestiretque, si pauperem, si frugalem, si modestissimam vitam ageret, parcimoniæque suæ fructibus innumerabiles Ecclesias, pauperesque foveret.

(1) L. 8. c. 27. 28. (2) Vigevano. (3) L. 8. c. 25.

XIV. In ipsis Episcopatus sui primordiis Ximenius Archiepiscopus Toletanus omnia prorsus repudiavit majoris pretii instrumenta aulæa, supellectilia aurea, & argentea; pedibus ingressus est, vel asino vectus; proventuum Ecclesiasticorum dimidiam partem pauperibus impertivit; insignia palam circumgestavit paupertatis suæ prioris in Franciscani Ordinis professione: donec his modum ponere compulere illum & litteræ Alexandri VI. Papæ, & gravissimæ expensæ belli Granatensis adversus Mauros, denique Præfecturæ & Administrationes publicæ, quarum ei sarcina ingesta est, & in quibus necesse fuit nonnullo etiam exterioris pompæ præsidio claudicaturam alias auctoritatem suam tueri. Nec tamen cum ei necessitati servire cogeretur, (1) abstinere potuit ab edendis nonnunquam illustribus quibusdam documentis suæ in pauperes & in paupertatem ipsam proclivitatis. Cum annulum Mercator Indus adamante pulcherrimo & quinque millium nummorum obtulisset, respondit Ximenius (2): Multo consultius fore eo pretio levare & solari quinque millia militum ægrorum, distributis in singulos totidem Philippæis. Non omnem a mensa & domo sua magnificentiam ablegandam sibi duxerat, quod ita expedire videretur, ut honos & reverentia constaret integra & illibata publicis Regiisque Præfecturis, quibus vestitus erat. At interiores ejus vestes, lectus & instrumentum privatum (3) idem prorsus erat, atque cum Franciscanis adhuc Cœnobiis abditus ageret. Ita vir incomparabilis ea conjungavit, quæ nulla ratione posse sociari videbantur. (4) „ Qui personam publicam sustinent, uti non possunt plebeio vestitu „ & apparatu. Nam purpuræ splendore & „ supellectilis lautæ copia majestas quædam „ conciliatur, qua homines in officio continentur. Sed Ximenius quamvis istis in „ usum quem diximus uteretur, interiores „ vestes, & lecti quo indormiebat stragula „ semper ex præscripto instituti Francisca„ ni habuit. Vitæ itaque tristioris perpe„ tuo cultor, & rusticitati quam deliciis „ propior semper fuit.

XV. Evolvenda sunt jam nobis postremæ hujus ætatis Concilia, an & ipsa his exemplis consentiant. Diximus jam a Concilio Tridentino renovatos, & pristino vigori suo redintegratos fuisse Canones antiquos omnes Conciliorum, renovata & Decreta Pontificum, de extirpandis funditus superfluis omnibus in veste, supellectili, mensa Beneficiariorum. En ipsa Concilii verba: (5) „ Statuit sancta Synodus, ut „ quæ alias a summis Pontificibus & sacris „ Conciliis de Clericorum vita, honestate, „ cultu, doctrinaque retinenda, ac simul „ de luxu, commessationibus, nec non sæ„ cularibus negotiis fugiendis, copiose ac „ salubriter sancita fuerunt, eadem in po„ sterum iisdem pœnis vel majoribus Ordi„ narii arbitrio imponendis observentur „.

Specialiter vero prisca auctoritas restituta est Canonum Concilii Carthaginensis IV. quibus honesta frugalitas indicitur mensæ, supellectili, instrumento domestico, ut in se ipsis exhibeant Antistites formam velut quandam eximiam normamque mediocritatis, abstinentiæque, quam Diœceseos Clerici omnes consectentur (6). „ In primis „ ita mores suos omnes componant, ut ab „ eis reliqui frugalitatis, modestiæ, conti„ nentiæ, ac quæ nos tantopere commen„ dat Deo, sanctæ humilitatis exempla pe„ tere possint. Quapropter exemplo Pa„ trum nostrorum in Concilio Carthagi„ nensi non solum jubet ut Episcopi mode„ sta supellectili & mensa ac frugali victu „ contenti sint; verum etiam in reliquo „ vitæ genere, ac tota domo caveant, ne „ quid appareat quod a sancto hoc institu„ to sit alienum, quodque non simplicita„ tem, Dei zelum, ac vanitatum contem„ ptum præ se ferat „. His porro Tridentinis Decretis non Episcopi constringuntur soli, sed Clerici prorsus omnes, adeoque & Cardinales ipsi. „ Quæ vero de Episcopis „ dicta sunt, eadem non solum a quibus„ cumque Beneficia Ecclesiastica tum Re„ gularia quam Sæcularia obtinentibus pro „ gradus sui conditione observari, sed & „ ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales „ pertinere decernit „.

XVI. In Concilio I. Mediolanensi prohibitæ sunt Episcopis sericæ vestes, panni pretiosiores, quidquid aromatis & pulveris est odorati, unguentique, calcaria, & fræna auro oblita, ephippia qualiacumque, nisi ex corio, vel lana. (7) „ In vestitu „ sericum non adhibeat, non pretiosis pel„ libus utatur, unguenta ne sumat, neve „ alias

(1) Gomec. l. 1. (2) L. 2. (3) L. 7. (4) Hisp. Illustr. Tom. 1. p. 942. 949. 975. 1137.
(5) Sess. 22. c. 1. (6) Sess. 25. c. 1. (7) Cap. 17. 18. 19. 20.

„ alias odorum suavitates consectetur. Sit
„ annulo Episcopali contentus. Ne mulæ,
„ aut equo Episcopali stragulum & orna-
„ mentum ex villito, aut serico, sed ex
„ corio factum aut lana adhibebit. Ephip-
„ piis aut calcaribus aut frænis inaura-
„ tis non utetur „. Aurea rursus ibi-
dem proscripta est, & argentea supellex,
præter coclearia. Serica, aulæa, elegantiæ
tabellarum, picturæ & operis cujuscumque
pretiosioris, similiter ablegatæ sunt. Duas
tantum cameras aulæis vestiri indultum
est, alteram infirmis, alteram visitatio-
nibus excipiendis. „ In ejus supellectili
„ nihil aureum, nihil argenteum sit, præ-
„ ter levissima ac tenuissima quædam in-
„ strumenta, ad cibum ori admovendum
„ comparata. Nihil auro argentove or-
„ natum, nihil sericum, aut serico di-
„ stinctum, non colorum varietas, non au-
„ læa, aut tapetia, nihil acu pictum, nihil
„ varie textum, nihil studiosius elaboratum.
„ Denique non pluris sit artificium, aut
„ manupretium, quam rei necessitas postulet.
„ In ædibus duo tantum loca vestiri possint
„ quæ attributa sint Episcopo, alter ejus
„ valetudinis causa, alter eorum gratia
„ qui ad Episcopum conveniunt „. Procul
amandandum est ex hoc Concilio, quid-
quid est superfluæ pompæ & exquisitioris
elegantiæ in equis, ædibus, picturis: *Equos
ne alat nisi necessarios, domesticam omnem
luxuriam, in ædificiis extruendis magnificen-
tiam, picturas, inania ornamenta ac deli-
tias excludat*. Lector mensæ adhibendus,
& ea colenda parcimonia est, ut raro, &
propter hospites tantum tertium ferculum
adjiciatur. Proscribenda omnino vina ex-
quisitiora, bellaria, & id genus alia gulæ
irritamenta. „ Ut aliquid consuetudini &
„ hospitum stomacho indulgeamus, tertium
„ ad summum simplicis opsonii ferculum
„ tantum apponi liceat, etiam quorumvis
„ hospitum causa. Bellaria, placentæ,
„ omniaque saccaro artificiose condita, cete-
„ raque escarum lenocinia, exquisita etiam
„ vinorum genera prohibentur „. Nume-
rus familiarium & servorum pro modo ne-
cessitatis Prælatis, & utilitatis Ecclesiæ de-
finiendus est. Eos porro quantum fas erit,
Clericos esse optatissimum fuerit; non au-
ri, non argenti, non serici ornatu quali-
cumque illis concesso: *Familiæ numerus is
tantummodo sit, quo simul & Ecclesiæ uti-
litati, & Episcopi necessitati consulatur.
Eum autem vehementer hortatur, ut in fa-
milia quamplurimos possit, habeat Clericos,
qui nonnisi Clericali vestitu utantur, seri-
cum, aurum & argentum colorumque va-
rietatem omnino excludentes*.

In Concilio IV. Mediolanensi anno 1576.
placuit hortari Beneficiarios & Parochos
etiam tenuiores, ut decerpant aliquid ne-
cessarii etiam cultus sui, quod Ecclesiarum
decorationi, & alimentis pauperum largian-
tur (1). „ Exemplo sanctorum vos pauper-
„ tate, sobrietate ac parcimonia ita agite,
„ ut non modo a supervacanearum rerum
„ usibus abstinentes, sed vestro etiam de-
„ fraudantes victu, Ecclesias vestras & alta-
„ ria exornetis, sarta tecta habeatis, sacra
„ supellectili instruatis: alienis item neces-
„ sitatibus subveniatis, & pauperibus opi-
„ tulemini „. At divites Beneficiarii jussi
sunt sumptibus parcere domesticis, ut quod
sibi detraxerint, Ecclesiis conferant deco-
randis & levandis egenis: cum ita statuat
Ambrosius, ea voluntate ditatas fuisse a fi-
delibus Ecclesias, quo pauperes alerentur:
ideoque præcepto caritatis injuriam fieri,
si quo necessario subsidio pauperes frustren-
tur. „ Qui vero uberiores Ecclesiasticos
„ reditus habetis, Ecclesias magnificen-
„ tius exornate, Christi visceribus substan-
„ tiam Ecclesiasticam erogate, pauperibus
„ scilicet, peregrinis, viduis, pupillis, ægro-
„ tis, in vinculo conjectis, captivis, qui-
„ bus egentibus & esurientibus, cum sub-
„ venire possitis, si alimenta necessaria de-
„ negatis, violatæ caritatis rei estis in con-
„ spectu Domini. Memento ejus quod a
„ sanctissimo Patre Ambrosio scriptum est,
„ sua fideles eo animo obtulisse Ecclesiæ
„ ministris, ut per eorum manus, quorum
„ fidei atque integritati summa omnia tri-
„ buebant, ad pauperes pervenirent „.

XVII. Concilium Toletanum anno 1565.
ornamentis quibuslibet aureis Episcopos in-
terdixit, nisi ad Altaris cultum; damnavit
& epulas opiparas, quod illustretur Episco-
patus splendore & puritate virtutum, non
sæculari sumptu & pompa (2). *Episcopo-
rum siquidem auctoritas non his deliciis,
vanisque splendoribus, sed fide ac vitæ me-
ritis quærenda est*. Fercula ipsa mensæ hoc
Concilio præfinita sunt, jussique Beneficia-
rii omnes, ut iisdem Episcopalis abstinen-
tiæ legibus morem gererent. Concilium
Bur-

(1) Cap. 7. (2) Can. 5. 25.

Burdigalense anno 1583. promulgavit (1) rursum decreta omnia Tridentina, quibus configitur luxus Episcoporum mensæ, supellectilis & comitatus. Anno 1585. placuit præterea Concilio Aquensi confirmari & publicari Decreta omnia superius laudata Concilii L. Mediolanensis.

XVIII. Finem faciemus huic capiti, addita ad calcem doctrina præstantissimi Cardinalis, præstantissimi & Archiepiscopi, super lectitandis ad mensam Sanctorum vitis, gestisque. Cum Archiepiscopus Rothomagensis a Bellarmino Cardinali & Archiepiscopo Capuano flagitasset compendiariam quandam institutionem de virtutibus & officiis Episcoporum; eam illi proposuit Bellarminus, quam ipsemet proposuerat sibi formam toto illo triennio quo Archiepiscopatum administraverat Capuanum. Caput erat lectio jugis & commentatio Vitarum earum sanctissimorum olim Episcoporum, quas Surius compilavit, Sanctorum Ambrosii, Martini, Augustini, Germani Altisiodorensis, Antonini Florentini, Laurentii Justiniani Patriarchæ Venetiarum. De manibus nunquam deponebat Bellarminus vitarum ejusmodi libros, ex his mensæ suæ longe plurima & suavissima condimenta aspergebat. *Sanctorum Episcoporum vitas semper præ manibus habebam, & perpetuo in mensa mea erat aliquod Surii volumen apertum, ut ordine percurrerem vitas sanctorum Episcoporum, Ambrosii, &c.*

De nefario & perverso usu rerum Ecclesiæ, proventuumque sacrorum.

CAPUT XLII. *P. 2. l. 4. c. 10.*

De usu illicito & nefando proventuum Ecclesiasticorum. De venatione, choreis, comœdiis, sæculo Ecclesiæ VI. VII. VIII.

I. II. III. Concilia venatione Clericos omnes interdixerunt.

IV. Clericos prorsus omnes omni arcent venatione & aucupio.

V. Ne publicis quidem venationibus adesse fas erat.

VI. VII. VIII. IX. Omni Chorearum genere summoventur Clerici a Patribus & Conciliis.

X. Non eo tantum cui fuligo quadam adhuc idololatriæ oblata erat.

XI. De Choreis ingenuorum impuberum, dum litterariis ludis vacant.

XII. XIII. Clericis & Monachis venatio specialius prohibetur.

XIV. Sancti Patres in venationes destomachantur.

XV. Spectaculorum publicorum aditus intercluditur Clericis & Monachis. Sanctissimus Episcopus Thomas sapientissima dispensatione illis semper interfuit.

XVI. Tarasii Patriarchæ mirabiles præceptiones, quam alieni debeant esse Clerici a sæculi cupiditatibus & voluptatibus omnibus.

XVII. Spectacula publica paulatim auferunt Christiani imperatores, iisque Clerici per Leges & Canones semper abiguntur.

XVIII. XIX. XX. Continuata series Conciliorum & Patrum, qui Clericos summoveri jubent e spectaculis, choreis, epulis, voluptatibus publicis.

I. Cum hactenus copiose persecuti simus, quos in usus religiosos proventus sacri Beneficiorum funderentur, jam operæ pretium est de usu eorum perverso dici, in venationes & spectacula, in ludos, in arma. Quod ad venationes attinet, vetiti sunt in Concilio Agathensi Episcopi, Presbyteri & Diaconi canes alere, aut aves, intentata contumacibus suspensione, aut etiam depositione (1). „ Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, canes ad venandum, „ aut accipitres habere non liceat. Quod „ si quis talium personarum in hac voluntate detectus fuerit, si Episcopus est, „ tribus mensibus se a communione suspendat, Presbyter duobus mensibus se „ abstineat, Diaconus vero ab omni officio „ vel communione cessabit „. Quem totidem verbis Canonem Concilium Epaonense firmavit (2).

II. Suam venandi insanam cupiditatem eo colore fucabant & obumbrabant quidam Episcopi, quod fida canum custodia egerent ædes suæ. At contra Concilium Matisconense II. ingerebat, Episcopales ædes omnibus patere debere jure & officio hospi-

(1) Cap. 16. (2) Can. 55. (3) Can. 4.

spitalitatis, nec canibus objiciendos hospites; unam esse tutissimam & consentaneam ædium Episcopalium custodiam, orationem & psalmodiam, cui cum canibus & avibus omnino non convenit (1). „ Volumus quod Episcopalis domus, quæ ad hoc Deo „ favente instituta est, ut sine persona„ rum acceptione omnes in hospitalitate „ recipiat, canes non habeat, ne forte „ qui in ea miseriarum suarum levamen „ habere confidunt, dum infestorum ca„ num morsibus laniantur, detrimentum „ versa vice suorum sustineant corporum. „ Custodienda est igitur Episcopalis habi„ tatio hymnis, non latratibus, operibus „ bonis, non morsibus venenosis. Ubi „ igitur Dei est assiduitas, cantilenæ mon„ strum est & dedecoris nota, canes ibi, vel „ accipitres habitare „.

III. Percontatus est B. Bonifacius Archiepiscopus Moguntinus Zachariam Pontificem, quo sibi modo versandum esset cum Episcopis, venationi & bello deditis (2). *Sunt tamen ebriosi, & injuriosi, vel venatores, & qui pugnant in exercitu armati, & effundunt propria manu sanguinem hominum.* Hinc probabile est Bonifacium hujus auctoritate Pontificis venationes explosisse, in Concilio quod coegit (3): *Venationes & sylvaticas vagationes cum canibus, & ne accipitres & falcones habeant, prohibuimus.* Quæ eadem prohibitio totidem verbis iterata legitur in Concilio Liptinensi (4), cui Bonifacius præfuit: quin & latius manat, *Omnibus servis Dei.* Quo Clerici, Monachique circumscribuntur. In Concilio Suessionensi Clerici universim his arcentur voluptatibus (5); *Et omnes Clerici fornicationem non faciant, nec habitum laicorum portent, nec apud canes venationes faciant, nec accipitres portent.*

IV. Certe his Canonibus frequentissime prohibetur venatio tumultuosa & clamosa, ad quam canes avesque adhibentur, ut quæ frequentior sit & alienior a modestia & professione Cleri. Sed inficiari nemo potest, quin absolute venationes prohibeantur. *Sunt venatores, &c. Prohibuimus venationes, &c.* Nusquam intermittenda illa ex Pauli Apostoli dictatis oratio, qua Clericos occupatissimos esse decet, cuicumque omnino repugnat venationi.

V. Concilio Trullano prohibiti sunt non Clerici, sed Laici ipsi conspectu ipso venationum publicarum, quæ in Amphitheatris edebantur. Prohibuit & omnia hæc Synodus spectacula publica, Comœdias, Choreas, alias exauctorandis Clericis, Laicis a communione semovendis (6). *Omnino prohibet hæc sancta & universalis Synodus eos, qui dicuntur, mimos & eorum spectacula: deinde venationum quoque spectationes, atque in scena saltationes fieri. Si quis autem præsentem Canonem contempserit, & se alicui eorum, quæ sunt vetita, dederit, si sit quidem Clericus, deponatur; si vero laicus, segregetur.* Enormitas pœnæ, sceleris enormitatem prodit. Denique si vel conspectu ipso arceantur Clerici publicarum venationum, quin ipsimet a venatu funditus arceantur?

VI. Quoad Choreas, eas sive publice, sive privatim sustulit hoc Concilium (7). *Sed & publicas mulierum saltationes, multam noxam exitiumque afferentes, tolli volumus: quin etiam eas quæ nomine eorum, qui falso apud Gentiles dii nominatim sunt, vel nomine virorum ac mulierum fiunt, saltationes, ac mysteria more antiquo & a vita Christianorum alieno, amandamus & expellimus. Si sint Clerici, deponi jubemus: si vero laici, segregari.*

Unde patet ea pœna Clericos implicari, quod & ipsi ei se flagitio innecterent quandoque. Denique profanam & superstitiosam damnat, abolerique jubet hæc Synodus consuetudinem, in Noviluniis accendendi per vicos ignes, & transiliendi (8), *Qui in Noviluniis a quibusdam ante suas officinas & domos accenduntur, rogos, supra quos etiam antiqua consuetudine salire inepte ac desilire solent, jubemus deinceps cessare.*

VII. Qui has intemperantius amabant choreas, eas illi obumbrare & dissimulare voluerunt fuco pietatis, dicandis iis in Sanctorum venerationem, & celebrandis profanis his saltationibus ad fores Ecclesiarum, a quarum illæ legibus & sanctimonia sunt proculdubio alienissimæ. Unde & ad eas eliminandas auctoritatem Regiam interponendam sibi duxit Concilium III. Toletanum (9). *Exterminanda est omnino irreligiosa consuetudo, quam vulgus per Sanctorum solemnitates agere consuevit; ut populi qui debent officia divina attendere, saltationi-*

(1) Can. 13. (2) Epist. 1. (3) Epist. 105. (4) Can. 2. (5) Can. 3. (6) Can. 51.
(7) Can. 62. (8) Can. 65. (9) Can. 23.

tionibus & turpibus invigilent canticis, non ſolum ſibi nocentes, ſed & religioſorum officiis perſtrepenter. Hoc enim ut ab omni Hiſpania depellatur, Sacerdotum ac Judicum a Concilio ſancto curæ committatur. Conſtitutionis Regiæ hæc ſunt verba: *Quod balimantiæ & turpes cantici prohibendi ſunt a Sanctorum ſolemnitatibus.*

VIII. Jam inde ab Auguſtini ætate proſcriptæ fuerant hæ ſaltationes (1). *Iſti infelices & miſeri homines, qui balationes & ſaltationes ante ipſas Baſilicas Sanctorum exercere non metuunt, nec erubeſcunt, Chriſtiani ad Eccleſiam veniunt, Pagani de Eccleſia revertuntur. Quia iſta balandi conſuetudo de Paganorum obſervatione remanſit.* Nec me fallit Auguſtini non eſſe hunc Sermonem. Ideo ejus certiſſimo hoc teſtimonio eaſdem inſanias validiſſime configemus (2): *Notum eſt omnibus, nugaces & & turpes ſaltationes ab Epiſcopis ſolere compeſci.* Sic ille contra Parmenianum. Epiſcopo addit malle addici ſe igni a perſecutoribus, quam ad has cogi ſaltationes.

IX. Videtur porro Auguſtinus alludere ad Canonem Concilii Africani, quo vetantur ſaltationes, utpote quæ famulentur licentiæ & impudicitiæ, quamquam fucus illis quidam obducatur colendorum feſtis diebus Sanctorum (3). „ Quibus diebus etiam „ quod pudoris eſt dicere, ſaltationes ſceleratiſſimas per vicos atque plateas exercent, ut matronalis honor, & innumerabilium fœminarum pudor devote venientium ad ſacratiſſimum diem, injuriis „ laſcivientibus appetatur, ut etiam ipſius „ ſanctæ Religionis pene fugiatur acceſſus.

X. Nec reliquas tantum idololatriæ ſordes, quæ his inhæſerant voluptatibus publicis, & ſaltationibus; ſed ipſam inſectabantur licentiam, libidinem, impudicitiam execrabantur ſancti Patres, ab illis avelli difficillimam. Ita perſpicue Auguſtinus: *Notum eſt omnibus nugaces & turpes ſaltationes ſolere ab Epiſcopis compeſci.* Exploſæ ſunt in Conciliis & ſaltationes eæ, quæ ad Eccleſiæ valvas fiebant in venerationem Sanctorum. Exponens Ambroſius hæc Evangelii verba, *Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis*, docet non a nobis deſiderari modulatas corporis jactationes, cum ne juvenes quidem ſatis addeceat ſaltatio, incendendis potius cupiditatibus accommodatiſſima; ſed longe aliam eſſe virtutum choream, quam præmonſtrabat myſtica illa Davidis ante Arcam ſaltatio (4). „ Cavendum, ne quis vulgari quadam ſermonis hujus deceptus interpretatione, putet nobis ſaltationis lubricæ hiſtrionicos „ motus & ſcenæ deliramenta mandari; „ hæc etiam in adoleſcentula ætate vitioſa „ ſunt. Sed ſaltationem eam mandavit, „ qua ſaltavit David ante Arcam Domini. Non ergo illa delitiarum comes atque luxuriæ ſaltatio prædicatur, &c. „

XI. Nec otioſa forſan erit hæc excurſio, ſi recurrat animo, quam non pauci & Clerici & Regulares, non ſatis forſan perpenſis Eccleſiæ ſanctiſſimis legibus, publicos etiamnunc ludos exhiberi curent, per ingenuos nobileſque adoleſcentulos, quibus & choreæ & ſpectacula quædam intertexuntur. Eſt omnino mihi quidem perſuaſiſſimum, integram & illibatam conſtare innoxiæ huic juventuti ſuam & animi & corporis pudicitiam inter has oblectationes. Sed etſi non excutitur, concutitur nonnunquam pudor & caſtimonia, & ultra ætatem gliſcit nonnunquam nequitia. Denique quorſum artus intaminatos hactenus fingere, & frangere ad eos modos, motuſque, quibus non eadem forſan inhærebit ſemper innocentia? *Si ſaltationes, balationes* toties a ſanctis Patribus & a Conciliis proſcriptæ ſunt: cur ad eas, ad earum ſaltem præludia duces erunt quodammodo, qui duces, qui magiſtri ſunt ad pietatem? An ſatis innoxia poſſunt eſſe noxiæ artis & voluptatis tyrocinia qualiacumque?

XII. Ut ab hoc diverticulo in viam nos referamus, ad venationes iterum revocanda oratio eſt. Liber Pœnitentialis Gregorii Papæ III. Clericis qui venationem exercuerint, annum unum pœnitentiæ indicit, Diaconis biennium, triennium Presbyteris. *Si quis Clericus venationes exercuerit, unum annum pœniteat, Diaconus duos, Presbyter tres.* A Beato Bonifacio ſummi Pontificis Legato gradu extruſus eſt Servillion Epiſcopus Moguntinus, Synodico judicio, quod bello cæcidiſſet, & venatus eſſet. Ita auctor vitæ Bonifacii.

XIII. Regula B. Ferreoli ad Monachos ſuos, illius nempe Uceticenſis (5) Epiſcopi, venationes & aucupia prohibet, ut ſæcularem prorſus oblectationem, qua anima extra

[1] De Tempore Serm. 215. [2] L. 3. c. ult. [3] Cod. Can. Eccl. Afr. Can. 60.
[4] De Pœnit. L. 2. c. 6. [5] Uzes.

extra seipsum spargitur, & evagatur, & dum prædam captat, præda ipsa fit (1). „ Inter ceteras mundi delectationes noverit sibi Monachus venationem exercere prohibitum, „ &c. Cum scire potius debeat, vitia pro „ bestiis esse mactanda, &c. Bonum ergo vitæ suæ cursum cursibus vanis perire judicet, „ &c. Ne postponens Monachum ferarum & „ ipse captione capiatur: & sæcularibus desideriis irretitus, venator agrestium bestiarum, adversarii & ipse fiat venatio „. Hæc erat pernecessaria institutio Monachis, qui fere sylvas incolebant, & quorum labores, rusticasque operas feræ plerumque depopulabantur. Non vetat Ferreolus, quin in eas immittant canes, a quibus abigantur, non ut capientur; quod qui semel sæculi voluptatibus renunciarunt, iis deliciæ omnes ab uno summo Deo sperandæ, & irrigandæ sint. *Sed soli Deo vacandum congaudeat, quem expetit*. Perspicuum est harum rationum paria esse momenta adversus Clericos.

XIV. Ante Hieronymum adverterat Ambrosius (2), duos tantum in scripturis commemorari venatores, Nemrodum, & Esau, qui ambo impiorum & reproborum personam circumferunt. *Denique nullum invenimus in divinarum serie Scripturarum, de venatoribus justum*. De venatoribus publicis in Amphitheatro agit Augustinus, cum in illis ait ipsum placere & præmiis donari flagitium (3). *Qui venatoribus donant, quare donant? Hoc in illo amant, in quo nequissimus est*.

XV. Venationibus privatis non raro ad publicas feræ subministrabantur, plerumque in Amphitheatro. Sanxere constantissime Concilia, ut ne umquam Clerici spectaculis & voluptatibus his publicis præsto essent, sive equorum curruumque certaminibus in Circo, sive ludis scenicis in Theatro. Accipe verba ipsa Trullanæ Synodi (4): *Ne cui liceat eorum, qui in Sacerdotali ordine enumerantur, vel Monachorum, in equorum curriculis subsistere, vel scenicos ludos sustinere*. Et sanctissimus tamen & eruditissimus Thomas Apameæ Episcopus, ut Persarum Regis iram molliret, ejusque gratiæ suavius illaberetur, mira & ut spero laudatissima dispensatione cum ipso interfuit certamini equorum in Circo. Sic enim Evagrius (5): „ Thomas vir non doctrina „ modo, sed recte factis etiam facile præstantissimus, Qui forte una cum Cosroe „ certamen equorum in Circo spectare, licet hoc Ecclesiæ Canon vetaret, nequaquam recusavit. Quod propterea ab eo „ factum est, ut omnibus modis Cosrois „ furorem molliret mitigaretque „.

XVI. Ingruente extrema ea necessitate demulcendæ iræ efferati tyranni & victoria ipsa sua insanientis, sapientissimus Præsul detrahendum censuit tum quidem aliquid de asperitate Canonum. At nullo ejusmodi necessitatis telo adactos Thomas non minus acerbe insectatus esset Clericos id genus voluptatibus indulgentes, quam Tarasius Patriarcha Constantinopolitanus, qui Clericos omnes absterruit effugavitque a spectaculis & curriculis equorum in Hippodromio, ut ad graviora se sanctioraque in Scripturis spectacula conferrent; abduxit & a Musicæ certaminibus auscultandis, eos qui aures vocesque suas sacris concentibus dedicassent; denique a deliciis omnibus sensibilibus publice cum plebe aucupandis & degustandis avocavit, ut cœlesti suavitatis, veritatis & caritatis fonte abundantius recrearí se a Deo promererentur (6). „ Multos itaque ex iis qui erant in sacris, qui equorum certaminibus mirandum in modum „ delectabantur, repressit, & ut se domi „ continerent, cum hæc fierent sibique & „ divinis Scripturis attenderent, admonuit; „ & ut nullam turpem & ab honestate alienam auditionem omnino admitterent, „ Davidicis vero fidibus portam aperirent, „ & iis magis delectarentur, persuasit, &c. „ Omnem vero rerum suavium odoratum, „ qui mortem attrahit, admittere dehortabatur; eum vero qui conservabat suaveolentiam Apostolicam, festinatim ad odorem „ unguentorum Christi maxime attrahere „ adhortabatur, &c. „ Hinc illud exstitit Clericos sui status perfectionis non incuriosos, eas demum sensuum voluptates delibare posse, quibus fraudare sese non possunt, nisi & naturæ necessitatibus servire abnuant. Alias enim illi, ut sese, ita & sensus suos omnes divinis canticis & deliciis consecrarunt. Sed & ipsas fidelium oblationes Deo semel & Christo consecratas, hoc est res omnes & proventus Ecclesiæ, in profanas delicias & superfluitates absumi piaculare est.

XVII. Gladiatorum ludos Constantinus & Con-

(1) Cap. 34. (2) Ambr. in Ps. 118. Oct. 8. D 86. c. 11. (3) In Ps. 102.
(4) Can. 24. 51. (5) L. 4. c. 24. (6) Tarasii vita apud Surium die 25. Febr.

& Constantius prohibuerunt, ut liquet ex legibus Codicis Theodosiani (1). Sed ea tandem cruentissima certamina funditus sustulit Honorius Imperator, postquam Telemachus Monachus a Gladiatoribus occisus est, quos in Romano Stadio certantes divellere & deterrere a pugna tentabat. Abolita sunt & exterminata a Theodosio Juniore hominum cum belluis certamina, uno hoc verbo, quod in Amphitheatro pronunciatum ab eo est, Exhorrescere se cruenta spectacula. Qua pollet vi & auctoritate una pii Imperatoris vox. Aures hic adhibendæ Socrati (2): *Annon habetis cognitam, nos ita assuefactos esse, ut nulla crudelia spectacula contemplari possimus? Quæ cum populus ex ejus ore audisset, de reliquo a crudelibus spectaculis abstinere didicit.* Vigebant adhuc Circenses & scenici Ludi. Cum Circenses prius deperisset Valentinianus Junior, illos ipsemet postea fere obliteravit, ut in ejus Funere auctor est Ambrosius. *Ferebatur Valentinianus primo Circensibus delectari. Sic illud absterfit, ut ne solemnibus quidem Principum natalibus, vel Imperialis honoris gratia Circenses putaret esse celebrandos.* Episcopos, Presbyteros & Diaconos ejecerat Justinianus ex omnibus spectaculis, quod eorum sensus uni Deo dicari, eo uno deliciari castissime debeant (3). *Ut scilicet ipsis sensoria omnia instrumenta pura fiant, & consecrentur Deo.* Eo confirmabatur Canon Concilii Carthaginensis III. ubi præfati Patres non nescii quam alienos esse deceat fideles omnes a spectaculis, iis interdixerant Clericos & filios Clericorum. (4) „ Ut filii Episcoporum, „ vel Clericorum spectacula sæcularia non „ exhibeant, sed nec spectent, quandoqui„ dem a spectaculo & omnes laici prohi„ beantur. Semper enim Christianis omni„ bus hoc interdictum est, ut ubi blasphe„ mi sunt non accedant.

In Concilio etiam Africano spectacula in genere damnata fuerunt, interpellatique Imperatores, ut ne unquam ea Festis & Dominicis diebus actitarentur: & ne ad ea fideles cogerentur, cum cogi quemquam nefas sit ad ea, quæ divinis Legibus adversantur (5). *Nec oportere etiam quemquam Christianorum ad hæc cogi spectacula; maxime quia in his exercendis quæ contra præcepta Dei sunt, nulla persecutionis necessitas a quoquam adhibenda est.*

XVIII. Jamdiu ante Laodiceni Concilii Patres a nuptiis fidelium saltationes exploserant, fideles omnes absterruerant a spectaculis quibuscunque, (6) *Quod non oportet Christianos ad nuptias euntes, balare vel saltare* βαλλίζειν, ἢ ὀρχεῖσθαι. *Sed caste cœnare, vel prandere, sicut competit Christianis, &c. Non oportet Sacerdotes aut Clericos quibuscumque spectaculis in scenis aut nuptiis interesse.*

XIX. In Concilio denique Agathensi vetiti fuerant omnes Clerici, non nuptiarum tantum conviviis interesse, sed conventibus prorsus omnibus, & ubi cantatur & saltatur tam intemperanter & impudice, ut his contaminentur oculi, sensusque alii, mysteriorum sanctimoniæ sacri (7). *Ubi amatoria cantantur, & turpia, aut obscœni motus corporum choreis & saltibus efferantur; ne auditus & obtutus sacris Mysteriis deputati, turpium spectaculorum atque verborum contagione polluantur.* Verba eadem ipsa sunt Venetici Concilii paulo ante habiti (8) in Armorica Provincia.

XX. Eadem omnino præceptione Clericos omnes imbuerat B. Isidorus Hispalensis Episcopus, ut a sæculi voluptatibus diligentissime aufugerent, & ne mundi pompis aut spectaculis unquam interessent (9). *His lege Patrum cavetur, ut a vulgari vita seclusi, a mundi voluptatibus sese abstineant, nec spectaculis, nec pompis intersint, convivia publica fugiant, privata non tantum pudica, sed & sobria colant.* Cassiodorus ita stylum suum, linguamque Theodorico Regi commodavit, ut & ipse spectacula etiam dum ederet, detestaretur (10). *Spectaculum expellens gravissimos mores, evacuator honestis, &c. Hac nos fovemus, necessitate populorum, &c. Expedit interdum desipere, ut possimus populi desiderata gaudia continere.*

CA-

(1) Theodor. L. 5. c. 26. (2) L. 7. c. 22. (3) Cod. l. 1. tit. 4. c. 34. (4) Can. 11.
(5) Can. 15 61 (6) Can. 53. 54. (7) Can. 39. (8) Can. 11.
(9) De Eccles. Offic. l. 2. c. 2. (10) Baron. ann. 509. n. 5. 523. n. 1. 2.

CAPUT XLIII. *P. 2. l. 4. c. 11.*

De ludis & voluptatibus parum consentaneis Clerico cuicumque, per eadem mediæ ætatis sæcula.

I. Leges Imperatoriæ, quibus summoventur Clerici venatione, saltationibus, spectaculis, aleis; immo ne ejusmodi ludorum spectatores, aut utcumque participes sint.

II. Varii Canones ad proscribendos ludos.

III. Exempla ad hoc ipsum.

IV. An aliqui innocui sint ludi, nec Monialibus prohibiti.

V. Discrimen ludorum damnabilium & tolerandorum.

I. UT saltationibus, venatu, spectaculisque sæcularibus interdictum est Clericis, ita & ludis. Canones, ut videtur, confirmat Justinianus, cum alea arceat Clericos, immo & locis, ac conventibus iis quomodocunque præsentes esse, ubi his ludis aut spectaculis publicis vacatur: (1) „ Interdicimus sanctissimis Episcopis & Presbyteris, Diaconis & Subdiaconis, & Lectoribus, & omnibus aliis cujuslibet ordinis venerabilis collegii aut schematis constitutis ad tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes esse, aut inspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculum spectandi gratia venire. Si quis autem ex his in hoc deliquerit, jubemus hunc tribus annis a venerabili ministerio prohiberi, & in Monasterium redigi „. Suspendi ad triennium, & in Monasterium detrudi ad pœnitentiam, ejusmodi pœnæ sunt, quibus in leves culpas non animadverteretur. Alia lege Justinianus executionem legis hujus Episcopis delegavit, data copia ut opem & tuitionem arcesserent Præsidum Provinciæ: (2) „ Quæ de alea, sive, ut vocant, cottis, καὶ κύβων, ἤτοι κόττων, ac de eorum prohibitione a nobis sancita sunt, ea liceat Dei amicissimis Episcopis, & perscrutari, & cohibere, si fiant, & flagitiosos per clarissimos Præsides Provinciarum, & Patres defensoresque civitatum ad modestiam reducere „. Illa autem in hanc rem potissima est Constitutio ejusdem Principis, qua vicem primum dolet nonnullorum ex Presbyteris & Clericis, adeoque & ex Episcopis, qui sese his contaminabant ludis, quibus ne Laicos quidem illigari fas est, aut ad legis adversantis sibi ludibrium, ludentium spectatores & participes fiebant: (3) „ Præter communem rerum fidem, ex Presbyteris & Diaconis, nam eo amplius dicere erubescimus, nempe Episcopos, non verentur, alii quidem per se ipsos, cubos seu tesseras contrectare, & adeo pudendum, atque ipsis etiam laicis a nobis interdictum spectaculum participare; alii vero talem ludum non accusant, sed vel communicant facientibus, aut sedent spectatores, &c. Polluunt suas manus, & oculos, & aures, sic damnatis & prohibitis ludis „. Vetat ergo Princeps ne his se profanis ludis spectaculisque quicunque Clerici commaculent, itemque ne equorum certaminibus, ne scenicis ludis, aut venationibus ferarum, id ipsi cum profiteantur, & in se recipiant avocare fideles omnes ab istiusmodi pompis & vanissimis oblectamentis: *Ipsi prædicant, ut abrenuntient adversarii dæmonis cultui, & omnibus pompis ejus, quarum non minima pars talia spectacula sunt.* In Nomocanonem Joannis Antiocheni & Photii (4) congestæ sunt Leges istæ omnes Imperatoriæ.

II. Trullanum Concilium excommunicatione innodavit Laicos, Clericos depositione, si qui ludis his prohibitis vacarent: (5) „ Nullum omnino sive Clericum sive Laicum ab hoc deinceps tempore, alea ludere. Si quis autem hoc deinceps facere deprehensus fuerit, si sit quidem Clericus, deponatur; si laicus, segregetur „. Ita renovabantur Apostolici Canones (6), qui easdem intentaverant pœnas Clericis, Laicisque, eadem ludorum damnabilium voluptate deturpatis. Laicos solos his minis perculerant Patres Concilii Eliberitani, quod in Clericos ne caderet quidem suspicio rei tam absurdæ: (7) „ Si quis fidelis alea, id est, tabula luserit, placuit eum abstinere, & si emendatus cessaverit, post annum poterit communione conciliari „. Denique tanta invidiæ flamma in hos ludos eruperat, ut aleæ amatores impatien-

(1) Cod. l. 1. De Episc. & Cler. L. 17. Novel. 123. c. 10. (2) Cod. l. 1. De Episc. audient. L. 25. (3) Ibid. l. 34. (4) Tit. 9. c. 27. (5) Can. 50. (6) Can. 42. 43. (7) Can. 78.

tissime ferrent Aleatores se dici, & aliud, nescio quid nominis, subrogarent, quo non eadem sibi inureretur infamia. Ita enim Ammianus Marcellinus de Romana nobilitate verba faciens: (1) „ Quidam ex his „ liceat rari, Aleatorum vocabulum decli„ nant, ideoque se volunt appellari Tes„ serarios. Inter quos tantum differt, quan„ tum inter fures & latrones.

III. Supersunt in historicis Eusebii monumentis excerpta quædam ex elegantissimis olim Apollonii opusculis adversus Montanistas, ubi vir summus convellit insanos antiquissimæ Ecclesiarum doctrinæ adversarios, qui perversissime Prophetarum sibi nomen & gloriam sumebant, cum vitæ pravitate doctrinam ipsi suam infamarent, voluptatique, tesseris, & usuræ studerent. En ipsa Apollonii verba (2): *Dic mihi, Tingitne capillos Propheta? An stibio oculos linit, an studet ornari, an tabula ludit & tesseris, an pecuniam locat fœnori?*

Erat certe Synesio exploratissimum, (3) quam abhorrere deberent Clerici omnes a ludis, cum hac etiam ratione muniret se adversus electores suos, & Episcopales infulas detrectaret, quod abstinere ludo non posset, cum Episcopus debeat ab his voluptatibus alienissimus esse, nec alias captare, quam cœlestium Scripturarum oblectationes (4): „ Scis me, cum a libris oculos „ avocavi, in omne ludorum genus esse „ propensum. At Episcopum divinum esse „ hominem oportet, utpote qui ab omni „ ludo peræque ac Deus ipse, alienus & „ inexorabilis esse debeat, &c. Ut & ad „ mœstitiam sit compositus, & ad nullam „ voluptatem confringi atque emolliri pos„ sit.

Narrat Gregorius Turonensis (5) Sanctimoniales quasdam sanctæ Radegundis Pictaviensis, Abbatissæ suæ tum culpas alias ingessisse, tum quod *ad tabulas lusisset*. Purgabat se Abbatissa, quod lusisset superstite beata Radegunde, in quam adeo ea culpa resiliret; porro ejusmodi lusum nec Canonicis Regulis, nec Regula ipsa sua vetari; parituram se tamen Episcoporum mandato: „ Respondit, Etsi lusisset vivente domina „ Radegunde, se minus culpa respiceret; ta„ men nec in Regula per scripturam prohi„ beri, nec in Canonibus retulit: sed ad jus„ sionem Episcoporum repromisit cervice „ se inflexa per pœnitentiam quidquid ju„ beretur implere.

IV. Prope abest a vero hunc tabularum ludum longe alium esse ab eo, quem Leges & Canones explosere. Honesta ea erat animi relaxatio, maxime inter Moniales; quæ eo se ludo oblectabant brevissimo quodam temporis intervallo, ad reficiendas animi vires, cum ludus ille aleæ & tesserarum, quem procul amandari jubent Canones & Leges, animi perturbationes ciere soleat, & cupiditates inflammare, tum victoriæ, tum lucri; unde plerumque jurgia, contentiones & dispendia proficiscantur. Eorum detestatur nobilis Historicus Cornelius Tacitus infamiam incredibilem, qui eo ludo perdita substantia sua omni, corpus denique & libertatem suam addicebant, quo fiebat ut & victores victoriæ suæ puderet, eoque ut se exsolverent, per commercia in longinquas gentes eos distraherent. Sic enim ille de Moribus Germanorum (6): „ Tanta lucrandi perdendique temeritate, „ ut cum omnia defecerint, extremo ac „ novissimo jactu de libertate & de cor„ pore contendant. Victus voluntariam ser„ vitutem adit, &c. Servos conditionis hu„ jus per commercia tradunt, ut se quo„ que pudore victoriæ exsolvant.

V. His flagrantissimis ludendi cupiditatibus, lucrandi, perdendi, his rei omnium pretiosissimæ, temporis dissipationibus, his mortalium calamitatibus, & ruinis familiarum obviam ibant leges, aleæ & aleatoribus jure merito infestissimæ. Audiendus hic Clemens Alexandrinus (7): *Jam vero prohibendus quoque est tesserarum ludus*, τῶν κύβων παιδιὰ, *& præterea ex talorum ludo lucri studium, quod nonnulli acriter sequuntur*: διὰ τῶν ἀστραγάλων. *Talia enim inconsideratus luxuriæ amor otiosis oblectamina suppeditat. In causa enim est desidia.* Alias inficiari nemo cordatus potest, quin & piis & religiosis sua sint honesta, lusimque quodammodo delibanda oblectamenta, & laxamenta animi, ut de B. Joanne Apostolo & Evangelista narrat Cassianus.

CAPUT

(1) L. 28. c. 2. (2) L. 5. c. 18. (3) Hieron. De Script. Eccl. in Apolog. (4) Epist. 105.
(5) L. 10. c. 16. (6) Cap. 24. (7) Pædag. L. 3. c. 11.

CAPUT XLIV. *P.2.l.4. c.12.*

Militia & armis Clerici prohibiti, per eadem media sæcula VI. VII. & VIII.

I. II. Quæ Concilia a militia & armis Clericos deterruerint?

III. Ut in exercitu Sacramenta administrarent Episcopi, Presbyterique?

IV. Mirabilia Episcoporum exempla, qui exercitibus & castris intervenerunt.

V. Gregorius Magnus & Stephanus III. non multum dissimilem secuti sunt rationem.

VI. VII. In Hispania & in Oriente valebant utique eædem Leges.

VIII. IX. Basilii Canones in eandem rem, & Concilii Cabilonensis.

X. XI. XII. Quæ Athanasii, quæ Chrysostomi sententia.

XIII. Singularia quædam exempla, ubi Clerici, ubi Episcopi, etiam sanctitate conspicui, militaribus interfuere expeditionibus, semoti tamen ab acie, ne armati quidem.

I. SUpereft ut pauca aliqua perstringamus de bello, & de armis, & de sacrorum in ea redituum impendiis. Cum Sacerdotium Christianum pacem & caritatem spiret, & præ se ferat, hinc dilucidum fit non aliis Clericos armis cingendos esse quam spiritalibus, utpote quibus paci & tranquillitati Christianæ longius latiusque propagandæ militatur. Ideo & Concilium Matisconense I. in carcerem menstruum contrudit, & vitam interim pane & aqua tolerare jubet Clericos eos, qui deprehensi fuerint indecenti cum veste & armis (1): „Si Clericus aut cum indecenti veste, aut cum armis inventus, a seniore ita coerceatur, ut triginta dierum inclusione detentus, aqua tantum & modico pane diebus singulis sustentetur.

II. Succensentem supra audivimus Bonifacium Archiepiscopum in Epistola ad Zachariam Papam data, de Episcopis iis, qui *pugnabant in exercitu armati, & effundebant propria manu sanguinem hominum*. Ei malo medicinam fecit Concilium Liptinense, veritis Clericis, Monachisque, ne arma unquam induerent, aut pugnarent, vel exercitibus intervenirent, nisi paucissimi illi numero Episcopi, quorum est in castris Principibus, Ducibus, & militi ipsi Sacramenta erogare (2): *Servis Dei per omnia armaturam portare, vel pugnare, aut in exercitum & in hostem pergere omnino prohibuimus, nisi illis tantum, qui propter divinum mysterium, Missarum scilicet solemnia adimplenda, & Sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt, id est, unum vel duos Episcopos cum Capellanis & Presbyteris eorum Princeps secum habeat. Et unusquisque Præfectus unum Presbyterum, qui hominibus peccata confitentibus indicere pœnitentiam possit*. Ejus Canonis hanc summam fecit Bonifacius in Epistola quadam: *Interdiximus servis Dei, ne pompatico habitu, vel sagis vel armis utantur*.

III. Habes hic unum & alterum Episcopum, cum Presbyteris suis, Principi in exercitu affixum; habes Presbyteros quasi Eleemosynarios Castrorum cuique militum cohorti addictos; qui uni tamen spiritali militiæ, & sacrarum functionum ministerio vacent. Idem præcipit Abbatibus Concilium Suessionense, eodem prope tempore habitum, ut se militaribus muniis subducerent, quamquam certos militum cuneos jam tenerentur suo sumptu Regiis Exercitibus aggregare, ut alibi dictum est prolixius (3): *Et Abbates legitimi hostem non faciant, nisi tantum homines eorum transmittant*. Legitimi dicuntur hic Abbates, qui Regulares erant, cum eidem Cœnobio esset & Commendatarius Abbas laicus & miles, cui Regularis Abbas ductandum commendabat militum cuneum, Abbatiæ sumptu sustentandum.

IV. Ubi Gregorius Turonensis duorum illorum commemorat facinora Præsulum, qui semel iterumque exauctorati fuere, armis quoque illos & militia delectatos declarat, quin & præliis cædibusque cruentatos fuisse (4): *Fuerunt in hoc prælio Sidonius & Sagittarius fratres, atque Episcopi, qui non cruce cœlesti muniti, sed galea aut lorica sæculari armati, multos manibus propriis, quod pejus est, interfecisse referuntur*.

Ducem se quidem Christiano exercitui præstitit B. Germanus Altisiodorensis Episcopus in Britannia majore, sed eo tantum fine & consilio, ut cœlestis militiæ opem implotaret adversus Pictos & Scotos, Bari-

(1) Can. 5. (2) Can. 2. (3) Can. 3. (4) L. 4. c. 43.

barbaras gentes, qui mox prostrati fugatique sunt: *Cum Germanus ipse dux belli factus, non clangore tubæ, sed clamore Alleluja, totius exercitus voce ad sydera levata, hostem immanem in fugam vertit*. Sic Ado in Chronico, qui non ita præclaro encomio prosequitur Episcopum alium, qui Gallicanum ductabat exercitum adversus Suevos, nec affuit tantum, sed præfuit prælio cruentissimo: *Anepos Episcopus sæcularis conversationis vir, duxit exercitum Francorum contra Viliarium in Suevos, ubi gravissima cædes facta est anno Domini* 712. Idem narrat & Beda de B. Germano, atque modo Gregorius Turonensis, sola illum oratione armatum congressumque fuisse cum hoste, non nescium hanc militiam a Christo & Apostolis dedicatam fuisse (1): *Itaque Apostolicis ducibus Christus militabat in Castris*.

At longe admirabilius est, quod idem alibi Beda memorat de certamine inter duos Britannorum Reges inito, quorum alteri præter militem aderat tam innumerabilis multitudo eorum, qui solis decertarent precibus, ac præsertim Monachorum celeberrimi Cœnobii Bancoriensis, ut eorum interfecti sint mille & duceni, cum qui defensor eis datus fuerat, primus fugam arripuisset (2): *Extinctos in ea pugna ferunt, de iis qui ad orandum venerant, viros circiter mille ducentos, & solum quinquaginta fuga lapsos*. Narrat idem alibi (3) Anglos Orientales numero impares hostium exercitui, advolasse ad Monasterium, ubi Sigebertus Rex administrato aliquandiu Regno, editisque tum sapientiæ & pietatis documentis, regno corruptibili se abdicaverat, quo incorruptibili potiretur: illum vi allata abripuisse, ea spe fore, ut vel ipso ejus conspectu, animi convalescerent, militibusque invicta quædam fortitudo inspiraretur; at Sigebertum præsentis, quam præteriti sui status & propositi tenaciorem, constantissime & armis, & acie abstinuisse, animique magnitudinem præclarius ostentasse cadendo, quam occidendo: „Illo nolente ac contradicente, invitum de Monasterio eruentes duxerunt in certamen, sperantes minus animos militum trepidare, minus præsente duce quondam strenuissimo & eximio, posse de fuga meditari. Sed ipse professionis suæ non immemor, dum optimo esset vallatus exercitu, non nisi virgam tamen habere in manu voluit, occisusque est una cum Rege Henrico, cæsus sive dispersus exercitus.

V. Alienissimo se quoque animo a cruentis his expeditionibus tum testatus est esse Gregorius Magnus, cum verbis suis moneri voluit Mauritium Imperatorem, in sua potestate fuisse ut internecione delerentur omnes Longobardi, qui Ecclesiæ & Imperio bellum indixerant. Sed non eum esse se, qui cujusquam fundendo sanguini, aut cædi operam suam interponeret, vel auctoritatem accommodaret (4): *Unum est, quod breviter suggeras serenissimis dominis nostris, quia si ego servus eorum in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec Regem, nec Duces, nec Comites haberet, atque in summa confusione divisa esset. Sed quia Deum timeo, in morte cujuslibet hominis me miscere formido*. Fungebatur tamen officio Gregorius, & strenue instabat, ut Imperatorius exercitus incursationes Longobardorum in Romanorum fines compesceret. Contra autem Stephanus III. & reliqui Pontifices Romani ejus ævi adversus eosdem Longobardos appellavere Galliæ Regum tuitionem, & arma victricia, in quibus experiebantur inexpugnabile esse Ecclesiæ Romanæ munimentum. Ita enim ille ad Reges Galliæ (5): *Peto vos, ne pereamus, nequando dicant gentes, quæ in cuncto orbe terrarum sunt; Ubi est fiducia Romanorum, quam post Deum in Regibus, & in gente Francorum habebant?* Ut non dubitaverat Gregorius Imperatorios exercitus excitare se posse ad propulsandos Longobardos; ita ne ambigere quidem potuit Stephanus III. quin cessante Imperatoria militia, posset adversus eosdem hostes auxiliares invocare cohortes Regum Francorum. Itaque specie magis quam re utriusque Pontificis consilia, & rationes dissidebant.

VI. In Concilio Ilerdensi biennii suspensio & pœnitentia constituta est in Clericos, qui manus sanguini Christi distribuendo sacras, humano fuso cruore inquinarent (6): *De his Clericis, qui in obsessionis necessitate positi fuerint, id statutum est, ut qui altario ministrant, & Christi sanguinem tradunt, vel vasa sacro officio deputata contre-*

(1) L. 1. c. 20. (2) L. 2. c. 2. (3) L. 3. c. 18.
(4) Joan. Diac. l. 4. c. 64. Greg. Reg. l. 7. Ep. 1. (5) Epist. 3. (6) Can. 1.

tractent, ut ab omni humano sanguine, etiam hostili abstineant. Quod si in hoc inciderint, duobus annis tam officio quam communione priventur. In Concilio Toletano IV. (1) exauctorantur, & pœnitentiæ mancipantur, in Cœnobio quopiam, qui Clerici cum essent, plebe ad seditionem concitata, ipsi ad arma convolassent.

VII. Fuit & illud Orientalibus Episcopis perspectissimum, blandissime conciliandam esse professionis suæ humanitatem & indulgentiam, cum ea caritate & tuitione, quam populis suis deberent, & civitatibus ab hoste circumvallatis. Theodoretus Canonum consultissimus affirmat sanctissimum illum Nisibis Episcopum Jacobum, & Episcopum pariter, & Præfectum, ac defensorem se egisse, exercitusque ducem ejus Civitatis, quæ Imperii in finibus, & veluti certum propugnaculum esset (2): Ἐπίσκοπος, καὶ πολίαρχος, καὶ στρατηγός. Cum eam obsidione cinxisset Persarum Rex, murosque magnam partem evertisset, flumine coercito, & post liberius effuso, sanctissimus Præsul muros alios restaurari fecit, novisque machinis excitatis, hostes omnino ab obsidione repulit: *Divinus ille vir Jacobus, suæ precationis virtute, non solum militum, aliorumque incolarum confirmavit animos, verum etiam murum denuo extruxit, & machinis oppositis hostes irruentes repulit*. Sed scite & vere illud observat Theodoretus, convenienter Canonum statutis, pugnasse Jacobum, vicisse, Persas fugasse, ab Ecclesia non discedentem, ad mœnia nec accedentem, uno, eoque invictissimo orationis præsidio: *Quas res perfecit, non accedendo ad mœnia, sed intus in sacrosancto Templo Deum precibus enixe sollicitando*.

VIII. Fidelibus qui hostilem in prælio sanguinem fudissent, suadebat Basilius, ut triennium totum sacro Christi corporis epulo se abstinerent: & fatebatur tamen nihil illis hactenus pœnarum indictum fuisse, cum manus & arma defensione patriæ & castitatis consecrassent (3): „ Cædes in „ bellis factas patres pro cædibus non re- „ putavere, ut mihi videtur, ignoscentes „ iis qui pro pudicitia & pietate decertant „. Addit Balsamon ejus Basilii Canonis usum exolevisse; alias enim totum vitæ cursum milites peracturos, beatæ hujus communionis exortes; at cum voluisset Phocas Imperator Martyrum albo inscribi, qui in bello milites ferro cecidissent, hoc Basilii Canone munisse se Episcopos, & ejus postulata refutasse. Addit denique idem Balsamon, complusculos Presbyteros, & ex Episcopis unum jussu Imperatoris venisse in conspectum Concilii, quod arma gestassent, pugnassentque cum hoste: tumque Episcopos Concilii varias in sententias isse: aliis convenienter huic Canoni eos orbantibus omni prorsus sacro ministerio, aliis sæcularis, quam Ecclesiasticæ militiæ amantioribus, eoque consentibus his etiam laudes ingerendas. Adeo Canones isti tum in desuetudinem, & in contemptum venerant.

IX. Nec Basilii tantum Canone, sed & Chalcedonensi, gravissimæ decernebantur hæ pœnæ, in Clericatus transfugas, vel Cœnobiorum, qui sæculari se vel dignitatum, vel armorum militiæ adscribi ambiebant: (4) „ Eos qui in Clero semel ordi- „ nati sunt, & itidem Monachos, statui- „ mus nec ad militarem expeditionem, nec „ ad sæcularem dignitatem posse venire. „ Qui autem hæc audent, & non pœni- „ tentia ducti ad id revertuntur, quod pro- „ pter Deum prius elegerant, anathemati- „ zari „. Qui idem Canon inter Apostolicos (5) locum habet.

X. In Nomocanonem suum contulit Photius (6) Leges omnes, quibus Clerici & Beneficiarii abdicantur, qui se militiæ implicuerint. His Legibus priscis posteriores alias adjicit Balsamon.

XI. Risit Athanasius ludificationes Episcoporum Arianorum, qui Romano ne Concilio interesse cogerentur, cum illud Julius Papa, ipsorum postulatis obsecundans indixisset, Persicum bellum prætexebant. At contra declarat Athanasius, non esse quod se Episcopi bellicis tumultibus interponant (7): *Causificationem interim turpem fingentes, se ob bella Persarum venire non posse. Sed in ea re nihil veri. Metus enim conscientiæ eos expediebat. Quid enim negotii Episcopis cum bello?*

XII. Declarat & illud Chrysostomus, arma Sacerdotum, nimirum preces, non paulo invictiora esse, & terribiliora, quam ipsa militum tela: cum subito ebulliente lepra percusserit Deus Regem ferocientem, & sa-

(1) Can. 45. (2) L. 2. c. 30. (3) Epist. ad Amphiloc. c. 13. (4) Can. 7.
(5) Can. 83. (6) Tit. 9. c. 32. (7) Epist. ad Solitar.

& sacerdotales monitiones fastidientem (1): *Nam sacerdotis est arguere, non movere arma, non clypeum tractare, &c. Ut intelligatis Sacerdotium Regno majus esse.*

XIII. In confesso tamen est, incidisse eas temporum difficultates, ea discrimina, ut necessario Clerici ipsi arma corripuerint, & corripi fecerint ad patriæ regionis tuitionem, ne hiscentibus quidem Episcopis, aut insimulantibus tam necessariam publicæ salutis defensionem. Cum Barbari copias Romanas in fugam vertissent, Parochi classicum cecinere, rusticisque Parochiarum suarum aggregatis hostem victoria sua insanientem effugarunt. Synesius, ut alibi a nobis memoratum est, præerat illius tum Provinciæ Metropoli, idemque non defensionem tantum paravit, sed & encomium cecinit eorum, qui pro patriæ & Ecclesiæ incolumitate in tantum se discrimen conjecerant (2): „ Plurima Auxiditarum sacerdo-„ tibus bona contingant, qui cum milites in „ montium se latebras abdidissent, suumque „ ipsi sanguinem custodire vellent, ru-„ sticam plebem convocantes, statim ab „ ipsis sacris recta ad hostes duxerunt, su-„ sisque ad Deum precibus, trophæum ere-„ xerunt „. Rusticos quidem suos hi Parochi in aciem eduxerunt, in tuitionem regionis a militibus proditæ; sed ipsi sane pugna abstinuere, & ne arma quidem attigere. Id perspicue notat Synesius, cum Parochos una hac induit cura & sollicitudine, congregandi rusticos in aciem, pugnandi non aliter, quam precibus ad Deum ingeminatis. Id ipsum & alibi disertius ille affirmat, cum Diaconum commendat, qui strenuitatem miram ostentabat, cum inermis tamen esset, unde nec irruentem in se unum ex hostibus probe armatum potuit, nisi lapide percutiendo, propulsare, quod fecit teste Synesio, quasi pugno illum cecidisset: „ Hic ille est qui Prin-„ ceps armatum militem inermis excepit, „ quem quominus lapide tempori illiso fe-„ riit, non ut eum jaceret, sed ut quasi „ pugnis infestis insiliret „. Arrepto certe militis ejus gladio, plures ille alios confodit, sed is fuit & prælii æstus, & victoriæ ardor, qui transversum illum egit, ultra eos justi moderaminis limites, quos sibi ipse præscripsisset. Judæos Alexandria expulit B. Cyrillus Alexandrinus Episcopus, teste Socrate (3), eo milite quem ipse collegisset, & Præfecto Oreste adeo non ferente suppetias, ut palam adversaretur, quod jamdudum ad se traxissent Episcopi Alexandrini maximam partem ejus potestatis, quam Imperatorii Ministri solent explicare. Marcellus Apameæ sanctissimus Episcopus sub Imperatore Theodosio Idolorum templa diruere aggressus est, eoque ex Sozomeno militem ipsemet & Gladiatores adduxit (4): „ Certior factus in Aulone „ templum esse amplissimum, militibus ali-„ quot ac gladiatoribus assumptis, adversus „ illud contendebat „. At Marcellus ne ad sui quidem defensionem tum armis sese ullis munierat. Itaque in eum seorsim subductum impetum fecere Gentiles, ejusque sanguine ruinas collabentis templi sui conspersere. Ejus ut Martyris memoria in sacris tabulis colitur.

CAPUT XLV. *P. 3. l. 4. c. 9.*

Voluptates, & pompæ sæculi, & insanæ expensæ Clericis prohibentur, venatio, comœdia, arma, pugnæ, tabernæ, sub Imperio Caroli Magni, & ejus stirpis.

I. Clericos Concilia arcent ludis, venationibus, scenicis ludis.
II. His Conciliis consentiunt Capitularia Regum.
III. In hæc stomachatur Jonas, & in Proceres, Nobilesque, qui suo venandi jure utuntur impotentius.
IV. Musicæ certamina Clericis prohibita, nisi ad Psalmorum concentum.
V. Canones iidem in Oriente vigebant.
VI. Aditus Clericis interclusus ad spectacula. Ubi falsus periclitatur, molliores Canonum interpretationes explodendæ sunt.
VII. Ne Clerici armati ingrediantur.
VIII. De eodem. Nec laici sacris mysteriis armati intererant.
IX. Vetitus aditus ad tabernas.
X. De expensis ad commoda publica.

I. PRoscripsere a Clero sacri Canones molliores omnes & effœminatas voluptates, pompasque ludicras sæculi, ludos, comœdias, venationes, quidquid est deni-que

(1) Hom. 4. in verba Isaiæ Vidi Dominum. (2) Epist. 122. (3) L. 7. c. 13.
(4) L. 7. c. 15.

que quod ſenſus faſcinare, & corda inficere ac vitiare poſſit. Ita enim Concilium III. Turonenſe (1): „ Ab omnibus quæcunque ad aurium, & ad oculorum pertinent illecebras, unde vigor animi emolliri poſſe credatur, quod de aliquibus generibus muſicorum, aliiſque nonnullis rebus ſentiri poteſt, Dei Sacerdotes abſtinere debeur. Quia per aurium oculorumque illecebras vitiorum turba ad animam ingredi ſolet. Hiſtrionum quoque turpium, & obſcœnorum inſolentias jocorum, & ipſi animo effugere, ceteriſque Sacerdotibus effugienda prædicare debent. „ Et proximo mox Canone: „ Sacerdotibus non expedit ſæcularibus & turpibus quibuslibet intereſſe jocis. Venationes quoque ferarum, vel avium minime ſectentur „. A quibus non recedebat Concilium Cabilonenſe II. ut non e Clero tantum, ſed & e laicis ſi fieri poſſet, ejicerentur periculoſiſſimæ venationum & ſcenicorum ludorum voluptates (2): „ Ab omnibus oculorum auriumque illecebris Sacerdotes abſtinere debent, & canum, accipitrum, falconum, vel ceterarum hujuſmodi rerum curam parvipendere; hiſtrionum ſive ſcurronum, & turpium ſive obſcœnorum jocorum inſolentiam, non ſolum ipſi reſpuant, verum etiam fidelibus reſpuenda percenſeant.

II. Epiſcopos, Abbates & Abbatiſſas avocaverat Carolus Magnus ipſe ab expenſis illis incredibilibus hominum in venationes & aucupia inſanientium (3): *Ut Epiſcopi & Abbates, & Abbatiſſæ, culpas (ſeu copulas) canum non habeant, nec joculatores*. Concilium Moguntinum comœdias & aleas proſcripſit: *Jocum ſæcularem diligere, aleas amare*. Triennii ſuſpenſione mulctati fuerant Clerici comœdiæ & aleæ ſectatores (4): *Si quis Clericus ad tabulas ludat, vel ſpectaculis attendat, per tres annos e ſacro miniſterio prohibeatur, & ſi dignam pœnitentiam fecerit, reconcilietur*.

III. Laicos ipſos iniquo patiebatur animo Jonas Aurelianenſis Epiſcopus, ſi expendere mallent opes ſuas in canes, quam in pauperes; in aves, quam in membra Chriſti (5): *Exiſtunt complures, qui ob amorem canum, & diverſiſſimas venationes, quibus miſerabiliter inſiſtunt, & pauperum curam quodammodo negligunt*. Quanto ergo ille æſtu excanduiſſet in Beneficiarios, qui commendata ſibi pauperum patrimonia, his eſurientibus ſubtrahunt, ut in canes effundant?

Sed eo vehementiſſime juſtiſſimeque efferveſcit Jonas, quod impotentius ſæviuſque Magnates ſuo venationum abutantur jure, cui fori quam poli leges conſonantiores utique ſunt (6): „ Miſerabilis ſane & valde deflenda res eſt, quando, pro feris quas cura hominum non aluit, ſed Deus in commune mortalibus ad utendum conceſſir, pauperes a potentioribus ſpoliantur, flagellantur, ergaſtulis detruduntur, & multa alia patiuntur. Hoc enim qui faciunt, lege mundi ſe facere juſte poſſe contendunt; quos convenio, ut juſto libramine decernant, utrum lex mundi legem evacuare Chriſti debeat, necue „: *Et inferius*: „ Quis igitur neget, contra regulam Chriſtianitatis fieri, cum propter unius hominis delicias, tot pauperes Chriſti diverſiſſimis injuriis afficiantur? Quod ita multifarie fit, ut vix explicari queat. Palpent & promittant talia facientibus impunitatem, qui volunt & audent. Ego vero neminem palpare, immo ſecurum ſuper hac re reddere audeo, quod hæc impune ullo pacto facere non poſſit.

IV. Acerbiſſime invehebantur Concilii Forojulienſis Patres ſub Patriarcha Paulino, in Muſicæ concentus, vocumque ſuavitates ac mollities, fides & alia id genus voluptatum ſenſibilium irritamenta; conceſſis tamen, adeoque & vehementer commendatis modulationibus ſuaviſſimis Pſalmorum & Canticorum cœleſtis Hieroſolymæ (7): *Placuit, ut eas prorſus mundanas dignitates, quas ſæculares viri, vel Principes terræ exercere ſolent, in venationibus ſcilicet, vel in canticis ſæcularibus, aut in re reſoluta & immoderata lætitia, in lyris & tibiis, & in ſimilibus luſibus, nullus ſub Eccleſiaſtico Canone conſtitutus, ob inanis lætitiæ fluxum, audeat faſtu ſuperbiæ tumidus quandoque præſumendo abuti: niſi forte ſi in hymnis & Canticis ſpiritualibus delectatur, de ſacris videlicet Scripturarum voluminibus digne honeſteque compoſitis utatur*.

V. Ab his nimirum voluptatum fomitibus, ſpectaculis, ſcenicis ludis, hippodro-

(1) Can. 7. (2) Can. 9. (3) Conc. Gall. tom. 2. p. 157. Can. 24. (4) Addit. 3. c. 27. (5) De inſtit. laicali l. 2. c. 23. (6) Ibidem. (7) Can. 8.

mii certaminibus, Tarasius Patriarcha Constantinopolitanus suum Clerum abstraxit, propositis ex adverso spectaculis aliis, & voluptatibus castioribus, in sacrorum Codicum frequenti lectione, Psalmorumque nocturno & diurno concentu: (1) „ Multos ex iis qui erant in sacris, qui equorum certaminibus mirum in modum delectabantur, repressit, & ut se domi continerent, cum hæc fierent, sibique & divinis Scripturis attenderent, admonuit, & ut nullam turpem & ab honestate alienam auditionem admitterent; Davidicis vero fidibus portam aperirent, iisque magis delectarentur, quam indecoris & inhonestis canticis, quæ canuntur cum tympanis & tibiis, persuasit.

Nomocanoni Photii (2) inscriptæ sunt Novellæ omnes Justiniani, quæ triennio suspendunt, Beneficio privant, pœnitentiæ addicunt, intentata etiam ni resipiscant degradatione, Episcopos Clericosque aleatores, eorumque socios & participes, spectaculorum & venationum publicarum amatores. Addit & Balsamon in Basilicis easdem leges vigere.

Qui posthac aleæ non abstinerent, eos Trullanum Concilium Clericos quidem exauctoraverat, communione depulerat Laicos: vetuerat & omnino quomodocunque exhiberi Comœdias, venationes & cetera spectacula, Clericis sacro gradu, Laicis communione dejectis, nisi his nuntium remitterent exitialibus oblectamentis. His addit Balsamon visum esse quibusdam, cursus equorum non prohiberi, ea moderatione qua suo ævo fiebant; uti nec venationes leporum: quamquam confiteretur Canonicis Constitutionibus damnari spectacula venationum, ubi homines cum feris congrediebantur: ludos scenicos, saltationes, histrionum ludibria. Addit rursum Balsamon, quo proclivior esset horum observantia Canonum, operam dedisse Imperatores, ut ludi complures alii excogitarentur, quibus modica quædam plebi oblectamenta pararentur, summoto intemperantium, & effrænatarum voluptatum periculo: „ Propter horum autem Canonum pœnas videntur excogitati esse ludi Imperatorii, Contopactes, Maro, Achilles, Octoechus, & ceteri, ut qui spectantibus non dissolutionem, nimiamque lætitiam & indecorum risum moverent.

Alio Canone ejusdem Concilii (3) damnatis reliquiis quibusdam Gentilitiorum Bacchanalium, necnon & mulierum saltationibus, mutationibus vestium, personisque alieni sexus veste indutis, comicis tragicisque per urbis vicos actionibus, impiis Bacchi invocationibus, dum uvas calcarent vindemialibus feriis; indicta a Concilio pœna degradationis in Clericos, excommunicationis in Laicos: Tunc vero Balsamon addit scitissime damnari eo Canone actiones omnes scenicas, & fabulas, ac spectacula, quæ ab ipso Clero agerentur in majori Ecclesia Constantinopolitana, a temporibus Patriarchæ Theophylacti, Natalitiis potissimum festis Christi & Epiphaniorum diebus. Adjicit autem Imperialibus quoque legibus proscribi has sacrarum rerum contaminationes, simulatasque personas Clericorum & Monachorum, necnon & vestium sacrarum profanas usurpationes. Si quibus vero in ejusmodi fabularum actionibus Clerici sæcularium vestes ipsimet induant, vel militum, vel Monachorum, si belluarum formas sibi asciscant, incassum se eos tueri temporis & consuetudinis diuturnitate; nec enim consuetudine posse unquam præscribi adversus leges divinas.

VI. Cum denique specialius vetuerit Trullanum Concilium (4), ne Clerici, vel Monachi intersint equorum curriculis, & scenicis ludis; multum operæ ponit Balsamon in elucidanda confirmandaque eorum sententia, qui his oblectationibus publicis in præsentiarum patrocinabantur, quod non jam id vitii habeant hæc spectacula, cujus contemplatione olim meritissimo explodebantur. Sugillat tamen ipse quidem mollem & effœminatam hanc interpretationem, nec scenicos tantum ludos damnat, a quo ne illi quidem dissentiebant, sed ipsos & equorum cursus, addita etiam illa præstantissima regula, ad gustum & ingenium præstantissimorum olim Episcoporum accommodatissima: Nunquam molliori & remisso sensu donandos esse Canones, & solidiori, & tutiori, atque ad æternam salutem magis conducibili: „ Plures autem, & qui sunt paulo religiosiores, quibus ipse quoque assentior, hæc non sibi sufficere putavere, dicentes debere Canones, ad id quod est animæ utilius, exponi; non ad id quod est liberius, ac dissolutius, & magis, ut ita dicam, indiffe-

[1] Surius die 25. Febr. c. 36. [2] Tit. 9. c. 27. [3] Can. 62. [4] Can. 24.

„ differens „ . Leo Philosophus Imperator triennii pœnitentiam in Monasterio indixit Clericis, qui alea lusissent (1); quo si rursus flagitio se obligarent, discingi & deponi voluit.

VII. Accedo jam ad prohibita Clericis arma. In quam rem egregia est Hadriani I. Papæ Epistola ad Carolum Magnum, (2) quem interpellabat, ut ne sineret posthac Episcopos & Presbyteros armatos ingredi, & exercitibus militari eo ornatu præsto esse: sed orationi, & fidelium institutioni instare. Presbyteros, Diaconosque Carolus Magnus vetuit armis cingi, etiam dum itineri sese committerent, divina hortatus ut potius tuitione confiderent (3): „ Omnibus „ dicendum est Presbyteris & Diaconis, ut „ arma non portent, sed magis confidant „ in defensione Dei, quam in armis „ . Deprompsimus alibi ejus Constitutionem, ut ne Episcopi, Clericive alii castrorum suorum armis succingerentur ullis, sed toti essent in ministerii sui sacris muniis obeundis juxta Pontificum mandatum. Concilio quoque Moguntino videntur excussa fuisse Clericis omnibus tela, & arma prorsus omnia, & quocumque demum loco ac tempore. (4) „ Nos autem qui reliquimus sæ„ culum, id modis omnibus observare vo„ lumus, ut arma spiritalia habeamus, sæ„ cularia dimittamus. Laici vero, qui apud „ nos sunt, arma portare non præjudice„ mus, quia antiquus mos est, et ad nos us„ que pervenit „ . Tum blanditi sunt sibi Clerici quidam, quod Paganorum saltem sanguinem fundere non prohiberentur, quam tergiversationem ipsa rursum Capitularia exclusere (5): „ Ut Sacerdotes neque Chri„ stianorum, neque Paganorum sanguinem „ fundant.

Nec eo se limite continuere Capitularia. Exauctorati sunt, adeoque et laica ipsa communione spoliati, hoc est ad pœnitentiam ablegati Canonicam, Episcopi, Presbyteri, Diaconi et Subdiaconi, qui militiæ arma bellica gestassent: (6) „ Si quis „ Episcopus, Presbyter, Diaconus, aut „ Subdiaconus ad bellum processerit, et ar„ ma bellica indutus fuerit ad belligeran„ dum, ab omni officio deponatur, in tan„ tum, ut nec laicam Communionem ha„ beat „ . Alibi pœnitentiæ in Monasterio degendæ vinculo constringuntur, qui populari quapiam furente seditione, arma induerint. „ (7) Clerici, qui quacumque sedi„ tione, arma volentes præsumpserint, re„ perti, amisso Ordinis sui gradu, in Mo„ nasterio pœnitentiæ contradantur.

VIII. Ne illud quidem prætermittendum, quod ibidem præcipitur, ne laici ipsi arma gestantes sacris Mysteriis intersint; si secus faxint, Episcopus arbitratu suo pœnam decernat: (8) „ Sacrificia matutina Missarum, „ sive vespertina, ne quis cum armis per„ tinentibus ad bellorum usum expectet. „ Quod qui fecerit, in Sacerdotis potesta„ te consistat, quali eum districtione de„ beat castigare.

Innovata est in Concilio Meldensi anno 845. depositionis sententia in Clericos omnes, qui armati incederent (9): *Arma militaria non sumant, nec armati incedant*. At Herardus Turonensis Archiepiscopus exauctoratis, et pœnitentiæ in carcere degendæ mancipatis iis, qui tumultuante plebe prosilierint ad arma, eos demum gradu depellit, qui casu quocumque alio arma arripuerint: (10) „ Ut Clerici in quacumque „ seditione arma detulerint, post depositio„ nem, gravi pœnitentiæ in carcere detru„ dantur. Aliter si armis, fagis, vel fabeis „ usi fuerint, deponantur.

Quod vero *Dominicam hastam* gestasse manu describitur in ipsa acie juxta Othonem III. Imperatorem beatus Bernardus Episcopus Hildesheimensis; simillimum veri est ab auctore hujus vitæ apud Surium, sacram illam hastam, sive Crucem delineari, qua mundi salus parta est. Unde & postea in enarranda pompa illa sacra, qua Henricus Imperator augustæ dignitatis diademate redimitus est, eadem ipsa vox crucem manifestissime designat (11): *Regimen & Regiam potestatem cum Dominica hasta illi tradiderunt*. Quo indigitari planum est vel Crucem, vel sacrum quodvis aliud instrumentum.

Nec ab his dissidebat Orientalium disciplina. Nomocanoni Photius suo (12) illigavit Canones, Legesque omnes, quibus depositionis pœna decernitur in Clericos & Monachos omnes, qui in castris, vel in

 acie

(1) Const. 87. (2) Conc. Gall. T. 2. p. 94. 152. 232. &c. (3) Capitul. l. 1. c. 70. Et l. 6. c. 285. 286. l. 7. c. 91. 92. 93. 103. 104. (4) Can. 17. (5) L. 7. c. 92. (6) L. 6. c. 61. (7) L. 2. c. 248. (8) L. 7. c. 202. (9) Can. 37. (10) Cap. 113. (11) Surius die 20. Nov. c. 21. 32. (12) Tit. 9. c. 32.

acie arma gestarent; si semel autem depositi rursus eodem se piaculo commacularent, militia ablegabantur, & in viles sordidasque deprimebantur Curialium classes.

IX. Ad calcem hujus Capitis obiter perstringemus Conciliorum statuta & Imperatorum, quibus septus est & interclusus Clericis Monachisque aditus in tabernas, sive caupponas, pastus potusve causa. In eam rem, in usum & vigorem pristinum revocavit Carolus Magnus statuta Concilii Laodiceni & Africani (1): „ In Concilio Laodicensi, necnon & in Africano praecipitur, ut Monachi & Clerici tabernas non ingrediantur, edendi, vel bibendi causa„. Idem vetuere & Francofordiense, ac Remense Concilia. Eadem lege Parochos astringit Theodulphus in Capitulari, quamquam non vetet eos invitatos accedere ad prandium patrisfamilias alicujus, quem ipsi vicissim carnali pasti cibo, speciali recreabunt alimento (2): „ Oportet enim, ut si quando quilibet fidelium carnalibus vos reficit epulis, a vobis reficiatur epulis spiritualibus „. Hincmarus vero Remensis Archiepiscopus (3), ut obsequentiores haberet suis hujusmodi mandatis Parochos suos, interminatus est fore, ut rusticis aliquando tandem annueret, quod illi jamdiu extundere sibi nitebantur, ut eorum equos, vel pallia auferrent, ubi in popinis diversantes deprehendissent.

X. Confutati satis superque jam sunt, qui suspicabantur male perdi, & praeter Canonum scita collocari eas proventuum Ecclesiae expensas, quibus consuleretur publicis Civitatis & Reipublicae necessitatibus, commodisque. Probationibus & exemplis, quibus hunc supra obtrivimus errorem, hic juvat illud addere, quod pene nos effugerat Aldrici Cenomanensis Episcopi, qui magnis sane sumptibus Aquaeductum sitienti & aridae civitati suae induxit (4): „ Omnibus qui ante aqua valde indigebant, nec eam nisi per magnum laborem eatenus habere poterant, sufficientem auxiliante Domino habere fecit. „ Ita Discipuli ejus in Actis diligentissime a se exaratis. Eam largitatem non absurde, si voles, publicam & perpetuam interpretabere eleemosynam.

CAPUT XLVI. *P. 4. l. 4. c. 13.*

De usu praepostero proventuum Ecclesiasticorum in ludos, venationes. De popinis, comoediis, armis, quibus Clerici interdicuntur, post annum Christi millesimum.

I. Scachorum, sive Regum ludus in Episcopis improbatus a Petro Damiani.
II. Quae Concilia Clericos avocarint a quibuscumque ludis, etiam scachorum.
III. Rursus Concilia in ludos favientia, temperatius tamen.
IV. In eandem sententiam Decreta Concilii Tridentini, & Mediolanensium Conciliorum.
V. Decreta Conciliorum Galliae.
VI. Concilii Mexicani clementiora quaedam Decreta.
VII. Rursus Concilia, & leges in ludos.
VIII. Quae Concilia, quae Synodi Dioecesanae venatione Clericos interdixerint.
IX. Censurarum fulmina in Clericos venatores.
X. Est ubi Cardinalis Papiensis venationi patrocinium paret. Vel hinc rursus damnatur venatio.
XI. Aditu popinarum arcentur Clerici.
XII. Spectaculis & ludis scenicis Clericos ejecere etiam Concilia. Modice ferenda quaedam visa sunt Conciliis Toletanis.
XIII. Rursum Concilia, quae Clericos ablegarunt a saltationibus, Comoediis, pugnis taurorum, & spectaculis quibuscumque.
XIV. Arma gestare prohibiti Clerici.
XV. His prohibebantur etiam tum Clerici, cum privata flagrabant bella, & expeditiones sacra.
XVI. Molliuntur nonnihil haec Decreta. Cur Torneamenta Clericis prohibita. Cur Borda dicerentur.
XVII. Cautiones B. Caroli, ut armis accincti itinera emetiantur.

I. PErversum substantiae Ecclesiasticae usum a ludis ordiemur, et a Petro Damiani, qui se ipsum cum Episcopo Florentino narrat aliquandiu iter fecisse. Accidit autem ut semel advesperascente die divellerentur, & Episcopus cum reliqua tur-

(1) Conc. Gall. tom. 2. p. 136. Capitul. l. 4. c. 14. Can. 14. Can. 26. (2) Cap. 13.
(3) T. 1. p. 718. (4) Baluz. Miscell. tom. 3. p. 6.

turba in publico diversorio hospitaretur, Petrus in ædes Parochi secederet. Postero die certior factus est Petrus Episcopum scachis lusisse, & vicisse. Incunctanter advolavit, minasque & reprehensionem quibusdam aspersit lætitiæ, mordacisque risus blandimentis. Episcopo profitente, præsto se esse purgando facinori suo, vel subeundæ quam dictasset pœnitentiæ, tum Petrum laudatissima & sibi familiari libertate exprobrare, quod sæculari & illicito ludo contaminasset linguam, quæ immortalem parturiret ad aras & divinam Victimam, manusque conspurcasset, quibus illa æterno Parenti & Deo offerretur: *Rectene, tuique erat officii vespere in scachorum vanitate colludere? & manum Dominici Corporis oblatricem, linguam inter Deum & populum mediatricem, sacrilegi ludicri contaminatione fœdare?*

Addidit Petrus Canonicis decretis sacro gradu & culmine deturbari Episcopos aleatores, alea autem implicari ludos eos omnes, qui non disparem important mentis & cordis alienationem a cœlestium contemplatione, parem temporis jacturam, non dissimiles pravi exempli ruinas: *Præsertim cum canonica decernat auctoritas, ut aleatores Episcopi deponantur.* Adesse sibi voluit Episcopus, prolato discrimine aleæ & scachorum; nec satis equidem comperi, an satis in eo argumenti haberet, ut magnopere causæ confideret. Sed cum tam gravis immineret adversarius, expeditius certe fuit, ut errasse se fateretur, & impositas a Petro pœnitentiæ leges subiret. Jussus est ter Psalterium recitare, duodecim pauperum lavare pedes, singulis singulos largiri nummos, ut gemino hoc caritatis & pietatis officio maculas elueret, quæ ex eo ludo manibus & linguæ inhæserant. *Præcepi ut ter Psalterium meditando percurreret, ac duodecim pauperum pedes sub totidem numismatum erogatione, eorumque recreatione erogaret.* Hæc Petrus in Epistola ad Alexandrum II. Papam, ubi contestatur forere quidem non raro aleatores, ac scachorum collusores insanire, gestientis impetu quodam & exultantis lætitiæ, quo præsentes laici maxime merito offendantur (1): *Nam ut turpiores attexantur ineptiæ, pudore suffundor, videlicet venatus, aucupium, aleatum insuper furiæ, vel scachorum, quæ nimirum de toto quidem Sacerdote exhibent mimum, sed præcipue oculos, manus & linguam, quasi mimum verum simul efficiunt.* Hæc merito Petrus de ludentibus ipsis, ludi hujus insania percitis, & ridiculos interim mimos agentibus. Laicis ipsis irascitur Petrus Blesensis, qui ejusmodi dediti sunt ludis (2): „ Alea siquidem perjurii, furti „ sacrilegii mater est. Ideo filium in„ struens, Fuge aleam, dicit Cato. Lu„ dum tesserarum & aleæ legitur Attalus „ Asiaticus invenisse; quem longe melius „ est ignorare, quam scire.

II. Concilium Lateranense IV. anno 1215. his similiter ludis Clericos abegit: *Clerici ad aleas & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Qui Canon radiat in recentissimis Decretalium libris, quibus hodiernum regitur jus Canonicum. Idem rursus vetatur in Synodicis Odonis Episcopi Parisiensis Constitutionibus (3): „ Prohibetur pe„ nitus universis Sacerdotibus ludere cum „ deciis, & spectaculis interesse, & choreis „ assistere „. Concilium Parisiense anni 1212. idem vetuit (4): „ Omnes ludos ad „ talos & aleas ei firmiter interdicimus „. Concilium Albigense anni 1254. ab his non recedit (5): „ Statuimus insuper, antiquos „ Canones innovando, ne Clerici in sa„ cris Ordinibus constituti, & qui Bene„ ficiis Ecclesiasticis sustentantur, ad aleas „ & taxillos ludant „. Concilium Biterrense anni 1255. aliquanto etiam dilucidius, unde & asseverantissime pronuntiavit ludum scachorum comprehendi superius memoratis prohibitionibus (6). „ Præterea pro„ hibemus districtius, quod nullus omnino „ ad taxillos ludat sive aleis, sive scachis. „ Scholas autem deciorum prohibemus, & „ prohiberi omnino volumus, & tenentes „ eas districtius puniantur. Fabrica autem „ deciorum prohibeatur ubique „. Constitutio illa quidem est B. Ludovici Regis anno 1254. qua laici pariter ipsi constringuntur. Sed nemini non persuasissimum est multo arctius vinciri Clericos ea lege, quæ sæcularibus ludibriis & nugamentis interdicat; cumque Constitutiones illæ Regiæ in Concilio Biterrensi promulgatæ fuerint, posse eas pro Concilii statutis haberi. Eadem fibula Clericos coercuit Concilium Salisburgense anni 1420. (7) „ Ad aleas „ au-

(1) Leg. 1. Ep. 20. (2) Epist. 74. (3) L. 3. Tit. 1. c. 15. Can. 8. n. 13. (4) Part. 4. c. 4. (5) Can. 48. (6) Can. 24. (7) Can. 4.

„ autem & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint, nec ludos tales in domibus suis exercere permittant „. Concilium Tolet. anno 1473. pecuniariam irrogavit mulctam Clericis, ad prohibitos hosce ludos rursum declinantibus (1): *Ludum taxillorum publico & occulte Clericis prohibemus*.

III. Prisci omnes Canones in hos ludos tum indecoros tum exitiales innovati sunt a Concilio Senonensi anni 1485. Quod ad aleatores enim spectat, nihil indulgentiæ ibi admissum, (2) quin acerbius in eos sævitum est, qui publici potissimum essent aleatores. Quod ad scachos attinet, latrunculos, & id genus alios ludos, communione ejici jussit, qui publice luderent, & longinqua consuetudine ei insaniæ servirent. Qui vero rarius, nec publice luderent, satis pœnarum eos visum est daturos, si arbitrio Episcopi modice mulctarentur, quoties luderent. Denique prudentiæ Episcoporum eos commisit castigandos, qui sacrati cum sint Clerici, publice pila luderent, indusiolis amicti, frequentique se ea oblectatione recrearent. „ Sacerdotes & alios in sacris Ordinibus constitutos, ad taxillos publice aut consuetudinarie ludere non verentes, per suspensiones ad tempus ab officio & a Beneficio, per excommunicationem in locis publicis sæpius promulgandam & alia debite & rigide coercendo. Alios vero non sic publicos, nec consuetudinarios, per applicationem unius libræ, ceræ, vel alias arbitrarie puniendo. Aleatores vero, seu ad aleas ludentes, præsertim illos qui in publicis locis, in ostiis & operatoriis laicorum, in scandalum status Ecclesiastici ludere non verentur; aut qui ad palmam seu ad pilam in camisia & alias inhonestè, inverecunde, publice & consuetudinarie ludere non verecundantur, aut formidant: Ordinarii ad quos spectat, sæpius commoneant, & contemptores suarum monitionum sic pœnis legitimis coerceant, quod ceteris cedere valeat ad exemplum „. Archiepiscopus Dublinensis in Constitutionibus suis Provincialibus anno 1518. mulctam indixit Clericis, quoties pila pedali luderent: „ Clerici ambo ludentes ad pilam pedalem, solvant toties quoties quadraginta denarios Ordinario, & quadraginta denarios reparationi Ecclesiæ, ubi talis ludus exercetur.

IV. Concilii Tridentini eadem inclementia in ludos istiusmodi omnes (3): *Ab illicitis venationibus, aucupiis, choreis, tabernis, lusibusque abstineant*. Sed cum excipi posset non prohiberi hic nisi lusus illicitos, *Ab illicitis lusibus abstineant*, luculentissime Concilium I. Mediolanense delectum habuit ludorum, quibus fas, quibus nefas esset Clerico se oblectare. Saltationes, scachos, latrunculos, aleas vetat (4). *Clericalis ordinis hominibus omni genere saltationis & ludi, præsertim vero aleæ & tesserarum, ac talorum interdicimus*. Prohibentur & mallei lignei, follesque sive pilæ majores. *Prohibemus etiam globos, qui malleis ligneis impelluntur; item follis ludum, id est, pilæ majoris*. Vetantur & his interesse ludis Clerici, vel domum illis suam commodare: *Non solum ludere vetamus, sed eos ludorum spectatores esse nolumus, aut quemquam ludentem in ædibus suis permittere*. Pila minore colludere non vetat, aliisque simillimis, si modo valetudini serviatur, & exercitando corpori, dum ne publice id fiat, & ne pro pecunia, vel re qualibet alia, quæ pecunia æstimetur. *Si autem valetudinis interdum causa, parva pila, aut alio non indecoro ejusmodi exercitationis genere uti contigerit, ne publice id faciant, nec pecunia intercedat in ludo, nec quidquam quod facile pecunia æstimari possit*.

V. In Concilio Remensi anno 1583. compendiosius promulgatum est illud ipsum decretum Concilii Mediolanensis; additumque si ludo perdat Clericus partem aliquam suorum redituum, alendis pauperibus dicatorum, restituere teneri eum ad quem id lucri rediit, & gravi pœna feriendum Beneficiarium ipsum, ut qui res Ecclesiæ dilapidet (5): „ Ab alea, venatione & omni ludorum genere Ecclesiasticis personis interdicto & indecoro, prorsus abstineant, nec unquam aliis quam honestis recreationibus sese exerceant, nulla ducti sordidi lucri cupiditate. Quod si cum injuria Ordinis Ecclesiastici deinceps quisquam Ecclesiæ bona, quibus pauperes ali oportuit, in ejusmodi lusus profudisse convictus sit, & qui quæstum facit, rem pauperum male partam restituere, „ & qui

(1) Can. 11. (2) Art. 2. c. 8. (3) Sess. 24. c. 12. (4) Can. 25.
(5) De Clericis in gen. n. 6.

„ & qui jacturam passus est, tanquam sacri patrimonii dilapidator, graves pœnas „ exsolvere cogantur „. Concilium Burdigalense ejusdem anni 1583. brevius easdem leges præscripsit, addiditque, vel potius expressit eum ludum vulgatissimum, qui a chartis nomen assecutus est (1): „ Ab alea, „ tesseris, chartis: & quovis alio vetito & „ indecoro ludo, tum privatim, tum pu„ blice penitus abstineant „. Concilium Bituricense anni 1584. id ipsum statuit, implicato & chartarum ludo (2): „ Aleam, „ tesseras, chartas, omnes ludos vetitos, „ comessationes, ac inverecunda convivia, „ mercatus ac nundinationes, tabernas ac „ diversoria præterquam in itinere devi„ tent, præcipue vero ab omni quæstu qui „ usuram redoleat, abhorreant „. Nec ab his discrepat Concilium Aquense anno 1585. (3) „ Ne pagellis pictis, aut alea, aliove hu„ jusmodi ludi genere ludant, aut luden„ tes spectent.

VI. Concilium Mexicanum anno 1585. ita pronuntiavit, Beneficiariis a ludo ingentia imminere discrimina, ob patrimonii pauperum exitialem dissipationem (4). „ „ Cujusvis generis ludus quibusvis homini„ bus maximo nocumento est, Clericis præ„ sertim quibus ratione Clericalis officii, „ in sancte & laudabiliter agendo tempus „ terendum esset, ab eisque reditus Eccle„ siastici piis operibus essent impendendi „. Tum vero damnantur a Concilio ludi *aleæ, tesserarum, talorum*, quos jam Edicta Regia exulare jusserunt. Vetantur & ibidem Clerici pila, vel globulis ligneis ludere publice, vel cum sæcularibus etiam privatim: „ Publice pila ludere prohibetur, & „ privatim quoque cum sæcularibus, vel „ coram sæcularibus personis, globos li„ gneos publice ludendo ne impellant, sub „ pœnis statutis „. Scachi, vel consimiles alii non vetantur, cum privatim ludatur, nec cum fœminis, nec intercedente pecunia. „ Scachis aut aliis ludis permissis ne „ ludant in locis publicis, &c. Si autem in „ occulto ludos licitos hujusmodi exercue„ rint numerosa pecunia in eis non inter„ cedat. Aliter enim pro qualitate excessus „ corrigentur „. Denique cum hoc Concilio sinantur Clerici animum laxare modestioribus quibusdam ludis, extra tempora Quadragesimæ & Adventus, vetatur ultra duo pondo ne pecunia intercedat: „ Re„ creandi animi causa extra tempus Ad„ ventus & Quadragesimæ ludi liciti Cle„ ricis permittantur, summa duorum pon„ do tantum intercedente, dummodo id „ raro, sine scandalo & cum personis ho„ nestis fiat „. De austeritate priorum Canonum remisit hoc Concilium, idque bifariam, concesso ut scachis luderetur, & proposita victori pecunia duntaxat modica. Ab utroque hoc blandimento abhorruerant priora Concilia. Viderint peritiores, an non hæc indulgentia ex eo profecta sit, quod scachi in Hispania longe tritissimi & usitatissimi sunt, nec vel tetrica ibi pietas ab his adhorret, unde neque in offensionem incurrunt vel Clerici ipsi cum eo ludo animum recreant. Quoad pecuniam vero, cum in Provincia & civitate Mexicana habitum sit hoc Concilium, nemo nescit, eam ibi esse auri argentique tam incredibilem copiam, ut quæ hic designatur summa, pro nihilo reputetur.

VII. In Concilio Avenionensi anno 1594. prohibitum est alea & pagellis pictis ludi (5): *Ludos prohibitos non exerceant, taxillorum videlicet, & pagellarum*. Idem decretum est in Concilio Narbonensi anni 1609. (6) *Non ludant aleis, tesseris, chartis, aut alio ludo prohibito, vel indecoro; præsertim publice, ut illorum in omnibus nota modestia promptiores eos reddat ad libere in hoc peccantes arguendum.*

Confirmat Nangius in vita sancti Ludovici Regis, quod de veltis diximus ab eo variis ludis. In genere etiam prohibuere Ferdinandus & Isabella in Hispania aleas & chartas. Porro Marinæus Siculus qui hæc narrat, longam pertexit seriem calamitatum & perversitatum, in quas præcipites acti sunt ludendi intemperantia & effræni cupiditate Laici complures, Clerici, adeoque & Prælati (7): *Prohibuerunt & ludos, aleæ præcipue, atque chartarum, ex quibus multa quotidie malorum genera nascebantur.*

VIII. Venationibus, Comœdiis & popinis iidem propemodum Canones omnes succensent. Hinc adducti sumus, ut hæc in unum Caput omnia compingeremus. Concilium Trecense anni 1128. venatione Equitibus Templi interdixit, quacunque demum arte insidiæ feris statuantur, avibus, canibus,

(1) Cap. 22. (2) Tit. 25. c. 7. (3) De vita & hon. Cler. (4) L. 3. Tit. 5.
(5) Cap. 32. (6) Cap. 41. (7) L. 19.

bus, sagittis, equis (1): „ Quod nullus hactenus avem cum ave accipere audeat. „ Cum homine talia operante cum accipitre vel alia ave nullus frater remanens hac „ principali causa ire præsumat. Præcipimus omni fratri professo, ne cum illo „ qui hoc fecerit ideo pergat, nisi gratia „ eum custodiendi a periculo gentili: nec „ cum cane sit ausus clamare, vel garrulare, nec equum suum cupiditate accipiendi feram pungat „. Video Regulares fuisse hos Equites, sed Equites certe erant, ferrum & arma tractabant, atque adeo nec majori eis fuissent dedecori venationes, quam Clericis. At adeo non tamen venari permittuntur, ut & venatoribus se adjungere & eo ludicro pasci prohibeantur. Cœlestinus III. Papa Lincolniensem Episcopum et Prælatos duos inferiores delegavit, qui inquirerent in Archiepiscopum Eboracensem, qui delatus fuerat Sedi Apostolicæ, tanquam venationibus insana quadam cupiditate addictus: (2) „ Undecim Abbatum Præmonstratensis Ordinis testimonia manifeste declarare videntur, quod „ Eboracensis Archiepiscopus, sacramenta „ injuncti sibi officii vilipendens, venatione, aucupio, et aliis militaribus curis „ inutiliter occupatur.

Concilium Parisiense anno 1212. aves, canes, venationes Clericis omnino aufert (3): *Prohibemus etiam universis Clericis Beneficiatis, ne canes aut aves habeant ad venandum, vel aucupandum; aut venationi sive aucupationi inserviant*. Specialius vero his deterrentur ludicris Episcopi (4). *Prohibemus etiam ne venatione sylvatica, sive aucupio, vel ancellatione in personis propriis utantur*. Anno 1214. Concilium ad Montem Pessulum vetuit, ne Beneficiarii domi alerent venaticos canes, et ne comites se venantibus nisi rarissime adderent, ut eo se spectaculo oblectarent, ita ut ne tum quidem ipsi aves propria manu portarent (5): *Aves venatorias ne habeat in propria domo. Et si aliquando exeat cum laicis ad venandum gratia spatiandi, quod fieri expedit, propria manu hujusmodi aves non portet*. Canonici vero Regulares et Monachi a venatione procul amandati sunt: *Abbates, Priores, Monachi, & Canonici Regulares, venationes & negotiationes prorsus devitent*. Innocentius Papa III. idem universim Clericis omnibus prohibuit (6): *Venationem & aucupationem universis Clericis interdicimus, unde nec canes, nec aves ad aucupandum habere præsumant*. In Titulo Decretalium *De Clerico venatore*, Episcopis, Presbyteris, Diaconis interdicitur similiter, ne canes venatorios, ne aves prædatrices domi alant, ne venatum ipsi unquam pergant. Idem et ad Monachos porrigitur.

Delinimenti aliquid excogitavit B. Raymundus de Pennafort, a quo ne Pontifices quidem, ut suspicor, supra laudati alieni fuissent; cum usus retinm, quo per illum fas est Clericis aliquando laxare animum, non tam venatio sit, quam tranquilla et honesta quædam mentis remissio; dum ea sit relaxatio, et animi defatigati recreatio, atque brevis et necessaria sit (7). „ Et hoc de venatione saltuosa, id est, quæ fit cum clamore, canibus & avibus, & armis, quæ etiam prohibita est Clericis. Ponere autem laqueum, vel rete plane & in silentio non „ prohibetur, etiam Clericis, dum divinum officium non negligatur „. Non Abbatibus tantum & Monachis, sed & eorum servis venationes, canes, avesque aufert Clementis V. Decretum (8); nisi sylvæ illis sint, & venandi jus extra septa Monasteriorum; ac ne tum quidem Monachis interesse aut spectare fas est. In Concilio Albigensi anno 1254. Beneficiariis & Clericis majoribus omnibus prohibitum est, ne canibus, avibus, venationibus studerent (9). *Cum canibus & avibus non venetur*. Concilium Nannetense anni 1264. præcepit Episcopis pœnas sumere de Clericis venationi deditis, præsertim vero de Presbyteris, quorum reprehensibilior licentia est, & in plurium offensionem incurrit: „ Quia nullum venatorem invenimus sanctum, præcipimus ut Prælati solliciti sint „ & intenti in puniendo Clericos venatores, & præcipue Presbyteros & Religiosos, „ de quibus majus scandalum generatur.

Constitutiones Synodales Salisburgenses anni 1420. aves, canesque summovent omnes a Clericis, & quamcunque venationem intercludunt: (10) „ Venationi quoque cum canibus, necnon aucupationibus

(1) Cap. 46. 47. (2) Epist. 5. (3) Part. 1. c. 3. (4) Part. 4. c. 4. (5) Can. 7. 14. (6) Can. 15. (7) Raymundi Summa l. 3. p. 346. (8) In Clement. L. 3. Tit. 10. c. 1. (9) Can. 30. (10) Can. 4.

„ bus cum falconibus, nisis, aut hujusmo-„ di volucribus, Clerici omnino non insi-„ stant, nec canes tales venaticos, aut „ aves in domibus teneant, aut secum per „ viam ducant.

Concilium Senonense anni 1528. antiquo vigori reddidit Canones Concilii Aurelianensis IV. a Gratiano in Decreto corrasos, & in ipsam Decretalium compilationem conjectos sub Titulo jam laudato *De Clerico venatore*. At suspensionem vel excommunicationem his Canonibus sancitas, vetuit Senonense hoc Concilium promulgari, nisi adversus Clericos, qui sæpius commoniti, a profanis illis voluptatibus non abstinerent: (1) „ Contra Clericos venato-„ res, vel negotiis sæcularibus implicitos, „ si a venandi negotiandive consuetudine „ moniti non desistant, ad pœnam Aure-„ lianensis Concilii & alterius Lateranen-„ sis procedetur.

Concilium Tridentinum paucissimis verbis rem expedivit (2): *Ab illicitis venationibus aucupiisque abstineant*. Sed renovatis antiquis omnibus sanctionibus canonicis de restituenda ac repurganda Cleri disciplina, revixisse ibi visi sunt Canones prisci omnes, quos supra commemoravimus. Concilium I. Mediolanense plura non dixit (3): *A venatione abstinebunt*. Nec plura habet Concilium Remense (4): *A ludo, venatione, &c. abstineant*. Concilium Aquilejense anno 1596. (5) cum observasset infinitam quandam discrepantiam inter orationis & Scripturæ sacræ castas & tranquillas delicias, Clericis apprime consentaneas, & tumultuosas canum equorumque discursationes, & insatiatum venandi pruritum: subdit mox & aliam rationem, non paulo invictiorem, quo horrori merito sit hæc insania, quod citra sacrilegam & immanem quandam crudelitatem non possit panis alendis pauperibus addictus canibus dari: *Consequitur autem, ut panis, qui miserorum pauperum victui sufficeret, panis, inquam, de redditibus Ecclesiasticis collectus, quod est patrimonium Christi, ad bestiarum cibum indigne transferatur; cujus criminis ratio districte in die Domini reddetur*.

IX. Si cui vacuum est, apud Matthæum Paris ad annum 1240. legere est jus venandi vindicatum, confirmatumque Abbati Sant-Albanensi in Anglia, adversus eos Nobiles, qui ejusmodi aliquando licentia olim ab Abbatibus impetrata, nunc adversus Abbates ipsos abutebantur. Sed nec venationes. etc intra septa Monasterii fiebant, nec iis Abbates, aut Monachi aderant, quando eorum vel servi, vel amici in eorum vivario venabantur. Episcopum Parisiensem Romano itineri se committentem Ivo Carnotensis Episcopus Urbano II. Papæ per litteras commendavit (6), quibus perhonorifico primum testimonio juvenem hunc Præsulem ornabat; tum orabat, ut illum ad Ecclesiæ regimen remitteret sapientia, & gravitate instructiorem, a venatu, & aliis juventæ voluptatibus alieniorem, orationi attentiorem & lectioni, cum hoc instrumento ornati Præsules Roma redire debeant. *Quatenus ex disciplina vestra correctior, ex gravitate vestra nobis reddatur gravior; videlicet ut studium venandi & alia juvenilia desideria in se comprimat, studiosius solito orationi & lectioni incumbat*.

Ad Valterum Roffensem in Anglia Episcopum vehementissimas litteras dedit Petrus Blesensis, quo eum ab insano quodam absterreret venationis studio, quo fervebat, vir jam octoginta annorum ætatem agens. A Pontifice jam & a purpuratis Patribus affirmabat pronuntiatam in illum esse atrociorem sententiam, sed satius illis tandem visum esse, Legato in Angliam adventanti mandare, ut in ejus vitam & mores inquireret, & eam sententiam intonaret: *Jam in vos dominus Papa & Cardinales gravissima animadversionis sententiam promulgassent; sed Legato, qui in proximo venturus est, & rei inquisitionem & executionem sententiæ commiserunt. Non decet, amantissime Pater, virum octogenarium se talibus immiscere, nedum Episcopum, quem nec etiam juventus a talibus excusaret*. Subjicit exemplum junioris Episcopi, cui nil juventa profuit, ne suspensionis & excommunicationis telo configeretur a Nicolao Papa, quod a venatione non sibi temperaret (7). *Legimus quia Nicolaus Papa suspensionis & excommunicationis sententiam in Lenfredum Episcopum ferri censuit, quia venaticam artem exercebat, licet ille excusabilior esset beneficio juventutis*. Perscripsit & idem Petrus Blesensis ad Archidiaconum Salisberiensem, si aves, canesque ovibus Christi anteponere non desisteret, fore ut ipse aliquando

(1) Can. 26. (2) Sess 24. c. 12. (3) Cap. 25. (4) De Cler. in gen. n. 6.
(5) Cap. 22. (6) Epist. 56. (7) Epist. 61.

quando non inter oves Christi, sed inter hædos numeraretur ultimo iræ ultricis die.

X. Venationis defensionem & patrocinium aggressus Jacobus Cardinalis Papiensis, (1) tam arctis eam circumscripsit limitibus, ut vel sic damnasse magis illam, & oppressisse, quam defensitasse videatur. Aculeato nescio quo verbo illum confixerat Atrebatensis Cardinalis in Consistorio, ob ejus nimium venandi studium. Dimisso Consistorio non sibi defuit Jacobus apud Cardinales; ut ejus criminationis invidiam a se abstergeret. Ne sibi quidem Episcopos & Parochos videri tuto & honeste posse venationi vacare, cum laxando animo non desint eis oblectamenta alia complura, nec vero possunt sine plebis suæ offendiculo venationibus indulgere: *Severius adimam venationem, ne qui admonendæ plebi est constitutus, reprehensibilis ipse in ejus oculis videatur.* Sed non posse se illis interdicere Cardinales, quibus nulla incumbit animarum salutis procuratio. *Plebem Cardinalis non curat, præcepta quotidiana Parochianis non dat, ad nullum ministerium sacrorum se populo exhibet.* Unum esse quo distineantur Cardinales officium, consilio suo Pontificibus adesse; eo perfunctis unam superesse orationem & lectionem, qua occupentur, qua sese oblectent; in hæc si totos se immergant, nec aliis exercitationibus animum levent, corpus fatigent, brevi labefactatum iri valetudinem. Venatione eos & recreare animum, & subigere corpus, in sylvas abduci, longe disjungi a contubernio & contagio mortalium, eoque secessu morum innocentiam munire: *Cardinalem autem cum dignitatis amplitudo domi contineat, cum reclusus vel meditetur, vel legat, cum seipsum adeuntibus præbeat, cum otio ipso valetudinem labefactet, cum denique in faciem populi nisi serium & grave ostendere debeat, quis non indulgeat in tanta severitate vitæ aliquando, ut procul ab omni turba se in nemoribus & sylvis cum domesticis sine injuria cujusquam oblectet, valetudini serviens, ad opus officii sui novior & fortior redeat?* Contestatur autem Jacobus, dum floreret juventus, vehementi venandi studio arsisse; ubi primum in Cardinalium Collegium cooptatus fuit, illo prorsus se abstinuisse, quamdiu per valetudinem licuit. At postea irruentibus ægritudinibus complusculis, hortantibus etiam medicis, ut morborum pestes illas a se propulsaret, id sibi indulsisse, ut venatu nonnunquam animum corpusque reficeret, compluriam aliorum imitatione Cardinalium, quorum virtutum & ingentium meritorum splendor ac fama obscurari non potuit eo venationis laxamento: *Ego quamdiu valetudo mea incolumis mansit, & jugum laboris potuit ferre, licet ab adolescentia venatio fuerit grata, ea tamen semper abstinui. Huc vero una cum Pontifice & vobis remittendi animi gratia commigrans, sentiensque mille morbos vehementius solito insurgere, non privato instituto, sed medicorum consilio, non quærendæ voluptatis causa, sed redimendæ valetudinis, hunc exercendi corporis laborem accepi. In quo etiamsi necessariam non haberem causam, aliorum me tamen Cardinalium possem tueri exemplo, quorum cum virtus & fides & in publicis rebus diligentia probata sit nobis, ab hoc tamen solatii & recreationis genere non abhorrent.*

Non statim probatur Jacobi sententia, etsi accuratius edisseratur. Non is ego sum, qui obnitar Censoribus illis indeflexis, qui venationem ne his quidem causis satis purgari & emaculari posse existimant. Sunt nævi certe aliqui, quos obruit quidam virtutum nitor eximius, quibuscum coaluere, & quarum tuitioni ipsimet famulari videntur. Sed nævi tamen sunt, & quidem tanto magis conspicui, quanto dignitas eorum eminentior est, qui illis inficiuntur. Quantacunque sylvæ densitate occultari non potest dignitas eminentissima, orbi universo veneranda, & ex qua præsumptum omnibus, animoque præceptum est, non posse nisi illustria virtutum exempla proficisci. Novum est, & nec fando, nec audiendo usurpatum, unam esse venationem, qua corporis ægritudines occupentur, vel discutiantur. Denique studio & curæ esse debet non minus caritas & ædificatio, quam corporis integra valetudo, illis potissimum, qui in ipso fessitant Ecclesiæ universalis fastigio.

XI. Paucis expediam quod ad popinas attinet Clericis occlusas, nisi dum longum iter emetiuntur. Diserte id prohibent Libri Decretalium, allegata auctoritate Concilii Lateranensis IV. sub Innocentio III. (2) *Et tabernas prorsus evitent, nisi forte causa necessitatis in itinere constituti.* Salisburgense

(1) Epist. 48. (2) L. 3. Tit. 2. c. 13.

se Concilium anno 1274. unius diei suspensione mulctavit (1) ejus decreti violatores; ita ut eo die jejunaretur, & pane solo & aqua vita toleraretur. Biduo pœna eadem protrahebatur, si prohibitis etiam lusibus indulsissent. Qui sæpius in his peccabant, exuebantur Beneficiis; aut si Beneficio carerent, arbitratu Episcopi pœnas dabant. Singulari animadversione dignum mihi visum est hoc statutum, propter illas medicinales pœnas, quas æquum est augurari censuris Ecclesiasticis implicatas semper fuisse, etsi rarius exprimerentur. Erant enim Canonum censuræ, non pœnæ tantum, sed & medicinæ. In suspensionibus, depositionibus, excommunicationibus fuisset, quo vindicta scelerum, quo exemplum & in posterum terror ostenderetur, non cura vulnerum quibus animæ sauciatæ fuissent: nisi conglutinatæ fuissent illis hujusmodi pœnitentiæ variæ, quibus maceratur caro, ut anima convalescat: *Clericus non viator in sacris Ordinibus constitutus, aut Monachus, vel Canonicus Regularis, si tabernam intraverit sine causa, ab officio sit suspensus, donec unum diem in pane & aqua jejunet. Si ibidem luserit ad aleas, vel taxillos, ab officio sit suspensus, donec duos dies in pane & aqua jejunet, &c.* Posterioribus tum Conciliis tum Synodalibus Constitutionibus complurimis innovata sunt hæc decreta, & affixa eis pœna suspensionis.

XII. In supra delibatis Conciliis, Canonicisque statutis proscripta fuere spectacula, comœdiæ, saltationes. Hinc Concilium I. Mediolanense (2): *Clerici personati non incedant. Choreas privatas, aut publicas non agent, nec spectabunt. Fabulis, comœdiis, & hastiludiis, aliisve profanis & inanibus spectaculis non intererunt.* Sæpius jam inculcata, & centies ingeminanda est ratio hujus Decreti, non his sæcularibus oblectamentis contaminari debere aures, oculosque, Mysteriorum sanctitati jam dedicatos. *Ne aures & oculi sacris officiis addicti, ludicris & impuris actionibus sermonibusque distracti polluantur.* Vetuit Concilium Mediolanense III. diebus solemnibus Patronorum Ecclesiæ Cœlitum lusus, scenicas voluptates, & choreas celebrari, quod his ludicris adeo non excitetur pietas, ut tota potius extinguatur. Concilio Toletano anni 1566. etsi maxime cuperet, non tamen per vetustissimas Hispaniæ consuetudines licuit eidem austeriori suffragari disciplinæ. Damnati sunt tamen in hoc Concilio scenici ludi, qui in Ecclesia ipsa die puerorum Innocentium sacro exhibebantur, non sine gravi fidelium offensione: „ Prohibet sancta Synodus in posterum turpem illum abusum, quo die Innocentium intra Ecclesiam theatrales quidam ludi edi publice consuevere, magna cum Ordinis Ecclesiastici ignominia, necnon & divinæ Majestatis offensa; quippe qui Christianorum oculos, quos oportet ad spiritualia provocari, ab his ad peccandi libidinem avertant.

Idem prohibuerat Concilium Basileense, anno 1435. cujus Decretum Pragmaticæ Sanctioni Gallicanæ fuerat illigatum. Mox idem Concilium vetat, ne in Templis exhibeantur, & inter ipsa maxime Mysteriorum solemnia, lusus, spectacula, choreæ, quæ exhiberi solent festis quibusdam diebus, præeunte examine & approbatione Episcopi: (3) „ Spectacula vero, ludi quicunque, & choreæ, quæ alioqui præmisso examine, permittente Ordinario, non alias, in aliquot solemnitatibus, ac processionibus agenda sint, nullo modo dum divina officia vel celebrantur, vel dicuntur, intra Ecclesiam ipsam agi permittantur; cum hæc divina officia perturbare soleant, & sanctitudinem illam interrumpere, quam domum Dei decere David divino spiritu docuit „. Tum vero Episcopis instant Patres hujus Concilii, & eorum Vicariis Generalibus, ne ea exhiberi sinant, ex quibus convellatur potius, quam roboretur pietas fidelium: „ Caveant Episcopi & eorum Vicarii, ne dum solemnitatis divinæ causa ludos aliquot & spectacula edi publice permittere velint, ea permittant, quæ vel in minimo Christianam Religionem offendant, vel spectantium animos in pravos mores quoquo modo inducere valeant „. Vetat Concilium, ne scenicos patiantur Episcopi ludos agi, nisi argumenta eorum pia sint, & religioni accommodata: „ Decernit Sancta Synodus, non alios ludos, non alia spectacula ab Episcopo permittenda fore, quam quæ ad pietatem spectantium animos movere, a pravis moribus deterrere possint „. Prohibentur hic denique, ne Beneficiarii, Clericive sacrati, personati unquam ingrediantur, aut fabulam ipsi agant in

(1) Can. 12. (2) Act. Eccles. Mediol. p. 19. 46. (3) Can. 24.

in his ludis. Non paulo intolerabilior erat Hispaniæ mos, ubi Deo vovebantur & cœlitibus Taurorum certamina, hisque absurdissimis votis juramenti solemnitas accedebat. Ejusmodi sive vota, sive sacramenta in irritum mittunt hujus Concilii Patres (1): oratione enim potius & religiosi secessus otio Deum & Sanctos coli: & quocunque demum obtentu hæ edantur pugnæ Taurorum, iis summoventur Clerici majores & Beneficiarii omnes.

XIII. In Concilio Burdigalensi anni 1585. promulgatum est idem ipsum Decretum Concilii I. Mediolanensis (2): *Clerici nunquam personati incedant, neque comœdias, fabulas, choreas, vel quid aliud ludicrum, ex iis quæ ab histrionibus exhibentur, agant vel spectent. Ne visus & obtutus sacris Mysteriis dicati, turpium spectaculorum contagione polluantur.* Audi & Concilium Bituricense anni 1584. *Nunquam personati sint; mimis, choreis, & saltationibus agendis atque spectandis abstineant.* Et Aquense anni 1585. (3) *Ne personati unquam incedant, neve comœdiarum, aut chorearum, aut profani ullius spectaculi actores sint, vel spectatores.* Concilium Mexicanum anni 1585. a Sancto Pio V. commemorat (4) prohibitas fuisse ludicras taurorum pugnas, & excommunicationis fulmen intentatum Rebuspublicis, & Principibus, qui earum copiam facerent, denique Beneficiariis ipsis, & majoribus Clericis, qui interessent. Concessit postea ut ea edi possent certamina Gregorius XIII. dummodo ut ne diebus Festis, atque ut omni animi contentione caverent Magistratus, nequid humani sanguinis funderetur. Absolvit quoque idem Pontifex hujusmodi censuris, tum sæculares, tum Equites Ordinum militarium, qui necdum sacro Ordine quopiam initiati essent. His Pontificum Rescriptis in medium allatis, Concilium hocce Mexicanum Majorum Ordinum Clericos & Beneficiarios vetat his interesse Taurorum pugnis, subjiciendos alioqui iis pœnis, quas & hæc Brevia Apostolica intorquent, & intorquebunt præterea Episcopi judicio & arbitratu suo. Tum denique idem statuit quod Concilium Mediolanense I. idem decrevit & Concilium Avenionense anni 1594. (5) *Choreis, comœdiis, aliisve profanis spectaculis non intersint.* In Concilio Aquilejensi anno 1596. Constitutio edita est, fusior & enodatior, in omnes eas voluptates, & insanas delicias, quibus Clericatus majestas mirum in modum deturpatur. *Ad spectacula comœdiarum, sive ad bancos circulatorum & buffonum in plateis, qui aliis exemplum esse debent maturitatis & prudentiæ, accedere & assistere Clericos non decet. A chorearum spectatione item Clerici abstineant, Saltationem vero privatam & publicam, quod est intemperantissima temeritatis genus, nulla ratione committant, nisi gravioris correctionis virgam experiri affectent. Personatum incedere Clericum, turpe, vanum, periculosum, non ferendum. Non enim ad bonum habitus Clericalis depositio; sæpissime ad malum, vel inchoandum, vel consummandum.*

Fateor astitisse Torneamentis Cardinalem Ximenium, sive ludicris militum & simulatis pugnis, sed gravem ille necessitatem excusavit comitandi Regis, qui tum ægritudine afflictus esset, & eo egeret oblectamento (6). *Sic Regem morbo afflictum oblectare curavimus.* Poterit uti Ximenius exemplo S. Thomæ præstantissimi Apameæ Episcopi, de quo nos supra, & qui *licet hoc vetaret Ecclesiæ Canon; ut Cosrois furorem molliret, certamen in Circo spectare non recusavit*, referente Evagrio.

XIV. Unum restat, ut de Armis dicamus, quibus discincti, prohibitique sunt Clerici Conciliis, & Canonum statutis iisdem, quæ hoc jam capite perstricta sunt. Jam olim Petrus Damiani dolere sibi vehementer affirmabat, quod jam tum Clerici aut muniri se, aut decorari gestirent aliis telis, quam quibus error & scelus debellatur (7). *Arma potius, arma corripimus, vibrantia telis tela conserimus, & non verbo, sed ferro contra nostri Ordinis Regulam dimicamus.* Incendebat Bernardus Episcopum & Capitulum Trecensis Ecclesiæ adversus Subdiaconum, qui arma induerat, & uxorem duxerat (8). *Nec Clerici est pugnare armis militaribus; nec Subdiaconi uxorem ducere.*

In Concilio Salingestadiensi prohibiti sunt Laici ipsi anno 1022. ne armati Ecclesias inirent, in quas tum quidem nisi Regum ensis non inferebatur. „ Decretum est etiam, „ ut

(1) Can. 26. (2) Can. 21. (3) Tit. 25. c. 6. Tit. de vita & honest. Cler.
(4) L. 1. Tit. 5. (5) Can. 32. (6) Gomec. l. 5. vitæ ejus. (7) Epist. 15.
(8) Epist. 203.

„ ut nemo gladium in Ecclesiam portet, „ Regali tantum excepto (1) „. Vides quam non finerentur tunc Clerici arma tractare, aut indui, cum & Laicis ipsis ea excuterentur, ubi Templa inibant. Ne tum quidem cum maxime privata bella fervebant, & nemo non injurias sibi illatas armis suo nutu ulciscebatur; ne tum quidem, inquam, Clericis & Monachis fas erat armari, quare & illis & eorum comitibus omnes vim & manus abstinebant. Teste Glabro circa annum 1031. ita pluribus cautum est Conciliis (2): „ Clericis „ similiter omnibus, Monachis & Sanctimonialibus, ut si quis cum eis per regio- „ nem pergeret, nullam vim ab aliquo pa- „ teretur „. Suo supra loco disceptatum est de militia, cui Clerici ipsi pene implicabantur, quousque usus erat armatas cohortes ad Regios deducere Exercitus; sed non unquam illis per sacras Ecclesiæ leges concessum est, aut pugnare ipsos, aut vel armis accingi. Si quis in has leges committat, eum Concilium Turonense anni 1060. Beneficio & Clericatu expunxit (3). „ Quicunque Clericorum deinceps in armis „ militaverint, & Beneficium & consor- „ tium Clericorum amittant „. Ubi Wilelmus Nothus Neustriæ Dux Angliæ Regnum suæ ditioni adjecit; copiis ejus permixti deprehensi sunt Clerici, quibus Episcopi Neustriæ mox canonicam dictavere pœnitentiam, quod arma induissent, & in acie manus conseruissent (4). „ De Cleri- „ cis, qui pugnaverunt, aut pugnandi gra- „ tia armati fuerunt, quia pugnasse eis illi- „ citum erat, secundum instituta Cano- „ num, acsi in patria sua pugnassent, pœ- „ niteant.

In recensendis Exercitus ducibus ad sacram expeditionem, Urbanus II. antesignanum omnibus & principem præponit Aniciensem Episcopum (5): *Hinc Podiensis Episcopus belli dux, & Raymundus S. Ægidii Comes, inde Hugo Magnus Philippi Francorum Regis frater, &c.* Prælati alii, Clericique magno numero copiis Crucis vexillo insignitis comites se agglomeravere, sed non aliis quisquam eorum armis cinctus fuit, quam spiritalibus. Unde & idem Urbanus II. in Concilio Claromontano, ubi classicum ipse cecinit ad bellum id sacrum, edixit (6), *Ne aliquis Clericus arma deferat*. Utriusque militiæ discrimen expressit Concilium Londinense anno 1138. accommodate ad decretum Papæ Nicolai, qui eas vetat promiscue haberi. Ut nusquam enim militi aptari possunt sacra munia Sacerdotum, vel ornamenta: ita ne consentire quidem unquam possunt ministris Altarium sive arma, sive prælia militantium. (7) „ His subjungimus auctori- „ tatem Nicolai Papæ, dicentis, cum di- „ screti sint milites Christi a militibus sæ- „ culi, non convenit militem Ecclesiæ sæ- „ culo militare, quia per .... ad effusio- „ nem sanguinis necesse sit pervenire. De- „ nique sicut turpe est laicum Missas fa- „ cere, Sacramenta corporis & sanguinis „ Christi conficere; ita ridiculum & incon- „ veniens est Clericum arma sustollere, & „ ad bella procedere.

Scite omnino Bernardus *ducem & principem militiæ* electum se fuisse certior factus, & ad Romanum Pontificem prescribens, atque id oneris constantissime detrectans, profitebatur, utut vires suppeterent, ne fingi quidem posse quidquam a sua professione alienum (8). *Quid tam remotum a professione mea, etiam si vires suppeterent, etiam si peritia non deesset?* Concilium Londinense anno 1175. exauctorandos decrevit Clericos, qui in publicum armati prodirent. (9) „ Quicunque ex Clero videntur „ esse, arma non sumant, nec armati in- „ cedant, sed professionis suæ vocabulum „ religiosis moribus & religioso habitu præ- „ beant. Quod si contempserint, tanquam „ sacrorum Canonum contemptores & Ec- „ clesiasticæ auctoritatis profanatores, pro- „ prii gradus amissione mulctentur, quia „ non possunt simul Deo & sæculo mili- „ tare.

XV. Inseri hic & inculcari juvabit duo quædam vel tria, quæ non perfunctorie sunt perpendenda. 1. Hæ personabant undique tum maxime Ecclesiasticæ leges in Clericos armorum gestandorum cupidos, eo tempore, quo bella plusquam civilia sæviebant, grassante privatorum licentia in congressiones, cædes, incendia. 2. Eo etiam tempore, quo Episcopi & Abbates Regibus milites suppeditabant, nonnunquam & ipsi ductabant, in castris aderant, 3. Eo denique tempore, quo ardebant sacra Palæstinæ bella. His utcunque causis color aliquis

(1) Can. 8. (2) L. 4. c. 5. (3) Can. 7. (4) Conc. Gen. tom. 10. pag. 552. (5) Epist. 16. (6) Cap. 4. (7) Can. 13. (8) Baronius ann. 1146. (9) Can. 11.

aliquis & fucus oblini potuisset armandis impune Clericis. Et ne tum quidem tamen laxarunt Pontifices Romani & Concilia eam veterum Canonum constantiam, qua funditus Clerici armis excludebantur.

XVI. Mirabile forsan videbitur, quod in Odonis Parisiensis Episcopi Constitutionibus Parochi, Clericique prohibeantur cultros gestare cuspide sua armatos. (1) „ Prohibetur districte, ne Sacerdotes cultellum „ portent, cum cuspide, nec Clerici eorum „. Idem prohibuit Concilium Biterrense anno 1233. Clericis omnibus, addito etiam eo, ut ne quis enses, lanceas, vel quæcunque jacula gestaret, nisi forsan belli tempore. (2) „ Districtius inhibemus, „ ne aliqui Clerici qui volunt gaudere privilegio Clericali, cultellos acutos, enses „ vel lanceas deferre præsumant: vel armis impugnativis, quibus vis infertur. „ non utantur, nisi forte tempore guerræ „. Permitti videntur hoc Canone arma, quæ tueantur nos; vetari, quæ alios impetant: quin & hæc etiam belli tempore annui. Tunc nimirum jam illud invaluerat etiam inter Clericos posse vim vi repelli, eo propriæ tutelæ moderamine, ut etiam cadente adversario nihil irregularitatis incurreretur. Itaque videri possunt hoc Canone permitti Clerici iis armis accingi, quibus non impetant ipsi quidem, sed impetiti perniciem a se amoliantur. Porro grassatores amoliri vix dabatur, nisi iis etiam armis, quibus cruor funderetur: hinc expugnatum tandem & illud est, ut bellico tempore cujuslibet generis arma gestare Clerici finerentur.

Sed illud præteriri nefas est, id eo loco & tempore laxari, quo impatientissime cruentissimeque Albigenses hæretici Clericorum sanguinem sitiebant, eosque passim impune contrucidabant. In Concilio Albigensi prohibita sunt Clericis torneamenta, seu ludrica pugnarum incitamenta, semper insana, cruenta nonnunquam. Mirum est in ea quoque Clericos insanisse, quæ damnari oportuerit legibus Ecclesiasticis, ut audaciæ & furori occurreretur, & infinitis propemodum impensis.. Præterquam quod probrosum erat & insolentissimum, Clericos scuto & lancea prætextos pugnare, quod tum vernacule *biordare* dicebant, cum id nominis ipsi torneamento adjiceretur. Audiendus Canon ipse ejus Concilii anno 1254. habiti: (3) „ Trepidare quoque, quod vulgariter dicitur biordare, cum scuto & „ lancea, aliquis Clericus non publice attentet, quia ex his multa dissolutionis, „ lasciviæ & scandali materia generatur „. Detestabilius aliquid in Concilio Laudunensi explosum est, cum Clerici armis induti, sicariis & latronibus permixti, nullis non se cruentarent facinoribus. Declarat Concilium arma gestare Clericos vetari humanis divinisque legibus, ut ne ad defensionem quidem propriam iis abuti queant. (4) „ Cum Clericis divini & humani juris au„ ctoritate armorum usus sit omnino pro„ hibitus, ita ut eis etiam pro justitia ad „ defensionem aut vindictam nullatenus sit „ permissus, &c.

His Concilii hujus verbis pene addubitare cogimur, an ea doctrina, quæ Clericos finit vim vi repellere, & occidere, si non aliter possint suæ ipsorum vitæ consulere, jam maria transisset, & in Anglia usu recepta esset. Nec te moveat Canones quandoque alios aliis discrepare, cum in ipsam Ecclesiæ disciplinam tot vices allapsæ sint, tot irrepserint novitates, perinde ut locorum & temporum sive opportunitas suadebat, sive cogebat necessitas. Concilium Budense anno 1279. bellicis negotiis Clericos eliminat, nisi ad patriæ defensionem, quo ipso tempore tamen pugna abstinebunt ipsi quidem (5). *Nec bellicis actibus se implicent aut involvant, nisi forte pro Ecclesiarum suarum & patriæ defensione, non ad impugnandum, vel propulsandum, sed ad defensionem tantum, si necessitas eos compellat; & tunc in propriis personis non pugnent*. Et hoc ipso mox tamen Concilio permittuntur Clerici enses circumferre, quando intuta & infesta sunt itinera. Nec vero assentari sibi ipsi possint inanis necessitatis & periculi imagine, nec tunc arma gerant, nisi permittente Episcopo (6). *Districte præcipimus, ne Sacerdotes vel Clerici in quovis ordine constituti, gladium vel cultellum, quod vulgariter dicitur bord, portent, nisi eis manifesti timoris causa ingruerit; nec tunc absque licentia Prælatorum portent*.

Duo hic scrupuli eximuntur; nempe qui cultri tandem essent, quos cum cuspide gestare Clerici vetabantur. Gladii nimirum illi erant,

(1) Can. 40. (2) Can. 13. (3) Can. 51. (4) Can. 4. (5) Can. 7. (6) Can. 114

erant, qui vernaculo idiomate cultelli (1) dicuntur. Hinc etiam elucet cur qui in torneamentis depugnabant, biordare dicerentur. Sive Saxonica enim, sive Germanica lingua cultri illi in torneamentis usitatissimi, *bordi* nomine donabantur. *Cultellum quod vulgariter dicitur Bord*. In Synodo Bajocensi anno 1300. prohibentur majores illi cultelli cum cuspide, nisi temporibus & locis illis, quæ hostili incursione infestentur (2). *Districte præcipitur, ne Sacerdotes magnum cultellum portent cum cuspide: nec Clerici, Sacerdotes vel alii in sacris Ordinibus constituti, nisi justi causa timoris*.

Postquam Clemens V. suum illud Decretum promulgavit, quo irregularitatis formidine absolvuntur Clerici, qui aggressores peremerint, dum id unum volunt, id unum conituntur, ne ipsimet interimantur: nemo deinceps dubitavit, quin possent Clerici arma gestare accommodata propulsandis & inferendis plagis, ubi eorum vitæ justum periculum imminebat.

Verum uti non eo unquam quo cœptum est gradu hæret remissio juris, concessis semel armis ad repugnandum, non multo post eo quoque ventum est, ut & ad oppugnandum indulgerentur. Additum, ut id fieret furente bello, & ubi aliquid ingrueret periculi; placuit, ut & cum assensu Episcopi id fieret, ut arbiter ipse esset, an tanti esset periculum. Hæ cautiones non multo post exoleverunt. De assensu Episcopi minus laboratum est. Postremo intermissa quoque mentio belli, aut periculi ejus, a quo merito cavendum esset. Concilium Moguntinum anno 1549. (3). *Nulla arma induant, nisi itinerantes*. Concilium Narbonense anno 1551. (4). *Nec ensem, nec pugionem, nec aliud armorum genus secum gestent, nisi propter itineris necessitatem*. Nec secus Concilium Narbonense anno *1609*. Concilium Aquilejense anno 1596. (5) „ Arma Clericorum sunt lacrymæ „ & orationes, non enses, aut alterius „ formæ, vel materiæ arma. Per civitates „ & loca in quibus habitant, si quis Cle„ ricorum extra itineris faciendi necessita„ tem insolenter arma cujuscumque gene„ ris detulerit, eum damnandum statui„ mus quarta parte fructuum suorum Bene„ ficiorum „.

XVII. Beatus Carolus Archiepiscopus Mediolanensis, quo aspirante & connitente revixisse videbatur prisca Ecclesiæ disciplina, duas illas in usum & vigorem revocavit conditiones, quibus Clerici arma ferre permissi fuerant, ut eo loco & tempore id auderent, quo justum periculum immineret, & ne sine Episcopi examine & permissione. En statutum Concilii I. Mediolanensis ad familiares Episcoporum: *Familiares ejus arma ne ferant, nisi in itinere, vel necessitatis causa, idque Episcopi arbitratu*. Illud quoque cavetur, ut scripto detur ea permissio, & ne Clericis unquam annuantur ballistæ, seu igneorum globulorum jaculationes (6). „ Clericorum arma „ sunt orationes & lacrymæ, Idcirco edi„ cimus, ne arma cujusvis generis ad offen„ sionem, vel etiam ad defensionem fe„ rant, exceptis cultellis ad domesticum „ vitæ usum accommodatis, nisi forte ex„ tra civitatem suspectis locis iter eis fa„ ciendum sit. Quod si Episcopus proba„ bili justaque de causa id eis permitten„ dum esse judicaverit, tunc scripto impe„ trata venia ipsis uti liceat; non tamen „ publice, nisi rei aut facti necessitas po„ stulet. Omnino ballista, hastis & sclope„ to, telis, aliisque hujus generis instru„ mentis ipsis interdicimus „. His se accommodavere Pat. Conc. Mediolanensis anno 1585. *Arma ne ferant, nisi itineris longioris causa, atque ea tamen breviora, ac facultate ab Ordinario impetrata*. Paulo prolixius rem enucleavit Concilium Mexicanum ejusdem anni (7), accommodate etiam ad Statuta beati Caroli.

Ubi vero tradit Tridentinum Concilium, qui vim vi repellendo quempiam occiderint, ne ipsimet neci dederentur, eis quodammodo deberi dispensationem ad Ordines & ad Beneficia (8): „ Si vero homicidium non „ ex proposito, sed casu, vel vim vi re„ pellendo, ut quis se a morte defendo„ ret, fuisse commissum narretur; quam „ ob causam etiam ad sacrorum Ordinum „ & Altaris ministerium, & Beneficia quæ„ cumque & dignitates, jure quodammo„ do dispensatio debeatur „. Hinc jure inferes, eo necessariam adhuc esse dispensationem, quamquam pene necessario etiam concedendam, quod non omnia priscæ Canonum auctoritatis vestigia obliterata sint, qui

(1) Couteles. (2) Can. 55. (3) Can. 74. (4) Can. 20. (5) Can. 42.
(6) Acta Eccl. Mediol. Pag. 17. 19. (7) L. 3. T. 5. (8) Sess. 14. c. 7.

qui nempe ante sæculi duodecimi exitum non finebant omnino Clericos arma gestare, ne ad repellendum quidem percussorem, & vim vi repellendam. Id quoque observavit Fagnanus, (1) deberi quasi jure ex sacræ Congregationis Concilii responso dispensationem, cum quis pro tuenda parentis vita percussorem occidit, quamquam tum certissime contracta sit irregularitas.

De Hospitalitate.

CAPUT XLVII. *P. 2. l. 4. c. 9.*

De Hospitalitate ante annum Christi octingentesimum.

I. De hospitalitate priorum quinque saculorum Ecclesiæ.

II. Concilium Matisconense vult Episcoporum exemplis inflammescere laicos ad hospitalitatem. Gregorius II. Bonifacium monet, ne Episcopos minus bene morigeratos mensa excludat, sed ansam inde rapiat eos ad bonam frugem compellendi.

III. Negat Avitus Episcopos ullos Episcopis extraneos esse posse.

IV. V. Mira B. Eligii hospitalitas, necnon & B. Cæsarii, ad excipiendos Clericos & Laicos.

VI. De B. Domnolo.

VII. VIII. De B. Gregorio Papa.

IX. Gregorii vehementer hortationes ad Episcopos urgendos ad hospitalitatem.

X. Stupenda Ecclesiæ Romanæ hospitalitas.

XI. Regulis Monasticis hospitalitas commendatur. Regula sancti Benedicti.

XII. Religiosa hospitum exceptio.

XIII. Regula B. Aureliani hospites excludit. Cur?

XIV. XV. XVI. Varia observantur in hospitalitate Hispanicarum Ecclesiarum.

XVII. De Ecclesia Anglicana.

XVIII. De Ecclesia Alexandrina.

XIX. Popinæ Clericis interclusæ in Oriente & Occidente.

XX. Rarissimæ erant olim tabernæ diversoria. Hinc communior tunc hospitalitas.

I. Tanta habet momenta hospitalitas in institutione Clericalis vitæ & in usu regendo facultatum Ecclesiæ temporalium, ut non immerito seposuerimus ei hanc specialem dissertationem. Non pauca jam de ea delibata sunt superius, in exequendis frugalibus expensis proventuum Ecclesiasticorum. Alendis pauperibus expensas fuisse res Ecclesiæ auctor est Tertullianus. (2) „ Hæc quasi deposita pietatis sunt. Nam „ inde non epulis, non potaculis, nec in„ gratis voratrinis dispensatur, sed egenis „ alendis, humandisque „. Quæ Agapæ dicebantur, re etiam magis quam nomine caritatis epulæ erant. *Inopes quoque refrigerio isto juvamus*. In justis etiam causis non ducendorum conjugum Paganorum, hanc ille non tacet, quod Christianis fœminis jam interclusa foret hospitalitas (3). *Si peregre frater adveniat, quod aliena in domo hospitium?* Hæc ad laicos spectabant, a quibus nonnunquam Episcopi excipi vetabant fidei & pacis Ecclesiæ adversarios. Expostulabat Firmilianus non alia ratione Stephanum Papam Episcopos aliquos hospitii jure arcuisse (4). „ Præciperet fraterni„ tati universæ, nequis eos in domum suam „ reciperet: ut venientibus non solum pax „ & communio, sed & tectum & hospi„ tium negaretur „. Conciliis Gangrensi & Laodiceno (5) probabantur adhuc Agapæ, ceu caritatis & hospitalitatis publica convivia, ad pauperum maxime solatia publica, dum ne amplius in Ecclesia fierent. Concilium Carthaginense III. (6) non abhorruit ab his epulis in Ecclesia inter Clericos celebrandis propter hospites. (7): „ Ut „ nulli Episcopi, vel Clerici in Ecclesia „ conviventur, nisi forte transeuntes hospi„ tiorum necessitate illic reficiantur „. Nam peregrinantes Episcopi apud Episcopos cujusque loci hospitabantur. Inde querelæ Chrysostomi de Theophilo Alexandrino Episcopo ad Innocentium Papam, quod Constantinopolim profectus, non ad Episcopales ædes suas divertisset, ubi parata & instructa erant omnia (8). *Erant enim diversoria, & alia omnia, quæ oportebat, bene instructa*. Ex quo dilucidum est, quamquam Chrysostomus reprehenderetur, quod solus cibum sumeret, invitatos tamen ab illo fuisse ad mensam & hospitium Episcopos,

(1) L. 5. Decr. part. 2. p. 272. (2) Apol. c. 39. (3) L. 2. ad uxorem. (4) Epist. 75. apud Cypr. (5) Can. 27. 28. (6) Can. 21. (7) Can. 30. (8) Socrat. l. 7. c. 4. 22. 23.

pos, eos saltem, quos singularis commendabat præstantia dignitatis (1). Ea enim præ ceteris copia Constantinopolim confluebant, ut vix aut nec vix potuissent omnes uno tecto excipi. Invitatus est & Epiphanius, ut apud illum diversaretur, qui & ipse abnuit, jam Theophili partibus devinctus. Tritum est illud Spiridionis Episcopi, cum tempore jejunii non habuit domi quo foveret hospitem, ne panem quidem, nisi carnes porcinas (2). Hinc illud conjicitur omnes prorsus hospites exceptos fuisse. Diximus alibi Augustini mensæ carnes semper illatas fuisse propter hospites, quamquam ipse quidem cum suis leguminibus tantum vesceretur. Si Clericos autem laicosque hospitii humanitas complectebatur, multo magis Episcopos, quos inter ea erat mutuæ communionis tessera. Huc pertinebat, quod Theophylus & Epiphanius a Chrysostomo invitabantur, hoc spectabat, quod & illi recusarunt. Pie ostentabat Athanasius quod Julii Papæ communione & prandio exceptus fuisset (3). *Communione & Agape digni habiti sumus.* Auctor est Nazianzenus (4) Julianum Apostatam Ecclesiæ mores & decus æmulantem, paria hospitalitatis jura & Xenodochia inter Gentiles instituere voluisse. At nusquam superstitio religionem perversa & distorta hac imitatione assequetur. In Agapas tandem ea irrepsit licentia & temulentia, quæ illas desinente sæculo IV. aboleri coegit (5). Illis abolendis insudarunt Ambrosius & Augustinus, quos nemo nescit hospitalitatis fuisse studiosissimos, Nempe frugi erant & modestæ horum epulæ. Nec prætereundum quod narrat Sidonius Apollinaris de Episcopo sui ævi sanctissimo, qui invitus aula ad Episcopatum abreptus est. (6) „ Humanitas ipsa sic benigna, quam frugi; „ nec ita carnibus abundans, quam legu„ minibus. Certe si quid in cibo nactius, „ non sibi, sed hospitibus „. Ceteris Beneficiariis pro suo cuique modulo hospitalitas commendabatur. Illos Constantius exoneraverat Metatus jure, quo Officiales Imperii excipi necesse erat (7). *Neque hospites recipietis.*

II. Commendata est a Concilio Matisconense II. hospitalitas, tum Episcopis, tum Clericis omnibus, ut non præconio tantum, sed exemplo maxime eorum fideles excitarentur ad Christum ipsum in hospitibus excipiendum, & ad morigerandum Apostolo vehementissime cohortanti ad hæc religiosæ humanitatis officia. (8) „ Sectatores hospitalitatis esse, non solum Do„ minus Jesus admonet, cum se dicit in „ hospite receptum fuisse, sed etiam eius „ Apostolus omnibus pene suis præceptis. „ Propterea oportet unumquemque nostrum, „ non solum semetipsum ad hoc opus hor„ tari, sed etiam omnium fidelium men„ tes, ut possint apud Deum misericordiæ „ operibus pro nostris peccatis intercedere, „ & nos ei per puram hospitalitatem re„ conciliare. Si quis ergo nostrum non ad„ monuerit, aut exemplum exhortationis „ suæ ipse prius opere non comprobarit, „ indignationem procul dubio incurret Do„ mini majestatis. Prædicetur hoc nostræ „ mediocritatis statutum in auribus omnium „ Christianorum „.

Germanicæ parens & conditor Ecclesiæ Bonifacius Gregorium II. Papam consuluit, an contubernio & mensæ suæ asciscendi sibi essent Episcopi illi, & Presbyteri, quorum mores Ordini & dignitati sacræ immaniter dissentirent. Rescripsit Pontifex gravissimis objurgationibus castigandos esse hos sacri Ordinis sui contaminatores, congressu tamen & mensa eos nequaquam abstinendos. Nimirum usuvenire non raro, ut qui increpationibus non franguntur, molliantur suavitate & lenocinio humanitatis, qua convivia condiuntur. Denique auctor illi fuit Gregorius, ut eadem arte & indulgentia demereri & conciliare sibi studeret Optimates, quorum opera & consensione expeditior lætiorque futurus esset cursus Apostolicarum suarum functionum. „ Verumta„ men collocutionem & mensam commu„ nem cum eis agere non recuses. Plerum„ que enim contingit, ut quos correctio „ disciplinæ tardos facit ad percipiendam „ veritatis normam, conviviorum sedulitas, „ & admonitio blanda ad viam perducat „ justitiæ. Idipsum autem & illis Proceri„ bus, qui tibi adjutorium præstant, ob„ servare debebis „.

III. Cæsario Arelatensi Archiepiscopo per Epistolas Avitus Viennensis Archiepiscopus commendavit Maximianum Episcopum, quem

(1) Sozom. l. 8. c. 9. (2) Sozom. l. 5. c. 11. (3) Apol. 2. (4) Orat. 1. in Jul. (5) Baron. ann. 391. n. 39. (6) L. 4. Ep. 24. (7) Baron. ann. 464. n. 29. C. Theod. De Episc. & Cl. leg. 8. (8) Can. 11.

quem regionis ſuæ populatio, & neceſſitas quærendi medici in Gallias venire compulerat. Oculorum enim gravi valetudine afflictabatur. Ita ſtatuebat Avitus nihil attinere, Epiſcopo Epiſcopi ærumnas exponere; nec enim quamvis longinquæ regionis Epiſcopus, & diutius patria extorris, Epiſcopis aliis, Catholicisque Provinciis alienus & hoſpes videri poteſt. (1) „ Nihil dicendum de peregrinationis labore ſuſcepti, quia quantalibet vel temporum longitudine, vel itineris vaſtitate genitalis patriæ linquat habitaculum, peregrinus Sacerdos dici non poteſt, ubi Catholica reperiri Eccleſia poteſt „.

IV. In recenſendis B. Eligii Epiſcopalibus virtutibus hoſpitalitatem illuſtri elogio ornavit B. Audoenus: *Hoſpitalitate præcipuus*. Præter ægrotos, quibus ipſe medicabatur, aliosque quibus panem, veſtes, pecuniam erogabat, duodecim quotidie menſæ ſuæ adhibebat, aquam infundebat manibus, miniſtrabat, ut plurimum una accumbebat. Sed illud potiſſimum ſtupet Audoenus, quod ſemel exorſus hæc pietatis munia fungi, nunquam deſiit, nunquam intermiſit. (2) „ Ita fateor, nunquam vidi ſtudium fervere, nuſquam in Galliis hujuſmodi opera taliter a quoquam audivi expleri. Poſſet enim quis vel raro arripere; ſed vix aut difficile perpetuo tenere. Hic vero quod ſemel propoſuit, perpetuo retinuit: quod primum Deo vovit, nullis mundi negotiis obligavit; quod in principio arripuit, ad finem uſque perduxit „.

V. Redeo ad Cæſarium, cui non minus quam Avito perſuaſiſſimum erat, non Epiſcopos tantum, ſed Clericos quoslibet nuſquam extraneos, nuſquam peregrinos videri debere, quo demum cunque loco peregrinentur, dum Clericus modo ibi ſit aliquis. Immortalis Agni menſa communis illis eſt cum Clero loci. Epiſcopi menſa communis & illis potiori jure erit, quam ſæcularibus, quos inde nec Cæſarius ipſe excludit (3). „ In domo quidem Eccleſiæ ſuæ, ſicut illo præſente, ita abſente, convivium ſemper præparatum eſt Clericis, ſive quibuſcunque advenientibus. Nullus illo ſuperſtite, tanquam ad extraneam civitatem, ſed tanquam ad propriam domum Arelate venit „. Nec ambigi poteſt, quin hac hoſpitum menſa perſonaret ſacra lectio, cum Cæſarii diſcipulus & vitæ ejus Scriptor affirmet, prandia ejus, cœnaſque ſpiritalibus ſemper lectionis ſacræ epulis abundaſſe, ut utrinſque hominis epulo lætitia conduplicaretur. „ Ad prandium vero & ad cœnam menſæ ſuæ ſine ceſſatione quotidie legebatur, ut uterque interior exteriorque homo ſatiatus refectione duplici lætaretur „. Nihil eſt vero quod mirari magis lubeat, quam immenſum & inexhauſtum caritatis Epiſcopalis ærarium Cæſarii, quo Civitas & Ædes Epiſcopi Arelatenſis, patria, diverſorium, & menſa communis jam videretur eſſe tam Clericorum omnium quam ſæcularium. „ Nullus illo ſuperſtite tanquam ad extraneam civitatem, ſed tanquam ad propriam domum Arelate venit „.

VII. Domnolus Epiſcopus Cenomanenſis, quem laudibus celebravit Gregorius Turonenſis, menſam & ipſe ſuam tum lectione, tum invitatione pauperum conſecrabat, quo non corpori tantum ſuo neceſſarium ingereret cibum, ſed & animæ cæleſtes exhiberet eſcas, Chriſtumque ipſum paſceret in membris ſuis. Eccleſiam ſancti Juliani in civitate Cenomanenſi, Clerumque ejus decoravit arceſſitis quinquaginta Monachis, quos & neceſſaria communivit facultatum copia ad hoſpites excipiendos. Cum cuſtodes muris urbis diligentiſſime & portis aſſiderent, & pauperes non raro excluderentur, Xenodochium etiam extra muros exædificavit (4), juri ſubjecit & ditioni Epiſcoporum Cenomanenſium, ubi & viginti Monachos conſtituit cum Abbate ſuo ut hoſpites exciperent, & Regulæ Monaſticæ vitam accommodarent.

VII. Pauperibus omnibus, & peregrinis Romam adventantibus, quotidie miſſitabat Gregorius Magnus neceſſaria quæque vitæ adjumenta. „ Pauperibus vero & advenis, qui pro conditione temporum Romam influxerant, quotidiana ſtipendia miniſtrabat „. Hæc Joannes Diaconus in ejus vita (5). Quos Longobardorum populationes & furor cogebant Romam confugere, immenſæ caritatis ejus materno quodam ſinu excipiebantur. Peregrinos ſemper menſæ adhibebat, aquam infundebat ipſe, & in eis Chriſtum ipſum ſemel excepit, peregrini habitu & ſpecie veſtitum (6). „ Tan-

(1) Ep. 9. (2) L. 2. c. 2. (3) Vita ejus l. 1. c. 31. (4) Vita ejus apud Surium die 16. Maji.
(5) Joan. Diac. in ejus vita l. 2. c. 19. (6) Ib. c. 22. 23.

„ Tantæ hospitalitatis Gregorius in ipso „ etiam Patriarchio permansit, ut exceptis „ his, quos tam per diversas regiones, „ quam Romæ quoque Longobardorum perfidiæ gladios fugientes, Ecclesiastica stipe misericorditer nutriebat, ad mensam „ quoque suam quotidie peregrinos quoslibet invitaret. Inter quos die quadam „ unus accessit, in cujus manibus dum ipse „ ex humilitatis ministerio aquam fundere „ vellet, &c. „ Cum Sacellarius ejus jussus esset aliquando duodecim pauperes arcessere ad mensam, tredecim conspecti sunt; tertium decimum ipsemet perscrutatus; ipsius ab ore edidicit, Angelicorum agminum unum ad se devolasse, ut illum hoc nuncio exhilararet, Petri in sedem a Deo vocatum illum fuisse, quod Petrum sectatus esset in distribuendis Ecclesiæ in pauperum alimenta facultatibus: „ Quia hæc hilari „ animo tribuisti, destinavit te Dominus „ successorem atque Vicarium Apostolorum Principis Petri, cujus & virtutem „ imitatus es, dum substantiam offerentium divideret prout cuique opus erat „.

VIII. Mensæ & alimentis pauperum Præfectum delegaverat Gregorius, eumque ut confidentius eorum utilitatibus, largiusque prospiceret, voluerat uni Deo rationes suas reddere. Quam in rem ejusmodi charta illum munitum voluit (1). „ Quia igitur „ te Joannem religioso intentionis tuæ studio provocati, mensis pauperum & exhibendæ Diaconiæ elegimus præponendum, nequa tibi ex hac administratione „ nascatur dubietas, hac te munitione prospeximus fulciendum, constituentes ut de „ hoc, quod ad mensas pauperum, vel Diaconiæ exhibitionem percepisti, sive subinde perceperis erogandum, nulli unquam „ hominum quolibet modo vel ingenio cogaris ponere rationem, vel aliquam debeas molestiam sustinere „. Hujus Provisoris pauperum fidem diu expertus Gregorius, non injuria judicavit liberalius illum pauperibus affuturum, si administrationis suæ ratiocinia ad unum Deum referret.

IX. Imminebat aliis quoque Episcopis Gregorius, ut illos ad hæc sollicitudinis temporalis exercitamenta urgeret. Cum Marianum Ravennatem Archiepiscopum Romam invitavit, ut Medicis se committeret, exitiali morbo procurando, hortatus est, ut subrogaret sibi Ravennæ, tum qui vicem suam in sacris functionibus obiret, tum qui hospitibus excipiendis præesset (2). *Et ideo videtur mihi, ut ordinata illic Ecclesia, vel qui Missarum solemnia explere valeant; vel qui Episcopii curam gerere, hospitalitatemque, & susceptiones possint exhibere, &c.* Cum ad Anconæ civitatis Episcopatum acciretur Archidiaconus quidam, hoc illum rejiciebat Gregorius argumento, quod amicorum neminem unquam epulo excepisset. *Adjicientes etiam ita illum tenacem existere, ut domum ejus amicus ad caritatem nunquam introeat.* Nihil attinet hic repetere, quod supra diximus de reprehenso Episcopo alio, qui Gregorio suam rerum Ecclesiæ dilapidationem, & lautiora convivia excusabat necessitate explicandæ hospitalitatis.

Nec segnius Abbates sanctissimus Pontifex extimulabat ad hospitalitatem sectandam. Volebat proventuum copiæ respondere largitiones has pias, ære alieno tamen prius si quo tenerentur persoluto (3). *De hospitalitate esto sollicitus. Quantum potes, pauperibus largire. Ita tamen ut serves, quod Floriano restitui debeat.* Nec in præteritis dimittendum, quod idem alibi tradit Gregorius receptissimum fuisse in aliqua urbe, ut peregrini & hospites omnes a civibus cibo & tecto recrearentur. Ejus tandem rei tædio affectos pepigisse cum Episcopo, ut assignatis ei fundis, unus ipse totius hospitalitatis curas & expensas sustineret (4). *Indicavit vir clarissimus, hanc olim ibi consuetudinem convenisse, ut diversis supervenientibus, cives ejusdem civitatis de proprio impensas impenderent. De qua se cum quererentur affligi, hoc illis cum Theodoro quondam Episcopo convenisse; ut in Ecclesia ejus certæ portiones substantiæ suæ donatione conscriberentur, & hoc in se onus susciperet; atque securis eis redditis, ipse de Ecclesia quidquid esset necessarium erogaret.* Cum postea vero experiendo exploratum fuisset fundos illos tantis expensis impares esse, approbatum est a Gregorio, ut illis urbi restitutis Episcopus ea cura absolveretur, civitas ipsa rursum pristinam exerceret hospitalitatem. Hinc liquet 1. Civibus quandoque ipsis totam incubuisse hospitalitatem. 2. Eo illos onere levari se voluisse, assignatis Episcopo idoneis fundis. 3. Hæc Xenodochia & Hospitalia a

(1) L. 9. Ep. 24. (2) L. 9. Ep. 28. (3) L. 2. Ep. 3. (4) L. 8. \[c\]. 29.

Laicis dotata & administrata, ab ipsismet Episcoporum juri & ditioni fuisse subjecta.

X. Hæc porro effusissima largitas & hospitalitas in quoslibet prorsus mortales sedem & domicilium fixisse suum videbatur tanquam in patrio quodam solo, in Ecclesia Romana. Ideo & invictissimus ille Martyr B. Martinus Papa (1), percunctantibus Judicibus Imperatoriis, Eccur & qui Patriarcha Pyrrhus Romæ exceptus fuisset, fidentissime respondit, In magna ignoratione Romanæ Ecclesiæ versari eos, qui nescirent, omnes ibi indiscriminatim, & ærumnosissimos quosque, cum suis excipi prolixissime, ut non necessitati tantum prospectum sit, sed & deliciis. Ita enim Martinus ipse in Collectaneis Anastasii Bibliothecarii: *Vos nescitis Ecclesiam Romanam? Dico enim vobis, quia quisquis venit illuc miserabilis homo hospitari, omnia ad usum præbentur ei, & nullum immunem suis donis Sanctus Petrus repellit venientium illuc: sed panis mundissimus, & vina diversa dantur, non solum ei sed & hominibus ejus pertinentia. Si ergo in miserabilibus hominibus hæc fiunt, qui venit etiam honorabilis sicut Episcopus, qualem sumptum habet suscipere?* Facili conjectura augurabéris, quam laute ibi exciperentur Episcopi, cum & in obscurioris sortis mortales tantum humanitatis effunderetur.

XI. Ad eam forsan caritatis & beneficentiæ normam B. Benedictus Regulam suam conformavit, ubi præcipit Abbatis mensæ adhiberi hospites & peregrinos omnes, non divites tantum, qui carnalibus oculis arrident, sed pauperes potissimum, in quibus oculatior fides Christum intuetur (2). *Omnes supervenientes hospites tanquam Christus suscipiantur. Omnibus congruus honor exhibeatur, maxime tamen domesticis fidei & peregrinis: pauperum & peregrinorum maxime susceptio omni cura sollicite exhibeatur; quia in ipsis magis Christus suscipitur. Nam divitum terror ipse sibi exigit honorem. Mensa Abbatis cum hospitibus & peregrinis sit semper.*

XII. Quæ in divites etiam dimanabat hospitalitas, nihil illa sæcularis pompæ aut luxus præ se ferebat. Impensior erat ædificandi, quam pascendi cura: ab oratione principium, tum spiritalis succedebat lectio (3). *Suscepti hospites ducantur ad orationem, legatur coram hospite lex divina, ut ædificetur, & post hæc omnis ei exhibeatur humanitas.* Vel ipse conspectus exercitationum & macerationum Cœnobii Regulæ strictioris, ad bonam frugem revocare poterat homines sæculi ludibriis fascinatos. Denique Ecclesiarum largitiones hujusmodi in viros locupletes, non vicem tantum aliquam beneficii præstabant iis, qui dona passim & oblationes in Clerum congererent: sed & nova hac illecebra eosdem invitabant, ut plura in dies Ecclesiæ, ut communi omnium altrici & parenti amantissimæ pauperum divitumque largirentur.

XIII. Nec omnes tamen Regulæ, vel omnia Cœnobia æque studuerunt hospitalitati. Aureliani Regula Monachos absolvisse videtur ea, sive necessitate, sive consuetudine, quo liberius & tranquillius uni lectioni, uni se devoverent orationi (4). *Quia indesinenter sanctam caritatem vestram caritati & lectioni insistere, & soli Deo vacare volumus; ideo vos ab hac præparatione, aut inquietudine liberos esse præcipimus.* Sed illud animadverti necesse est, hoc caput ad Arelatensis civitatis spectare Monasterium, & cives ipsos maxime excludi ab eorum mensa & hospitio. *De hac civitate.* In promptu est ratio. Nec enim jam hospites sunt, aut peregrini, sed cives. Æquius etiam erat ab Episcopo & Clero civitatis, quam a Monachis hospitalitatem ibi exerceri. Longe aliter res se habet ruri.

XIV. Nullis cancellis finit Isidorus Hispalensis Episcopus circumscribi hospitalitatem Episcopalem. Ejus ædes jubet hospitium esse, & obvium omnibus caritatis diversorium. Laici enim caritati abunde est, si duos tresve hospites mensa sua impertiat: at nisi omnibus indiscriminatim pateat domus & mensa Episcopi, non satis ille spei respondet & expectationi hominum (5). *In quo etiam hospitalitas ita erit præcipua, ut omnes cum benignitate & caritate suscipiat. Si enim omnes fideles illud Evangelicum audire desiderant, Hospes fui, & suscepistis me: quanto magis Episcopus, cujus diversorium eunctorum debet esse receptaculum? Laicus enim unum, aut duos suscipiens, implevit hospitalitatis officium: Episcopus, si non omnes susceperit, inhumanus*

(1) Baron. ann. 649. n. 16. (2) Cap. 53. 56. (3) Ibidem. (4) Cap. 58.
(5) De Offic. Eccl. l. 2. c. 5.

nus est. Quæ ille ex Hieronymo mutuatus est.

XV. De hospitali Episcoporum mensa verba faciebat, ut apparet, Concilium Toletanum, cum edicebat ibi perlegi divinas Scripturas, quo superflui conticescerent sermones, & diviniori esca mens reficeretur (1). *In omni sacerdotali convivio lectio Scripturarum divinarum misceatur: per hoc enim & animæ ædificantur in bonum, & fabulæ non necessariæ probibentur.*

XVI. Effusiori & inconsiderato hospitalitatis usu Hispaniæ Monasteria a tramite deviaverant, cum Concilium Cæsaraugustanum III. vetuit in posterum, ne sæculares ibi hospitarentur, exceptis pauperibus & iis quos probatissima virtus ac religio polliceretur silentio & otio sacro Cœnobiorum nihil officere, vel obstrepere posse (2): *Nullus deinceps sæcularium, seu potestative, seu ex permissu Abbatis intra claustra Monasteriorum hospitandi, vel commorandi habeat receptaculum; excepto quos vita probabiles, egenos, aut paupertate depressos inspectio præviderit Abbatis; quos & suscipere benevola voluntate in Monasteriis, & alendos eleemosynis modis omnibus sinimus.* Pluscului hic aliquid advertere est quam perfunctoriam & brevem hospitalitatem. Conceditur enim Abbatibus, ut in Monasteriis commorari sinant viros eos, quos vel pietas præstantior, vel necessitas commendabit, eisque vitæ præsidia omnia subministrent.

XVII. In Concilio Angliæ a celeberrimo illo Theodoro Cantuariensi Præsule convocato, vetitum est, ne Episcopi, vel Clerici peregrini ullis se interponant sacerdotalibus functionibus, nisi assentiente Episcopo, apud quem hospitantur (3). *Ut Episcopi atque Clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere oblato, nullique eorum liceat ullum officium sacerdotale, absque permissu Episcopi, in cujus Parochia esse cognoscitur, agere.*

XVIII. Nec pluribus opus est, quam nomine ipso & opinione Joannis Eleemosynarii Patriarchæ Alexandrini, ut omnes intelligant, qua ille exuberantia caritatis & munificentiæ incumberet in hospitalitatem. Unde & Monasterium seorsim ad id exædificavit, ut Monachi in eo omnes prorsus promiscue exciperentur (4). *Hospitio recipiebat Monachos, & bonos æstimatos, & malos. Et ædificabat mox Xenodochium seorsum, appellavit hoc Xenodochium omnium Monachorum.*

XIV. Vetuit Concilium Trullanum, ne cauponæ in ambitu Ecclesiarum extruerentur, vel venalia ibi prostarent esculenta, vel poculenta quælibet, scilicet ut ne cælestis Patris domus, domus fieret negotiationis (5). *Quod non oportet intra sanctos ambitus cauponariam officinam, vel ciborum species proponere, vel alias venditiones facere, suam venerationem Ecclesiis servantes.* Nec minus expresse ibidem prohibetur, ne cauponariam faciant Clerici, cum ne cauponas quidem inire per Apostolicos Canones eis liceat (6). *Nulli licere Clerico cauponariam habere tabernam. Si enim in cauponam ingredi non est permissum, quanto magis aliis in ea ministrare, & ea quæ non licet ipsi tractare?* Canone Apostolico summoventur Clerici communione, qui in cauponis esitarint, nisi dum iter faciunt (7). *Si Clericus in caupona comedens inveniatur, excommunicetur, nisi in pandochio, in via, in necessitate.* Aditu ipso eos excluserat Canon Laodicenus (8). Carthaginensis III. Concilii decreto renovatus est Canon Apostolicus (9): *Clerici cibi vel potus causa non ingrediantur tabernas, nisi hospitii causa necesse sit.*

XX. Finem imponam huic capiti observatione ea, quæ plurimum habeat momenti; ut intelligatur quid tandem causæ fuerit, quamobrem tam enixe commendaretur hospitalitas, non Clericis tantum, sed & Laicis. Necdum scilicet tam frequentes tum erant, quam postea fuerunt cauponæ diversoriæ, & quam sunt etiam nunc in iis Provinciis & Regnis, ubi Imperium, Religio, artes, scientiæ, leges sedem sibi & domicilium in Europa constituisse videntur. Eodem enim fere loco etiam nunc res sunt in Asia, Africaque, atque erant in vetustiore orbe: unde & qui regiones ibi peragrant, cauponas & hospitia ipsi sibi sua coguntur quodammodo circumgestare, & sub dio noctes traducere, & tantum non castra metari. Narrat Gregorius Turonensis (10), ut Chilperici Regis filia in Hispaniam proficiscens ad regias ibi nuptias, octavo milliari Gallicano a Lutetia castra cum comitatu suo metata sit, & noctem duxe-

(1) Can. 7. (2) Can. 5. (3) Beda l. 4. c. 5. (4) Cap. 23. (5) Can. 76. (6) Can. 9. (7) Can. Apost. 54. (8) Can. 24. (9) Can. 27. (10) L. 6. c. 45.

duxerit sub tentorio. Tentoria quoque figebat in longinquo itinere emetiendo Lupentius sancti Privati Abbas in Gabalis (1). Quod tum utique non infrequens erat.

CAPUT XLVIII. *P. 2. l. 4. c. 10.*

De hospitalitate & frugalitate Episcoporum & omnium Beneficiariorum, temporibus Caroli Magni.

I. Conciliorum Decreta de frugeli & hospitali Episcoporum & Abbatum mensa.

II. Rursus Decreta Conciliorum. Hospitalitate pauperibus potissimum consulebatur. Frugalitati mensæ lectio accedebat.

III. Communi Monachorum Refectorio excipiebantur hospites in Cœnobiis.

IV. Hospitalitas Episcopis & Abbatibus a Carolo Magno commendatur.

V. Jure metatus & gistii levata Cœnobia, ut largius hospites excipiant.

VI. Parochis ipsis lex indicebatur hospitalitatis.

VII. Nec deerat Jurisdictionis aliquantulum ad id necessarium.

VIII. Capitula Canonicorum a fundamentis excitant, dotantque Xenodochia, ad hospites suscipiendos.

IX. Quemquam hospitalitas pauperibus lubentius impenderetur, permanebat tamen illa etiam in divites.

X. De hospitalitate apud Græcos.

XI. De lectione in mensa, etiam Imperatorum.

XII. De hospitalitate a Laicis etiam explicanda.

I. Frugalitate & hospitalitate ornatur vita omnium in commune fidelium; at Episcopis & Beneficiariis, ut fideles sint dispensatores, ne nefarii fiant dissiparores rerum Ecclesiæ, lex aliquanto strictior incumbit, ut pauperes semper convivas habeant, vel tam parce ipsi vescantur, ut constet hanc esse pauperum mensam. Ita decrevit Concilium II. Remense anno 813. (2) „ Ut Episcopi & Abbates ante se joca turpia facere non permittant, sed pauperes & indigentes secum ad mensam habeant, & lectio divina ibi personet, &c. Episcopi & Dei ministri non debent comessationibus & vinolentiis nimiis incumbere, &c. Moderate cibum & necessarium potum sumant „. Et Concilium III. Turonense (3): „ Episcopum non oportet nimium profusis incumbere conviviis, sed parco & moderato contentus sit cibo. Et quamdiu convivatur, potius sacra lectio ante mensam ejus recitetur, quam otiosa a susurronibus resoneur verba „. Et Canone sequenti: „ Peregrini & pauperes convivæ sint Episcoporum, cum quibus non solum corporali, sed spiritali reficiantur alimento „.

Canonicis his præceptionibus quatuor inculcantur munia, sibi valde finitima. 1. Frugalitati dicata sit mensa, ut quæ patrimonii pauperum sumptu instruatur. 2. Ut ad eam pauperes invitentur, & quidem quasi jure quodam suo. 3. Ut hospites & peregrini etiam vocentur, quod in eis Christus pascatur. Ait enim ipsemet, *Hospes fui*. 4. Spiritalis lectio ibi frequentetur, quod a frugali epulo alienum non est.

II. Episcopis potissimum commendata est hospitalitas a Concilio Parisiensi VI. anno 829. allegata & Christi auctoritate, qui hospitum personam ipse sibi induir: & Apostoli Pauli, qui Episcopalium virtutum choro hospitalitatem ascripsir: & denique Hieronymi, qui Laicorum hospitalitatem aliquo usque manare vult, at Episcoporum caritatem nullo prorsus concludi termino. Ubi adverte auctoritate hac tota pauperes ab hospitibus non disjungi, & ad pauperum maxime solatia inculcari hospitalitatem. Unde & Concilium Turonense, *Peregrini & pauperes convivæ sint Episcoporum*. Sed ecce ipsamet Concilii VI. Parisiensis verba (4): *Cum ergo hospitalitas in tremendi examinis die ab æterno Judice sit remuneranda; qui dicturus est, Hospes fui, & non collegistis me; & ob id ab omnibus Christianis summopere sit sectanda; multo magis tamen, vigilantiusque ab his, qui dictis & exemplis ad vitam æternam aliis ducatum præbere debent, postposita avaritia peste, & alia qualibet occasione est prorsus exequenda. Ab Apostolo quippe inter cetera virtutum præconia, quæ Episcopo inesse debent, hospitalitas etiam habenda prædicatur; Episcopi namque domus, ut B. Hieronymus scribit, omnium commune debet esse hospitium, &c.* Et in Concilio rursus Aquisgranensi II. anno 836. cum in desuetudinem

(1) L. 6. c. 37. (2) Can. 17. 18. (3) Can. 5. 6. (4) Can. 14.

nem abiret Episcoporum & Abbatum hospitalitas, innovatus est Canon Apostolicus, jussique Episcopi, ut mensæ semper suæ pauperes adhiberent. *Decernit Apostolus, Hospitalitatem esse sectandam ab Episcopo, quam in pluribus reperimus locis neglectam. Ideoque placet, ut deinceps in singulis civitatibus & Monasteriis, juxta modum rerum hospitalitas ordinetur advenientium. Et placuit omnibus Episcopis, ut quocunque sit loco Episcopus, coram se aggreget pauperes semper ad refectionem.*

III. Communi in Refectorio hospites cum Abbate & Monachis reficiebantur, copiosius quidem illi certe, sed tamen facta etiam Abbati copia, ut hospitum contemplatione lautius & Monachis aliquid exhiberetur. Ita quæ vulgo dicitur Camera caritatis, & mensa peculiaris illa Abbatis, a communi Refectorio disjuncta, aut necdum usu invaluerat, aut ejus hic usus aboletur. Audi ipsum statutum Conventus generalis Abbatum apud Aquisgranum anno 817. (1) *Ut Abbas vel quispiam fratrum ad portam Monasterii cum hospitibus non reficiatur. In refectorio autem omnem eis humanitatem manducandi & bibendi exhibeat. Ipse tamen ea cibi potusque mensura contentus sit, quam reliqui fratres suscipiunt. Si vero propter hospitem voluerit ad solitam mensuram fratribus sibique augere aliquid, in sua maneat potestate.*

IV. Præcepit & Carolus Magnus in Capitularibus, ut Episcopi & Abbates hospitio & mensa exciperent hospites, peregrinos & pauperes, cum fefellerint aliquando sancti Angeli, hospitum vultum & speciem induti, quo caritati honorem haberent (2). *Et hoc nobis competens & venerabile videtur, ut hospites, peregrini & pauperes, susceptiones regulares & canonicas per loca diversa habeant. Apostolus hospitalitatem laudans dixit, Per hanc quidam placuerunt Deo, Angelis hospitio susceptis.*

V. Diximus proprio alibi loco, hanc tandem Monasteria immunitatem esse assecuta, ut ne jam metatuum juri subessent, nec amplius Episcopi, Comites & Magnates alii ad Cœnobia diverterent cum comitatu, & quodammodo pabularentur, ubi totum pauperum & vulgi fidelium levamento & hospitalitati addictum fuerat. Frustulum hic insuam privilegii, quo Marinus Papa Solemniacensem Abbatiam donavit (3): *Ut nullus Episcoporum, seu Comitum, mansionaticum ibi, vel paratas vel stationes requirere, seu exigere præsumat. Sed liceat servis Dei hospitalitatis benevolentiam, prout eis libuerit, cunctis fidelibus impendere.*

VI. Nec vero Parochis ruris intepescere fas est in hospitalitate pro facultatum modulo exhibenda. Vide ut illis faces subjiciat Herardus Archiepiscopus Turonensis in Capitulari (4): *Ut hospitalitatem ante omnia diligant, &c. Ut Presbyteri & Clerici ante se joca turpia fieri non permittant, sed pauperes & indigentes ad mensas secum habeant, & legatur eis lectio.* Idem præscripsit & Hincmarus Parochis suis, quos monitos voluit sedulam hanc in pauperes potissimum curam & caritatem conferendam esse (5). *Ut curam hospitum, maxime pauperum, atque debilium, orphanorum quoque, atque peregrinorum habeat, hosque ad prandium suum quotidie juxta possibilitatem convocet, eisque hospitium competenter tribuat.*

VII. Carlomannus Rex filius Ludovici Balbi Constitutionem edidit, qua Parochos omnes impelleret ad istud & caritatis & justitiæ munus, quo vis & auctoritas illis inde major accresceret, & quo fideles omnes stimularet ad eandem humanitatem hospitibus impendendam; quin et legitima eos armavit jurisdictione in omnia quæ hospitibus venduntur, ut pretium ipsi rei cujusque indicerent, si gravari et divexari cernerent hospites a Parochianis suis (6). *Volumus ut Presbyteri, qui bonum exemplum omnibus ostendere debent, hospitales existant, &c. Placuit nobis ut Presbyteri suos Parochianos admoneant, ut & ipsi hospitales existant, & nulli iter facienti mansionaticum denegent. Et ut omnis occasio rapinæ tollatur, nihil carius vendatur transeuntibus, nisi sicut in mercato accipiunt. Quod si carius vendere voluerint, ad Presbyterum hoc transeuntes referant, & illius jussu cum humanitate eis vendant.*

VIII. His tot tantisque testimoniis perspicuum est, mensam domumque propriam Episcoporum, Abbatum & Parochorum, communem eandem fuisse peregrinorum, hospitum, & transeuntium: totque fuisse sacra caritatis diversoria, ad excipiendos omnis

[1] Cap. 27. [2] Cap. l. 1. c. 75. [3] Conc. t. 3. p. 581. [4] C. 18. 108.
[5] Hincmar. t. 1. p. 712. c. 9. 10. Regino Baluz. P. 24. 604. 612. [6] Cap. Car. Calv. P. 471.

omnis generis hospites, quot erant Parochiæ, Monasteria & Episcopatus. Collegia Regularia, maxime vero Canonicorum, expeditius postea duxere, ut sua intra septa, vel non procul, domum peculiarem hospitibus extruerent, eique unum e suis præficerent, adjudicata ei parte non modica redituum fundorumque suorum, præter decimas omnium Ecclesiæ agrorum, oblationum, redituumque ceterorum, quæ fere hospitalibus his domibus addicebantur. Hinc tot Xenodochia juxta Cathedrales Ecclesias sita, consecrata potissimum suscipiendis hospitibus & peregrinis. Exemplo suo præivit Crodogangus Metensis Episcopus, quod & Statuto confirmavit Regulæ suæ intexto, cui postea auctoritas accessit & promulgatio Concilii Aquisgranensis (1). „ Evangelicis atque Apostolicis instruimur documentis in colligendis hospitibus: Hospes „ fui & collegistis me. Proinde oportet ut „ Prælati Ecclesiæ, præcedentium Patrum „ exempla sectantes, aliquod præparent receptaculum, ubi pauperes colligantur, & „ de rebus Ecclesiæ tantum ibidem deputent, unde sumptus necessarios juxta possibilitatem rerum habere valeant, exceptis decimis, quæ de Ecclesiæ villis ibidem conferuntur. Sed & Canonici tam „ de frugibus, quam etiam de omnibus „ eleemosynarum oblationibus, in usus pauperum decimas libentissime ad ipsum conferant hospitale „.

Nec vero decimæ modo fundorum omnium & proventuum Monasterii, vel Capituli Xenodochio adjudicabantur, sed terrarum etiam laicis in Beneficium, sive in fundum concessarum. Ita declaratum a Carolo Calvo (2): „ Præcipimus quoque, ut ex reliquis omnibus facultatibus Monasterii, „ quæ vel dominico jure, vel Beneficiorum consuetudine detinentur, decimæ „ hospitalibus divitum vel pauperum, sicut „ olim statutum est, ad integrum conferantur „. Eo sensu capienda hæc verba, ut *Facultates, quæ dominico jure detinentur*, eæ sint quæ dominus ipse suo unius juri & dominio servavit (3): at quæ ita exprimuntur, *vel Beneficiorum consuetudine*, eæ sint, quas Abbas, vel quivis dominus alius in feudum dedit vassallis suis, qui jam obligabantur iis vinculis & obsequiis, quæ *Consuetudines* dicebantur.

IX. Minime vero nos prætervolabit, quod in eadem observatur Constitutione Caroli Calvi; quanquam propensius hospitalitas pauperes complectatur, non tamen abjici divites, dum ea sint animi moderatione & pietate, ut frugalitati acquiescant Ecclesiæ, quæ parens cum sit nutrixque pauperum, eorum patrimonium sobrie & parce dispensat. Diu beatus Udalricus carnibus abstinuit, quamvis convivis semper inferri juberet. (4) „ Multis temporibus carne abstinuit; sed tamen aliis cum eo manducantibus abundanter donavit „. Ejus mensæ primum ferculum statim totum in pauperes erogabatur, præter complures mutilos, truncos, & desperatis quibusdam morbis constrictos, quos præsens ipse refici quotidie curabat. Nemini unquam denegatus cibus; hospite velut Christo ipso suscipiendo exhilarabatur. In Imperatoris Ministros ipsos, caritatis suæ rivulos diffundebat. „ Hospites autem cum ad eum devenissent, „ tripudio, & tanta hilaritate vultus & „ animi suscepti sunt, & in omnibus procurati, veluti in eis optime conveniebat; „ sciens in eis Christum se suscepisse, illo „ dicente, Hospes fui & suscepistis me. „ Vassalli autem Imperatoris ab eo pergentes, vel ad eum redeuntes, in tantum „ sunt opulentati, &c. „ Multa annotat hujus vitæ scriptor memorabilia ejus epuli, quod die Paschæ instruebat sanctissimus hic Episcopus, ubi cum tres mensæ essent apparatæ & epulis refertæ, media *Matriculis*, hoc est pauperibus, addicta erat.

X. Orientalium Episcoporum in sectanda hospitalitate summum studium & decus illustrabit Tarasius Patriarcha Constantinopolitanus. Frumentis quoquoversum distribuendis novum ab illo Josephum suo ævo repræsentatum affirmat auctor vitæ ejus; mensæ ejus plerosque missos ad pauperum statim recreandam famem deferri solitos fuisse; denique extructum ab eo Xenodochium, hospitibus & peregrinis suscipiendis (5). „ Suæ mensæ opsonia in frusta „ comminuens, ad accipiendos eos, qui „ esuriebant, in dies eis parabat convivium. „ Abunde hujus rei sunt testes in hodiernum diem, definita receptacula eorum „ causa, qui hospitio accipiebantur, & pauperum nostrorum fratrum „. In VIII. Concilio Generali vetitum est, aut distrahi, aut

(1) Regula Crodogan. c. 45. Conc. Aquisg. c. 141. (2) Spicil. t. 2. p. 590. (3) Ann. 864.
(4) Surius die 4. Jul. c. 3. 4. (5) Surius die 25. Febr.

aut utcumque alienari vasa sacra, vel Reliquiarum thecas, nisi ut sacri Canones sedunt, ad redimendos captivos (1): „ Excepta causa ab antiquis Canonibus ordinata, videlicet in redemptionem captivorum „. Ibidem denique sancitum est, proventus Ecclesiarum expendi non posse nisi ad reparationes Ecclesiarum, pauperumque & peregrinorum alimenta. „ Ecclesiasticos reditus ad propriam Ecclesiæ utilitatem, & ob escam pauperum, & peregrinorum sustentationem esse decernimus.

XI. Pauca rursum hic addemus de lectione pia ad mensam, ut inde ad laicorum hospitalitatem delabamur. Et de lectione, & de omnibus supra constitutis de hospitalitate pulcherrimum editum est a Concilio Papiensi decretum anno 850. (2) „ Placet Episcopum moderatis epulis contentum esse, suosque convivas ad comedendum & ad potandum non urgere; quin potius semper se sobrietatis præbeat exemplum. Adsint peregrini, & pauperes, & debiles, &c. Recitetur sacra lectio, subsequatur vivæ vocis exhortatio, &c. „ Præcepit Hincmarus Parochis suis, ut conviviis etiam laicorum ubi interessent, sacræ lectionis aliquid intertexi curarent (3). „ Aliquis de illorum Clericis aliquid de sacra lectione legat.

Nec id mirum accidet nobis, si recurrat animo Carolus Magnus, cui „ comedenti ministrabant Duces & Tyranni, vel Reges diversarum gentium „, auctore Sangallensi Monacho: & qui tamen legi tum sibi jubebat non monumenta tantum historica priscorum Regum, sed commentarios etiam sancti Augustini, & illos maxime, quos de Civitate Dei scripsit (4). „ Inter cœnandum aliquod acroama, aut Lectorem audiebat. Legebantur ei Historiæ, & antiquorum Regum gesta; delectabatur & libris sancti Augustini, præcipueque his, qui de Civitate Dei prætitulati sunt „. Refert & Luitprandus in Legatione sua Constantinopolitana, Nicephoro Imperatori solemne id fuisse, ut homiliæ sanctorum Patrum ad mensam ejus lectitarentur. Cum alias autem Nicephorus in teterrima quæque flagitia projectissimus esset, hinc iure colligitur, id illum factitasse more priscorum Imperatorum, ut epulantibus sanctorum Patrum scripta prælegerentur.

XII. Venio ad hospitalitatem, a laicis ipsis frequentatam, ut inde intelligas, quanto Clerici & Beneficiarii, quanto patrimonii pauperum dispensatores ad eandem illis præstandam humanitatem essent obligatiores. Parochis suis commendabat Theodulphus Aurelianensis Episcopus, Parochianos suos ut omnes incitarent, ad peregrinos omnes gratis tecto & mensa excipiendos; cum non Clericos solos, sed laicos omnes fideles compellaverit Christus his verbis, *Hospes eram, & collegistis me:* cumque barbarorum ea sit inhumanitas & sævitia propria, hospites non admittere, nisi emuncta pecuniæ, vel pecuniæ extorta promissione: (5) „ Admonendi sunt, ut hospitalitatem diligant, & nulli hospitium præbere detrectent. Et si cui forte hospitium præstiterint, nullam ab eo mercedem accipiant, nisi forte ille, qui a te recipitur, sponte sua aliquid det. Nam ille modus hospitalitatis non modo inhumanus, sed crudelis est, quo nunquam hospes in domum ante recipitur, nisi prius dandi hospitii merces compensetur: & quod Dominus agere jussit pro perceptione regni cælestis, pro acquisitione terrenarum rerum agatur „. Nec ab his diffidet Jonas Episcopus Aurelianensis in Institutione sua Laicali. Id observatum est quidem a Sangallensi Monacho de Ludovico Pio (6), valde delectatum illum fuisse erogandis propria manu eleemosynis, affectatius illum balneis usum quolibet Sabbato, etsi minus egeret, ut ea occasione vestes suas omnes minusculis Ministris suis erogaret, excepto baltheo & ense. Sed satius est cum Thegano advertere, nunquam illum mensæ accumbere cœpisse, nisi prius eleemosynas quotidianas distribuisset, & quocunque demum loco versaretur, Xenodochia secum habuisse (7): „ Quotidie ante cibum eleemosynarum largitionem exhibuit, & ubicumque erat, Xenodochia secum habebat „. Integra apud Reginonem superest Formula Inquisitionum Episcopalium per singulas Parochias, dum illas Præsul visitaret. Illud in primis ibi eminet caput. „ Si aliquis est, qui peregrino, aut viatori hospitium contradicit „. Hospitalitatis effigiem sane pulcher-

(1) Can. 25. (2) Cap. 3. (3) Hincmar. T. 1. p. 714. (4) Du-Chesne t. 2. p. 122.
(5) Cap. 25. (6) L. 2. c. 29. (7) Du-Chesne t. 2. p. 135. 279.

cherrimam expinxit nobis B. Odilo in vita Beati Gerardi Comitis (1), & lectionis ibi usitatissimæ ad mensam, etiam ubi hospites interveniebant.

CAPUT XLIX. *P. 4. l. 4. c. 14.*

De Hospitalitate, post annum Christi millesimum.

I. In Conciliis universim commendatur hospitalitas, sed in pauperes maxime, & in Monachos.

II. Uberiores illa in Canonicos distributiones, ad hospitalitatem dirigebantur. Fercula Monachorum & Hospitum copiosiora eodem collimabant.

III. Episcopi curabant, ut in locandis Beneficiorum agris fundisque omnibus, Villicis superesset, quo hospites susciperentur. Alia Conciliorum decreta.

IV. Statuta nuperrimorum Conciliorum.

V. Fulberti & Hildeberti egregia aliqua de hospitalitate.

VI. Petri Damiani, & Petri Blesensis sententia. Cur aliqua Italiæ Cœnobia hospitalitatem intermiserint.

VII. Petri Cluniacensis Abbatis mirabile hospitalitatis studium.

VIII. Ut Concilia, ut sancti Patres effugerint invidiam qua hospitalitati aspergebatur, ex ea qua inde manabat otii Monastici & secessus perturbatione, nec non & ex substantia Ecclesiasticæ in divites dilapidatione.

IX. De mira & singulari quorundam Monasteriorum hospitalitate. Dionysii Carthusiani doctrina.

X. Admiranda B. Caroli hospitalitas, in Clericos, Laicosque, in pauperes, divitesque, in Magnates ipsos. His ejus domus Officina, & Schola evaserat omnium virtutum.

I. IN commune olim hospitalitas fidelibus omnibus inculcabatur, unde & eam Gregorius VII. Bohemis nuperrime Christo aggregatis diligentissime commendabat (2): „ Eleemosynis atque hospitali„ tati devote insistite „. Eleemosynis certe potest & hospitalitas annumerari, ut hic a Pontifice insinuatur, atque apertius declaratur a Concilio Parisiensi anno 1212. Regulares commonefaciente, ut hospitio excipiant non amicos solum, vel divites, sed pauperes, & hos quoque propensius: (3) „ In hospitalitate quoque exhibenda, non „ tantum potentibus & familiaribus, sed „ pauperibus & magis indigentibus secun„ dum uniuscujusque conditionem & loci „ facultatem præcipimus, ut in necessariis „ adhibendis curam adhibeant „. Non prohibetur hic, quin in amicos & locupletes exporrigatur hospitalitas, sed in egenos eam lubentius & liberalius effundi præcipitur. Concilium Turonense anno 1236. (4) Abbates & Priores admonitos voluit ut hospitalitati studerent enixius, maxime in Monachos, qui omnia abjecerunt, quo se ad Christi vitam effingerent: „ Injungimus „ Abbatibus & Prioribus, ut hospitalita„ tem exhibeant, sicut decet, & maxime „ Religiosis, qui nudi nudum secuti, pro„ pter Christum propria dimiserunt „. Vorcestrensis Synodus anno 1240. hospitalitatem commendavit Clericis omnibus, ac præsertim Monachis; admonuitque, ut in suscipiendis, abigendisque hospitibus, ne spei obsequerentur, ne timore carnali agerentur ullo: (5) „ Præcipimus etiam ut omnes „ Clerici & maxime Religiosi sectentur „ hospitalitatem. Illos autem hospitio po„ tissime recipiant, quibus sive receptis, „ sive repulsis, nihil se speret vel timeat, „ illum recipiens vel repellens, ab homine „ retributionis vel molestiæ recepturum „. Ita jubent sacri Codices, bonum sectemur, uno eo stimulo, ut inenarrabiles in nos Dei largitiones pro modulo nostro adumbremus; veræ illius felicitatis æmulatores simus, cui dare suavius lætiusque est, quam accipere; denique in hospitibus Christum suscipiamus, quod tum vere fit, cum ii suscipiuntur, quorum suscipiendorum non alia causa, non alia illecebra est, qua afficiamur, quam ipse.

II. Concilium Coloniense anno 1260. quarundam Ecclesiarum usum damnavit, quarum distributiones tritico fiebant, jussitque ut pane fierent. Ea vero ratione utebatur Concilium, quod Canonici distributum sibi frumentum distraherent, pecuniam in marsupium suum inferrent, pauperes & hospites excluderent tecto, cum ubi magna quo-

(1) L. 2. c. 5. n. 72. L. 1. c. 45. 15. L. 2. c. 14. (2) L. 2. Ep. 72. (3) Part. 2. Can. 9.
(4) Can. 14. (5) Can. 31.

quotidie distributionum panis copia donabantur, non possent eos fere non in pauperes, vel in hospites elargiri (1) „. Cum „ vero sint quædam Ecclesiæ carentes pistrino communi, quod multum utique „ reprobamus; super hoc ita præcipimus, „ quod in omnibus Ecclesiis Collegiatis habeatur commune pistinum, & panis ibi „ præbendalis distribuatur potiusquam unusquisque cum modio sive maldro annonam „ panis præbendalis recipiat ad vendendum, „ Ex hac nanque venditione perit hospitalitas in Ecclesiis, cum in ipsis pauci „ vel nulli reperiantur panem suum in domibus recipientes claustralibus, vel egenis inde eleemosynam tribuentes „. Ex hoc Canone perspicue vides, quo pertinerent exuberantes illæ distributiones esculentorum, quæ Constitutionibus præscribebantur Canonicorum ac Monachorum. Largius dabatur, quod & liberalius ipsi darent; dabatur quod diutius servari aut accumulari non posset, ut incunctanter id ipsi largirentur. Vetuit etiam hoc Concilium, ne aliter hospitalitas, quam in commune exerceretur opera Hospitalarii, quem Abbas ipse designasset. Necdum enim Monachi res Monasterii inter se partiti erant. Quæ residua tamen erant omnia in Refectorio post Monachorum refectionem, in pauperes statim effundebantur, uti & reliquiarum quidquid fuerat in mensa hospitum. Idque in causa erat, ut paulo abundantius Monachorum hospitumque mensæ epulæ inferrentur, ut ubi necessitati fecissent illi satis, superesset quod caritas in alios refunderet (2). „ Statuimus quod nullus Monachorum hospites per se recipiat, nisi Hospitalarius Monasterii, vel alter cui Abbas eos commiserit recipiendos. Item „ statuimus quod debita eleemosyna & consueta, tam de refectorio, quam hospitali fideliter pauperibus erogetur „. Proximo Canone jubetur in pauperes etiam dispensari, quidquid reliquiarum ex ægrotantium valetudinario & mensa effertur.

III. Provinciæ Turonensis Concilium apud Redones habitum anno 1273. in genere pronuntiavit bona Ecclesiæ omnia pauperum esse, Beneficiariorum ædes & res hospitibus pauperibusque communes esse debere (3). „ Verum quia quidquid habent „ Clerici, pauperum est, & domus eorum „ omnibus debent esse communes: perquam „ indecens videretur, si de bonis Ecclesiasticis Christi pauperibus hospitalitas negaretur „. Tum jubet Concilium, ne conducantur, sive ad firmam dentur unquam Ecclesiæ Parochiales, nisi commonito Episcopo, qui jubeat villicis & conductoribus dimitti idonea hospitum subsidia. „ Idcirco statuimus, quod nulla Parochialis Ecclesia concedatur ad firmam, nisi juxta „ Diœcesani loci arbitrium firmario tanta „ portio relinquatur, quod Christi pauperibus valeat condecens hospitalitas exhiberi. Et ad id Rectores Ecclesiarum per „ Episcopos proprios compellantur „. De Parochiis hoc Canone agitur illis, in quibus non residebant Parochi; alias Parochos ipsos cogebat Episcopus hospitalitatis munia strenue explere. Concilium Lambethanum Provinciæ Cantuariensis anno 1281. Parochos jubet in Ecclesiis suis non residentes, dare operam ut Œconomos haberent, qui necessitatibus satisfaciant pauperum Parochiæ, hospitum & concionatorum (4). *Statuimus ut Rectores qui in Ecclesiis suis residentiam non faciunt corporalem; nec Vicarios habent, per Œconomos suos hospitalitatis gratiam exhibeant, juxta quod sufficiunt Ecclesiæ facultates, adeo ut Parochianorum pauperum saltem necessitati subveniatur extrema, & ut qui ibidem transeuntes prædicant verbum Dei, recipiant necessaria corporis alimenta.*

IV. In Concilio Ravennate anni 1286. cum Archiepiscopus Bonifacius Beneficiarios ejus Provinciæ hortatus esset, ut in pauperes effluere finerent rivulos quosdam superfluæ ejus opulentiæ, qua ædes & mensæ eorum redundabant; unius anni Indulgentias illis concessit, qui pauperes aliquot alerent pro copia facultatum; dierum autem quadraginta iis, qui eos veste donarent (5). *De pœnitentiis injunctis unius anni indulgentiam habeat.* Ab Archiepiscopo Remensi Roberto de Courtenai in Concilio Provinciali apud Compendium decretum est anno 1304. (6) ne plures quam duo missus mensæ exhiberentur præter jurulentum illum prævinmque cibum, qui potui propior est, unde & illi vernaculum nomen: si supervenient viri quidam spectabiliores, intermedium aliquod ferculum adjicerentur; quibus tamen legibus supersederi posset, ubi Reges, Duces, Barones exciperentur. „ Personæ Ecclesiasticæ in singulis

[1] Can. 12. [2] Can. 13. 14. [3] Can. 2. [4] Can. 12. [5] Can. 2. [6] Can. 5.

„ conviviis sint contentæ potagio & duobus „ ferculis sine fraude, nisi magnitudo perso„ narum supervenientium aliud requirat, & „ tunc cum prædictis poterunt uti aliquo fer„ culo intermedio; ita quod si in conviviis „ hujusmodi Reges, Duces, Comites, Ba„ rones, aut alios excellentes contigerit „ interesse, præsenti statuto minime sint „ astrictæ.

V. In Concilio Palentino Hispaniæ anno 1322. pronuntiatum est, cum omnes Beneficiarii, atque præ ceteris Parochi suscipiendorum hospitum lege obligentur (1): *Hospitalitatem quam ex pietatis officio de jure a Clericis, & maxime Ecclesiarum Rectoribus impertiri convenit transeuntibus, observari volentes;* Parochorum esse officii, ut Regulares & pauperes peregrinantes excipiant, nisi propria sit domus aliqua ad id instructa: *Nisi ad hoc sit domus aliqua specialiter deputata.* Tumque etiam providentiæ erit Parochorum, ne qua re necessaria destituantur hæc hospitia caritatis. Concilium Bituricense anni 1528. præcepit, ut cum legitima etiam dispensatione suis Ecclesiis abessent Parochi, per Vicarios nihilo segnius accurate hospitalitatem exhiberi juberent (2): *Teneantur sic per se vel per suos Vicarios procedere, ut debita hospitalitas & pauperum subventio observentur.* Idem constituit & Narbonense Concilium anni 1551. Concilium Mediolanense I. anno 1565. Tridentini vestigiis & decretis insistens, Beneficiarios omnes ad hospitalitatem cohortatur, Episcopos in primis quibus eam commendatissimam esse voluit Apostolus, ad illud potissimum monet, ne cupidius divitem invitent, cum ex adverso & Concilia & Patres res & proventus Ecclesiæ omnes pauperibus potissimum addixerint (3): „ Sacræ Tridentinæ Synodi decretum secuti, monemus „ omnes, quicunque Beneficia Ecclesiastica „ obtinent, ut hospitalitatem benigne exer„ ceant, memores Christum Dominum in „ hospitibus recipi, a quo recipientur ipsi „ in æterna tabernacula. Hoc autem ho„ spitalitatis officium eo magis Episcopis „ excolendum est, quod illis eam virtutem „ Apostolus in primis amplectendam pro„ posuit. In hospitalitate autem non is „ habeatur delectus personarum, ut divites „ potissimum invitentur, qui cum fœnore „ reddant quod acceperint: sed cum Ec„ clesiasticarum personarum domum nemi„ ni, quantum per facultates licuerit, clau„ sam esse deceat, profecto illis maxime „ patere debet, qui Dei voce, sanctorum „ Patrum cohortationibus & exemplis, „ sacrorum Conciliorum præcepto & au„ ctoritate commendati sunt.

Concilium Aquense anno 1585. voluit (4) ut Episcopi tecto exciperent Episcopos, civitate qua ipsi resident, iter molientes. In Concilio Mechliniensi anno 1570. placuit (5) ut Monachi locum haberent sepositum ad excipiendos hospites, consanguineos maxime Monachorum: aut ut mensæ adhiberentur Abbatis, frugali illi quidem, & sacra lectione conditæ. Voluit ut & hospitium esset instructum consanguineis & proximis Monialium, quo eis non pateret aditus, nisi ad cratem ferream cellæ colloquiorum.

VI. Res Ecclesiæ suæ temporales eo maxime nomine B. Fulbertus pessumdatas & dilapsas dolebat, quod ita succisi sibi essent nervi hospitalitatis, & uberioris eleemosynarum largitionis (6), *Ut officium hospitalitatis & eleemosynæ, sicut mea interest, administrare non possem.* Luculentissima est Hildeberti Epistola ad Moniales, vel potius contra Moniales, quæ Carnotensem Episcopum tecto excluserant, quem noctis itinerisque necessitas compulerat ad earum Cœnobium divertere. Illud statim probro dat, non Episcopum, sed seclusum ab illis fuisse Christum (7): *Exclusistis Christum, oblitæ pariter & bonum hospitalitatis, & præmium.* Exclusum & abactum Pastorem, quem allicere debuerant: *Exclusus est, qui ut diverteret ad vos, non invitandus tantum fuit, sed etiam trahendus.* Non posse ab eis inopiam prætexi, cum abundarent earum Ecclesiæ argenteis aureisque vasis sacris, quæ venire præstabilius fuerat, quam Episcopum ita illiberaliter & inhumane haberi: *Fortasse paupertate repulsam excusatis; sed non modicum auri circa altare rutilabat, sed plurimum resplendebat argenti, sed supererant ornamenta, quæ melius exponerentur ad usuram, quam Præsul ad imbrem.*

VI. Laudibus in cœlum extulit Petrus Damiani Monasteria quædam Italiæ, quæ hospitalitate excluserant sua locupletes & Magnates, Abbatis mensam everterant, Ab-

(1) Can. 15. (2) Can. 90. (3) Cap. 23. (4) T. de Episcopis. (5) T. de Regularibus. (6) Ep. 90. (7) Ep. 61.

Abbatibus ad communem accedentibus mensam, & ne tamen germana hospitalitas interciperetur, tribus semper pauperibus juxta ipsum Abbatem epulari dabatur (1) : „ Nonnulla in nostris partibus Monasteria præclaram nuper institutionis normam sibimet indiderunt, ut præter cetera pietatis opera, etiam tres pauperes cum privata mensa juxta se semper Abbas habeat, eisque singulis mensuram cibi, quam quivis habet frater, apponat. Nam cum regularis norma præcipiat, ut Abbatis mensa semper sit cum hospitibus, hoc modo noviter utrumque completur, ut & Abbatis mensa non superbis sæculi, sed sanctis hospitibus hæreat, & ipse convesci fratribus non omittat.

Illud quoque moris inoleverat in his sanctitatis strictioris Monasteriis, ut quotannis in pauperes erogarentur decimæ redituum omnium, cujuscunque demum generis: *Enimvero ut copiosiora in pauperes alimenta proveniant, dantur in Monasteriis & Eremis decimæ quorumque proventuum.* Quid vero causa fuerit, quamobrem in illis Italiæ Cœnobiis hospitalitas oblitteraretur, docebit nos Epistola quædam, Petri Blesensis Epistolis intertexta. Est porro Epistola ea Abbatis cujusdam, qui consilium ceperat abdicandæ Abbatiæ suæ, quo ejus declinaret sollicitudines, & serviles propemodum obligationes, verbi causa hospitalitatis, qua id consequuntur Cœnobia, ut Crucifixi Christi patrimonium depascantur divites, dum pauperes fames infestat (2). *Quid de hospitalitate dicam, quæ merito hostilitas potius, quam hospitalitas censeretur? Christus enim causam ei non præstat, sed inanis gloriæ obtentus. Divitibus quidem in hospitio cum honore & reverentia susceptis, in omni opulentia deliciæ apponuntur de patrimonio Crucifixi; Christus autem semel olim crucifixus in ligno, foris in pauperibus suis crucifigitur & torquetur in luto.* Sua ad eam epistolam responsione consultissime id cavit monuitque Petrus Blesensis, nec abdicandam Cœnobii administrationem, nec intermittendam hospitalitatem, sed utramque ex castissimæ caritatis fine & lege temperandam, circumcidendum luxum, reliqua vitia amputanda.

VII. Sanctissime hospitalitatem colebat Petrus Cluniacensis Abbas; & inde piam illustremque aucupabatur laudem in datis ad Episcopum litteris, quod Cœnobium Cluniacense veluti ærarium esset publicum Christiani orbis, quo pauci inferebant, unde innumerabilis multitudo hauriebat (3). *Video res Cluniacensium velut totius Christianæ Reipublicæ ærarium esse, de quo omnes hauriunt, quod pene exhauriunt, in quo tari pauca injiciunt, de quo plures multa accipiunt.* Conquestus est aliquando ad B. Bernardum idem Petrus, quod Cluniacenses a Cistercienfibus hospitio excluderentur, quo non possent non vehementer & jure offendi sæculares ipsi. *Tollatur tantum non ingrediendi scandalum, sit pro more apud vestras constituta hospitium.* Contestatur in Cluniacensium Monasteriis susceptos semper fuisse Cistercienses; dummodo restituatur hospitalitas, assentiri se non illubenter, ut pari austeritate accipiantur Cluniacenses, atque Cistercienses: quamquam communi utriusque B. Benedicti Regula sanciatur, ut humanissime hospites excipiantur (4). *Omnis ei exhibeatur humanitas.* Qui vitam sanctissimi hujus Abbatis Petri scriptis mandavit, is magnifice prorsus declarat, ut esset tunc Cluniacense Cœnobium, diversorium commune omnium Episcoporum, Abbatum, Clericorum, Monachorum, Nobilium, rusticorum, Christiani denique orbis, & cujusvis sortis hominum (5). *Fecerat ea caritatis virtute Monasterium suum præ cunctis Monasteriis Franciæ totius commune universorum hospitium, & velut generale absque ullius exceptione cunctorum asylum, Episcoporum, Abbatum, nobilium etiam Laicorum quotidianus concursus, Monachorum & Clericorum agmina, pauperumque nunquam deesse poterat turba; domos universas, hospitia cuncta assidue pene replebat. Suscipiebantur alacriter omnes.*

VIII. Tam effusa nullinsque patiens limitis caritas & hospitalitas Cluniacensium id sibi suo quasi jure vindicabat, ut & ipsis aditus pateret ad mutuæ hospitia humanitatis. Sed Lectores ipsos operæ pretium est conniti aliquantulum, ut suum pandant ac dilatent ingenii pectorisque sui, quo effusissimam hanc caritatis, & hospitalitatis, & largitionum copiam, vim, amplitudinem, perinde ut res postulat, satis mirari, amplexarique possint, & exosculari. Video, nec dissimulo, duo hic esse quæ merito sint extimescenda, silentii & secessus, & arcti jugiter ad Deum animi perturbationem, ac rursum patrimonii Christi in luxum & delitias abliguritionem. Ne in hos scopulos hinc

(1) L. 1. Ep. 14. (2) Ep. 102. (3) L. 4. Ep. 8. (4) L. 6. Ep. 4. (5) Bibl. Clun. p. 596.1308.

hinc & hinc imminentes impingeretur, laudabat supra Petrus Damiani recentissimum usum aliquot Monasteriorum, quo explosa erat publica hospitalitas. Malebat is Abbas, ad quem paulo ante rescribebat Petrus Blesensis, abire munere & regimine Cœnobii sui, quam ut diutius ea jactaretur sollicitudinum in suscipiendis hospitibus tempestate, & sacrorum proventuum dilapidatione cruciaretur. Adde & Chrysostomum ipsum olim ab hospitalitate aliquando cessasse. Sed hæc utcunque laudabilia, facta certe sunt, non jura: exempla, non leges; exceptiones denique sunt, quibus generali nihil derogari potest regulæ hospitalitatis, a Paulo promulgatæ, prius a Christo sancitæ, a Conciliis, Patribus, Præsulibusque antiquissimis sanctissimisque confirmatæ, & longissimo usu roboratæ, ingenti pietatis fructu, frugalitate, caritate. Pauperes primas tenebant, non ejiciebantur divites; Episcopi, Clerici, Monachi, Laici, Nobiles, Optimates excipiebantur ea humanitate, cui tam nulli objici possent limites, quam nec caritati, unde illa profluebat. Si quis hoc scrupulo torqueatur, patrimonium pauperum in epulas divitum effundi non debuisse, perpendat ille secum serio, quam nec ipse possit, nisi ineptum se videri velit, discedere a sententia tot supra laudatorum Conciliorum, Antistitumque magni nominis, qui caritatis hoc hospitio divites nunquam exclusere, quin & adscivere, dum ne pauperes excluderentur. Hujus mirabilis disciplinæ fons non alius est, quam humanitas caritasque Ecclesiæ, quæ non potest non, sin minus assequi, certe sequi & æmulari sponsi sui Christi infinitam munificentiam, & largitionum fontem inexhaustum. Parens illa est amantissima pauperum, divitumque: nec potest non eos uno omnes suo confovere & gestare sinu. Accepit illa, accipitque indesinenter divitum dona ad alendos pauperes; ut jam minime consentaneum sit, ut mensæ suæ adhibeat pauperes, & divites ea ableget qui his eam dapibus instruxere. Cum pascit illa divites, nempe refundit in eos parcissime aliquid eorum, quæ illi largo ubere sibi infuderunt. Hi quidem quos nunc illa pascit divites, nihil illi forsan ante impertierunt; sed majores eorum, sed divites alii & impertiere, & impertiunt etiamnunc abundantissime. Quid præclarius autem aut ad Ecclesiæ gloriam illustrius, quam his documentis orbi terrarum approbare, quanto compendiosius sit dare quam accipere? Denique ad largiendum inflammandi sunt divites ipsis Ecclesiæ in eos largitionibus: & impartito illis pauperum patrimonio invitandi, ut divites ipsi patrimonio suo pauperes juvent. Hospitalitas Ecclesiæ in pauperes, horum corporalibus succurrit angustiis. At hospitalitas Ecclesiæ in divites illecebra est, qua Religioni magis magisque adglutinentur, quo ad frequentanda pii secessus loca illiciantur, quin his veluti sanctitatis Seminariis frugalitatem perdiscant, ceterasque virtutes, quarum domicilia, & veluti gymnasia quædam sunt Episcoporum, Abbatum & ceterorum Beneficiariorum ædes. Quæ nominis sui vim & naturam retinet, quæ originis suæ saporem servat hospitalitas, non ea sæcularium contubernio religiosas domos turbat, commaculatque: sed sæculares ipsos insuefacit mirari, & quantum possunt imitari religiosam illam quietem, & cœlestis conversationis quandam initiationem. Hospitalitas vera & germana non crucis patrimonium dissipat in delicias divitum; sed frugali & honesto divitum pastu, hos adducet, sumptibus ipsos quidem parcere, & tanto liberalius pauperibus erogare superflua. Quantocunque numero Beneficiarii privatis vitiis suis hospitalitatem depravent; maculas quidem illi turpes inurent sibi ipsis, non hospitalitati, non ejus pulcherrimis & illibatis legibus, non ex his efflorescenti Ecclesiarum & Christiani nominis gloriæ. Si vix enim, aut nec vix potest non ingenti perfundi animus admiratione & gaudio, ubi Petri Venerabilis celebratur illud encomium, & Cluniacensis ejus Abbatiæ, quæ inexhausti instar erat ærarii, & exuberantissimæ in omnem Ecclesiam caritatis fiscus: quanto æquius est ea exhilarari lætitia, & laude florere Ecclesiam Catholicam, quæ parens est & nutrix omnium Dei filiorum suorumque?

IX. Pauca supersunt quæ perstringam de hospitalitate Cluniacensi, ubi Petrus Venerabilis ait (1) quotidie pasci solitos fuisse tres pauperes peregrinos, post aquam pedibus manibusque eorum infusam; Abbatem porro in Refectorio communi cum Monachis & cum hospitibus refici solitum, ne rursus si sejungeretur ut prius Abbatis mensa, sumptuosæ ibi rursum epulæ instaurarentur. Ea duo immutata & innovata in Italiæ quibusdam Monasteriis gratulabatur supe-

(1) Bibl. Clun. p. 672. 673. 1414.

superius Petrus Damiani. In Statutis sub Hugone V. Cluniacensi Abbate conscriptis observatum est, decrescere & pessum ire Monasteria Ordinis quod in eis contemptui esset hospitalitas, ex qua incrementa olim incredibilia quædam proficiscebantur (1). *Cum oculata fide hac de causa loca religiosa crevisse videamus, erubescendum nobis est, quod hanc minus honeste observamus; & occasione qua creverunt, modo decrescunt. Statuimus ergo ut Religiosa Persona, sæculares, & pauperes singulis suis modis secundum facultatem locorum benigne recipiantur & exhibeantur honeste.* Commemorata est a Willelmo Malmesburiensi fundatio Reddingensis in Anglia Abbatiæ ab Henrico I. Rege, Tamisin inter et Kenetam, ubi frequentissima erat via, et ubi Cluniacenses Monachi, a Rege ibi constituti, sumptuosissimam exercebant hospitalitatem, ut multo plura in hospites, quam in collegium universum Monachorum expenderentur. *Hoc esse Cœnobium inter duo flumina Keneta & Tamisiu constituit, loco ubi omnium pene itinerantium ad populosiores urbes Angliæ possit esse diversorium, posuitque ibi Monachos Cluniacenses; qui sunt hodie præclarum sanctitatis exemplum, hospitalitatis indefessa & dulcis indicium. Videas ibi, quod non alibi, ut plus hospites totis horis venientes, quam inhabitantes insumant:* Hujus enimvero Reddingensis Abbatiæ tumultuosissimam hospitalitatem impatientissime ferebat Abbas ille, quem supra diximus Petri Blesensis Epistola delinitum fuisse. Et huic ipsi tamen hospitalitati, suo ut vides testimonio suffragatur Willelmus Malmesburiensis. Quin et eo videtur consilio hoc Cœnobium a Rege extructum et dotatum in loco, hospitibus et peregrinis frequentissimo, quo tam largæ hospitalitati locus esset.

Fuere et antiquissima olim Cœnobia, quæ incredibilem hanc hospitalitatem Cluniacensibus præmonstrasse videri possint. Ejusmodi fuit Monasterium celebratissimi illius Theodosii, tot Monasteriorum quondam parentis, qui peregrinos prorsus omnes nemine excepto excipiebat. Contigit ut uno die centum amplius mensæ extruerentur. Ita ejus Cœnobio, velut communi hospitio omne hominum genus utebatur (2): *Si quis eum dixerit communem portum, & communem medicinæ officinam, communem domum, commune penu, recte dixerit & congruenter veritati.*

Erat et illa peculiaris ratio hospitalitatis, cum insignibus Benefactoribus locus aliquis proprius in communi Refectorio addicebatur, licet absentibus, cum tamen acsi affuissent, dapes inferrentur, et mox efferrentur, in pauperes distribuendæ. Exempla ejus rei non pauca conferri hic possent. Unum depromam Alphonsi Hispaniarum Regis. Ejusmodi grati et memoris animi testimonio sanctus Hugo Cluniacensis Abbas consignatam voluit suam et Ordinis pietatem in tam munificum Regem (3): *Statuimus ut præbendam quotidianam habeat in Refectorio ad majorem mensam, quasi si nobiscum epulaturus sederet, quæ uni pauperum Christi semper tribuatur pro salute animæ ejus, tam in vita, quam in morte.* Ubi et illud adverte, etsi mortali stadio hoc emigrassent hi tot beneficiorum auctores, ab ea hospitalitate, et grati animi significatione destitum non esse. Ita miro caritatis ingenio ultra vitam patebat hospitalitas; absentibus quoque impendebatur, et in pauperes defluebat quidquid rerum Ecclesiæ videbatur divitibus offerri.

Nec Dionysio Cartusiano displicuit hospitalitas in divites, dum id fieret rarius, et sinceræ pietatis instinctu, ad eos Deo lucrandos, vel ad muniendam eorum benevolentia et tuitione Ecclesiam. Alias enim rerum Deo sacrarum profana ea foret dissipatio (4). *Bona Ecclesiastica specialiter patrimonia pauperum nuncupantur. Unde nullatenus licet ea in vana & sæculari hospitalitate consumere cum divitibus potentibus, talibusve propinquis. Non tamen illicitum est talibus interdum seu raro ex pia causa, ad honestam amicitiam confovendam, aut propter aliam rationem decentem hospitalitatem rationabilem exhibere.*

X. Finem faciemus dicendi de hospitalitate, ubi ejus specimen numeris omnibus absolutissimum delineaverimus in beato Carolo Mediolanensi Archiepiscopo, qui non injuria ea ipsa ornari posset a nobis laude, qua Rievallensis Abbas B. Eduardum Angliæ Regem prosequutus est (5). *Thesaurus ejus totius orbis respublica videbatur, pauperum commune ærarium, quoniam Rex totum quod habebat, non suum æstimans esse, sed omnium, &c.* Erat ex Giossano domus Beati Caroli obvia semper et patens (6), *non pauperibus tantum, sed & peregrinis & advenis, cujuscunque regionis & sortis. Apud illum diversabantur*

Car-

(1) Pag. 162. (2) Boll die 1. Junii c. 7. (3) Spicil. t. 6. p. 447. 627.
(4) Conc. plur. Benef. c. 16. (5) Script. Ant. Angl. p. 376. (6) L. 8. c. 26.

Cardinales, Epiſcopi, Prælati omnes, eorumque Vicarii & Procuratores, qui Mediolano iter faciebant. Tam prolixa eos Carolus humanitate excipiebat, ut animi ſui penetralia lubentes ei panderent, & quid edoceri ſe cuperent, ita ut totos cum eo menſes demorarentur, ab eoque adſciſcerentur comites in perluſtrandis Parochiis, in celebrendis Congregationibus, & Synodis. Quid, oro te, vel animo fingi, aut optari poteſt ejuſmodi hoſpitalitate vel magis Regium, vel magis Epiſcopale? Nonne domus hæc erat religionis totius Clericalis, et ſacrarum diſciplinarum officina? Ita temperanda, ita adminiſtranda erat hoſpitalitas, ex Eccleſiæ legibus, ex Pauli documentis, ex Ambroſii, Auguſtini ceterorumque Eccleſiæ præſtantiſſimorum Antiſtitum inſtitutis. *Ita ut in tam eximiam ſcholam frequentes advolarent Epiſcopi & Prælati. Quibus Carolus, ſi moras cum eo non traherent, & egerent, liberalius largiebatur equos pecuniamque, ad iter expediendum.*

Hactenus de Clericis hoſpitio Caroli excipi ſolitis. Mox idem Gioſſanus de laicis, quibus, et Magnatibus potiſſimum ſanctiſſimus Præſul pias ſtruebat inſidias, ut eos irretiret hoſpitalitatis ſuæ blanditiis, et in eo virtutum gymnaſio neceſſariis ad æternam ſalutem præceptionibus et exercitationibus informaret. *Anſam aucupabatur Principes & Optimates ſæculares ſuas in ædes abducendi, ac retinendi, ut ad reſipiſcentiæ & ad æternæ ſalutis cogitationes illos impelleret; hunc fructum hoſpitalitatis ſuæ lubentiſſime capiens, ut non corporalibus tantum, ſed & ſpiritualibus neceſſitatibus ſuccurreret; non monitis ſalutaribus, non exemplis hoſpitibus ſuis deeſſet, procurandæ ſalutis præſidia omnibus commonſtraret; qua ille in omnes, ſed in Principes maxime, & in Magnates apud eum diverſantes caritate æſtuabat. Inter eos fuit Andreas Battorius, Stephani Poloniæ Regis nepos; qui ad eum bis divertit, cum comitatu ſuo amplius quinquaginta equorum, & compluribus aliis, præter quam quod tum Carolus nonnullos ſemper Equites & Nobiles Mediolanenſes invitabat, quo horum colloquiis & confabulationibus Principes hoſpites oblectaret, denique perinde ut eorum dignitas poſtulabat, menſæ & hoſpitii magnificentia omnium in ſe oculos Carolus convertebat.*

Non vana ſpe ducor fore, ut qui non omnino aſſentiebantur iis, quæ a nobis hoc capite dicta ſunt de Eccleſiaſtica hoſpitalitate, ejuſque munificentia, etiam in divites, Proceres & Principes: his ſaltem Caroli exemplis expugnentur, & intelligant aliquando tandem, poſſe Præſules a luxu & affectu quolibet humano alieniſſimos, & a ſæculi pomparum inſania, ſumptuoſiorem tamen hoſpitalitatem Optimatibus & Principibus exhibere, eoque lenocinio abuti, ut in eorum pectora inſtillent fidei lumina & virtutum amorem. Si regeras tam rara eſſe hæc hoſpitalitatis miracula, quam rarum eſt Carolos, aut Caroli virtutibus finitimos Præſules orbi affulgere: reponam & ego, nihil magnum & arduum eſſe, quod non idem rarum ſit; Epiſcoporum eſſe, ut ad ardua & ſumma contendant; denique ut arduum ſit Caroli virtutes aſſequi, at proclive eſſe ad eas accedere. Nobis certe propoſitum non fuit hoſpitalitatem, ejuſque munificentiam ornare, niſi his accommodata legibus eſſet. Alioqui non illa jam erit Eccleſiaſtica hoſpitalitas, quam Paulus Epiſcopis commendavit.

Nec omittendum quod idem Scriptor prodidit, Regios miniſtros in ſuſpicionem veniſſe, ne quid fraudis interveniret in tam incredibili eſculentorum copia, quæ Mediolanum invehebatur, in Epiſcopale Palatium, nec ad portas civitatis vel teruncius ſolvebatur. Hæc illis excuſſa facile ſuſpicio eſt, at incuſſa ſimul admiratio, ubi ratiociniorum libris ſibi repræſentatis, viderunt unius non amplius menſis ſpatio trecentos hoſpites ſuſceptos fuiſſe. Diffidebant Caroli miniſtri, poſſe tantas diutius expenſas ſuſtineri. Placuit deliberari. At Carolus tandem ipſe definiit, nihil recidi aut minui poſſe: *Prohibenda enim ſibi, aut coarctanda hoſpitalitate, infringi gloriam & coronam potiſſimam, qua Deo ſe & hominibus commendari confideret.* Denique adeo non decerpſit quidquam de priſtina munificentia, ut extremo vitæ ſuæ anno ſtatuerit, omnes prorſus Clericos, qui Mediolano commearent, excipere ſuis in ædibus, ut hæc ſibi Synodus eſſet perpetua; atque eos exemplo ſuo acueret ad hoſpitalitatem ſectandam.

Hoc rurſus Gioſſanus prodidit, (1) memorandum cum primis, nec omnino alienum a propoſito hic noſtro. Affuiſſe ſcilicet Carolum nonnunquam nuptiis, & nuptialibus conviviis, ut ſumptibus moderaretur, ut frugalitati omnia accommodari ſatageret, utque caveret, ne quid ibi impudenter fieret, aut flagitioſe. Lectione totum epulum condiri voluiſſe, tum deinde habita concione perdocuiſſe rationem celebrandarum Chriſtiano ritu nuptiarum.

F I N I S.

IN

(1) L. 8, c. 11.

IN VIRI DOCTISSIMI

LUDOVICI THOMASSINI

OPUS

DE ECCLESIÆ DISCIPLINA VETERI ET NOVA

CIRCA BENEFICIA

JOANNIS DOMINICI MANSI

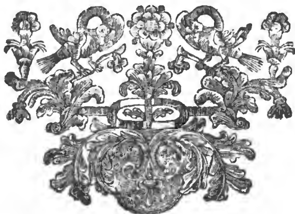
Clerici Regularis Congregationis Matris Dei, Lucensis.

ANIMADVERSIONES.

IR supra invidiam doctissimus THOMASSINUS, cum in aliis editis Operibus utilem Ecclesiæ operam contulisset, in his Disciplinæ Voluminibus etiam necessariam impendit. Cum enim Ecclesiæ Disciplina recta Beneficiorum collatione & administratione maxime contineatur, nemo plane non videt, quam unico ad eam rem fuerit momento, si Conciliorum decreta omnia, si Virorum sanctitate æque, ac doctrina insignium dogmata atque exempla, variis temporum rerumque vicissitudinibus accommodata, teneantur. Eo semel aperto itinere lateque deducto, facilius est non aberrasse. Validum etiam ex ea Veteris & Novæ Disciplinæ concordia pro asserenda Ecclesiæ nostræ Fide adversus Heterodoxos deducitur argumentum; quippe quod tam exacte illibateque servatus disciplinæ tenor, de fidei deposito sancte, atque integre custodito testimonium ferat apertissimum. Quæ cum ita se habeanr, audaciam meam excusabunt Lectores, si ad eximium hoc summi Viri Opus Animadversiones hasce addendas, quo magis magisque proficeretur, suscepi. Si pro voto res mihi successerit, audacem fuisse juvat; si conantem eventus fefellerit, tam magnis ausis excidisse præclarum est. Hæc de me: nunc de scriptiunculis hisce meis pauca. Congestis a Thomassino nihil addendum duxi, nisi cum forte vel singulare aliquid, vel singularis Provinciæ disciplina promenda esset. Exempla tamen, si quæ suppetebant, quinque priorum sæculorum, quam-

quamquam alioqui eandem, quam Auctor constituerat, Disciplinam probarent, in medium adduxisse duxi opportunum, quibus in tanta temporum caligine lex magis magisque rebus affunderetur. Ita pariter factum est in asserendo Clericorum Cælibatu, sicut in Horarum Canonicarum privata recitatione, in quos ambos Disciplinæ articulos ea omnia congessi, quæ suppetebant: juvat enim adversarios, qui ratione nolunt, strue argumentorum oppressisse potius, quam oppugnasse. Italiæ Disciplinam luculentius exponere mearum esse partium duxi. Tandem si quid errasse Thomassinum deprehendi, sedulo corrigere aggressus sum. Forsan & ego, in erratis emendandis, erravi; sed ejus rei veniam ab æquis Lectoribus mereor; quippe qui magnis abstractus curis, nec satis emendare ea, quæ scripsi, sicut neque ad exitum usque susceptum hoc Opus perducere valui. Habeant interim Eruditi laborem meum in priorem Disciplinæ Tomum, & si deinde consilium probasse significaverint, reliqua ad commodius mihi tempus reservata expectent.

IN

IN PRIOREM DISCIPLINÆ TOMUM.

A D

LIBRUM PRIMUM ANIMADVERSIONES.

D Cap. 2. n. 3. Primum quidem ex Epistola ad Smyrnenses testimonium ex genuino desumptum est. Sed alterum, quod subjicit ex eadem Epistola Thomassinus, nusquam in genuinis Ignatii Epistolis legitur. Testimonium ex Epistola ad Magnesianos ex interpolato descriptum, ita redditur in genuino: *Quemadmodum Dominus sine Patre nihil fecit, ipsi unitus existens, ita neque vos sine Episcopo & Presbyteris aliquid operemini*. Epistola genuina ad Trallianos ita legit in Græco, *Revereantur Episcopum, ut qui est figura Patris &c.* Lectionem tamen Thomassini servat antiqua Versio ex genuino desumpta.

Ad Cap. 3. n. 5. Bene est! præclare est! Romano olim Metropolitæ Italia parebat universa. Vide quam egregie e Thomassini sententia adstruitur opinio quondam mea in controversia nuper agitata occasione Concilii Romani sub Benedicto XIII. celebrati. Innovantur in eo Concilii Tridentini decreta, quibus jubentur Episcopi Sanctæ Sedi immediate subjecti Metropolitanum vicinum aliquem sibi eligere, cujus Provinciali Synodo interesse teneantur. Legesis Concil. Rom. *tit. 9. cap. 1.* Hujus Synodalis decreti mandato Episcopi omnes, qui ad Metropolitanam Romani Pontificis Diœcesim non pertinerent, unum sibi elegerunt Metropolitanum. Lucensis Episcopus, qui nulla tunc Archiepiscopi dignitate decorabatur, singulari Romani Pontificis privilegio nuper obtenta, negabat ad se decretum illud spectare; quippe qui intra Diœcesis Metropolitæ Romani fines constitutus esset. Variis jus illud doctorum Virorum scriptis propugnatum est, variis assertum argumentis. Illud efficacissimum præ ceteris arbitrabar, quod tamen, sive prorsus neglectum, sive minus inculcatum querebar. Ita ergo mecum ipse reputabam: Metropolitica Romani Pontificis auctoritas longe lateque per universam Italiam et Insulas adjacentes olim porrecta, amplissimo suæ potestatis sinu ea omnia complectebatur continebatque, quæ deinde in varios divisa Metropolitanos, ex una Metropoli plures constituit. Temporis enim successu ex amplissima Provincia corrasa est Archiepiscopi Ravennatensis & Mediolanensis prius constituta Metropolis. Post hanc aliæ demum, & aliæ, quibus singulis de Pontificia Romani Metropolitæ ditione aliquid assignatum est; ita ut tandem eo res devenerit, ut subducta Sardinia, Corsica, Sicilia, ad quas olim Pontificis Metropolitica Diœcesis porrigebatur, e continenti etiam Italiæ ingenti sane portione corrasa, Innocentii III. ætate brevissimis contracta finibus, tota ferme intra Capuanam & Pisanam contineretur. *Cap. Jua nobis, De offic. Vicar.* Ferme, inquam, tota continebatur; neque enim ita definitam credo Provinciam Romanam a Pontifice Summo, ut quidquid extra eos fines situm esse con-

vinceretur, id continuo exclusum a Metropoli Pontif. Romani voluerit. Neque enim in decretali illa Pontifex definiendos susceperat Provinciæ suæ terminos; sed velut per transitum, & alio spectans, illos, jam definitos alioqui certoque constitutos, indicat. Cum enim de litteris quibusdam a Pontificis constituto in Urbe Vicario ageretur, directe quidam ad interrogationem respondet; dein vero addit: *Præsertim cum ipse moratur in sua Provincia speciali, videlicet inter Capuanam Provinciam, & Pisanam.* Quis porro credat, ad alia intentum spectantemque Pontificem rem tanti momenti, quasi per transcursum, definire voluisse? Præsertim cum non longe ab ejus ætate in Concilio generali Lateranensi III. sub Alexandro III. Papa anno 1179. Guillelmus Episcopus Lucensis inter Provinciæ Romanæ Episcopos subscripsisse legatur; Lucensis vero Diœcesis constitutos ab Innocentio limites pro majori sui portione transcendat. Idem pariter de Episcopatu Lucensi, intra Romanam Provinciam sito, demonstrant Notitiæ plures Patriarchatuum ejusdem vel etiam inferioris ætatis, quas ex Geographia Sacra Caroli a Sancto Paulo laudat Vir, non religiosæ tantum vitæ professione, sed & amicitia mihi conjunctissimus P. Sebastianus Pauli in sua Dissertatione pro insigni Ecclesia Lucana, edita anno 1725. Satis itaque demonstratum arbitror Innocentii III. verba commoda illa interpretatione deliniri oportere; nimirum maximam Provinciæ Romanæ portionem inter Capuanam & Pisanam contineri; quamvis alioqui nonnullæ, a reliquo hoc avulsæ tractu, Diœceses hinc inde dispergerentur, ad eandem Provinciam pertinentes. Quemadmodum temporalis Romani Pontificis ditio inter Maria Adriaticum, & Etruscum, Tusciam, Mutinensem Venetamque ditionem, Neapolitanumque Regnum sita rectissime constitueretur; quamvis a reliquo ejus regionis tractu avulsa quædam loca eundem Romanum Pontificem dominum agnoscant. Sed quænam Diœceses illæ, quæ extra Capuanam & Pisanam sitæ, ad Romanum Metropolitanum pertinent? Non aliæ profecto censendæ sunt, quam quæ longo sæculorum tractu nulli unquam Metropolitano parere coactæ, de jure illo, quod olim per universam Italiam Metropolita Romanus sibi vindicaverat, nihil in se decedere permiserunt. Non unus quidem per Italiam Episcopus exemptionis privilegio ab inferiorum Metropolitanorum jure subductus, Romano Antistiti tanquam Metropolitæ subditur; sed aliud est ab ea Metropoli, ad quam de jure Episcopatus illi pertinerent, privilegio eximi, ut ad Romanum accederent; aliud, jure quodam proprio & avita veluti prærogativa ad eam Provinciam, tanquam de illa portionem quondam, pertinere. Eligant illæ sibi alium a Romano Pontifice Metropolitanum, quæ ad alium, si omne submoveatur privilegium, spectant; quæ vero non privilegio, sed jure quodam proprio ad Romanam Metropolim pertinent, ut quid alium sibi Metropolitam quærirent? Si quis autem omnes excutiat publicas privatasque tabulas, nulli unquam Metropolitano paruisse Lucenses Episcopos deprehendet; quemadmodum &. a Viro doctissimo supra laudato dudum est demonstratum, & a nobis etiam, si res exigeret, nullo negotio demonstraretur. Hæc ego quidem tunc cum maxime disputationes ea de re ferverent. Nunc vero alius Ecclesiæ nostræ status. Namque tanta animi contentione agitata controversia, ita demum terminata est, ut facta privilegiorum insigni accessione, quæ prius pro asserendo veteris Metropolitani sui jure certabat, ipsa tandem Metropolis vel saltem Archiepiscopalis efficeretur. Extant Pontificia ea de re diplomata ad calcem Operis de Dispensationibus Matrimonialibus, Philippi de Justis, Lucæ nuper recusi, *p.* 60.

Ad Cap. 3. n. 10. Quamquam Archiepiscopi titulus Africanis illis Patribus esset invidiosus, nec tamen insolitatus prorsus erat in Africa, nec inauditus. Tertullianus, secundi sæculi Scriptor, Episcopi cujusdam præposteram indulgentiam, ut ipse quidem, Montanisticam sectam jam professus, interpretatur, sugillans, haber: *Pontifex Maximus & Episcopus Episcoporum dicit &c.* Scio equidem plures cum Pamelio in eum Tertulliani locum de Pudic. *c.* 1. suspicari, hæc ab auctore de Zephirino Pontifice Romano usurpari. Sed hanc eorum conjecturam uti futilem, & nullo subnixam fundamento, parvi faciendam, alii Viri docti merito arbitrantur, rati non minus hæc de quodam Episcopo Africano, puta Carthaginensi, quam de Romano scribi potuisse. Quin & multo verosimilius Carthaginensis Præsul spectatus est; Afer nempe Metropolitanus ab Afrio & in Africa scribente auctore. Vide Tillemontium in Historia Ecclesiast. ad vitam ejusdem Tertulliani.

Ad

Ad cap. 4. n. 1. Vetusti ssimus omnium, quotquot hic afferuntur, laudari poterat Tertullianus in lib. de Pudic. c. 21. qui Episcopum quendam, uti quidem credimus, Carthaginenlem, ita compellat: *Exhibe nunc Apostolica mihi prophetica oracula &c.* Ibid. pariter c. 13. eundem Præsulem hoc titulo designat: *Quantis potes misericordiæ illecebris bonus Pastor & benedictus Papa concionaris.*

Ad Cap. 4. n. 10. Vix me temperare possum, quin ad summam hanc Pontificis Romani supra ceteros Episcopos tum Occidentis, tum Orientis, dignitatem potestatemque afferendam, exscribam Pagani cujusdam Scriptoris locum. Ammianus Marcellinus post narratam Athanasii damnationem, quam ab Episcopis Occidentis & Orientis extorsit Constantius Imperator, prosequitur, Imperatorem, quamvis vota sua omnia impleram iri ab Episcopis intellexisset, non acquievisse tamen, sed: *Auctoritate quoque*, hæc sunt historici illius Pagani verba, *qua potiore æternæ urbis Episcopi firmari desiderio nitebatur ardenti.* Persuasum ergo per eam ætatem apud omnes tenebatur, æternæ Urbis Episcopos auctoritate sua omnibus Orientis & Occidentis Episcopis præstitisse.

Ad Cap. 5. n. 44. Auctores mediæ & infimæ ætatis, hanc Constantini donationem ratam habentes & firmam, longo ordine deducit doctissimus Pamelius in notis ad lib. Tertull. de Pudic. c. 1. qui inter Græcos, ejus scripti fidem admittentes, laudat pariter Chalcondylam in Annalibus Turcarum, sicut etiam Latinorum quamplures. Sed & his ceterisque ab Auctore adductis, alterum mihi ejus donationis testem adjungere liceat ex Chronico Farsensi *tom. 2. part. 2. Rer. Italic.* Narrat ibi Auctor occasione controversiæ cujusdam Abbatem Farsensem inter & Obdonem militem agitatæ, Advocatum militis in medium adduxisse privilegium Constantini Imperatoris, B. Silvestro concessum, per quod censebat omnem Italiam cunctaque occidentalia loca B. Petri & Pontificum ejus juri per omnia subjicienda &c. Pertinent hæc ad annum 1104. circiter.

Ad Cap. 7. n. 6. Suspectæ esse fidei hunc Eutychium Alexandrinum Patriarcham decimi sæculi scriptorem Ecclesiæ suæ vetustissimas origines referentem, pluribus demonstrat Pearsonius in Vindiciis Ignatii c. 11. ejusque negligentiam, inscitiam, anachronismos pluribus redarguit. Ecquis enim ferat scriptorem adeo hebetem crassumque, qui post consignatum Marci Evangelistæ Martyrium Alexandriæ primo Neronis anno, refert nihilominus tempore Neronis Petrum scripsisse Evangelium Marci dictante Marco in Urbe Roma? Quis ferat anilem illam fabellam de Papæ nomine ab Alexandrinis Præsuli suo tributo, quod scilicet æquum duxissent Patriarcham Papæ nomine, id est, ut ipse quidem imperite reddit, Avi appellare; cum ab Episcopis Abba seu Pater appellaretur? Oportet enim, dicebant, *vocare nos Patriarcham Papam i. e. Avum, cum sit Pater Patrum.* Apage commenta.

Ad Cap. 8. n. 6. Vexatissimam hanc controversiam tractans Bacchinius in singulari Dissertatione de Ecclesiasticæ Hierarchiæ originibus, Mutinæ anno 1703. edita, novam hanc invexit, & pluribus conjecturis firmavit hypothesim. Semel, ait ille, admissis in Ecclesia Gentilibus, nova constituta est Ecclesiæ forma. Cœperat enim Ecclesia ex Judæis tantum coalescere; accesserunt deinde Gentiles; ita tamen accesserunt, ut potior semper Judæorum ratio haberetur. Quare suarum esse partium duxerant illi primi Ecclesiarum conditores, ut, quandoquidem migrandum esset ad Gentes, apud illas potissimæ constituerentur Ecclesiæ, apud quas potissimum esset jus Hebræorum. Res autem Judæorum nulli bi magis quam apud Alexandrinos flo ebant; eo scilicet tempore, quo Claudii decreto Ethnarcha Synedria & Synagogæ Genti restituta sunt. Post Alexandriam frequentissimi erant Antiochiæ Judæi; quare secundum ab Alexandria locum in politia Ecclesiastica obtinet Antiochia. Ejus rei argumenta & conjecturas apud illum legas.

Ad Cap. 15. n. 7. Adversus vetera omnia præjudicia, adversus Latinorum omnium clamores, victoriæ palmam concedimus Thomassino, concedimus & Leoni Allatio strenue adeo Græcæ Ecclesiæ orthodoxiam propugnantibus. Non arbitror tamen, laturos iniquius Lectores, si modo argumenta promamus, quæ Græcam Ecclesiam, Constantinopolitanam maxime, hæresis damnare videntur, quo facta illorum cum monumentis a Thomassino deductis collatione, & rei veritas magis magisque elucescat, & aliqua ab eodem Thomassino oscitantius dicta emendentur. Michaelis Cerularii Patriarchæ Constantinopolitani tempore ita Lati-

Latinorum dogma de processione Filii a Spiritu Sancto a Patriarcha illo, universaque sub ipso Ecclesia repudiatum est, ut illud asserentes Latinos hæreseos & blasphemiæ reos agerent, alte edicentes: *Nec ut illi ex Patre & Filio & Spiritum Sanctum. O improbi Dæmonis machina! Sed ex Patre dicimus procedere.* Tum plura evomunt in Latinos contrarii dogmatis assertores. Tandem latam ab Humberto Silvæ Candidæ Summi Pontificis Legato & S. R. E. Cardinali excommunicationem indigne traduxerunt, spretamque atque exsufflatam flammis veluti blasphemam publico edicto dederunt. Ita legas apud Allatium *diss.* 2. de lib. Eccles. Græcorum, qui publicum ea de re in tabulas relatum instrumentum vulgavit. Fateor ego quidem in typo excommunicationis ab eodem Humberto adversus Græcos ita ad leniendam invidiam sententiam illam attemperari: *Notum sit pra omnibus gloriosis Imperatoribus, Clero &c. nos hic agnovisse, quod maxime latamus, bonum, & maximum, quod afflictim dolemus, malum. Nam quod pertinet ad columnas Imperii, virosque ab iisdem cohonestatos, & cives sapientes, maxime omnium Christiana ac orthodoxa Urbs est. Quod ad Michaelem, qui Patriarchatu abutitur, & illius insipientia socios & consortes, in medio illius plurima hæreseon zizania quotidie disseminantur.* Hæc, inquam, a Legato minuendæ invidiæ gratia dicta esse ne dubitaverim quidem; nam, ut in eodem scripto legimus, Imperator decreto actutum suo præcepit: *Chartula illa post anathema dictum & Consiliariis, & iis, qui publicarunt aut scripserunt, aut eam rem ut gesta est* (sunt ejus edicti verba), *vel tenuiter callent, coram omnibus comburatur.* Sane ab orthodoxo Imperatore nunquam commissum fuisset, ut excommunicationis in hæreticos typus publico incendio damnaretur. Scriptam pariter memorat idem Allatius venenatam in Romanam Sedem Epistolam a Michaele Anchialio, qui *post Lucam*, ait, *Ecclesia Constantinopolitana præfuit.* Extat apud eundem fragmentum Epistolæ Germani Patriarchæ Nicæni, qui sub Joanne Duca sacris præerat, tantumque fovebat in Latinos odium, quantum ejusdem Epistolæ testimonio proditur. Hæc plane omnia & alia hujus generis plura non satis consonant cum iis, quæ pro excusandis ab omni hæresis suspicione Græcis afferuntur. Quamquam enim aliud plane sit implacabile in Latinos odium fovisse Græcos, aliud adversus Fidei & Religionis dogma admisisse; vix tamen credimus, eos, quos idem ac Cerularium adversus Latinos spiritus animabat, illius pariter in Religione impietatis hæredes non fuisse, cui concipiendæ retinendæque ansam omnem idem in Latinos odium præbuerat. Minus autem recta fides in Episcopis, in universam profecto subjectam illis Ecclesiam labem invehebat. Nec minus perpetuæ eorum contensioni cum Latinis, in iis quæ ad fidem pertinent, repugnare videntur ea, quæ ab Innocentio III. in Lateranensi Concilio *c.* 4. notantur: *Licet Græcos in diebus nostris ad obedientiam Sedis Apostolicæ revertentes fovere ac honestare velimus, &c. in his tamen illis deferre nec volumus nec debemus, quæ periculum generant animarum.* Narrat deinde Pontifex in tantam audaciam venisse ante hac Græcos, ut baptizatos a Latinis, & ipsi baptizare auso temerario præsumerent: *Et adhuc*, ait, *quidam agere hoc non verentur.* Ex his Innocentii verbis plura deducenda sunt. I. Græcos antehac nullum habuisse cum Romana Ecclesia consensum, non in rebus disciplinæ tantum, sed nec in Fide; cum rebaptizationis improbatum jam dogma admitterent. II. Non hunc tantum unius vel alterius, sed universæ Gentis errorem fuisse; distinguit enim Pontifex Græcos, antequam jugum Apostolicæ sedis subirent, & post compositam cum Latinis pacem; illos vero, dicit, ex Latina Ecclesia venientes rebaptizasse; hos vero non omnes quidem impium illum retinuisse morem, sed quosdam tantummodo refractarios & immorigeros. III. Illud in Latinos odium surculus fuisse videtur & propago illius dissensionis, quæ Latinos inter & Græcos cœpit sub Cerulario; sub eo autem Patriarcha fidem Ecclesiæ Græce labefactatam fuisse, jam supra demonstravimus. Idem ipse Pontifex in Epistola ad Episcopos Abbates ceterosque in cruce signatorum exercitu, postquam gaudium suum de occupata a Christianis Constantinopoli expressisset, deinde errorem Græcorum de Spiritu Sancto a Patre tantum, & non a Filio, procedente confutandum aggreditur. Quod ille certe ad commodius aliud tempus distulisset, si error ille non omnium quidem, seu paucorum tantum fuisset. Quid, quod Latinorum Apologistæ adversus Græcos, sicut Græcorum adversus Latinos, non tam de Mysteriorum confessio-

fectione in azymo, quam etiam de processione Spiritus Sancti a Patre & Filio defendere ac impugnare sententiam nituntur? Quod argumento est apertissimo non minus obtinuisse passim apud Græcos, ut confectioni mysteriorum in azymo, quam ut processioni Spiritus Sancti a Filio repugnarent; Sed firmiora alia argumenta promenda sunt. Postquam Latinis Constantinopoli potitis, Græci Nicæam se recepissent, Germanum sibi Patriarcham constituerunt. Ille datis ad Gregorium IX. litteris, pro unione utriusque Ecclesiæ sollicitum habere animum significavit. Misit actutum Gregorius Apocrisiarios suos, viros doctos, qui Græcos ad unitatem Ecclesiæ reducerent. Eo se conferentes Pontificis Legati nihil habuerunt antiquius, quam ut luculentam de processione Spiritus Sancti a Patre & Filio confessionem Græcis subscribendam proponerent. Huic definitioni contrariam confessionem opposuit Pseudosynodus Græcorum, ejusque fragmentum ex Codice Lambeciano in extrema ora *tom.* 7. Concil. Harduin. *col.* 149. laudatur. Constat insuper ex Raynaldo *ad ann.* 1233. *n.* 13. Græcos, post varias cum Latinis illis Apocrisiariis verborum contentiones, id tantum veluti supremum pacis temperamentum proposuisse, ut ex duobus, quæ Græcam Ecclesiam a Latina abalienaverant, processione nempe Spiritus Sancti a Patre & Filio ab ipsis Latinis asserta, & necessitate mysteriorum in azymo, alterutrum Græci vicissim Latinis. Fateor ego quidem Græculos illos, qui Nicæam concesserant, ignobiles fuisse transfugas, qui sane longissime aberant, quin Constantinopolitanam Ecclesiam repræsentare crederentur; sed & Græculi tamen illi, odio in Latinos nihil remisso, Constantinopoli tandem ejusque Patriarchali Sede potiti sunt. Nunquam eorum dogmata Concilio aliquo Græcorum indicto publice ejurata sunt; nunquam a ceterorum Græcorum communione hæresum illarum impii assertores prohibiti. Tandem in Concilio Florentino Marcus ille Ephesius, qui totius Ecclesiæ Græcæ nomine Græcorum sententias adversus Latinos tuebatur, omni verborum atque argumentorum nisu demonstrare conatus est, Spiritum Sanctum a Patre quidem, non item a Filio, procedere.

Hæc sunt quæ Latinos Apologistas adversus Græcos tanquam hæreticos vel minus recta de fide sentientes animabant. Fateamur tamen oportet, non omnes æque Græcos, qui procedentem ex Patre Filioque Spiritum S. negabant, hæresis nota inurendos fuisse: Reipsa enim fatebantur Patri Filioque originem suam Spiritum debere, sed de voce *procedere* disceptabant, contendentes hanc Spiritus S. a Patre Filioque originem processionis nomine exprimi nequaquam debuisse. Sed si eo nomine Græcos ab omni immunes hæresi absolvamus, alio simul nomine damnarentur; quippe qui recta pariter & minus recta sentientes æque omnes amplissimo Ecclesiæ suæ sinu complecterentur, communione illos cum ceteris admitterent, nullo Concilio, nulla Constitutione damnarent, perinde ac de re in medio posita nulliusque ad fidem momenti ageretur. Suspiciosa plane sunt ista, & veteribus Latinorum adversus Græcos præjudiciis fovendis apertissima.

Ad Cap. 21. n. 6. In tota hac Patriarcharum Gradensium & Aquilejensium Dissertatione leviora quædam ex Ughellio *tom.* 5. Ital. Sacr. *col.* 26. Nov. Edit. animadvertenda sunt. Inter Eliam Gradensem Patriarcham & Severum medius intercessit Probinus. Porro Elias a Pelagio II. Pontifice ann. 579. obtinuit ut Patriarchalis sedes & titulus Aquileja Gradum transferretur. Post Severum in Gradensem Patriarcham renunciatur Candidianus, a quo secessione facta, tres Episcopi ad Joannem Patriarcham Aquilejensem Metropolitani concesserunt. Hæc Ughellius ex MS. quodam Codice Bibliot. Barberinæ, sæculi, quantum conjicimus, undecimi; ex quo supplenda venit series Patriarcharum hic ab Auctore delibata; tum & corrigitur illud, quod ipsi §. *Ita diversis*, *&c.* paulo oscitantius excidit; nimirum post translatum a Longobardis Aquilejensem Patriarchatum, relictum fuisse Gradi Episcopum, qui deinde in Patriarcham transierit. Namque relictus Gradi Præsul ab ipso exordio Patriarchæ titulum habuit. Ceterum ea, quæ de Gradensi & Aquilejensi Patriarchatu infra *c.* 23. adnotantur ab Auctore, ita supplenda sunt ex Diplomatibus nuper in recentissima Ughellii editione vulgatis.

Fortunatus Patriarcha Aquilejensis, qui cathedram illam ascenderat circa ann. 630. eripi sibi Gradensem Diœcesim ferens impatienter, sedem illam invasit; sed brevi rejectus, ad propriam redire coactus est. Per hæc tempora Honorius I. datis ad Episcopos Venetiarum & Istriæ litteris, monuit,

nuit, ut rejecto Fortunato, in Gradensem Patriarcham Primogenium Subdiaconum, & Regionarium Apostolicæ Sedis reciperent. Quieta post hæc omnia aliquanto temporis spatio manserunt, donec anno 707. Severus Aquilejensis a Gregorio II. per epistolam admonitus est, ut Diœcesi sua contentus, a Gradensis Patriarchæ juribus invadendis abstineret; cujus rei certiores fecit idem Gregorius Donatum Patriarcham Gradensem, Marcellum Ducem atque universos Venetiarum & Istriæ populos. Sub Gregorio III. anno 731. Synodus Romæ celebrata est, in qua utriusque Patriarchæ jura definita sunt. Extat etiam apud Dandulum Epistola ejusdem Gregorii ad Callistum Aquilejensem, qua Patriarcham monet, ut Gradensi jura omnia restituat. Anno 766. Joannes Gradensis Episcopus opem Stephani IV. Romani Pontificis imploravit, ut in Episcopos Istriæ pristinum sibi jus assereretur. Excusso enim ab illis omni Metropolitanorum jugo, mutua se ordinatione consecrabant. Joannem solatus est per Epistolam Stephanus; aliisque datis litteris ad Episcopos refractarios, monuit, ne quid contra ordinem tentarent. Sed illi, ait Dandulus, *resipiscere noluerunt*. Per eadem tempora Joannes Episcopus Aquilejensis Longobardorum arma in Gradenses vertit, & Episcopos Istriæ in suas partes trahere adnisus est, ut habet Oldoinus in additionibus ad Hadrianum I. Adversus hunc Joannem expedita a Venetis legatio, quam, defuncto interim Stephano, Adrianus excepit. Anno 814. Maxentius Aquilejensem Diœcesim administrabat, nec a Gradensi & suffraganeis Istriæ abstinuit. Interim Fortunatus Gradensis eodem anno celebri totius Istriæ conventui Caroli Magni jussu celebrato interfuit; qua occasione jus Episcopi Gradensis in Episcopos & populum Istriæ agnitum est & assertum. Cum tamen semper ab Aquilejensibus omnia miscerentur, visum est Eugenio II. anno 826. hortante maxime Lothario Imperatore, Mantuanum Concilium indicere. Discussa tunc utriusque Patriarchæ causa, sententia Aquilejensi adjudicata est, cui tota simul Gradensis Insula attributa, ac tandem Venerius ejus Patriarcha depositus. Animis non despondit Venerius, sed Concilii Mantuani suspectam sententiam rejiciens, Pontificis Romani opem adversus Aquilejensis potentiam imploravit. Accurrit illico Gregorius, ut ab incepto Maxentius Aquilejensis abstineret injungens; *sed desistere noluit*, Ait Dandulus in Chronic. immo *repetito sæculari subsidio, antedictos Episcopos ad sibi Metropolitano debitam subjectionem exhibendam in totum coegit*. His motus Sergius II. Gregorii successor, datis ad Andream Aquilejensem litteris anno 844. causam ad suum tribunal advocavit. Quid a Pontifice præstitum sit, indicat Joannes XIX. Papa, qui in diplomate suo infra laudando, Sergium Pontificem Gradensi Patriarchæ favisse testatur. Post hæc Ludovicus II. anno 10. Imperii Indict. 5. Kalend. Novemb. Diplomate suo amplissimo *Patriarchalem* seu *Metropolitanensem* auctoritatem in ordinandis regendisque Istriæ Episcopis & Ecclesiis Theutimaro Aquilejensi (Hindelmarium appellat Ughellius) vindicavit: asserens id antea eidem Episcopo adjudicatum tam Concilii Mantuani quam Gregorii IV. sententia. Sub Valperto Aquilejensi anno 880. pacta conventa inter ipsum & Ursum Venetiarum Ducem sancita sunt, abstinendi nempe utrimque ab injuriis, ne quid scilicet Veneti in Aquilejensem, aut vicissim Aquilejensis in Gradensem tentarent. Nec tamen propterea Aquilejensis quidquam de suo jure remisit; quare anno 967. Romæ coram Joanne XIII. Papa & Othone II. Imperatore causa utriusque Ecclesiæ ventilata est, atque Gradensi Patriarchæ jus super Venetam Metropolim assertum. Post hæc omnia grande illud intercessit dissidium inter Popponem Aquilejensem & Ursum Gradensem. Extorsit per fraudem Poppo amplissimum pro jure Ecclesiæ suæ a Joanne IX. Diploma datum anno 4. Pontificatus ipsius Indict. 10. (11. legendum). Verum non diu post idem Pontifex fraude intellecta, priori revocata Constitutione, nova alia sancivit, nemini deinceps fas esse *Ursum Patriarcham ac successores ejus de prædicto Patriarchatu Gradensi, sive de rebus ac possessionibus ejus inquietare ac molestare*. Pertinent hæc ad annum 1029. Aquilejensi ad assuetas artes refugiens, novum extorsit privilegium a Romano Pontifice, fortasse a Silvestro III. Pontifice. Sed frustra ille, nam Benedictus IX. novo & amplissimo decreto anno 1043. circiter, jura Gradensis etiam atque etiam confirmavit. Hæc de controversia inter duos Patriarchas ex Ughell. *tom.* 5. deprompta, lucem afferunt his, quæ a Thomassino in hoc capite congeruntur.

Quadam modo de Gradensis & Aquilejensis

jensis Patriarchæ ditione delibanda sunt. Parebant olim Episcopo Aquilejensi, cum adhuc integer maneret Patriarchatus, Veneta universa Metropolis, Istria, & Insula, quam vocant, Gradus. Post factam in duos Patriarchatus divisionem, Gradensis in totum æstuariæ Venetæ tractum, tum & Istriam, spiritualis Imperii sui jura porrexit. Totus Venetæ regionis continens Aquilejensi parebat. Subdebatur etiam Aquilejensi Carinthiæ portio non modica, non cis Dravum tantum, sed & ultra; quemadmodum e charta quadam Arnulphi data anno 892. vel circiter, apertissime constat; in qua tamen de amplissimo illo in eam Provinciam jure aliquid Aquilejensi concedendum fuit pro pace cum Episcopo Salisburgensi, qui jus sibi pariter in eam Provinciam vindicaverat. Statuit enim Carolus Magnus, litibus inter utrumque Præsulem definiendis, Dravum amnem mediam eam Provinciam intersecantem, utriusque ditionis fines distinguere. Porro id sibi jus ex vetustissima ætate vindicasse Aquilejensem prodit Carolus Magnus in suo Diplomate, dato ann. 811. apud Ughell. *tom.* 5. *col.* 37. nov. Edit. Denique ann. 1180. Henrici Gradensis munere maxima Istriæ Episcopatuum portio Aquilejensis Patriarchæ juribus accessit. Datæ sunt Henrici litteræ ann. 1180. eaque prævia concessione Alexander III. Apostolica auctoritate jus illud ratum esse voluit & firmum. Gradensis autem vicissim pristino jure super Istriam expoliatus, ab Adriano IV. Primatum obtinuit super Jadertinam Provinciam: *Primatum ei super Jadertinum Archiepiscopatum & Episcopatus ipsius Apostolica auctoritate concedimus.* Quare falli Thomassinum constat, qui assertam tantum, non concessam primò potestatem per Jadertinam Metropolim ab Adriano testatur. Fucum illi fecit alterum ejusdem Adriani diploma paulo post primum illud datum, ann. nempe Pontificatus ipsius I. quo priora omnia rata habuit asseruitque. Accessit sequenti anno alterum Gradensi Præsuli decus, in Provinciam scilicet Ragusinam, ultro se subdente Michaele Ragusinorum Archiepiscopo. Neque hæc satis, namque ann. 1157. ab eodem Adriano IV. præesse jussus est Episcopis, Constantinopoli aliisque Imperii illius Urbibus a Venetis frequentatis, ab eodem Præsule Gradensi consecrandis. Hæc de Provincia utriusque Patriatchæ delibavimus ex nova Edit. Ughell. *tom.* 5. Ad temporale dominium quod spectat, præter ea, quæ a Thomassino afferuntur, juvat etiam animadvertisse, Carniolæ Marchiam universam Henrici IV. Germani Regis munere ann. 1077. in jus ac potestatem Aquilejensis Ecclesiæ concessisse. Vide novam Edit. Ughell. *tom.* 5. *col.* 57. & 59.

Ad Cap. 25. n. 4. Paulo aliter Hierarchiam Ruthenicam ordinat Augustinus Liber Baro de Mayerberg, qui in eas regiones a Leopoldo I. Imperatore ann. 661. ablegatus, *Iter* suum una cum statutis Moschovitis, a se Latinitate donatis, vulgavit. Narrat ille *pag.* 26. Itineris, Hieremiam quendam Patriarcham CP. vana spe ac Moschovitarum precibus inductum, id tandem concessisse, ut Ruschorum Patriarcha plane a Constantinopolitani jurisdictione immunis haberetur. Consecratus est proinde ab illo anno Domini 1588. Jobus in Patriarcham Russorum & Moschicæ. Eo Patriarcha a Demetrio quodam sede dejecto, Ignatius *Romanæ fidei homo* substitutus est ann. 1605. quo pariter amoto, Hermogenes Cassanensis Metropolita assumptus. Huic autem Russorum Patriatchæ parent ultra quatuor Metropolitas, octo, non septem, Archiepiscopi, & duo, non unus tantum, Episcopi: *Præter hos Ecclesiasticos,* ait idem Auctor, *numerant Moschovitæ Kiovensem Metropolitani* (hodie tamen regio Polonis subditur) *Smolocensem Archiepiscopum* (manet in ditione Cizaris) ac *Micistaviensem & Polocinensem Episcopos.*

Ad Cap. 28. Altius repetendam esse Episcoporum Titularium originem facile suspicor; siquidem cum Beveregio in Cod. Canonum Ecclesiæ primitivæ *c.* 11. *n.* 10. ponamus insignium Ecclesiarum Apostolos fundatores alios secundarios in iis Ecclesiis constituisse Episcopos, qui quoad ipsi præsentes essent Apostoli, ab Episcopali potestate exercenda abstinentes, ita se haberent, veluti si solo titulo Episcopatum gererent. Autumat pariter Seldenus apud Abrahamum Ecchellensem in *Eutychio vindicato*, Apostolos & Evangelistas ipsos, ob prærogativæ sacræ amplitudinem, Episcopatum gessisse nulli peculiari Ecclesiæ addictum. Id autem sibi reprobandum ita aggreditur Ecchellensis, ut simul ostendat; plures in eadem Ecclesia constitutos Episcopos, & dum unus præesset, interim ceteri abstinerent, post Patriarchæ obitum, ut suo ordine elevarentur, expectantes. Scitum profecto est quid de SS. Li-

SS. Lino, Cleto, & Clemente in Episcopos Romæ ordinatis ab Apostolo Petro & Paulo, dum adhuc Romanam Cathedram ipse Petrus teneret, scripserit Sanctus Epiphanius *hæres.* 27. aliique apud Pearson. in Opere Chronolog. Diss. 2. c. 3. Animadvertisse etiam juvat, modo pariter apud Græcos obtinere, ut Constantinopolitanus Patriarcha Titulares Episcopos nominet in veteres Græciæ Ecclesias, quarum hodie nomen tantum superest, teste Ricaut. *in Histor. de præsenti statu Ecclesiarum Græciæ & Armeniæ*.

Ad Cap. 33. n. 13. Pontificia hæc in Episcopum Ticinensem collata auctoritas, vocandi nempe Metropolitas Mediolanensem, & Ravennatensem ad Concilium, apertissime etiam convincitur ex Epistola 141. ejusdem Joannis VIII. Papæ, in qua ita scribit ad Ticinensem illum Episcopum: *Vide ne alicujus decipiaris instinctu, fortasse quæ minime credimus, pro parte Mediolanensis Archiepiscopi; quoniam specialiter noster es, & manualis, & quia de nullius, nisi nostra, ditione consistis, ut Epistolam, quam suffraganeis Episcopis, Ravennati Ecclesiæ, Paulo Placentino, & item Paulo Regiensi, atque Laudovino Mutinensi, cum celeritate mittere procuretis, ut statuto die Papiam veniant, quatenus de Sanctarum Dei Ecclesiarum communi atque universali salute tractare valeamus*. Ex quibus Pontificis verbis non futili conjectura arguimus, novæ huic dignitati Episcopi Ticinensis restitisse Archiepiscopum Mediolanensem. Colligimus etiam privilegium illud, vocandi nempe Episcopos ad Concilium, in Ticinensem collatum fuisse ante celebratum Papiæ Concilium; suspicamur enim Pontificem ad Ticinense Concilium venturum mandatis onerasse Episcopum illum, ut Apostolica auctoritate Episcopos ad Concilium invitaret. Hoc Præsulis Ticinensis privilegium ratum habuisse videtur Honorius III. scripto ad Fulionem Episcopum Papiensem diplomate Pontificatus sui anno I. Postquam enim privilegia omnia a Decessoribus suis Pontificibus Ticinensibus concessa rata esse jussisset, adjecit insuper: *Concedimus ut in Synodalium celebratione conventuum, tam tu, quam successores tui ad sinistrum Romani Pontificis latus, primum sessionis locum perpetualiter habeatis*. Hinc etiam intelliges studio partium aliquanto abreptum fuisse Muratorium Anecdot. *tom.* 1. cum in Dissert. de antiq. jure Mediol. Arch. *cap.* 7. Epistolam illam 139. a Thomassino laudatam in dubium revocarit: *Nisi eadem Epistola in apocryphis sit recensenda*.

Ad Cap. 36. n. 4. Quæ de controversia Cantuariensis Primatus cum Eboracensi narrantur, ex Collectione Epistolarum ad Sanctum Thomam Cantuariensem pertinentium publici juris facta a Cl. Christiano Lupo Bruxellis 1682. supplenda sunt. Legitur ibi Epistola *n.* 168. a Joanne Sarisberiensi scripta, in qua disertissime testatur, dignitatem Primatus super universam Angliam Cantuariensi Præsuli a Pontifice assertam fuisse; quemadmodum pariter ex ejusdem Alexandri III. Epistola ad Thomam Cantuariensem apud Harduin. Collect. Concil. *tom.* 6. *part.* 2. intelligitur. *Prædecessorum nostrorum felicis memoriæ Paschalis & Eugenii Romanorum Pontificum vestigiis inhærentes, tam tibi, quam legitimis tuis successoribus Cantuariensis Ecclesiæ Primatum ita plane concedimus, sicut a Lamphranco, Anselmo aliisque ipsorum Prædecessoribus constat fuisse possessum*. Subdit vero idem Sarisberiensis Archiepiscopo Eboracensi injunctum, ut eum agnoscat *Primatem suum exhibitione obedientiæ. Idem est Legatus totius Angliæ, excepto Episcopatu Eboracensi, qui ideo interim huic nostræ jurisdictioni subtrahitur, quia Archiepiscopus Eboracensis Legatus est Scotiæ, nec solet Ecclesia Romana alicujus Ecclesiam Legati tempore legationis indultæ alteri Legato subjicere ratione legationis, sed subtrahit quidem, si alio jure subjecta est*.

Ad Cap. 37. n 5. Pisanæ dignitatis historia ita paulo exactius retexenda est. Gregorius VII. anno 1077. Landulfo Episcopo Pisano ejusque successoribus vicariam operam suam commisit in Corsica Insula, ut *vigilanti studio Episcopos, Clericos & populos doceret*; laboraret insuper, ut eandem Insulam a jure & dominio Sanctæ R. E. subtractam, ad dominium ejusdem revocaret. Tandem in præmium operæ sedulo præstandæ proventus quosdam illi & successoribus assignat, ita tamen, ait, ut *arces & quæque unita loca acquirenda, in potestate nostra & successorum nostrorum permaneant*. Extant autem litteræ Regest. *l.* 6. *Ep.* 12. Secundum hæc Urbanus II. datis Beneventi litteris anno 1091. locationis donationisque jure eandem Insulam in potestatem Episcoporum Pisanorum transtulit, ea conditione, ut annuum vectigal Romanæ

Ec-

Ecclesiæ solverent: Insequenti anno expeditis Anagnæ litteris, Daibertus Episcopus Pisanus ejusque successores in Archiepiscopos Corsicæ ab eodem Pontifice renunciantur. Cum tamen multas ex nova illa Pisanorum Antistitum Dignitate conciri turbas instigantibus Januensibus nosset, nihil ex ea concessione datum quoad consecrationem Episcoporum Corsicæ voluit, sed Præsules illos, *sicut moris fuerat, suis manibus consecravit*, teste Callisto II. in Epistola ad Coepiscopos per Insulam Corsicæ apud *Ughell. Ital. Sacr. tom. 4. in Episcopos Januens. col.* 1180. *Vet. Edit.* Eandem dignitatem Pisano Antistiti asseruit Gelasius II. anno 1118. Cathedram illam tenente Petro; sed & is deinde Pontifex, verba sunt Callisti in eodem diplomate, *eandem Pisanorum & Januensium perturbationem puspiciens, privilegium illud annullavit.* Petro fatis functo, & secundo ab illo electo Rogerio, Callistus II. Romanus Pontifex, studio pacis Pisanos inter & Jannenses componendæ, Antistiti Pisano Metropolitæ dignitatem ademit, abrogavitque jus illud, quo præficiendorum in Corsica Insula Episcoporum pollebat. Sed non ita multo post Honorius II. & dignitatem & jus omne pristinum restituit, litteris suis in Laterano datis anno 1126. Successit Innocentius II., qui diplomate suo ad Balduinum Archiepiscopum Pisanum signato anno 1138. concessit, seu potius ratum habuit, jus Pisani Antistitis *super duos Episcopatus in Galluriensi judicatu*, nempe super Galtelinensem & Civitatensem, adjecit & populoniensem; tum addidit: *Vosque Psimatus honore super Turrianam Provinciam declaramus. Legationem quoque Sardiniæ, a Prædecessore nostro Papa Urbano Prædecessoribus tuis concessam, tibi tuisque successaribus roboramus:* & post pauca: *Et crucem, vexillum scilicet Dominicum, per subjectas vobis Provincias portandi tibi tuisque successoribus licentiam damus; pallii quoque usum fraternitati tuæ concedimus, ut videlicet eo secundum consuetudinem Pisanæ Ecclesiæ perfruaris, & in consecratione trium Episcoporum in Corsia, Aleriensis scilicet & Adjacensis, & Sagontini, ac prædictarum duorum in Sardinia & Populoniensis Episcopi, quorum Metropolitanus existis &c.* Porro Turrita tertia erat Sardiniæ Provincia. Ex hac Innocentii Constitutione intelligimus, Pisanum Antistitem Primatus jure super Turritanam seu Torrensem Provinciam, Metropolitico vero super Corsicæ Episcopatus duos duosque etiam Sardiniæ, ac tandem Populoniæ adeptum fuisse; accessione illi facta legationis Pontificiæ super universam Sardiniam. Intelligimus insuper hujus legationis dignitate insignitos fuisse Pisanos jam inde ab Urbano II. cujus rei nulla extant, sive in ipsius Urbani, sive aliorum succedentium Pontificum diplomatibus vestigia. Idem privilegium ratum habuit Eugenius III. anno 1146. tum & Adrianus IV. 1157. Alexander III. 1169. Idem Alexander III. 1176. Primatum Sardiniæ, nempe Turritanæ Provinciæ, Præsuli Pisano asseruit; quod etiam præstitum legimus apud Ughell. a Lucio III. sicut & ab Urbano III. ann. 1186. a Cælestino III. anno 1191. Tandem Innocentius III. nova sua Constitutione Decessorum omnium indulta confirmavit, ac potissimum Primatus honorem Turritanæ Provinciæ, quod iterum in eadem Constitutione repetit: *Super Turritanam vero Provinciam dignitatem Primatus, sicut a Prædecessoribus nostris Ecclesiæ Pisanæ concessum est, habeatis.* Addit deinde: *Legationem quoque Sardiniæ a Prædecessore nostro Papa Urbano Prædecessoribus tuis concessam, in perpetuum confirmamus.* Concedit insuper facultatem ferendi crucem per subjectas illi Provincias, & per spatium illud Volaterranensis Episcopatus, quo de *Pisana Archiepiscopatu ad Populoniensem transitur.* Concludit tandem: *Tibi tuisque successoribus Primatum super Calaritanam & Albarensem provinciam datum concedimus.* Datæ sunt litteræ in Laterano anno 1198. Quid autem possent ea potestate aucti Pisani Antistites, declarat Honorius III. Innocentii successor in sua ad Episcopum Turritanum Epistola, scribens: *Cum certis temporibus auctoritate nostra legationis officium in Sardinia valeas exercere, fraternitati tuæ mandamus, quatenus cum terram ipsam visitaveris, quamdiu in eadem Provincia fueris, ei tanquam Legato Sedis Apostolicæ intendas; absenti tamen, vel alio tempore venienti non teneaeris auctoritate legationis aliquatenus respondere; auctoritate vero Primatus non plus potest in Provincia Turritana, quam Primatibus universis concedunt Canonicæ sanctiones.* Habemus itaque ex his, Pisanum Antistitem Metropolitani jure subjectos habuisse tres in Corsica Episcopos, Aleriensem, Adjacensem & Sagonensem, duos in Sardinia, Galtelinensem & Civitaten-

 sem,

sem, alterum insuper Episcopatum extra illas Provincias situm, nempe Populoniensem. Ultra hæc, legationem gerebat Pontificiam per universam Sardiniam, & Primatum item, non super Provinciam Turritanam tantum, sed & super Sardiniam universam. Hæc quidem ex collatione Pontificiarum Constitutionum collegisse nobis videmur: ceterum nec silere nec diffiteri audemus, illa quæ de Primatu Pisani Antistitis super unam tantum Torrensem in Sardinia Provinciam, in litteris Pontificum ante Innocentium III. exprimuntur, vix ac ne vix quidem convenire posse cum iis, quæ ipse Innocentius & deinde Honorius III. ann. 1218. scripsit ad Archiepiscopos, Episcopos & nobiles viros Turritanos & Gallurienses Judices: *Cum quidam Prædecessores nostri Pisanis Archiepiscopis contulerint in Turritana, Amborienfis & Callaritana provinciis Primatus, & in Sardinia legationis honorem &c.* Quod idem de Primatu super tres illas Provincias & legationem per Sardiniam repetit idem Pontifex in litteris ad Capitulum, Clerum & Populum Pisanum. Quare fateamur oportet, ea quæ de Primatu super Turritanam Provinciam a Summis Pontificibus concessa sunt, de universa Sardinia exponenda esse, juxta receptam & ab Innocentio III. primum, deinde ab Honorio III. probatam interpretationem. Eodem pariter Turritanæ Provinciæ nomine universam Sardiniam censeri in litteris Innocentii III. postremæ Conciliorum Collectioni Concilio Lateranensi IV. præfixis, vix ambigimus. Cum enim Pontifex ad generale Concilium intra biennium celebrandum singularum Provinciarum Antistites per Epistolam invitaret, singulas Italiæ & Insularum Provincias, Siciliam, Pisanam, ceterasque nomine exprimit; de Sardinia vero nihil legitur, sed tantum *in eodem modo* (nempe, inviramus Episcopos) *per Turritanam*. Perinde igitur habebatur Turritanam dicere ac Sardiniam; quare in superiori Epistola idem Pontifex subsidia petens pro sacra adversus Saracenos expeditione, Turritanam silet, Sardiniam exprimit: *Eodem modo per Sardiniam*. Concil. Hardu. t. 7. col. 6. Ex hac eadem interpretatione factum credo, ut cum Innocentius III. diplomate suo supra laudato Primatum super Turritanam Pisano Præsuli concessisset, Bernardus Guido tamen & Pandulphus Pisanus gestorum quorumdam Pontificum Scriptores diserte asserere non dubitaverint, Primatum super universam Sardiniam ab eodem Pontifice concessum fuisse. Lege Ital. Rer. *tom. 3. pag. 433.*

Ad Cap. 39. n. 7. Inter tot doctissimos Viros conjecturam nostram super hunc Canonem 17. Chalcedonensis proferre vix audemus. An forte Concilii Patres in eo Decreto cudendo præ oculis habuerunt agitatam inter Episcopum Antiochiæ & Jerosolymæ de jurisdictione controversiam? Cum illi Hierarchiæ politiam ordinandam suscepissent, statuissentque quid facto opus esset, cum novam aliquam Metropolim Imperatoris edicto institui contingeret; occurrebat aliud, quod a Patribus ejusdem Concilii perpetua constitutione sanciretur; nimirum, cum vetus aliqua Metropolis, quæ temporis alicujus spatio excisa jacuerit, iterum repararetur, innovareturque, quod factum spectabatur in Urbe Jerosolyma, quæ ad Constantini usque ætatem excisa & ingloria, deinde in pristinam dignitatem splendoremque venisset. Quid igitur cum illa vel cum aliis similibus, si quæ forte deinceps restitui contigisset, quid, inquam, servandum fuerat? Anne vetus illi Provinciæ lege postliminii restituenda? Opportunum Patribus visum est ejus Urbis Episcopos ditionem suam ad normam civilis politiæ atque distributionis Parœciarum redigere, ut Episcopi illius jurisdictio tam late pateret in Ecclesiastica dispositione, quantum in civili Urbis illius ditio porrigebatur. Ita proinde sacro approbante Concilio decretum est: *Si qua Civitas auctoritate Imperiali novata est, aut si protinus innovetur, civiles dispositiones & publicas Ecclesiarum quoque Parochialium ordo subsequatur.* Meam hanc conjecturam confirmat Canon 12. ejusdem Concilii, qui pariter editus videtur occasione controversiæ in eadem Synodo agitatæ inter Episcopos Nicomediensem & Nicænum. Itaque sicut posterioris hujus disceptationis occasione Canonem edidisse Patribus visum est; ita pariter in causa Hierosolymitanæ Metropolis factum esse non immerito suspicaremur.

Ad Cap. 42. n. 11. Non abs re hic annotandum arbitror, Græcorum Patriarchas ea, qua semper tenebantur, auctoritatis suæ prorogandæ ambitione, id sibi aliquando usurpasse, ut oblato Archiepiscopi titulo, Episcopos alienæ ditionis in suas partes adducerent. Accipe ejus rei documentum illustre ex Joanne Diacono in Chro-

Chronic. Episc. Neapol. Rer. Ital. Script. *t. 1. p. 2. col. 307. Sergius, dum a Graecorum Pontifice Archiepiscopatum nancisceretur, ab Antistite Romano correptus, veniam impetravit*. Porro Sergius ille Neapolitanam Cathedram tenuit sub Gregorio II. & III. & Zacharia, quare ad saeculum octavum pertinebat.

Ad Cap. 42. n. 1. Ex eodem Emeritensi Concilio intelligimus, obtinuisse in Hispania, ut Metropolitani Comprovinciales Episcopos invitarent compellerentque ad se venire, una secum Festum Nativitatis Domini & Paschae celebraturos. Canon. 6. id ipsum conjungit. Episcopis Toletanum III. Canon. 8. addens etiam Festum Pentecostes: & reluctantes venire Episcopos inurit excommunicatione. Id etiam alicubi in Italia servatum legimus. Honorius III. scriptis ad Salutiarum Episcopum litteris, absolvit illum ab onere comparendi coram Metropolitano singulis annis die Coenae Domini; quamvis, ait idem, *Metropolitanus non speciali privilegio, sed ex usurpatione potius hoc obtinuisse hactenus videatur*. Rayn. *ad an.* 1217. Haec omnia plane demonstrant, devictissimos fuisse ejus aetatis erga Metropolitas suos suffraganeos Episcopos. Sicut enim singuli Sacerdotes in obsequii argumentum singulis annis ad Ecclesiam Cathedralem convenire tenebantur; ita pariter & comprovinciales Episcopi ad Metropolim; quasi scilicet idem esset in suffraganeos jus Metropolitae, ac Episcopi in Clericos.

Legimus etiam apud Ughell. *t.* 8. *col.* 745. *nov. Edit.* Episcopum S. Agathae Gothorum, Urbis inter Neapolim & Beneventum constitutae, a Metropolitano suo Archiepiscopo Beneventano jussum, quinquies per annum ad sedem Matricem venire, videlicet Pentecoste, Festo S. Bartholomaei Apostoli, SS. Apost. Petri & Pauli, *in consecratione* Archiepiscopatus (sic) in ordinatione Episcoporum.

Ad Cap. 42. n. 1. Quaedam hic animadvertenda ex Conc. Ovetensi. Conc. Harduin. t. 6. p. 1. c. 4. *Quae quidem sedes* (Ovetensis) *Metropolitana, ex Lucensi Sede Archiepiscopali est translata. Lucensis namque Sedes, prius Metropolitana, Braccharae deinde fuit subdita. Bracchara vero a Gentilibus destructa, Lucensis Sedes in Concilio sancto Ovetensi Archiepiscopo pro est subdita*. Celebratum est Concilium ann. 873. Rectius autem deductam ex illo habes historiam Metropoleon, quam Thomassinus ex conjecturis assequi conatur. Lucensis ergo Sedes Braccharensi concessit; sicut & Bracchara in Ovetensi Concilio Metropolitae Ovetensi parere jussa est.

Ad Cap. 43. n. 1. Obtinuisse pariter in Italia, ut Metropolitae bis in anno suffraganeos ad Synodum vocarent, vel saltem vocare potuissent, intelligimus ex Concilio Romano sub Nicolao I. adversus Joannis VIII. Archiepiscopi Ravennatis tyrannidem celebratum. Cautum est illo, ne Ravennatensis Praesul plus aliquid a subjectis sibi Episcopis exigere audeat, quam quod *ceteri Episcopi per Liguriam, Venetiam, atque Istriam suis Metropolitanis exhibere probantur*; nimirum, ut bis in anno ad Concilium vocati veniant, neque ulta 15. dies Ravennae detineri possint inviti. Extat Concilium a Bacchino vulgatum *t.* 2. Rer. Ital. Script. *p.* 204. Colligitur etiam ex eodem Concilio Formatas dari consuevisse a Metropolitano Episcopis, quoties extra Provinciam etiam *ad Limina Apostolorum amplectenda*, vel ad Sedem Apostolicam pergere voluissent. Queruntur enim Episcopi, ab eo se Archiepiscopo detineri, quominus iter illud inirent.

Ad Cap. 45. n. 3. Nullum non movit lapidem Placentina Ecclesia, ut a jurisdictione se Metropolitae Ravennatis subduceret. Stephano IV. Romano Pontifice regnante contigerat, ut eodem simul temporis intervallo Ravennae Metropolis, simulque ejus suffraganea Placentina Dioecesis, suo utraque Pastore viduarentur. Opportunam nacti occasionem Placentini, Pontificem supplices convenerunt, rogantes, ut quandoquidem propter Italici Regni tumultus & procellas periculum esset in mora, ipse per se, qua pollebat auctoritate, electum Episcopum consecraret. Aequa postulasse visi sunt. Quare Pontifex Antistitem initiavit, statimque cum Ravennae datus esset novus Antistes, illum de omnibus fecit certiorem, professus: *Cum proprius Metropolitanus deesset, satis ab eis rogati providimus consecrare Episcopum*. Inde sibi juris aliquid accessisse rati Placentini; de eximendo se a Metropolitani potestate serio agere coeperunt. Nec frustra diu laboratum; nam Joannes ille Calaber, qui ad Placentinam Sedem ascendit ann. 989. immodica, qua in summos honores rapiebatur, ambitione, supremam Archiepiscopi dignitatem a Joanne XVI. impetravit. Mox tandem cum injn-

njuria id factum Gregorius V. animadverteret, Decessoris sui ea de re infecta omnia esse jussit. Neque hic quieverunt Placentini. Extant Eugenii III. litteræ ad Moysen Ravennatem Archiepiscopum, quibus & se confirmasse Episcopum Placentinum facit certiorem, simulque monet, ut de controversia illa, Metropolitici nempe juris sui cum Placentinis, coram se disceptaturus certa die & loco veniat. Scripsit per eam occasionem ad eundem Eugenium Petrus Venerabilis, Placentinorum causam Pontifici commendans: *Probamus*, ait, *innumeris testibus*, *Placentinorum electum a multis retro seculis a summo & universali Præsule, non ab alio consecratum*. Porro id factum suspicor, quod Archiepiscopi Ravennatenses plures impio schismate ab Ecclesia Romana descivissent; quare facile Placentini a Summo Pontifice munus illud consecrationis impetraverint. Discussa igitur a Pontifice causa, victus excessit Placentinus, jussusque consecrationem a Ravennate petere; qua de re expeditæ sunt ab Eugenio ipso ad Moysen Ravennatem Archiepiscopum litteræ. Impatienter id tulisse Placentinos ex eo intelligimus, quod non diu post Eugenius litteris suis ad Moysen Ravennatensem, Joannem Placentinum Episcopum etiam atque etiam commendaverit: quippe *qui pro Sedis Apostolicæ obedientia & restitutione Ravennatensis Ecclesiæ, immensis periculis esset expositus*. Non diu post Adrianus IV. munus consecrandi Placentinos Episcopos ad Romanum Pontificem revocavit; quemadmodum ex consecratione a se uno præstita Hugonis in Episcopum Placentinum, aperte satis intelligitur. Extant litteræ ea de re Adriani IV. ad Placentinos apud Ughell. *tom.* 2. *col.* 270. *Vet. Edit.* Adrianum excepit Alexander III. qui assertis Metropolitæ Ravennatensi suffraganeis Bononiæ, & Parmæ, de Placentino siluit; quod apertissimo est documento, ait Campi in Hist. Eccl. Placentiæ *t.* 2. *p.* 32. Ecclesiam Placentinam a Metropolitani Ravennatis potestate immunem habitam fuisse. In subscriptionibus etiam Concilii Lateranensis III. Theobaldus Placentinus inter Præsules Romanæ Provinciæ recensetur. Harduin. Conc. *t.* 6. *p.* 2. *col.* 2056.

Totam hanc historiam latius deduxisse visum est, quo illustri hoc disciplinæ Italicæ exemplo demonstraretur, in Italia, non secus ac in ceteris Christiani Orbis Provinciis, id semper effecisse Pontifices, ut quam minime de Metropolitanorum juribus labefactaretur. Luculentius etiam expositas in illo habes causas imminutæ tandem in Ecclesia Placentina Ravennatensis Præsulis potestatis, quod illustrandis iis, quæ a Thomassino intra disputantur, multum arbitror collaturum.

Ad Cap. 47. Ad superiorem ætatem pertinent illæ veteres formulæ ex Hincmaro apud Harduinum relatæ *t.* 5. *col.* 1141. in quibus tota Gallicanorum ordinationum in Concilio, prævio examine, & Canonica discussione, disciplina exponitur. Apud Italos idem erat jus, quod apud alias regiones, initiandorum suffraganeorum Metropolitis. Callistus II. in Epistola ad Coepiscopos Corsicæ, jus Metropoliticum in Episcopos Corsicæ sublatum Pisanis ab Urbano II. a quo primum obtinuerat, demonstraturus, in se eundem Pontificem recepisse Episcoporum ejus regionis ordinationes testatur. Extant litteræ apud Ughell. Ital. Sacr. *t.* 4. *col.* 1180. *Vet. Edit.* Ita pariter Eugenius III. ad Moysen Ravennatensem Metropolitam scribit, se, bona quidem ejus venia, confirmasse electum Placentinum, a consecratione tamen abstinuisse. Vide Ughell. *t.* 2. *col.* 266. *Vet. Edit.* Hunc morem petendi confirmationem a Romano Pontifice in electione suffraganeorum Episcoporum, quamquam alioqui consecratio a Metropolitano peteretur, obtinuisse non semel in Italia facile crediderim. Id enim probant litteræ Eugenii III. mox laudatæ. Sed nihil opus est probationibus in re prorsus explorata. Illud novum & inauditum, quod a Joanne XV. ann. 993. Pontificatus 8. Indict. 7. concessum legimus apud Ughell. in Salern. *t.* 7. *col.* 376. *nov. Edit.* Hæc itaque ille ad Grimaldum Salernitanum Archiepiscopum: *Non habeant potestatem successores nostri in cunctis vestris Episcopatibus, quos vobis subjecerunt, deinceps in perpetuum aliquem Episcopum consecrare, quod jam vobis concessum est*. Idem quoque privilegium Michaeli Grimaldo successori novo diplomate asseruit Sergius IV. Pontifex Rom. ann. 1012. *Ib. col.* 377. Hisce tamen nihil aliud insinuatum crediderim, quam ut ordinationes Episcoporum antehac a Romanis Pontificibus præstitæ, permissæ denique Salernitanis Archiepiscopis conferentur: rata semper & firma manente summa illa Romani Pontificis auctoritate, qua Episcoporum omnes revocare ad se ordinationes valuisset.

Pe-

Petebatur etiam interdum a Metropolitanis confirmatio privilegiorum & jurium, quæ Clerici in Diœcesi suffraganeorum obtinebant. Contulerat sese Galterius Ravennatensis Metropolita Regium Lepidi, ut suffraganei Episcopi ejus Urbis consecrationem celebraret; rogatusque ab Ogerio Archipresbytero & Achille Archidiacono, Reginæ Cathedralis Canonicis, privilegia illorum & jura, dato ann. 1140. diplomate, confirmavit. Ejus privilegii chartam legas apud Ughell. Ital. Sacr. *t. 2. col. 290. nov. Edit.* Gebeardus Archiepiscopus Ravennas omnium primus chartæ donationis factæ a Joanne II. Cæsenatensi Episcopo anno 1042. Clericis Diœcesis suæ communis vitæ professionem sectantibus. Simili exemplo Gothofredus Aquilejensis Patriarcha, quæcumque suffraganeus suus Concordiensis Episcopus concesserat Canonicis in commune viventibus, ab ipso Diœcesano Episcopo rogatus, firma & rata diplomate suo esse præcepit. Ughel. *tom. 5. col. 333. nov. Edit.*

Ad Cap. 98. Hisce omnibus causis labefactatæ Metropolitanorum potestatis ab Auctore recensitis, hæc addenda succurrunt: nimirum, studio pacis componendæ factum esse non raro, ut Pontifices inviti ad avocandas ad se ordinationes Episcoporum adducerentur. Ita ab Urbano II. cum Episcopis Corsicæ prælitum esse, ut Januenses tumultuantes sedaret, supra ex litteris Callisti animadvertimus. Innuimus etiam & de Placentinis, qui manu Ravennatis Archiepiscopi consecratum Joannem Antistitem adeo male exceperunt, ut exulem diuque jactatum dignitate cedere coegerint. Ne itaque reliquos Episcopos discrimini exponerent, Adrianus IV. ipse per se successorem Hugonem ordinavit: cujus denique exemplum reliqui Pontifices secuti sunt. Vide Campi Hist. Placent. *t. 2. p. 1.*

Ad Cap. 48. n. 13. Non suffraganeos tantum, sed exemptos pariter Episcopos ad Concilium Provinciale propinquioris alicujus Metropolitæ convenire Tridentinum injungit. Quamvis enim rata illis omnia exemptionis privilegia esse jubeat, serio tamen monet injungitque, ut aliquem vicinum Metropolitanum semel eligant, cujus Synodo Provinciali cum aliis interesse debeant: *& quæ ibi ordinata fuerint, observent, ac observari faciant. Triden. sess. 24. de refor. c. 2.* Sancitam hanc semel in Tridentino disciplinam innovavit confirmavitque Concilium Provinciale Romanum nuper sub SS. D. N. Benedicto XIII. celebratum.

Extat apud Ughel. *t. 2. in Eugubinis* solemnis protestatio, qua Tridentini jussioni de eligendo Metropolitano, cujus Synodo intersit, ita se obsequuturum ejus Urbis Episcopus profitetur, ut nihil inde exemptionis suæ privilegio derogatum voluerit, *t. 1. col. 933.*

Ad Cap. 49. hujus capitis exempla occurrunt pariter in Italia; namque ann. 881. duplex Episcopus Capuanam Ecclesiam regebat, Landonulphus nempe & Landulphus, quos cum ambo Joannes VIII. Episcopos consecrasset, *cunctum Episcopatum æqua portione inter se dividi præcepit*, ait Erchempertus in Auctar. ad Hist. Pauli Diaconi *Rer. Ital. Script. t. 2. p.* 248. Ita pariter & Marsorum Ecclesia duplicem Episcopum a Leone IX. confirmatum diu toleravit, donec a Victore II. deinde a Stephano X. factum sit, ut ad unum Ecclesia rediret. Ughell. *t. 1. in Marsis col.* 890. Episcopatus Reatini duo Antistites subscripti leguntur decreto Nicolai II. ann. 1059. in Harduin. Collect. *t. 6. part. 1. p.* 1067. *Atto Episcopus Reatensis, Girardus Episcopus Reatinus.* Nihil vero moror duplices illos Episcopos quos geminos una Episcopalis cathedra conjungebat; sed alterum Romanæ communionis Clerus & populi, alterum schismatici præficiebant. Hujus bicipitis Episcopatus exempla occurrunt tum apud alios, cum pariter apud Auctorem coævum vitæ S. Anselmi, qui Lucensem Cathedram sæculo Christi undecimo tenebat.

Ad Cap. 49. n. 4. Charta privilegii a Stephano III. Papa anno Pontificatus sui primo concessi, scripta legitur per manum Anastasii primi Episcopi Diœcesanorum S. Sedis Apostolicæ, Rer. Ital. Script. *t. 1. p. 2. col.* 191. Fallor? an nec hæc primi throni & senioris Episcopi speciem quandam in Diœcesi Romani Pontificis exhibent?

Certe Pandulphus Pisanus in vita Gelasii II. hunc post Papam Primatum asseruit, obtinuisse Petrum Portuensem Episcopum; cum tamen alioqui constet, Portuensi sedi prærogativam nullam in ea re fuisse: *Venerabilis P. D. Petrus Portuensis Episcopus, qui Primatum post Papam longa jam diutius tempora detinuerat.*

Aliud exemplum ejusdem primæ sedis in Provinciis Italiæ exhibet monumentum quoddam celebris cujusdam Conventus sub auspiciis Caroli Magni, vulgatum in recentissima

nissima editione Ughel. *to.* 5. *col.* 1127. En illud: *Primus omnium Primas Polensis dixit*. Habes hic Primatem Patriarchæ sive Metropolitano subjectum, quam prærogativam obtinuisse Polanum, sedis dignitate, an quod ordinatione esset anterior, quemadmodum in Africa, incertum. Facile tamen hanc honoris dignitatem obtinuisse illum crediderim, quod inter Episcopos Istriæ senior ordinatione haberetur; non etenim semper Polanus primus omnium subscribit, uti plurimis documentis apud Ughellium demonstratur.

Ad Cap. 51. De Papæ nomine multa & egregie disputat Cl. Abraham Ecchellensis *p.* 2. Operis adversus Seldenum. Porro apud Latinos necdum sæculo nono obtinuisse, ut titulus ille honoris & prærogativæ uni Romano Pontifici cederet, ex S. Eulogio Cordubensi, qui floruit circa ann. 850. demonstrat Baronius. Apud Græcos Orientalesque non diu tantum obtinuit, sed modo etiam receptum est, ut Alexandrinus Patriarcha singulari suæ Cathedræ prærogativa Papæ titulo decoraretur. Metrophanes Patriarcha Alexandrinus in novissima Synodo, Hierosolymæ adversus Calvinistas celebrata ann. 1667. ita subscriptus in Græco legitur: *Metrophanes Dei miseratione Papa & Patriarcha magnæ Urbis Alexandriæ*. Conc. Hard. *t.* 11. *col.* 229. Abyssini etiamnunc unicum, quem agnoscunt, Episcopum, suum Papam appellant, uti animadvertit Pagi in Critica Baronii *ad ann.* 445.

Ad Cap. 52. Consonant in eam rem verba Archelai Episcopi Mesopotamiæ in Disputatione sua cum Manete, cujus disputationis acta magno eruditionis Ecclesiasticæ bono fere integra vulgavit vir Cl. Laurentius Zacchagnius Romæ ann. 1698. Ita porro Episcopus ille sanctus, qui sæculo tertio Ecclesiæ florebat: *Sed optimus Architectus et fundamentum nostrum, id est Ecclesiæ, Paulus posuit, & legem tradidit, ordinatis Ministris & Presbyteris & Episcopis in ea, describens per loca singula quomodo & qualiter oporteat Ministros Dei, quales & qualiter fieri Presbyteros, quales esse debeant qui Episcopatum desiderant*. Porro ministrorum nomine gradus omnes Clericorum infra Presbyteros designari Zacchagnius in suis annotationibus ad hunc locum autumavit. Sed quando, rogo, Paulus leges tradidit inferioribus Clericis? Sed nec Diaconis aliquid unquam præscripsit. Fateor: sed cum tres illi superiores Clericorum gradus uno interdum Episcopi nomine designatos apud veteres constet, & ipse Thomassinus supra c. 51. n. 10. ex Chrysostomo demonstret, potuit inde Archelaus, quæ ab Apostolo pro Episcopis & Presbyteris sancita sunt, de Ministris seu Diaconis pariter interpretari. Quis autem credat tantum sanctitatis apparatum a Diaconis exegisse Paulum, juxta Archelai interpretationem, si nonnisi ad temporale aliquod ministerium Diaconi destinarentur?

Cum in eodem Cap. 52. Auctor ex Hieronymo aliisque demonstret, Episcopos non discrepasse tantum a reliquis Presbyteris honoris prærogativa, sed & Sacerdotii pariter dignitate, accipe insignem S. Hilarii ea de re locum in sermone de S. Honorato. Cum enim S. Præsul viri illius sancti excelsum sanctitatis culmen, quod merus adhuc sacerdos, nondum Episcopus, attigerat, pluribus commendaret; factum esse ait, ut coram illo *nullam Sacerdotii distantiam, nullum nominis privilegium Episcopatus agnosceret*. Distat ergo Episcopus a Presbyteris non honore tantum, sed & plurimo Sacerdotii intervallo.

Ad Cap. 57. nu. 4. Quæ hic de exemptione Episcopi Atrebatensis a potestate schismatici Metropolitani ex Gregorio Magno afferuntur, in mentem revocant simile in Italia exemplum, de subductis nempe a ditione Metropolitæ Ravennatis, Parmæ, Placentiæ, Regii, Mutinæ, Bononiæ Episcopatibus, in pœnam scilicet denegatæ a Metropolita in Romanum Pontificem obedientiæ. Testatur enim Cencius Camerarius apud Baronium ad annum 1116. n. 33. in Concilio Guastallensi statutum fuisse, *ut Emilia tota cum suis Urbibus nunquam ulterius Ravennatensi Metropoli subjaceret*. Hæc enim Metropolis per annos jam pene 100. adversus Sedem Apostolicam cervicem erexerat.

Ad Cap. 58. n. 10. Cum in duobus hisce capitibus Auctor disserendum suscipiat de novorum Episcopatuum erectione, restitutione, unione &c. Nonnulla hic addenda censeo, quæ Italiæ disciplinam ea in re demonstrent. Uniones istæ, erectiones, divisiones, extinctiones Episcopatuum nullibi frequentius, quam in Italia spectantur. Cum enim variis subjecta casibus regio varias subire mutationes cogeretur, quas in civili politia vicissitudines, easdem pariter & in Ecclesiastica experta est. Interdum Episcopali Cathedræ supprimendæ in causa

erant

erant Urbes, quæ olim frequentissimæ, deinde raro essent habitatore desertæ. Sæpe junctum cum adversariis S. R. E. fœdus piaculare fuit. Singulare afferam exemplum Episcopatus Alexandrini. Alexander III. novam Alexandriæ Episcopalem cathedram constituit. Huic denique Aquensem Episcopatum, tanquam minus populosum univit. Dilatam ejus Pontificiæ sanctionis executionem Innocentius III. urgendam censuit. Mox tamen Alexandrinos, partibus inimicorum Ecclesiæ faventes, idem Innocentius concesso honore privandos atque Ecclesiam Aquensi Episcopo subdendam censuit. Resipiscentes deinde Gregorius IX. in pristinum restituit. Tandem Innocentius VII. ann. 1406. duos Episcopatus iterum, incertum qua de causa, sejunxit. Vide Ughel. Ital. Sacr. *t.4. in Alexandrinis.* Ita pariter ex Urbe Foropompilii Sedes Episcopalis in pœnam excussæ Pontificiæ dominationis Bertinorum translata est sub Innocentio VI. dein vero pristinus honor Urbi restitutus est, ejusque Episcopus utramque Diœcesim Foropompilii & Bertinori junctim administravit. Ughel. *t. 1. in Foropomp.* Id autem præstabant interdum Pontifices, non adhibito tantum consilio & assensu Metropolitanorum, quibus Episcopatus illi, sive conjungendi, sive supprimendi parebant; sed & illorum curæ totum opus committebant. Innocentius III. Emonensis & Justinianopolitani Episcopatuum unionem Aquilejensi Patriarchæ, cui subdebantur, commisit: sicut & jungendi Alexandrinum & Aquensem Archipresbytero Mediolanensi mandatum injunxit. Ray. ad ann. 1206. Sæpe tamen ipse in se Pontifex, ne consulto quidem, immo & invito aliquando Metropolitano, opus illud sumebat. Urbanus II. ann. 1092. Cavense Cœnobium invito reclamanteque Alfano Salernitano Archiepiscopo, *qui minui Ecclesiæ suæ jura clamitabat*, a jurisdictione ejusdem Episcopi exemit, exemptumque deinde Bonifacius IX. in Episcopalem Sedem erexit. Ughel. *t.1. in Cavens. col. 610.* Idem in erectione Cortoniensis Episcopatus a Joanne XXII. an. 1326. ejus Pontificis IX. factum legimus. Oppidum ille Cortonæ ad Urbis & Episcopatus honorem evexit, ab omni prius Ecclesiastica & temporali Aretini Episcopi jurisdictione subtractum. Principum assensus, in erectione maxime novorum Episcopatuum, sæpe requisitus est, ut etiam Thomassinus adductis exemplis observat. Ne tamen adeo inviolate eas leges a Pontificibus servatas credas, quin sæpius eos fines transgredi sibi licere arbitrarentur. Eugenius IV. diu apud optimates Venetæ Reipublicæ egit, ut in translationem Patriarchatus Gradensis in Urbem suam consentirent: sed repugnantibus illis, tandem Pontifex, summa illa, qua tanquam rerum sacrarum arbiter præstabat, auctoritate, ipse per se translatum Patriarchatum illum renunciavit. Lege Vitam Sancti Laurentii Justiniani *c. 8.*

Ad Cap. 60. n. 4. Vetustius aliud ejusdem delegationis exemplum suppeditat Opusculum de fundatione Monasterii Nonantulani in agro Mutinensi. Rer. Ital. Script. *t. 1. p. 2. pag.* 189. Legitur in eo diploma Stephani III. Papæ, datum ann. 753. seu ann. 1. ejusdem Stephani, quo inter cetera eidem concessa privilegia, hæc præcipue in rem nostram habemus: *Et quoniam nobiscum aderat SS. Confrater noster Sergius, Sanctæ Ravennatis Ecclesiæ Archiepiscopus, commendavimus ipsum Venerabilem Abbatem, sub regimine suo nostra vice gubernandum omni tempore, si tantum ab Abbate fuerit invitatus.* Joannes XIX. diplomate suo, dato 16. Kal. Jan. ind. 10. jurisdictioni Episcopi Sylvæ Candidæ subjecit Presbyteros & Clericos Ecclesiæ S. Adalberti & Paulini, sicut Ecclesiæ Sancti Benedicti, quas Ecclesias positas memorat infra civitatem Romanam: *Illos autem*, ait, *ita subjectos vobis esse volumus, ut per omnia vestris rationabilibus obsecundent mandatis ut quomodo vobis placet ordinare, secundum quod decet, regere, informare & emendare, nostra Apostolica auctoritate in perpetuum liceat.* Ughel. *t.1. col. 97.*

Tandem Lucium III. quem primum hujus delegationis auctorem laudat Thomassinus, vetustate superat diploma Adriani IV. signatum ann. 1156. quo in Anselmum Astensem Præsulem Pontificiam auctoritatem confert super Monasterium B. Mariæ in loco Caramagnæ situm, & *sub Apostolicæ Sedis*, ait, *defensione ac dispositione consistens*. Jubet autem, ut nova hac potestate fultus, collapsas ejusdem Monasterii res spirituales & temporales restituat; quod & antea a Callisto II. eidem Episcopo injunctum memorat. Ughel. in Asten. *t. 4. col.* 365.

Ad Cap. 60. n. 9. Multo vetustiora ejus moris exempla legas in charta quadam donationis factæ Monasterio Sancti Petri de Lan-

Laudelina ab Anselmo Episcopo Nucerino simul & Fulginatensi ann. 1174. Ind. 7. *Ego Anselmus Dei gratia, non meis meritis, Fulginalis & Nucerinæ Ecclesiæ ex concessione D. Papæ, & totius Romanæ Ecclesiæ consensu ibidem toto tempore vitæ meæ ordinatus &c.* Insueta hac per eam ætatem observantiæ significatione singulare privilegium sibi concessum Præsul ille rependavit, quo nimirum duabus simul Diœcesibus præesse a Pontifice jussus est. Vide Ughel. in Fulgin. *col. 696. n. v. Edit.*

Huic etiam mox invehendæ consuetudini, simili exemplo prælusit Albericus Præpositus Monasterii Atinensis an. 1155. qui in patentibus litteris suis se subscribebat: *Dei gratia & Abbatis Casinensis*; a quo, inquit Auctor Chronic. Atinensis, *Præpositus ut eligebatur Atinensis*. Rer. Ital. *t. 7. col.* 909.

Hæc scripseram, cum inter legendum occurrit testamentum Sancti Amati Nuscani Episcopi, ex originali ab Ughel. *t. 7. col.* 533. descriptum, in cujus fronte hæc legas: *Ego Amatus Apostolicæ Sedis gratia Episcopus*. Datum est autem instrumentum anno 1093. quare vetustissimum est, quotquot unquam afferri possint, hujus, quam modo tractandam suscepimus, rei documentum. Est autem Nuscum Hirpinorum civitas in ulteriore Principatu, oppido exigua.

AD SECUNDUM DISCIPLINÆ LIBRUM

ANIMADVERSIONES.

PArt. 1. Lib. 2. c. 2. n. 7. Juvat & conjecturam meam de Canone isto Chalcedonensi protulisse. Ordinabantur igitur, quantum ego arbitror, Presbyteri, ordinabantur & Chorepiscopi; ita tamen ut Chorepiscoporum ordinatio idem reapse ac Sacerdotalis esset. Alii ita ordinabantur in Presbyteros, ut merum Sacerdotale munus implerent; alii vero in Presbyteros ita initiabantur, ut simul & semel Sacerdotes essent & Chorepiscopi. Quare utramque illum gradum distinxit Concilium, & Presbyterorum nempe., & Presbyterorum qui simul in Chorepiscopos adlegerentur. Hinc scrupuli omnes Thomassini evelluntur, eccur Chorepiscoporum ordinatio manuum impositione, non secus ac ordinatio Presbyterorum præstaretur? Ideo enim Chorepiscopi manuum impositione, perinde ac Presbyteri, inaugurabantur, quod Chorepiscopi meri essent Presbyteri, munere tantum, non ordinatione a ceteris Sacerdotibus distincti.

Ad Cap. 2. n. 10. Quæ in Alexandrina Diœcesi obtinet politia, eadem ferme apud Abyssinos spectatur. Vastissimam enim Diœcesim illam unicus administrat Episcopus, quem Papam appellant. Subjecta ille omnia moderatur per *Comos*, *i. e.* Archipresbyteros seu Præpositos, a quibus tamen neque ordinationes, neque Episcopalium munerum quidquam præstatur. Vide Pagium in Critic. Baronii ad an. 445.

Chorepiscopos nullos fuisse in Italia, ex iis, quæ ibidem ab Auctore congeruntur, non immerito quis arbitretur; nulla enim de Chorepiscopis Italiæ ibidem mentio occurrit. Verum rara licet, nonnulla tamen suppetunt Chorepiscoporum Italiæ documenta. En locupletissimum ex charta quadam Fortunati Gradensis in nupera Unghellii editione *tom. 5. col.* 1102. vulgata, ad initium sæculi noni pertinente: *Dedi ibi argentum libras decem in manum Agno Chorepiscopo, & omnem consuetudinem de Sancta Ecclesia sic pratendat, sicut Archipresbyter aut Diaconus.*

Ad Cap. 5. & 6. Quæ hic ab Auctore astruuntur, de Archipresbyteris ruralibus cum Decanis, seu cum Rectoribus Plebium confundendis, eadem pariter & in Italia obtinuisse constat. Unum alterumque ejus rei documentum promam. In privilegio Lamberti Imperatoris pro Ecclesia Placentina an. 891. *Plebs ejusdem Episcopatus sacrata, quæ regitur per Leonem Archipresbyterum*. In altero privilegio duorum Regum Hugonis & Lotarii pro Abbatia de Tolla in Placentina ditione sita, dato ann. 936. *Neque a quibusdam ejusdem Episcopatus Plebium Archipresbyteris decima exigatur.*

Addit demum Auctor, sæculo tandem decimotertio, & deinceps, de immodica illa Archipresbyterorum jurisdictione plurimum decerptum. Verissime ille quidem. Synodus Claromontana ann. 1268. nihil ultra Archipresbyteris concedit, quam ut de *notoriis summarie inquirant; & si quod scandalum generet ibidem in populo sive Clero, si non potuerunt corrigere, referant Episcopo vel Officiali*. Ceterum nec auctoritatem exercere, nec interdicti vel suspensionis sententiam ferre permittuntur, nec

nec ad suum tribunal appellare. Lege *cap.* 8. ejusdem Synodi.

Denique animadvertisse libet, in Dioecesi nostra Lucana ex praescripto primum Illustrissimi & Reverendissimi Alexandri Guidiccioni, deinde Eminentissimi Julii Spinolae Lucensium Episcoporum, Parochos quosdam rurales in singulis Plebibus arbitrio Episcopi destinari, (Priores Classium appellant) quorum est in universo Plebis illius tractu munus, quod Archipresbyteri olim, obire. Jubentur enim in Regulis seu Constitutionibus ea de re vulgatis Lucae ann. 1588. primum, deinde iterum ann. 1679. Priores illi semel in anno saltem subjectas sibi Ecclesias visitare, inspectari, num omnia, quae ad disciplinam, ritus, sacrosque cultus, ac tandem Synodalium decretorum observantiam pertinent, rite administrentur serventurque; scandala omnia & crimina, si quid valeant, curent submovenda; sin minus, ad Episcopum referant. Parere recusantes Sacerdotes & Clericos constitutis in Synodo poenis, quin & arbitrariis etiam, usque ad quatuor aureorum mulctam cogere permittuntur. Ac tandem si quid in datis & acceptis controversiae apud Ecclesiasticos versetur, de illa summarie cognoscere ac judicium ferre, Prioribus illis datum est. En Veterum Archipresbyterorum specimen.

Ad Cap. 7. n. 9. Si quae fides habeatur Eutychio Alexandriae Patriarchae, Saeculi decimi, Scriptori ceteroqui, nequid gravius dicam, ipso fatente Salmasio apud Petavium Theol. Dog. *t.* 4. *p.* 151. *Ed.* Amstel. 1700. minus exacto, praeclarum ejus disciplinae documentum in insigni Alexandrina Ecclesia exhibetur. Duodecim e toto Clero Presbyteri seligebantur, penes quos summa erat post Patriarcham in tota Provincia auctoritas. Defuncto Patriarcha, primus ordine ex illis Presbyteris ad Episcopalem Cathedram ascendebat; deinde eo decedente, succedebat secundus; post haec tertius, suo singuli ordine; semper tamen duodecim virorum collegio, aliis atque aliis adlectis, perseverante. Haec tamen dubiae sunt fidei; illud certum, Meletius in Thebaide Episcopus, schismatis deinde, cui se Auctorem ducemque praebuit, insignis, Vicarius fuerat Petri Alexandrini Patriarchae. Hujus rei assertorem habeo S. Epiphanium haer. 68. *Videbatur autem*, Meletius, *praeminere inter Episcopos Aegypti, ut qui secundum locum habebat post Petrum in Archiepiscopatu, veluti adjuvandi ejus gratia sub ipso existens, & sub ipso Ecclesiastica curans*. Quo S. Epiphanii testimonio novum Vicariorum genus proditur; non enim Presbyteri tantum, sed Episcopi etiam ad munus illud assumebantur; cujus rei nos recentioris etiam aetatis exemplum proferre possumus. Marcus de Terano, si vera prodit Ugh. *t.* 1. *in Foropo. col.* 610. ex Aprutino Monopolitanus Episcopus renunciatus 18. Kal. Jan. 1405. Vicarii tamen munus Episcopo Florentino ann. 1417. gessisse legitur.

Vicariorum nomen ante saeculum decimum tertium innotuisse intelligimus ex litteris Coelestini III. anno primo ejus Pontificatus datis ad Joannem Gradensem Patriarcham. Meminit ibi Pontifex suffraganeorum quorundam, *qui Vicarios suos ad exigendas decimas transmittere non formidarent*. Forte tamen Vicariorum ibi nomen aliud designat, quam quod nostra aetate usurpatur. Ughel. *t.* 5. *col.* 1133. Luculentius aliud Vicariorum Generalium ante idem saeculum documentum accipio ex eod. Ughellio in Bergom. *t.* 4. *col.* 457. Recitat ille sententiam Robaldi Mediolanensis Archiepiscopi super controversia Canonicorum S. Alexandri in Urbe Bergomensi Mediolanensis Archiepiscopi suffraganea, datam ann. 1141. qua decernitur, ut Poenitentiales per Diaconum Ecclesiae Beati Vincentii Archidiacono tradantur; per Archidiaconum vero Episcopo vel ejus Vicario repraesentandi. Est igitur juxta hanc chartam Vicarii tribunal unum idemque cum Episcopali; utrumque vero ab Archidiaconi judicio distinctum.

Obtinebat olim in Dioecesi Mediolanensi, ut Archiepiscopi e Provincia sua secedentes, Vicarios interim suos rebus Episcopalibus administrandis in ea relinquerent; Vicarios autem non meros Sacerdotes, sed Episcopos constituebant. Anselmus IV. qui Cathedram illam tenebat ann. 1098. expeditionem Hierosolymitanam initurus, *habuit consilium statuendi sibi Vicarium, hominem multarum artium*. Hunc igitur virum ad Savonensem Episcopatum simul evectum, Vicarium Dioecesi suae administrandae praefecit: *Ordinatus est autem Episcopus & Archiepiscopi Vicarius*. Post ejus Anselmi obitum Vicarius ille Episcopus, qui Grossulanus appellabatur, ad Cathedram Archiepiscopalem ascendit; mox vero exulare coactus, Vicarium sui muneris consti-

tuit Aldericum Laudunensem Episcopum. Lege Landulphum Junior. Hist. Mediol. *c.* 17. Rer. Ital. *t.* 5. *p.* 487.

Juvat hic etiam animadvertisse, S. Ambrosium, si quæ fides habeatur Landulpho Seniori Hist. Mediol. *l.* 1. *c.* 3. *Rer. Ital. t.* 4. *p.* 602. Vicarii Episcopalis auctoritatem fere omnem contulisse in Primicerium, qui *quasi Coepiscopus*, ait Landulphus, *circa omnes in crimine laborantes potestatem accepit*. Sed Historico sæculi undecimi de rebus vetustissimis asserenti quis credat? Multo certior est testis disciplinæ, quæ suo atque proximioribus ipsi sæculis obtinebat: *Demum Subepiscopus usque modo & Primicerius vocatur*. Singularis ergo circa sæculum decimum atque undecimum vigebat in Diœcesi Mediolanensi disciplina, ut nimirum Episcopi vices non Archidiaconus vel Archipresbyter, sed distinctus ab ipsis Primicerius expleret. Quare Vicarius apud Mediolanenses, sin minus nomine, munere certe & potestate, diu ante quam apud reliquas Christiani Orbis Diœceses audiretur, innotuit.

Ad Cap. 10. n. 1. Ante Concilium Lateranense III. ann. 1179. celebratum, munus docendi Grammaticam Clericis Canonicis, in quibusdam Diœcesibus commissum legitur. Raynaldi Grammatici & Clerici mentio occurrit in charta confirmationis omnium bonorum in favorem Monasterii Sancti Bartholomæi de Carpineto a Grimaldo Episcopo Pannensi ann. 1133. Hunc enim Raynaldum inter Canonicos adlegendum ex eo discimus, quod cum Archipresbytero, Archidiacono ceterisque Canonicis donationi assentiatur. Sed & multo his omnibus documentis vetustior est charta Dionysii Episcopi Placentini ann. 1055. cui inter ceteros Canonicos subscribit: *Eriprandus Subdiaconus & Magister Scholarum*. Vide Campi Hist. Placent. *tom.* 1. *in Reg.* Rolandus Clericus & Prior Scholæ subscribit instrumento Joannis Episcopi Senensis, signato ann. 1056. An vero Prior ille Scholæ præfuisse credendus sit scholæ Cantorum, vel docendis Clericis, incertum. Documentum hoc ex Benvoliento acceptum vulgavit Editor nuperus Ughell. in Senensibus *tom.* 3. *column.* 539.

De Theologo vero Canonico accipe quid edicat D. N. Benedictus XIII. Jubet ille constitutione sua ad omnes Italiæ & Insularum adjacentium Episcopos data ann. 1725. quam laudat & refert Concilium Romanum novissimum *tit.* 1. *cap.* 6. & 7. si quam forte Cathedralem Ecclesiam Theologali præbenda vel prorsus destitutam, vel minoribus instructam proventibus esse contigerit, actutum provideri, vel Beneficiorum unione, aut alia demum ratione ita proventibus ampliari, ut labori par fructus (60. aureos Romanæ monetæ assignat) respondeat. Ceterum de se tota ita censet: *Si nullus adhuc in Clero sæculari Theologus extiterit, qui Theologali illa præbenda investiatur, doctus aliquis Regularis provideatur*, qui & fructus interim percipiat, & munus interpretandæ S. Scripturæ exequatur. Quadraginta saltem quotannis lectiones Sacræ Scripturæ publice in Ecclesia exponat Theologus; qua in re ingenio minus, quam perspicuæ, exactæ, & ad captum Auditorum accommodatæ methodo serviat. Hæc Pontifex, sanctissime ille quidem, & ad veterem disciplinam apposite. Quæ etenim de præbenda Theologali docto alicui Religioso assignanda, qua tandiu fruatur, donec interpretandæ Scripturæ munus obierit, sancita sunt, adstipulatorem habent Concilii Lateranensis illud a Thomassino laudatum *l.* 2. *c.* 10. *n.* 1. *Non propter hoc efficiatur Canonicus, sed tantum reditus ipsius percipiat, quandiu perstiterit in docendo, &c.*

Ad Cap. 10. n. 5. Antequam Pœnitentiarios suos Episcopi per universam Diœcesim constituerent, confessionum excipiendarum munus non Archipresbyteris tantum, sed & Archidiaconis fuisse commissum, ex eo primum intelligimus, quod Archidiaconi officii pastoralis non in una Diœcesi coadjutores haberentur. Ad hæc, exemplis quibusdam ea de re instruimur. Legitur in Thesauro Anecdotor. PP. Martene & Durand, *t.* 1. *col.* 255. narratio quædam de sceleribus Alberici Presbyteri ann. 1090. in qua mentio occurrit Archidiaconi, ut *consuetudinis est*, Redonensem Parochiam obeuntis, cui Fulgeriacensis populus obviam factus *confessionem & pœnitentiam peccatorum suorum*, quam a tribus quatuorve annis intermiserat, efflagitavit; noluerat enim Alberico Parocho suo, turpem quæstum ea de re exigenti, peccata sua in confessione aperire.

Multo ante Lateranense IV. obtinuisse in Italia Presbyteros Pœnitentiarios demonstrat insigne Ecclesiæ nostræ Lucanæ monumentum. Res gestas S. Anselmi Lucani Episcopi, qui undecimo sæculo florebat, scriptis mandavit Lucensis quidam eruditus Presby-

Presbyter, qui in fine Operis hæc de se prodit: *Ego B. peccator Presbyter suus* (nempe Anselmi) *in pœnitentia*. Quid est, rogo, *in Pœnitentia*, nisi Presbyter, cui sacerdotis Pœnitentiarii munus commissum est? Vide Wadding. in commentariis S. Anselmi.

Ad Pœnitentiarium Romanum quod attinet, quamquam nulla vetustiora documenta, quam a Thomassino hic afferuntur, legentibus nobis occurrerint, vetustiorem tamen sæculo Christi millesimo ideo arbitramur, quod solerent olim diu ante illam ætatem frequentissimæ criminosorum peregrinationes Romam haberi, uti inter alios testatur Anastasius Bibliothecarius in vita Nicolai I. ann. 458. *Diversarum gentium, quæ ubique pro sceleribus Apostolica limina propriis expetebant, divinitus attendes, &c.*

Quo testimonio liquet frequentissimas per eam ætatem pœnitentium turmas Romam confluxisse, quos omnes vix ac ne vix quidem Pontificis auribus exceptos in confessione credimus. Quapropter unus forte aliquis destinatus erat a Pontifice vir doctus, qui ejus in ea re munere fungeretur. An id Archidiacono commissum? Vix credo; namque ad majora illos electos demonstrant frequentissimæ legationes Hildebrandi olim S. R. E. Archidiaconi, deinde Romani Pontificis sub Gregorii VII. appellatione.

Ceterum quando primum munus illud Pœnitentiarii S. R. E. Cardinalibus committeretur, ut ingenue fatear, mihi adhuc inexploratum. Certe B. Nicolaus Albergatus, qui sub Martino V. florebat, ab eodem Pontifice Summi Pœnitentiarii dignitatem obtinuit, uti legitur in ejus vita apud Bollandistas *ad diem 9. Martii*. Vetustiorem alium mihi reperire non licuit.

Observat Cardinalis Pictaviensis, qui etiam Prænestinus dicebatur, in suo tractatu pro indictione Concilii in schismate Pontificum, Thesaur. Anecdotorum *tom. 2. col.* 1193. sua etiam ætate, anno nempe 1400. circiter obtinuisse, ut præter majorem Pœnitentiarium, alii essent Romæ minores Pœnitentiarii, qui omnes, ait, *habent potestatem absolvendi ab omnibus peccatis, etiam reservatis, ratione officii sui, licet Romani Pontifices aliquod de aliquibus, licet paucissimis, interdicant eis*.

Mira sunt ea, quæ de Abbatissarum audacia, sacerdotalia munera sibi usurpantium, animadvertit Thomassinus hic *cap. 12. num.* 17. sed multo etiam amplius mirere, recentioris etiam ætatis Abbatissas aliquas nondum ad sanitatem rediisse; vetatur enim in Statutis generalibus Ordinis Cisterciensis ann. 1228. *num. 6. Confessiones non recipiant Abbatissæ*. Anecdot. *tom. 4. col.* 348.

Ad Cap. 13. num. 5. Casus qui Pontifici Romano absolvendi reservantur, non unius rationis esse omnes observat S. Antoninus Summ. *tom. 3. tit. 17. de Scient. Confessarii*. Alia enim atrocitate & enormitate sua hanc speciatim animadversionem exigere censeri possunt; alia vero & criminis & anathematis vinculo obstrictos ad Romanos Pontifices absolvendos reos ablegant. Ad priorem classem quod attinet: *Ego*, ait ille, *adhuc non legi esse aliquod peccatum præcise ita enorme, a quo non possit absolvere Episcopus subditum, dum tamen non habeat sententiam aliquam annexam. Quamvis autem possint absolvere, quod mittunt aliquando, bene faciunt*. Nullum enim crimen ætate S. Antonini, sæculo nempe decimoquinto, immanitate sua grande Episcopalis auctoritatis pondus superabat. Quare si forte Episcopi scelerum illorum reos ad Pontificem remittebant, id ipsi dispensationis arbitrio, non auctoritatis Pontificiæ imperio coacti præstabant. Ad hanc classem referre juvat exempla omnia, quæ a Thomassino hic referuntur, quibus adde Italicæ Disciplinæ alterum ex Synodica quadam Gotifredi Aquilejensis Patriarchæ apud Ughel. *tom.* 5. in Aquilejens. *col.* 74. Synodus enim sub Præsule illo coacta ann. 1184. decernit, ut violatores Ecclesiarum & Cœmeteriorum, incendiarii, & qui in Clericos manus injicerent violentas, si ad Ecclesiæ satisfactionem venire disponerent, ante omnia pro viribus & secundum Episcopi sui arbitrium damnum reparare niterentur, dein *cum Episcopi sui licentia sedem adirent Apostolicam*. Hæc porro crimina, quæ posterioribus deinde sæculis anathemate mulcta, Romano Pontifici necessario reservata sunt, anterioribus sæculis solo Episcoporum arbitrio ad eundem Pontificem remittebantur. Cum vero Pontifices anathematis censura crimen seu criminosum aliquem plecterent, ex veteri tunc disciplina receptum erat, eius tollendi anathematis potestatem penes unum Romanum Pontificem manere. Erat pluribus Conciliorum Canonibus constitutum, ut excommunicatio ab eodem remitteretur Episcopo, a quo primum lata fuisset. Vide præ-

præter cetera Canonem 5. Nicæni I. Summus autem Pontifex præter eam, quam super universam Ecclesiam sibi vindicabat, auctoritatem, solebat Patriarchico jure universos subjectarum sibi Metropoleon Fideles ita submissos habere, ut reos non infrequenter latis censuris, sibique reservatis, puniret. Hujus rei documentum, ut a notis abstineam, exhibet Pseudo-Synodus Photiana, nuper in Collectione Harduini, Concil. *tom.* 1. *part.* 1. *col.* 207. vulgata, in qua Legati Pontificii Conciliari decreto sanciri postulant, ne Bulgaros, a Romano Pontifice excommunicatione interdum inustos, Patriarcha Constantinopolitanus unquam pro suo jure absolvere auderet. Acre enim agitabatur dissidium inter Patriarcham Romanum & Constantinopolitanum de jure super Metropolim Bulgariæ. Ita pariter Gaufridus Andegavensis Episcopus profitetur, *Ecclesiam Maziacensem, quia eam Apostolica auctoritate excommunicatam audivimus, absolvere nec possumus, nec debemus*. Thes. Anecdot. *tom.* 4. *col.* 123. Ex hoc igitur vetustissimo Romani Pontificis jure factum erat, ut quos in alienis Episcopatibus excommunicatione plecteret Romanus Pontifex, nemo alius Episcoporum sibi absolvendos usurparet. Unum erat, quod in ea disciplina servabatur; nimirum neque excommunicationis reos omnes continuo ad Romani Pontificis judicium depelli, nisi forte criminis illius scelus non occultum, sed palam & in apertum venisset. Occulta enim crimina excommunicatione a Romano Pontifice inusta, ad Episcopos remittebantur. Publica vero nemo alius nisi Pontifex dimittebat. Ita prodit Concilium Trevirense ann. 1238. can. 1. *Cum autem incendiarii absolvi non possint post publicationem, nisi a Papa, nos expensis & laboribus volentes parcere, statuimus, ut ante denuntiationem hoc ipsis intimetur; videlicet, quod nisi satisfecerint, ad Papam oporteat eos laborare, ut sic territi, ad satisfactionem inducantur. Idem de violatoribus & fractoribus Ecclesiarum & Monasteriorum*. Thesaur. Anecdot. Martene, & Durand. *tom.* 4. *col.* 184.

Quot vero sunt crimina reservationi Pontificiæ subjecta? Accipe quid edicant ad illustrationem doctrinæ a Thomassino constitutæ, quid, inquam, edicant plura Concilia nuper in eisdem Anecdotis, *tom.* 4. vulgata. Concilium incerti loci *tom.* 4. *col.* 159. *c.* 19. *Sunt tria, in quibus nullus habet potestatem absolvendi, nisi D. Papa, vel ejus Vicarius, injectio manuum in Clericos vel quosque Religiosos, incendia, simonia. Nihilominus, talium rei remittendi sunt ad Episcopum*. Nimirum, ut judicio suo determinet, num occulta sint vel aperta crimina; & si occulta, num velit ad Pontificem remitti. Pertinent hæc, ni fallor, ad sæculum 13. Antiqua statuta Ecclesiæ Eduensis, sæculi pariter 13. totidem verbis eadem repetunt. Sed & ante illa omnia legimus in vita Gregorii VII. *cap.* 79. eos, qui adversus Romanum Pontificem cum Henrico Rege conjurarunt, missis ad Apostolicam Sedem nuntiis, *epithemium* (impositionem) *pænitentiæ postulasse. Quibus*, addit Auctor ejus vitæ, *gremium S. Ecclesiæ* Pontifex *aperuit*. In Pontificem ergo conjurasse, crimen habebatur, nonnisi ab eodem Pontifice dimittendum.

Quærit hic Thomassinus *num.* 11. quandonam cœperint mandata absolvendi a Romanis Pontificibus dari, ne pro absolutione casuum sontes Romam petere cogerentur. Quod illi inexploratum, mihi certe non liquet; sed consuevisse sæculo 13. mandata illa a Pontificibus dari, demonstrat statutum antiquum Ecclesiæ Eduensis ejusdem sæculi can. 31. quo singulis sacerdotibus interdicitur facultas a criminibus Pontificiis absolvendi, *nisi de mandato Papæ*, Anecdot. *tom.* 3. *col.* 482. Canon iste, sicut & alii plures, recurrit totidem verbis in Concilio incerti loci *ibid. col.* 158.

Ad Cap. 14. num. 5. Referuntur in Anecdotis Concilia plura, in quibus id ipsum, quod Thomassinus subodoratus est, animadvertitur; nimirum casus Episcopales promiscue cum Papalibus in Synodis quibusdam ideo referri, ut moneantur Confessarii omnes promiscue pœnitentes ad Episcopum remittere, absolvendos ab ipsis, siquidem possint; remittendos vero ad Pontificem, si facultate destitutos se noverint; idipsum, inquam, diserte promunt Statuta Synodalia Ecclesiarum Cadurcensis, Ruthenensis & Tutelensis ann. 1269. in quibus Pontificalibus & Episcopalibus promiscue recitatis, ad casus quosdam Papales hæc luculenter addita legimus: *Ut ipse Episcopus absolvat, si potest, vel ad superiorem remittat*. Anecdot. PP. Martene, & Durand. *tom.* 4. *col.* 692.

In plerisque Diœcesibus nihil certi constitutum fuisse de casibus Episcopis reservatis credimus; sed quæcunque graviora in

Con-

Confessione Sacerdotes audirent , hæc remittere ad Episcopos jubebantur. Quare si quæ crimina incertis in Conciliis designata sunt, hæc exempli loco adducta credimus, non ut intra illa tantum crimina Episcopalis reservatio determinaretur. Liquet id apertissime ex Constitutionibus Ecclesiæ Leodiensis *ann.* 1287. *Canon.* 11. *Sacerdotes Episcopo reservent majora peccata , ut puta homicidia , sacrilegia , incendia* , *&c.* Vides hic crimina exempli loco tantummodo designari, ut noscant scilicet Sacerdotes eorum exemplo, quos absolvere , quos vero criminosos ad Episcopos remittere jubeantur. Hinc factum credo , ut cum Episcopalium casuum reservatio in incertum vagans, Sacerdotes dubios & in ambiguo relinqueret, factum, inquam, credo, ut tandem Episcopi reservandorum sibi criminum catalogum in suis Synodis dare maluerint. Et cum olim longe plura, quam nostra ætate, remitterentur crimina, longos propterea illorum Catalogos struxerunt Episcopi, ut legas in Synodis Ecclesiarum Cadurcensis, Ruthenensis, & Tutelensis ann. 1289. & aliis pluribus; in Anecdotis *tom.* 4. Occurrit olim nobis parvus quidam Libellus , in quo longo pariter ordine recensebantur casus Episcopales hujus nostræ Diœcesis Lucanæ , jussu Reverendissimi D. Alexandri Guidiccioni Senioris Episcopi ejusdem Diœcesis ann. 1549. vulgati. Ex Concilio Tridentino primum factum est , ut ex immensa illa casuum reservatorum strue, pauca quædam , sed graviora , seligerentur, ceteris omnibus Confessariorum judicio remissis.

Ad Cap. 15. num. 1. Indulgentia omnium, quotquot unquam occurrant, vetustissima legitur in sacramentario Romano, ante sæculum nonum scripto, apud Mabillonium Musæi Italici *p.* 1. in hæc verba: *Mense Junio die* 22. *SS. Martyrum* 1480. *quorum vigilia cum silentio & jejunio est celebranda , & concessum est pro illo uno die annum dimittere in pœnitentia .*

Quæ vero ex Baronio observat Thomassinus, nimirum ante bella Palæstinæ sacra, Pontifices , nunquam ampliorem indulgentiam quam unius anni , concessisse , cum nonnullis exemplis , quæ inter legendum offendimus prorsus non congruunt . Legitur apud Ugell. *tom.* 5. *in Aquilejensibus* , *col.* 50. *&* 51. *nov. Edit.* vetus quædam inscriptio , posita a Poppone Aquilejensi Patriarcha anno 1031. in qua consecratum a se Templum in honorem B. Mariæ Virginis testatur ; addit deinde : *Ob cujus solemnitatem Romanus Summus Pontifex Joannes Papa XIX. gratia Apostolica concessit indulgentiam* 100. *annorum &* 100. *dierum singulis annis , omnibus vere pœnitentibus & confessis dictam Aquilejensem Ecclesiam visitantibus causa devotionis , & in Festo Martyrum Hermagoræ & Fortunati , & per octavas eorum singulis diebus* 18. *ann. & totidem quadragenarum . Item dicti Cardinales* (nempe qui consecranti Ecclesiam Patriarchæ adfuturi Roma venerant) *auctoritate Apostolica ob reverentiam S. Querini Martyris , quia ejus corpus portaverunt de urbe , & ob reverentiam B. Marci Papæ, & Confessoris , cujus etiam corpus de urbe portaverunt , concesserunt indulgentiam* 10. *annorum &* 10. *quadragenarum* . Hæc indulgentia , de cujus sinceritate recentiores Ughellii Editores nihil dubitant , ad nos vero judicium de illa ferre , utpote quibus & marmoris & scriptionis forma est inexplorata , non spectat ; hæc, inquam, indulgentia , præterquam quod evidentissime demonstrat , Pontifices largiores , quam per unicum annum , concessisse indulgentias , illud etiam probat , quod infra a nobis demonstrabitur , earum indulgentiarum vim non in eo tantum spectari , ut canonicas pœnitentias fontibus remittant , sed simul etiam cum pœnitentiis inferre pœnarum spiritualium & alterius vitæ dimissionem . Quorsum enim alioqui 100. annorum indulgentia concederetur, cum nemo uspiam ad tam longam pœnitentiam damnatus legatur ? Etsi enim aliqui ad pœnitentiam toto vitæ tractu prorogandam in quibusdam Conciliis adacti sint , id tamen per eam ætatem jam fere desiisse consensuros Eruditos facile credo . Præterquamquod pœnitentiam quamcumque post commissum crimen toto vitæ decursu agendam multo breviorem semper fuisse arbitror, quam ut 100. annis duraret : Quamobrem 100. annorum indulgentia eo referenda est, ut tantum de spiritalibus criminum pœnis dimittat, quantum canonica pœnitentia 100. annorum remitteretur . Sed fusius infra : modo vero ad propositum de indulgentiis, ultra annum prorogatis, regrediamur.

Urbanus II. ann. 1092. hanc indulgentiam in dedicatione Ecclesiæ Abbatiæ Cavensis, quam dedicationem ipse solemni ritu præstitit , concessisse legitur . Decrevit itaque perpetua sanctione , ut die 4. & 5.

Septem-

Septembris, nec non diebus Cœnæ Dominicæ, & Passionis Jesu Christi, indulgentiam illam visitantes Ecclesiam Fideles consequerentur, quæ euntes ad S. Jacobum Compostellanum manebat. Ceteris vero anni diebus ad ipsam Basilicam religiose accedentes, quatuor annorum & totidem quadragenarum indulgentia donavit. Adjecit insuper effecitque, ut Bruno Signius Episcopus sacellum Abbatis eadem die solemni ritu consecrans, septem annorum & totidem quadragenarum indulgentiam concederet. Recitat ejus Indulgentiæ diploma Baronius ad ann. 1092. ejusque mentio extat in MS. Cavensi. Rer. Ital. *tom. 6. col.* 237.

Reliquum est, ut de indulgentiarum vi & efficacia luculentius disseramus, cum Thomassinus non satis ea de re egerit. Ex his enim, quæ toto capite 25. disputat congeritque, satis obscure potissimum earum effectum insinuat, remittendi nempe non Canonicas tantum pœnas, sed & spiritales, debitamque in Purgatorio ultionem pro criminibus condonandi. Hoc igitur auctoritate vetustissimorum Theologorum primo demonstramus. Sanctus Thomas in 4. *dist.* 2. *q.* 1. *art.* 3. ita diserte mentem suam prodit: *Quidam dicunt, quod indulgentiæ non valent ad absolvendum a reatu pœnæ, quam quis in Purgatorio secundum judicium Dei meretur. Sed hæc opinio non videtur vera.* Florebat S. Thomas sæculo 13. Durandus ineuntis sæculi 14. Theologus, hoc ipsum totidem pene verbis expressit. Non dissentit Richardus de Mediavilla, absolutissimus ejus ætatis Theologus. Præterea ceteros recentiores, quibus sane unam hanc stetisse sententiam dubitaverit nemo. Quare unanimi Theologorum jam inde a quinque sæculis assertio probat, indulgentias non eo tantum valere, ut de pœnitentiis Canonicis remittant, sed de spiritualibus etiam pœnis plurimum condonent.

Aliud ejus rei argumentum promo ex vetustissimo more indulgentias pro defunctis concedendi. Demonstrat Lucas Tudensis, qui ann. 1240. florebat, in suo Opere contra Albigenses, frustra Hæreticos dictitare, indulgentias nihil habere in mortuos efficaciæ: *Contra eos, qui dicunt indulgentiis Prælatorum in nullo sublevari animas defunctorum.* Hunc titulum præfigit capiti 8. *lib.* 1. in quo adversus Hæreticos veritatem illam demonstrandam, adductis e Dialogis S. Gregorii argumentis, aggreditur. An ille intentum evincat; adductis S. illius Doctoris testimoniis, in examen revocare non est nostri instituti: satis habemus demonstrasse, vetustissimi ejus Doctoris testimonio morem obtinuisse in Ecclesia, ut indulgentiæ a Prælatis pro animabus Purgatorii concederentur. Sed & multo luculentius ea de re disserit S. Thomas in 4. *dist.* 45. *quæst.* 2. *art.* 2. asserens: *Si indulgentia sub hac forma fiat: Quicunque fecerit hoc vel illud, ipse & Pater ejus, vel quicunque ei adjunctus, in Purgatorio detentus, tantum de indulgentia habebit: talis indulgentia non solum vivo, sed etiam mortuo proderit.* Hactenus ille, quibus non obscure insinuatur, Indulgentiarum vim, non ad pœnitentiam tantum canonicam, sed etiam ad remittendas alterius vitæ pœnas spectare.

Tertio tandem hanc ipsam veritatem probo ex verbis Chronici Monasterii Casauriensis in Aprutio, Rer. Ital. *tom.* 2. *part.* 2. *col.* 872. de Indulgentia ab Urbano II. concessa: *Prædicavit remissionem peccatorum, & vice sibi tradita a Deo, omnibus dedit, quicunque ad Insulam tenderent, & Civitatem & terram transmarinam, quæ a Saracenis possidebatur, liberarent. Adjiciens & hoc, ut quisquam in via sive in pugna pro Christo moreretur, in numero Martyrum, absolutus ab omnibus peccatis suis, computaretur.* Quid, rogo, est omnia peccata dimittere Apostolica auctoritate, & in numero Martyrum recenseri; nisi indulgentia aliqua plenissime donari, qua non pœnæ tantum canonicæ, sed pœnæ omnes alterius vitæ ita remitterentur, ut mortalis corporis laqueis exuti spiritus, actutum in superna evolarent? Concedit ergo Pontifex indulgentias, quibus pœnæ omnes alterius vitæ absolvuntur. Post hæc scripta, incidimus in Paralipomena P. Papebrochii ad Conatum in Catalog. Romanor. Pontif. pag. 69. in quibus revocare nititur in dubium veritatem Cavensis illius Indulgentiæ, quam ab Urbano II. concessam ex MS. Cœnobii Cavensis, immo e Diplomate Urbani a Baronio ad ann. 1092. producto, supra laudavimus. Ejus unicum argumentum ex eo petitur, quod de Indulgentia Compostellana agentes, illam, ut longius a Callisto II. qui post Urbanum sacris præfuit, repetendam ducunt. Sed hoc argumentum, ut vera fatear, tanti habendum non est, ut diplomatis hujus sinceritatem, traditione suffultam Cavensis Monasterii, ut ex MS. ejus Cœnobii, a nobis laudato, constat, in dubium revocet. Potuit enim Callistus II. In-

II. Indulgentiam Compostellanam, antea a decessoribus suis concessam, prorogasse; ejusque prorogationis documento servato, utpote quod omnium instar fuisset, vetustiora omnia situ & neglectu facile interciderunt.

Ad Cap. 16. num. 1. Luculentissimum & veluti domesticum, nec minus illustre publicæ pœnitentiæ documentum hic prætetire ducerem religioni. Bonifacius, insignis ille in Italia Comes, Matildi filia insignior, qua nos Lucenses cive gloriari Florentinus in eruditissimo Opere docuit; Bonifacius, inquam, criminum quorumdam, ac maxime pretio non semel divenditæ Ecclesiasticæ dignitatis, reus, publica hac pœnitentia inflicta a Guidone Abbate Pomposiani Cœnobii in Ferrariensi agro scelera luit:

Ante Dei Matris altare flagellat amare
Verberibus dudum . . . .
Hoc pro peccato multis aliisque patrato
Vovit adhuc votum . . . .
Scilicet ad cultum Christi, sanctumque sepulcrum,
De prope debebat quod pergere, si sibi cedat
Vita salus tantum vel ad unum pleniter annum.

Hæc Donizo, in Opere Poetico de vita Matildis, Italic. Rer. Script. *tom.* 5. *pag.* 357.

Domestico exemplo domesticam auctoritatem liceat annectere; quamquam enim nihil ex ea singularius & Thomassino intactum demonstratur; hanc tamen ab æquis Lectoribus veniam exposcimus, ut quoties opportuna sese præbuerit occasio patriæ disciplinæ monumenta proferendi, ei, qua in Patriam tenemur, caritati permittant. Si enim Gallo Auctori Gallicanam ubique disciplinam ingerere ultro concedunt, cur & Lucensi, Lucensis quandoque meminisse, non dabitur? Præsertim cum Ecclesiæ Lucensis illud fuerit in Italia decus & honos, ut inter insignes ejus Provinciæ Ecclesias & vetustate & sanctitate sua locum obtinere non immerito possit. In Constitutionibus igitur Ecclesiæ Lucensis sub Illustriss. & Reverendissimo Alexandro Guidiccionio Seniori, Episcopo Lucano, editis ann. 1571. *cap.* 46. *pag.* 54. hæc de publica criminum pœnitentia legas: *Cum juxta canonicas sanctiones peccata graviora, quæ vulgata scandalizant totumque commovent populum, ut hominum scelera cohibeantur, solemni sint pœnitentia castiganda, statuimus, & in virtute sanctæ obedientiæ præcipimus omnibus Sacerdotibus nostræ Diœcesis, ut similibus publice delinquentibus Laicis publicam pœnitentiam injungant, modeste tamen & pro modo culpæ, maturaque consideratione personarum sexus, ætatis atque delicti habita. Reservantes nihilominus nobis auctoritatem genus hoc publicæ pœnitentiæ in aliud secretum, quando magis ita expedire judicabimus, commutandi*. Ita ad mentem Concilii Tridentini constituit vigilantissimus Episcopus. Brevi tamen intelligens, & experimento probans, gravem illam sarcinam minus ferre valuisse Sacerdotes illos, quibus Confessiones excipiendi munus impositum erat, rursus editis iisdem Constitutionibus, decretum illud totum de publica pœnitentia delevit. Lege Constitutiones Ecclesiæ Lucensis ann. 1584. *constit.* 51.

Ad Cap. 17. num. 1. Vetustius aliud Archidiaconorum monumentum suppeditat Prudentius in Libro Peristephanon, carmine de S. Laurentio *vers.* 37. qui anno Christi 258. in vivis agebat. Ita enim de illo canit:

Hic primus e septem viris,
Qui stant ad aram proximi,
Levita sublimis gradu,
Et ceteris præstantior.
Claustris sacrorum præerat,
Cœlestis arcanum domus
Fidis gubernans clavibus,
Votasque dispensans opes.

His verbis simul demonstratur munus Archidiaconi, servandi nempe Eucharistiam; quare paulo infra, *v.* 347. ab eodem Scriptore appellatur *Mysteriarches*, & Ecclesiæ proventus distribuendi. Est autem Eucharistiæ servandæ munus altius profecto & sublimius, quam res temporales Ecclesiæ tantum dispensare. Sileant ergo Heterodoxi, neque Diaconos ad hoc tantum primitus destinatos, ut res Ecclesiæ temporales curarent, improbe calumnientur. Sed hæc fusius a Thomassino infra, *c.* 29.

Ad Cap. 19. Aliud Archidiaconorum munus exhibet Concilium Ovetense in Hispania ann. 873. celebratum. Decernit enim *cap.* 4. ut Archidiaconi probati nominis eligantur, *qui per Monasteria & Parochianas Ecclesias eundo, bis in anno concilia celebrent, gregi Domini prædicationis semina ministrent; ipsique Monasteria sive Ecclesias ita disponant, quatenus nobis* (Episcopi) *fideliter rationem reddant*. Selecti igitur ad id munus Archidiaconi, qui per universas Hispaniæ regiones discurrentes,

cum collectis in unum Clericis & Monachis Concilia celebrabant, quid optimum factu communi sententia decernentes, totius deinde rei gestæ Episcopo ejusdem regionis, vel proximiori forte alteri reddentes rationem. Quæ quidem necessaria erat tunc temporis per Hispanias politia, cum Maurorum infestatione suis desertæ Pastoribus oves, a dimissis per Provincias Archidiaconis pascendæ fuerunt.

Ad Cap. 20 num. 1. Archidiaconos in Italia sæpe Archipresbyteris præcessisse, non raro etiam Archidiaconis Archipresbyteros, legas passim in subscriptionibus Episcopalium Constitutionum apud Ughelium. Archipresbyter ante Archidiaconum subscribit chartæ Ildeberti seu Aldiberti Episcopi Patavini, datæ anno 965. seu potius 955. Vicissim ante Archipresbyterum nomen Pacifici Archidiaconi apparet in altera charta Rotaldi Episcopi Veronensis, anno 814. Rursus Stephanus Archipresbyter primas tenet ante Romaldum in documento Roduiphi Episcopi Vicentini, signato 975. Rainulphus Beneventanus Archidiaconus statim post Henricum Archiepiscopum, itidem Beneventanum, adeoque ante Primicerium & Archipresbyterum, subscriptus legitur in charta ejusdem Henrici anno 1157. Eandem pariter disciplinam spectes in Placentinis; in charta namque Dionysii Episcopi apud Campium, data anno 1055. Raynaldus Archidiaconus non infra Archipresbyterum tantum, sed & infra Sacerdotes omnes, & supra Diaconos constituitur. Ex quo vides variam obtinuisse ejus rei apud varias Ecclesias disciplinam. Quare mirari subit, cur has vices variis temporum vicissitudinibus attribuere Thomassino succurrerit, & non potius varianti ea in re variarum Ecclesiarum disciplinæ. Sicut enim apud alias aliæ erant in Capitulo dignitates, nam & Decanus in nonnullis inter primores dignitates constituitur, in aliis vero ad inferiores rejicitur; ita pariter & cum Archipresbyteris & Archidiaconis factum est; nimirum apud alias Ecclesias præfuisse Archipresbyteros, apud alias vero Archidiaconis primas cessisse Sedes.

Non unum olim fuisse Archidiaconum inter S. R. E. Cardinales collegisse mihi visus sum ex vita Stephani IX. Papæ, qui Romanam Cathedram ascendit ann. 1057. ita enim de illo Cardinalis Aragonius, qui ann. 1356. florebat, & supplementum digessit ad Pontificale ex Actis Manuscriptis Summorum Pontificum, a Bibliothecariis singulis descriptis, uti credit Muratorius Rer. Ital. *t.* 3. *pag.* 274. *Evolutis paucis diebus, cum infirmitas vehementius cresceret, Episcopos, Presbyteros, & Archidiaconos Cardinales ante se vocavit.* Facile tamen Archidiaconorum Cardinalium nomine Diaconos appellavit, qui Cardinalitia dignitate insignes, veluti principes ceterorum Diaconorum, adeoque & Archidiaconi viderentur. Quamquam autem verissime animadverterit Thomassinus, sequioribus sæculis de immodica illa Archidiaconorum dignitate plurimum decessisse, non tamen hæc, usque adeo certa disciplina obtinuisse, credenda sunt, quin in Ecclesiis nonnullis pristina omnia jura Archidiaconis manerent asserta. In Statutis Synodalibus Ecclesiæ Leodiensis anno 1287. toto capite 14. innovantur vetera omnia Archidiaconorum jura, visitandi nempe Ecclesias, Presbyteris, Decanis omnibus ruralibus præsidendi, instituendi in Beneficiis Ecclesiarum sibi commissarum, excommunicatione tandem atque interdicto in reos animadvertendi. Anecdot. PP. Martene & Durand. *tom.* 4. *cap.* 856.

Ad Cap. 21. num. 1. &c. Quæ tanto eruditionis molimine demonstrare nititur Thomassinus, nullos scilicet constitutos fuisse Parochos per dispositos in Diœcesi agros ante sæculum quartum, insigni argumento, ex veteri monumento recens producto a viro eruditissimo Laurentio Zacchagno Vaticanæ Bibliothecæ jam Præfecto, convelluntur. Inter vetusta Auctorum Ecclesiasticorum scripta edidit ille Disputationem Archelai Episcopi Mesopotamiæ adversus Manetem, detestabilis illius hæresis auctorem, quæ tantum deinde subsequentibus sæculis invaluit, quantum in corruptissimo Mundo licentiam prævalere par erat. Ex Actis igitur ejus Disputationis liquet, Manetem victum & veluti castris exutum ab Archelao Episcopo Mesopotamiæ, proficere se posse quidquam in ea urbe desperantem, clam fuga dilapsum, *in quemdam vicum longe ab urbe, qui vocabatur Diodori*, secessisse. Erat autem, sicut in iisdem Actis legitur, *Presbyter loci illius, nomine & ipse Diodorus, mitis & quietus*. Ex igitur certi vici pagique Presbyter, nempe Parochus; neque enim Presbyteri nomine designari hic Episcopum aliquem suspiceris, cum ejus scripti Auctor Episcopum, nonnisi consueto Episcopi nomine, designare soleat, & nunquam Archelaum nisi Episcopum

pum appellarit. Cujus autem Diœcesis vicus ille haberetur, ex eo constat, quod Diodorus ibidem ad Archelaum, veluti ad Episcopum suum, scribat, & vicissim Archelaus, in mutuis ad ipsum litteris, filii titulo virum compellarit, quod Episcopum erga subjectum sibi Presbyterum maxime decet. Parochi vero ejus loci munere functum Dionysium, satis illis Auctorum verbis designatur: *Presbyter loci illius.* Acta sunt hæc ann. 277. ut ex accurata ejusdem Zacchagnii discussione liquet.

Hisce autem semel constitutis, Parochos scilicet prioribus Ecclesiæ sæculis, quamvis raros alioqui, in agris, & vicis non defuisse, id continuo evincitur, per illos sacramenta Baptismi & Pœnitentiæ administrari consuevisse; quemadmodum satis demonstrat Thomassinus *c.* 23. *num.* 2. §. *Postquam autem*. Sed & Baptismum consuevisse a Presbyteris administrari, ex hoc etiam argumento docemur, quod in Constitutionibus Apostolicis *lib.* 8. *cap.* 28. solis Diaconis Baptismi administratio interdicitur. Si enim Diaconus non baptizat, utique id præstant Sacerdotes, quibus nihil ea de re interdictum ibidem legitur.

Ad Cap. 23. num. 8. Minus eruditis salivam hic facit Thomassinus, turbas commemorans occasione Canonis Arausicani agitatas. Ne igitur hiantes corvos dimittamus, accipe brevem ejus rei historiam. Ediderat Jacobus Sirmundus in sua Collectione Gallicanorum Conciliorum hunc Canonem in hæc verba conceptum: *Nullus ministrorum, qui baptizandi recepit officium, sine chrismate usquam debere progredi, quia inter nos placuit semel in Baptismate chrismari. De eo autem, qui in Baptismate, quacunque necessitate faciente, non chrismatus fuerit, in confirmatione Sacerdos commonebitur; nam inter nos chrismatis ipsius nonnisi una benedictio est. Non ut prajudicans quidquam dico; sed ut non necessaria habeatur chrismatio repetita.* Quibus verbis designatur, unam esse eamdemque unctionem, sive quæ a ministris simul cum Baptismate, sive quæ ab Episcopo in Confirmatione præstaretur. Ex quo illud evincebatur, Sacerdotes ministros esse Baptismi, perinde ac Confirmationis. Adversus Sirmundum insurgens Petrus Aurelius, seu Abbas ille insignis de *S. Cyran*, Galliæ Theologus, vulgatam illuc usque lectionem defendens, tuebatur, postrema capitis verba ita, remota negatione, legi oportere: *Non ut prajudicans quicquam dico, sed ut necessaria habeatur chrismatio repetita.* Quæ in hunc modum reformata sententia, contrarium plane sensum reddit, demonstrans, duas esse, plane diversas, unctiones, quæ in Baptismo, quæque in Confirmatione præstantur. Laudat in eodem capite Thomassinus testimonium quoddam Dionysii ex libro Hierarchiæ Ecclesiasticæ: *Ex quo*, inquit, *intelligere possumus consuetudines Græcæ Ecclesiæ, ejusdem* Dionysii ætate obtinentes. Sed quænam ejus Scriptoris ætas? vetustissima oppido, si vetera præjudicia sectemur, quæ hunc Dionysium ipsissimum tenent Areopagitam, ad Christiana sacra ab Apostolo Paulo translatum. Sed ut vera fatear, abrogata est hodie inter viros doctos hactenus recepta opinio, atque hunc Scriptorem alii paulo ante ann. 330. consignant, alii vero revocant ad quintum sæculum. Vide Joann. Albertum Fabricium, Biblioth. Græc. *tom.* 5. *pag.* 4.

Ad Cap. 26. *Trahi tamen possunt &c.* Concilium Rothomagense non Parochis tantum, sed & Sacerdotibus omnibus excommunicandi potestatem indulsisse videtur; nam Canone 38. ita decernit: *Prohibemus, ne Sacerdotes in generali excommunicent, nisi pro furtis & deperditis in eadem Parochia, & tunc trina vocatione præmissa.* Sed hæc facile de Parochis intelligenda sunt, quibus injungitur, ne unquam, nisi in casibus ibidem expressis, excommunicationis telum in viros aliquos incertos jaciant. Præscribuntur etiam in eodem Canone ferendæ excommunicationis leges, quæ in Canonibus a Thomassino laudatis desiderantur. Celebratum est idem Concilium ann. 1232. Anecdot. PP. Martene & Durand. *tom.* 4. *col.* 180.

Ad Cap. 27. Ad Monachos, qui Parochiales Ecclesias possident, pertinere credo Diploma illud Lucii II. ad Alberonem (Alberium appellat Ughellius) Regii Lepidi Episcopum, datum ann. 1144. *Sancimus, ut in Parochialibus Ecclesiis, quas tenent Monachi in tuo Episcopatu, vestro assensu Presbyteros collocent, qui si idonei fuerint, a vobis animarum curam suscipiant, & de Plebis quidem cura vobis rationem reddant; Monachis vero pro rebus temporalibus debitam subiectionem exhibeant, salva in omnibus Apostolica Sedis reverentia.* Utraque ergo administratio Vicariis hisce commissa erat, rerum scilicet temporalium & spiritualium Parœciæ: hujus rationem ad Episcopum,

illius ad Monachos referebant.

Vicarios ad nutum amovibiles legimus in diplomate Benedicti Luceriae Saracenorum (Lucerda de' Sarraceni) Episcopi, in favorem Monasterii S. Sophiæ, in Diœcesi, ni fallor, Beneventana constituti, dato anno 1099. Concedit enim Præsul Abbati ejusdem Monasterii, ut certas Ecclesias aliquas ipsi per se teneant, proventibus earum perceptis, nec non Rectores ceterosque Ecclesiasticos ordines in ipsis *Ecclesiis ordinent*, & ait, *pro vestra libertate vestroque libero arbitrio amovere, & alios in eundem locum substituere seu mittere, sine qualibet mea vel meorum contradictione possitis.* Ughell. *tom.* 8. *col.* 218.

Documentum hoc Vicariæ temporariæ seu arbitrariæ ideo exhibendum duxi, quod vetustissimum sit omnium, quotquot unquam eius generis apud Thomassinum occurrant.

Ceterum de Vicariis sive temporariis sive perpetuis Canones longe plures in variis Synodis digesti leguntur in Thesaur. Anecdot. PP. Martene & Durand. *tom.* 4. veluti Can. 30. in Statutis Synodalibus Ecclesiæ Argentinensis, ann. 1425. quo prohibentur Parochi quicumque, vel præbendam aliquam possidentes, ne de cetero Vicariam aliquam recipiant, & retineant, cum hujusmodi præbenda vel Ecclesia. Subsequenti canone cautum est, ne Presbyteri duas recipiant Vicarias, ac tandem in Can. 32. omnis removendorum Vicariorum occasio tollitur, nisi probata coram Judice causa. In Statutis Synodalibus Ecclesiæ Trecorensis ann. 1334. residentia injungitur Vicariis, omni ea de re facultate revocata, si quæ antea concessa fuisset. Statutorum Ecclesiæ Eduensis, sæculi, ni fallor, 13. Can. 69. in hæc verba concipitur: *De Vicariis præcipitur, ut de alia Diœcesi Vicarii non admittantur*; & Can. 70. mandatis onerantur Curati, ne unquam committant, ut dimissis propriis Vicarii, fiant alieni. Statuta Ecclesiæ Leodiensis ann. 1387. Can. 25. & 26. *titul.* 11. pro Vicariis impendunt; cavent enim ne aliquis admittatur in Vicarium, nisi juratus sine diminutione stipendii se Vicariatum adire.

Ad Cap. 28. n. 7. Non patuit Italia violentiæ usurpatorum? Falleris, doctissime Thomassine. Auctor Chronici Farfensis sæpius & diu conqueritur contra iniquos illos prædones, qui ditissimæ illius Abbatiæ bona plurima diripuerunt. Lege Rer. Ital. *tom.* 2. *part.* 2. *col.* 447. Lege pariter ea de re decretum Othonis III. Imperatoris, cui præfixus titulus: *De rescindendis injustis rerum Ecclesiasticarum alienationibus*, emissum Ticini in Synodo, in eodem Farfensi Chron. *pag.* 496. relatum, & a Labbeo *tom.* 9. Concil. insertum. Lege ibidem *col.* 549. pariter Hugonis Farfensis Abbatis relationem *de diminutione recentiori Monasterii sui, circiter annum* 1014. Nec alio spectat Memoriale, quod vocant, Bertrandi Aquilejensis Patriarchæ apud Ughell. in Aquilejensibus *tom.* 5. *col.* 99. *&c.* Querelas ea de re suas non supprimit Auctor Chronici Novalicensis, Rer. Ital. *tom.* 2. *part.* 2. *col.* 737. & *c.* 757. sicut & Auctor Chronici Casauriensis *c.* 879. & 886. Quid Auctor Chronici Vulturnensis? nonne ejus unus est cum ceteris illis omnibus adversus sacrilegos illos usurpatores clamor? Lege Historiam illam Rer. Ital. *tom.* 2. *part.* 2. *col.* 834. *&c.* Quæ cum ita sint, aliam plane debuit inire rationem Thomassinus, si demonstrare voluisset, ecquid causæ fuerit, cur in Italia Beneficia indiscriminatim Laicis æque ac Clericis ad firmam traderentur? Certe tamen & apud Italos aliquando observatum est, ut res Ecclesiasticas Clerici potius quam Laici administrarent. Felix IV. in Constitutione ad Ecclesiæ Ravennatis Clericos cavet, *ne sæcularis conversationis hominibus Ecclesiastici juris prædia vel urbana vel rustica dentur administranda. Quibus vero cum sæcularis conversationis hominibus nullam necessitatem rei familiaris tolerantibus, Ecclesiastici juris prædia, vel urbana, vel rustica data sunt, Episcopi sollicitudine, per eos, quibus jusserit, Clericos, ad dominium revocat Ecclesiæ, nec deinceps, præter causam superius comprehensam, dare præsumat.* Insigne hoc antiquitatis Ecclesiasticæ monumentum servavit Agnellus in suo Pontificali Episcoporum Ravennatensium, publici juris facto a Cl. Bacchinio, & nuper *tom.* 2. Rer. Ital. recuso, *pag.* 96.

Ad Cap. 29. n. 4. Vetustior Hieronymo Tertullianus hanc eandem potestatem conferendi Baptismatis Diaconis, non secus ac Presbyteris, asseruit in Tract. de Baptismo cap. 17. *Dandi quidem Baptismum habet jus summus Sacerdos, qui est Episcopus, dehinc Presbyteri & Diaconi, non tamen sine Episcopi auctoritate, propter Ecclesiæ honorem.*

Observat hic Auctor ad numen. 16. mo-

nus

nus publicas conciones habendi e suggestu, apud Diaconos non ita frequenter primis Ecclesiæ sæculis obtinuisse. Quare si forte Diaconi Fideles ad Martyrium fortiter subeundum hortati leguntur, nunquam tamen e sacro suggestu verba fecisse ad populos primis illis sæculis constat. Minus tamen ego dictis illius fidem habere cogor exemplo, quod ipse quidem adducit, S. Vincentii Diaconi. Ex Actis enim genuinis inclyti illius Martyris discimus, S. Valerium Cæsaraugustanum Episcopum, quod impeditioris esset linguæ, minus valentem concionandi munus præstare, vices suas sancto illi Diacono commisisse: *Quoniam idem Episcopus impeditioris linguæ dignoscitur, tradito doctrinæ ministerio venerabili Vincentio, ipse orationi insistebat*. Quis, rogo, non videat traditam Diacono concionandi potestatem, atque id egisse Vincentium in Hispania, quod solerent Episcopi; publicis nempe concionibus populum instruentes, atque ad virtutem informantes.

Post hæc scripta, incidimus in vitam Sergii Ravennatensis Episcopi, circa medium sæculi octavi, descriptam ab Agnello Pontifical. *part.* 2. *pag.* 172. Rer. Ital. *tom.* 2. *p.* 1. ex cujus lectione intelligimus, ad eam usque ætatem mansisse in ea Ecclesia veterem illam totius Ecclesiæ disciplinam, ut Diaconorum numerus brevior esset, & infrequentior: *Ex illo die cœperunt Levitæ multiplicare*. Legimus etiam apud Landulphum Seniorem Hist. Mediol. *lib.* 1. *cap.* 5. Rer. Ital. *tom.* 4. *pag.* 65. institutum in Ecclesia Mediolanensi a S. Ambrosio septemplicem Diaconorum numerum, uti in Ecclesia Romana obtinebat.

Ad Cap. 30. n. 2. Mirari subit, cur Auctor noster Epistolam ad Antiochenos tanquam Ignatii Martyris genuinam tanta confidentia laudet? Ecquis enim nostræ ætatis Criticus ignoret, verissimum esse illud Cl. Fabricii Bibl. Græc. *lib.* 5. judicium, *Epistolam ad Antiochenos, sicut & ad Tarsenses, toti primævæ antiquitati inauditas fuisse?* Quare aliud Auctori quærendum fuerat sincerius documentum, quo de vetustate minorum Ordinum Clericorum instrueremur. Animadvertendum est etiam, apud Auctorem in sententia laudatæ Epistolæ ad Antiochenos omissam esse vocem *Confessores*. Ita enim concepta est in Editione Coteleriana: *Saluto Subdiaconos, Lectores, Cantores, Ostiarios, Laborantes, Exorcistas, Confessores*. Porro Fossores, de quibus hic apud Pseudo-Ignatium, & ex illo Thomassinus, ita e Cœmeteriis expressos exhibet Cl. Boldettus in suo Opere: *Osservazioni sopra i Cimiterj de' Martiri, tom.* 2. *in fogl. Rom.* 1720. Vir pingitur stricta quadam tunica tectus, quæ ad genua tantum demittitur: in extrema ferme tunicæ ora geminæ hinc & inde appictæ Cruces, sicut & in dextero humero alia ejusdem formæ spectatur. Inscripta est tabulæ seu imagini hæc epigraphe: *Diogenes Fossor in pace depositus octavo Kal. Octobris*.

Ad Cap. 32. num. 8. Alterum Oblationarii munus accipe ex Auctore Relationis de translat. Sancti Sebastiani apud Bolland. ad diem 20. Jan. *Oblationario vocato, cujus munus erat, ex Romana consuetudine, aperire sepulcrum*. Pertinent hæc ad annum 814. In sua ergo potestate habebant Oblationarii Martyrum sepulcra, ut nonnisi ab illis clauderentur recluderenturque.

Ad Cap. 33. num. 3. Ipse tamen Innocentius, qui statuisse dicitur, ut Subdiaconus in Episcopum eligi libere valeat; ipse, inquam, Innocentius irritam declaravit electionem Archidiaconi cujusdam Remensis in Archiepiscopum ejusdem Provinciæ, ex eo potissimum titulo, quod electus ille Subdiaconatus tantum Ordine initiatus esset. Nefas autem esse dicebat, Subdiaconum in Episcopum eligere, non impetrata ea de re Metropolitani dispensatione, vel Romani Pontificis, si electus ipse ad Metropoliticam aliquam Cathedram fuerat assumendus. Data est Epistola in Laterano II. Nonas Julii ann. 7. Pontificatus ipsius, & refert Ughell. in Prænestinis; *tom.* 1. *col.* 204. *nov. Edit.*

Ad Cap. 34. Probat hoc idem, quod ab Auctore demonstratum est, illustre ex Italo Sacerdote petitum exemplum. Epiphanius Ticinensis Episcopus ann. 466. renunciatus, Ecclesiasticæ militiæ tyrocinia in ipsa Lectoris ordinatione posuit. Ita enim de illo Ennodius, qui gestorum ipsius historiam litteris consignavit: *Cælestis militiæ tyrocinium orditurus, Lectoris Ecclesiastici suscipit officium*.

Ejusdem etiam Epiphanii documento fulcitur tradita a Thomassino subsequenti Capite doctrina; nimirum, quinque prioribus Ecclesiæ sæculis non omnes simul minores Ordines in unum eundemque virum congestos

gestos fuisse. Nam Epiphanius primo Lector initiatus, statim ad Subdiaconatum, deinde ad duos reliquos majores Ordines transivit. Et quamquam nihil de collato viro huic eximio Sacerdotii Ordine in narratione Ennodii legatur, (refert enim, post susceptum Diaconatum, opportuno deinde tempore in Episcopum ordinatum fuisse) omissum tamen Sacerdotalem illum Ordinem ne suspicamur quidem. Potuit enim Epiphanius simul ac in Episcopum renunciatus fuerat, Presbyteratu primum, deinde Episcopatu initiari.

Ad Cap. 37. n. 2. Verissime Auctor demonstrat, toto saltem sæculo 4. verticis abrasi morem nondum apud Clericos obtinuisse; id enim sub oculos ipsos exhibent picturatæ quædam tabulæ apud Boldettum, in sæpius laudato Opere de Romanis Cœmeteriis, in quo spectandas præbet Icones aliquas SS. Petri & Pauli, & aliorum Apostolorum, quorum ad vivum dissecta coma, nunquam tamen abraso vertice, hiulcatur. Quæ si vera fuerint, uti ne ambigendi quidem ullus est locus, vide quid censeas de pictura illa ab Arrighio *tom.* 2. Rom. Subterr. e Cœmeterio Priscillæ producta S. Pontificem Pium I. exhibente, cujus Clericalis tonsura coronam refert a Monachis nostræ ætatis non dissimilem: superiorem enim verticis partem abrasam ambit capillorum circulus, quem deinde pressius ad cutem dissecti inferiores crines excipiunt. Hanc ipsam picturatam tabulam exhibet Cl. Blanchinius in Notis ad vitam S.Pii, *tom.*2. Anastasii Biblioth. Edit. Rom. *pag.* 128. exhibet, inquam, veluti genuinam, quod in viro docto, & quidem nostræ ætatis, mirere.

Et quoniam ex picturatis tabulis in rem præsentem exhibuimus documenta, musivi operis Ecclesiæ S. Sabinæ Romæ, ad ætatem S. Cælestini I. Papæ, anno nempe 424. circiter, pertinentis, meminisse juvat. In tabula opus illum repræsentante apud Ciampinum Vet. Mon. *tom.* 1. *tab.* 48. duos viros stantes aspicias, quorum utriusque verticem abrasum inferior coma, in coronæ morem resecta, circumdat.

Ad Cap. 38. num. 13. Cum Anglorum disciplina satis ex iis, quæ hic ab Auctore animadvertuntur, appareat, juvat modo eam, quæ apud Hibernos sæculo 8. vigebat, ex Canone quodam Collectionis Hibernicæ, eodem sæculo digestæ, sub oculis exhibuisse. Ita ergo legas eum Canonem, relatum Anecd. *tom.* 4. *col.* 5. *Patricius ait: Quicunque Clericus ab Ostiario usque ad Sacerdotem, si non more Romano tonsus fueris, condemnabitur.*

Ad num. 13. Aliter hanc Scotticam vel Simonis Magi coronam describit Cl. Mabillonius Pr. 1. in sæc. 3. Bened. *pag.* 98. ita enim habet: *Scottis mos erat anteriorem capitis partem capillis nudare, ab aure ad aurem posteriori intonsa. Unde Simoniaca eorum tonsura dicebatur, qualis scilicet Simoni Mago aliisque hominibus salvis sponte nascitur.*

Ad Cap. 39. n. 10. Græcorum disciplinam probari facile credo ex insigni illo musivo opere annor. 547. circiter, quod Ravennæ spectatur, exhibeturque, non a Ciampino tantum Vet. Mon. *tom.* 2. *cap.* 9. sed etiam a Duchangio, Alemanno, aliisque. Refert autem imaginem Justiniani Cæsaris, cujus sinistrum latus tegunt tres viri Ecclesiasticis vestibus induti; ita tamen, ut primi vestis casulam exhibeat, duorum vero subsequentium dalmaticam. Tres illi verticem gerunt abrasum, quem deinde coma ambit, ex anteriori parte in coronæ modum dissecta, ad aures vero, & in occipite aliquanto longius excurrens. Græcorum, inquam, disciplinam referre viros illos crediderim; quamquam enim Ravennates Clericos exhibere Ciampinus aliique suspicentur, summa tamen erat Ravennatensis Ecclesiæ cum Græca affinitas, & consensio, ut ex Pontificali Agnelli Ravennatis liquet.

Ad Cap. 40. n. 2. Quamquam ad recentiorem ætatem pertineant ea, quæ nos tradere aggredimur, disciplinam tamen exponunt hic a Thomassino illustratam. In Dialogo inter Cluniacensem Monachum & Cisterciensem, ab Auctore sæc. duodecimi scripto, Anecd. *tom.* 5. *col.* 1647. ita ea de re disseritur: *Mihi videtur, quod Monachi ante fiant Clerici, quam Monachi; quia antequam faciant professionem Monachi, accipiunt Clericale signum, scilicet coronam, per eandem sacerdotalem benedictionem, & eodem modo, quo ceteri Clerici*. Paria ferme disserit Hugo Archiepiscopus Rothomagensis, ejusdem sæculi scriptor, Dial. *lib.* 6. in Anecd. *tom.* 5. *Cum enim*, ait, *quis suscipitur ad Monachatum, si laicus est, primo sacratur in Clericum*. Duo hic habes in rem præsentem animadvertenda; primo Monachorum coronam & tonsuram nihil a Clericali disstin-

ſtingui; ſecundo Monachos, cum a Superiore Monaſterii in Monachum attonderentur, perinde habitos, ac ſi Clericalem tonſuram recepiſſent. Quare non tonſuram ab Epiſcopo, ſed ceteros ordines expoſcebant. Ex quo magis magiſque illuſtrantur ea, quæ habet Thomaſſinus *cap.* 41. *n.* 1. Ne tamen credas, Monachalem tonſuram, quæcunque tandem eſſet, cum Clericali confundendam; nam in eodem Dialogo Cluniacenſem inter & Ciſtercienſem diſertiſſime exprimitur, quænam tonſura Monaſtica Clericalis haberetur, quæ vero Monachum non Clericum redderet: *Omnis coronatus per Sacerdotalem benedictionem, eſt Clericus*, ait Ciſtercienſis: cui reſpondens Cluniacenſis: *Quare dixiſti coronati Monachi? Sunt modo alii Monachi quam coronati?* Ciſtercienſis: *Quos nos modo appellamus Fratres, proculdubio Monachi Cœnobitæ ſunt, quia ſunt Fratres habitantes in unum.* En ergo Monachi, ac proinde attonſi, qui tamen nec clericali tonſura, nec corona inſigniuntur.

Ad Cap. 41. n. 1. Radendæ barbæ mos potuit quidem apud nonnullas Eccleſias ſæculo undecimo obtinuiſſe; ſed non æque apud omnes receptum, probat monumentum quoddam genuinum apud Papebrochium ad *t.* 18. Act. SS. in Exegeſi Epiſcoporum Mediolanenſium *pag.* 74. Exhibetur in eo imago Heriberti Archiepiſcopi Mediolanenſis, qui ann. 1046. ſacris præerat, barbatum præſeferens Præſulem, & Pallio decoratum.

Vetuſtum pariter monumentum, quod in Conatu Romanorum Pontificum exhibet idem Papebrochius *pag.* 74. ſub oculis ipſis exponit, Romanos etiam Pontifices hujus diſciplinæ, radendæ barbæ non uſque adeo tenaces fuiſſe, quin pro arbitrio recedendum ſibi ab illa ducerent. Clementis V. qui obiit ann. 1314. ſimulacrum barbatum ſuper ejus tumulum jacens marmorea Icon repræſentat.

Ceterum ad barbas Romanorum Pontificum quod ſpectat ſub Clemente VII. egiſſe plures apud Pontificem, ut tolleretur promiſſioris barbæ, quæ apud Clericos tunc temporis obtinebat, abuſus, Pierius Valerianus in Diſſertatione ſua pro barbis Sacerdotum teſtatur. Neque id ſemel factum narrat, ſed & iterum; quamvis poſtea, ſive ejuſdem Pierii Diſſertatione permotus Pontifex, ſive reclamantibus undique Eccleſiaſticis, nihil innovandum cenſuerit. Ita enim Diſſert. illam ſuam exorditur vir in paucis diſertiſſimus: *Admonuiſti nos, vir ſanctiſſime*, (Hippolyte Cardinalis Medices) *ut, quoniam nonnulli haud poſtremæ auctoritatis viri iterum tentant, apud Summum Pontificem Concilii cujuſdam legem ſuſcitare, &c.*

Juvat etiam ſupplementi loco, iis, quæ a Thomaſſino adducta ſunt, adjeciſſe Canonem 10. Statutorum Synodalium Eccleſiæ Leodienſis ann. 1287. quo ſcilicet anathemati devoventur Clerici, qui ab alieno Epiſcopo tonſura initiati, tandem tonſuram, non impetrata ab Epiſcopo ſuo venia, deferre auderent: *Excommunicamus omnes illos, qui tonſuram Clericalem, ab alieno Epiſcopo ſine noſtra licentia ſuſceptam, deferre præſumpſerint, vel radi fecerint, noſtra licentia ſuper hoc non obtenta, etiamſi ab excommunicatione, quam ob hoc incurrerint, fuerint abſoluti.* Theſ. Anecd. *tom.* 4. *col.* 843. *Can.* 10.

Ad Cap. 43. n. 2. Diſſertationi huic viri Doctiſſimi, in plura capita diſſectæ, totum ſimul ſpicilegium noſtrum hic adjeciſſe viſum eſt. Præſtat enim, quæcunque addenda ſunt, ſub unum veluti conſpectum exhibere, quam in plura diſſectis adnotationibus Lectorem diſtrahere. Erudite admodum & vere animadverſum credo ab Auctore, civiles Clericorum veſtes prioribus quinque Eccleſiæ ſæculis modeſtia tantum, non forma, a ceteris laicorum veſtibus diſcrepaſſe. In hanc rem non negativum tantum, ut ajunt, argumentum, ſed pene ad ſenſum profero ex ſæpius laudata diſputatione Archelai Epiſcopi Meſopotamiæ cum Manete Manichæorum auctore. Cum enim Archelaus plenam de Hæretico victoriam retuliſſet, *tunc*, ut legitur in Actis, *Marcellus* (vir erat clariſſimus ejus Urbis) *aſſurgens, & ſtola exuens, circumdat Archelaum.* Vides itaque ſæcularem Marcelli ſtolam in veſtem Archelai Epiſcopi translatam? Vides etiam ſtolam non faſciam quandam retuliſſe, ut poſterioribus deinde ſæculis, ſed veſtis cujuſdam genus, quæ virum inſtar pallii circumdaret? Quamquam, ut vera fatear, ſtolam hic pro veſte uſurpare facile poteſt.

Faſciæ cujuſdam e collo ante pectus per utrumque humerum diffluentis, quemadmodum ſolent noſtræ ætatis Sacerdotes, in talibus quibuſdam ſpectare liceat apud Boldettum de ſacris Cœmeteriis, præcipue *lib.* 2. *cap.* 4. *pag.* 377. 378. Exhibent

autem

Episcopi , beneficium in communia redigatur . Qui vero obedire contempserint , Apostolicæ Sedis judicio puniantur . Dat. Later. 11. Id. Octobris .

Possidebant ergo privatim singuli e cœtu Canonici beneficia , ita tamen ut Ecclesiasticos eorum proventus in communem omnium usum conferre juberentur. De domesticis singulorum facultatibus , nihil tale sancitum erat. En interim e MS. Codice Bibliothecæ Cathedralis Lucanæ voti, quo se Canonici obstringebant , exemplar : „ Ego „ promitto stabilitatem in hoc loco , ad „ obedientiam Dei & B. Martini, & Episcopi R. qui nunc est, & eorum qui Canonice successuri sunt ; & promitto, bona Ecclesiæ , & quæ per officium Ecclesiasticum acquisiero, in communi sine „ fraude habere , & Præposito obedire Canonice ordinato . Hoc fecerunt in S.Donato Martinus Presbyter, & Henricus , „ & Mascardus „ . Probant hæc apertissime insignis Ecclesiæ nostræ disciplinam , quam ad aliarum per Italiam Ecclesiarum normam expressam fuisse non ambigo .

Superest modo ut expendamus, num Canonici illi , in cœtum collecti , ita genus quoddam Monasticæ professionis sectati fuerint, ut simul etiam clausuram , quam vocant , monasticam , omni præcluso fœminis aditu in sua claustra , servarent . Nihil ea de re promit Thomassinus, forte quod documentis destitueretur : nobis unum suppetit ex insigni eadem Bibliotheca , quæ nobis quondam singulari viri humanissimi beneficio patuit . En igitur ex eadem Bibliotheca decretum , quo cavetur , ne muliebre cadaver ullum in sepulchra intra claustrum inferatur, unde facilius conjectura ducitur, viventibus fœminis nefas fuisse pedem in sacra loca inferre, quæ ne tangere, quidem defuncta illarum cadavera permittebantur : „ Breve recordationis qualiter actum est „ intus Claustro Sancti Martini , in præsentia bonor. horum quorum nomina inferius apparebunt . Magistor. Ung. arri & „ p. Tolomeum Cantor. , & Mag. Hetmannum Primicerium . Mag. precibus intervenientibus , . . . & . . . . promissionibus Cenami . . . . Canonicorum , de „ consensu & voluntate sociorum suorum „ . . . . concesserunt suprascripto Cenamio, „ & permiserunt sepelire uxorem suam intus in sepultura sua , quam habet in Claustro Sancti Martini , & suo speciali amore erga eorum . . . . receperunt tali modo , ut nunquam aliqua alia fœmina ipsum „ esset Dominum possit & debeat ibi sepelire , & p. Gelan. p. Lambertus Thomas Diaconus Lambertus Bulgarin. Subdiaconi . Ann. 1195. Kal. Julii .

E Canonicis S. Frigidiani coloniæ per universam Italiam celebres deductæ sunt, cum Clericos ad Congregationum suarum mores reformandos Episcoporum quisque ex illa advocaret . Lege ea de re Pennottum in Historia Canonicorum Regularium .

Juvat hic pariter coronidis loco duo quædam addidisse, ad Italicam disciplinam spectantia . In Constitutionibus D. Cælestini Presbyteri Cardinalis Legati in Lombardiam , editis circa ann. 1287. hæc in rem præsentem decernitur : *De vita & honestate Clericorum statuimus , ut in omnibus Conventualibus Ecclesiis , nisi magna necessitate coacti , ab Episcopo approbata , hoc non possint , vivant Clerici in communi . Alioquin tertia pars redituum sequestretur ad minus, dividenda singulis diebus inter eos tantum, qui interfuerunt Divinis Officiis , & pro hospitibus recipiendis , & eleemosynis largiendis .* Rer. Ital. *t.* 8. *col.* 1066.

Quæ de Congregatione Canonicorum S. Euphemiæ in Insula Comensi a Litigerio Episcopo constituta ann. 1032. ex institutionis diplomate apud Ughellium *tom.* 5. *col.* 286. legimus, singularia sunt adeo , ut ea non recitasse pigeret . Jussit Episcopus, Canonicos ejus Ecclesiæ in unum Religiosum cœtum coalescere . Sed cum novum illud Clericorum Monasterium minus congruis instructum esse proventibus animadverteret , coire tantum coegit *duabus quadragesimis in anno ;* & si quidem sumptus ad eos alendos suppeterent , *si fieri posset , Dominicis ac Festis diebus .*

Ad Cap. 12. num. 1. Si Actorum S. Febroniæ veritas constet , Monachorum institutum, alicubi saltem , altiorem habuit originem , quam ut a S. Antonio repeteretur. Vix enim ambigimus , quin Monachi illi, quorum greges urbem Nisibim in Mesopotamia frequentasse ex Actis illis discimus, ab alio & vetustiori , quam a S. Antonio, auctore repetendi sint . Furente Diocletiani persecutione , Monachi illi in eremo primum , ut facile credimus , instituti , ad urbes transierant , cum S. Antonii institutum vix per ea tempora in eremo inciperet . Vivere enim desiit vir sanctus sub medium illius sæculi , cujus exordia Diocletiani persecutio funestavit . Scio quidem , hoc uno argu-

argumento fidem ejusdem scripti in dubium revocari posse, utpote quia refragatores habet S. Hieronymum, ceterosque Patres, vitæ Monasticæ exordia Paulo & Antonio referentes. Sed forte in concordiam hæc Patrum testimonia cum Actis S. Febroniæ revocari possunt, si statuamus Monachos illos, de quibus in Actis, in sola Mesopotamia ita constitisse, ut nullos deinde haberent Instituti sui successores, cum interim Antonii Sectatores longe lateque per orbem propagati, sectam illam invexerint, quæ parem cum orbe exitum subitura est.

Iis, quæ hic Thomassinus ad *n.* 14. adversus Monasticam S. Gregorii Nazianzeni Vitam comminiscitur, vereor ne aliquid dubitationis affundat illud quod de se ipso canit Gregorius in Anecdot. Cl. Muratorii *tom.* 5. Carmine 51. in Epitaphio Eupraxii Pontificis:

Hujus sacra Provincia Eupraxium Pontificem
Magna tellus Arianzea complector,
Gregorii amicum, ætate parem ac Synoditam:
Propterea tumulum etiam vicinum consecutus est.

Synoditæ nomen non alium quam Monachum designare, Muratorius in Notis ad eundem locum animadvertit.

Ad Cap. 13. num. 14. Quinto sæculo vel citius, Monasteria in urbibus construi cœperunt. Narrat enim genuinus Auctor vitæ S. Hyppatii, quam legas ad diem 17. Junii, apud Bollandistas *pag.* 311. in Urbe Constantinopoli sancti Viri ætate (obiit ann. 443.) Monasterium quoddam a magno Isaacio constructum spectans, *cui*, ait, *successit S. Dalmatius*; qui nempe Viri sancti ambo Sacerdotium cum Monastica vita conjunxerant. Quare circa finem sæculi quarti cœperant jam Monachorum greges urbes frequentare. Porro S. Hyppatius Monachum profitebatur, simulque Sacerdotii munere fungebatur in Thraciæ.

Ad Cap. 17. num. 8. Illustri pariter ex Italia exemplo, quamquam ad sæculum 11. pertinente, intelligimus, quam fuerint veteris canonicæ disciplinæ erga fontes in Pœnitentiæ sacramento Itali Monachorum sanctissimi observantiores. Guido Pomposiani Cœnobii in Ferrariensi agro Abbas, cum Bonifacium Tusciæ insignem Regulum in Confessione exciperet, ad expiationem criminum suorum coegit publicam flagellationem ante Aram Dei Genitricis subire, tum & ad peregrinationem in loca sancta voto se intra annum solvendo obstringere. Nonne hæc veteris disciplinæ rigorem præseferunt?

Nunc vero aliqua promamus, quæ ad constitutam a S. Bonifacio Germaniæ Apostolo disciplinam, de qua Thomassinus hic *num.* 17. pertinent. Observat ille, invectum a Viro illo sancto morem, ut in omnibus Bojariæ Ecclesiis alternis vicibus e Monachis Episcopi assumerentur. Idem in reverentiam ejusdem Viri sancti concessum a Regibus Germaniæ fuisse pro Archiepiscopatu Moguntino, testatur Auctor genuinus vitæ S. Brandonii Archiepiscopi Moguntini apud Bolland. *ad diem* 10. *Junii pag.* 302. Tradit ille, veterum Regum privilegio constitutum fuisse, ut alternis civibus Monachus e Fulda aliquis in Antistitem Moguntinum eligeretur. Cujus rei memoriam, quod forte Monachi in abdicandis dignitatibus, quam in procurandis, essent studiosiores, pene jam extinctam, ex Electoribus aliquis, cum de præficiendo Episcopo Moguntino ageretur, revocavit. Tum, ait idem Auctor, *consulta privilegia eadem loquebantur, & priorum Regum in hoc consensum testabantur*.

Ad Cap. 18. Non possum me temperare, quin aurea Hugonis Archiepiscopi Rothomagensis sæculo XII. de conjunctione Monastici & Clericalis instituti verba, ex Dialogi ipsius *lib.* 6. in Anecd. *tom.* 5. *col.* 972. transcribam: „ Sciat, quia nemo fit Monachus, nisi ante fuerit Clericus. Cum enim quis suscipitur ad Monachatum, si Laicus est, benedictione Catholica primo factatur in Clericum. Non potest sane fieri Monachus, nisi fuerit ante Dominum secutus. Fit itaque Clericus, non ut ibi tantum remaneat, sed ut eo gradu ad altiora transeat. Ut ergo fit Monachus, primo Apostolicam perfectionem profiteatur; quod videlicet relictis omnibus, & se ipsum abnegans, Christum obediendo sequatur. Data vero professione, tum a Patre spirituali, ut mundo moriens exuitur, & sacramento novitatis Christi, id est, colobio cum benedictione Christi vestitur, ubi Clericalis ordo non deponitur, sed religione monachica cumulatur „. Idem insinuat Auctor Dialogi inter Cluniacensem, & Cisterciensem, scripti circa medium sæculi XII. totus est enim in probando, Cleri-

eorum Monachis ita non deberi ex indulgentia, *ut potius per indulgentiam negetur.* Anecd. *t.* 5. *col.* 1626.

Ad Cap. 20. num. 1. Ad sententiam Auctoris firmandam nihil aptius conferri posse censeo, quam si ea proferantur in medium, quæ Auctor Dialogi inter Cluniacensem & Cisterciensem, agens adversus Canonicos Regulares Præmonstratenses, disputat: *Appellantur illi falsaciter & absurde Regulares Canonici, quia nequaquam Canonici sunt. Illam enim regulam professi non sunt, quæ de Canonibus excerpta, & collecta est*, (nempe Concilii Aquisgranensis) *cujus professores proprie dicuntur Canonici, scilicet Clerici in Matricibus Ecclesiis constituti, quibus licet proprium habere. Unde quoddam Capitulum ejus Regulæ sic incipit: Quamvis Canonicis liceat proprias habere mansiones &c. Qui ordo non erat in Ecclesia tempore Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Gregorii, Isidori. Hinc est quod isti scriptores sancti in omnibus scriptis suis Canonicorum nullam faciunt mentionem. Quia hic ordo primum cœpit sub Ludovico Pio Imperatore, qui collegit Synodum quandam Episcoporum, in qua Synodo, ipso Imperatore faciente, constituta est Regula Canonicorum: quod scriptor ejusdem Regulæ insinuat, in quibusdam Capitulis dicens: Placuit sacro Conventui &c.* Anecd. *t.* 5. *col.* 1618.

Ad Cap. 23. num. 4. Quandoquidem de Monachis Sarabaitis sermo incidit, habeant Eruditi Epistolam quandam Monachorum Lucensium ad Henricum, quem potissimum, incertum, tertium facile suspicor:

Henrico Dei gratia Imperatori, semper Augusto l. cap. por. & omnes eidem Congregationis Fratres debitam orationem in Domino.

„ Meminimus vestræ Majestatis, quæ „ olim nobis legationem mittens, quod pro „ ea Dominum precemur, oravit. Quod „ nostra fraternitas assidue egit. Itaque „ meminisse debet vestra Celsitudo, quod „ fuit, quod eras, meminisse quod fuisti, „ aliquando parvus, sed & divina dispensante clementia factus es magnus. Unde rogamus, ut quanto major es, tanto „ humilies te in omnibus, ut coram Domino invenias gratiam, ne, quod absit, „ in te fiat sermo, quod Prophetico ore „ prolatus est, dicens: Dejecisti eos dum „ allevarentur. Scriptura dicit, quia Dominus esurientes humiles implevit bonis, „ & superbos divites dimisit inanes. Hinc „ ad Saul dixit Dominus: Cum esses parvulos in oculis tuis, capud (*sic*) te „ constitui in tribubus Israel; ac si aperte „ diceret, magnus fuisti mihi, quia despectus tibi. Sed nunc quia magnus tibi es, „ factus es despectus mihi; quod... tradidit, cum Regni sui potentiam coram „ Arcam fœderis Domini despiceret, dixit: Ludam & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis. „ Etenim Nabuchodonosor Rex, quia erectis superbiæ cornibus plusquam hominem „ esse putavit, more ferino numerosa prata „ per septem annos lustravit. David vero, „ quia se in omnibus humiliavit, prophetiæ secreta rimavit. Unde scito, te esse „ Sanctæ Ecclesiæ filium & protectorem, „ in qua prælatus es, ne, quod absit, ut „ destruas, sed ut a perversis hominibus „ ejusque subversoribus omnibus viribus munias, ita dumtaxat, ut quos ita convertere sua prædicatione nequiverit, gladio „ perimas. Igitur notum sit vestræ potentiæ celsitudini, nostris in finibus Monasterium esse, quod cognomento Sexus „ vocatur in quo degunt quidam ex pessimo genere Sarabaitarum, qui nulla regula approbata experientiæ Magistri, sicut „ aurum fornacis, sunt in plumbi natura „ molliti, adhuc operibus servantes sæculo „ fidem, mentiri Domino per tonsuram „ noscuntur. Quibus pro lege est desideriorum voluptas, & quod nefas est dicere, etiam fœminarum sunt amatores. „ Quos cum ejusdem Cœnobii Pater corriperet, &, ut a tantis malis cessarent, „ imperaret, conati sunt de ejus morte „ tractare. Quod cum ei compertum fuisset, Romanæ Sedis Antistitem petivit, „ & quid de tantis malis judicaret, inquisivit. Qui protinus ei præcipit, ut nostræ Congregationis Monachos acciperet, „ eosque in præfato Monasterio in præsentia Episcopi, ad cujus Diœcesem pertinet locus ille, ceterorumque bonorum hominum, Domino servituros disponeret. „ Hos autem, qui juxta S. Benedicti Regulam obedire nollent, foras expelleret; „ præterea, qui hujusmodi rei contradictor „ extiterit, perpetuo anathemate subjugavit. His autem patratis, venit quidam „ Artinisius nomine, qui dixit se a vestræ „ Magnitudinis solio missum esse, qui seductis populis, nefandam seditionem com-

„ movit & accepta pecunia nostros Cœnobitas, una cum prædicti Monasterii Fratribus, foras expulit, & schismaticos intromisit. Et ut verius dicam, Dominum dejecit, & Diabolum introduxit. Quid plura? Abbas namque in tali exilio defunctus est. Unde Apostolica Sedes valde tristatur. Quapropter rogamus vestram regalissimam nobilitatem, ut quodquod Sanctæ Ecclesiæ offendit, emendare non differat, ne, quod absit, dum se stare putaverit, irrecuperabiliter corruat. Sed agnito Creatore suo, cujus imperio cuncta subsistunt elementa, semper quod placitum est, perficiat; quatenus nunc & semper in Regno perpetuo feliciter gaudeat, Amen.

Ad Cap. 25. num. *6.* Belle cum his quadrat magnificus ille titulus Abbatis Cassinensis, quem ex Imperatorum privilegio collatum promit Cajetanus in Gelasianis suis: *Patriarcha sacræ Religionis, Abbas Sacri Monasterii Cassinensis, Dux & Princeps omnium Abbatum & Religiosorum, Vicecancellarius Sacri Imperii per Italiam. Cancellarius Regnorum utriusque Siciliæ, Hierusalem, & Hungariæ, Comes & Rector Campaniæ, Terræ Laboris, Maritimæque Provinciæ, Vice Imperator, & Princeps Pacis.* Hos tamen meros fuisse honoris titulos, quibus nihil juris Abbati Cassinensi super religiosas sive Italiæ sive Galliæ Abbatias conferretur, nullus dubito. Quare nihil illi commune cum Præsulibus illis, qui nostra ætate universis Ordinibus Regularibus singuli singulis præsunt. Ceterum hanc prærogativam super omnes Abbates in consessibus assidendi, atque primam inter illos ferendi sententiam, non Victore II. primo repetendam credimus, quod tamen insinuare videtur Thomassinus *cap.* 28. *num.* 6. sed jam inde a Carolo Magno arcessit Anastasius Bibliothecarius, vel alius quicumque Auctor Epitomes Historiæ Cassinensis. Rer. Ital. *t.* 2. *p.* 1. *pag.* 365.

Juvat etiam ad *num.* 1. hujus capitis animadvertisse, Regulas S. Columbani, S. Basilii, aliorumque veterum Patrum, regnante Carolo Magno, non ita oblivioni traditas fuisse, quin tamen in nonnullis Galliæ Cœnobiis observarentur. Promo verba ex diplomate Caroli Magni ann. 774. relato in Chron. Farfensi Rer. Ital. *tom.* 2. *p.* 2. *col.* 350. *Cetera Monasteria Lirinensium, Agaunensium, & Luxoriensium, ubi prisca Patrum Basilii, Benedicti, Columbani, vel ceterorum Patrum Regula custodiri videtur.*

Ad Cap. 28. Animadversiones suas ad disciplinam toto hoc capite illustratam addit Cl. Saxius in Epistola ad Cl. Muratorium nuper vulgata in Præf. ad Syn. Pergam. ann. 1311. *p.* 542. Ita vero ille: *Quod peculiari adnotatione dignum mihi videtur, id est, colligi ex hoc Concilio, quod intactus adhuc in Metropoli nostra mos ille priscus vigeret, ut Regulares Familiæ ordinario jure Episcopis subjicerentur. Cl. enim Thomassinius in Aureo Opere, de antiqua & nova Ecclesiæ disciplina p.* 1. *l.* 3. *c.* 28. *testimonia congerens ad hanc firmandam superiorum temporum praxim, non ultra sæculum decimum tertium progreditur. At in Mediolanensi Provincia subsequente etiam sæculo perdurasse docet Synodus: in qua non modo de celebrando Conventuali Sacro, Divinis peragendis Officiis, honestoque habitu gerendo in Regularium æque ac sæcularium Collegiatis Ecclesiis, de inviolato servando Monasteriorum, ac reliqui Cleri patrimonio prædiisque, statutis pœnis indiscriminatim decernitur; sed ea etiam inducuntur, quæ interiorem Claustri disciplinam spectant. Præcipitur enim peculiari rubrica* „ ut cujuslibet Monasterii, domus „ & Ecclesiæ Regularis Collegiatæ Prælatus personaliter per se ipsum, aut per „ alium cum suis Fratribus, & Conventus „ cum eo, & qualibet Abbatissa, Priorissa, vel Ministra loci religiosi, ubi Abbatissa non fuerit, cum suis Monialibus „ & Sororibus bis ad minus in septimana, „ tempore Quadragesimæ & Adventus, reliquo vero tempore saltem semel in hebdomada, pro culpis & excessibus Capitulum in loco debito celebrare studeant „ conventualiter, &c. „ *In Prælatos vero seu Prælatas Provinciæ in negligentes, ac subditos contumaces, per Antistitem, vel ejus Curiam fore acriter procedendum jubet, atque interim voces eorum dormitare declarat. Serius itaque in Ecclesia nostra invaluisse privilegia Exemptionis Regularium, credendum est.*

Ad num. *6.* ejusdem capitis §. *Adiri &c.* Adde, si placet, inter Monasteria, quæ ad Cluniacenses accesserunt, insigne unum cum Italiæ, nempe Cavense, cui Cluniacensem informationem inferre Ven. Petrus Abbas inani primo, deinde felici opera conatus est, ut ex ejus vita, Rer. Ital. *t.* 6. intelligimus. Verum non diu post Cœno-

Cœnobium illud ex Cluniacenfibus ad Caffinentes fucceffit, ut conftat ex Chronico Cavenfi, Rer. Ital. *t.* 7. *col.* 955. Adde & Abbatis S. Ægidii, S. Bertini & S. Benedicti fuper Padum in Italia, quas Honorius II. datis ad Cluniacenfes litteris, anno 1124. reformandas illis & regendas commifit. Anecd. *t.* 1. *col.* 363. Adde tandem infignem Abbatiam Farfenfem, in agro Sabinenfi conftitutam, quam Hugo Abbas Farfenfis reformationi Cluniacenfi ita fubjecit ann. 998. ut ipfe pariter Dignitate fua fe manu S. Odilonis Cluniacenfis Abbatis demitteret, nec nifi ab illis jullus refumeret. Chron. Farfenf. *t.* 2. Rer. Ital. *p.* 2. *col.* 547. *&c.*

Ad num. 8. ejufdem capitis. Quamquam fcite admodum obfervet Thomaffinus, Cluniacenfes omnes, quod Monafticam profeffionem in Cluniacenfi Monafterio emitterent, de privilegiis eidem Cœnobio conceffis participaffe; fateri tamen cogimur, ab ipfis Ordinis ipfius crepundiis plura fuiffe Monafteria, quæ omne privilegium repudiare, vel faltem aliqua ex parte renunciare cogerentur. In Concilio quodam Maffilienfi anni 1102. diffidium quoddam Cluniacenfes inter & Epifcopum Æduenfem fuper Ordinis privilegiis ita compofitum eft, ut Cifterciefes de privilegiis fuis aliquid remittere cogerentur. *Fratres vero Vizeliacenfes* (Abbatia eft in Diœcefi Æduenfi) *facros ordines ab ipfo* (Epifcopo Æduenfi) *fufcipient . . . Quod fi eos ordinare renuerit, a quolibet alio Epifcopo canonice ordinato ordinabuntur. Presbyteris quoque, qui eidem Abbatiæ deferviunt, chrifma largietur abfque ulla retractione*. Anecd. *tom.* 4. *col.* 126.

Quid Cifterciefes? illos fane animo fuiffe a privilegiis omnibus alieno, pluribus demonftrare nititur Thomaffinus, hic *num.* 9. Cujus tamen opinionem ita fufcipimus, ut non omnia quidem Cluniacenfium privilegia, fed ex illis nihilominus aliquam portionem ad Cifterciefes translatam fuiffe autumemus. Excufum eft in nova S. Bernardi editione, ex Parifienfi anni 1719. adornata, Venetiis 1726. privilegium Innocentii II. datum ad S. Bernardum anno 1131. quo cavetur, *ne quis unquam Archiepifcopus aut Epifcopus Abbatem aliquem Cifterciefis Ordinis, nifi pro fide, ad Concilium vel Synodum venire compellat*. Negat infuper fas effe Archiepifcopis vel Epifcopis Monachum aliquem *poft factum in Cœnobiis* Cifterciefibus *profeffionem*, *fine grata S. Abbatis Bernardi licentia fufcipere*, *aut fufceptum retinere*. Obfequiis igitur Epifcoporum ita manebant addicti Cifterciefes, ut aliquo fimul admiffo exemptionis privilegio, eam a fe excuterent fubjectionis fervitutem, qua veteres olim Monachi in Epifcopos tenebantur.

Ad Cap. 30. num. 9. Ante Zachariam Pontificem qui ann. 742. facris præerat, nullam ufpiam Abbatiam Romano Pontifici refervatam, ejufque juri unice fubjectam fuiffe afferit Thomaffinus. Quid, fi nos vetuftius aliud privilegium e monumentis Italiæ proferamus? Joannes VII. ann. 706. privilegium conceffit Abbatiæ Farfenfi in Italia, cujus hæc funt verba, deprompta e diplomate ejufdem Pontificis in vetufto Chronico ejufdem Abbatiæ nuper vulgato, Rer. Ital. *tom.* 2. *p.* 2. *col.* 332. „ Interdicentes omnibus, five Epifcopi „ fint, five Presbyteri &c. ut nullum fibi „ jus aliquod, vel fufceptionis ufum in eo „ præfumant defendere. Si vero quoquo „ tempore religiofum Abbatem de hac vita migrare contigerit, quem ibidem pofita Congregatio de fe ipfis, vel ubi meliorem invenerint, eligentes, ad dandam „ et orationem rogatus atque vocatus adveniat Reverendiffimus Epifcopus, cumque, „ dum ipfi voluerint, exhortentur, & poft „ hujufmodi orationem auctoritate Principis Apoftolorum a Pontifice, qui pro tempore fuerit, Abbatis firmitatem hinc percipiat. Si vero Presbyterum vel Diaconum fibi defiderat, eadem religiofa „ Congregatio confecrari, eligentes quem „ ad hoc aptum de fe ipfis, vel exteris „ invenerint, qui primi funt, ad Reverendiffimum Epifcopum, qui vicinus eft, „ unanimi voto perducant, ut & ille requifitus regulariter quæque ad difciplinam „ Sacrorum Canonum, & Ecclefiafticam „ traditionem in Presbytero vel Diacono „ facienda refpiciant, fi irreprehenfibilem „ & aptum invenerint, hac auctoritate, „ invocato Dei nomine, folemnem Orationem faciens, Presbyterum confecret. „ Nullam tamen ex hoc in eo fe ditionem „ habere cognofcat, neque licentiam habeat ad obfervationem publicæ Ecclefiæ „ fuæ eum compellere, & de Monafterii „ manfione fubtrahere. „ Agitur hic de Abbatia in Territorio Sabinenfi, adeoque fub Romani Pontificis ditione.

Paucis poft Zachariam Pontificem annis, nem-

nempe sub Stephano II. qui post Zachariam Sacris præfuit anno 752. Monasterium S. Mariæ ad Vulturnum in Provincia Capuana, diplomate ab eodem Stephano impetrato, obtinuit, ut nemo unquam *in præfato venerabili Monasterio ditionem quamlibet ac auctoritatem, præter Apostolicam Sedem, sibi vindicaret. Integrum esse Abbati, quemcumque mallet, Episcopum ad initiandos Clericos suos atque Sacerdotes convenire.*

Duo hæc exempla Monasticorum privilegiorum ex Italicis monumentis produxisse visum est, quorum primum vetustate sua longe superat Fuldense illud; alterum vero, non disparis cum Fuldensi antiquitatis, ea est amplitudine, ut novo prorsus & ad id usque insueto exemplo, Monachos nec in Ordinibus quidem, & in Chrismate, Diœcesano Episcopo subdat.

Neque hic omittendum censeo singulare prorsus privilegium, quod vetustissimum esse ejus generis arbitror, collatum Sanctimonialibus Monasterii Sancti Sixti Placentiæ ab Angilberga Ludovici II. Imperatoris conjuge conditi. Hadrianus III. anno 885. diplomate suo concessit, ut Clericos, ex supremis tabulis ejusdem Angilbergæ, ejusdem Monasterii servitiis addictos, consecrare ac promovere cuicumque Episcopo, quem Abbatissa designaret, jus integrum esset. Datum etiam eidem Abbatissæ, ut Chrisma & Ecclesiarum suarum Consecrationem a quocumque maluisset Episcopo peteret, ita tamen, *ut si aliquando ad hæc forte rogabitur Placentinus Episcopus, in prædicto Cœnobio & Xenodochio rebusque ipsorum, nullum se noverit amodo & deinceps jus potestatis habere, neque etiam ad missas celebrandas juxta Patrum instituta, nisi invitatus, adveniat.* Quæ tandem Angilberga supremis tabulis suis disposuerat; nimirum ut consecrandæ Abbatissæ facultas penes Archiepiscopum Mediolanensem esset, quod litteris suis Joannes VIII. deinde confirmaverat, ipse pariter Hadrianus ratum esse voluit & firmum. Huic profecto singulari per eam ætatem puellaribus Cœnobiis privilegio non modice contulisse credendum est tum & Imperatricis, quæ Monasterium condiderat, voluntatem, cum maxime Episcoporum assensum, a quibus in Concilio collectis ea de re suffragium petiisse idem Pontifex testatur.

Ad Cap. 35. n. 1. Exempla duplicis hujus generis Monasteriorum vel Ecclesiarum, quorum alia Regalia haberentur, alia ad Episcopum spectarent, ex Italia subjicere opportunum censui. Id ergo apertissime demonstratur ex charta quadam judicii super controversia cujusdam Ecclesiæ S. Felicis in Beneventana Diœcesi. Contendebat Archipresbyter Beneventanus, Ecclesiam illam, utpote Baptismalem, sub dominio Episcopi retinendam. Monachi vicissim Regiam esse tuebantur, defendentes, *quod Ecclesia S. Felicis tantum Palatio obaudivit, nam nihil ad Episcopum quandoque obedientiam habuit*. Res secundum Monachos cessit. Lege Chronicon Vulturnense sub ann. 839. Rer. Ital. *t.* 1. *p.* 2. *pag.* 889. Idem pariter observes in Chronico Farfensi, Rer. Ital. *tom.* 2. *p.* 2. *col.* 503. in quo scilicet interrogatus Farfensis Monasterii Abbas probavit, Monasterium suum eodem jure censeri, quo cetera Monasteria Regni Francorum: *Modo scio certo, idem Monasterium semper fuit sub tuitione Regum, defendi que propterea, se minime ad Ecclesiam pertinere, excepta consecratione*. Acta sunt hæc circa ann. 998. sub Gregorio V. Quo exemplo illud etiam exploratum habemus, Abbatias etiam, quæ ab omni Episcoporum jurisdictione Pontificum privilegio efficerentur immunes, non tamen continuo in jus Ecclesiæ Romanæ transisse.

Porro Imperiales hasce Abbatias, sicut & Ecclesias suo juri commissas, invisuros atque ad rectos sanctimoniæ tramites reducturos, missos legimus a Ludovico Pio Viros sanctissimos æque ac doctissimos, Benedictum Anianensem Abbatem Benedictinum, Concordia Regularium digesta notissimum, & Helisacharum Presbyterum, qui pluribus Cœnobiis præfuerat, quemadmodum testem omni exceptione majorem habemus Ermoldum Nigellum in Carmine Elegiaco de rebus gestis Ludovici Pii, nuper vulgato Rer. Ital. *t.* 1. *p.* 2.

Ad Cap. 37. num. 5. Leguntur apud Ughellium in Salernitanis *tom.* 7. *col.* 393. *nov. Edit.* litteræ ejusdem Urbani II. quibus concessa a se privilegia Abbatiæ Cavensi revocat, utpote quæ imprudenti & privilegiorum Salernitani Antistitis inscio Pontifici exciderint. Sed litteras illas suspicionis arguit Lucentius in notis ad eundem Ughellium, cujus argumentis illud etiam non leve adjungendum est, quod in commemoratione atque revocatione expressa eorumdem privilegiorum, omnium maximum omittatur. Quid illud? Omnibus eidem Monasterio subjectis Clericis copiam factam, ut

ut requisito prius Episcopo Diœcesano, & nolente, a quocumque Episcopo Ordinibus initiari possent. Immo in litteris illis ementitis contrarium aliquid exprimitur; nam iisdem Clericis impositum fuisse legitur, ut in Ordinibus recipiendis Salernitanum Episcopum convenirent, *si Catholicus esset*, & *nostram*, verba sunt ejusdem Diplomatis, *Successorumque nostrorum gratiam haberet; alioquì præfato Abbati liceret, a quocumque vellet Episcopo prædicta recipere*.

Addendum est etiam ad dicta hic per Thomassinum, ideo se Alphanum Episcopum Salernitanum a Concilio subtraxisse, quod, ut fama erat, cælitus admonitus, locique religione territus, nihil adversus eam committere ausus fuisset. Hæc legas apud Auctorem Relationis de Consecratione Monasterii SS. Trinitatis Cavensis, Rer. Ital. *tom. 6. col.* 237. qui tamen Scriptor in eo est emendandus, quod hæc omnia tribuat Alphano I. ex Cavensi Monacho ad Salernitanam Cathedram assumpto, cum re ipsa pertineant ad Alphanum II. qui, Urbano II. Papa anno 1092. Cavense templum dedicante, Salernitanam Diœcesim administrabat.

Ad num. 3. ejusdem capitis, animadversione dignum censeo, eundem Leonem IX. concessisse Monachis Cœnobii Septimiani, ut Monasterium *ab omni læsione sive molestia Episcopi esset immune; quin & ordinationes Presbyterorum ceterorumque Clericorum in eodem Monasterio a quolibet Catholico Episcopo tribui pariter & obtineri potuissent*. Adjecit insuper: *Prater ab Apostolico, nec judicetur, nec ad Synodum Abbas vocetur, sicut nec ab alio consecrationem accipit*. Extat privilegium apud Ughell. Ital. Sac. *col. 9. nov. Edit. t.* 3. Id datum a Pontifice Monachis Septimianis rogante Gerardo Episcopo Florentino, censet Ughellius ibidem; incertum tamen, cujus monumenti fide nitatur. Ceterum Gregorius VII. ann. 1078. idem privilegium veluti in ordinem redacturus, *ita confirmavit, ut ordinationes ab alio peti vetuerit, quam ab Episcopo*, ad cujus Diœcesim Monasterium spectaret; si deesset Episcopus, tunc integrum esse volebat Monachis, quem maxime vellent Episcopum Catholicum convenire.

Ad Cap. 39. num. 1. Diu ante Viennense Concilium institerunt apud Pontificem Cistercienses, ut a vexationibus Episcoporum & Clericorum in tuto reciperentur. In Statutis Generalibus ejusdem Ordinis ann. 1205. n. 12. edicitur: *Domino Cistercii committitur, ut Domino Papa scribat super professionibus Abbatum, & privilegiis servandis*. Antea vero in statutis ann. 1192. injungitur: *Episcopo Eliensi scribatur, quatenus libertatem nostri Ordinis diligat, & ab aliorum pressuris custodiat & defendat*. Præterea alia ejusdem generis statuta, quibus inculcatur, ut Abbates, quibus id committitur munus, pro asserendis Ordinis privilegiis iterum atque iterum instent. Anecd. *t.* 4. Juvat tamen retulisse singulare statutum ann. 1274. *Cum Sanctissimus Pater Summus Pontifex* (Gregorius X.) *hoc anno generale Concilium Lugduni duxerit celebrandum pro bono statu universalis Ecclesiæ Dei, & ob hoc oportuerit Dominum Cisterciensem, & aliquos Coabbates suos ad hoc specialiter vocatos, nomine totius Ordinis magnas expensas facere, tum propter dictum Concilium, tum propter defensionem libertatum Ordinis in eodem Concilio, quas libertates major pars Prælatorum ibidem existentium totis viribus impugnabant, &c. col.* 1442.

Ad Cap. 41. num. 19. In tanta Episcoporum, qui Monasteriis præessent, caritate, unum aliquod in Italia exemplum reperire satis superque haberi posse arbitror. Bobiensis Monasterii (Urbs est Bobium Ducatus Mediolanensis in Apenninis montibus constituta) rebus accisis, prompto aliquo auxilio visum est succurrere. Omnium opportunissimum censuerunt, si Episcopum aliquem ad tempus Abbatiæ & oppidi, quod eidem Abbatiæ subdebatur, rebus curandis præficeretur, qui auctoritate sua violentos invasores coerceret, disciplinam restitueret, & quietem, atque omnibus tandem compositis, vel ipse munere suo se dimitteret, vel saltem post ipsum nemo alius succederet. Res tamen minus cessit pro voto: nam Episcopi res suas curarunt potius quam Monasterii, atque e temporaneo in perpetuum redegerunt Episcopatum; neque his contenti, *de Abbatia Episcopatum vel Canonicam instituere conati sunt*; quemadmodum ejus Cœnobii Monachi, datis ad Fridericum Imperatorem litteris, ante ann. 1155. deplorant potius quam narrent. Vide Ughell. in Bobiensibus *t. 4. col. 929. nov. Ed. Modo idem est, ait Ughellius, in Monasterio Abbas & in Civitate Episcopus*.

Ad Cap. 42. num. 5. Stipendiis Ecclesiæ viduas pariter & Virgines vixisse quamvis ex Epistola S. Cornelii probet Thomassinus,

nus, luculentius tamen ea de re testimonium affert Prudentius in hymno de S. Laurentio, quem ita loquentem inducit:

Gemmas corusci luminis,
Ornatur hoc Templum quibus,
Cernis sacratas Virgines,
Miraris intactas anus,
Primique post damnum tori
Ignis secundi nescias.

Quibus verbis satis demonstratur, univiras tantum viduas Ecclesiæ stipendiis detineri consuevisse, non solum Basilii temporibus, cujus testimonium laudat Thomassinus, sed a primis etiam Ecclesiæ crepundiis.

Ad Cap. 43. num. 5. Exemplum illustre tacitæ hujus Monasticæ professionis, cui viduæ apud Italos, assumpto sacro velamine atque habitu religioso, obstringebantur, exhibet Auctarium Chronici Casauriensis (Abbatia est in Aprutio) Rer. It. *t.2.p.2.* Mulier quædam viro orbata, Episcopo se sistens, *vestem & velamen S. Dei Genitricis Mariæ super se induit, & eam velatam vidi*, ait idem Episcopus, coram Regio Judice ferens testimonium. Dein vero religiosi propositi pertæsa, viro palam nupsit. Incestum illud conjugium Imperialis Advocatus ad tribunal Henrici Comitis, qui ad judicium residebat, deferens, *ad Partem Palatii* pertinere contendebat tum mulierem ipsam, cum bona ejus omnia. Accusatione per idoneos testes probata, causa illi adjudicata est. Ex hac historia plura in rem nostram deducuntur. 1. Coram Episcopo velari viduas consuevisse, suis ipsas, non Episcopi, manibus; vel saltem velatas & religioso habitu indutas, Episcopo probandas vel in religioso proposito asserendas se se repræsentare. 2. Post assumptum velum statim veræ professæ censebantur, earumque, si quas deinde conciliassent, nuptiæ, amquam incestæ rescindebantur. 3. Bonorum suorum omnium, etiam post umbratilem hanc professionem, jus totum & possessionem retinebant. Pertinent hæc ad ann. 874.

Ad easdem mulieres pertinet cap. 17. quod legitur in additamento 2. ad leges Ludovici II. nuper vulgato Rer. Ital. *t.* 1. *p.* 2. *Fœmina, quæ habitum religiosum, aut velamen obtentu Religionis susceperit . . . . potentes viros sociare non permittatur; sed eligens, aut in Monasterio regulariter vivat, aut in domibus suis cœptum habitum observet. Contra autem inventa, providentia Episcopi emendetur.*

Ad Cap. 44. n. 1. & 6. Libet iterum repetere quæ sæpe sæpius a nobis supra animadversa sunt. Si Actorum S. Febroniæ veritas constet, ardua enim multa continent, in multis corrigendus est Thomassinus. Instituti monastici apud fœminas parens & Magistra Platonis quædam Diaconissa statuenda est, quæ Monasterium S. Febroniæ, pluribus, uti quidem intelligimus, ante Martyrium S. Virginis annis, erexit pariter & instituit. Habebant Sanctimoniales illæ Oratorium suum plane a Templo ceterorum fidelium diversum, quo statis diebus coeuntes Sorores, divinis lectionibus instituebantur. Nova sunt hæc, fateor, & inaudita, sed fidem penes Auctorem relinquimus. Est etiam aliud quod mirere: nimirum ab infantia puellas in eodem Asceterio institui consuevisse, quæ anticipato quodam clausuræ genere detinebantur. Præerat universo cœtui fœmina quædam, Diaconissæ Ecclesiastico Ordine initiata, quam magnæ Dominæ appellatione distinguebant. Tandem singulare est, Virgines sacras jam inde ab ea ætate monastico habitu, a sæculari diverso, distingui consuevisse.

Ad Cap. 47. num. 10. Diaconissarum nomen & ordo sæculo octavo manebat adhuc in Italia; nam Sergius Archiepiscopus Ravennas, qui obiit anno 770. ad episcopalem Cathedram assumptus, Euphimiam uxorem suam *Diaconissam consecravit*; quod de consecratione solemni, ea ætate nondum abolita apud Italos, interpretamur. Sed multo etiam recentius Diaconissarum in Italia exemplum suppeditat Chronicon Farfense, Rer. Ital. *t.* 2. *p.* 2. *pag.* 524. ubi legitur ann. circiter 1015. *Donella Religiosa Diacona antiquis temporibus* Monasterio Farfensi bona quædam sua contulisse.

Ad Cap. 48. n. 8. Quæ hic ab auctore scite animadvertuntur, nimirum ætate S. Bernardi veterem adhuc morem obtinuisse, ut Religionis habitus tum primo assumeretur, cum regularis vitæ professio instituenda esset, confirmat non obscure Hugo Rothomagensis Archiepiscopus in *l.* 6. *Dial.* in Thes. Anecd. *tom.* 5. *col.* 972. his verbis: *Tantæ auctoritatis est vestis Monachica, cum benedictione Patris Spiritualis accepta, ut semel addita deponi ulterius pro sacramenti reverentia nullo modo queat.* Cave tamen credas, Tyrones sub ipsum Religionis ingressum, genere quodam religiosæ vestis per eam ætatem a ceteris sæcula-

„ citur communiter in Ecclesia Cadurcen-
„ si, vel Rutheneusi, vel Tutelensi, &
„ in Breviariis continetur; scilicet Matu-
„ tinum, Primam, Tertiam, Sextam,
„ Nonam, Vesperas, & Completorium,
„ nisi infirmitatis necessitas excusaret, &
„ non cum syncopa, sed distincte, & cum
„ intentione sollicita & devota, laudes istis
„ temporibus Creatori nostro super judicia
„ suæ justitiæ referendo; & si per compe-
„ tentes horas distinctæ non fuerint, ta-
„ men postea persolvantur. Item in Ec-
„ clesiis sunt dicendæ. Hæc habuimus, quæ de Divinis Officiis congestis uberius a Thomassino, non ad necessitatem, sed ad ornamentum adjungeremus. Ceterum ex duobus hisce postremis Canonibus lucis aliquid affunditur iis, quæ Thomassinus ipse *c. 76. n. 1. &c.* demonstrat; nimirum, Clericos omnes Divini Officii pensum simul in Ecclesia solvere consuevisse.

Si quis modo quærat, quid sit Breviarium Cardinalis Quignonii, quod Thomassinus, *c. 84. n. 14. non paulo brevius Romano Breviario* dixit: brevem ejus historiam ex præf. ejus Breviarii ab Auctore præfixa accipiat. Franciscus Quignonius S. R. E. Cardinalis, tit. S. Crucis in Jerusalem, Clemente VII. hortante, ad reformandum Breviarium Romanum se conferens, rem totam ita disposuit, ut singulæ Officii horæ tribus tantum Psalmis, *unius longitudine cum alterius brevitate compensata*, constarent. Accedebant Matutino tres lectiones, quarum postrema vitam Sancti, cujus forte ea die festum celebrandum erat, singulari tum brevitate tum & fide contextam complectebatur. Extat apud me eius Exemplar impressum in 8. Lugduni 1566. Huic vero S. Pius V. in Bulla ante Breviarium Romanum excusa, auctoritatem detraxit; quod scilicet plus nimio Clericorum irreligiosam desidiam fovere videretur.

Ad Cap. 89. n. 10. Illustre disciplinæ Italicæ priorum quinque sæculorum documentum, in iis, quæ ad hospitalitatem pertinent, nequaquam hic prætereundum duxi. S. Paulinus in Natali 12. publici juris facto a Cl. Muratorio Anecdot. *t. 1. p. 55.* Ecclesiæ Nolanæ hospitalitatem ita describit:

Dispositi trino per longa sedilia cœtu
Obstrepuere senes, inopum miserabile vulgus,
Et socio cana residentes agmine Matres.

Tria ergo hominum genera misericordiæ & caritatis sinu fovebat pia Mater Ecclesia Nolana; senes scilicet, pauperes, & viduas; cujus pium exemplum ceteras Italiæ Ecclesias sequutas fuisse non dubito.

Ad Cap. 92. n. 13. Christianorum sepulcra ita extra Ecclesiam constituta fuisse, ut intra tamen eius ambitum continerentur, demonstrat Cl. Muratorius Anecd. *t. 1. p. 186.* Dispositæ enim per latera Templi cellulæ, portas habebant intra ipsum Templum patentes, ut solent Capellæ secundum Basilicæ laterales naves dispositæ. Docent id apertissime hæc S. Paulini carmina, e Natali 11. ab eodem vulgata:

Cellula de multis, quæ per latera undique magnis
Apposita tectis, præbent secura sepultis
Hospitia . . . .

Porro ad eas cellas aditum ex interiori Templo patuisse insinuat idem S. Paulinus, furem describens, qui in Templo clausus, intra lateralis cellæ adyta irrepsit:

Harum una fur abditur, atque ubi mane
Claustra patere videt, reserata prosilit aula.

Uno hoc testimonio tam aperte intentum convincitur, ut ab iis, quæ Muratorius in hanc eandem rem congerit, arbitror abstinendum, ex eo maxime, quod facili negotio illa omnia possent eludi, cum nec unum quidem ex illis probet, cellarum sepulcralium fores intra Ecclesiam patuisse.

Cautum tamen non raro legimus, ne omnium promiscue cadavera intra Ecclesias inferrentur, sed ejus sepulcra selectis tantum viris, uti Episcopis, Clericis &c. reservabantur. Faciunt in eam rem versus ab Ecclesia Episcopo Ravennatensi in atrio Ecclesiæ S. Vitalis, a se coustructæ, positi, sub initium sæculi sexti. Agn. Pont. *part. 2.*

Hoc quoque perpetua mandavit lege tenendum,
His nulli liceat condere membra locis
Sed quod Pontificum constat monumenta priorum,
Fas ibi sit tantum ponere, seu similes.

Idem pariter lege constitutum habebant Cistercienses: *Nullus præter Regem, sive Reginam, sive Archiepiscopos & Episcopos in on-*

nostris sepeliatur Ecclesiis. Statuta gen. Ord. Cisterc. ann. 1152. Anecd. *t.* 4. *col.* 1245. Recentiora sunt ista quidem, fateor; sed ex veteri Ecclesiæ disciplina recepta non immerito arbitramur.

Ad Cap. 95. n. 5. Duo ad præsens caput addidisse opportunum. Primum scilicet, Ecclesias Baptismales inter eas fuisse, quæ singulari jure Episcopis subderentur. Cum enim duo essent Ecclesiarum genera; aliæ quæ sub ratione, patrocinio & cura Principum sæcularium: aliæ vero quæ sub Episcoporum censerentur, ut Thomassinus ipse infra *l.* 3. *c.* 35. observat; Ecclesias Baptismales ab Episcopi jurisdictione avellere minime per Canones licebat. Docet id non obscure charta quædam judicii de Ecclesia Baptismali S. Felicis in Diœcesi Beneventana ann. 839. quam legas in Chronico Wlturnensis prope Capuam Monasterii, Rer. Ital. *t.* 2. *p.* 2. *pag.* 388. Legimus ibi, diu & acriter coram Sichardo Principe Beneventano inter Patronos Episcopi Beneventani, & Monasterii Wlturnensis disceptatum fuisse de jure ejusdem Ecclesiæ S. Felicis. Contendebant Episcopalium partium propugnatores; *quod & Canones hic continere videntur, quod Ecclesia, quæ lavacrum Baptismi ædificatum habuerit, semper sub dominio Episcopi subjacere debeat*. Non jus quidem, sed factum negabant Monasterii Patroni, adductis testibus demonstrantes, ex veteri, & ab Ecclesiæ illius conditione recepta consuetudine obtinuisse, ut Ecclesia illa ad Principem, *ad Palatium*, spectaret.

Alterum, quod disciplinam Italicam prorsus affinem demonstrat illi, quam Thomassinus hic *n.* 6. illustrat, offert diploma Paschalis I. ad Petronacium Ravennatem Archiepiscopum, datum ann. 819. Cavet enim Pontifex, ne quis *corrutum, aut eadentem Templum renovare, aut ædificare tentaverit, nisi prius per solitam benedictionem* ait, *paternæ sanctitatis vestræ, sancta & venerabilis Crux ibi figatur*. Nemini ergo licebat Ecclesiam quamcumque, sive veterem reparare, nisi data prius ab Episcopo facultate, & loco per Crucis erectionem ab eodem Episcopo consecrato.

Ad Cap. 98. n. 7. Defensores, non unum, sed plures numerabat Ecclesia Ravennatensis inter minorum Ordinum Clerum adlectos; quemadmodum ex Constitutione Felicis IV. paulo scilicet post initum sæculum sextum, intelligimus. Hanc Constitutionem refert Agnellus in Pontificali Ravenn. *p.* 2. Rer. Ital. *t.* 2. *pag.* 97. cui post Lectores, subscripta leguntur nomina *Marini Defensoris, Majorani Notarii Defensoris, Hermolai Primicerii Defensorie*. Quæ vero hic habet Thomassinus de S. Gregorio, id potissimum curante, ne nisi Clericis Defensoris munus committeretur, illustrat maxime charta quædam relata in Chronico Farfensi Rer. Ital. *t.* 2. *p.* 2. *col.* 642. *Iterum, ostendit pars Oldonis B. Gregorii dispositionem, qui per partes Italiæ, locis nominatis, ordinaverat Defensores, sive ministros, ut patrimonium videlicet suum vel B. Petri Apostoli Ecclesiæ honestissime & rectissime ac fidelissime non divitibus, sed pauperibus indigentibus dispensarent: quos etiam non Laicos, sed Clericos censuit esse debere, sub divini præcepti interdictione*. Hæc tamen vetustiora non sunt sæculo undecimo; quare ad fidem valeant, quam possunt, & merentur.

Ad Cap. 98. n. 13. &c. Honoratissimos fuisse in Ecclesia Laica Vicedominos, atque munus illud viris dignissimis committi consuevisse, ex eo discimus, quod ad Synodum sub Tharasio Patriarcha Constantinopoli celebrandam missus legatur ab Hadriano Papa *Petrus Vicedominus Ecclesiæ & P. Hegumenus, viri honorabiles & omni virtute adornati*. Hist. Miscellæ *l.* 23. Rer. Ital. *t.* 1. *p.* 1. *p.* 67. Inde vero, quantum arbitror, intelligimus, minus illud a Clericis gestum fuisse, nunquam enim Laicos ad Synodum Hadrianus misisset. Idem de Clericis Vicedomini munus gerentibus demonstrat instrumentum quoddam Cambii inter Ludovicum II. Imperatorem, & Episcopum Pinnensem in Aprutio, signatum ann. 872. in Addit. ad Chron. Casauriense, Rer. Ital. *t.* 2. *p.* 2. *col.* 938. Huic enim chartæ subscriptus legitur post Episcopum *Gispertus Presbyter, & Vicedominus, dein Andreas Archipresbyter*.

Ad Cap. 101. n. 14. Syncellos suos inter aulæ summas dignitates habuisse Græcos Imperatores, demonstrasse non est hujus loci. Prætereundum tamen non arbitror, titulum illum Syncelli Augustalis, non Laicis tantum, sed & Ecclesiasticis, iisque Italis ad honorem concessum in vetustis monumentis reperiri. Auctor Synchronus vitæ S. Nicolai Tranensis, ad sæculum undecimum vel duodecimum pertinens, opusculum illud suum Archiepiscopo Tranensi nuncupans, *Miracula*, ait, *Nicolai Peregrini . . . quibus Archiepiscopatus & Syncellatus*

latus tui beata floruerunt tempora: & infra *n.* 41. eundem Præsulem appellat *Archiepiscopum Tranensem & Augustalem Syncellum*. Lege Acta SS. *t.* 19. *pag.* 244. Eandem Protosyncelli dignitatem sibi vindicat Theodorus Scyllacensis (Squillaci) in Calabria ulteriori Episcopus, in instrumento, quod Græcum simul & Latinum extare in Chartulario S. Epiphanii de Bosco Cœnobii Carthusiensis affirmat Ughellius in Scyllacensibus *tom.* 7. *col* 425: *nov. Edit. Theodorus miseratione divina Scyllacie Episcopus, Protosyncellus Messmerius &c.* Scribitur diploma in favorem S. Brunonis Carthusianorum Patriarchæ, ann. 1090 indict. 15. Crediderim tamen, hanc Syncellatus dignitatem non fuisse omnium Scyllacensium Episcoporum insigne, sed peculiarem quemdam Theodori, viri e Græcia oriundi, titulum.

Ad Cap. 103. n. 3. Gregorium Magnum ætate superat Primicerii nomen in Ecclesia Latina. Legitur enim in Constitutione Felicis IV. pro Ravennatibus, relata ab Agnello *p.* 2. Pontificalis in vita S. Ecclesii, Rer. Ital. *t.* 2. *pag.* 95. legitur, inquam, post Subdiaconos, Acolythos, Lectores, & Notarios, *Hermolaus Primicerius, Defensor.* Inde facilis est conjectura, Primicerios Ravennatenses inferiores fuisse & dignitatis, & muneris, tum a Primiclaris Hispaniæ, tum a Primiceriis Notariorum Ecclesiæ Romanæ, quos inferioribus Clericis præfuisse Thomassinus suspicatur.

Ad hos Primicleros Hispaniæ magis accedebant Primicerii Ecclesiæ Mediolanensis de quibus in Chronico Landulphi Senioris *cap.* 3. Rer Ital. *tom.* 4. *pag.* 62. Receptum enim narrat idem Auctor jam inde a S. Ambrosio Episcopo, ut Primicerius in Ecclesia Mediolanensi constitueretur, *qui quasi Coepiscopus, circa omnes in crimine laborantes potestatem haberet, ut, quod Episcopus implere per se non posset, Coepiscopus, qui Primicerius vocabatur, circa illos implere curiose studeret.* Florebat Landulphus sæculo Christi 11. ejusque testimonio intelligimus, Primicerii hujus munus non multum a Generali Vicario nostræ ætatis ablusisse. Nec ego tamen crediderim, receptam hanc disciplinam ab ipso S. Ambrosio auctore, quamquam & vetustissimam esse ultro concedam.

Sed nec unus tantum erat in Ecclesia Mediolanensi Primicerius; apparet enim, tum ex ipsius Landulphi testimonio, tum ex aliis vetustis monumentis, plures fuisse alios inferioribus Clericorum gradibus. *Primicerius Lectorum* legitur in Opusc. de situ Civitatis Mediolani, sæculo 10. vel forte etiam 9. scripto, Rer. Ital. *t.* 1. *p.* 2. *pag.* 219. Chartæ Valperti Archiepiscopi Mediolanensis sub ann. 963. subscripsit *Arnaldus Primicerius Subdiaconorum. & Lanfrancus Subdiaconus, primicerius Notariorum. Primicerius Decumanorum*, legitur in instrumento Ariberti Mediolanensis Archiepiscopi ann. 1034.

Ultra Primicerios occurrit etiam, raro tamen, in vetustis monumentis nomen Archiprimicerii, quod potissimum usurpatum legas in Charta Anselmi Archiepiscopi Neapolitani, data ann. 1213. apud Ughell. *tom.* 6. *col.* 105. *nov. Edit.* Archipresbyterum enim & Archidiaconum, subscriptus ibi legitur *Dauferius Archiprimicerius Ecclesiæ Neapolitanæ.*

Cum in hoc uno eodemque capite agat Thomassinus de Sacellariis, Mansionariis, aliisque minorum Clericorum officiis, accipe nunc pauca, quæ congestis ab illo addenda succurrunt. Sacellarii nomen aliud plane, quam Æditnum designare, tum allata ab Auctore argumenta, tum etiam hoc non obscurum plane demonstrat. Narrat Auctor hist. Miscellæ, l. 23. Rer. Ital. *t.* 1. *p.* 1. *pag.* 167. missum ab Irene Imperatrice in Longobardiam adversus Carolum Magnum *Joannem Sacellarium & Logothetam*, & infra *pag.* 171. meminit *Leonis Patricii Eunuchi, & Sacellarii Synopeos.* Quis, rogo, credat viros sæculares, Eunuchos, & belli Duces, Ædituí munus egisse? Quæ hic *n.* 15. habet Thomassinus de Mansionariis, vera sunt, si disciplinam medii ævi spectes; nam post annum Christi millesimum, hæc de illis narrant Cardinalis Aragonius, seu alius quicumque scriptor Actorum Pontificum Romanorum, cujus opus in sua Collectione Cardinalis Aragonius inseruit, Rer. Ital. *t.* 3. *p.* 313.

„ Hic (Gregorius VII.) liberavit ab il-
„ licita occupatione sexaginta Mansionario-
„ rum B. Petri Ecclesiam, qui in univer-
„ sa Oratoria, seu Ministeria ipsius Eccle-
„ siæ præter majus Altare quadam violen-
„ tia detinebantur. Erant Cives Romani
„ uxorati, seu concubinarii, barba rasi &
„ mytrati, mentientes orationibus, & præ-
„ cipue multitudini rusticanæ Longobardo-
„ rum, asserentes se Cardinales Presbyte-
„ ros esse &c. Erant ergo viri sæculares,

qui vel singulari aliquo privilegio, vel usur-

Patione quadam, insignia sibi Cardinalitia vindicaverant.

Ad Cap. 124. Sæpe mecum ipse reputavi, ecquid fuerit in causa, cur Clerici ex inferioribus Clericorum muneribus ad superiora, uti ex Lectoribus ad Acolythos, Subdiaconos, &c. transgressi, inferiorum, per quos transierant, graduum titulum nullum retinerent, nemo enim unquam se Acolythum & Subdiaconum, Lectorem & Acolythum inscripsit; cum interim ex Notario Subdiaconus, vel etiam Diaconus ordinatus, pristinum tamen Notarii nomen retineret. Hanc ejus rei causam commentus sum. Cum infima Clericorum munia minorem exigerent peritiam, plures suppetere poterant, a quibus commode præstarentur. Quare ad superiores gradus evecti, inferiora, quibus antea fungebantur, officia in humeros inferiorum Clericorum demittebant. Non ita plane a Notariis factum. Quod enim gererent munus arduum nec omnibus pronum; ideo ad superiora evecti, cogebantur tamen & pristinum Notarii officium retinere; quare legitur non semel: *Diaconus & Notarius, subdiaconus & Notarius &c.*

Ad n. 13. addidisse juvat, in Ecclesia Ravennatensis obtinuisse, ut Presbyteri ad Officia Divina per Notarium, innuente Archiepiscopo, invitarentur; *Misit Pontifex* (Theodorus, qui sæculo septimo florebat) *Notarium juxta consuetudinem, ut vocaret Sacerdotes*. Agnellus in Pontif. *p.* 2. *pag.* 152. Rer. Ital. *t.* 2. *p.* 1.

Ad Cap. 105. n. 2. Nisi Auctoris nostri verba male hic interpretor, Scriniarios cum Notariis confundisse visus est: sed utrumque illud munus reapse distinguendum apertissime demonstrat Diploma quoddam confirmationis bonorum Abbatiæ Farfensis in Sabinis, scriptum a *Benedicto Regionario, Notario & Scriniario S. R. E.* Rer. Ital. *t.* 2. *p.* 2. *col.* 558. Extat etiam apud Ughell. in Beneventanis *t.* 8. *col.* 72. *nov. Edit.* Gregorii V. diploma datum ann. 998. scriptum per manum *Antonii Notarii Scriniarii S. R. & A. E. &c.* Unicum hoc credo documentum superesse Pontificiæ Bullæ ejus ætatis, quam nec Diaconus nec Cardinalis scripsit. Sed hæc parerga. Scriniarii ego nomine idem significari arbitror, ac apud nos Archivii Præfectum; quod sane munus non quidem multum, sed aliquanto tamen a Notario discrepat.

Ad n. 2. ejusdem capitis animadvertas velim, Archicancellarii titulum pluribus interdum ad honorem concessum reperiri. Ita in Aula Caroli Magni suus erat Archicancellarius, cum interim ipse Carolus post ann. 778. hoc privilegium Cassinensi Abbati contulisset, ut tradit Anonymus in Epit. Chron. Cassin. Rer. Ital. *t.* 2. *p.* 2. *pag.* 365. *Ut Cassinensis Cœnobii Archimandrita, Romani Imperii Archicancellarius, & Magister Capellanus, & Princeps pacis (per ipsum enim transire habebat, si quis rebellans Principum, Imperatori reconciliaretur) in perpetuum esset.*

Ad n. 13. Fallitur profecto vir doctus, asserens nullum fuisse in Ecclesiis aliis Bibliothecarium, una excepta Romana & Constantinopolitana: vel uno hoc, quod subjicimus, exemplo, discat se, quamvis sine controversia eruditissimum, non omnia tamen habuisse explorata. Recitat Ughell. *t.* 8. *col.* 74. in Beneventanis diploma quoddam Alphani III. qui cathedram illam tenebat ann. 1011. illud autem datum legitur *a Magnifico Pocone Diacono & Bibliothecario nostro* (Beneventano). Habebat ergo etiam Beneventana Ecclesia suos Bibliothecarios, quod in tanta Bibliothecariorum penuria, quantum Thomassinus observat, decus est insignis illius Ecclesiæ non exiguum. Neque in transcursu desinam hic annotare, in eo diplomate mentionem occurrere cujus panis *bucellata*, quam vocem modo Lucenses nostri retinent, designantes genus quoddam panis saccaro & quibusdam admixtis suavibus liquoribus confecti, qui amplioris coronæ similem figuram refert.

Ad Cap. 106. n. 3. Archicancellariorum munus quin gestum fuerit ab Episcopis, ex iis quæ congerit Thomassinus, nemo prudens dubitaverit. Sed admiratione pariter & animadversione dignum est, minorum etiam Cancellariorum munus in Aula Principum ab Episcopis gestum fuisse; quemadmodum ex charta præcepti Berengarii Imperatoris, pro libertate Monasterii Casauriensis, scripta ann. 917. intelligimus; subscribit enim huic instrumento, *Joannis Episcopi & Archicancellarii*. Relatum est hoc documentum in Chronico Casuariensi, Rer. Ital. *t* 2. *p.* 2. *col.* 824.

Ad n. 11. Notat, Episcopos in Diplomatibus Pontificiis subscripsisse ut Bibliothecarios tantum, non ut Cancellarios; cum interim Diaconi & tamquam Bibliothecarii & Cancellarii diplomatibus illis non suum subjecissent. Non desunt

tamen

tamen documenta, quibus Diaconi Cardinales, nullum præſeferentes Cancellarii titulum, ſed ſolum Bibliothecarii munere fungentes, ſubſcripſerint. Ita privilegium Calliſti II. pro Monachis Caſaurienſibus, *ib. col.* 882. legitur datum *Laterani per manus Griſogoni S. R. E. Diaconi Cardinalis Bibliothecarii*. Diploma Paſchalis II. apud Ughell. in Laudenſibus *t. 6. col.* 658. munitum eſt nomine *Joannis S. R. E. Diaconi Cardinalis, ac Bibliothecarii*.

Ad n. 15. Bibliothecarii in Eccleſia Romana munus ab Epiſcopis geſtum pluribus ante Stephanum IV. annis, probant inviĉtiſſime Aĉta quædam diſceptationis coram Legatis Ludovici Pii Imperatoris, inter Gregorium IV. Romanum Pontificem, & Ingoaldum Abbatem Farfenſem, ann. 829. Legimus enim ibi: *Leo Epiſcopus & Bibliothecarius S. R. E.* Rer. Ital. *t. 2. p. 2. col.* 375.

Ad Cap. 107. n. 16. Non apud Pontificem tantum, ſed & apud Orientis Imperatores, ſuos interdum miſſitabat Apocriſiarios Ravennas Archiepiſcopus. Legimus in Diplomate Paſchalis I. dato anno 819. directum a Damiano Archiepiſcopo Ravennatenſi ad Leonem Imperatorem Conſtantinopolitanum, *Epiphanium quendam religioſum, Notarium, & Scriniarium, & Apocriſiarium*. Ubi vides munus illud Apocriſiarii, ita a Diaconis præſtari conſueviſſe, ut interdum etiam ab aliis inferiorum Ordinum Clericis, ut hic ab Epiphanio, gereretur.

Erant etiam Neapolitanis Epiſcopis ſui quandoque Apocriſiarii, quemadmodum inter cetera de Athanaſio Archiepiſcopo Neapolitano legimus apud Anonymum Salernitanum ad ann. 884. Chron. *c.* 132. Rer. Ital. *t. 2. p. 2. col.* 271. *His diebus Athanaſius Præſul Neapolitanus, miſſis Apocriſiariis in Siciliam Agarenis ad radicem montis Veſuvii reſidentibus &c.* Legitur etiam in vita S. Athanaſii ſenioris, qui ann. 872. vitæ curſum abſolvit, miſſum ab eodem Præſule Apocriſiarium ad Ludovicum II. Imperatorem. Rer. Ital. *t. 2. p. 2. col.* 1046.

Ad Cap. 110. n. 8. Repetenda ſunt in præſenti ea, quæ ſupra, de privilegiis a Carolo Magno Abbati Caſſinenſi conceſſis, ann. 778. ex Anaſtaſio, vel alio Anonymo in Epitome Chronicorum Caſſinenſium, attigimus. Is ergo Abbas, facto ſibi ab eodem Rege privilegio, *Magiſter Capellanus* renunciatus eſt; tum & datum illi, ut in omni conventu Epiſcoporum & Archiepiſcoporum, & ſuperiorem omnibus ſui ordinis ſedem habens, primus ſententiam proferret.

Ad n. 7. Non ſolis Angliæ Regibus, ſed & aliis etiam Regibus & Imperatoribus, e ſtirpe Caroli Magni prognatis, ſuos fuiſſe Archicapellanos aſſerit Thomaſſinus. Quid, ſi etiam alienos ab eo genere Reges Archicapellanos vel Epiſcopos in Aula ſua habuiſſe demonſtravero? S. Dunſtanus, qui ſæculo decimo florebat, ad Aulam Regis Angliæ Eadgari vocatus, *omnium electione ordinatus ad Epiſcopatum*, ait auctor coævus in ejus vita *c. 5. eatenus maxime, quo Regali præſentia, propter provida prudentiarum ſuarum conſilia, jugiter adeſſet*. Acta SS. ad diem 19. Maji.

Sui pariter erant Archicapellani in Aula ſummorum Antiſtitum. Ejus rei unicum proferimus, ex Aula Mediolanenſium Epiſcoporum, exemplum. Landulphus junior de ſe ipſo narrat, Hiſt. Mediol. *c.* 31. Rer. Ital. *t. 5. p.* 509. ſelectum ſe fuiſſe ab Anſelmo, cum primum cathedram illam aſcenderet, anno ſcilicet 1126. *ut præeſſet ſuis Capellanis*.

Ad Cap. 112. n. 6. Dignum etiam animadverſione cenſeo, non Regum tantum & Magnatum; ſed Abbatum Regularium Capellanos in vetuſtis hiſtoriis occurrere. In vita venerabilis Petri Covenſis Abbatis, ab Auctore coævo ſcripta, & in *t. 6.* Rer. Ital. *col.* 218. vulgata, hæc legas: *Quia longum eſt cuncta ſtylo percurrere, cum in Clauſtro Cluniacenſi quinquennium, atque in Capella Abbatis triennium complevifſet; &c.* Et infra, *col. 226. Joannes Diaconus ejus Capellanus*, (nempe ejuſdem Petri Abbatis) *hujuſmodi viſionem vidit &c.* Florebat Sanctus Petrus ann. 1123. Pariter in vita S. Petri Prioris Juliacenſis in Campania Gallica, qui in vivis agebat ann. 1036. nomen occurrit *Vinnutii Capellani* ejuſdem B. Petri. Acta SS. *t. 4. Junii pag.* 603.

Ad Cap. 113. n. 4. Pandulphi Piſani de electione Gelaſii II. in Pontificem verba, alium plene referre ſenſum credo, ac Thomaſſino probetur. Autumat enim ille Epiſcopos Cardinales nullum aliud obtinuiſſe in electione Pontificis jus, quam ut electum approbarent, & manuum impoſitione conſecrarent. Verum hæc de Cardinalibus Epiſcopis minus vera eſſe, neque a Pandolpho id dictum unquam ſuſpicor. His ergo Pandulphi verbis nihil aliud deſignabatur, ut

credo,

credo, quam quod Archiepiscopi & Episcopi plures, qui juxta ejusdem Pandulphi testimonium, ad eligendum Pontificem convenerant, nec tamen e Cardinalium Episcoporum numero habebantur, nullam aliam in tali electione haberent auctoritatem, quam ut electionem ab Episcopis, Cardinalibus, ceterisque ad quos spectabat, rite factam approbarent. De his Episcopis sermonem pariter credo esse in decreto electionis Gregorii VII. a Paulo Bernriedensi in ejus Pontificis vita *c.* 27. relato: *Nos S. R. Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ Cardinales Clerici, Acolythi, Subdiaconi, Diaconi, Presbyteri, præsentibus Venerabilibus Episcopis, Abbatibus, Clericis, & Monachis consentientibus, elegimus nobis, &c.* Qui, rogo, sunt Episcopi, qui electioni a Cardinalibus factæ assensum præbent, nisi Episcopi illi, qui extra Cardinalium Episcoporum numerum, Romæ forte ea occasione præsentes aderant? Certum est enim alioqui & indubitatum, Cardinalibus Episcopis in electionem Romani Pontificis, sicut & Cardinales ceteros, suffragio suo convenisse; quod ultra testimonium S. Petri Damiani, hic apud Thomassinum *n.* 2. relatum, convincit pariter auctoritas ejusdem Pandulphi Pisani, ita loquentes inducentis ad Paschalem II. in ipsa sui electione Patres, & Episcopos, & Diaconos: *Ecce te in Pastorem nos divinitus hic congregati in nomine Domini eligimus & confirmamus*. Idem pariter demonstrat decretum electionis Gregorii X. relatum a Campio in historia Ecclesiastica Placentina *t.* 22. *in Regest.* ad ann. 1271.

Ad ea quæ Thomassinus congerit ad *num.* 6. hæc ego arbitror addenda, quamvis alioqui ad Cardinalium purpuram non pertineant. Circa finem sæculi tertiidecimi eo provexerant Cardinales gradus sui prærogativam, ut cadere se dignitate arbitrarentur, si Episcopatus infulas admitterent. Ita colligo ex Jacobo de Voragine, qui in historia sua Januensi, nunc primum Rer. Italic. *tom.* 9. excusa, postquam narravit Syrum quendam Cardinalem in Episcopum Januensem ab Innocentio II. renuntiatum fuisse, addit: *Nec alicui incredibile videatur, quod aliquis Cardinalis sit factus Episcopus Januæ, quia legimus, plures alibi similiter factum fuisse; etenim Cardinales eo tempore non erant in tanto culmine, sicut modo cernuntur, sed quilibet Episcopus præferebatur cuilibet Presbytero, vel Diacono Cardinali.* Cur Jacobus Lectorum admirationem præoccupandam censet, nisi quod ætate sua plane novum esset & insuetum, ut Cardinalis in Episcopum se eligi consentiret? Porro Jacobus in Archiepiscopum Januensem assumptus est ann. 1292.

Faciunt in rem præsentem ea quæ legimus in vita Bartholomæi de Martyribus, Bracharensis Archiepiscopi, Gallice excusa Parisiis anno 1664. Dignitatis suæ prærogativam eo in culmine constituerant Cardinales, ut cum ipsi coram Pontifice de re aliqua deliberatum venirent, si forte Episcopos ad eam rem aliquos adesse contingeret, sedere coram se non paterentur; sed assidentibus Cardinalibus, stabant Episcopi. Irrogatam dignitati Episcopali injuriam iniquius ferens Archiepiscopus, qua apud Pontificem Pium IV. valebat gratia, tum & doctrina, ac eloquentia singulari obtinuit, ut veteri consuetudine abolita, sedendi inter ceteros Cardinales prærogativa Episcopis restitueretur, *lib.* 2. *cap.* 22.

Ad Cap. 114. num. 6. §. *finem*. Non inania suspicatus crediderim, hanc Fuldensis Abbatis proxime ad Moguntinum Archiepiscopum supra ceteros omnes Episcopos sedendi prærogativam inde repetendam fuisse, quod, cum ex Fuldensibus, alternis vicibus, Archiepiscopi ad Ecclesiam Moguntinam assumerentur, fieret inde, ut Episcopi e Fuldensibus assumpti, fratribus suis eo sessionis honore gratificarentur. Lege vitam S. Bonifacii Martyris, tum & S. Bardonii ad diem 10. Junii.

Ad Cap. 116. num. 6. Quamvis posterioribus sæculis rarissime occurrat, ut Subdiaconi Cardinalium titulo decorentur; occurrit tamen quandoque sæculis etiam multo, quam quæ a Thomassino afferuntur, recentioribus. Abbas Constantinus Cajetanus in Gelasianis suis, diplomà laudat Innocentii II. ad Balduinum Pisanum Archiepiscopum, datum ann. 1138. cui inter plures Subdiaconos, nullo peculiari titulo insignitos, duo pariter subscribunt Subdiaconi & Cardinales: *Gerardus S. Palatii Cardinalis Subdiaconus; Presbyter S. Palatii Subdiaconus.*

AD

AD LIBRUM TERTIUM

ANIMADVERSIONES.

Lib. 3. Cap. 2. Nullas fuisse Congregationes Clericorum, Monachorum, & Virginum sacrarum, grassante persecutione, & asserit Thomassinus, & ego quidem huc usque firma persuasione tenebam. Sed vetus præjudicium exuere nos cogit vita, nunc primum publici juris facta e Vaticano MS. S. Februniæ Virginis & Martyris, quæ sub Diocletiano Sibapoli, seu Nisibi in Mesopotamia, certavit. Discimus enim ex ejus lectione, constituta tunc temporis, sub Diocletiano nempe, asceteria puellarum, sicut & virorum cœnobia; neque in desertis tantum locisque ab hominum cognitione remotis, sed in media urbium frequentia: *Erat ibi Monasterium fœminarum circiter quinquaginta, inibi sese exercentium, quibus præerat quædam, nomine Bryenne, discipula olim cujusdam Platonidis, ante ipsam functæ Diaconatus officio, cujus regulam & traditiones usque ad illud tempus præclare servabant*. Nec destitutas fuisse sanctimoniales illas habitu quodam religioso, ex eo apertissime convincitur, quod *cap. 3. num. 20.* referatur Thomais (Sanctimonialis erat S. Februniæ Magistra) *assumpto sæculari habitu*, processisse ad spectaculum martyrii. Nova sunt hæc, fateor, & suspicionis plenissima; sed acta illa, tum Auctoris in scribendo ingenuus quidam candor & simplicitas, tum judicium Cll. Bollandistarum, ad diem 26. Junii, abunde ab omni suppositionis crimine vindicant, & absolvunt.

Ad Cap. 3. num. 14. Quam ex Socrate narrat Thomassinus S. Athanasii historiam, plures ex doctissimis Criticorum inter fabellas, vel saltem dubias, rejiciunt; ejus tamen veritatem defendit Cl. Pagius in Critica Baronii ad ann. 311. quare non est, cur fides detrahatur argumento Thomassini, ex eadem narratione deducto.

Ad Cap. 7. num. 7. §. *Rursum*. Hæc Ignatii verba ex interpolata ejus Epistola deprompta sunt; nihil enim tale in genuina ad Trallianos legitur. Sed eandem vim habet hæc sententia ex genuino deducta: *Qui sine Episcopo & Presbytero & Diaconis quidpiam agit, is non est mundus in conscientia*. Jubet enim vir sanctus nihil agi inconsulto Episcopo, ejusque consilio. Ita pariter, quam laudat Auctor hic *num. 14.* Epistola Ignatii ad Antiochenos, non interpolata tantum est, sed & prorsus conficta, uti viris doctissimis compertum est.

Ad Cap. 8. num. 5. In sæpius laudata Felicis IV. ad Ravennates Constitutione, apud Agnellum in Pontificali, Rer. Italic. *tom. 2. pag. 95.* hoc idem injungitur de Clericis, quibus prædia urbana vel rusticana concessa sunt; ita tamen, ut si quid ad honestam eorum sustentationem ex eorum proventibus superesset, Ecclesiæ refunderent. *Si qui vero de Clero prædia urbana vel rustica ad Ecclesiam pertinentia detinent, eisdem libellis sub justa pensionis æstimatione factis, statuimus collocanda, hac ratione, quod in quo modis suis solent accipere, ipsi retineant; quod superest, Ecclesiasticis inferant compendiis profuturum.*

Exciderant nonnulla, quæ ex eadem Constitutione Felicis IV. suppetunt ad illustranda ea quæ Thomassinus hic, *num. 2. §. Certe nec Decanos &c.* constituit. In ea enim Decanorum nomen inter minores Clericos Ecclesiæ Ravennatensis occurrit; quo censet post Duchangium Bacchinius, ibidem Clericos designari, quorum munus esset, Sacerdotes ad accipiendas sportulas advocare nominatim. Nec tamen propterea magnopere fallit Thomassinus censendus est, asserens nullos ea ætate fuisse in Capitulis Decanos constitutos. Decanorum enim nomen tunc non summæ in Capitulo dignitatis erat titulus, sed officii, quod a minoris Cleri Ordinibus præstaretur; apud Thomassinum vero sermo est de Decanis summas in Capitulo dignitates implentibus. Animadvertisse etiam juvat, ad supplendum Thomassinum hic *num. 11.* in eadem Constitutione valde infrequentem apparere Clericorum Ravennatensium numerum; cum novem tantummodo adnumerarentur Presbyteri, undecim Diaconi, quinque Subdiaconi, undecim Acolythi, duodecim Lectores, & rarior etiam ceterorum Clericorum turba.

Ex eadem Agnelli Pontificali historia intelligimus, obtinuisse pariter in Ecclesia Ravennatensi disciplinam illam, quam ex Concilio Arverno adstruit Thomassinus hic *num. 3. ut præcipuas anni solemnitates nonnisi cum Episcopo agat*. Ravennatensis Ecclesiæ Clerus a S. Theodoro ejus Ecclesiæ Episcopo, circa ann. 677. desciscens, cum ab Episcopo de more ad agenda secum Missarum

ſarum ſolemnia die Natalis Domini invitaretur, recuſarunt omnes, ſecedenteſque in Eccleſiam S. Apollinaris, ita ſeſe continuerunt, ut nemo tamen ibi ſolemne ejus diei officium celebrare auderet, ſed effuſi omnes in lacrymas rogabant S. Apollinarem, ut quandoquidem Paſtore, qui Miſſam caneret, deſtituebantur, ipſe cœlitus delapſus ſacro munere fungi dignaretur. Rer. Ital. *tom. 2. p. 1. pag.* 152.

Ad Cap. 9. num. 9. &c. Ad illuſtrandam Italicam diſciplinam operæ pretium eſt animadvertiſſe, plures, quæ per Italiam ſpectabantur, Canonicorum communis vitæ inſtitutum ſpectantes Congregationes, Concilio Aquiſgranenſi vetuſtiores non eſſe, nec altius, quantum arbitror, quam a regula in eo Concilio præſcripta, reperendas. Nec me fugit, gentiles meos Lucenſes ex veteri receptum traditione tenere, inſtitutam fuiſſe Lucæ Congregationem Canonicorum S. Frigidiani jam inde ab ipſo S. Frigidiano auctore, qui paulo poſt initium ſæculi ſexti Lucenſem Cathedram tenebat. Sed ut Patriæ meæ decora mihi unice cordi fuerint, nunquam tamen committam, ut veritas in animadverſionibus hiſce meis diſpendium patiatur. Vetus eſt hæc traditio, nec tamen vera, utpote nullo fulta ſatis veteri documento. Sed ſi fides hujus traditionis nutat, nihilo certe firmior eſt alterius per Italiam Eccleſiæ traditio, ſi quæ fuerit, quæ altiorem Congregationibus Clericorum ſuis vetuſtatem attribuat. Lege, ſi placet, Ughellium, apud quem nullam invenies vetuſtiorem Congregationem, quam poſt ann. 830. nempe Concilio Aquiſgranenſi recentiorem. Ad publica documenta quod ſpectat, hanc diſciplinam in Concilio Ticinenſi ann. 876. Canon. 10. conſtitutam legimus: *Ut Epiſcopi in Civitatibus ſuis proximum Eccleſiæ clauſtrum inſtituant, in quo ipſi cum Clero, ſecundum Canonicam regulam, Deo militent.* Rer. Ital. *tom. 2. part. 2. col.* 153.

Ad Cap. 30. num. 3. Quamquam in pluribus Eccleſiis poſt annum Chriſti milleſimum ea dudum diſciplina invaluerat, ut ſuffragii jure in Capitulis nonniſi Sacerdotes, Diaconi, ac tandem Subdiaconi potirentur; in aliis tamen alia diu ſtetit diſciplina, cujus rei plura ſuppetunt argumenta in vetuſtiſſimis Italiæ documentis. Unum ſeligam præ ceteris, quod recentiſſimum ſit, nec minus luculentum. Electiones Epiſcoporum penes Capitula Eccleſiæ Cathedralis in Italia diutius manſerunt. Quare quicumque in Capitulo jure ſuffragii uteretur, illius erat pariter electioni Epiſcoporum, a Capitularibus factæ, ſubſcribere. Porro in electione Jacobi de Pignaculo in Epiſcopum Placentinum facta ann. 1258. cujus decretum refert Campi in Hiſtoria Placentina, ſubſcribit *Gulielmus de S. Laurentio, Exorciſta & Canonicus*. Hiſtoriæ Placentinæ *tom. 2. pag.* 404.

Ad Cap. 11. num. 3. Hæc Clericalium Congregationum diſtinctio nullibi luculentius in Italia apparuit, quam in noſtra Lucenſi Eccleſia. Geminæ ibi florebant Clericorum Congregationes; alia nempe, quæ ex Cathedralis Eccleſiæ Canonicis collecta erat; alia vero, quæ Canonicorum S. Frigidiani, ex Templo, cujus ſervitiis erant addicti, appellabatur. Porro S. Frigidiani Canonici paupertatis voto obſtricti, Monachorum ritus ſectabantur, uti ex Diplomate Paſchalis II. apud Pennottum conſtat. Qui vero in Cathedrali collectus erat Clericorum cœtus, ita commune vitæ inſtitutum ſervabant, ut ſimul beneficia & præbendas Eccleſiaſticas privatim ſinguli poſſiderent; ea tamen lege, ut ſi forte ad aliam illos Eccleſiam transferri, vel vita cedere contingeret, beneficia illa & præbendæ in univerſæ Congregationis commodum cederent. Juvat in eam rem ex ſchedis meis Epiſtolam quandam Paſchalis II. ad Ringerium Epiſcopum Lucenſem producere.

P. Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, Venerabilibus Fratribus, & Coepiſcopo, & Canonicis Lucanæ Eccleſiæ, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Sanctæ in Chriſto memoriæ Leonem (IX.) *Apoſtolicæ Sedis Epiſcopum decreviſſe audivimus, ut ſi quis de veſtra Eccleſiæ Canonicis in communitate viventibus Eccleſia exceſſiſſet, omnia* (ejus) *Eccleſiaſtica bona in uſum Fratrum communiter viventium conferrentur. Quod in aliis etiam Eccleſiis a Romanis Pontificibus ſtatutum agnoſcimus. Unde miramur, quod, Confratre veſtro Ildebrando in Roſellanam Eccleſiam tranſlato, præbenda ei & totum Eccleſiæ beneficium, quod tenuerat, in privatos uſus ceſſerit*, & Apoſtolicæ Sedis auctoritate contempta, *canonice degentium Fratrum communio tanto augmento fraudata ſit. Tibi præſertim, cariſſime frater, R. delictum hoc imponitur, qui Apoſtolicæ ſedis Decreta irrefragabiliter cuſtodire, & ſubditos Clericos ad hujus vitæ bonum..... in unum debueras invitare. Præcipimus ergo, ut omne illud Ildebrandi, nunc Roſellani Epi-*

deinde induit se Dalmatica & sacris vestibus, & procedens de sacrario cœpit celebrare Missarum solemnia.

Inter ornamenta sacra noni sæculi, a Thomassino recensita, addendi sunt calcei pretiosi, quorum occurrit mentio in Actis S. Swithunii Episcopi Ultoniæ in Anglia, qui florebat ann. 862. Ita enim de illo Auctor vitæ genuinus: *Apparuit quadam nocte venerabili cuidam Matronæ, Sacerdotalibus indutus vestibus, nec non sandalibus pulcherrimis calceatus. Act. SS. tom. 1. Julii p. 333.*

Ad Græcos quod spectat, credo falli Thomassinum, qui polystaurium Græcorum idem esse censet cum pallio Episcopali. Ex adducta enim Balsamonis auctoritate hic *c.* 49. *v.* 9. certum est, polystauriam & saccum Episcopis non concedi; cum interim, eodem Thomassino affirmante, Græcis omnibus Episcopis omophorium dari in ipsa eorum consecratione constet. Quare melius apud Macrum in Hierolexico, polystaurium genus esse casulæ dissemiaatis crucibus contextæ, asseritur.

Restat nunc, ut aliquid de iisdem vestibus Clericalibus juxta Italicam disciplinam post annum Christi millesimum afferamus in medium. Bonfilius Senensis Episcopus in suis Constitutionibus ann. 1232. hæc de vestibus illis præscribit: *Statuimus, quod omnes Prælati & Sacerdotes in officiis in eundo per Civitatem, habeant & deferant suprana indumenta clausa.* Idem statuit de *servitoribus in Plebibus, in Canonicis, & in Capellis Civitatibus; quibus pariter injungit, ut tonsuram deferant Clericalem, & quando serviunt altari, videlicet cum legunt Epistolas, offerunt calicem,* (idest oblationes conferunt, quæ in calicem recipiebantur) *& dant incensum, habeant cappam vel cottam. Cappam item vel cottam vel camisiam vel gharnellum* præscribit, *sub pœna lati interdicti, iisdem servitoribus in Missis & in vesperis, quando fuit ibi populus solemniter.* Addit insuper: *Alii habeant vestimenta superiora clausa cum pellibus affiblatis, ut deportant tam in Ecclesia, quam in Claustra & Refectorio, & ad legendam Epistolam, vel lectionem, vel ad serviendum Altari in Plebibus, Canonicis, vel Capellis Civitatis, nisi sic tonsuratus in cappa vel cotta nullus accedat.* Benevolientus in nov. edit. Ughell. *tom.* 2. *col.* 556. Ægydius Patriarcha Gradensis in sua Provinciali Synodo ann. 1296. can. 16. decrevit, *ut omnes habentes personatum, Plebani, Canonici & alii in sacris Ordinibus constituti, honesta & clausa desuper deferant indumenta, nimia brevitate vel longitudine non notanda, sericis viridibus exterius, & glaucis interius & exterius non utantur. Zupelios mora . . . vel alios manicas consub. annulos, botonos de quacunque materia ex . . . vel de quocunque metallo, laicales mantellos, infulas, vel almutias portare penitus prohibemus.* Ughell. *tom.* 5. *col.* 1142. Visum est ex Italicis Conciliis hæc adjecisse, tum quod vetustiora sint, quam quæ a Thomassino ex Ravennatensibus Conciliis, ad sæculum decimum quartum spectantibus afferantur, tum etiam quod varium Italiæ Ecclesiarum mores ostendunt. Reliquum est, ut modo carptim libemus quædam, a Thomassino vel omissa, vel minus luculenter illustrata.

Auctor Dialogi inter Cisterciensem, & Cluniacensem, singularem quandam Cluniacensium disciplinam prodit; obtinuisse nimirum apud illos, ut Monachi nullo Clericali Ordine insigniti, Sacerdotibus res sacras operantibus albis induti ministrarent. Eam rem, quod nova esset prorsus & inusitata, vitio iisdem Cluniacensibus vertit Cisterciensis ille, qui cum Cluniacensi in eodem Dialogo disputat: *In hoc valde reprehensibilis est consuetudo vestra, quod Laici Monachi albas induunt contra præceptum canonicum.* Huic ita Cluniacensis reponit: *Propterea quædam Monasteria nostra habent albas non sacratas, quas Laici Monachi nostri induunt.* Thes. Anecd. *tom.* 5. *col.* 1627. His verbis & singularis ea ætate mos, albas a Laicis deferendi aperitur, & simul etiam insinuatur obtinuisse jam, ut addictæ sacris usibus vestes ritu peculiari consecrarentur. Quid enim sacrarum albarum a non sacris discrimen insinuat? Pertinent hæc ad ann. 1160. circiter. De colore sacrorum indumentorum habes vetustum Cavensis Monasterii ann. 1188. inventarium, quo inter cetera recensentur pluviales nigri, rubei, viridis, & albi coloris. Rer. Ital. *tom.* 5. *col.* 951. Quo non obscuro documento intelligimus, quam remotam antiquitatem nostra ea in re disciplina vindicet.

Coagestis hic a Thomassino supplendum aliquid ducimus de thyara Romani Pontificis. Infulas illas Bonifacius VIII. omnium primus duplici corona distinctas voluit, ut ex fide vetustatum tabularum Bollandistæ in Conatu Romanorum Pontificum demonstrant

strant ad vitam ejusdem Pontificis. Tertiam alteram deinde adjecit Urbanus V. nullum enim vetus monumentum, certum alloqui & sincerum, ante illum Pontificem huc usque paruit, quod majorem hujus ornamenti vetustatem evincat. Memoratur etiam inter Sacerdotalia Romani Pontificis insignia singularis balthei genus, quod ita describit Pandulphus Pisanus in vita Paschalis II. *Clamide coccinea induitur a Patribus, & thyara capiti ejus imposita, comitante turba ad Basilicam Salvatoris adducitur. Equo descendit, locaturque in sede, quæ ibi est, deinde in Patriarchali, ascendensque palatium, ad duas curules devenit. Hic baltheo succingitur, cum septem ex eo pendentibus clavibus, septemque sigillis.* Rer. Ital. *tom.* 3. *p.* 354.

Jurisdictionis insigne fuisse stolam negant vetera plura documenta apud Thomassinum *t.* 49. *n.* 10. Demonstrant tamen alia, tum apud eundem Auctorem hic, tum vetustius aliud apud Ughell. in Episcopis Sylvæ Candidæ, *tom.* 1. in Concilio enim Romæ habito sub Joanne XIX. post decretam Episcopo S. Rufinæ, nempe Sylvæ Candidæ, tertiam partem redituum omnium Ecclesiarum Galeriæ, Episcopus Portuensis eo illum jure investivit; *tum accepta Diaconorum stola* anathemate adversus sacrilegos illarum usurpatores pronunciavit. Monumentum illud accepisse profitetur Ughellius ex registro Gregorii IX. quare si forte de sinceritate ipsius quis dubitaverit, ejus tamen ætatis, qua fabricatum est, morem luculentissime probat.

Hic denique adnotasse juvat, longe a vero aberrasse Ricobaldum Ferrariensem in Historia Imperatorum, quam Pomarium inscripsit, nuper a Cl. Eccardo vulgata, & paucis ab hinc mensibus recusa, Rer. Ital. *tom.* 9. *col.* 115. Narrat nimirum ille sæculi decimitertii exeuntis scriptor, sub Ludovico Pio primum Episcopos & Clericos, vestes exquisitas & auro tectas aliaque ornamenta sæcularia deponere cœpisse. Quam belle profecto hæc recentissimi Scriptoris auctoritas singularis, cum tot veterum documentorum testimoniis a Thomassino allatis congruit!

Ad Cap. 53. n. 4. & c. 55. n. 11. S. Gregorio Magno vetustius censetur a Ciampinio Musivum illud Opus, quod in Ecclesia S. Vitalis Ravennæ conspicitur. Exhibetur in eo Ecclesius Episcopus Ravennatensis, quem renuntiatum Episcopum circa ann. 524. demonstrat Bacchinius, pallium referens circa humerum convolutum, laxatoque anterius sinu, una extremitate sua a dextro latere fluens. Transierat ergo in fasciam pallium aliquandiu ante S. Gregorium Magnum; sive enim ipse se pingendum Ecclesias recuraverit, ut Ciampinius suspicatur; sive decessoris sui expressam in eodem Templo imaginem voluerit Maximianus, qui Ravennatem Cathedram tenere cœpit ann. 566. semper tamen S. Gregorio M. qui ann. 590. florebat, vetustius est monumentum. Idem multo validius probaret Felicis III. quem IV. dicunt vermiculati Operis imago, Pontificis illius pallium in fasciam redactam exprimens, nisi recens restitutum opus suppositionis argumentum minus credulis exhiberet. Vide utriusque tabulam apud Ciampinium, Vet. Monum. *c.* 7. & 9. *t.* 2. sicut & Rer. It. *t.* 2. eandem Ecclesii cum alia Maximiani imagine, eo quo supra diximus, modo palliatas repræsentat Bacchinius.

Ad Cap. 56. n. 6. Utique Patriarchas Græcos pallio ornasse potuerunt Imperatores, cum & Latinos aliquando Episcopos Ecclesiastico illo ornamento decorasse legantur. De Maximiano Ravennatensi Episcopo ann. 566. hæc habet in ejus vita Agnellus, in Pontificali *p.* 2. *Contigit eo tempore, ut moreretur Victor* Episcopus hujus Civitatis Ravennæ, *& euntes Cives Ravennates, Sacerdotes, cum universa plebe ad Imperatorem* (nempe ad Justinianum) *pallium postulantes ad electionem. Qui excogitato consilio, jussit consecrari B. Maximianum Polensem Diaconum Episcopum a Vigilio Papa, in civitate Patras apud Achajam, & data pallio Ravennam misit.* Negat Bacchinius in observationibus ad hunc Agnelli locum his verbis significari, pallium ab Imperatore datum fuisse: sed præstitum tantum credit ab Imperatore assensum, ut a Pontifice obtineretur. Viderint tamen doctiores, de viri alioqui eruditissimi interpretatione quid sentiant. A me sane, si auctoritas viri, non tamen necessitas assensum extorqueret. Potuit enim pallium ita ab Imperatoribus tradi, ut ejus assensu penderet: Uno verbo: dabat Imperator pallium, auctoritas tota a consecratione Romani Pontificis, & ab ejus assensu petebatur. An id jure fieret, in præsentiarum non contendo; factum suspicor. Neque enim potiore jure in manus Imperatoris pallium remittebatur, quod factum interdum ab Episcopis legimus apud Tho-

Thomaſſinum, ac ab ejuſdem Imperatoris manibus obtineretur.

Ad Cap. 57. n. 8. Aſſerebatur etiam per pallium jus Archiepiſcopi, ut ab eo loco deinde per alterius fraudes dimoveri minus facile poſſet. Cum Gualterius Trojanus Epiſcopus, & Regni Siciliæ Cancellarius, Panormitanum Archiepiſcopatum, ad quem nuper alter aſſumptus erat, affectaret, Innocentius III. ut ambitioni illius omnem aditum præcluderet, electo jam Archiepiſcopo pallium deſtinavit; *ne*, inquit Auctor vitæ ejuſdem Pontificis a Baluzio vulgatæ, *in ejus locum ulterius Cancellarius aſpiraret*. Rer. Italic. *tom.* 3. *pag.* 499.

Quid quod ne nomen quidem Archiepiſcopi in publicis litteris uſurpare ante pallium obtentum fas erat? Inter cetera crimina, quorum reus Henricus Trevirenſis Archiepiſcopus ab Urbano IV. agebatur, hoc pariter exprobat ejus ſucceſſor Clemens IV. Epiſt. 570. data ann. 1267. *Pallio non obtento, in ſuis litteris Archiepiſcopum ſe nominare præſumens*. Theſ. Anecdot. *tom.* 3. *col.* 549.

Ad Cap. 57. Vetuſtiſſimus omnium, quotquot unquam legerim, baculi Epiſcopalis meminit Sanct. Gaudentius, quem ad Brixienſem Cathedram ann. 389. aſcendiſſe Recentiores Critici tenent apud Cl. Galeareum in editione operum S. Gaudentii Patavii ann. 1720. Ita enim habet ſermone 5. in fine: *Si quis eſt Apoſtolicus, & per Jeſum magnus factus* (Epiſcopus ſcilicet) *ac potens, non jam propter ſe baculum portat, ſed propter eos, quibus dici neceſſe eſt: Quid vultis: in virga veniam ad vos, an in caritate?* Et infra, baculum illum vocat *baculum correptionis*.

Sed & vetuſtior Gaudentio Gregorius Nazianzenus Theologus, in Epigrammate quodam de Gregorio patre ſuo, *lituì paſtoralis* meminit. Carmen illud legas in Anecd. Græcis Muratorii epigramm. 80. Porro *lituum* reddit Cl. Muratorius pro *ſyringa*, quod in Græco legitur.

Ad Cap. 58. n. 6. &c. 59. n. 1. Non ab Anaſtaſio III. tantum, ſed jam inde ab Hormiſda, initio nempe ſæculi ſexti, privilegium illud ſingulare Crucis præferendæ utendique pallio, repetunt Ticinenſes apud Ughell. in Ticinenſibus *tom.* 1. Sed commentum illud egregie exploſit Cl. Muratorius Anecdot. *tom.* 1. *pag.* 224. Recitat etiam Ughellius luculentum quoddam diploma Joannis VIII. quo inter ſingularia plura Ticinenſibus collata, copia facta eſt Crucis, quocunque maxime voluerint, præferendæ; ſed hujus diplomatis fidem, præter inuſitata, quæ continet, privilegia, inſuetæ pariter quædam loquendi formulæ, ut illa: *A coronato magno Imperatore, &c.* ſuſpicioſam faciunt; ne quid dicam de erronea Indictionis nota aliiſque, quæ ultro legentibus occurrunt. Fruebantur tamen quodam præferendæ Crucis privilegio Ticinenſes ſub initium ſæculi undecimi; ſcribit enim Landulphus Senior, ejus ſæculi ſcriptor hiſtoriæ Mediolanenſis *lib.* 2. *c.* 21. Heribertum, qui Epiſcopalem Mediolanenſem Cathedram paulo poſt initum ſæculum undecimum tenebat, inſpecto Epiſcopo Papienſi, Crucem ante ſe Metropolitico quodam faſtu præferente, gravius ea de re indoluiſſe; quod ſane, niſi mea me fallit conjectura, demonſtrat, tum primo id fieri cœptum, nullo ante exemplo, a Papienſibus. Quare veluti nova molientis reum illum Mediolanenſis expoſtulavit. Niſi forte arbitremur, ad ſuperius ſæculum privilegium illud revocandum, nempe ad Hadrianum III. indoluiſſe autem Mediolanenſem Præſulem, quod ad ingratæ rei conſpectum, injuriæ Mediolanenſibus illatæ memoria refricaretur.

Quandoquidem de Cruce Epiſcopis ſingulari privilegio præferenda hic ſermo incidit, crimen profecto inexpiabile adverſus illam, qua in Patriam noſtram tenemur, caritatem committeremus, ſi eximii Lucenſis, olim Epiſcopi, privilegii memoria omitteretur. Accipe quid ea de re ſcribat Ptolemæus Lucenſis in Annalibus, auctor fide magis quam eloquio clarus. Ita ergo ille ad annum 1070. *Dictus Summus Pontifex*, nempe Alexander II. *ſignificavit Epiſcopum Lucenſem Cruce coram Epiſcopo præferenda, ſicut & coram Primate*. Hoc idem privilegium deinde ratum habuerunt Paſchalis II. ſicut & Callixtus II. manſitque ad noſtram uſque ætatem, cum Benedicto XIII. nunc feliciter regnanti viſum fuit, ut cui omnia jam inde a tot ſæculis Archiepiſcopi decora acceſſerant, in illo pariter Archiepiſcopi nomen ipſum non deſideraretur.

Ad Cap. 59. num. 6. Singulare prorſus datum eſt privilegium Antiſtiti Piſano, totiuſque Sardiniæ Primati. Neque enim per ſubjectas tantum ſibi Primatus jure Provincias Crucem præferendi liberam obtinebat facultatem, ſed & per totum tractum, qui Piſanam Diœceſim a Populo-

niensi Episcopatu sibi subjecto disterminat, jus illud prorogare, datis ab Innocentio III. litteris, permissus est. Vide quæ de Primatu Pisani Antistitis supra disseruimus.

Hoc eodem in capite num. 8. obtinuisse tandem sub Gregorio IX. autumat Thomassinus, ut omnium Metropolitanorum insigne Crucis prælatio haberetur, qua in re falli illum, ex Epistola Clementis IV. ad Bertandum Arelatensem Archiepiscopum data, ann. 1267. intelligimus. Ita enim ad illum Pontifex: *Licet deferendæ Crucis dignitas solis Romanis Pontificibus convenire noscatur, dignum tamen duximus, ut Arelatensem Ecclesiam Apostolicæ dignitatis participem faciamus. Quare ad tui & ipsius Ecclesiæ decoris augmentum, tam tibi, quam tuis successoribus in perpetuum faciendi coram vobis deferri Crucem per Arelatensem provinciam, ex præsenti privilegio, plena præsentium auctoritate concedimus facultatem*. Si ergo ann. 1267. præferendæ Crucis honor singularis habebatur Romani Pontificis prætogativa, quomodo fieri poterat, ut sub Gregorio IX. ann. videlicet 1227. circiter, ad omnes Archiepiscopos extenderetur? Hanc Epistolam legas Thesaur. Anecdot. *tom.* 1. *col.* 521.

Ad Cap. 60. De Clericorum Caelibatu agente Thomassino, operæ pretium nos facturos arbitramur, si quæ ab illo omissa animadvertimus, in unum congesta locum afferamus in medium. Cum autem summi momenti, & omni molimine ab hæreticis impugnatus, disciplinæ articulus propugnandus sit, juvat ingentem testium, veluti instructorum ad pugnam militum exercitum adversus illos duxisse, quo, si non armorum genere & pugnatorum strenuitate, saltem numero terreantur. Sanctus Cyprianus omnium primus de continentia Clericorum subobscure aliquid tradidisse visus est, cum adversus Diaconum, Virginis cujusdam vitiatæ reum, invehens, eius crimen vel ex eo maxime detestatur, quod ab eo commissum fuerit, *qui integritati & continentiæ praeesse debebat*. Epist. ad Pompejanum: Quid est *praeesse* continentiæ, nisi virginem se & alios illibatos servare? Forte etiam Cypriano vetustior censendus est Auctor Operis de singularitate Clericorum, quem alii Cyprianum ipsum credunt; certe tempore sedatæ in Christianos persecutionis vetustior. Clericorum cælibatum ille ita propagandum aggreditur, ut Nicænorum Canonum sanctionibus præludens, negaverit, fas esse Clericis ullam cum mulieribus habere consuetudinem, nisi forte arcto necessitudinis agnationisque vinculo cum illis conjungerentur. Insuper non obscure testatur, Clericos sui temporis *Eccl siæ*, ut ait, *ordinatione* continentiæ legibus teneri: quod apertissime, ut cetera omittam, produnt hæc ejus verba de Clericis: *Cum videant de Christianis plerosque, maritus pariter & uxores continentiam destinantes, domicilia singularia magis eligere, ut consensu communium votorum sine imitatione præsentiæ, & concordantiæ secessu, valeant obtinere; & Eunuchi nostri non durant sine fœminæ sodalitate dormire*. Quid, rogo, Eunuchorum nomine Clerici designantur, nisi quia conjugium illis Dei præcepto interdicitur, quod naturæ & necessitatis lege Eunuchis prohibetur?

In vita Sancti Hyppatii, qui nempe vir sanctus florebat ann. 447. eiusque gesta Auctor coævus Græce descripsit apud Bollandistas ad diem 17. Junii, plura in rem præsentem non contemnenda narrantur: Legimus enim vitæ *cap.* 5. Causidicum quendam a Viro sanctissimo baptizatum, cum deinde Sacerdotio consecratus fuisset, conjugem suam sororis loco in posterum habuisse. Sermo est etiam ibidem de Lectore Ecclesiæ Apostolorum, prope Monasterium sitæ, qui uxorem duxerit. Pertinent hæc omnia ad disciplinam priorum sæculorum.

Nunc vero ad ea, quæ a Thomassino ad cap. 62. tractantur. In Collectione Hibernensium Canonum, sæculo 8. digesta, hæc habes *col.* 5. Anecdot. *tom.* 4. *Patricius ita: Quicunque Clericus ab Ostiario usque ad Sacerdotem sine tunica formali visus fuerit, qua turpitudinem vestis non tegat, & nuditatem; si non more Romano tonsus fuerit, & uxor si non velato capite ambulaverit, pariter condemnabuntur, & ab Ecclesia separabuntur*. Velatas incedere Clericorum uxores nihil est aliud, quantum sapio, nisi ad castitatem palam profitendam adigere.

Ad leges Ludovici II. Imperatoris additamentum quoddam vulgarunt Palatini Socii, Rer Italic. *tom.* 2. *part.* 2. *pag.* 160. in cujus capite 3. hæc legas: *Ut nullus Ecclesiasticus fœminam secum habere præsumat. Si Presbyter fuerit, Diaconus, aut Episcopus, ab ordine deponatur. Si Clericus, nudus ad palum vapuletur; & fœmina, quæ ei consenserit, similiter vapuletur.*

Capi-

Capite vero sequenti jubet: *Ne Clerici ullam aliam retineant apud se mulierem, quam quæ in Nicæna Synodo permittitur.*

Concilium Ansanum (oppidum est non incelebre ad Ararim fluvium, quatuor leucis a Lugduno) ann. 990. celebratum, Canon. 5. decernit: *Est decretum a SS. Patribus in Concilio, & Catholicis Episcopis, ut Sacerdotes se ab uxoribus abstineant; sin autem in Ecclesiis sacrum mysterium non faciant, & ipsas Ecclesias, quas possident, perdant.* Thesaur. Anecdot. *t.* 4. *col.* 76. Porro Concilium illud a Patribus hic designatum, idem ipsum esse credo cum altero illo, de quo Carolus Magnus in Capitularibus apud Thomassinum hic *c.* 64. *n.* 3.

Nunc vero aliqua afferamus in medium, ad sæculum Christi undecimum & deinceps pertinentia Concilium Turonense ann. 1060. Can. 6. sancivit: *Si quis Episcoporum, presbyterorum, Diaconorum, aut Subdiaconorum, post cognitum interdictum Domini nostri Papæ Nicolai, mulieris cujuslibet carnali detentus culpa, a ministerio & beneficio Altaris non cessavit, sive deinceps cognoscent prælibatum Apostolicæ Sedis interdictum, aut mulierem, aut ministerium Ecclesiæ cum beneficio non statim deseruerit, nullam restitutionis in pristino gradu veniam sibi reservasse cognoscat.* Quibus Concilii verbis duo in rem præsentem opportuna intelligimus: nimirum Ecclesiasticorum continentiam, non illius tantum Concilii, sed quod majus est, Pontificia etiam auctoritate, inquam, Nicolai II. Papæ, qui eas leges Mediolanensi Clero constituit, ut infra. Quæ vero hic *c.* 65. *n.* 6. ex Gregorio VII. adducuntur, illustrant Epistolæ ejusdem Pontificis, relatæ a Paulo Bernriedensi in ejus Pontificis Vita *c.* 36. Scriptis Pontifex ad Othonem Constantiensem Episcopum, sicut ad Moguntinum Archiepiscopum litteris, acriter invectus est adversus Clericos, Ecclesiasticarum legum, & maxime S. Leonis, & S. Gregorii contemptores, illud etiam atque etiam inculcans, per Ecclesiasticas leges *Sacerdotibus, Levitis, & Subdiaconis vincula conjugalia omnino esse prohibita.* Neque his contentus, novis litteris ad *Clericos in Regno Teutonicorum*, nempe Germanico, *constitutos*, omni cura adnitendum ipsis præcipit, ne *Sacerdotes, & Diaconi, & Subdiaconi mulieribus commisceantur.* His itaque per litteras constitutis, novam accedere auctoritatem generalis Synodi a se coactæ suffragio curavit, de quorum idem Paulus, tum Hugo Flaviatensis in Chronico Virduensi *t.* 2. Bibl. nov. Labbeanæ. Neque in Germania tantum, sed etiam in Italia, effrænata per hæc tempora Clericorum libido turbas moliebatur. Clerus Mediolanensis, pessundatis jam continentiæ legibus, palam admittere connubia non verebatur. Ad eam urbem S. Petrus Damiani & Anselmus de Badagio, ex Mediolanensi Cive Lucensis Episcopus, a Nicolao II. missi, id tandem & auctoritate suæ, & in rebus tractandis dexteritate effecerunt, ut Vido Mediolanensis Episcopus, simulque universus populus, sacramento se palam adegerint, præstituros se, ut neque *Presbytero, neque Diacono, nec Subdiacono fœminam cum gradu simul habere permitterent.* Totam hanc historiam litteris prodit ipse idem Petrus Damianus scriptis ad Hildebrandum Archidiaconum, qui deinde Gregorius VII. litteris. Invehitur ea occasione gravius adversus Mediolanenses Arnulphus, historiæ Mediolanensis scriptor, & schismaticus *l.* 3. *c.* 13. proditumque ab illis Cathedræ suæ honorem, ut Romanis cederent, conqueritur. Meminit subinde Synodi cujusdam Romanæ sub Nicolao II. quo vocatus Archiepiscopus Mediolanensis, ire compulsus est. In eo Concilio, Mediolanensis dictis Pontificiis obsequens, in Apostolicam gratiam rediit. Nec tamen Mediolani a tumultu cessatum; sed perseverantibus adhuc incontinentium Clericorum conatibus, novi subinde & novi ab Alexandro II. Papa Legati, ad eas componendas, missi sunt. Perducta res est usque ad Gregorium VII. qui in Romana Synodo, de qua supra, & Gotefredum in Cathedram Medionansem intrusum, & concubinarios Clericos anathemate perculit. Lege ea de re Arnulphum *l.*4.*c.*4. Rer.Ital. *tom.*4.*p.*36.

Posset in eam rem longus recentiorum Conciliorum catalogus institui, ex Thesauro novo Anecdotorum *t.* 4. Sed cum his, quæ huc usque attulimus una cum ceteris a Thomassino uberrime congestis locis satis superque tractatui de continentia Clericorum affundatur, cetera omnia libenter omisimus, id solum adjecisse in calce huius nostræ animadversionis contenti; nimirum Archiepiscopum Spalatensem ann. 1267. Sacerdotes, Diaconos, & Subdiaconos, qui in sacris Ordinibus uxores duxissent, abstinere ab illis jussos, ab officio & beneficio suspendisse; sicut & diaconos ante Ordines in Matrimonio conjunctos, suspensos ab officio

ficio & beneficio manere in conjugio permisisse. Qua de re leges Lucii historiam Dalmatiæ, *p.* 81.

Ad Cap. 67. Quæ de S. Euthymio Abbate narrat Thomassinus, paulo apertius exponit genuinus Vitæ Auctor, non a Surio interpolatus, quam Thomassinus legit, sed integra fide a Bollando ad diem 20. Janu. relatus. Legimus ergo apud illum. Virum hunc sanctum tribus tantum annis natum, & inter Christi fideles baptismo, & inter Lectores cooperatione adjectum. Cum vero anno ætatis 29. in Abbatem renunciatus esset, jam tum sacerdotio pariter fungebatur, ut ex lectione ejusdem historiæ *c.* 2. intelligimus.

Ad disciplinam toto hoc capite illustratam pertinent ea, quæ Viri doctissimi P. Sacchinius in vita S. Paulini, & Chiffletius in suo *Paulino illustrato*, de eodem S. Paulino observarunt, nimirum virum sanctum provectiori jam ætate baptizatum, anno scilicet 389. intra quatuor deinde annorum spatium per Clericales gradus ad Sacerdotium ascendisse.

Ad Cap. 69. Eas leges de Ordinandorum ætate positas varie aliquanto sæculo nono in Italia servatas his exemplis docemur. Pacificus Archidiaconus Veronensis, ut in ejus Epitaphio, Veronæ posito, & ab Ughellio in Veronensibus *t.* 4. *col.* 710. relato legimus, 13. lustra & annos tres, nempe 68. annos vixit, e quibus 43. annos in Archidiaconatu duxerat. His ergo Archidiaconatus annis a reliquis subductis, remanent 25. ætatis, quo tempore Archidiaconus inivit. Porro ætas illa cum legibus a Justiniano constitutis quadrat. Congruunt ergo ista legibus: modo exempla promamus, quæ a legibus istis aberrant. De Anastasio Neapolitano Episcopo, qui eodem sæculo florebat, hæc tradit Auctor vitæ genuinus, Rer. Ital. *t.* 2. *p.* 2. *Prafatus venerabilis vir ante Episcopatum vixit annis* 18. *in Episcopatu sedit annis* 22. Profecto in hac viri sancti ordinatione immane quantum a legibus aberratum est. Sed nunquam plane meliori causa aberratum.

Ad Cap. 70. num. 4. Ad disciplinam Italicam pertinent ea, quæ in Soranis narrat Ughellius. Cum Squillacensis Ecclesiæ Clerus communi assensu Benvenutum quendam in Episcopum renuntiasset, ne tamen ille a Pontifice admitteretur, obstitit ætas. Quare ejus Ecclesiæ regimen eidem electo commissum est, donec canonica ætate expleta, nova præmissa electione, Episcopatum assequeretur. Vide Epistol. Gregorii IX. ad Episcopum Soranum. Succurrunt etiam nonnulla in Thesaur. Anecdor. *t.* 4. quæ recentium horum sæculorum disciplinam illustrent. In additamentis ad Statuta Synodalia Ecclesiarum Cadurcensis, Ruthenensis, & Tutelensis, sæculi, ni fallor, 14. præscriptum legas, *col.* 718. *Declaramus, quod in* 18. *ann. potest quis, nisi sit aliud canonicum, quod obsistat, ad Subdiaconatus, & in* 20. *ad Diaconatus, & in* 25. *ad Presbyteratus ordines promoveri*. Post constitutas vero a Concilio Tridentino singulis Ordinibus ætates, ea quoque in Galliis disciplina invaluit: ita tamen ut non raro ab illa recederetur; legimus enim in articulis Reformationis Parisiensis, a septem Episcopis editis ann. 1586. *articul.* 65. *Quo in genere quia peccatum est frequentius*, (peccatum nempe fuerat non servata Tridentini lege) *omnem curam ac diligentiam ponant, tum Examinatores, tum vero etiam Episcopus, ne ulla fraus fiat, errorve committatur. Quod si quis promotus ante legitimam ætatem fuerit, eo usque a Divinis suspensus maneat, quoad opportunam a Sede Apostolica dispensationem obtinuerit*. Anecd. *tom.* 4. *col.* 1201.

Ad Cap. 71. & seqq. Et hic pariter juvat uno narrationis tenore ea omnia comprehendere, quæ de recitatione Divinorum Officiorum addenda Thomassino succurrunt. De recitatione igitur horarum Canonicarum luculentius aliquid, quam in textibus ab Auctore laudatis, *c.* 73. *num.* 1. & 74. *num.* 3. tradit ipse Tertullianus in uberiore Opusculo de Oratione, a Cl. Muratorio vulgato Anecd. *t.* 3. *p.* 9. Ita ergo ille c. 25. *De tempore non erit otiosa extrinsecus observatio, etiam horarum quarundam; istarum dico, communium, quæ diei interspatia signant, Tertia, Sexta, Nona, quas solemniores in Scripturis invenire est . . . Exceptis utique legitimis orationibus, quæ sine ulla admonitione debeantur ingressu lucis & noctis*. Et c. 27. n. 1. *Diligentiores in orando subjungere orationibus Alleluja solent, & hoc genus Psalmos, quorum clausulis respondeant qui simul sunt*. Et c. ult. *Itaque nunquam inermes incedamus. Die stationis, nocte vigiliæ meminerimus*. Hæc simul omnia in unum colligere visum est, e quibus plura in rem præsentem opportuna eruantur. Primo enim intelligimus non Tertiæ, Sextæ, & Nonæ tantum meminisse Tertullianum, sed

sed & Officii vespertini pariter & matutini, quas priores horas S. Scripturæ auctoritate constitutas, duas vero, quas secundo loco commemorat, legum Ecclesiasticarum sanctiones præcepras testatur. Illud deinde *Diligentiores in orando*, Psalmodiæ usum in ædibus privatis non obscure designat; secus enim, si de publica tantum ageretur, quomodo diligentiores tantum hoc genus laudis decantarent, & non ceteri omnes, cum simul omnes concinerent? Falli autem puto Cl. Muratorium, qui in animadversionibus ad hunc Tertulliani locum, deducit ex ea sententia ritum alternis canendi in Ecclesia. Præterquam enim quod de oratione in ædibus privatis sermonem esse ibidem conjicimus, vix aliud insinuari verbis illis arbitramur, quam post decantatum ab uno ex iis, qui simul conveniebant in oratione, Psalmum, omnes uno concentu vel Alleluja, vel doxologiam ingeminasse; vel saltem uno vel duobus Psalmum modulantibus, adstantes ceteros identidem Antiphonæ interpositione pausationem injunxisse. Demonstrat tandem Tertullianus, postrema illa, quam laudavimus, sententia pia Fidelium studia, quibus ad matutina & nocturna Officia aurea illa Ecclesiæ ætate rapiebantur. Modo vero ad alia stylum convertamus.

Diu multumque hæsi suspensus, num luculentum alioqui & illustre pro recitatione Canonicarum horarum documentum producerem. Vicit tamen apud me auctoritas clarissimorum virorum, qui pia & erudita Bollandi studia non imparis & pietatis & doctrinæ fama prosequuntur: quibus historiam aliquam Sanctorum probantibus, lex ceteris omnibus obsequendi imponitur. Eorum igitur auctoritati deferemus. Acta S. Febroniæ Virginis & Asceteriæ *Monachæ* Sibapoli, seu Nisibi in Mesopotamia; Græce Thomalde, sanctæ illius Virginis Magistra, scripta, & a PP. Bollandistis ad diem 25. Junii e MS. Vaticano, Græce vulgata; Acta, inquam, clarissimæ illius Virginis & inclytæ Martyris sub Diocletiano demonstrant, Divini Officii necessitatem Monachis utriusque sexus impositam. Ita enim de Regula Monialibus illis a Platonide, religiosa quadam Diaconissa, constituta legimus: *Feria quoque sexta nullis sororum licebat quidquam operari, sed in Oratorio congregotæ manebant: post expletum Psalmodiæ cursum, librum accipiebat Platonis*, (qui nempe fœminæ illius religiosæ fuerat) *divinasque Scripturas ex eo perlegebat Sororibus usque ad horam nonam*. Quo loco hic Psalmodiæ cursum reddunt Interpretes, Græcus habet, *Psalmodiæ canonem*, quod sane apertissime Canonicis sanctionibus præscriptas horas illas demonstrat. Sermo est etiam in fine illius Opusculi de precibus matutinis; mentio etiam occurrit *temporis Nonæ*, quod adesse sentiens Briene (mater erat illius Asceterii) *Febronia*, inquit, *adest tempus Orationis: veniet ipsa filia nobiscum assistens*. Habes ergo ex præclarissimo hoc vetustatis monumento confirmatam sententiam de præcepto horarum Canonicarum, omnibus Deo speciali religione devotis imposito. Quid enim nisi præceptum inculcant verba illa: *Psalmodiæ canonem*? Idem pariter de privata recitatione priscis illis temporibus familiari collegisse mihi videor ex Epistola S. Paulini Nolani apud Bollandistas ad diem 22. Junii; extremos enim agens spiritus Vir ille sanctus, & de pristina illa consuetudine Officium recitandi nihil volens remissum, Clericos suos omnes assistere lecto, & horarum Canonicarum pensum exsolvere jussit. Nec minus aperte psallendi privatim Canonicas horas exemplum & consuetudinem probant Acta S. Hyppatii (ann. 445. florebat). Ita enim Auctor Synchronus *c.* 5. *In Quadragesima alternis tantum diebus reficiebatur, includens se, & psallens Matutinum, Tertiam, Sextam, Nonam, Lucernariam, quæque ad primum somnum, quæque ad mediam noctem decurri solent Officia, secundum quod scriptum: Septies in die laudem dixi tibi*. Monumentum hoc primum esse credo, in quo apertissime singulæ Canonici Officii horæ distinguantur. Quare & sedulo adnotandum & maximo in pretio habendum esse arbitror. Nunc vero ad disciplinam subsequentium sæculorum illustrandam accedamus.

Ad privati Officii recitationem sæculis Carolum Magnum præcedentibus pertinet exemplum S. Silvini Episcopi Alciacii in Belgio. Cum extremos spiritus ageret vir sanctus, *non tamen*, ait Auctor coævus, *a celebratione Missarum & cantu Psalmorum* (utique privato, quia in ægrotantis conclavi) *cessatum est. Quanto magis infirmitas corporis urgebat, tanto minus ad laudes sui Conditoris reticebat... Sed ille non inscius appropinquare diem depositionis suæ, quotidie ante eum Missarum solemnia celebrabantur, & Psalmorum cantus audiebatur.*

cularibus minime distingui consuevisse. Id enim intelligimus ex Laudulpho Juniori historiæ Mediol. c. 41. Rer. Ital. t. 5. p. 513. cujus verba de Novitiis Cistercienfibus, quam Religionem S. Bernardus per eam ætatem profitebatur, Puricellus in Monum. Basil. Amb. n. 368. interpretatur: *Statuta itaque die, non solum suffraganei, sed quamplures pure induti rudi & inculta lana, & rasi insolita tasura cucurrerunt.* Petitum hoc credimus ex vetustissimo Monachorum Græcorum more, uti legimus in vita Simeonis Sali, a Leontio Neapoleos Cypri Episcopo coævo descripta, apud Bollandistas t. 1. Julii p. 142. *Nicon Abbas adducto forfice illos totondit, & exutis eorum vestibus, induit eos aliis ad commiserationem quidem, sed simul ad sanctimoniam accomodatis.* Addit demum Auctor: *Postera ergo die, quæ erat Sancta Dominica, dare illis volebat sanctum habitum*, nempe habitum Religionis, quo monasticæ professionis genere in Sancto proposito firmarentur.

Ad Cap. 50. n. 10. Semel & iterum monui, neque iterum desistam, Ignatii Epistolam ad Antiochenos putidum esse commentum, indignam proinde, ut hic a Thomassino laudetur.

Ad Cap. 54. num. 6. Jus novum condidisse Carolum Magnum, cum prohibet puellas in Monasterio institui, quæ a religioso vitæ proposito suscipiendo essent alienæ, probatur invictissime ex Actis genuinis SS. Bovæ & Dodæ, quæ Remis in Gallia sæculo Christi septimo florebant, apud Bollandistas *ad diem* 24. *Aprilis*. Cum S. Doda Regalis viri nuptiis jam inde a teneris annis destinata esset, eam liberaliter educandam tradidit Avunculus ejus Bovæ Abbatissæ, apud quam sacras & profanas litteras, sicut & civilis vitæ officia, in Monasterio disceret, *quatenus Deum Christum per divinas* (scientias) *cognosceret, per humanas vero, cui pacta fuerat, deserviret Marito.*

Ad Cap. 55. Quamquam superfluum reputari potuisset, inter tot Conciliorum & Monachorum Statuta, variam professioni Regulari ætatem præscribentia, aliquid adjecisse: juvat tamen attulisse in medium Can. 51. Concilii Rothomagensis ann. 1232. cum rariora afferat Thomassinus in eam rem Concilia. Ita ergo conceptus est: *Aliqua necessaria causa moti infra ann.* 18. *aliquem in Monachum recipi prohibemus.* Juvat pariter statutum ex antiquis Consuetudinibus Canonicorum Regularium c. 25. retulisse: *Statuimus quoque nos ultra pueros infra annos maturos, non admissuros, neque ad scholarem disciplinam, neque ad conversionem, donec omnium moderatrix Dei Sapientia concesserit aliqua nobis Religionis loca.* Gemina hæc legas Thes. Anecd. *tom.* 4. *col.* 182. & 1225. Annos maturos facile designare credimus ætatem duodeviginti annorum, vel circiter, a Conciliis pro Religionis habitu suscipiendo definitam. Annos 18. pariter antiqua statuta Archimonasterii Rothomagensis S. Audoeni præscribunt *col.* 1206. Ad Cistercienses quod attinet, diu ante ann. 1196. veterem disciplinam immutaverant, recipiendi Novitios quindecim annorum ætatis. Legimus enim in Statutis Generalibus ejusdem Ordinis ann. 1152. *n.* 28. *Non debet Novitius recipi, quam decem & octo annos habens.* Anecd. *t.* 4. *col.* 1248.

Ad Cap. 62. n. 3. liceat mihi ex innumeris, quæ apud Ughellium suppetunt, privilegiis ab Episcopis Cœnobiis Religiosorum concessis, unum aliquod ex Italia seligere, tanquam præ ceteris singulare. Hugo Firmanus Episcopus hoc privilegio donavit sanctimoniales Ordinis S. Benedicti ejusdem urbis Firmanæ. *Liceat vobis Clericos Laicos & mulieres, e seculo fugientes, libere & absolute in Monasterio vestro ad conversionem & Monachatum recipere, & eos easque sine contradictione aliqua retinere.* Chartam exhibet Ughellius cum adscriptione ann. 1216. Ex hoc autem monumento duo colliguntur, nimirum uni eidemque Abbatissæ duplex subesse Monasterium, mulierum nempe & virorum, quod infra in eodem privilegio panditur. Secundo, de suo jure interdum remittere Episcopos consuevisse, quoad licentiam a Clericis, Monasticæ vitæ propositum suscepturis, postulandam impetrandamque.

Ceterum iis, quæ hac Episcoporum licentia destituebantur, Monasteriis, nunquam ad se venientes Clericos admittere sine Episcopi licentia fas erat. Unum proferam apertissimum documentum ex Actis S. Eberardi Archiepiscopi Salisburgensis, ab Auctore coævo descriptis, apud Acta SS. *tom.* 4. *Junii pag.* 262. Cum vir sanctus, Capitulo Ecclesiæ Cathedralis adscriptus, sese clam subducens, in Monasterium aufugisset, Capituli Præpositus re intellecta, *Fratrem reddi imperat, magis quam rogat.* Non ergo poterant Clerici, absque impetra-

trata a Præpositis facultate, Monachum profiteri. Florebat vir sanctus circa ann. 1164.

Ad Cap. 65. num. 2. Vetustissimorum inter Monachos Decanorum ita munera describit vetus monumentum ineuntis sæculi octavi: *Antiquitus nemo pergebat ad alium, exceptis his, quos Decanos dicimus, ut si cogitationibus quis fluctuaret, illius consolaretur alloquiis.* Et infra: *Unaquaque decuria cum suo parente pergebat ad mensam, quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrabant.* Chr. Novalicensis Monasterii in subalpinis *c.* 1. Rer. It. *tom.* 2. *p.* 2. *col.* 700.

Cave autem, Lector, suspiceris, Decanos (quod insinuare videtur Thomassinus *cap. 66. num.* 14.) ex Monasteriis in Capitulum Clericorum tum primo irrepsisse, cum Clericorum cœtus in unam vitæ communis societatem coire cœperunt. In sæpius laudata Constitutione Felicis IV. ad Ravennates in Pontificali Agnelli *p.* 2. Rer. Ital. *tom.* 2. *pag.* 97. duo in Clero recensentur Decani, inter minorum Clericorum gradus adlecti. Censet autem Ducangius ex Græco quodam Codice Allatiano, Decanorum munus id in Clero fuisse, ut Sacerdotes ad sportulas suscipiendas advocarent. Ex quo vides Decanorum inferioris ævi gloriam, obscuram plane originem habuisse.

F I N I S.